REI RVSTICAE

SCRIPTORES

SCRIPTORES
REI RVSTICAE

EX RECENSIONE

IO. GOTTLOB SCHNEIDER

CVM NOTIS

TOMVS QVARTVS

AVGVSTAE TAVRINORVM
EX TYPIS IOSEPHI POMBA
ANNO MDCCCXXX.

PRAEFATIO
AD
PALLADIVM DE RE RVSTICA

Palladii aetatem variis coniecturis assequi conati sunt viri docti. Plinio et Quinctiliano non esse aequalem, quod putabat apud Schefferum de Re Vehic. II. 6. p. 116. Chr. Mylaeus, satis apertum esse recte monuit Gesnerus. Neque magis Hadriani tempore vivere potuit, ut visum est Ludovico Vives; nominat enim Apuleium. Quo argumento iam usum esse C. Barthium ad Rutilii Itiner. I. 207. annotavit idem Gesnerus. Nec, qui Palladii libros rusticos nominaret, antiquior adhuc inventus est scriptor Isidoro Hispalensi, qui Origin. XVII. 1. *Cornelius*, inquit, *Celsus et Iulius Atticus Aemilianus sive Columella, insignis orator, qui totum corpus eiusdem disciplinae complexus est.* Qui locus ad nostrum Palladium an ad alium Aemilianum referendus esset, non dubitaturus erat Gesnerus, si recordatus esset alterius loci XVII. 10. ubi Palladii locum in Iulio tit. 2. sub nomine Aemiliani posuit Isidorus. Deinde Cassiodorus Divin. Lect. c. 28. *Aemilianus*, inquit, *explanatos duodecim libros de hortis vel pecoribus aliisque rebus pla-*

nissima lucidatione disseruit. ubi numerus librorum vitiosus est etiam Gesnero visus. Tredecim enim Palladii libros prosaica oratione scriptos habemus cum Carmine de insitionibus. Verum olim exstitisse quatuordecim licet arguere ex initio Carminis de Insitione, ubi est: *Bis septem parvos, opus agricolare, libellos, quos manus haec scripsit, parte silente pedum.* Quartum et decimum de insitione oratione videtur conscripsisse prosaica et copiosiore, quam poëtae licebat in hac artis subtilitate, aemulatus inprimis Columellam, cuius exstat de re hortensi carmen multo ieiunius, quam est liber eiusdem undecimus de eodem argumento oratione prosaica scriptus.

Gesnero, ut antea P. Burmanno, dictionem praesertim et deletum prope romanum genium, *titulorum* item divisionem, ipsamque appellationem adeo consideranti, probabilis visa est sententia Barthii, qui suspicabatur Palladium Rutilii Itiner. I. 208. esse nostrum. Verba Rutilii haec sunt: *Tum discessurus, studiis urbique* (Romae) *remitto Palladium, generis spemque decusque mei. Facundus iuvenis Gallorum nuper ab arvis missus, Romani discere iura fori. Ille meae secum dulcissima vincula curae, filius adfectu, stirpe propinquus habet: Cuius Aremoricas pater Exsuperantius oras nunc postliminium pacis amare docet.* Ad hunc Iulium Exsuperantium data lex Arcadii, Honorii et Theodosii A. C. 404. exstat in Codice Theodosiano

Lib. XIV. tit. I. l. 4. de Decuriis Vrbis Romae, eundemque auctorem opusculi ex Sallustii historiis excerpti *De Marii Lepidi ac Sartorii bellis civilibus* facit Wernsdorf. in Poëtar. latin. minor. T. V. P. I. p. 551. qui Palladium a Rutilio adoptatum fuisse suspicatur, ceterum probans Barthii opinionem. Idem tamen in Praefatione Vol. VI. p. 20. incerta omnia de Palladii patria et aetate esse postea agnovit, quamvis probabilis illi fuerit visa opinio ea, quae temporibus Valentiniani aut Theodosii facit Palladii aetatem. Gallicae patriae nullum plane vestigium in opere suo signavit Palladius, nisi forte huc trahere velis *ligni Gallici asseres* I. 13. 1. vel messorii vehiculi descriptionem VII. tit. 2. quo pars Galliarum planior utebatur. De fundis tamen Sardicis suis mentionem iniecit, in mense Martio X. 16. ubi obiter *Neapolitanum territorium* nominat, quod ad Sardiniam an ad Italiam referendum sit, dubitatur. De Italica Neapoli locum interpretatus, Palladium ibidem libros rusticos scripsisse affirmavit Ant. Sanfelice de Situ et origine Campaniae in Burmanni Thesauro Ital. T. IX. quem locum Gesnero indicaverat Io. Alb. Fabricius. Italicorum fundorum suorum obiter meminit Palladius Mart. X. s. 24.

In Palladio etiam Editionum primarum lectionem primus deseruit variisque modis corrupit et vitiavit Iucundus Aldinae auctor; nec Victorius multum operae Palladio castigando impendit. Itaque Aldina le-

ctio in reliquas Editiones traducta fuit usque ad Commelinianam anni 1595. (quam enim anni 1591. commemoravit Fabricius, equidem non vidi) cuius auctor Fr. Sylburgius praeter editionem Bruschianam comparavit libros Palladii manuscriptos tum Palatinos nunc Vaticanos, ex quibus loca complura castigavit, alibi verba in Codd. desiderata, uncis inclusit; quae quidem signa servata vides in Gesneriana Editione. Deinde Casp. Barth. usus Codice manuscripto multa inde ad Palladium annotavit, quae ex vasto Adversariorum opere excerpta et collecta posuerat Gesnerus. Codicem Bibliothecae Lugd. Batavae comparaverat I. Fr. Gronovius, mense Augusto anni 1637. eiusque lectiones adscripserat margini Editionis Commelinianae Abr. Gronovius, cuius exemplo usus sum adminiculante praeclare doctissimi viri Dav. Ruhnkenii humanitate. Iisdem lectionibus ipse I. Fr. Gronovius antea usus multa Palladii loca correxerat in Observationum libris, unde collectas annotationes viri egregii posuit Gesnerus. Eundem putabat esse Codicem Gesnerus, Vossianum scilicet, cuius lectiones a Iac. Perizonio excerptas adhibuit Chr. Schoettgen; quod suspicabatur etiam de libro scripto ab Vlitio comparato. De Gronoviano equidem libro adhuc dubito; pauculas enim lectiones aliquot eius libri a Gesnero annotatas non reperi, quas Codicis Leidensis nomine adscripto distinguendas censui. De libro Vlitiano non habeo, quod affirmem, nisi quod

in Catalogo Biblioth. Heinsianae Part. I. p. 179. Lugd. Batav. 1683. Palladium Coloniensem 1536. cum duobus Codicibus collatum per Ioa. Vlitium commemoratum legimus. Politiani lectiones ex Codicibus scriptis excerptas a Brenckmanno transmissas posuit Gesnerus, qui praeterea Editionum primarum lectiones diligenter annotavit; Bruschianam tamen, ut in Catone, Varrone et Columella, ipse demum addidi. Palladium Lipsiensem Bibliothecae Paulinae barbaram esse Epitomen hoc titulo: *Palladii liber breviatus per Gotfridum tractatus primus de plantationibus arborum* reliq. admonuit Chr. Schoettgen. Wratislaviensem Palladium bibliothecae Rhedingerianae in titulos divisum, quorum argumenta s. rubricae interpositae ipsis titulis sunt, nomine auctoris *Rutilii* et *Emiliani* scripto, obiter commemoravit Gesnerus. Eundem Codicem iam antea Conr. Schwarzius inspexisse videtur; quod coniicere licet ex annotatione eius ad Epistolam Palladii libro XIV. praemissam. De Gotfrido illo, cuius antea mentio est obiter iniecta, suspicionem annotare lubet, num forte hic sit *Galfridus* vel *Gaufridus de Vino salvo*, quem librum eiusmodi oeconomicum scripsisse refert Loescher in Histor. Poëtar. medii aevi pag. 856. Video etiam Hallerum in Biblioth. botanic. Vol. II. p. 636. hunc titulum libri manuscripti ex bibliotheca Sloanea numero 8786. commemorare: *Of the tilling and grafting of threes after Godfrey upon Palladius de agricultura.*

Pontedera in Palladio emendando adhibuit praeter libros Vaticanos, Hortum P. Cubae, qui Palladium exscripsit, et Palladii interpretationem italicam manuscriptam ex bibliotheca Salvinii Florentini, Petri de Crescentiis Editionem Basileensem anni 1538. duasque versiones Italicas, alteram Venetiis anno 1536, alteram Florentiae 1605. proditam. Huius auctor fuit Bastiani de' Rossi cognominato lo' Nferigno qui Codices Manuscriptos comparasse se affirmat. Versionem per Nicholaum (Laurentium Alemannum) factam et anno 1478. editam in forma folii integri habet Catalogus Biblioth. Ducis de la Vallière I. p. 451. Aliam Venetiis 1519. in forma quarta, tertiam ibidem 1564. forma folii quadruplicati proditam auctore Franc. Sansovino laudat Catalog. della Libreria Capponi Roma 1747. p. 137. Antiquam Gallicam versionem, qua saepe usus est Cangius in Glossario latino, ad annum 1370. retulit I. A. Fabricius in Biblioth. latina medii aevi, usus testimonio scriptoris Gallici. Annum editionis 1486. locum Parisios, formam folii integri edidit Maittaire Annal. typ. I. p. 198. Germanicam primam anni 1493. descripsit Schwarzius in Indice librorum suorum p. 46. Veterem versionem Gallicam frustra in gaza Goettingensi quaesivi. Verum haec mihi ministrante humanitate Heynii suppeditavit Editionem principem Petri de Crescentiis anni 1471. cum qua ubique consentientem reperi antiquam meam nulla anni

locive nota insignitam, quam antea iam cum Catone et Varrone comparaveram; deinde simul ex eadem gaza utendam accepi Lovaniensem anni 1474. quam Gesnerus per alienos oculos inspexerat. Haec quidem postrema ex peculiari eoque egregio Codice exscripta multas praeclarasque lectiones mihi in Palladio exhibuit, reliquarumque Editionum vitia pleraque omnia correxit. Editionis principis consensum cum antiqua mea annotare saepiuscule neglexi, quia una cum Lovaniensi sero tandem absolutis commentariis in manus meas pervenerat.

Post Gesnerum in repetita eiusdem Editione Io. Aug. Ernesti addidit lectiones Codicis manuscripti, qui Erfurti in Bibliotheca Collegii Amploniani asservatur, a doctissimo viro I. Fr. Herelio excerptas. Ipse demum praeter Crescentii quatuor Editionum antea memoratarum lectiones, ex Abr. Gronovii exemplo mecum ab egregio Ruhkenio communicato adhibui varietatem Codicis Lugduno-Batavi manu I. F. Gronovii excerptam, deinde etiam separatim ab Abr. Gronovio margini Editionis Commelinianae adscriptam, quibus accedebant quaedam I. Fr. Gronovii coniecturae atque emendationes. Codicis Cantabrigiensis lectiones paucas et ad priores tantum Palladii libros commemoratas ab Abr. Gronovio reperi, nulla Codicis ipsius notitia adiuncta.

Plurimum auxilii tulit Vincentii Bellovacensis Speculum naturale itemque doctrinale, ubi totus

fere Palladius excerptus legitur. Ex doctrinalis Speculi libro VI. varietatem excerpsi usus editione Norimbergensi, eandemque adhibui in excerpenda lectione Speculi naturalis usque ad librum XVIII. a sequenti vero libro usque ad finem adhibere editionem Duacensem sub titulo *Bibliothecae Mundi* publicatam coactus fui, quoniam reliqua pars editionis Norimbergensis deficiebat in publica Vniversitatis Viadrinae et regia Berolinensi Bibliotheca. Interdum tamen in eadem operis parte inspexi simul editionem Duacensem, eiusque varietatem iuxta Norimbergensem apposui. Editionem Venetam anno 1494. in folii forma factam Speculi historialis et naturalis descripsit atque usum utriusque uberem ad emendandos Scriptorum classicorum latinorum libros praeclare demonstravit post. Io. Mich. Heusingerum Emendat. II. Cap. 4. p. 200 seqq. Io. Frider. Eckhard in Frid. Eberhard Boysen Algemeinem historischen Magazin Part. VI. p. 257 seqq. De Vincentio cum Palladio comparando cogitasse iam olim Fr. Gronovium, testatur brevis annotatiuncula Editionis Commelinianae exemplo Abr. Gronovii adscripta. Vincentio et Crescentio antiquior et ab utroque excerptus Albertus, recte a seculo suo Magnus appellatus, libros Palladii diligenter excerpsit, et passim interposito iudicio suo illustravit. Saepe tamen non verba annumeravit, sed sententiam Palladii lectori reddidit; itaque cautione multa opus erat, quotiescunque in auxilium criticae

advocandus erat Albertus, cuius auctoritate et verbis, etiam non nominati, saepe usus est Petrus Crescentiensis. Quod tamen monere locis in singulis omisi, quia volumen Alberti naetus demum sum utendum ab egregio Heynio, posteaquam commentarios in Palladium fere absolveram. Comparatio librorum Alberti de Vegetabilibus ex editione Lugdunensi 1651. Tomi quinti Operum tantum mihi utilitatis ad Palladium interpretandum et corrigendum attulit, ut multos etiam lectores melius in posterum de eruditione viri et usu librorum Alberti existimaturos esse sperem, qui commentarios meos tractaverint. Maluissem antiquiores Alberti editiones comparare; sed Lugdunensem solam potuit mihi Heynii mei benignitas suppeditare.

Denique ex Editione Wernsdorfiana Carminis de Insitione inserta Volumini VI. *Poëtarum latinorum minorum* quantum profecerim ipsae annotationes nostrae commonstrabunt.

In libris Palladii multo maior varietas scripturae Codicum reperta est quam in Catone, Varrone et Columella; quam diversitatem inde repetendam esse puto, quod multo frequentius et lectitatum et transcriptum fuit Palladii Compendium, quam exemplaria illa, unde sua expresserat Aemilianus. Vnusquisque igitur scriptorum librorum multis in locis suas sibi peculiares lectiones exhibet, etsi in reliquis cum optimo quoque consentiens. Ita libri IV. tituli XIII. sectionem 3. solus exhibet Codex a Wassio inspectus cum Isidoro, et qui Isidorum

exscripsit Vincentio. Idem hic Wassius, ut hoc obiter addam, cum tribus libris scriptis Palladium comparaverat. Vide notam ad I. tit. 28. sect. 2. Bene autem et feliciter accidit, ut scriptorum plerorumque exemplaria exstent hodieque, ad quorum fidem exigenda erat lectio Palladii. Pauca enim a Catone et Varrone mutuatus, plurimum debet Columellae, quem tamen initio operis calumniari voluisse videtur. Quantum vero in Palladio interpretando et corrigendo Columellae auctoritati tribuendum est, tantum ipse Palladius contra mutui Columellae libris corrigendis auxilii tulit. Primus hanc operam Critices in utroque scriptore comparando et corrigendo egregie exsecutus est Pontedera, cuius exemplum non est ubique imitatus Gesnerus. Huius omnino minor in Palladio quam in reliquis scriptoribus diligentia conspicitur. Sic insigne supplementum ex Editionibus principibus ductum I. tit. 6. sect. 17. omisit, quod ex Columella translatum docui et Palladio restitui, quanquam nullo Codicum recentiorum nec Crescentio Vincentiove addicente. Quare supererant multa loca ex Columellae comparatione interpretanda et corrigenda. Quodsi vitii nihil inerat nec obscuritatis orationi Palladii, breviter et simpliciter fontem indicavi, quem adeant lectores. Sunt tamen adhuc loca aliquot in Palladio; ex Columella quidem illa translata, sed vitiosa et lacunosa, quibus redintegrandis nullus librorum scriptorum suffecit. Exem-

plum illustrissimum omnium ponam locum ex libri II. tit. 3. sect. 2. ubi solus Vincentius vestigia lacunae ex Columella interpolandae servavit aperta, additis verbis aliquot, quorum nullum est indicium ex reliquis Codicibus annotatum. Alia exempla reperies in libri III. titulo 9. annotata.

Praeter Columellam multa ex Vitruvio capita ad artem architectonicam spectantia Palladius transtulit, sententia Vitruvii plerumque in verborum compendium contracta. Quibus in locis non solum ipsum Vitruvium, sed Italum etiam eius Interpretem, Galiani, qui duobus Vaticanis libris scriptis usus est, diligenter cum Plinio, qui Vitruvium, et cum Isidoro Vincentioque, qui utrumque exscripserunt, comparavi. Praeterea Anonymi Compendium Architecturae Vitruvianae, qui eadem fere cum Palladio capita ex Vitruvii transtulit, cum animadversionibus egregii Poleni in Exercitatione Vitruviana altera proditis consului, unde translatum reperies, si quid ad interpretationem Palladii pertinere mihi videbatur. Hispanicam Vitruvii interpretationem, quae librorum scriptorum multorum lectiones adiunctas habere dicitur, consulere non potui. De Anonymi compendio Architecturae Vitruvianae iterum paulo post dicetur.

Arbustorum hortensiorumque cultum et disciplinam multo diligentius atque accuratius quam Columella, oleam si exceperis, Palladius docuit, vel potius excerpsit ex libris Gargilii Martialis, de

cuius aetate et scriptis quae constant inter viros doctos collecta reperies in Praefatione ad fragmentum de cura boum, quod sub nomine Martialis ex Codice Corbeiensi Vegetio subiunctum legitur. Multa eius de cultu hortensiorum praecepta leguntur etiam in libris Plinii, saepe iisdem verbis tradita; ex quo suspicari licet ipsum etiam Martialem antiquiore aliquo scriptore, quem Plinius etiam exscripserit, usum fuisse. Hanc igitur operis Palladiani partem praestantissimam omnium diligentissima cura atque interpretatione dignam censui; qua quidem in opera egregium mihi auxilium tulit cum Crescentio et Vincentio Alberti librorum de Vegetabilibus comparatio. Quanquam sunt adhuc multa in hortensiorum disciplina Palladiana, quae non intelligo, vel quorum auctoritatem indagare nondum potui.

Rationem pomorum servandorum, vinorum condituras et olivarum, varia denique disciplinae hortensiorum artificia multasque Graecorum doctorum argutias transtulit ex Geoponicis, quae multo quidem auctiora atque integriora legerat Palladius, antequam ab inepto homine in illas verborum capitulorumque barbariem et angustias concisa confunderentur, ubi raro hodie scriptorum nomina atque auctoritatem licet agnoscere. Feci tamen, quod omissum nimis saepe dolebam a Gesnero, ut diligenter ubique graecam auctoritatem compararem. Adhibui etiam Codicem scriptum chartaceum Gu-

dianum Bibliothecae Guelferbytanae, qui, quamvis non inutiliter aliis in Geoponicorum locis a me fuerit inspectus, in Palladio tamen emendando parum me adiuvit.

Denique annotabo in Codice Vaticano numero 1286. signato, auctore Poleno in Exercitatione altera Vitruviana p. 173. exstare initio *Palladii Rutilii Tauri Aemiliani Opus Agriculturae*, ad cuius extremum, pag. 43. Codicis, leguntur haec: *Palladii Rutilii Tauri Aemiliani, Viri Illustris. Opus Agriculturae explicit. Incipit de Architectura, valde utili Scientia.* Deinde sequebatur Compendium Architecturae Vitruvianae a Vascosano editum Paris. 1540. Ex quo coniicere aliquis poterat fuisse olim, qui Compendii istius auctorem Palladium esse censerent. Accedit, quod, eodem Poleno annotante, in codicis perantiqui Vaticani numero 104. signati, qui Vitruvium cum eodem Compendio scriptum habet, dorso inscriptum est, quanquam manu recentiori: *Vitruvius et Palladius.* Verum egregius Polenus animadvertit auctorem Compendii ex Isidoro, qui sub finem seculi septimi vixit, multa transtulisse, alia ex ipso Palladio, pauca ex Vitruvio. Praestat igitur Petrum Diaconum auctorem Compendii habere, cui Vitruvium abbreviatum tribuunt Chronicorum Casinensium Scriptores, quamvis nomen auctoris in nullo Codicum a Poleno comparatorum fuerit repertum. De auctoritate disciplinae ex Palladio ductae dubitare me

coëgit Caput 30. ubi malthae formulae variae traduntur, quorum pars in Palladii I. c. 41. exstat, reliquae ex scriptore aliquo translatae sunt, quem hodie ignoramus. Sunt etiam alii loci Compendii, quos non recte Polenus a Palladio translatos esse censuit.

Haec ipsa dum scripta cum Palladio Lipsiam transmittere cogitabam, ecce Vindobona benigne mihi humanitas doctissimi viri, *Weigelii*, Medicinae Doctoris Lipsiensis, cui Aetium graecum ex Codicum plurimorum fide editum atque redintegratum debebimus, specimen submittit variarum lectionum ex Codice chartaceo Bibliothecae Caesareae numero 210. signato descriptum, cuius hinc Catalogo scripto edebatur titulus: *Palladii liber de arborum insitione XVIII. Epigrammatibus constans.* Inscrtus legitur Volumini scripto in forma paginarum quarta a folio 183. usque ad 186. Reliquorum librorum argumenta annotare omisit amicissimus Weigelius, qui mox me lectoresque meos varietate lectionis ex Codice Varronis et Columellae excerpta beabit. Ceterum Codex incipit a versu 35. unde suspicor reliquos versus cum Epistola ad Pasiphilum scripta in vetere exemplo, unde codex fuit transcriptus, locum suum ante prosaicos Palladii libros tenuisse exemplo libri Wratislaviensis de quo testatur Schwarzius ad initium Epistolae.

Non possum egregiae humanitatis et benevolentiae *Io. Bern. Koeleri* Lubecensis, antea in Vniversi-

tate literaria Regiomontana Professoris, de literis graecis latinisque multis modis meriti, extremae huic Praefationi laudem non includere. Is ultro mihi suas in Palladii libros rusticos annotationes obtulit, quas ea cum conditione accipere non dubitavi, ut quicquid vel vere vel verosimiliter vel omnino ingeniose annotatum, correctum vel coniectum reperissem in schedis viri doctissimi, id omne in Annotationes meas referrem et suo quamque loco animadversionem redderem, ne lector iterum varietate lectionis ex pluribus locis repetendae, ut factum in Gesneriana Editione ipse antea questus eram, distraheretur magis atque obrueretur. Verum ipsarum schedarum partem tandem priorem excerptam in Commentarios potui referre. Altera multo demum post tempore ad me perlata est, quam Palladio insudare operae tipothetae coeperant. Igitur reliquas viri docti annotationes cum Corrigendis et Addendis loco non satis honesto post Commentarios collocare fui coactus. Cui dum hic publice gratias quas possum maximas ago, utinam hoc simul votis meis assequi possim, ut benignior sors amico subito et gravi casu a statu suo deiecto arrideat, pristinam animi tranquillitatem reddat eiusque eruditionem iterum eo in loco collocet, ubi a pluribus conspici et meritis praemiis condecorari possit!

Scrib. a. d. III. Calendas Martias MDCCXCV.

PALLADII RVTILII TAVRI
AEMILIANI

DE

RE RVSTICA

LIBRI XIV.

CAPITVM ARGVMENTA

EX RHEGIENSI EDITIONE

ANNI CIƆ CCCC LXXXII

CVM VARIETATE EX BRVSCH. EXCERPTA
ET LVNVLIS INCLVSA.

(Erfurtensem Codicem plane consentire cum lectione vulgari annotavit Ernesti).

TITVLI LIBRI I.

Ex membranis MSS.

1. De praeceptis rei rusticae.
2. De quatuor rebus quibus agricultura consistit.
3. De aëris probatione.
4. De aqua probanda.
5. De qualitate terrarum.
6. De industria, et necessariis ad rura sententiis.
7. De agri electione vel (et) situ.
8. De aedificio.
9. De hibernis et aestivis mansionibus, et pavimentis.
10. De calce et arena.
11. De latericiis parietibus.
12. De lumine et altitudine.
13. De cameris et canniciis.
14. De opere albario.
15. De tectoriis.
16. De vitauda valle quae propter aquas diligi solet.
17. De cisternis et maltha frigidaria.
18. De cella vinaria.
19. De horreo.
20. De olei factorio.
21. De stabulis equorum et boum.
22. De curte (corte.)
23. De alvariis.
24. De columbario (columbariis).
25. De turturario.
26. De turdis.
27. De gallinis.
28. De pavonibus.
29. De fasianis (phasianis.)
30. De anseribus.
31. De piscinis.
32. De foenili, paleario, et lignario.
33. De Sterquilinio.
34. De locis horti, et pomario (pomarii), et sepibus, et serendo (serendi tempore.)
(35. De remediis horti vel agri.)
35. De area.
36. De apium castris.
37. De apibus emendis.

38. De balneis.
39. De malthis calidae et frigidae (calidaria et frigidaria.)
40. De pistrino.
41. De instrumentis agrestium.

Tituli mensis Ianuarii.

1. De ablaqueandis vitibus.
2. De pratis abstinendis in locis macris.
3. De proscindendis agris, et iungendis bubus, vel arandi disciplina.
4. De hordeo Galatico serendo.
5. De cicercula serenda cum disciplina sua.
6. De vicia serenda, non ad pabulum secandum, sed ad semina redigenda (reddigenda) cum disciplina sua.
7. De foeno Graeco serendo legendi seminis causa, cum disciplina sua.
8. De herbo serendo.
9. De sariendis frumentis et leguminibus (cum disciplinis suis.)
10. De pastinandi generibus et scrobibus vitium.
11. De tabulis vinearum.
12. De mensura pastini Italica.
13. De solo et caelo et loco pangendis vineis congruenti, et ea quae illuc pertinet disciplina.
14. De hortis: in eo (eodem) de lactuca serenda cum disciplina sua, item nasturcio, similiter et eruca, item caulibus, allio et ulpico.
15. De pomis: in eo de sorbo, de amygdalo, de nuce iuglandi (iuglande) cum disciplinis suis; (de pomis tuberum) et de ceteris pomis quorum disciplina suis mensibus continetur.
16. De signandis animalibus, de (et) lardi et pernarum confectione, et echinis (echini) et rapis.
17. De oleo myrtino.
18. De vino myrtite.
19. De oleo laurino.
20. De oleo lentiscino.
21. De gallinarum pastu (partu.)
22. De caedenda materie.
23. De horis.

Tituli mensis Februarii.

1. De pratis servandis et laetamine saturandis.
2. De proscindendis collibus.
3. De satione trimestri.
4. De serenda lenticula cum disciplina sua; item (de) cicercula.
5. De serendo cannabo.
6. De agris medicae parandis.
7. De herbo serendo.
8. De curandis vitibus et arboribus, et hordeo Galatico serendo (gallatico.)
9. De ponendis vineis pastino vel scrobibus aut sulcis, et omnium, (omni B. A.) quae illuc pertinet disciplina.

Tituli mensis Martii.

ac ligandis, et veteranis vineis restituendis, et aegris et laesis.

8. De oleis amurca saginandis, et cetera earum cura: item de seminariis et rosariis faciendis vel colendis, et sariendis (sarriendis) frumentis.

9. De hortis: in eo de carduis cum disciplina: de ulpico, allio, et cepulla, cunela, anetho (aneto), sinapi, caulibus, malvis, armoracca, origano, lactuca, beta, porro, cappari, colocasiis (colocaseis), satureia, nasturcio, intibis, raphanis, et (de) melonibus et cucumere cum disciplina sua: item de asparagis et spongiis eorum: similiter et ruta et coliandro (coriandro) cum disciplina sua, et cucurbita similiter et blito: item de aniso et cymino (cimino.)

10. De pomis: in eo de malo Punico cum disciplina, et vini sui confectione: de citreo, similiter de mespilo, et de fico, cum disciplinis suis, et aliis pomis, quorum disciplina suis mensibus continetur.

11. De comparandis bubus (bobus), tauris (ac) vaccis.

12. De domandis bubus (bobus.)

13. De equis, equabus, et pullis et aetate eorum.

14. De mulino genere et asinis.

15. De apibus.

16. De horis.

Tituli mensis Aprilis.

1. De medica serenda et disciplina eius.

2. De inserenda olea vel oleastro, de vineis et seminariis fodiendis, et inserendis vitibus, et agris humidis et pinguibus proscindendis.

3. De hortis: in eo de caulibus, item de apio, de atriplice, de ocimo, cum disciplinis suis: item de melone, cucumere, porro, cappari, serpyllo (serpillo), colocasio (colocasia), lactucis, betis (beta), cepullis, coliandro (coriandro), intibis, cucurbitis ac menta.

4. De pomis: in eo de zizypha (zizifa) cum disciplina sua, et de aliis pomis, quorum suis mensibus disciplina descripta est.

5. De oleo violacio et vino.

6. De armentis: in eo de vitulis nutriendis, de tonsuris et signaturis.

7. De apibus: in eo de vestigandis apibus, et purgandis alveariis.

8. De horis.

Tituli mensis Maii.

1. De panicio (panico) et milio, de florentibus satis, de recidendo foeno.

2. De novellae sarmentis relinquendis, et pampinandis vitibus.
3. De proscindendis et aperiendis novis agris.
4. De occandis vitibus arboribusque, et rude caedenda, fodiendis seminariis, putandis oleis, ac lupino vertendo.
5. De hortis: in eo de spatiis, de apio, coriandro, melone, cucurbita, carduo, radice, ruta.
6. De pomis: de flore mali Punici, persico implastrando, citro inserendo, et ficu plantanda vel inserenda: de zyzypha (zizifa) et palma plantanda (plantandis.)
7. De armentis: in eo de castrandis bubus (bobus.)
8. De tonsuris ovium.
9. De caseo faciendo.
10. De apibus.
11. De pavimentis et solariis.
12. De lateribus faciendis.
13. De rosato.
14. De oleo liliacio (liliaceo.)
15. De oleo roseo.
16. De rodomelli.
17. De rosis viridibus servandis.
18. De horis.

Tituli mensis Iunii.

1. De area paranda.
2. De messibus.
3. De agris proscindendis, de vineis occandis, fodiendis, vicia, foeno Graeco, lenticula, faba, lupino colligendis.
4. De hortis: in eo de brassica, apio, betis, radicibus; lactucis, coriandro.
5. De pomis: in eo de flore Punici, de piro, de melo zyzypho (zizifo), fico: de emplastratione.
6. De armentis: in eo de castratura, de caseo, (de) tonsuris.
7. De apibus: in eo de legendo et conficiendo melle vel cera, de servandis examinibus et signis eorum ae (et) regibus, de inopia examinum, (supplendis omissis reliquis) supplendis alvcariis.
8. De pavimentis et latere.
9. Qualiter fructuum venturorum experimenta sumantur.
10. De oleo chamaemelo. (camemileo.)
11. De oenanthe. (oenante.)
12. De alfita. (Alphica.)
13. De horis.

Tituli mensis Iulii.

1. De iterandis agris, de messe triticea, de extirpandis vepribus et filectis, de arboribus operiendis, pulverandis novellis.
2. De hortis: in eo de cepullis, radicibus, atriplice, ocimo, malva, beta, lactuca, porro, item napis et rapis, cum disciplina sua.

3. De pomis: in eo de implastratione, de piro, malo citreo, ficu, palma.
4. De armentis et gregibus: in eo de admittendis tauris et arietibus.
5. De extirpando gramine.
6. De vino scillite (scyllite.)
7. De hydromelli (Ydromeli.)
8. De aceto scillitico (scyllitico.)
9. De sinapi.
10. De horis.

Tituli mensis Augusti.

1. De agris exilibus arandis, de apparanda vindemia, de occatione vinearum locis frigidis.
2. De exili et misera vinea reficienda.
3. De pampinandis et obumbrandis vitibus, et extirpandis carectis atque filectis.
4. De urendis pascuis.
5. De hortis: in eo de rapa et napo, de radice cum disciplina sua, de pastinaca.
6. De pomis.
7. De apibus.
8. De aqua invenienda.
9. De puteis.
10. De aqua probanda.
11. De aquaeductibus.
12. De mensuris et ponderibus. (fistulorum Br. et Ald.)
13. De confecto melle. (De Omphaco melli Br. A.)
14. De horis.

Tituli mensis Septembris.

1. De agris pinguibus tertiandis vel implendis exilibus, (et) de stercorando.
2. De serendo tritico et adoreo in locis frigidis et opacis.
3. De remedio salsi humoris, de seminum mensuris et diversis remediis ad sationem pertinentibus.
4. De serendo bordeo canterino.
5. De lupino serendo.
6. De piso serendo.
7. De sisamo serendo, et proscindendis agris ad medicam.
8. De vicia (ut) (et) foeno Graeco et farragine serendis.
9. De lupino serendo, qui natus evertatur et (ut) loca foecundet exilia.
10. De pratis novellis formandis vel veteribus excolendis
11. De vindemia celebranda.
12. De panicio (panico) et milio metendis, et faselo ad escam serendo, et apparandis aucupiis.
13. De hortis: in eo (eodem) de papavere, brassica, thymo, origano, cappari, cum disciplinis (suis): item nasturcio, anetho (aneto), radicibus, pastinacis, cerefolio (cacrofolio), lactuca, betis, coriandro (coriandris), rapis et napis.
14. De pomis: in eo de tubere.
15. De pavimentis solariorum et lateribus.

Tituli mensis Octobris.

Tituli mensis Novembris.

5. De olivetis ponendis, et curandis aegris arboribus; corbibus, palis, ridicis faciendis; oleo laurino faciendo.
6. De hortis: in eo de allio, ulpico, cum disciplinis, de cepullis, et plantis carduorum: de armoracea et cunela (cunella.)
7. De pomis: in eo de persico, de pino, de pruuis, de castaneis, cum omni disciplina, et pomis aliorum mensium.
8. De apibus: in eo de mundandis ac muniendis castris earum.
9. Remedium vitibus quae sine fruge luxuriant.
10. Remedium sterili viti.
11. De rosario ex paucis virgulis instituendo.
12. De uva ut (VE uva usque) usque ad ver reservetur in vite.
13. De gregibus ovili generis et caprini, et pascendi ordine.
14. De glandibus legendis.
15. De materie caedenda.
16. De transferendis arboribus maioris aetatis.
17. De oleo faciendo secundum Graecos et emendando.
18. De oleo ut Liburnico simile fieri possit. (Oleum Lib. simile.)
19. Vt oleum sordidum purges.
20. De oleo odoris horrendi.
21. De oleo rancido curando (et emendando.)
22. De condiendis olivis.
23. De horis.

Tituli mensis Decembri.

1. De serendis frumentis et faba et lini semine.
2. De fodiendis pastinis et caedenda materie, palis et ridicis, de (et) oleo laurino, (ac) myrtino, lentiscino, et vino myrtite.
3. De hortis: in eo de lactuca, allio, ulpico, cepulla, sinapi, et cunela.
4. De pomis: in eo de hypomelidibus (ypom.) et aliorum mensium pomis.
5. De rapis condiendis.
6. De echinis et pernis et lardo saliendis, et avium laqueis disponendis.
7. De horis.

TITVLI LIBRI XIV.
(Om. Br. et Ald.)

De insitione, ex impressis libris.

1. Praefatio, prosa.
2. Procmium carminis.
3. De vite.
4. De oliva.
5. De piro.
6. De malo Punico.
7. De pomo. (De malo. Vindob. Codex.)
8. De Persico.
9. De malo Cydonio. (De cydoneo. Vindob.)
10. De mespilo.

11. De malo citrino. (De citro. Vind.)
12. De prunis. (pruno. Vind.)
13. De siliqua. (om. Vind.)
14. De ficubus. (ficu Vind.)
15. De moro.
16. De sorbis.
17. De ceraso.
18. De amygdalo.
19. De pistaciis.
20. De castanea.
21. De nuce.

PALLADII RVTILII

DE RE RVSTICA

LIBER PRIMVS.

I.

Pars est prima prudentiae, ipsam, cui praecepturus sis,[a] aestimare personam. Neque enim formator agricolae debet artibus et eloquentia rhetores aemulari,[b] quod[c] a plerisque factum est: qui dum diserte loquuntur rusticis, hoc assequuntur,[d] ut eorum doctrina nec a peritissimis[e] possit intelligi. Sed nos recidamus praefationis moram, ne, quos reprehendimus, imitemur. Dicendum autem[f] nobis est (si 2
divina faverint) de omni agricultura et pascuis et aedificiis rusticis, secundum fabricandi magistros,

VARIETAS LECTIONIS.

Palladii Rutuli, Codex Barlhii, quem vide ad Rutilii I. 208. Codex Erf. *Rutili. Pallady Rutuly Tauri Aimiliani Viri Inlustris Opus Agriculturae Incipit Feliciter* Codex Lugd. Batav. teste I. Fr. Gronovio. *P. Rutili T. Aem. V. Illustris* etc. Cantabr. teste Abr. Gronovio.

I. (a) *es* P. Lugd. Erf. Vincentius S. Doctr. VI. 54. (b) *imitari* Vinc. (c) *quod plerique fecere* Iunt. (d) Ita ex Vinc. scripsi pro *rusticis, assecuti sunt.* (e) ita recte Vinc. Vulgo *disertissimis.* Iunt. quidem addit *quidem ut nec a disertioribus possit int. eorum disciplina* Cantabr. (f) *a nobis* Lugd.

Aestimare) Brusch. *extimare*, pro *existimare* solenni permutatione.

Diserte loquuntur) Columellam tangi, suspicatur Gesner; quod si Palladius facere conatus est, consilio inepto feliciter excidit. Rhetoricari ipsum nimis saepe, recte monuit Gesner.

Ne, quos reprehendimus) I. Fr. Gronovius malebat *nec, quos repr.*

et [g] aquae inventionibus, et omni genere eorum, quae vel facere vel nutrire oportet agricolam ratione voluptatis et fructus, [h] suis tamen temporibus per universa distinctis. [i] Sane in primis [2] hoc servare constitui, ut eo mense quo ponenda sunt singula cum sua omni exequar disciplina.

II. Primo igitur eligendi et bene [a] colendi agri ratio quatuor rebus constat, aëre, aqua, terra, industria. Ex his tria naturalia; unum facultatis et voluntatis. [b] Naturae est, quod in primis spectare [c] oportet, ut eis locis quae colere destinabis, aër sit salutaris [d] et clemens, aqua salubris et facilis, vel ibi nascens, vel [e] adducta, vel imbre collecta: terra vero foecunda et situ commoda.

III. Aëris igitur salubritatem declarant loca ab infimis vallibus libera et nebularum noctibus absoluta, et habitatorum [a] considerata corpuscula, [b] si eis [c] color sanus,[d] capitis firma sinceritas, inoffensum lumen oculorum, purus auditus, et [e] si fauces commeatum liquidae vocis exercent. [f] Hoc genere [g] benignitas aëris approbatur. His [h] autem contraria noxium caeli illius spiritum confitentur.

est om. E. (g) vulgatum *eorumque* ex Cod. Lugd. correxit cum H. Iunio Epist. 201. p. 378. et ex Basileensi Barthii Adv. 37. 3. Gesner. (h) *usufructus* I. B. R. *ususfructus* Br. A. Iunt-G. (i) punctum om. A. Iunt-G. (2) *pomis* I. B. Br. R. Cantab. et Leid. inepte probante H. Iunio.

II. (a) *bene* deest P. (b) *est* add. E. I. B. Br. R. *voluptatis* Cant. a sec. manu. (c) *spectari* Lugd. *natura* Leid. (d) *salubris* P. *naturalis* E. (e) *aliunde* ins. a recent. manu Lugd.

III. (a) *habitantium* Cresc. recte princeps, Lov. antiqua. (b) *corpora* Cr. editiones tres. (c) *si ei* I. B. R. *si enim* Pol. *si enim eis* Cr. (d) *sanus inest* Cr. (e) *et si* om. I. B. Br. R. Lugd. Erf. V. *et* om. Cresc. editiones tres. (f) *exercentes* Vinc. *emittunt* P. *emittant* Cr. Lovan. *admittant* antiqua mea, et princ. *exercent* Basileensis. (g) *His signis — comprobatur* Cr. (h) *contraria vero* omisso *his* Cr. (i) *His — confit.* omitt. Erford.

III. *Corpuscula*) Praefero Crescentii lectionem *corpora* cum Pontedera.

IV. Aquae vero salubritas sic agnoscitur.[a] Primum
ne a lacunis aut a[b] palude ducatur:[c] ne de me-
tallis originem sumat; sed sit perspicui coloris, neque
ullo aut[d] sapore aut odore vitietur, nullus illi[e] li-
mus insidat,[f] frigus tepore[g] suo mulceat, aestatis
incendia[h] frigore moderetur. Sed quia solet his 2
omnibus ad speciem[i] custoditis occultiorem noxam
tectior[2] servare natura, ipsam[l] quoque ex inco-
larum salubritate noscamus,[m] si fauces bibentium
purae sunt,[n] si salvo[o] capite,[p] in pulmonibus ac[q]
thorace aut nulla est aut rara causatio. nam ple-
rumque has noxas corporis ad inferiorem partem, quae
supra sunt corrupta demittunt: sed si[r] vitiato capite
ad pulmones[s] vel stomachum morbi causa decurrat,

IV. (a) *cognoscitur* Lugd. *agnoscatur* Vinc. Duac. (b) *a* om. I. B. Br. R. I. I. Vinc. Erf. Lugd. (c) *deducatur* P. (d) *aut* omittit, deinde *vel odore* Vinc. (e) *ibi* I. B. Br. R. E. *ei* Vinc. (f) *insideat* Erf. Viuc. (g) *tempore* I. B. Br. R. P. Cresc. Vinc. *tepore tempore* Caotabr. (h) *suo frigore* Pol. Caot. *rigore* habet. *suo rigore* Erf. Iuntt. *frigore* om. I. B. Br. R. et Vinc. bis. (i) *specimen* Lugd. et Asc. *Solet autem quandoque occult.* Cr. (2) *tectorum aquarum inferre* Cresc. Lovao. sed nostraa duae editiones habent: *tectior inferre aquarum natura.* Vinc. Br. *rectior.* (l) *Ideoque ipsas* Cr. (m) *cognoscamus* Erf. (n) *sint* Cr. (o) *si salvum caput* Cr. ubi Bas. habet sola *sanum.* (p) *si in* Cr. editt. tres. (q) *aut* Lugd. Cr. (r) *sed ut* I. B. Br. R. *aut ut* Erf. vulgo *ut vitiato.* (s) *pulmonem* I. B. R. (t) *aut latera*

IV. *Metallis)* Quicquid industria humana ex terrae visceribus extrahit atque in usum adhibet lapidum, gemmarum, ferri, auri, adeoque marmora, petrae, et quicquid in petris nascitur, sulphur, arsenicum, ex notione verbi graeci metalla dixerunt etiam Latini, ut multis ad h. l. exemplis docuit Schoettgen. Cf. Martialis VIII. epigr. 51. et IX. 62.

Fauces purae) non tumentes gutture, cuius tumorem ab aquis vitiosis derivat.

Sunt corrupta) In Cantabr. deest *corrupta.* Ceterum alias notas cum Vitruvio VIII. 5. ponit auctor Compendii Architect. c. 5.

Causatio) i. e. morbus. Sic etiam *causa* dicitur a scriptoribus posterioris aevi, docente Vlitio ad Gratii vers. 53. et Rhodio ad Scribonium Comp. 128. Formam esse ductam e militia romana, ubi, qui aetatem, aut morbum, aut vitium corporis causabatur, caussaria missione dicebantur missi, annotavit Schoettgen, laudato Politiano Miscell. c. 92. et aliis. Sed et Seneca *causam* et *caussarium* ita dixit ad Marciam c. 44.

Vt vitiato) Inclusa verba: *ut vitiato*

tunc culpandus aër potius invenitur. Deinde si venter aut viscera vel [t] latera vel renes nullo dolore aut inflatione vexantur; [v] si vitia nulla vesicae sunt. [x] Haec [y] atque his similia si apud incolas pro maiori parte constare videris, [z] nec de aëre aliquid nec de fontibus suspiceris.

V. In terris vero quaerenda [a] foecunditas: ne alba et nuda sit gleba, ne macer sabulo sine admistione terreni, [b] ne creta sola, [c] ne arenae squalentes, ne ieiuna glarea, ne aurosi [d] pulveris lapidosa macies, ne salsa vel amara, ne [e] uliginosa terra, ne tofus [f] arenosus atque ieiunus, ne vallis nimis opaca et solida: [g] sed gleba putris et fere nigra, et ad te-

sive renes Cr. (v) *vexentur* ante Commel. sed *vexantur* etiam Lugd. et Cr. (x) *sint* Cr. (y) *Haec et similia* P. Cr. *haec atque similia* Erf. Lugd. (z) *videbis* Cr.

V. (a) *est* add. Cant. deinceps *aut nuda* Erf. (b) *terrena* a manu sec. Erf. *terre* Cant. *macrum sabulum* Vinc. (c) *ne cr. s.* om. E. (d) *arenosi* Cr. editt. tres et recentior manus in Lugd. et Cant. *aut anrosi* Er. (e) *vel* Vinc. Dunc. (f) *mons* Cr. Basil. sed antiqua mea princ. et Lov. totus. (g) *squalida* Cr. editt. quatuor et recens manus in Lugd. *sed sit gleba* Cr.

— *decurrat*: velut ex glossa orta damnavit Gesner. Sententiam recte vidit esse hanc; si quis tussiat aut nauseet, salvo capite, causam in aqua esse; si post capitis aliquam noxam vel gravedinem, aërem esse in causa. Igitur ductu Edd. pr. corrigendum puto: *sed si vitiato capite ad pulmones vel stomachum morbi causa decurrat, tunc culpandus aër potius invenitur*, quam emendationem in textu ponere non dubitavi,

V. *Aurosi*) Vegetius II. 17. 1. aurosum colorem pupillae dixit; sed Gesner Crescentii lectionem *arenosi* praefert.

Tofus arenosus) Locum Columellae IV. 22. 8. *macies et sterilitas terrae, salsa vel amara uligo—arenosus etiam tofus vel plus iusto ieiunus sabulo, nec minus terreno carens ac nuda glarea*, recte comparavit Pontedera, et Crescentii Basileensis lectionem improbavit.

Solida) Crescentii lectionem *squalida* probat Pontedera; equidem dubito. Nam squalere et squalida terra dici solet, quae arenosa est vel ieiuna, sole excocta et ventis obnoxia. Quidni Columellae locum laudatum comparavit Pontedera, ubi est: *praeceps et praerupta positio, nimium opaca et soli aversa, valles arenosae*, ubi legi debet *aversa vallis*. Aut igitur h. l. legendum censeo *soli aversa*, aut *solida* molli opponitur, et est quae in umbra durior et gravior manet.

gendam se graminis sui crate[h] sufficiens; aut misti
coloris, quae etsi rara sit, tamen pinguis[i] soli adiun-
ctione glutinetur. Quae[2] protulerit nec scabra sint 2
nec[l] retorrida,[m] nec succi naturalis egentia.[n] Ferat,[o]
quod frumentis dandis utile signum est, ebulum,
iuncum,[p] calamum, gramen, trifolium non macrum,
rubos pingues, pruna silvestria.[q] Color tamen[r] non
magnopere[s] quaerendus est, sed pinguedo atque
dulcedo. Pinguem sic agnoscis:[t] Glebam parvulam[v] 3
dulci aqua cum spargis[x] et subigis,[y] si glutinosa
est et adhaeret, constat illi inesse[z] pinguedinem.
Item scrobe effossa et repleta, si superaverit terra,
pinguis est: si defuerit, exilis: si convenerit aequata,
mediocris. Dulcedo autem cognoscitur, si ex ea
parte agri quae magis displicet,[a] glebam fictili vase

sed solida sit gleba Vinc. sed alibi *sit gleba.* (h) *raritate* E. *sinceritate* Vinc. sed alibi recte! *tegendum* Cr. (i) *et eretosi* addit Cr. (2) *At quae* Vinc. Duac. (l) *nec* om. P. paulo antea *nec sera* a sec. manu Cant. (m) *retorta* I. B. Br. R. Cr. *torrida* Vinc. bis. (n) *egentia ferat. Quod* ante Commel. *ferat* om. Pol. *feratque* Vinc. Duac. (o) *egentia. Verum quoniam alia terra dandis frumentis utilis est, quae naturaliter convenit, et alia magis vineis amica est, sciendum est autem* (antiqua mea *tamen*) *quod frumentis dandis utilis est, quae naturaliter* et *sua sponte producit* etc. Cresc. (p) *multum* Vinc. *iuncum gramen pingue, trifol. cal.* Cr. omissis *non macrum.* (q) *lappas, farfana, malvas* add. Cr. ubi Basil. omisit *farfana.* (r) *tamen terrae* Cr. *namque* I. I. G. (s) *magno tempore desideretur* Cr. *magno opere* Lov. (t) *cognosci terram* Cr. *agnoscas* Vinc. Duac. (v) *parum* P. et Cr. *parvam* Vinc. (x) *conspargis* I. B. R. P. Leid. *conspergis* I. I-G. Erf. Cr. *adsperges* Vinc. alibi *conspargis.* (y) *subigas* Vinc. Duac. (z) *ibi esse* Cr. (a) *si eiusdem qualitatis totus ager videtur*

Pinguis soli) Cresc. *pinguis et cretosi soli.* quam lectionem probat Pontedera, quia pingue solum, nisi sit simul cretosum, sabulo temperando et glutinando non sufficiat. Compara Columellam II. 16.

Scabra) rubiginosa interpretatur Schoettgen, et ex Virgilii Georg. I. 495. rubiginem scabram affert in testimonio. Cf. Columella III. 11. et c. 13.

Ebulum) Vide Columellam II. 2. Geoponic. II. 10. Cur trifolium non macrum et rubos pingues velit Palladius, ignoro; Columella simpliciter trifolio et rubis contentus est.

Si defuerit) In Cantabr. *defluxerit.*

4 dulci aqua madefactam iudicio saporis explores.[b] Vineis
quoque utilem [c] per haec signa cognosces: [d] si co-
loris [e] et corporis rari aliquatenus atque resoluti [f]
est; si [g] virgulta, quae protulit, [h] levia, nitida,
procera, [i] foecunda sunt. ut piros [k] silvestres, pru-
nos, rubos,[l] caeteraque huiusmodi, neque intor-
ta,[m] neque sterilia,[n] neque macra exilitate [o] lan-
5 guentia. Situs vero terrarum neque [p] planus, ut
stagnet; neque praeruptus, ut defluat; neque obru-
tus, [q] ut in imum [r] deiecta [s] valle subsidat; neque
arduus, ut tempestates immodice [t] sentiat et calores:
sed ex his omnibus utilis semper est [v] aequata me-
diocritas, [x] et vel campus apertior, [y] et humorem
pluvium [z] clivo fallente [a] subducens, vel collis molliter

add. Cr. (b) *explorabilis* Vinc. (c) *utilem terram* Lugd. a recenti manu. *utile solum* Vinc. ubi Duac. *utilia*. (d) *cognoscis* Erf. (e) *si corporis aliquatenus rari atque resolutum est* Cr. II. 25. ubi Lov. *resoluti*. idem IV. 6. habet *utilem vineis terram* — et reliqua ut vulgo leguntur: *coloris nigri et corporis* Vinc. (f) *soluti* Vinc. Duac. (g) *si* om. Cr. bis. (h) *profert* Vinc. *profert lini nitida* Cresc. II. 25. ubi Lov. *nitida levia viridia procera levia* Vinc. *laevia* Iuntt. (i) *procera* om. Vinc. Duac. *pr.* et Cr. IV. 6. (k) *pirus silvestris*, *prunus*, *rubus* Cr. bis et Pol. *piros*, *silv. pr.* Erf. (l) *tubes* i. e. tuberes Vinc. (m) *torta* Vinc. sed alibi recte *habeat* addit Vinc. Duac. (n) *debilia* Cr. editt. tres II. 25. sed idem IV. 6. *sterilia* habet. Deinceps *neque scabiosa* addit Cr. IV. 6. (o) *sterilitate* Vinc. sed alibi recte. (p) *Situs t. non sit adeo pl.* Cresc. II. 26. (q) *obruptus* Vinc. (r) *ut ima valle subsidat* Cod. Barth. 38. in. et Cantabr. *subsideat* Erl. et Vinc. *in uno* Vinc. sed alibi *in ima* habet. (s) *directa* Cr. *delecta* — *subsideat* Lov. (t) *immodicas* Vinc. *sentiant* Cr. Lov. (v) *et* P. Cr. Cant. *adaequata* Cr. Lovan. *est exaequata* Erf. (x) *requiratur* add. Cr. editt. tres. et deinceps pergit: *videlicet ut campus*. (y) *sit et hum. pluviarum* Cr. (z) *plurimum* Vinc. Duac. et Cr. Lov. (a) *valle* Vinc. *fallante* Cr.

Si coloris et) Vincent. *si coloris nigri et corporis*: De colore in terra, vineis eligenda, nihil habet Columella III. 1. 8. et III. 11. 6. Itaque Crescentii lectionem probaverim.

Tempestates) Brusch. *tempestas immodice.*

Clivo fallente) Plinius V. Epist. 6. 44. *ita leniter et sensim clivo fallente consurgit*. quem locum posuit Schoettgen; alios Barth. Advers. 39. 8.

Molliter) i. e. leniter. In Cantabr. a prima manu est *leniter*.

per latera inclinata deductus; vel vallis cum quadam moderatione et aëris laxitate [b] submissa; vel mons alterius culminis [c] defensus obiectu, et a molestioribus ventis liber auxilio [d] aliquo, vel sublimis, asper,
sed nemorosus et herbidus. [e] Sed cum sint genera 6
terrarum plurima, ut [f] pinguis aut macra, spissa vel rara, sicca vel humida, [g] et ex his pleraque vitiosa, tamen propter seminum [h] differentiam saepe necessaria, [i] maxime, [2] sicut supra dixi, eligendus est pinguis ac resolutus ager, qui minimum laborem poscit, [l] et fructum maximum reddit. Secundi meriti est spissus, [m] qui labore quidem maximo, [n] tamen ad vota respondet. Illud vero deterrimum genus est, quod erit siccum simul [o] et spissum, et macrum vel frigidum: qui ager pestiferi more fugiendus est.

VI. Sed ubi haec, [a] quae naturalia sunt, neque humana ope curari possunt, diligentius aestimaveris,

antiqua mea. (b) *claritate* Cr. sed recte Lov. (c) *cuminis* Br. *cacuminis* Cr. ubi Basil. *defensus et liber n mol. ventis aliquo auxilio vel subl.* sed antiqua mea rectius: *def. obiecta et molestationibus ventis aliquo liberi auxilio.* plane et recte Lovan. (d) *quolibet exilio, nec vel subl. vel asper* Erf. (e) *herdus* I. B. R. (f) *aut* omisso *pinguis autem et macra et sp.* Cr. II. 25. (g) *lapidosa vel non lapidosa, montuosa vel plana* add. Cr. (h) *et plantarum* add. Cr. (i) Ita ex Cr. Pontedera correxit. Vulgo *necessariam maxime, sicut* etc. (2) *maxime tamen et absolute el. est p. et res. ager ubicunque situs, quia hic* Cr. II. 25. (l) *petit* I. B. Br. R. Lugd. Cr. editt. tres. Vinc. *et* ante *fruct.* om. Lugd. Erf. *fructumque* Vinc. Duac. (m) *et pinguis* addit Cr. II. 25. *ager spissus est* Vinc. Duac. (n) *maxime ad vota* Vinc. Duac. *quia licet laborem maximum petat, tamen* Cr. II. 25. (o) *simul* om. Cr. habet Lovan. ibid. *macrum et frig.* pergens.

VI. (a) *haec* om. E. deinde *aestimaris* Cant. (b) *vel* om. E. (c) *boni-*

Resolutus) Crescent. II. 15. ex h. l. habet *parum*, deinde *pinguem et densum — hic enim labor cultus cum cultoribus non negligentibus ad vota respondebit — deterrimum terrae genus esse quod est — spissum, macrum et frigidum.* Scilicet ita haec excerpsit Albertus p. 493. ubi legitur *labore quidem cultus.*

Spissus) Ex Crescentio Pontedera addi voluit *et pinguis*, ut verum diceret Palladius. Recte!

VI. *Aestimaveris*) Brusch. *extimaveris*, *exequi* habet.

exsequi te convenit partem, quae restat industriae: cuius haec erit cura vel [b] maxima, ut has, quas subieci, ex omni opere rustico in primis debeas tenere sententias. Praesentia domini provectus est agri. Color terrae non magnopere desideretur, quia boni-
2 tatis [c] incertus est auctor. Genera omnium surculorum vel frugum praeclara sed terris tuis experta committe. In novo enim genere seminum ante experimentum non est spes tota ponenda. Locis humidis semina citius quam siccis degenerant: quare subinde succurrat electio. Ferrarii, lignarii, doliorum cuparumque factores necessario habendi sunt, ne a labore solenni [d] rusticos causa desiderandae urbis avertat. Locis frigidis a Meridie vineta ponantur; calidis, a Septentrione; temperatis, ab Oriente, vel, si ne-
3 cesse sit, ab [e] Occidente. Operarum ratio unum modum tenere non potest in tanta diversitate terrarum: et ideo [f] soli et provinciae consuetudo facile ostendet, [g] qui [h] numerus [i] unamquamque rem faciat sive

tatis om. P. *benignitatis* E. deinceps *novo autem* Cresc. Lov. postea *necessario habeligendi* Cant. (d) *solemni* Br. Lugd. (e) *ab* ex Erf. addidi. *fuerit Occid.* Cant. deinde *operum* Vinc. Duac. VI. 43. (f) Pro *ideo* alia vox sed inducta, ut legi non possit, in Lugd. (g) *ostendit* A. Iunt. G. cons. *consideranda est sine in surcul.* et. Vinc. (h) *quis* P. I. B. Br. R. (i)

Ex omni opere) voluitne dicere ex scriptis omnibus, an potius *in omni opere?* Ceterum Vincentius Duac. VI. 48. habet *maxime, quas subieci.*

Desideretur) Columella II. 2. 16. *Non ergo color tanquam certus auctor testis est bonitatis arvorum.*

Genera omnium) Crescent. II. 20. *nam omnium surculorum — genera praeclara terris tamen tuis — committere debes — ponenda.* ubi antiqua mea habet *proponenda.* Gesner h. l. malebat *tuta* pro *tota.*

Ab occidente) Albertus: *Vinea in frigidis regionibus et temperatis situanda est ad meridiem et orientem, quia ex illis nobilitatur vinum. In calidissimis autem intemperanter regionibus valet si convertitur ad aquilonem.* Compara sect. 7.

Et ideo) Mihi *ideo* videtur abundare. Deinceps Codex Barthii *potest intemperata diversitate* habet, male probante Barthio 38. 40. Ceterum *unaquaque* Ald. hic et alibi.

in surculis sive in omni genere satorum. Quae florent, constat non esse tangenda. Bene eligi serenda non possunt, nisi hoc officium prius electus[2] assumat. In rebus agrestibus maxime officia iuvenum congruunt, imperia seniorum. In vitibus putandis tria consideranda 4
sunt, fructuum spes, successura materies, locus qui servet ac revocet. Vitem si maturius putes, plura sarmenta: si serius, fructus plurimos consequeris. De locis deterrimis sicut arbores ita vites [l] convenit ad meliora transferre. Post bonam vindemiam strictius, post exiguam latius [m] puta. In omni opere inserendi, putandi ac recidendi duris et acutis utere ferramentis. In vite vel arbore quae facienda sunt, perage ante apertionem floris et gemmae. In [n] vineis aratro praetermissa fossor emendet. Locis calidis, siccis, apricis pampinandum non est, quum magis vitis optet [o] operiri. Et ubi vineas Vulturnus exurit

modus I. B. Br. R. (2) Vulgo *eligens* legitur. *electus* MS. apud Barth. 38. 10. Lugd. *lectus* E. (l) *hominis* I. B. R. Lugd. *homines* Vinc. Br. Caut. (m) *largius* Lugd. Erf. Cr. Vinc. (n) *Quae invenies ar.* P. sed Cantabr. post *vineis* addit *quae inveniet.* (o) *oportet* I. B. R. Erf. *vites oportet* Br.

Electus) servus, ob hanc scientiam probatus. Intelligere tamen se haec negabat Gesner.

Successura) Albertus: *palmitum successio*. quae scriptura mihi Palladio dignior videtur esse.

Servet et revocet) Crescentius IV. 12. habet *item locus qui vitem servat.* et singula praecepta explicat ex disciplina Palladii III. 12. revocari vitis dicitur, quae renovatur et reparatur, quae tria verba saepius in hac re confunduntur in libris scriptis. Albertus: *locus quo vitis servetur.*

Maturius) Cresc. l. c. *si vitis mature putetur*, et maturius pullulat et plura sarmenta et maiora *producit — quod si tarde putetur, serius pullulabit et fr. p. consequeris.* Praeceptum translatum ex Columella IV. c. 24. Varietatem putandi Italicam diligenter ubique annotavit Crescentius.

Strictius) Albertus: *pauciora relinquantur sarmenta — post parvam vindemiam plurima sunt relinquenda.* Sic angusta putatio dicitur. Columella IV. 24. sect. 21. *post exiguos fructus imperandum.*

Recidendi) Albertus: *in omni genere culturae putandi videlicet inserendi et reddendi.*

Optet) Male etiam liber Barth. *vites oportet op.*

aut flatus aliquis regioni [p] inimicus, vitem tegamus
5 straminibus vel aliunde quaesitis. Ramus laetus, [q] viridis et sterilis in media olea abscindendus est, velut totius arboris inimicus. Sterilitas et pestilentia aequo modo fugiendae [r] sunt, vel si secum utraeque non fuerint. [s] In pastinato solo inter novellas vites omnino nihil est conserendum. Graeci iubent, exceptis caulibus, tertio anno quae libebit, iniungere. [t] Omnia legumina Graecis auctoribus seri iubentur in sicca terra: faba tantummodo [v] in humida debet [x]
6 spargi. [y] Domino vel colono confinia possidenti qui fundum vel agrum suum locat, damnis suis ac litibus studet. In agro periclitantur interiora, nisi colantur extrema. [z] Omne triticum in [a] solo uliginoso post tertiam sationem in genus siliginis [b] commutatur.

oporteat Cantab. deinde *ut vineas* Cant. (p) Ita ex Lugd. pro *regionis* dedit Gesner. omittit Cantabr. (q) *lentus* E. deinde *abscidendus* Leid. Cant. (r) *fugienda* I. B. Br. R. (s) *vel — fuerint* addidi ex P. Lugd. Codice Barthii, et Basileensis Academ. teste Barthio, probante Gronovio Observv. II. 16. Consentit Cantabr. (t) *adiungere* Vinc. (v) *tamen* Cr. (x) *terra iubetur* P. (y) *aspergi* Cant. Lugd. Vinc. VI. 58. (z) *exteriora* Erf. (a) *in* om. Erf. Vinc. I. B. Br. R. Lugd. Cr. II. 19. Cant. (b) *saliginis* I. B.

Regionis) Male Gesner dedit *regioni*, nam flatus inimicus intelligitur uvis. Sumta vero haec sunt a Columella V. 5. sect. 15.

Laetus) Male *lentus* Erf. Commeliniana *laetus* inclusit. Haec debet noster Columellae V. 9. 18.

Vel si secum) Locum hunc redintegravi ex Gronovii correctione, qui comparavit Columellam I. 3. 2. et Varronem I. 4.

Iniungere) i. e. interserere vitibus Sic sect. 9. est *nutrienda iniungat sarmenta*. Albertus: *praecipue autem caulis et corylus tollenda quae vites adurunt*. De corylo assentitur Plinius cum Virgilio.

Omnia legumina) Geoponica II. 13. contra fabam et pisum in terra lutosa seri iubent, reliqua in sicca docent posse quidem nasci, sed melius in humida similiter sata provenire. De faba iterum Geoponica II. 35. Sed Palladius respexit locum II. 40. τὰ ὄσπρια χαίρει ἐν καταξήρῳ γῇ σπείρεσθαι πλὴν κυάμων· οὗτοι γὰρ καθύγροις καὶ ἰκμάδα ἔχουσι τόποις χαίρουσι. Albertus h. l. copulavit cum altero nostri loco infra Novembri I.

Graecis) Crescentius II. 20. *a Graecis — faba tamen in humida iubetur spargi*.

Tria[c] mala aeque[d] nocent, sterilitas, morbus, vicinus.[e] Qui terram sterilem vineis occupat, et labo- 7
ribus[f] suis et sumtibus est inimicus.[g] Campi largius vinum, colles nobilius ferunt. Aquilo[h] vites sibi obiectas foecundat, Auster[i] nobilitat. Ita in arbitrio nostro[a] est, (utrum[l]) plus habeamus, an melius. Necessitas feriis caret. Quamvis temperatis agris serendum sit, tamen si siccitas longa est, semina occata[m] tutius[n] in agris, quam in[o] horreis servabuntur. Viae[p] malitia aeque[q] et voluptati[r] et utilitati adversa est. Qui agrum[s] colit, gravem tributis[t] creditorem 8
patitur, cui sine spe absolutionis astrictus[v] est. Qui arando crudum solum inter sulcos relinquit, suis fructibus derogat, terrae ubertatem[x] infamat. Foe-

R. Br. deinde *conmutatur — sumptibus* Br. (c) *vero* add. Vinc. (d) *in bis* Vinc. *tria m. sunt quae noc.* Erf. (e) *vitium* Vinc. bis. (f) *lateribus* Lugd. (g) *iniquus* Erf. (h) *Aquilo tamen v. s. subiectas* Cr. IV. 5. (i) *vero* add. Cr. (2) *nostro* om. P. E. Cant. (l) *utrum* om. I. B. Br. R. Lugd. Erf. Vinc. Cr. Cant. *Ideoque in arb. de vino* Cr. (m) *locata* Ald. Iunt. Sl. Cresc. Lov. *iacta.* (n) *potius* Vinc. bis. In Cantabr. *citius* suprascr. *non minus* Cresc. Lovan. (o) *in* om. Vinc. (p) *Viae* om. P. (q) *a quae vol.* Pol. *malitieque* Cantabr. (r) *voluptatis et utilitatis* Cr. I. B. R. Br. (s) *agrum* om. B. R. (t) *tributi* Lugd. (v) *obstrictus* Erf. Leid. Cantabr. (x)

Laboribus) Temere Gesner lectionem *lateribus* probat. In Lugd. a manu prima esse *laboribus*, suprascripto *ang.* et in margine *lateribus*, testatur Gronovius. In margine Cantabr. etiam *iniquus* legitur pro *inimicus.*

Campi) Cresc. IV. 5. *Campi a montibus remoti et valles non aquosae largius vinum ferunt, colles vero et campi, iuxta eos existentes et naturam eorum habentes, nobilius vinum faciunt.* Sumta haec ex Columella II. 3. 6.

Semina occata) Crescentius II. 20. *licet temperatis — longa sit, semina orta magis in agris* etc. ubi Basileensis editio vocem *orta* omisit. Columella II. 8. 4. *quod sicco loco ingestum et inoccatum est perinde ae si repositum in horreo non corrumpitur.*

Viae malitia) Malim cum libro Pol. *Malitia aquae et voluptati* etc. Etsi enim praeceptum ipsum etiam viae accommodari possit, vix tamen viae malitia aeque bene dicitur.

Vbertatem) Etiam Barthii liber Advers. 38. 40. aliusque Zinzerlingii Promuls. Critic. c. 25. *uber* habent scriptum, quam lectionem probat Barth, comparatis aliis locis Palladii.

cundior est culta exiguitas, quam magnitudo neglecta.
9 Nigras vites omnino repudies, nisi in provinciis, et [y] eius generis quo acinaticium [x] fieri consuevit. Longius adminiculum vitis incrementa producit. Teneram et viridem vitem ferri acie ne recidas. Omnis

uber Erf. et *terrae uber* Vinc. bis. (y) *in quibus eius* A. Iunt. G. *et* om. Erf. (x) *acinaticum* Barth. *acinacium* Erf. et Lugd. erasa syllaba *ti.* dein-

Eandem ex libro vetusto posuit Iuretus ad Symmachum p. 314.

Nigras vites) Sunt quae uvas nigrae ferunt. Graeci enim trea vini colores, nigrum, album et κιῤῥὸν distinguunt; romani scriptores quatuor, album, fulvum, sanguineum, nigrum, teste Plinio 14. c. 9. Vide de his coloribus Niclasii notam ad Geoponica p. 514. Rationem, cur nigras vites repudiet, Palladius non edidit; nec excipi nigras vites memini a reliquis scriptoribus, ex quibus solus Theophrastus, atque ex eo Geoponica V. 2, naturam nigrarum albarumque vitium accuratius enarrarunt, unde rationem alii forte indagabunt, cur Palladius reprobarit. Solo firmo et arido, ait Theophrastus, convenire vites solidiores; tales vero esse ut plurimum nigras (στερεωτέρας). locis humidis convenire laxiorea (μανὰ). Dignosci soliditatem et laxitatem medulla tenerorum sarmentorum dissectorum; laxam enim multam medullam lignumque tenue habere, solidam contra parum medullae lignumque crassum. Grandioris medullae meatus esse laxiores, exiguae contra paucos et angustos. Minore has alimento indigere, agrumque siccum melius tolerare; contra albas et laxas in sicco agro sarmenta exilia ferre fructumque non maturare; quoniam ager non tantum alimenti suggerat, quantum sol atque transpiratio abstulerit. Igitur agro humido convenire albas. Geoponicorum locus V. 2. etiamnum vitiosus post curam Niclasii male albae viti densitatem et δυςτροφίαν i. e. pauci alimenti indigentiam, contra nigrae recte parvam medullam densosque acinos tribuunt; recte tamen alba genera multi alimenti indiga in nigra et humida terra poni monent, etiam in argilloso, nisi tamen nimis sit exilis et rimosa; nigras vites contra convenire solo sicco, exili atque arenoso. Ex alborum numero solam Psithiam, utpote pinguiorem, gaudere exili. — Sed nunc suspicor, miscellas intelligi et repudiari. Vide ad Caton. VI. 4.

Acinaticium) Gesner legi malebat: *in provinciis eius generis, quibus acinaticium* etc. Idem locum Cassiodori Var. Lect. XII 4. laudavit; ubi *acinaticum*, cui ex acino nomen fit, vinum in enthecis aulicis dicitur fuisse tenuatum, eique substitui vult aliud Imperator, inprimis Veronense, purpureum colore, dulcissimum, pingue, robustissimum. Vva collecta et suspensa Decembri demum exprimebatur prelo. Acinaticium ab acino dicitur, quod acini colorem servat, quod faciunt paucissima vina. Color enim uvarum cuticulae interius plerumque adhaeret, et mos cum aetate abit citius aut tardius vini primus color.

incisura sarmenti avertatur a gemma, ne eam stilla, quae fluere consuevit, extinguat. Pro macie vel soliditate vitium nutrienda sarmenta putator iniungat. Terra profunda (quod Graeci asserunt) oleae grandes arbores efficit, fructus minores et aquatos ac seros, magisque amurcae proximos. Aër oleas tepidus iuvat, et ventis[a] mediocribus sine vi et horrore perflabilis. Vitis quae ad iugum colitur, per aetates[b] ad hoc perducenda est, ut locis molestioribus quatuor pedibus a terra,[c] placidioribus vero septem summitas eius insurgat. Hortus qui caelo clementi subiacet, et fontano humore percurritur, prope est ut[d] liber sit, et nullam serendi disciplinam requirat. Subligatio acerbis uvis facienda est, quando excu-

de *amminiculum* Br. (a) *ventus mediocris* A. Iunt. G. deinde *ad hoc producenda* Br. (b) *aetatem* A. Iunt. G. (c) *a terra* om. F. (d) *ut* om. I.

Stilla) Ex Columella IV. 9. Albertus: *in gemma, quae oculus vocatur, vitis putanda non est, sed superius, quia aliter lacryma, quae fluit ex vite praecisa, extinguit vitem.* In Codice Cantabr. a secunda manu legitur *qualem stillam q^l q^e est.* quae posteriora non intelligo.

Ac seros) Geopon. IX. 4. repudiant *βαθύγειον* multoque magis *τὴν κατορωρυγμένην*, fructum enim afferre *ἀλιπῆ, καὶ τὸ γέννημα ὑδατῶδες*· quae vix sana sunt; nec enim *γέννημα* diversum est a fructu. Nec de sero fructu traditur ibi; igitur Gesner h. l. corrigi volebat *serosos*. Recte, si locum consideres, inter *aquaticos* et *amurcae proximos*, quem vocabulum occupat. Alias non fit improbabile, in tali terra fructus sero maturari. Ceterum eandem sententiam tuetur Theophr. C. P. 17. c. 11. cuius locum excerpsit Plinius 15. s. 3. Vide ad Catonem c. 99. Quae sit terra *κατορωρυγμένη* in Geoponicis, vel *κατωρυγμένη*, ut est in Gudiano Codice, non facile est dicere. Puto, verbum vitiatum esse ex vetusto, quod Hesychius servavit; *καταρώγεα γῆν τινα πρὸς φυτείαν ἀμπέλων εὔθετον* quanquam etiam illius significatio est dubia.

Sine vi) Infra Novembr. 5. *clementer agitant venti oleas*, ubi vide notam.

Aetates) Cresc. IV. 13. Quodsi vitis super arbores, vel arbusta conscendere debet, per aetatem ad hoc ducenda est, donec ad ramos fuerit perducta, et reliqua. Palladius sumsit a Columella IV. 19. ubi est *per annorum longam seriem ad hanc altitudinem vitis perducenda est.*

Prope est ut) Sententiam hanc excerpsit Cresc. VI. 2.

11 tiendi aut rumpendi acini nulla formido est. Ligatura in vitibus locum debet mutare, ne unum semper assiduitas conterat vinculorum. Fossorem si apertus vitis oculus viderit, caecabitur spes magna vindemiae: et[e] ideo, dum est clausus, fodietur.[f] Terrae altitudinem cum foecunditate, si ad frumenta, duobus pedibus explora: quatuor vero, si ad arbusta vel vites. Vitis novella ut facile incrementum dilecta[g] consequitur; ita interitum celerem,[h] si negligatur, incurrit.
12 Modum tene aestimatis facultatibus tuis in assumtione culturae, ne superatis viribus, excedente mensura, turpiter deseras, quod arroganter assumseris. Semina plusquam annicula esse non debent, ne vetustate corrupta non prodeant. Frumentum collis [quidem[i]] grano robustius sed mensurae minus refundet. Omnia quae seruntur, crescente luna et diebus tepidis sunt serenda. nam tepor evocat,[2] fri-
13 gus includit. Si tibi ager est silvis inutilibus tectus,

B. Br. R. (e) *et* om. Br. Erf. deinde *clausa* I. B. Br. R. Leid. (f) *fadiatur* A. Iunt. Gr. Erf. (g) Ita etiam Lugd. *culta* A. Iunt. G. (h) *facilem vel celerem* Erf. deiude *assumptiane* Br. (i) *quidem* om. I. B. Br. R. *fr. cum colligitur rob.* Cresc. sed vulgata esl in Lovau. deinceps *respandet* Cresc. III. 7. (2) *vocat* I. B. Br. R. *revocat* E. deinde *novalles* Br. (l) *qui* Br.

Locum debet) Ex Columella V. 6. 27.

Caecabitur) Arguta profecto sententia, quam excerpsil Cresc. IV. 16. *celabitur* et *clausa* etiam Vinc. habet. Albertus: *fodienda etiam vitis dum clausus est oculus eius, non enim videt fossorem suum, nisi siccetur.*

Duobus pedibus) Ex Colum. II. 2. 21. ubi vide notam. Ceterum Vinc. Duac. habel ex h. l. *sed ad fiumenta — si arbusta.*

Dilcota) Defendit etiam ex libro suo Barth. Altera lectio eius glossa esse videtur.

Aunicula) Crescent. II. 20. *ne semina iacta vetustiora siut quam annua* ex h. l. laudat; scilicet ita Albertus h. l. posuit p. 497. a.

Robustius) Ex Columella II. 9. 3. *collis robustius aliquanto, minus tamen tritici reddit.* Crescentius II. 7. *frumentum vero cum colligitur robustius, sed mensurae minus respondet.* Vincent. ex h. l. habet *grano est robustius, sed mensura minus ref.*

Quae seruntur) Vinc. *quae in terra seruntur.*

ita eum divide, ut loca pinguia puras reddas novales;
loca sterilia silvis tecta esse patiaris; quia [l]illa natu-
rali ubertate respondent, haec beneficio laetantur in-
cendii. Sed sic urenda distingues, ut ad incensum
agrum post quinquennium revertaris: ita efficies, ut
aequaliter vel sterilis gleba cum foecunditate [m] con- 14
tendat. Graeci iubent olivam, cum plantatur et le-
gitur, a mundis [n] pueris atque virginibus operan-
dum: [o] credo recordati arbori huic esse praesulem
Castitatem. Nomina frumentorum superfluum est
praecipere, quae aut loco subinde aut aetate mutan-
tur. Hoc satis est, ut eligamus praecipua in ea re-
gione quam colimus, vel exploremus advecta. Lu-
pinus et vicia pabularis, si virides succidantur, et
statim supra sectas eorum radices aretur, stercoris
similitudine agros foecundant: quae si exaruerint [p]

(m) Ita pro *foecunda* I. B. Br. R. Lugd. Erf. Vinc. bis. (n) *nudis* Br. (o) *operandam* corrigit Barth. ad Statii T. II. p. 654. deinde *recordari* I. B. Br. R. *recordate* Erf. postea *praecipue* Cresc. recte tamen Lov. abhinc *exprobemus* Cresc. *probemus* Basil. (p) *ex se aruerint* I. B. R. Br. Barth. Lugd.

Divide) Vincent. *dividendus est. Nam loca pinguia sunt in puras novales redigenda, locaque — patienda. nam illa quidem naturali ubertati.* Ita editio Duac. VI. 51. sed cap. 48. variat.

Sed sic) Vincent. *Sic tamen urenda distinguo — ita nimirum efficies — aequaliter scilicet sterilis.* Ceterum unde Palladius haec duxerit, ignoro. Aliam rationem docuit Columella II. 2.

Revertaris) Intelligo obserendum, post quintum quemque annum. Gesner dubitabat de sententia; posse enim putat haec ita intelligi, ut quinque annos in cineribus iaceat ager, aut ut post quinque annos fruges, certe stramenta et culmi incendantur.

Plantatur) Geoponica IX. 2. de legenda oliva tantum monent.

Exploremus) Crescent. II. 20. *praeterea frumentorum et talia semina eliguntur, praecipue in ea regione, quam colimus vel probemus advecta.* ubi antiqua mea *exprobemus* habet. Deinceps ponit, quae leguntur supra sect. 2. genera *surculorum* etc.

Exaruerint) Columella II. 14. 1. *quod falx relinquerit, prius quam inarescat, vomis rescindat, atque obruat: id enim cedit pro stercore, nam si radices eius, desecto pabulo relictae, inaruerint, succum omnem solo auferent, vimque terrae absument.* Crescent. III. *vicia viridis messa si cum*

ante quam proscindas, in his terrae succus aufertur.[q]
15 Ager aquosus plus stercoris quaerit; siccus minus. Calidis, maritimis, siccis, apricis, campestribus locis omne opus vinearum maturius inchoetur;[r] frigidis, mediterraneis humidis, opacis, montanis locis tardius: quod non solum de mensibus aut diebus dixerim, sed etiam[s] de horis operandi. Omne opus rusticum, cum fieri praecipitur, neque cito est, si ante quindecim dies; neque tarde, si post quindecim fiat. Frumenta omnia maxime laetantur patenti campo et
16 soluto, et ad solem reclivi.[t] Spissa et cretosa et humida terra bene far[v] et triticum nutrit. ordeum agro[x] soluto delectatur et sicco: nam si[y] in lutoso[z] spargatur,[a] moritur.[b] Trimestris[c] satio locis frigidis [et[d]] nivosis convenit, ubi qualitas aestatis humecta est; caeteris raro[e] respondet eventu. Semen trimestre locis tepidis melius respondebit, si seratur autumno:

Vinc. deinde *proscindantur* Erf. (q) *auferetur* Erf. *ex his* Vinc. (r) *inchoatur* Erf. *inchoetur* Br. (s) *etiam de* om. I. B. R. Br. Lugd. Erf. Inclusit Commel. et Gesner. (t) *reclini* Lugd. *reclivo* Erf. Vinc. (v) *farrem* Barth. (x) *agro* om. I. B. R. Br. Lugd. Erf. Vinc. (y) *si* om. A. Iunt. G. (z) *agro* addit Lugd. Erf. I. B. R. (a) *sparsum* A. Iunt. G. (b) *morietur* I. B. R. Br. Lugd. Vinc. bis. *immoritur* Erf. (c) *trimenstris* Lugd. (d) *et* om. I. B. R. Br. Lugd. Erf. *limosis* Vinc. (e) *ratio* Vinc. VI. 58. (f) *coget*

eo et quod in terra remanet, ager statim aretur, laetaminis more terram impinguat, si autem exaruerint radices eius, antequam terra aretur, succum aufert ab agro; scilicet transpirantem et dissipatum in auras. Erf. *auferetur* confirmat locus Columellae. Crescentius sua verbotenus ex Alberto transcripsit, unde lege in *eo cum eo quod in terra.*

Quindecim) Idem de quindecim diebus ante brumam et post brumam tradit Colum. II. 5. 2. Sed ecce idem XI. 2. 3. *neque praefestinatum opus nimium immature videri possit ante quindecim dies factum, nec rursus post totidem nimium tarde.*

Reclivi) Columella II. 9. 3. unde haec sumta: *ad solem prono apricoque — densa cretosaque et uliginosa siliginem et far adoreum non incommode alit.— si lutoso commiseris, emoritur.* Ex Palladio Albertus *mori* repetiit et *coenulentum agrum* pro lutoso.

Nivosis) Columella II. 9. 7.

Locis tepidis) Columella XI. 2. 20.

si necessitas coget[f] in[g] salsa terra aliquid operari,[h] extremo autumno plantanda est vel conserenda, ut malitia eius hibernis imbribus eluatur.[i] Aliquid etiam terrae dulcis vel arenae fluvialis[k] subiiciendum est, si illi virgulta committimus. Seminarium mediocri 17
terra[l] instituere debemus, ut ad meliorem, quae sata fuerint, transferantur. Lapides qui supersunt,[m] hieme rigent, aestate fervescunt: idcirco satis arbustis et vitibus nocent; quae tamen latentia prosunt in terris calidis et siccis, dummodo eis terra supersit.[n] Terra, quae circa arbores movetur, ita est vicibus permutanda, ut ei quae in summo fuerat,[o] ima succedat. In lae- 18
tandis[p] arboribus crates faciemus, terram prius trunco admoventes, et mox laetamen; ut sic opus natura[q] beneficii alternante cumuletur. Agri praesulem non ex dilectis, [et[r]] tenere [educatis] servulis ponas;

et de salsa terra sperari aliquid, post autumnum Lugd. *cogit* E. (g) *de* I. B. Br. R. Erf. Vinc. (h) *sperari post autumnum* I. B. R. Barth. Erf. Vinc. nisi quod Duacensis editio *sperare* habet. *sperari aliquid: post auct.* Br. (i) *elavetur* Vinc. *uberius elevetur* Cresc. sed vulgata est in Lovno. (2) *fluvialis* om. G. Gr. St. *fluviatilis* Vinc. (l) *terrae* E. (m) *insuper sunt* A. Iuot. G. (o) Verba *quae tamen — supersit* addidi ex I. B. R. Br. ubi tamen legitur: *quid enim latenti — terra subsit.* (o) *fuerit* E. (p) *lataminandis* Erf. (q) *naturae beneficio* post I. B. Br. R. excepta Gesner. *beneficiis* Erf. (r) inclusa a Commel. et Gesn. omittit etiam Logd. *et* itam *educatis* om.

Necessitas) Crescent. II. 20. *cogit de salsa terra serere aliquid, post autumnum — liberius imbribus eluetur — illi virgulata.* ubi antiqua mea *separari — illa virgulta* habet.

Supersunt) Columella Arbor. III. 7. *Saxa summa parte terrae et vites et arbores laedunt, ima parte refrigerant.* Idem III. 11. *est vineis amicus silex, cui superpositum modicum terrenum, quia frigidus et tenax humoris per ortum caniculae non patitur sitire radiculas. In summa vero terra saxa solem arcent, umbram humoremque augent; cum vitis solem caloremque quaerat.* Vnde statim apparet origo supplementi eius, quod habent Edd. principes, et quod leviter correctum addidi Palladii orationi. Gesner h. l. tacitus praeteriit. Ceterum Br. *iccirco.*

Laetandis) Erf. habet *laetaminandis*; quae lectio forte praeferenda est. Certe in solo Palladio forma haec exstat vulgaris.

Crates) Vide ad Novembr. XXII. 4. ubi similiter *crustam facere* dicitur.

Et tenere) Ex Columella I. 8. *ne villicum ex eo genere servorum, qui*

quia fiducia[a] praeteriti amoris impunitatem culpae praesentis expectat.

VII. In eligendo agro vel emendo considerare debebis,[a] ne bonum naturalis foecunditatis[b] colentium depravaverit inertia, et in[c] degeneres surculos uber soli feracis expenderit: quod quamvis emendari possit insitione meliorum, tamen harum rerum sine culpa melior usus est quam cum spe corrigendi serus
2 eventus.[d] In seminibus ergo frumentorum praesens emendatio poterit[e] esse. In vineis maxime considerandum atque vitandum est, quod plerique fecerunt studendo famae tantum et latitudini pastinorum,[f] semina vitium statuentes vel sterilia vel saporis indigni: quod grandi tibi labore constabit ut corrigas, si
3 agrum compares vitiis[g] talibus occupatum. Positio ipsius agri, qui[h] eligendus est, ea sit. In frigidis provinciis Orienti,[i] aut Meridiano lateri ager esse debet oppositus, ne alicuius magni montis obiectu his duabus partibus exclusus[a] algore rigescat; aut per

Erf. *dilectis temere servulis* Cod. Barthii 38. 10. (a) *fiduciam p. a. ad impunitatem* I. B. Br. R. Leid.

VII. (a) *canendum est* Vinc. (b) *bonitatis et foecunditatis* Vinc. (c) *indegeneres* iunctim I. B. R. *Inde generes* Lugd. Vinc. (d) *inventus* Vinc. (e) *potest* Lugd. Erf. (f) *pastinatorum* Lugd. (g) *vitibus* Erf. sed in litura. (h) *agri eligendi ea sit* Vinc. *est, si sit in frig.* Cr. sed antiqua: *ea si sit oriendo vel meridiano. ea si sit orienti aut meridiano* Lovan. (i) *orientali vel meridionali* Cresc. *et merid.* Vinc. (2) Ita ex Cresc. correxi vul-

corpore placuerunt, instituamus. Igitur probo lectionem: *dilectis temere servulis.* reliquis omissis.

VII. Ex Palladio Crescentius II. 14. *Propter quod etiam praecipit Palladius terram considerari, quoniam si labor fructus excellat utilitatem, relinquenda est, si autem fructus excedit laboris meritum insistendum dicit esse cultui.* Quae unde duxerit, ignoro. Similis tamen locus est Columellae I. 4. sect. 5.

Vitiis) Argute dictum pro vitiosis vitibus.

Positio ipsius agri) Non agrum sed aedificium seu villam intelligi, patebit comparato Columella I. 5. s. 5.

partem Septentrionis remoto,[l] aut per Occidentis in
vesperam sole dilato.[m] In calidis vero provinciis
pars potius[n] Septentrionis optanda est, quae et uti-
litati et voluptati et saluti aequa bonitate respondeat.
Si vicinus est fluvius, ubi statuimus fabricae[o] sedem 4
parare, eius debemus explorare naturam, quia ple-
rumque quod exhalat,[p] inimicum est, a quo, si talis
sit, conveniet refugere conditorem. Palus tamen
omni modo[q] vitanda est, praecipue quae ab Austro[r]
est vel Occidente, et siccari consuevit aestate, pro-
pter pestilentiam vel animalia inimica, quae generat.

VIII. Aedificium pro agri merito et pro fortuna
domini oportet institui: quod plerumque immodice
sumtum,[a] difficilius est sustinere quam condere. Ita
igitur aestimanda[b] est eius magnitudo, ut si aliquis
casus incurrerit, ex agro, in quo est, unius anni aut
ut[c] multum biennii pensione reparetur. Ipsius au- 2
tem praetorii situs sit loco aliquatenus[d] erectiore et
sicciore quam caetera,[e] propter iniuriam fundamen-
torum, et ut laeto fruatur aspectu. Fundamenta
autem hoc modo ponenda sunt, ut latiora sint ex

galum *exclusis*. Idem Cr. *rigeat*. (l) *sole remoto* Vinc. (m) *penitus sterilescat* addit Vincent. VI. 45. (n) *totius* Vinc. Duac. (o) *fabricae* om. Pol. (p) *halat* Lugd. *exalat* Br. (q) *omnino* Erf. probante Ernesti. (r) *Austro vel et Occid*. Pol.

VIII. (a) *sumptum* Br. (b) *extimanda* Br. (c) *ad* I. B. Br. R. om. E. Lugd. (d) *aliquanto* P. Lugd. (e) Vulgo additum *et* omisi cum I. B. Br.

Aut per — dilato) Haec omisit Cresc. II. 26.

Calidis vero) Cresc. *calidis pr. — septentrionalis — quae utilitati, rob. et saluti et aeque bonitati res*. De ipsa sententia vide Columellam I. 5. s. 5.

VIII. *Praetorii*) Iterum noster cap. 44. 24 et 33. nominat. Suetonius Aug. 74. *ampla et operosa praetoria gravabatur*. Calig. 37. *in exstructionibus praetoriorum atque villarum* etc. Eadem ratione posuit in Tiberio c. 39. et Tito c. 8. Vide notam Ernesti ad Tiberii vitam l. c.

utraque parte semipedis spatio, quam parietis[f] [insuper struendi] corpus increscet. Si lapis vel tofus occurrat, facilis causa est collocandi, in quo sculpi tantum fundamenti forma debebit unius pedis altitudine vel duorum. [Et[g]] si solida vel constricta invenietur[h] argilla, quinta vel sexta pars altitudinis eius, quae supra terram[i] futura est, fundamentis deputetur. Quod si terra laxior fuerit, modo[2] maioris altitudinis obruantur, donec munda sine ruderum suspicione[l] occurrat argilla; quae si omnino desit, quartam mersisse sufficiet.[m] Studendum praeterea
3 ut hortis et pomariis cingi possit aut pratis. Sed totus fabricae tractus unius lateris longitudine, in quo frons erit, meridianam partem respiciat, in primo angulo excipiens ortum solis hiberni, et paululum ab occidente avertatur hiemali. Ita proveniet, ut per hiemem sole illustretur, et calores eius aestate[n] non sentiat.[o]

IX. Forma tamen debet esse eiusmodi, ut ad habitationem breviter collectas et aestati et hiemi praebeat mansiones. Quae hiemi parantur ita sint constitutae, ut

R. Lugd. deinceps *ut et* Leid. (f) *insuper struendi* om. I. B. Br. R. Barth. Erf. Vaticani Lugd. Vinc. el Cresc. *parietes ponendi sunt Si.* Pol. *spatio vel plus, uti placuerit, quam p. corpus increscat* ex tribus Codd. annolavit Georgius ap. Ponted. *excrescat* Cr. sed recte Lov. *increscat* Erf. *increscit* Vinc. (g) *et* om. Erf. Cresc. Vinc. Leid. *et constricta* Cr. *stricta* Barth. *vel* om. Leid. (h) *inveniatur* Er. *reperitur* Cresc. Lov. (i) *petram* Er. (2) *modo* om. Cresc. H. *obruatur* H. (l) *suspicatione* Er. (m) *sufficiat* Cr. (n) *nocte* P. (o) *sentiet* Lugd.

Insuper struendi) Duae etiam Cresc. editiones, quas contuli, carent his verbis, ut ex sua etiam annotavit Pontedera, qui simul monet, in Italica versione Cresc. verba tamen esse expressa. Ipse haec verba ex Basil. editione Cresc. laudat: *fundamenta igitur ut ait P. stabilia et durabiliora sint* etc. ubi mea Basil. habet *et diu durabiliora*, sed antiqua mea *diu durabilia.*

IX. 1. *Et aestati et hiemi*) De situ hoc dictum ad Columellam I. 6. et in Addendis ad istum locum. Cf. infra cap. 12.

possit eas hiberni solis totus propemodum cursus hilara-
re. In his pavimenta oppo tuna esse debebunt. Primum 2
in fabricis planis earum observandum est, ut aequa-
lis et solida contignatio fiat, ne gradus ambulantium
tremorem[a] fabricae titubantis excutiat. Deinde ut
axes[b] quernae cum aesculeis non misceantur. nam
quercus humore concepto cum coeperit[c] siccari, tor-
quebitur,[d] et rimas in pavimento faciet: aesculus
autem sine vitio durat. Sed si quercu suppetente 3
aesculus desit, subtiliter quercus secetur,[e] et trans-
versus atque directus duplex ponatur ordo tabula-
rum, clavis frequentibus fixus. De cerro[f] aut fago
aut farno[g] diutissime tabulata durabunt, si stratis
super[h] paleis vel filice humor calcis nusquam ad ta-

IX. (a) *tremor* Erf. Vinc. et reliqnae Edd. ante Ald. (b) *asseres* I. B. Br. R. *osseres querneoe* Palat. Codices. (c) *se coep. siocare* ante Vict. Leid. Erf. *cum si* Br. (d) *torquetur* I. B. R. Erf. Vinc. Br. (e) *siccetur* ante V. Erf. Leid. (f) *acerno* I. B. R. Br. *acerro* Vinc. (g) *fraxino* I. B. R. Vinc. Cuba. (h) *desuper* Vinc. Deinde *accedit* Leid. (i) *super testacium minubis*

Tremorem) Alteram lectionem *tremor* nimis hyperbolicam sententiam dare, recte monet Gesner. Compendium Architect. c. 19. *in contignationibus diligenter respiciendum est, ut aequalitas soli dirigatur.*

Axes quernae) Malim *axes quernei.* Et Vitruvius VII. 1. unde haec ducta sunt, habet *axes esculini.* Compendium *ne axes quercei cum esculinis.* ubi Codices Vaticani *esculi.* Pergit: *nam quercus cum accepto humore siccescere coeperit, arcuatur.*

Subtiliter) Vitruvius: *in tenuissimos axes quercus secetur, et primo in directo iactatis axibus* etc.

Transversus) Plinius 36. c. 24. ex eodem Vitruvio *binas per transversum coassationes* vocat.

Farno) Contra Vitruvius: *namque de cerro aut fago seu farno nullus ad vetustatem potest permanere.* Compendium: *De cerro aut fago seu farno coaxationes, haut ad vetustatem poterit permanere. Iactatis in ordinem et compositis axibus silex aut palea aequaliter supersternatur, ut calcis humor ad axes pervenire non possit.* Sed ibi Vatic. *ut*, unde corrige locum: *coaxationes ut ad — possint permanere, iactatis* etc. Farnus quae sit arbor, ignoratur. E *fraxino* ortum vocabulum *franum* atque hinc gallicum *frêne* censebat Gesner. Arborem Italis *farnio* dictam, Latinorum aesculum, et Theophrasti φηγὸν esse, affirmat Accoramboni ad Theophrast. p. 704. Alibi vocem Italam *farina* scriptam reperi.

Super) Vinc. *desuper.* Vitruvius,

4 bulati corpus accedat. Tunc super statuminabis[i]
rudus, id est saxa[2] contusa duabus partibus et una
calcis temperante constitues. Hoc cum ad sex digi-
torum crassitudinem feceris, et regula exploraveris
aequale, si loca hiemalia sunt, tale pavimentum de-
bebis imponere, in quo vel nudis pedibus stantes mi-
nistri hieme non rigescant. Inducto itaque rudere
vel testaceo pavimento, congestos et calcatos spisse
carbones cum sabulone et favilla et calce permiscebis
et huius impensae crassitudinem sex unciis[l] iubebis
imponi: quod exaequatum nigra pavimenta formabit,
et siqua fundentur ex poculis, velociter rapta desu-
5 get.[m] Sed si aestivae mansiones sunt, Orientem sol-
stitialem et partem Septentrionis aspiciant, et vel te-
staceum, sicut supra diximus, accipiant pavimentum,
vel marmora vel tesseras aut scutulas, quibus aequale
reddatur angulis lateribusque[n] coniunctis. Si haec

rudus ex MS. Sylb. in Ind. *ruder* E. *ruderes* Vinc. (2) *saxi contusi duas partes et cum una ca. temperatae* A. Iunt. G. (l) *semipedis* Vinc. (m) Sic Lugd. *defugent* reliqui a. G. (n) *lateribus* E. (o) *sternatur* I. B. Br. R.

coassationibus factis, si erit silex, si non, palea substernatur uti materies ab calcis vitiis defendatur. Plinius: *imo et filicem aut paleam substerni melius esse, quo minor vis calcis perveniat.* Noster in eadem re infra Maio XI. *paleam et filicem supra constituemus* ubi P. Codex recte *filices substernemus.*

Statuminabis) Vitruvius: *tunc insuper statuminetur, ne minore saxo, quam quod possit manum implere, statuminibus inductis ruderetur.* Plinius: *Necessarium et globosum lapidem subiici.* Cum Vitruvio Compendium, ubi deinceps: *statuminibus ruderi seu novo sive redivivo ad duas partes una calcis misceatur. Rudus est maiores lapides contusi cum calce misti.* Vnde apparet, locum Palladii esse lacunosum, redintegrandum ex Maio XI. ubi vide notas.

Sex digitorum) Vitruvius: *Insuper ex testa nucleus inducatur, mixtionem habens ad tres partes, unam calcis, uti ne minore sit crassitudine pavimentum, digitorum senum. Supra nucleum ad regulam et libellam exacta pavimenta struantur sive sectilibus seu tesseris.* Plinius: *tunc nucleo crasso sex digitos induci.* Ceterum Brusch. *exploraris.* deinde eadem cum Ald. *calce permisces.*

Sex unciis) Vinc. *semipedis*, et sic Vitruvius cum Plinio.

deerunt, supra marmor tusum cernatur,[c] aut arena cum calce inducta levigetur.

X. Praeterea scire est necessarium construenti, quae calcis et arenae natura sit utilis. Arenae ergo fossiciae[a] genera sunt tria, nigra, cana, rufa: omnium[b]

X. (a) *foss.* omittit E. (b) omnes P. *omnibus* Lugd. E. (c) *ex his — com-*

Inducto) Vitruvius 2. 4. *graecorum hibernaculorum usus, qui minime sumtuosus est, sed utilis apparatus. Foditur enim intra libramentum triclinii altitudo circiter pedum binum, et solo fistucato inducitur aut rudus aut testaceum pavimentum — deinde congestis et spisse calcatis carbonibus inducitur ex sabulone et calce et favilla mixta materies, crassitudine semipedali ad regulam et libellam, et summo libramento cote despumato redditur species nigri pavimenti. Ita conviviis eorum et quod poculis et pitysmatis effunditur simul atque cadit, siccescit: quique versantur ibi ministrantes etsi nudis pedibus fuerint, non recipiunt frigus ab eiusmodi genere pavimenti.* Plinius sect. 63. *non negligendum est etiamnum unum genus graecanici pavimenti. Solo fistucato iniicitur rudus aut testaceum pavimentum. dein spisse calcatis carbonibus inducitur, sabulo, calce ac favilla mixtis. materia crassitudine semipedali ad regulam et libellam exigitur, et est forma terrena. Si vero cote depolitum est, nigri pavimenti visum obtinet.* Palladius infra in Maio c. XI. scutulas vocat *paginas.*

Angulis) Compendium: *et usque eo fricetur, ut iuncturae vel anguli inter se conveniant; tunc erit perfecta fricatura. Quodsi facultas non erit, unde super fricentur, ne aut lacunae aut cumuli sint, ad regulam fricatura extendatur et supra marmor tunsum incernatur aut arena — poliatur.*

X. *Fossitiae*) Ex Vitruvio laudat Vincentius S. N. 8. 7. *alia est arena fassitia, alia fluviatica vel marina. Arenae fossitiae haec sunt genera, scilicet nigra, cana, rubea, carbulum. Ex his optima erit, quae in manu confricata stridorem fecerit — item si in vestimentum candidum coniecta fuerit et post excussa id non inquinaverit nec ibi terra subsederit — tamen de fluminibus et e glarea extrahatur.* Isidorus 16. 3. ex Palladio habet: *si manu impressa stridat, aut si in vestem candidam sparsa nihil sordis relinquat.* sed ibi Vinc. *manu pressa aut in vestem.* Compend. Architecturae Cap. VIII. *quae manu comprehensa stridorem — quae autem terrosa fuerit, eamque in vestimentum candidum si miseris, et effusa si nihil sordis.*

Tria) Ex Vitruvio 2. 4. etiam Plinius 36. s. 54. *Arenae tria genera. Fossitia, cui quarta pars calcis addi debet; fluviatili aut marinae tertia. Si et testae tusae tertia pars addatur, melior materia erit. Ab Apennino ad Padum non invenitur fossitia, nec trans maria*: ubi Vinc. habet *nec marina.* In Plinio quaedam omissa et ad calcem reiecta esse, postea monebitur.

Nigra, cana, rufa) In Vitruvio additur *carbunculus*, vel, ut est in

praecipue rufa melior: meriti sequentis est cana: tertium locum nigra possidet. Ex iis quae compressa [c] manu edit stridores, erit utilis fabricanti. Item si panno vel linteo candidae vestis inspersa [d] et excussa
2 nihil maculae reliquerit [e] aut sordis, egregia est. Sed si fossilis arena non fuerit, de fluminibus [aut [f]] glarea, aut litore colligetur. Marina arena tardius siccatur, et ideo non continue sed intermissis temporibus construenda est, ne opus onerata [g] corrumpat: camerarum quoque tectoria salso humore dissolvit. Nam fossiles arenae tectoriis [h] et cameris celeri [i] sic-

prehensa I. B. Br. R. Lugd. Er. Vinc. Cr. *apprehensa* Cr. Lov. (d) *impressa* Lugd. Er. *et excussa* om. Leid. (e) *relinquet* Lugd. *relinquit* Vinc. Cresc. *candido* Cresc. et *fossibilis*. sed recte Lov. (f) *aut* om. I. B. Br. R. *colligatur* Erf. Cresc. (g) Vinc. *oneret et onerata* omisit Cr. habet Lov. (h) Ita pro *cementitiis parietibus* I. B. Br. R. Lugd. Leid. Erf. Barth. Vinc. Cresc. *arenae* om. Vinc. Cr. *cem. pariet.* substituit Ald. ex Vitruvio, qui *structuras* ona nominat. (i) *ex celeri* Vinc. Cresc. *et celeri siccitati* Lugd. et Cresc. Lov.

duobus libris Vatic. *carbunculum*. Plinius cum Palladio hoc genus omisit, Vincentius *carbulum* excerpsit. Sed carbunculus videtur idem genus esse cum nigra arena, vel est glossa ei addita. Interim hinc discimus, qui sit carbuuculus, de quo disi ad Varron. l. 9. Compendium Archit. canam omisit, carbuuculum posuit.

Aut glarea) Vincentius Duacensis Sp. natur. 8. c. 7. *sed fossilis arena non invenitur, de fluminibus autem glarea, vel littore colligitur. Marina quidem tardius — onerata*: sed altero loco *oneret et* habet. In Vitruvio *aut et glarea*, tuentur etiam Codd. duo Vaticani, *de glareis* Compendium habet.

Onerata) Vitruvius: *neque onerari se continenter paries patitur.* Pro *continenter* (συνεχῶς graece) Palladius disit *continue*. Deinceps Vincentius Duac. 8. 7. *fossiles autem tectoriis et cameris ac coeli siccitati —quia diutino sole aut imbre aut bruma vanescunt. Fluviales vero — At si uti— suavibus illuta* etc. Sic idem c. 2. in Plinii loco 36. s. 58. pro *pruinis* legit *brumis*. Ceterum *onerata* h. l. est paries, ex arena structus et oneratus. Compendium: *pondere gravata structura rumpetur.*

Camerarum — tectoria) Vitruvius: *neque concamerationes recipit* et deinde parietum tectoria dissolvi salsugine remissa ait. Idem I. c. 2. Marina arena lota iubet uti propter salsuginis timorem.

Tectoriis et cameris) Aldus caementitios parietes substituit tectoriis, quia Vitruvius arenam fossitiam recentem tectoriis inutilem esse affir-

citate utiles sunt, melioresque, si statim, cum effossae sunt, calci[k] misceantur. nam diutino sole aut pruina aut imbre vanescunt. Fluviales tectoriis magis poterunt convenire. Sed si uti[l] necesse sit ma- 3
ris arena, erit commodum[m] prius eam lacuna humoris dulcis immergi, ut vitium salis aquis suavibus elota[n] deponat. Calcem quoque [ex[o]] albo[p] saxo

idem deinceps *meliores* habet. (k) *calci* omitt. I. B. Br. R. E. Vinc. Cresc. Leid. *fuerint* etiam Cresc. (l) *sed si necesse* Cresc. Bas. *sed si non necesse* antiqua mea et princeps. recte Lovan. (m) *commoda si prius lacuna — immergatur* Cr. Basil. sed antiqua mea: *commoda prius — immergi* habet. vera est in Lovaniensi. (n) *eluta* Erf. Vinc. Leid. *elata* Cr. *eluta* Lovan. eadem antea *dulcibus*. (o) *ex* om. Lugd. Er. Vinc. Cr. (p) *albam* Erf. *albeo*

mat. Sed Compendium *fossiciae celeriter siccescunt et tectoria non laedunt et concamerationes utiliter obligant. — fossiciae itaque cum recentes sunt, tectorio operi propter pinguedinem conveniunt, fluviaticae autem propter macritatem signino operi incongruentes sunt. Sed baculorum subactionibus in tectorio opere recipiunt soliditatem, in caementias autem structuras pura arena mittatur.*

Vanescunt) Vitruv. *resolvuntur et fiunt terrosae.* Ex Vitruvio Vinc. laudat ita: *si enim exemtae diutius iacent, a sole et a luna et a bruma coactae resolvuntur et petrosae fiunt.* Compendium: *et terrosae et vanidae fiunt.*

Albo saxo) Vitruvius 2. 5. *de calce diligentia est adhibenda, uti de albo saxo aut silice coquatur: et quae erit ex spisso et duriore, erit utilior in structura, quae autem ex fistuloso, in tectoriis.* Plinius s. 53. *calcem e vario lapide Cato censorius improbat.* (cap. 38.) *ex albo melior. Ad utrunque* (structuram et tectoria) *damnatur ex silice. utilior eadem ex effosso lapide, quam ex ripis fluminum collecto. Vtilior e molari, quia est quaedam pinguior natura eius*, ubi Vincentius 8. c. 9. *utilior etiam e molari est.* Contra Vitruvius, ex quo sua duxit Plinius. Epitome Vitruvii habet cap. 9. *Calx itaque de albo saxo vel Tiburtino aut columbino fluviatilique coquatur aut rubro aut fungia.* Quae Vitruvio restituenda esse censuit Schoettgen; etsi nec Vincentius ea suo in libro reperisse videtur. In Plinio mihi verba: *utilior eadem ex effosso lapide, quam ex ripis fluminum collecta*, pertinere potius ad arenam videntur, et ex sectione sequenti errore librarii huc translata, etsi eodem verborum ordine Plinii verba exscripsit etiam Vincentius. (Verba *In Plinio — etiam Vincentius* Schneider in Corrigendis deleri mavult. Postea enim animadvertit, Plinium secundum morem non laudabilem verbis Vitruvii admiscuisse quaedam ex Dioscoride 5. 133. ubi calcis differentiae et qualitates ex usu

medico spectantur. Dioscorides igitur primum genus ex buccinorum testis combustis parat; addit: σκευάζεται δὲ καὶ ἐκ λίθων κοχλάκων καιομένων καὶ ἐκ τῆς χυδαίας μαρμάρου, ἥτις καὶ προκρίνεται τῶν ἄλλων. ubi interpretantur κόχλακας silices calculos velitoreos. Saracenus in annotatione p. 120. in Plinio corrigendum esse suspicabatur *utiliorem calcem e marmore* ubi hodie est: *molari lapide*. Verum *molaris lapis* Plinii forte idem est cum *spongia* Palladii et *fistuloso lapide* Vitruvii. Calx *ex ripis fluminum collecta* Plinii eadem erit, quam Palladius ex *fluviali saxo*, Dioscorides ex κοχλάκων genere coquit). In Palladii loco Vincentius Duac. 8. 9. scriptum habet: *aut columbino fluviali ve convenit coquere, aut rubro vel spongia aut postremum marmore. et illa quidem quae ex spisso aut duro saxo — vel molliore lapide convenit tectoriis; utilius quidem, si in duabus calcis partibus arenae una miscetur — cretae testeae — soliditas invicta praestabitur.* Palladii locum sic posuit Isidorus 19. 10. *Lapides, structuris apti, sunt albus, tiburtinus, columbinus, fluvialis, sfungia rubrus et reliqui.* (ubi Vincentius 8. 2. habet *rubens fluviatilis et reliqui*) *Albus lapis alius durus, alius mollis. Mollis dentata serra secatur, tractabilis in opere est, ita ut in eo quasi in ligno literae scribantur* (Vinc. habet: *mollis in opere non durus est, sed tractabilis ita, ut in eo quasi in ligno l. s.*) *Tiburtinus a loco Italiae dictus* (*est* Add. V.) *qui dum* (*cum V.*) *sit ad fabricam fortis, vapore tamen dissilit — Columbinus a colore avis nuncupatus, natura vicinus gypso et mollitia simillimus. Molaris in parietibus utilis, quia est quaedam natura eius pinguior duraque et aspera, ex quo etiam molae fiunt, unde et nomen traxit. Huius quatuor genera: Albus, niger, permixtus ac fistulosus. Sfungia lapis creatus ex aqua levis ac fistulosus et cameris aptus — fluviatilis silex semper veluti madens est. Hunc aestate exhiberi oportet nec ante biennium inseri in structuris domorum.* Quae partim ex Plinio 36. s. 48. partim ex Vitruvio 2. 7. ducta sunt. De lapide albo sic Vitruvius 2. 7. *In Vmbria et Piceno et Venetia tofus albus, qui etiam serra dentata ut lignum secatur.* unde Plinius 36. s. 48. *In Liguria quoque, Vmbria et Venetia albus lapis dentata serra secatur. Hi tractabiles in opere laborem quoque tolerant, sub tecto duntaxat — Tiburtini ad reliqua fortes vapore dissiliunt.* De tiburtino etiam Vitruvius: *tiburtina vero, et quae eodem genere sunt omnia sufferunt et ab oneribus et a tempestatibus iniurias:* ubi tamen Vincentius 8. c. 1. habet: *temperata vero et ab humoribus et tempestatibus iniurias sufferunt.* oblitteratis plane tiburtinis lapidibus. Sed albus hic Vitruvii ex Vmbria, Piceno et Venetia tofus vis hue ad calcem pertinet: nec magis ille ruber et niger Campaniae tofus, de quo ibidem tradit Vitruvius. Relinquitur igitur, ut de silice albo duro Aniciarum praecipue lapicidinarum intelligamus saxum album durum Palladii. De his vero eorumque duritia Vitruv. 2. 7. atque inde Plinius 36. s. 49. Formae, in quibus aera fundebantur, fieri inde monet uterque. Ex silice et Tiburtino saxo factos terminos Frontinus de Agrorum Limitibus dixit terminos siliceos et Tiburtinos. Metalla saxi Tiburtini memorat Strabo libro V. p. 238. Locum Plinii ita corrigebat Pontedera Antiqq. p. 614. *ex albo melior atque e duro, et structurae utilior.*

duro vel Tiburtino aut columbino fluvialive [q] coquemus, aut rubro aut spongia aut marmore [r] postremo. quae erit ex spisso et duro saxo, structuris conve-

omisso *duro* Cresc. *duro* addit Lovan. (q) *arenae* inserit P. *coquamus* Cr. Lov. (r) *postremo marmore, quae* I. B. Br. R. *marmore quod* Lugd. Erf.

Columbino) Plinius 17. s. 4. margam albam, rufam, columbinam, tofaceam et arenaceam habet. Idem alibi columbinum cicer, et columbinas vites. Cicer columbinum candidum alii Venerium dixerunt. Hodieque Itali vitem *Colombana* et vinum album inde factum *Colombano* vocant. Saxum calcareum etiamnum *Columbino* nuncupant, non tamen plane candidum. Iidem *Alberese* vel *Albazzano* aliud genus vocant. Vide Lettres sur la Minéralogie de l'Italie par Ferber p. 117.

Fluvialive) Ita ex Vincentio et Isidoro scripsi. Vulgo *fluviali*. Latinus de Limitibus p. 304. ed. Goesii: *lapis fluvialis eromaticus dicitur, lapis Tiburtinus caesalis dicitur, lapis albus silicineus, si peralbus fuerit, Galliensis*, quem locum attulit Schoetlgen.

Spongia) Plinius 36. s. 35. spongias lapides, in spongiis inventas habet ex Diosc. 5. 53. sed illi huc non pertinent. Idem 34. s. 41. ferrum liquefactum in spongias frangi ait. Sola Isidori interpretatione contenti esse debemus; idque genus *fistulosum* dicere videtur Palladius.. De fluviali silice ita Plinius 36. s. 49. *nec certior fluviatilis semper veluti madens. Remedium est in rubro lapide, aestate eum eximere, nec ante biennium eum inserere tectorio, domitum tempestatibus. Quae ex eo laesa fuerint, in subterranea structura aptantur utilius. Quae restiterint, tutum est vel coelo committere.* ubi vulgatum *dubio lapide* ex Vitruvio 2. 7. correxit Harduinus. Sed Isidorus de fluviatili intellexit locum omnem et legit ibi, *inserere in structuris domorum* et paulo antea *exhibere*, cum Vitruvius etiam *eximere* approbet; locum tamen Isidori, ut vulgo editur, laudat etiam Vincent. 8. c. 13. Itaque is legisse in Plinio videtur *humido* vel *udo lapide*, quam lectionem vulgatae substitui, volebat Pintianus. Aut igitur ruber cum fluviatili silice idem est, aut verba Vitruvii, *cum ergo propter propinquitatem necessitas cogit ex rubris lapicidinis et quae sunt urbi proximae, copiis uti* ita debemus interpretari, ut rubros simul et fluviatiles silices ibi intelligi velit; aut denique est error Isidori. Rubrum lapidem hunc mollem fuisse, et in vicinia urbis repertum, docent loca Plinii et Vitruvii. Pumicem Pompeianum etiam spongiam dictam fuisse, docet Vitruvius II. 9. Ceterum Compendium Architecturae Cap. IX. ex Palladio sic tradit: *Calx itaque de albo saxo vel tiburtino aut columbino fluviatili coquatur aut rubeo aut spongia; quae enim erit ex spisso et duro saxo, utiliter structuris conveniet — fistuloso aut exiliore lapide — testae cretae — praestabit*, nbi Codices duo Vaticani *sfungia* habent, deinde Vascosana male *tosta creta*.

Spisso et duro) Plinius: *quae ex duro, structurae utilior, quae ex fistuloso, tectoriis.* Isidorus 16. 13. calx e lapide albo et duro melior structurae, ex molli, utilis tectoriis, sed ibi Vincentius 8. 9. *structuris* et *tincturis* habet.

nit: ex fistuloso vero aut molliori lapide tectoriis adhibetur utilius. In duabus arenae partibus calcis una miscenda[s] est. In fluviali vero[t] arena si tertiam partem testae cretae[v] addideris, operum soliditas mira praestabitur.[x]

XI. Quod si latericios[a] parietes in praetorio[b] facere volueris, illud servare debebis, ut perfectis parietibus, in summitate, quae trabibus subiacebit, structura testacea cum coronis prominentibus fiat sesquipedali[c] altitudine, ut si corruptae tegulae aut imbrices fuerint, parietem non possint[d] stillicidia[e]
2 penetrare per pluviam. Deinde providendum est, ut siccis et asperatis parietibus lateritiis inducatur tectorium,[f] quod humidis ac levibus adhaerere non

postremum Vioc. (s) *mittenda* P. (t) *vero* om. Erf. *quoque* Cr. (v) *coctae* I. B. R. Br. *tectoe cretae* Er. *tertia parte* Cr. (x) *porobitur* Erf.

XI. (a) *sic* Lugd. *loterit* al. (b) *proetoriis* P. deiode *istud* Br. et *testocia.* (c) *quae pedali sit alt.* P. (d) *possit* P. (e) *stillicidio* om. E. I. B. Br. R. Vioc. Codex Commelini et Scriverii. *pluvia penet. Deinde* P. *parietes non possint stillicidio penetrari* Barth. 38. 10. *por. non p. pen. perpluvia* Lugd. (f) *onus tectorum* E f. *opus.*

Duabus arenoe) et marinae et fluviatilis, ut ex Vitruvio etiam Plinius; nam fossitiae quarta pars calcis additur. Quare probo deinceps lectionem Cresc. in *fluviali quoque arena*, nam Vitruvius quoque babet: *in fluviatica etiam vel marina si quis testam tusam et succretam.* Ita enim laudat Vioceotius eius verba.

Cretae) Vitruvius *succretae*, Plinius *tusae*, Epitome Vitruvii *tostae*, Edd. I. B. R. *coctae* habent.

XI. *Trabibus*) Vitruvius II. 8. *summis parietibus structura testacea sub tegula subiiciatur altitudine circiter sesquipedali, habeatque proiecturas coronarum.* unde Poutedera h. l. malebat legi *trabibus* pro *tegulis.* Sed recte monuit Gesoer, trabibus ipsum tectum oili, et tegulas ex assulis tecti suspendi.

Coronis) Italus ioterpres Vitruvii Galiani: *e vi si farà anche il cornicione col gocciolatoio.*

Stillicidia) Vocem hanc omittunt libri plurimi scripti. De Commelini, qui vocem ioclusit, libro testatur etiam Gronov. Observ. I. 20, qui eum a P. Scriverio missum sibi tractavit cum altero Scriverii ipsius Codice. Ipse Gronovius probat Lugdun. libri membranacei lectionem, qui omisso *stillicidia* habet *perpluvia.* Vitruvius: *qua possit ex imbribus aqua perpluere.* Sed vocabuli *perpluvium* exemplum nullum aliud exstat; igitur sequi Codicis auctoritatem unius nolui.

Asperatis) i. e. trullissatis. Vide ad cap. XIII. 2.

poterit; et ideo tertio eos prius debebis obducere, ut tectorium sine corruptione suscipiant.

XII. In primis studendum est in agresti fabrica, ut multa luce clarescat: deinde ut partes temporibus divisas, sicut supra dixi, congruis partibus[a] offeramus, id est aestivas septentrioni, hibernas meridiano, vernas et autumnales orienti. Mensura vero haec servanda est in tricliniis atque cubiculis, ut quanta latitudo et[b] longitudo fuerit, in unum computetur, et eius medietas in altitudinem conferatur.

XIII. Cameras in agrestibus aedificiis ex ea materia utilius erit formare quae facile invenietur. In villa[a] itaque aut tabulis[b] faciemus aut cannis hoc genere: Asseres ligni Gallici vel cupressi directos et

XII. (a) *coeli regionibus* Iunt. G. (b) *vel* Vinc. Br.
XIII. (a) Ita pro *quae f. invenietur in villa* Br. Erf. (b) *tabulas — cannas*

Tertio) tribus temporibus distinctis. Vitruvius VII. 3. *parietes quam asperrime trullissentur — subarescente iterum ac tertio inducatur.* Haec Gesner recte monuit. Compendium Architecturae Cap. XI. *lateritii parietes tribus inductionibus prius solidentur.*

XII. *Luce*) Compendium Architecturae c. XIV. *urbani itaque operis gratiam luminosam esse oportet; praesertim cum nulli vicini parietes impediant — Hiberna ergo hibernum occidentem spectare debent, quoniam vespertino lumine opus est. — Triclinia verna et autumnalia ad orientem spectare debent, ut gratiora sint — aestiva triclinia ad septentrionem spectare debent.*

In unum computetur) Compendium cap. XV. *tricliniorum et conclavium quanta latitudo et longitudo fuerit, in uno computata mensura, ex eà medietas altitudini tribuatur.* ubi Vatic. 2. *in unam computa mensuram.*

XIII. *Tabulis*) ipse deinde cum Vitruvio VII. 3. asseres vocat.

Ligni Gallici) ex abiete Gallica, infra Novbr. XI. 4. nominata, quod docet etiam locus Vitruvii: *asseres directi* (i. e. paralleli) *disponuntur, inter se ne plus spatium habentes pedes binos* (sesquipedem posuil Palladius) *et hi maxime cupressini, quod abiegni ab carie et ab vestutate celeriter vitiantur.* Haec fuit abies Romae infernas dicta. Vide ad Novbr. XV. 3. Compendium Architect c. 21. *Camerae ergo canniciae sic erunt componendae. Asseres abietini ad lineam aut regulam aequaliter dirigantur, ne plus habeant grossitudinis quam digitos tres. Hos inter se sesquipedali mensura divisos ordinabis, et catenis ad contignationem suspendes, ita ut binae*

aequales constituemus in eo loco, ubi camera facienda est, ita ordinatos, ut inter se sesquipedalis mensura sit vacua. Tunc eos catenis ligneis ex iunipero aut oliva aut buxo aut cupresso factis ad contignationem[c] suspendemus, et binas inter eos perticas dirigemus tomicibus alligatas. Postea palustrem can-
2 nam vel hanc crassiorem, quae in usu est, contusam,

Erf. (c) *tignationem* Erf. *suspendimus* Leid. (d) *subnectimus* a. V. et Erf.

perticae graciliores inter eos: simissales faciant tumices ligaturas. Catenae autem parentur — cupresso. Camerae ex arundine graeca vel palustri grossiori rasa et contusa sit contexantur, ut his circuli aequalis admodum grossitudinis et longitudinis ante ligentur, qui possint aequalem nitorem ostendere, ut si quam cultiorem gratiam emutare volueris, fasciculi molliores cannae facilius flexi ducantur. ubi Codex uterque Vatic. *abstinei* habet. Deinceps Vascosana prima Editio habet: *ita ut bino pollice graciliores inter eos simissales faciant tunicas, ligentur.* unde apparet, insignem in eo libro iam olim fuisse scripturae diversitatem, quam non satis extrico. Videant acutiores, quomodo cum Vitruvio Palladius et Compendii auctor conciliari possint. Comparabat Wesselingius Herodotea I. 74. de muro Babylonis: τέλματι χρεώμενοι ἀσφάλτῳ θερμῇ καὶ διὰ τριήκοντα δόμων πλίνθου ταρσοὺς καλάμων διαστοιβάζοντες. Cf. Thucyd. II. 76. Diodorus XIII. 113.

Suspendemus) Vitruvius: *catenis dispositis ad contignationes sive tecta erunt crebriter clavis ferreis fixi religentur.* ubi Codd. duo Vaticani: *sive tignis tectoriis* vel *sive tectorum crebriter* habent.

Binas — perticas) Obscuratum a Palladio fuisse Vitruvii locum, admonuit Gesner, quanquam singulatim nihil docens. Nihil de perticis Vitruvius, cuius en tibi verba: *asseribus dispositis tum tomice ex sparto hispanico harundines graecae tusae ad eos, uti forma postulat religentur* Compeudii Architect. auctor in editione Vascos. similiter omittit perticas, quas ex duobus Codd. Vaticanis illi restituit Polenus. Difficultatem non expedio.

Crassiorem) i. e. graecam. Vitruvius: *Sic autem harundinis graecae copia non erit, de paludibus tenues colligantur et mataxae tomicae ad instam longitudinem una crassitudine alligationibus temperentur, dum ne plus inter duos nodos alligationibus binos pedes distent, et hae ad asseres uti supra scriptum est, tomice religentur, cultellique lignei in eas configantur.* ubi cultelli Italo interpreti Galiani sunt *cavicchi* i. e. clavuli, cuneoli. Igitur nec hic perticarum mentio fit, additarum a Palladio. Hic praeterea ab initio dixerat, cameras *aut tabulis aut cannis fieri*, quasi sine cannis fieri possint solis tabulis inditis. Plinius XVI. s. 64. de arundinibus: *et in reliquo orbe cameras levissime suspendunt.* Graeca arundo

facta et strictim iuncta crate subnectemus,[d] et per omne spatium cum ipsis asseribus et perticis alligabimus.[e] Dehinc primo impensa pumicea[f] induemus,[g] et trulla aequabimus, ut inter se cannarum membra constringat. Post arena et calce coaequabimus. Tertio tusi marmoris pulverem mistum[h] cum calce ducemus, et poliemus ad summum nitorem.

XIV. Opus quoque albarium saepe delectat, cui calcem debebimus[a] adhibere, cum multo tempore fuerit macerata.[b] ergo[c] ut utilem[d] probes,[e] ascia calcem quasi lignum dolabis. Si nusquam acies eius offenderit, et si[f] quod asciae adhaeret, fuerit molle atque viscosum, constat albariis operibus convenire.

XV. Parietum vero tectura sic fiet fortis et nitida. Primo[a] trullis frequentetur inductio. cum siccari coeperit, iterum inducatur ac tertio. post haec tria coria ex marmoreo[b] grano cooperiatur ad trullam.

(e) *alligamus* A. Iunt. G. Erf. Leid. (f) *pumica* I. B. Br. R. E. (g) *inducemus* Leid. postea *trula* Br. (h) *cum mixtum calce* Br.

XIV. (a) *debemus* E. (b) *maceratum* Vinc. (c) *ut* om. P. (d) *utile* Vinc. (e) *calcem probant, quasi* Pol. (f) *si* om. P. Lugd. Erf. Vincent. inclusit cum Commel. Gesner. postea *vitiosum* Br.

XV. (a) Ita pro *Prima* I. B. Br. R. deinde *et tertio* Br. (b) *maraiore*

est ea, quam in arundineto vinearum usibus colebant Romani vinitores, cui degenerem seu cannam opponit Columella VII. 9. 7. Graeca, utpote rigidior, in usu camerarum contusa adhibebatur; praeterea longior etiam erat. Ceterum in Vitruvio legere malim *mataxa aut tomice*; est enim mataxa funiculus tenuior.

Strictim iuncta) Heinsius Advers. III. p. 399. malebat *vincta*.

Inducmus) Malim cum Leid. *inducemus*, ad eandemque formam sequens *ducmus* refingam.

Pumicea) Vitruvius: *imum coelum earum trullissetur; deinde arena dirigatur, postea aut creta aut marmore poliatur.* trullissare est Italorum *rinzaffare*, arena vel arenato dirigere, eorum *arricciare*, unde directiones arenati; politio, denique *intonaco*.

XIV. Ex Vitruvio VII. 2.

XV. *Primo*) Male Gesneriana servavit *prima*, et deinceps post *tertio* omisit punctum. Prima haec inductio proprie trullissatio dicitur, ut antea vidimus.

Tria coria) At Vitruvius: *Cum ab*

quae inductio ante tam diu subigenda[e] est, ut rutrum, quo calx subigitur, mundum levemus. Haec quoque marmoris grani inductio cum siccari inceperit,[d] aliud corium subtilius oportet imponi: sic et soliditatem custodiet et nitorem.

XVI. Vitandum est autem, quod plerique fecerunt aquae causa, villas [in[a]] infimis vallibus mergere, et paucorum dierum voluptatem praeferre habitatorum saluti: quod etiam[b] magis metuemus,[c] si provincia quam colimus, de morbis aestate suspecta est. Cui[d] si fons desit aut puteus, cisternas construere conveniet,[e] quibus omnium conduci possit aqua tectorum[f] Fiunt autem hoc modo.

Lugd. (c) *ambigenda* Erf. (d) *inceperit* ex I. B. Br. R. dedi pro *incipiet*. A. Iunl. G. *coeperit*.

XVI. (a) *in* om. Lugd. E. (b) *etiam* om. Lugd. P. E. (c) *metuimus* E. *metuemus* P. (d) *cum* Lugd. E. (e) *exstruere conveniat* Vinc. sed idem alibi *construere. conveniat* etiam Leid. (f) *aquarum corrivatio* Vinc. sed alibi recte. *ad quam omnium* Cresc. Bas. sed antiqua mea habet *cui omnium*.

arena praeter trullissationem non minus tribus coriis fuerit deformatam tunc e marmoreo grano etc.

Rutrum) Vitruvius: *dum ita materies temperetur, uti cum subigitur, non haereat ad rutrum, sed purum ferrum e mortario libretur*. Ceterum Vincentius omisso *rutrum* habet *subigetur*.

Grano) Vitruvius VII. 3. sed Epitome c. 22. habet *ex marmore Graio*, ubi vir doctus in margine auguratur *grandi*. Gesner granum marmoreum interpretatur non in pulverem redactum, sed maioribus granis et arenis asperum, cui deinde subtilius corium impositum asperitatem tollat. Recte! In Vitruvio duo Codd. Vaticani *grandio* et altero loco *grandi* habent scriptum. Italus interpres Galiani comparavit locum Vitruvii c. 6. *caementa marmorea sive assulae* (Codd. Vatic. *assilae*) *dicuntur, quae marmorarii ex operibus deiiciunt, pilis ferreis contunduntur cribrisque excernuntur; eae autem excretae tribus generibus seponuntur, et quae pars grandior fuerit, quemadmodum supra scriptum est, arenato primum cum calce inducitur, deinde sequens ac tertia, quae subtilior fuerit*. Itaque ipse Vitruvius lectionem Vatic. librorum *grandiore* pro *grano* probare videtur.

Inductio ante) i. e. materies inducenda. Vincentius omisso *rutro* habet *subigetur*, Vitruvius *temperetur*. Compendium Architect. c. 22. *prima ergo inductione trullissata, cum arescere coeperit, iterum ac tertio lucidatione[s] dirigantur. Cum tribus coriis opus fuerit depuratum, tunc ex marmoreo*

XVII. Signinis[a] magnitudo ea, qua delectaris et cui sufficis, construatur longior magis quam latior. Huius solum alto rudere solidatum relicto fusoriis[b] loco testacei pavimenti[c] superfusione levigetur. Hoc pavimentum omni cura terendum[d] est ad nitorem,[e] et lardo pingui decocto assidue perfricandum. Quod 2
ubi[f] deducto humore siccatum est, ne rimis in aliqua parte findatur, etiam parietes simili corio[g] velentur

XVII. (a) Vinc. Sp. Doctr. VI. 20. *Magnitudo ea cui delectaris cisterna — in imis solum alto.* In Sp. nat. *Sic igitur porietibus cisterna longior quom latior construatur, cuius solum* etc. Pot. et Cr. Lovan. *cisternoe magnitudo qua delectaris et cui sufficis.* Cresc. Basil. *cisterna fiat mugnitudine quo dominus delectatur et quae sufficit testaceum pavimentum superfusione levigetur.* ubi antiqua mea Lovan. et princeps habet *quo delectatur et* (*cui* addit Lovan.) *sufficit, tectorum de testaceum.* Vulgo erat *cui delectaris et sufficis.* (b) *furoriis* Palatinus a Schoettg. laudatus, *fossoriis* Erf. et Vinc. sed idem in Sp. Doctr. recte *fusoriis*, cum I. B. R. Lugd. Barth. *fusoris* Br. I. I-G. Commel. (c) *testaceum pavimentum* Cresc. editt. tres. Recte Lov. (d) *cedendum* I. I-G. *tenendum est at nitro in lordo* Vinc. Sp. nat. sed recte in Doctr. *tenendum* etiam. Cresc. Lov. (e) Ita I. I-G. Erf. et Cresc. Vulgo *nitores.* Deinceps *cocto* Vinc. (f) *ne deducto humore rivus in aliqua parte fundatur et ito post diuturnam* (*et sollicitum* addit antiqua mea) *siocitotem* etc. Cresc. Bas. sed Lovan. recte *rimis — solidam decocta humore* Vinc. (g) *cura* P. *modo* Erf. *suboorio* Vinc. (h) *nutriri* Vinc. sed alibi

grano trullissationes sunt subigendae: ubi Vascosana Edit. *loricationes*, Valic. 2. *inductiones* habet. Vatic. 1. *lucidationes* Polenus recepit; quod idem verbum, sed loco alieno, Cap. XIX. ponunt Codices. Vbi enim auctor Compendii: *loricobis de saxo, quod manum possit implere.* Vatic. 1. *ludificabis* Vatic. 2. *iudicabis* habet scriptum. Scilicet uterque voluit *lucidabis* dare. Denique uterque Codex *marmore gramo*, Vascosana *groio.*

XVII. *Lardo*) Cato 18. s. 7. torcularis pavimentum testaceum *oleo* fricari iubet. Vitruvius VII. 1. fracibus quotannis ante hiemem saturat.

Hospitium) Pergit deinceps Crescentius l. 10. in eius medio formetur puteus, deinde circa eum omnis concavitas repleatur in fundo de grossis lapidibus fluminum, in medio el de minutis et de sabulo in supremo, ubi autem desunt fluminum lapides, loco eorum fornacis petrae ponenlur. In quibusdam autem locis fit pavimentum de quadam creta, quae cum mediocriter est infusa, conprimitur et calcatur, quod aquam in se positam vel pulverem optime recipit et conservat. Anguillas etc. Diversa est ratio Plinii 36. s. 52. Cisternas arenae purae et asperae 5. partibus, calcis quam vehementissimae 2. construi convenit, fragmentis silicis non ex-

obducti, et ita post diuturnam et solidam siccitatem, aquae praebeatur hospitium. Anguillas sane piscesque fluviales mitti[h] in his pascique conveniet, ut horum[i] natatu aqua stans agilitatem currentis imitetur. Sed si aliquando in quocunque loco pavimenti vel parietis tectura[2] succumbat,[l] hoc genus malthae adhibebimus, ut humor in exitum nitens possit in-
3 cludi. Rimas et lacunas cisternarum, et[m] piscinas, vel puteos sarciemus hoc genere,[n] et si humor per saxa manabit: picis liquidae quantum volueris, et tantundem sumes unguinis, quod vocamus axungiam, vel sevum.[o] Tunc in olla utrumque miscebis et coques donec spumet; deinde ab igne removebis. Cum fuerit eadem refrigerata permistio,[p] calcem minutim[q] superadiicies, et ad unum corpus omnia mista
4 revocabis. Cumque velut strigmentum[r] feceris, inseres locis corruptis ac manantibus, et pressum summa densitate calcabis. Salutare erit aquas illuc

mitti. Cresc. Basil. *in hanc mitti — convenit.* ubi princ. Lov. antiqua mea *has.* (i) *ubi eorum — mittetur* Cresc. *harum* Loyan. (2) *tectum* I. B. R. Br. (l) *succumbit* E. *succubat* Barth. (m) *at* omitt. I. B. R. Br. Lugd. Er. Cresc. Deinceps *et puteos* I. B. R. Br. (n) *hoc modo, picis siquidem liquidaa* Cr. (o) *axungiae vel sevi* Cr. *sumas — sepi* Lovan. (p) *Cum autem f. refr. commixtio* Cresc. *promixtio* I. B. R. *permixto* Leid. (q) *minutatim* Cr. dainceps *illa* pro *omnia* Cresc. Lov. (r) *stricmentum* Lugd. *stigmentum*. Cr. (s) *turbas* Lugd. Voluit *tubas*.

cedentibus libras. Ita ferratis vectibus calcari solum parietesque similiter. Vtilius geminas esse, ut in priore vitia considant aquae, atque per colum in proximam transeat maxime pura aqua. Vincentius subiungit l. c. cisternam, in qua per sabulum destillat colata aqua amnium in urceum suppositum. Ceterum Brusch. *lardo et pingui*.

Anguillas) Huc pertinet locus Plinii 31. sect. 22. limus aquarum vitium est; si tamen idem amnis anguillis scateat, salubritatis indicium habetur sicuti frigoris, tineas in fonte gigni. Anguillas aquis putealibus immittunt cum cancris ad destruendas sanguisugas Geoponica II. 51. sect. 15. Brusch. *anguilas* habet.

Malthae) De maltha hac frigidaria vide infra ad c. 41.

Coques) Bruschiana verbum hoc post *spumet* transfert.

Strigmentum) est graece γλοιός. Infra cap. 41. est ceroli instar.

per tubos[a] fictiles duci, et opertis immeare cisternis. nam caelestis aqua ad bibendum omnibus antefertur, ut et si fluens adhiberi possit, quae salubris non est, lavacris debeat et hortorum vacare culturae.

XVIII. Cellam vinariam Septentrioni debemus habere oppositam frigidam, obscuram,[a] vel obscurae proximam,[b] longe a balneis,[c] stabulis, furno, sterquiliniis,[d] cisternis, aquis, et caeteris odoris horrendi:[e] ita instructam necessariis, ut non vincatur[f] a fructu; sic autem dispositam, ut basilicae ipsius

XVIII. (a) *obscuram* ex Cr. addidi. (b) *vel obscure positam* Erf. *obscuro* alibi Vinc. (c) *ab alveis* Cresc. et Vinc. Altero in loco recte Cresc. Lovan. (d) *sterculinis* Lugd. (e) *odoribus horrendis* Cresc. *oloris horrendi* Lovan.

Nam coelestis) Plinius 31. sect. 21. miror, cisternarum ab aliquibus maxime probari aquam. Sed hi rationem afferunt, quoniam levissima sit imbrium aqua, ut quae subire potuerit ac pendere in aëre — quo fit ut pluviae aquae sordium inesse plurimum sentiatur, citissimeque ideo calefiat aqua pluvia — pluvias quidem aquas celerrime putrescere convenit, minimeque durare in navigatione — nam cisternas etiam medici confitentur inutiles alvu duritias facientes faucibusque etiam limi non aliis inesse plus, aut animalium, quae faciant taedium, confitendum habent.

XVIII. *Cellam vinariam*) Columella I. 6. 11. *eadem est ratio in plano sitae vinariae cellae, quae submota procul esse debet a balineis, furno, sterquilinio, reliquisque immunditiis, tetrum odorem spirantibus, nec minus a cisternis aquisve salientibus, ex quibus, qui extrahitur humor, vinum corrumpit.* Vitruvius I. 4. in cellis vinariis tectis lumina a septentrione capere suadet; fuere enim aliae apertae, ubi vina fortiora aëri exponebantur.

Obscurae) Crescentius IV. 32. *Cellam vinariam septentrioni habere debemus oppositam, frigidam, obscuram, vel obscurae proximam.* unde h. loc. verbum *obscuram* inserendum esse, recte iam admonuit Ponteders. Albertus: *Cella vinaria ad Aquilonem apta et lumen habere debet et claudi ad meridiem, obscura sit, ab omni foetente et vaporante remota. Pavimentum habeat solidum et siccum, et si vinum immaturum fuerit, in vasis algori hienis exponatur. tunc enim restrictus in se ipsum calor naturalis vini aliquam confert maturitatem.*

Basilicae) Comparari putat cum cella Gesner basilicam, non tam qua fornicata erat, sed in quantum gradibus aliquot elevata soli illius pars erat, quae pro tribunali esset, quoties iudicia ibi agerentur. Comparat locum Vitruvii V. 1. Sed basilica ex graeco βασιλικὴ στοὰ est porticus, domum, aedem, theatrum cingens. Igitur h. l. basilica ambitum cellae eumque editiorem signat. Calcatorium

forma calcatorium loco habeat altiore[g] constructum; ad quod inter duos lacus, qui ad excipienda vina hinc inde depressi sint, gradibus tribus fere aut quatuor ascendatur. Ex his lacubus canales structi vel tubi[h] fictiles circa extremos parietes currant, et subiectis lateri suo doliis per vicinos meatus manantia
2 vina defundant. Si copia maior est, medium spatium[i] cupis deputabitur, quas, ne ambulacra[2] pro-

(f) *vitietur* Vinc. sed alibi *timeatur*. (g) *altiore* om. Lugd. (h) *tubae* Lugd. *fructillis inibi alias flucticulis fictiles circa* Vinc. sed alibi: *vel cubi fictiles*. (i) *med. spat.* om. Erf. (2) *ambulatra* Vinc. sed alibi *ambulantia vina*.

h. l. praeteriit Gesner, sed in Thes. L. L. locum torcularii, ubi uvae calcantur, interpretatur, quo nihil poterat ineptius excogitare et magis alienum ab hoc loco. Quid enim torcularium ad cellam vinariam? Contra calcatorium semitas quasdam editiores recte interpretatur Cangius Gloss. Lat. sub voce Calceda, ubi monet, quosdam a calcando, seu eundo, alios ab opere calcato, seu loricato derivasse. Ita *calcabile silice crustatum aggerem* nominat Sidonius I. Epist. 5. Comparat deinde satis bene vias, *calceas*, *calceatas*, *calceata* et *calecta* dictas, quas Galli hodieque *Chaussées* vocant. Suggestum vocat Cato c. 154. ubi vide notam. Podia brevia ipse Palladius in calcatorio deinde nominat testaceo pavimento solidata; ut in suggestu alveariis collocandis ex Columella Palladius I. 38. pro suggestu podia nominat similiter. Huic igitur calcatorio deputantur proprie cupae, ex tabulis factae. Forte huc pertinent ϛοαὶ καρποῦ βακχείου τε νάματος in Aristophanis Pace vers. 14. quas Photius cum Hesychio ταμεῖα παραμήκη interpretantur. Idem Hesychius: ἀβήρ· οἴκημα ϛοὰς ἔχον, ταμεῖον. Λάκωνες. Nescio an huc respexerit Plautus in Milite III. 2. 38. *Sed in cella est paulum nimis loculi lubrici; ibi erat bilibris aqualis, hic propter cados, ea saepe decies complebatur die, eam plenam atque inanem fieri maxumam vidi. bacchabatur hama, casabant cadi.* quem locum ab Interpretibus explicatum nondum vidi.

Aut quatuor) Brusch. *ascendatur aut quattuor*. Deinde *testatio* habet.

Lacus) Pavimentum proclive in lacum in cella vinaria habet etiam Varro I. 13. 6. Sed de cellae vinariae et oleariae distributione vide annotationes, explicationi et descriptioni molae oleariae Stabianae additas in fine Commentariorum in Catonem et Varronem, ubi cella olearia, in ruinis Stabiarum retecta, depicta exstat.

Doliis per) Credo ex doliis manantia vina in lacum defundere. Dolia autem intelligo collocata in suggestu, nec terrae infossa. Contra Gallicus interpres: *et conduire le vin à travers des passages pratiqués au bas de ces murs dans des futailles qui y seront adossées*. At huic rei lacus ipsi inserviunt!

Cupis) Ex nostri loco infra c. 38. *ubi alvearia tabulis more cuparum facta*

hibeant, basellis[l] altioribus impositas, vel supra obruta[m] dolia possumus collocare spatio inter se largiore[n] distantes, ut, si res exigat, curantis[o] transitus possit admitti. Quod si cupis locum suum deputabimus.[p] is[q] locus ad calcatorii similitudinem podiis

(l) *vassellis* I. B. R. Br. *asellis* Barth. Lugd. Vinc. bis. *duas sellis* Erf. (m) *obruta* om. I. B. R. Br. Viuc. bis. Leid. inclusit Commel. (n) Ita pro *longiore* I. I-G. Logd. Erf. Vinc. bis. (o) *currentis* I. B. R. Br. E. Vioc. bis. (p) *deputavimus* Erf. Leid. (q) *his locus* Erf. *is* om. Leid. (r) *ignoranti*

memorat ex Columella IX. 6. *ligno arboris in tabulas dissectae* apparet, ligneas fuisse cupas. Noster Febr. c. 25. sect. 12. *vel in cupellis vel in vasculis fictilibus conduntur*. Plura loca dabit Gesneri Thes. L. L.

Basellis) Fluctual lectio inter *asellis* et hanc semilatinam formam basellis. Asellos tamen in hoc usu aliunde ignoramus.

Obruta) Omittit etiam liber Barthii, sed recte defendit Gesner ex loco Columellae XII. 18. 4. ubi sunt dolia depressa. Ecce etiam Suidas: κριός — καὶ ἐν ταῖς οἰνικαῖς ἀποστάσεσι κριὸς καλεῖται τὸ κεράμιον τὸ πρῶτον, ᾧ λοιπὰ ἐπιτηρεῖται.

Largiore) Ita ex libris correxi vulgatum *longiore*. Geoponica VI. 2. τοὺς δὲ πίθους ἑδραστέον μὴ ψαύοντας ἀλλήλων, ποδιαίου μέτρου μεταξὺ καταλειμπανομένου, ἵνα καὶ οἱ τῆς οἰνοθήκης ἐπιμελούμενοι ῥᾳδίαν ἔχωσι τὴν ἐπὶ τοὺς ἐνδοτέρους πίθους εἴσοδον — τοὺς δὲ πίθους ἑδραστέον ἐν ξηροῖς τόποις, ὥστε κατὰ γῆς εἶναι τὰ δύο μέρη αὐτῶν — ἐὰν δὲ δυναμικὸν καὶ πάχος ἔχοντα ἡ χώρα φέρῃ τὸν οἶνον, τὸ ἥμισυ αὐτῶν. De doliis, in terra defossis, testatur etiam Hippocrates de Sacro morbo p. 308. ed. Foesii: ὁκόσα τε ἐν οἰκήματι κεράμια κατὰ γῆς ἐστι μεστὰ οἴνου ἢ ἄλλου τινὸς ὑγροῦ, πάντα ταῦτα αἰσθάνεται τοῦ νότου, καὶ διαλλάσσει τὴν μορφὴν εἰς ἕτερον εἶδος. Postremum ponam locum Diodori Siculi XIII. 83. de Agrigentinorum luxu, ubi Polyclitus historicus cellam vinariam domi Gellianae memorat: περὶ τοῦ κατὰ τὴν οἰκίαν πιθεῶνος λέγων. εἶναι δ' ἐν αὐτῷ τριακοσίους μὲν πίθους ἐξ αὐτῆς τῆς πέτρας τετμημένους, ἕκαστον ἑκατὸν ἀμφορεῖς χωροῦντα, κολυμβήθραν δὲ παρ' αὐτοῖς ὑπάρχειν κεκονιαμένην χωροῦσαν ἀμφορεῖς χιλίους, ἐξ ἧς τὴν ῥύσιν εἰς τοὺς πίθους γίνεσθαι. Ecce igitur lacum seu piscinam in cella vinaria, iuxta dolia ex ipso montis saxo excisa, structam atque albario opere incrustatam, ex qua in apposita dolia vinum deflueret. Videntur igitur Graeci eadem plane ratione vinarias cellas ordinasse, quam Palladius descripsit. Piscina igitur cum canalibus, inde deductis, altior videtur fuisse doliorum serie, circa parietes collocatorum, seu in solo defossorum. Videant peritiores, si quid simile hodie in Italia aut Graecia constructum viderint aut traditum legerint.

Ad Calcatorii) Geoponica I. c. τὸ δὲ ἔδαφος πλίνθοις καταστρωτέον εἰς ὕψος ἀνάγοντας, καὶ ἐπὶ τοῦ καταστρώματος τοὺς πίθους ἑδραστέον ὑποβάλ-

brevibus et testaceo pavimento solidetur, ut etiam si ignorata[r] se cupa diffuderit,[s] lacu subdito excipiantur non[t] peritura vina quae fluxerint.

XIX. Situs[a] horreorum quamvis ipsam Septentrionis[b] desideret partem, et superior et longe ab omni humore[c] et laetamine et stabulis ponendus est, frigidus, ventosus et siccus: cui providendum[d] structurae diligentia, ne rimis possit abrumpi.[e] Solum igitur[f] omne bipedis sternatur vel minoribus laterculis, quos suffuso[g] testaceo pavimento debemus
2 imprimere. Tunc divisas cellas (si magnus sperabitur seminum[h] modus) grano cuique tribuemus. Et si terrae pauperies[2] minora promittit, vel craticiis[l]

Barthii liber. (s) *diffiderit* malebat Gesner. (t) *non* inclusit cum Commel. Gesner.

XIX. (a) Ita pro *Sicut* dedi ex Vinc. et Cresc. (b) *sept.* om. I. B. R. Br. Lugd. E. Vinc. inclusit Commel. et Gesn. (c) *odore* P. *olere* Cresc. editiones qualuor. Idem omittit praecedens *et.* sed habet Lovan. (d) *est* addit Erf. (e) *obrumpi* Lugd. (f) *ergo* I. B. R. Br. *omne* om. Lugd. (g) *suffosso* I. B. R Br. E. *suffoso* Barth. (h) *seminis* E. (i) Et om. Lugd. et Vinc. bis. (2) *pauperes promittunt* Lugd. Erf. *pauperes promittunt* Vinc. bis. (l) *craciis* E. *Cratis podiis* Vinc. sed alibi *crateis podiis.* (m) *vasculis*

λοντας τὴν ἄμμον. Ceterum interpretationem calcatorii, antea positam, adiuvat locus Vitruvii VI. 9. de cella vinaria et olearia: *magnitudines autem earum ad fructuum rationem et doliorum numerum sunt facienda; quae cum sunt cullearia, per medium occupare debent pedes quaternos.* ubi interpres Italus Galiani *hanno nel mezzo un diametro di quattro piedi.* Male!

Non peritura) Vide ad Varronem I. 13. 6.

XIX. *Situs*) Ita duobus in locis habet Vincentius et Br. cum Aldina. Vulgo est *sicut.* Sed et Crescentii editio, qua utor, *situs* habet ex h. l. Vide notam ad Columellam I. 6. 11.

Humore) Ex Crescentio *olore* malebat Gesner. Similiter infra I. 33. ex Crescentio *olore* attulit pro *odore.* Vide ad Columellam I. 6. 11.

Abrumpi) Malim ex Pol. *obrumpi* — Columella *rimas agere* dixit.

Suffuso) Infra cap. 40. sect. 2. *superfunditur* pavimentum.

Cellas) Columella a lacubus distinguit granaria.

Craticiis podiis) Supra 18. 2. *quodsi cupis locum suum deputabimus, is locus ad calcatorii similitudinem podiis brevibus et testaceo pavimento solidetur, ut etiam si ignorata se cupa diffuderit, lacu subdito excipiantur vina.* Vt ibi podia fiunt seu suggestus opere

podiis erunt discernenda granaria, vel vimineis vasculis [m] reditus tenues colligemus. [n] Sed factis [o] granariis, amurca luto [p] mista parietes linuntur; [q] cui arida [r] oleastri vel olivae folia pro paleis adiiciuntur: [s] quo tectorio siccato, rursus amurca respergitur: quae ubi siccata fuerit, [t] frumenta condentur. haec res gurgulionibus [v] et caeteris noxiis animalibus inimica est. Aliqui coriandri folia frumentis miscent ad servandum profutura. [x] Nihil tamen diu custodiendis frumentis commodius erit, quam si ex areis [y] in alterum locum vicinum transfusa refrigerentur aliquan-

continue redactis tenue Barth. *vasculis in quae redactus tenues* Lugd. E. *redditus* Br. (n) *congeremus* E. Vinc. bis. Leid. (o) *fractis* Vinc. *frigidis* Cr. Lov. (p) *luto* om. E. (q) *linentur* E. *liniuntur* Vinc. Leid. *linientur* Cr. (r) Ita pro *aridi* habet Vinc. bis. Vide Columellam I. 6. 10. (s) *adiiciantur* Vinc. (t) *ut sicc. fuerint* Cr. deinceps *congregentur* Cresc. Lovan. (v) *ac muribus* addit Cr. (x) *prof.* om. Vinc. *profuturo* Cr. Lov. (y) *hor-*

testaceo, quae lacus efficiunt vino continendo, ita hic fiunt craticia, id est, crate vitili, quae laeubus frumenta diversa distinguant. Verum apud Vitruvium II. 8. et VII. craticius paries est qui asseribus arrectis transversisque struitur et luto impletur vel lateribus. Festus: *Solea materia robustea super quam paries craticius exstruitur.*

Vimineis) Horatius Serm. I. 1. 53. *cur tua plus laudes cumeris granaria nostris.* Vbi vetus Scholiastes: *Cumerum dicimus vas ingens vimineum, in quo frumenta recondantur: et vasa fictilia similia doliis, et vasa minora, quae capiunt quinque sive sex modios, quae lingua Sabinorum trimodiae dicuntur.*

Reditus tenues) Codex Lugd. *redactus*, quam lectionem unice probat Gronov. Observv. I. 19. Similiter infra VII. 7. sect. 1. *mellis redactum* habent Edd. I. B. R. Lugd. Erf. et Vinc. duobus in locis. Praeterea ex Digest. Lege LVIII. §. 1. de Vsufructu affert Gronovius *redactum fructuum.*

Granariis, amurca) Pensilia granaria intelligi, patet ex Columella; de quibus addo locum Heronis Βελοποιητικῶν, V. p. 87. τίθεται δὲ καὶ ἄλλον τρόπον ὁ σῖτος ἐν ὑπερῴοις διηλειμμένοις ἐν ἀμόργῃ τοὺς τοίχους καὶ τὸ ἔδαφος, καὶ τὰς τυρίδας ἔχουσι καὶ διαπνοὰς πλείους ἐστραμμένας πρὸς Βοῤῥᾶν, καὶ πεφραγμένας δικτύοις ἵνα μηδ᾽ ὑπὸ τῶν ὀρνίθων κατεσθίηται, μήτε θήρια ἐγγίγνηται. Debeo locum Godofredo ad Codic. Theodos. T. V. p. 323.

Coriandri) In Leid. esse *corandri*, monet Gronovius.

Nihil tamen) Infra cap. 36. 2. *sit circa aream locus alter planus et purus, in quem frumenta transfusa refrigerentur et horreis inferantur. Quae*

3 tis[z] diebus, atque ita horreis inferantur. Negat Columella ventilanda esse frumenta, quia magis miscentur animalia totis acervis. quae si non moveantur, in summitate intra mensuram palmi subsistent,[a] et hoc velut corrupto corio caetera illaesa durabunt. asserit[b] idem noxia animalia ultra[c] praedictam mensuram non posse generari. Herba conyza sicca (ut Graeci asserunt) substrata frumentis addit aetati.[d] ab horreis tamen auster debet esse aversus.[e]

XX. Olearis cella meridianis sit obiecta partibus, et contra frigus munita,[a] ut illi per specularia debeat lumen admitti. Ita et operas, quae hieme futurae sunt, nullus algor impediet: et oleum cum premetur,[b] adiutum[c] teporibus, frigore[d] non valebit astringi. Trapetis et rotulis et praelo nata[e] est forma, quam consuetudo dictavit. Receptacula olei semper munda sint, ne novos[f] sapores infecta veteri rancore cor-

reis Cr. (z) *aliquot* Cr. Basil. antea *transversa* Cresc. Lov. (a) *subsident* Cr. (b) *asservit* I. B. R. Br. deinde *coniza — framentis* Br. (c) *intra* Vinc. altero in loco. (d) *aetatem* Erf. (e) *adversus* I. B. Br. R. Cresc. Verba *ab horreis — aversus* omisit Cresc. Lovan.

XX. (a) *obmunita* P. (b) *premitur* E. *comprimetur* Leid. (c) *usum* Lugd. *eius* ins. I. B. R. (d) *vincto temporibus frigore* E. voluit *victo teporibus*. (e) *nota* Lugd. E. *est eius forma* Br. deinde *dictabit*. (f) *novo sapore*

res in eorum durabilitate proficiet. Columella II. 21. 3. nubilarium dixit

Columella) I. 6. 16.

Conyza) Geoponica II. 27. χρησιμώτατον δὲ κόνυζαν ἡμιψυγῆ τῷ ἐδάφει ὑποςρωννύειν τοῦ σίτου καὶ μετὰ δέκα (medimnos addit versio) ἐπιβάλλειν τὴν κόνυζαν, καὶ πάλιν σῖτον ἕως ἂν ἅπας ἀποτεθῇ· ὁ γὰρ οὕτως ἀποτεθεὶς οὐ μόνον εἰς πολλὰ ἔτη ἄσηπτος διαμένει, ἀλλὰ καὶ ἀποσώσει τὸν αὐτὸν ςαθμὸν ἐπὶ τῇ ἀρτοποιΐᾳ. Similia praecepta ex Philone posui in Indice sub vocabulo σιροί. Ceterum in Leidensi libro esse *additur*, annotavit Gronovius.

Auster — aversus) Geoponica ibidem: ἀπεςράφθω νότου καὶ τῶν τοιούτων ἀνέμων.

XX. *Rotulis*) Praeter trapetas Columella molas, soleam et tudiculam nominat. Quam voluerit Palladius machinam intelligi, nescio. An orbes dicere voluit trapeti? sed horum forma satis constans fuisse videtur. Ceterum *dictabit* Br. et Leid. habent.

rumpant. At[g] si quis maiori diligentiae studet, subiectis hinc inde cuniculis pavimenta suspendat, et ignem suggerat[h] fornace succensa. Ita purus calor *olei*[i] cellam sine fumi nidore vaporabit, quo saepe infectum,[2] colore corrumpitur et sapore.

XXI. Stabula equorum vel[a] boum meridianas quidem plagas[b] respiciant, non tamen egeant a septentrione[c] luminibus, quae per hiemem clausa nihil noceant, per aestatem patefacta refrigerent. Ipsa stabula propter ungulas animalium ab omni humore suspensa sint. Boves nitidiores fient, si focum pro- 2

I. B. R. Br. (g) *corrumpantur ac* Br. *Ac si quis* Vinc. bis. (h) *subiiciat* E. (i) Schn. censet *olei* esse delendum, vel in *oleariam* mutandum. (2) *quod saepe colore infectum* Vinc. sed alibi *quod saepe infectum colorem.*

XXI. (a) *et* Lugd. E. (b) *partes* I. B. R. Lugd. Vinc. *respiciant partes* Br. Leid. (c) Ita pro *egeant septentriones* I. B. Br. R. Lugd. E. Vinc. et Codex

Cuniculis) Quales in balneis pensilibus describet noster infra c. 40. ubi vide, et ad Columellam I. 6. 18.

Quo saepe) Vulgatam defendit locus Columellae I. 6. 18. ubi forte color olei vitiatus excidit.

XXI. *A septentrione*) Ita recte libri scripti. Columella et Varro duplicia bubilia, aestiva et hiberna, operosius parant. Vide ad Columellam I. 6. 5.

Focum) Vitruvius VI. 9. *in cohorte culina quam calidissimo loco designetur; coniuncta autem habeat bubilia, quorum praesepia ad focum et orientis coeli regionem spectent, ideo quod boves lumen et ignem spectando horridi non fiunt. Item agricolae regionum imperiti non putant oportere aliam regionem coeli boves spectare nisi ortum solis*: ubi Palladius de cute nitida interpretatus est verba *horridi non sunt*: Contra interpres Italicus Galiani *non diventano ispidi.* In eodem Vitruvii loco de equilibus verba *dum ne ad focum spectent: cum enim iumenta proxime ignem stabulantur, horrida fiunt*, Italus posuit: *fanno ispido il pelame.* Male. Vide ad Columellae l. c. Sed ecce tibi locum Galeni de Antid. I. c. 3. qui hunc Palladii locum egregie illustrat Κατὰ τοὺς ἀγροὺς ἅπαντας παρ' ἡμῖν οἶκοι γίνονται μεγάλοι, τὴν μὲν ἑςίαν, ἐφ' ἧς καίουσι τὸ πῦρ ἐν μέσοις ἑαυτῶν ἔχοντες, οὐ πολὺ δὲ αὐτῆς ἀπέχουσιν αἱ τῶν ὑποζυγίων ςάσεις, ἤτοι κατ' ἀμφότερα τὰ μέρη δεξιόν τε καὶ ἀριςερόν, ἢ πάντως γε κατὰ θάτερον. εἰσὶ δὲ κρίβανοι συνεζευγμένοι ταῖς ἑςίαις κατὰ τὸ πρόσω μέρος ἑαυτῶν, ὃ πρὸς τὴν θύραν βλέπει παντὸς οἴκου. τοιοῦτοι μὲν οὖν ἅπαντες οἱ κατὰ τοὺς ἀγροὺς οἶκοι. κατασκευάζονται κἂν εὐτελεῖς ὦσιν. οἱ δ' ἐπιμελέστερον αὐτῶν κατασκευαζόμενοι κατὰ τὸν ἔνδον τοῖχον ἔχουσι τὴν κατ' ἄντικρυ τῇ

xime habeant, et ignis[d] lumen intendant. Octo pedes ad spatium standi singulis boum[e] paribus abundant, et in porrectione XV. Plancae[f] roboreae supponantur stationibus equorum cum[g] stramine, ut iacentibus molle sit, stantibus durum.

Zinzerl. ad Valer. Flacc. IV. 28. (d) *ignis* om. E. P. Lugd. Vinc. *ignem int.* I. B. Br. R. (e) *boum* deest P. (f) *plantae* I. B. Br. R. V. bis. (g) *cum stramine* om. E. Lugd. I. B. Br. R. V. bis.

θύρᾳ τεταγμένην ἐξέδραν. ἑκατέρωθεν δ' αὐτῆς κοιτῶναι, καθ' ὃν ἄνωθέν ἐστιν ὑπερῷα οἰκήματα, καθάπερ καὶ κατὰ πολλὰ τῶν πανδοχείων ἐν κύκλῳ κατὰ τρεῖς τοίχους οἴκου τοῦ μεγάλου, πολλάκις δὲ καὶ κατὰ τέτταρας. Quae latine sic versa exstant: Apud nos omnibus in agris atria magna extruuntur, quae focum (*culinam*), in quo ignis accenditur, in medio habent, nec procul inde iumentorum praesepia sunt vel utraque ex parte, destra et sinistra, vel ex altera saltem. Tales itaque domus in agris, etiamsi frugalius aedificatae sint: nam quae maiore cura fabricatae sunt, exhedram habent, e regione ianuae sitam ad parietem interiorem, et utrinque cubicula, quibus aliae cellae, ut in multis cauponis, circuitu trium et saepe quatuor atrii parietum dispositae superincumbunt. Reliqua eius loci posui ad Columellam I. 6. sect. 20. Compendium Architecturae cap. XIII. *Primo ita chortes et culinae calidis locis designentur. Bubilia in parte meridiana ita, ut ad ortum aut ad focum boves spectent. Nitidiorem enim cultum recipiunt, si ad lumen attendant.* Ibidem sequitur: *Equilia calidis locis ordinentur, et obscuriora fiant, ut securi equi pabulentur.*

Octo pedes) Vide ad Columellam I. 6. 6. Compendium: *Latitudo XV. pedibus disponatur, et in parietibus singulis VIIII. pedes relinquantur.* ubi Vatic. 2. VIII. habet.

Plancae) Gesneri Index comparat Gallicum *Planche*, Schoettgen interpretatur, tabulas planas ex Festo et laudat Gronovii Observ. in Scriptt. Eccles. c. 20. p. 221. Testus: *plancae dicebantur tabulae planae ob quam causam et Planci appellantur, qui supra modum pedibus plani sunt.* ubi Scaliger recte a graeco φάλαγγες deducit, quae graece dicuntur ligna, quibus naves subducuntur et deducuntur, quibusque incumbunt in navalibus. Latini *palancas dixerunt.* Male Dacerius a πλάκες derivat, inserta litera *n*, plancas. In loco Plinii VIII. c. 43. de asinis: *nec pontes transeunt, per raritatem palancarum translucentibus fluviis.* ubi recentiores *raritatem eorum* dederunt. Graece etiam φάλαγγαι dicuntur, quas tamen, utpote rotundas, a plancis Festi distinguit Mercerius ad Nonium p. 132.

Cum stramine) Male omittunt libri. Paleas substernit Columella VI. 30. 2. Vide ad Veget. I. 56. 2.

XXII. Cors ad meridiem pateat, et obiecta sit soli, quo[a] facilius hieme aliquem teporem concipiat, propter ea quae insunt animalia, quibus[b] etiam ad aestatis temperandum calorem porticus furcis, asseribus, et fronde formari[c] debent[d], quae vel scandulis,[e] vel (si copia suppetit) tegulis, vel (si facilius et sine impensa placuerit) tegentur caricibus aut genistis.

XXIII. Circa parietes cortis extremos aviaria facienda sunt, quia stercus avium maxime necessarium est agriculturae, excepto anserum laetamine, quod satis omnibus inimicum est. Sed habitacula caeterarum avium maxime necessaria sunt.[a]

XXIV. Columbarium[a] vero potest accipere sublimis una turricula in praetorio constituta, levigatis ac dealbatis parietibus, in quibus a quatuor partibus,[b] sicut mos est, fenestellae[c] brevissimae fient,[d] ut columbas solas ad introitum exitumque permittant.

XXII. (a) *quia facilius propter* etc. I. B. R. *quia facilius erit propterea* Vinc. Brusch. et Leid. *quo — concipiat* om. Barth. et Lugd. et E. (b) *his vero, quae insunt, animalibus ad aest. temp.* etc. Erf. *quibus etiam* om. I. B. Br. R. Barth. Lugd. *quibus* om. Vinc. (c) *formetur* P. (d) *debent* P. I. B. Br. R. Leid. (e) *scindulis* MSS. Pal. Barth. Lugd. E. Vinc.

XXIII. (a) in MS. Erf. add. *id est, quo facilius hieme colorem faciat, frigus repellat.*

XXIV. (a) *Columb. accipiat* Pol. (b) i. q. a. q. partibus om. E. (c) *fenestrellae* a. V. Erf. *fenestrellae seu foramina ut columbis solummodo ad — sufficiant.* Erf. et Lugd. post. *fenest.* inserunt *sicut mos est.* (d) *fiant* Vinc.

XXII. *Insunt animalia*) Oves puto: Vide ad Columellam VII. 3. 8.

Porticus) Similem porticus significationem rusticam ex Palladio et Columella monstrabit Index.

Scandulis) Libri alii *scindulis*, solenni varietate, etiam in Plinio XVI. 10. annotata a Gesnero.

Genistis) Vinc. *genestis* cum Bruschiana.

XXIII. *Caeterarum avium*) Haec esse lacunosa, et sententiae defectus arguit et demonstrat Codex Erfurd. addens: *id est quo facilius hieme calorem faciat, frigus repellat.* Quae quo pertineant, comparato Varrone et Columella nondum potui indagare.

2 Nidi figurentur interius.[e] A mustelis tutae fient,[f] si inter eas frutex[g] virgosus sine foliis asper, vel vetus spartea proiiciatur, qua animalia calceantur, ut eam secreto non videntibus aliis unus attulerit. Non[h] pereunt, neque locum deserunt, si per omnes fenestras aliquid de strangulati hominis loro[i] aut vinculo aut fune suspendas. Inducunt alias, si cumino pascantur assidue,[2] vel setosi[l] hirci alarum bal-

bis et Cresc. *excepta* Basil. (e) *Nidi formantur interius* Cresc. (f) *fiunt* Vinc. (g) *frutex* I. I-G. *frut* (*ex virg. t. f. as. vel*) Commel. Sed *frutex — vel* omitt. I. B. Br. R. Barth. Lugd. Pol. Erf. Vincentius ex b. l. *spartia* habet reliquis omissis Spec. natur. XVII. 55. sed in Sp. Doctr. *sparta* omissis reliquia usque ad verba *non pereunt neque locum*. Eadem omitt. Cresc. IX. 90. qui ait: *Palladius praeterea dicitur oportere rutae ramulos pluribus locis suspendere contra animalia inimica*. Ita et Lovan. Editio; sed antiqua mea habet: *dicit quod mustelis tutae fiunt, si inter eas festus proiiciatur spartea qua alias calciantur. Item dici oportere rutae* etc. *sparthea — calciantur* Br. (h) *non — suspendas* omitt. Pol. *non pereunt neque locum deferunt* Erf. Ita etiam Lugd. vulgo erat: *Et neque*. (i) *loro* om. Erf. (2) *assiduo, vel si hirci* Erf. *assiduo* etiam Leid. *cimino — assiduo* Vinc. bis. *cymino pascuntur* Cresc. IX. 91. (l) *vel si hirci* Erf. pro vulgato *vel setosi hirci*.

XXIV. *Frutex — vel*) Haec ut spuria et a. C. Barthio Advers. 38. 10. damnata incluserat Gesner. Omittunt sane multi Codices; sed hoc non satis est ad damnanda haec, quae fere sola in hoc loco probari possunt. Reliqua enim, uti vides, sunt superstitiosa et inepta. Sed lacuna sententiam abscondit. Puto igitur, Palladium dixisse columbarii basin seu parietes, undique cingendos et muniendos adversus mustelarum aditum fruticibus spinosis siccis. Ceterum paulo antea vulgatum *mustellis* correxi ex Brusch.

Attulerit. Non pereunt) Ita haec esse distinguenda, viderat etiam Morgagni I. 80. et II. 43. Vulgo erat: *attulerit, non pereunt. Et neque* etc.

Strangulati) Similis superstitionis exempla ex Scribonio Largo Compos. 43. Festo in *Celibari* hasta et Plinio Valeriano II. 58. annotavit Casp. Barth. Advers. 39. c. 8.

Cumino) Geoponica XIV. 3. εἰ δὲ κύμινον παραβάλλεις ταῖς ἐπὶ νομὸν ἐξιούσαις, αὐτάς τε καθέξεις καὶ ἄλλας πολλὰς σὺν αὐταῖς ἔρχεσθαι ποιήσεις ἀγομένας ὑπὸ τῆς ὀσμῆς τοῦ κυμίνου.

Setosi hirci alarum) Mire vitiosus locus! Vnguento illitas columbas alienas secum inducere, tradunt Geoponica XIV. 3 ubi Basilii locum posuit Niclas p. 978. qui alas unguento tangi vult. Sed ipsius opobalsami oleo fenestras ostia et angulos columbarii illini volunt Geoponica XIV. 2. ne aufugiant columbae. Ex his duobus locis nostri emendationem pendere

sami liquore tangantur. Foetus frequentant, si or- 3
deum torrefactum vel fabam vel ervum[m] saepe consumant. Triginta autem columbis volantibus diurni tres sextarii tritici sufficient,[n] aut creturae, ita ut ervum[o] foetus gratia mensibus praebeamus hibernis. Rutae ramulos pluribus[p] locis oportet contra animalia inimica suspendere.

XXV. Sed columbarii cellae[a] duo subiecta cubi-

ubi *setosi* om. I. B. R. Br. Polit. laudat Gesner. In utraque mea est: *vel si irici alarum*. Vincentius omisso *setosi* laudat *hirti* ex b. l. bis. Lovan. Cresc. *si irti*. Idem antea *pascantur*. reliquae Edd. *pascuntur*. (m) *orobum* Cresc. *hervum* Viuc. Vulgo erat *herbum*. (n) *sufficiunt* Polit. Deinde *creaturae providebimus* Vincent. inepte! (o) Vulgo erat *herbum*. (p) *plurimus* Lugd. Vinc.

XXV. (a) *columbariae cellae* E. *collumbari* Br. (b) *maxime* om. E. *sola*

puto, quam tamen ipse nondum reperi. Vocem *setosi* incluserat Gesner, in reliquis strenue nugatus. Vitium viderat iam antea Morgagni l. c. qui deinde II. 43. verba *frutex — asper vel*, postea vocabulum *setosi* suspecta habuit, et Italicam Palladii versionem habere monuit: *le sommitadi dell' ale*. Vnde dubitanter coniiciebat, *cirri alarum* legendum esse. An pars interior et cava alarum hircus fuit dictus, ut in homine pars concava subter brachium ala et axilla, graece μασχάλη, dicitur? Hircum alarum omnes norunt de foetore dictum; de parte ipsa cava nondum reperi nec in homine nec in animali. Ceterum huc pertinet locus comici Antiphanis apud Athenaeum VI. p. 257. de rege Paphiorum, cui coenanti circumvolitantes columbae ventum faciebant: ἠλείφετο ἐκ τῆς Συρίας ἥκοντι τοιούτῳ μύρῳ καρποῦ συχνοῦ γ' ὃν φασι τὰς περιστερὰς τρώγειν, διὰ τὴν ὀσμὴν δὲ τούτου πετόμεναι παρῆσαν. Suspicor, intelligi unguentum τήλινον, ex fructu τήλεως, foeni graeci, confectum, quo Syria olim excellebat, teste eodem Athenaeo p. 689. foenum graecum in deliciis ciborum huius generis annotant Geoponica XIV. 1. 5.

Vel ervum) Columella VIII. 8. *Commodissima cibaria putantur vicia vel ervum, tum etiam lenticula, miliumque et lolium nec minus excreta tritici*. Sed aliunde sua duxit Palladius. Crescentius IX. 89. Cibus eis conveniens est frumentum, faba, vicia, milica et caetera genera, quae libenter sumunt, centumque pariis columbarum detur granorum pars corbis octava diebus singulis, et duplum cum nihil omnino per se inveniunt.

Rutae ramulos) Geoponica XIV. 4. in fenestris, ostiis et pluribus locis columbarii ramulos rutae poni iubent et suspendi contra animalia noxia.

XXV. *Nam nihil expetunt*) Haec ad columbas transtulit verbotenus Crescent. IX. 89. Sed de turture eadem tradit Columella VIII. 9. ubi tamen est: *assidue pascuntur milio aut*

cula fiant. Vnum breve, et prope obscurum, quo turtures claudi possint, quos nutrire facillimum est. nam nihil expetunt, nisi ut aestate, qua sola maxime [b] pinguescunt, triticum vel milium mulsa maceratum semper accipiant. semodius unus [c] diurnus centum viginti turturibus sufficit. Aqua sane eis frequenter mundior debet offerri

XXVI. Aliud vero cubiculum turdos nutriat. qui si alieno [a] tempore saginentur, et voluptatem cibi, [b] et reditum maximum praestant, parcitati beneficium ministrante luxuria. Sit [c] autem locus mundus [d] et lucidus, et undique levigatus. transversae in hoc perticae figuntur, quibus possint post inclusum volatum sedere. rami etiam virides saepe mutentur.
2 Caricae tunsae misti pollinibus largissime [e] praebeantur. Myrti etiam, si facultas est, lentisci, oleastri,

om. Cr. IX. 89. (c) *Sed modius unus* omisso *diurnus* Erf. Etiam Vinc. habet *Sed modius.*

XXVI. (a) *alendo sagin.* Vinc. XVI. 192. (b) *tibi* I. B. R. Br. *cibum et remedium m.* Erf. *redditum* Br. (c) *Fit* I. B. R. Br. Lugd. (d) *mundus et nitidus lucidus* Erf. (e) *largitissime* Lugd. (f) *tribuatur* Lugd. Erf. Vinc.

tritico, sed ea semina dari nisi sicca non oportet, satiatque semodius cibi in diebus singulis vicenos et centenos turtures. Aqua semper recens et quam mundissima praebetur — hieme tamen offae panis vino madefactae sicut etiam palumbos celerius opimant. Errasse videtur Palladius, aut verba *mulsa maceratum* spuria sunt, forte ex capita antecedenti huc tracta. Suspicionem movit Crescentius, qui eadem de columbis ex h. l. retulit, addens: *est autem mulsa aqua mellis* (antiqua mea *mellica*) *in qua quaecunque grana mollita sunt eisque data, non recedunt, et alias illuc ducunt, ut a non paucis asseritur.*

XXVI. *Alieno*) non suo, id est hieme et vere.

Mundus) In Erf. est *mundus et nitidus lucidus.* ubi vitii argumentum exstat. Ecce enim Columella: *Locum aeque munitum et apricum quam columbi desiderant.* Male ceterum Palladius *apricum* interpretatur *lucidum.*

Inclusum volatum) Interclusum, impeditum interpretatur Gesner; cumque alterum perticarum usum esse argutatur. Contra Pontedera auspicatur scribendum *cibatum* ex hoc loco Columellae VIII. 10. *quibus insideant, cum satiati cibo requiescere volunt.* Equidem Pontederae assentior.

arbuti semina interdum ad excludenda fastidia, et maxime aqua munda, praebeatur.[f] Claudantur[g] illaesi et recenter[h] capti, mistis aliquibus ante nutritis, quorum societate ad capiendos cibos pavidam novae captivitatis moestitudinem consolentur.[i]

XXVII. Gallinas educare nulla mulier nescit,
quae[a] modo videatur[b] industria. Hoc[c] de his prae-
cepisse sufficiat, ut fimo,[d] pulvere utantur, et cinere.
Sint praecipue nigrae aut flavi coloris, [sed[e]] albae
vitentur. Vinaceae cibo sterilescunt: ordeo semi-
cocto et parere saepe coguntur,[f] et reddunt ova
maiora; duobus cyathis[g] ordei bene pascitur una
gallina, quae[h] sit vaga. Supponenda sunt his sem-
per ova numero impari,[i] luna crescente, a decima
usque in quintamdecimam. Pituita his nasci solet, 2
quae alba pellicula linguam vestit[a] extremam. haec
leviter[l] unguibus vellitur, et locus cinere tangitur,
et allio[m] trito plaga mundata[n] conspergitur.[o] Item[p]

bis. (g) *claudantur* om. Lugd. (h) *recens* Erf. (i) *consol.* om. Lugd.

XXVII. (a) *quae — industria* om. I. B. Br. R. *nulla mulieris nescit industria* Vinc. reliquis omissis. (b) *videtur* Lugd. P. (c) *hoc modo* E. (d) *fimo et* I. B. Br. R. *fumo* I. I–G. *fimo* Vinc. et alibi *fumo* habet. (e) *sed* omitt. Lugd. Erf. Vinc. *vinaciae* Cresc. Lov. (f) *saepe noscuntur* retulit inter variet. Gesner. nescio unde. *et hordeo s. parere s.* cog. Cresc. (g) *quatis* Lugd. Sic et I. 28. 2. (h) *quae sit vaga* des. I. B. Br. R. *quae circuit* P. Lugd. Barth. E. (i) *imparia* I. B. Br. R. mox ad XV. E. (a) *vertit* Lugd. (l) *leniter* Cr. Lov. eadem *ungulis* habet, postea *alleo.* (m) *oleo* Cr. antiq. meus. Voluit *alio.* (n) *lingua mundata* E. (o) *aspergitur* Cr. (p) *item ut*

Ad capiendos cibos) Deesse verbum, statim senties, veluti *illecti* vel *allecti.* Ingeniosa est Io. Bern. Koeleri coniectura, ex initio capitis vocabulum *illaesi*, mutatum in *illecti*, huc retrahentis.

XXVII. *Fimo*) Alii libri *fumo*, de quo dubitare non sinit nos locus Columellae VIII. 3. 4. Sed h. l. dubia est lectio. De reliquis praeceptis vide ad Columellam, ex quo ducta sunt. Io. Bern. Koeler ex Columella malebat *sicco pulvere* legi.

Sit vaga) Alii libri *quae circuit*, quam vulgatae glossam Schoettgen putabat; contra Barthio visum est. Ex Leidensi Gronovius annotavit *circuit vagati.*

allii mica[q] trita cum oleo faucibus inseritur:[r] staphis
agria etiam prodest, si cibis misceatur assidue. Si
amarum lupinum comedant, sub oculis illis grana
ipsa[s] procedunt. quae nisi acu leviter[t] apertis pelli-
3 culis auferantur, extinguunt.[v] Oculos portulacae
succo[x] forinsecus et mulieris lacte curemus,[y] vel
Ammoniaco[z] sale, cui mel et cyminum aequale[a] mi-
scentur. Pediculos[b] earum perimit staphis agria,
et[c] torrefactum cyminum pari[d] pondere et pariter
tunsa[e] cum vino, et amari lupini aqua si penetret[f]
secreta pennarum.

allii E. *allei spica* Cr. *allei mica* Lovan. (q) *infertur* P. Cr. *inseretur* E. Vinc. (r) *suis* Cr. deinde *etiam agria* Br. (s) *ipsa* om. Vinc. bis. (t) *leniter* Cr. Lov. (v) *extingunt* Br. *oculos extingunt. Portulacae* Cresc. editt. tres. Vinc. bis. (x) *succus* Cr. *suco* Lovan. (y) *curari eas affirmant* Cr. (z) *armoniaca* Cr. (a) *aequaliter misceantur* P. Cresc. edd. tres. *misceantur* Vinc. (b) *Pediculis etiam plurimum molestantur, et praecipue cum incubant, quos per.* Cr. *perimit* om. E. (c) *et* — *pondere* om. P. Cr. edd. tres. (d) *paria et par.* L. B. R. Br. Vinc. bis. (e) *infusa* Cresc. *concussa* Lovan. (f) *penetrat* Cr.

Grana ipsa) Haec aliunde duxit Palladius, nec in Columella vel Geoponicis exstat similis observatio. An de eodem vitio dixit Crescentius IX. 90. in columbis: *nascuntur*, inquit, *eis varioli circa oculos, qui excoecant eos maxime mense Augusto.* Sed nunc demum videor mihi recte suspicari, locum ita esse scribendum: *misceatur assidue, et amarum lupinum, si comedant. Sub oculis illis gramiae procedunt* etc. Scilicet lupinum est in remedio; eiusque usus idem esse videtur, quem allio trito atque urinae humanae tribuit Columella VIII. 5. 21. *ut eas amaritudo cogat per nares emoliri pituitae nauseam.* Ceterum de crethmo, quam portulacam marinam interpretatur Harduinus, ita Plinius 25. sect. 96. *crethmos agrios gramias tollit oculorum impositus.* Festus: *gramiae oculorum sunt vitia, quas alii glamas vocant.* Nonius *pituitas oculorum* interpretatur, Gallis *la chassie qui vient aux yeux.* Est vocabulum ex graeco λήμη, γλήμη, γλάμη factum et corruptum pronuntiando. Columella idem vitium innuit his verbis: *si pituita circumvenit oculos.*

Extinguunt) Vinc. pergit: *oculos. tunc oculos portulacae.*

Portulacae) Geoponica XIV. 17. ὀφθαλμὸν ὄρνιθος θεραπεύσεις γυναικείῳ γάλακτι ἢ ἀνδράχνης χυλῷ τὰ ἔξωθεν τῶν ὀφθαλμῶν ἀλείψας, ἢ ἁλὸς ἀμμωνιακοῦ ἢ κυμίνου καὶ μέλιτος ἑκάστου τὸ ἴσον κόψας, καὶ ὁμοίως χρίσας. ἄγε δὲ αὐτὰς ὑπὸ σκιάν. Postremam cautionem omisit Palladius.

Secreta pennarum) Geoponica l. c.

XXVIII. Pavones nutrire facillimum est, nisi [a] fures aut animalia inimica formides; qui plerumque [b] per agros vagantes [c] sponte se pascunt, pullosque educant, [d] et [e] altissimas vespere arbores petunt. Vna [vero [f]] his cura debetur, ut incubantes per agrum [g] foeminas, quae hoc passim faciunt, a vulpe custodias. ideo [h] in insulis brevibus meliori [i] sorte nutriuntur. Vni masculo foeminae quinque sufficiunt. Masculi ova et pullos suos persequuntur [k] velut alienigenas, priusquam illis cristarum nascatur [l] insigne. Ab idib. Februariis calere incipiunt. Faba leviter torrefacta in libidinem provocantur, [m] si eis quinto quoque die tepida praebeatur. sex [n] cyathi uni sufficiunt. Cupidinem [o] coeundi masculus confitetur, quoties circa se amictum caudae gemmantis incurvat, et singularum capita oculata [p] pennarum locis suis exerit cum

XXVIII. (a) *nisi eis* I. B. R. *eius* Br. Cr. Lovan. Vinc. Alibi *fures illis*. Verum iu Cr. Lovan. prineipe et antiqua mea *fures*, in Basil. *furens*, in nulla additum *eis* reperi equidem. (b) *plurimum* I. B. R. (c) *vagati* Erf. Vinc. bis. *vagantur* Cr. *vagati* Lovan. *plurimum sponte* Br. (d) *educunt* a. V. Erf. Cr. recte tamen Lovan. Vinc. Leid. (e) *et* om. I. B. R. Br. Lugd. Erf. Vinc. Cr. deinceps *appetunt* Cresc. Lovan. (f) *vero* om. I. B. R. Lugd. E. Vinc. Cr. (g) *agros* Vinc. deinceps *haec faciunt* Cresc. Lov. (h) *ideoque* Cr. (i) *melius* Cr. edd. tres. (k) *consequuntur* E. (l) *nascantur insignia* Cr. (m) *incitantur ad libid.* Cr. (n) *sex — suff.* om. Vinc. bis et Cr. (o) *cupiditatem* Cr. *quotiens* Br. (p) *occulata* Lugd. *occulta* Erf. et Editi prae-

φθειριάσεως δὲ ἀπαλλάξεις κυμίνου πεφρυγμένου καὶ ςαφίδος τὸ ἴσον κόψας, οἴνῳ τε χρίων τὴν ὄρνιν, καὶ προσκλύζων ἀγρίων θέρμων ὕδατι ἀφεψημένων. Ibi igitur lupinus agrestis nominatur, qui amaritudine praestat.

XXVIII. *Nisi fures*) Etiam liber Zinzerlingii Promuls. Crit. c. 25. habebat scriptum *nisi eis fures* quod ipse praeferebat cum Schoettgen.

Insulis) Geoponica XIV. 48. νησίδια χειροποιητὰ vocant.

Sex cyathi) Modum hunc nimium esse putabat Gesner; ita tamen et Geoponica cum Columella tradunt.

Oculata) Hanc lectionem ex libro Lugd. Gronovius Observv. II. 46. ex tribus Anglicanis, Wasse ad Sallustii Catilin. c. 45. laudavit, ex Horto Cubae *occulta* attulit Pontedera. De Argo multoculo, in pavonem transmutato, fabula nota est.

3 stridore procurrens.[q] Si ova pavonum gallinis suppo-
nantur, éxcusatae[r] matres ab incubatione tribus vici-
bus per annum foetus edunt. Primus partus quinque
ovorum, secundus quatuor, tertius trium vel duorum
esse consuevit. Sed electae, si hoc placuerit, nutri-
ces[s] gallinae sint, quae a primo incremento[t] lunae
novem diebus habeant novem[v] ova supposita, quin-
4 que pavonina,[x] et caetera sui generis. decima die
[ova[y]] omnia gallinacea subtrahantur, et alia item[z]
gallinacea totidem recentia supponantur [quot[a]
ablata sunt] ut trigesima[b] luna, hoc est expletis
triginta diebus, possint cum pavoninis ovis aperiri.
ova autem pavonum, quae[c] gallinae subiecta sunt,
saepe manu convertantur, quia hoc ipsa facere vix
valebit. unam[d] partem ovi notabis, ut te[e] subinde
convertisse cognoscas. Maiores tamen[f] gallinas opor-
tet eligere; nam minoribus pauciora suppones.[g]
5 Natos [autem[h] pullos] si ad unam transferre a plu-
ribus velis, dicit Columella uni nutrici viginti quinque
sufficere. mihi vero, ut bene educi possint, videntur

ter Iuntt. *et sing. exerit* om. Cr. (q) *percurrens* Cr. (r) *excusantur* Cresc. recte tamen Lovan. (s) *nutrices* om. Cr. (t) *quae primo nutrimènto* Cresc. antiqous meus. *sunt quae a primo* Lovan. (v) *novem* om. E. *nova* Cr. (x) *pavonia* Cr. Bas. omisso seq. *et.* recte Lovau. qui deinceps *et decima.* (y) *ova* om. I. B. Br. R. Lugd. Vinc. Cresc. contra *omnia* Erf. et Vioc. (z) *tunc* I. B. R. Br. *iterum* Vinc. om. Cr. (a) inclusa omitt. Cr. (b) *ut triginta diebus* Cr. *ut completis tr. d.* Lovan. deinceps idem *aperire.* (c) *contra gallinae subiectae sunt* Cr. aotiquus, ubi Bas. *subiecta*, omisso *sunt.* postea *haec ipsa* Lov. (d) *unamque* Cr. *unâmquamque* Lovan. (e) *te subinde* om. Cr. (f) *tamen* om. Cr. (g) *supponas* Vinc. et Cr. Lov. (h) *aut pull.* om.

Quot ablata sunt) Inclusi verba, quae primus damnavit Pontedera, omisit Crescentius IX. 82. et Palladii Italica versio; nec habet simile quid Columella VIII. 11. unde haec sunt ducta.

Autem pullos) Barthii Codices duo etiam omittunt cum Italica Palladii versione et Codicibus Palatinis, quibus usus Sylburgius inclusit verba. Nihil decernit Pontedera. Locus Columellae est VIII. 11. 13.

quindecim satis esse. Primis diebus far ordei conspersum[i] vino pullis dabitur, vel undecunque cocta[2] pulticula et refrigerata. postea adiicietur porrum[l] concisum, vel caseus recens, sed expressus: nam serum pullis nocet. Locustae etiam[m] pedibus ablatis praebentur. Ita pascendi sunt usque ad sextum[n] mensem.[o] Deinde ordeum poteris praebere solenniter.[p] Trigesimoquinto tamen die[q] postquam nati sunt, etiam[r] in agrum tuto eiici[s] possunt comitante nutrice pascendi, cuius singultu[t] revocantur ad villam. Pituitas[v] vero et cruditates iis[x] remediis submovebis, quibus gallina curatur. Maximum illis periculum est, cum incipit crista produci: nam patiuntur languores infantium similitudine,[y] cum illis tumentes gingivas denticuli aperire nituntur.

XXIX. In phasianis nutriendis hoc servandum est, ut novelli ad creandos foetus parentur, id[a] est qui

I. B. R. Br. Lugd. Barth. Erf. Cr. *natos autem si a pluribus ad* Vinc. (i) *aspersum omnino* Cr. recte Lov. (2) *cocto* Cr. recte Lov. (l) *porrorum* Cr. antiquus meus. (m) *in* inters. Cr. omittit Lov. (o) *unum* Cr. edd. tres et Vinc. (o) *diem* I. B. R. Br. (p) *solemniter* Lugd. (q) *tricesimo tamen q. die* Erf. et Cresc. Lovan. probante Ernesti. (r) *etiam* om. Cr. deinde *tutum.* (s) *deiici* Vinc. bis. (t) *singultura vocantur* Cresc. sed Basil. *vocant.* (v) *Pituitates* Cr. Bas. *pituitae vero cruditates* Vinc. (x) *his* Cresc. *his rem. amovebis* Vinc. (y) *dolores sim. infantium* Erf. *sicut infantes, cum dentes eius nascuntur* Cr.

XXIX. (a) *iidem qui* Barth. *qui* om. Cr. Bas. deinceps *sint* Cr. Lovan.

Eiici) Columella *etiam in agro satis tuto educi.* Brusch. *et in agrum.* postea *langores.*

Crista produci) Forte voluit *cauda* dicere, eam certe addere debebat; quae cum nascitur, languere avem novimus.

XXIX. *Phasianis*) Praeter Palladium nullus veterum scriptorum tam accurate et copiose de phasianis tradidit. Locus est in Vincentio XVI. 72. sub nomine Aristotelis positus, quem huc referam: *Fasiani tantum coitus tempore simul habitant, caeteris vero temporibus separatim, nec cito rubricatas habent barbas vel in pedibus calcaria sicut galli domestici, sed tractu temporis.* Deinde capturam copiose docet. Hinc patet, quam vere Palladius dixerit, semel in anno foetus creare.

anno superiore sunt editi: veteres enim foecundi esse non possunt. Ineunt foeminas mense Martio [b] vel Aprili. Duabus [c] unus masculus sufficit, quia [d] caeteras aves salacitate non aequant. Semel in anno foetus creant.[e] Viginti [f] fere ovis pariendi ordo concluditur.[g] Gallinae his melius incubabunt, ita ut quindecim phasianina [h] ova nutrix una [i] cooperiat, [et [2]] caetera sui generis supponantur. In supponendo de luna et diebus quae sunt in [l] aliis dicta serventur.[m] Trigesimus dies maturos pullos in lumen [n] emittet. Sed per quindecim [o] dies discocto [p] ac refrigerato leviter [q] ordei farre pascentur, cui [r] vini imber aspergitur. Post [s] triticum fractum [t] praebebis et locustas et ova formicae. Sane ab aquae prohibeantur accessu, ne eos pituita concludat. Quod si pituitam patientur [v] phasiani,[x] allio [y] cum pice liquida trito [z] rostra eorum

(b) *mense Martii vel Aprilis* Cr. Lov. eadem cum pr. et antiq. antea *ineant. mense* om. Erf. (c) *faeminis* add. Cr. (d) *quia — aequat* om. Cr. *aequant* Erf. (e) *creabunt* Lugd. Erf. Vinc. Br. (f) *vigesimus* Cr. Basil. (g) *concludet* I. B. R. Br. (h) *phasiani* Cr. *fasianina* Lovan. *phasiana ova* Erf. (i) *omnia ova* Cr. vulgata est in Lovan. (2) *et* om. Br. Lugd. Erf. Cresc. Edd. tres Vinc. (l) *de* Cr. (m) *servemus* Lugd. Erf. Cr. (o) *lumine mittet* I. B. Br. R. Vinc. *mittet* etiam Cr. (o) XII. I. B. R. Br. (p) *decocta* Barth. *discreto* Cresc. Lov. *discreto tota ac consperso vina refrigerato* Cr. princ. meus et Bas. (q) *leviter* om. Barth. (r) *cui — asp.* om. Cr. (s) *deinde* Cr. (t) *fructum* Barth. omitt. Cr. (v) *patiantur* Cr. (x) om. Cr. (y) om. Cr. Basil. *ab eo* pr. et antiq. meus. Voluit *alea*. Lovan. *alleo*. (z)

Non aequant) Vulgatum *aequat* correxi ex Erf. libro.

Tricesimus) *Vicesimus* emendabat Can. Gesner de Avibus p. 659. eumque secutus Buffon, quia vulgaris dierum numerus esse nimius videtur in Italia, cum minore modo nascantur in Gallia pulli.

Sane ab aquae) Pituitae causam in gallinis ab aqua impura repetunt Geaponica XIV. 17. et Columella VIII. 5. et hodie ut pituitae malum phasianis caveant, semper puram aquam praebent. Itaque hic locus vitiosus esse videtur et sic corrigendus: *ab aquae inmundae*.

Cum pice liquida) In gallinis pituitam curant Geaponica XIV. 12 et 17. τὸ ῥάμφος σποδῷ ἀνατρίβοντες, alii allia prius cum latia coquebant; sed cap. 12. nares allio illinuntur,

debebis assiduus[a] perfricare, vel vitium,[b] sicut galli-
nis fieri consuevit, [c]auferre. Saginandi haec[c] ratio 4
est, ut unius modii triticea[d] farina in brevissimas
offulas redacta clauso phasiano per xxx dies ministra-
ta[e] sufficiat: vel, si ordeaceam farinam praebere vo-
lueris, unius et semissis modii farina per praedictos
dies saginam replebit. Observandum sane est, ut
offulae ipsae oleo levigentur asperso, et ita inseran-
tur faucibus, ne sub infima linguae parte mergantur:
quod si evenerit, statim pereunt.[f] Illud quoque ma-
gnopere[g] curemus, ne[h] praebeantur nova[i] alimenta,
nisi[k] digestis aliis;[l] quia eos facillime onus cibi hae-
rentis[m] extinguit.

XXX. Anser sane[a] nec sine herba nec sine aqua facile sustinetur: locis consitis inimicus est, quia sata et morsu laedit et stercore polluit:[b] pullos praestat et plumas, quas et[c] autumno vellamus et vere. Vni masculo tres foeminae sufficiant.[d] Si desit fluvius, lacuna formetur.[e] Si herba non suppetit,[f] trifolium,

terso Vinc. omitt. Cr. Basil. *terra* antiqna mens et pr. *trito* Lov. (a) *assidue* Cr. (b) *vitium*, et *fieri consuevi* Cr. omittit. (c) *Sag. ratio est ut lauso fosiano ministrentur offulae de forina tritici vel ordei quae oleo loevigentur odsperso, et ito* Vinc. (d) *tritici* E. (e) *min.* om. E. (f) *peribunt* I. B. Br. R. Lugd. E. Vinc. bis. (g) om. Vinc. *magno opere* Leid. (b) *ut* I. B. Br. R. Vinc. (i) om. Vinc. (2) *nisi* om. I. B. R. Br. Lugd. Barth. Vinc. *nisi — alis* om. E. (l) *aliis* om. I. B. R. Br. Lugd. *prinribus digsstis* Vinc. (m) *orentis* Barth. *quio eo fac. extinguitur* Vinc.

XXX. (a) *sone* omitt. Pal. *Anser oquom herbamque desiderot, nec sine ipsis focile sustinetur* Cr. (b) *stercore polluit. Praestat* Polit. Cresc. item, sed omisso *et.* unde *polluit* addidi. (c) *et* om. Cr. *vellere licet* Vinc. (d) *sufficiunt* Cresc. Vinc. (e) *lacunoe formentur* Erf. Paulo antea Cresc. antiqua mea Editio habet *Sed desit fluvius.* (f) *suppetot* Erf. Vinc. (g) *lo-*

et nares remedium Palladii spectare videtur.

Olea) Geoponica XIV. 19. mazas seu offas sic parant: προσβαλὼν ἔλαιον μάζας τε ποιῶν ἐκ τούτων πρόσφερε τὴν τροφήν.

Infima linguae) Hodie cavent, ne offa indita linguam subvertat; idemque cavere voluisse videtur Palladius.

XXX. *Solstitium*) Crescent. pergit: *Circa* 15. *ova uni anseri sufficiunt, incubant* 30. *diebus. Melius tamen est*

foenum Graecum, agrestia intuba, lactuculas[g] seremus alimento. Albi foecundiores sunt; varii[h] vel fusci minus: quia de agresti genere ad domesticum
2 transierunt. Incubant a Calendis Martii usque ad aestivum solstitium. Plus parient, si gallinis ova supponas.[i] Extremum partum matribus iam vacaturis educare permittimus. Pariturae ad haram[2] perducuntur. cum semel hoc feceris, consuetudinem sponte retinebunt.[l] Gallinis sicut[m] pavonina etiam anseris ova supponas. sed anserina ova ne noceantur,[n] suppositis subiiciatur urtica. Parvi[o] semine papaveris primis decem diebus intus pascendi sunt, postea sereno eos poterimus educere,[p] ubi urtica non fuerit, cuius aculeos formidant.[q] Quatuor mensium[r] bene saginantur: nam melius pinguescunt in

etucas E. *pro alimento feremus* Cr. *lactuculasque feramus* Lov. (h) Antiqua mea Cresc. editio: *marcii vel fusci.* (i) *illarum supponantur* I. I. G. *pariet* Lov. Cresc. antea. (2) *aream* I. B. R. Br. Barth. Erf. *aram* ubique Cresc. *producantur* Cresc. (l) *tenebunt* Cresc. (m) *sicut pavonina etiam* om. Pol. et Cresc. Lov. iidem deinde omittunt *anserina ova.* Pro *sicut* Erf. habet *supponas.* Cresc. Basil. et meus antiquus: *Si gallinis anseris ova supponas ne noceant suppositis.* (n) *noceantur* ante Viet. Barth. Lugd. Polit. *noceatur suppositis* Cr. Lovan. *noceant suppositis* alii libri Palladii. (o) *Pulli semine papaveris primis decem* Vinc. bis. *Semine papaveris primis — pascendae sunt* Cresc. Vulgo deerant verba *semine papaveris.* (p) *educare* E. *postea foras eas* (antiqua mea cum pr. et Lovan. *eos*) *p. educere* Cr. *educi poterunt* Vinc. (q) *reformidant* I. I-G. (r) *mensibus* a Vict. Cresc. (s) *polentum* Cresc.

quod gallinis ova supponas, quia plus parient; pariturae etc. quae sine dubio h. l. exciderunt.

Matribus) Vincent. *matres vacaturae — permittuntur.*

Sicut pavonia) Vincent. *sicut pavonia sic et anseris ova supponenda, sed anserinis ovis, ne noceant.* Sed alibi habet *suppones.*

Ne noceantur) Hanc lectionem defendit Barth. ex cap. 35. ubi *nullum fructum noceri* similiter est in libris aliquot. Praeterea loca duo Caelii Aureliani Acut. Morb. II. 22. et III. 48. posuit Barth. Compara etiam nostrum I. 35. 2. Novembri I. 3.

Semine papaveris) Haec verba ex Crescent. et Vincentio addidi, etsi hodie in Geoponicis, Varrone et Columella vestigium eorum nullum appareat.

tenera aetate. Polenta[s] dabitur in die ter. large[t] vagandi licentia prohibetur. loco obscuro claudentur[v] et calido: sic maiores etiam secundo[x] mense pinguescunt. nam parvuli saepe die trigesimo.[y] saginantur melius, si ad satietatem milium[z] praebeamus infusum. Inter[a] anserum cibaria legumen omne porrigi[b] potest, excepto ervo.[c] Cavendum est etiam,[d] ne pulli eorum 4
setas glutiant. Graeci saginandis[e] anseribus polentae duas partes et furfuris quatuor aqua calida temperant, et ingerunt pro appetentis voluntate[f] sumenda. tribus[g] per diem vicibus potu adiuvant. media quoque nocte aquam ministrant. Peractis vero xxx diebus, si ut iecur his tenerescat, optabis, tunsas caricas et

polenta datur et large natandi Vinc. (t) *late vagantur et ideo prohibeatur licentia obscuro* Cresc. sed antiqua mea cum pr. et Lovan. *large vagantur.* (v) *claudantur* Cresc. *claudi debent* Vinc. (x) *obscuro loco* Cresc. sed antiqua mea *secundo loco* recte Lov. (y) *trig. moriuntur. Sagin. vero* etc. I. I-G. *saginantur si ad infusum praebeatur* Vinc. (z) *coctum* Erf. inserit. (a) *Item* I. B. R. (b) *praestari* Polit. Cresc. (c) *herebo* Cresc. Lovan. et antiquus meus. Basil. vero *ervo.* I. B. R. Br. Vinc. *herbo.* (d) *autem* Vinc. (e) *anseribus* omitt. Erf. (f) *voluptate* ante Vict. (g) *tribus — ministrant* omitt. Barth. (h) *dies* omitt. I. B. R. Br.

Large, vagandi) Columella: *praeter polentam et pollinem ter die nihil sane aliud dari necesse est, dummodo large bibendi potestas fiat, nec vagandi facultas detur.* unde patet, h. l. esse corrigendum: *datur in die ter, largeque aqua et vagandi licentia prohibetur.* Contra Columellae locum ex sequentibus Palladii verbis correxi. Brusch. habet *vacandi*, item Ald. quod in corrigendis emendatum fuit.

Ervo) Eadem Geoponica XIV. 22.

Eorum setas) Ex Geoponicis XIV. 22. φυλακτέον δὲ μήπου ἐρίφου ἢ χοίρου τρίχας καταπίνωσι. διαφθείρονται γὰρ καταπίνοντες. Pontedera corrigebat *hoedorum setas.* Gesner vulgatam defendit *eorum* ad anserum pullos referens. Praeeterea hoedorum non snnt setae sed pili.

Polentae) Geoponica: ἀλφίτων δυὸ μέρη· καὶ πιτύρων τέσσαρα θερμῷ φυραθέντα.

Potu adiuvant) Geopon. ἐσθίουσι δὲ τρίτον τῆς ἡμέρας καὶ περὶ μέσην νύκτα, πίνουσι δὲ δαψιλῶς. Ita etiam Varro III. 10. 7. quare h. l. malim legi *sumenda tribus per diem vicibus. Largo potu adiuvant; media quoque nocte cibum cum aqua ministrant.*

Iecur) Graece hinc συκωτὸν, latine *ficatum* dictum. Eadem docent Geoponica XIV. 22. et plura etiam. Cf. Mercurialis Var. Lect. III. 8.

aqua maceratas in offas volutabis exiguas, et per dies[b] viginti continuos ministrabis anseribus.

XXXI. His ordinatis, caetera exequenda sunt. nam piscinae duae vel solo impressae vel caeso lapide circa villam esse debebunt; quas facile est aut fonte aut imbre suppleri[a] ut una ex his usui sit[b] pecoribus vel avibus aquaticis: alia madefaciat virgas et coria[c] et lupinos,[d] et si qua rusticitas consuevit infundere.

XXXII. Foeni, palearum, ligni, cannarum repositiones nil refert in qua parte [fiant[a]], dummodo siccae sint atque perflabiles, et longe removeantur a villa propter casum surripientis[b] incendii.

XXXIII. Stercorum[a] congestio locum suum tenere debebit, qui abundet humore, et propter odoris[b] horrenda a praetorii avertatur[c] aspectu. Humor abundans hoc[d] praestabit stercori, ut siqua insunt[e], spinarum semina, putrefiant. Stercus asinorum primum est, maxime hortis; dein ovillum[f] et caprinum[g] et iumentorum; porcinum vero pessimum: cineres

XXXI. (a) *impleri* Vinc. altero in loco. (b) *sufficiat* P. (c) *tectoria* Vinc. altero in loco. (d) *et lup.* omittit Erf.

XXXII. (a) *fiant* om. I. B. Br. R. Lugd. E. et Vinc. (b) *surrepentis* coniec. Morg. I. 81.

XXXIII. (a) *sterquiliniorum* E. deinde *habundet* Br. (b) *foetoris* A. Iuot. G. *oloris* Cr. Lovan. (c) *convertatur* ante Vict. Leid. Cresc. (d) *hic* Cresc. recte Lov. *Humor enim* Vinc. Deinceps *praestat* Cr. (e) *insunt* om. Cr. antiqua mea. (f) *ovium* Cresc. *ovilum* Br. paulo antea *praecipue hortis* Cresc. Lov. (g) *ovium et caprum* Erf. *caprarum* etiam Cresc. Lov. (h)

XXXI. *Caeso lapide*) i. e. caementis. Sed deesse puto verbum *structae*. Ceterum h. l. respexit Albertus de Vegetab. p. 491, *palus imbibita letamini, iuxta quod etiam in ruri poni praecipitur in turri a Palladio*: et p. 490. *idem considerans Palladius turrim in qua maturatur laetamen longe poni praecipit ab agro, qui plantis excolitur inserendis aut plantandis*. Sed simul respexit nostri c.33.

Et coria) Quin *vimina* lege ex Columella I. 6. 21. vide tamen notam ibi appositam.

XXXII. *surripientis*) Bene Morgagni I. 81. conijciebat *surrepentis*

optimi; sed columbinum fervidissimum,[h] caeterarumque avium satis utile [est[i]] excepto palustrium. Stercus, quod anno requieverit,[2] segetibus[l] utile est, nec herbas creat:[m] si vetustius sit,[n] minus proderit. pratis vero recentia stercora proficient[o] ad uber[p] herbarum. Et maris purgamenta, si aquis dulcibus eluantur, mista[q] reliquis vicem stercoris exhibebunt, et limus, quem scaturiens aqua vel fluvii incrementa respuerint.

XXXIV. Horti et pomaria[a] domui proxima esse debebunt.[b] Hortus sit sterquilinio maxime subiectus, cuius[c] eum succus sponte foecundet. ab area longe situs [sit.[d]] nam pulverem palearum[e] patitur inimicum. Felix[f] positio est, cui leniter[g] inclinata plani-

ferventissimum E. (i) *est* om P. Lugd. E. Cr. (2) *requievit* Cr. (l) *satis* P. *satis est utile* Cr. (m) *nec caret herbis* E. (n) *est* Cr. (o) *próderunt* P. et Cr. (p) *ubertatem* Cr. edit. tres et Erf. (q) *mixta vicem stercoris adhibebunt* Cresc. sed Lovan vulgatam habet.

XXXIV. (a) *pomarii* Barth. *pomeria* Vinc. (b) *debent* Erf. Vinc. (c) *cuius succo* I. I-G. *cuius succus eum — foecundat* Cresc. (d) *sit* omitt. I. B. Br. R. Leid. Barth. Vinc. Erf. *longe tamen ab area situs, nam* Cresc. (e) *quia herbarum folia perforat et exiccat* addit Cresc. (f) *autem* add. Cr. (g) *leviter* I. B. R. Cresc. Deinceps *cursus atque fluentis aquae* male Cresc. legendum. *Surgentis* malebat Gesner.

XXXIII. *Et maris*) Hucusque sua ex Columella duxerat; nunc ex Geoponicis II. 22. p. 153. repetit.

Limus) Geopon. τοὺς ἀπὸ τῶν ὄμβρων ῥύακας ἐκ τῶν ὁδῶν εἰς τὸ κοπροθέσιον εἰ μετοχετεύσαιμεν. Scaturiens aqua est igitur quaevis redundans, nec solorum fontium.

XXXIV. *Inimicum*) Infra cap. 36. 3. *ita insidentes paleae frondibus eas perforant, atque arere compellunt.* unde Cresc. h. l. inseruit verba: *quia herbarum folia perforat et exiccat.* Albertus ex h. l. retulit *pulveres et paleas habet inimica.*

Illinc) Vinc. Duac. X. 3. omisso *illinc* habet *aqua.*

Cui leniter) Ita etiam Cresc. nec reperio causam, cur Gesner maluerit legi *cum leniter.* Idem Cresc. VIII. c. 8. de horto: *cui fons vel rivus si fieri potest per spatia decliva defluat, ut possit irrigari tempore magni aestus.* ubi antiqua mea habet *destricta defluat — rigari.* Ceterum Vincent. Duac. X. 3. ex h. l. habet *ab area vero longe situs, quia — felix autem impositio illa cui — Si vero fons.*

cies cursus aquae fluentis per spatia discreta derivat.
2 Si fons desit, aut imprimendus est puteus:[h] aut, si nequeas hoc, piscina superius construenda est,[i] ut illinc[k] aquas pluvia conferente,[l] hortus per aestivos rigetur ardores. Si[m] hac omni facultate carueris, semper altius[n] tribus vel quator pedibus ad pastini similitudinem fodies hortulum, qui sic cultus negli-
3 git[n] siccitates. Sed[o] huic quamvis contra necessitatem mista[p] stercore quaelibet terra conveniat,[q] tamen haec genera sunt in electione vitanda, creta,[r] quam argillam dicimus, atque rubrica. Illud quoque custodies[s] in hortis, quos humoris natura non adiuvat, ut dividas per[t] partes, et hieme ad Meridiem aestate
4 ad Septentrionem spatia[v] colenda convertas. Debent[x] etiam horti esse clausi: sed munitionis multa sunt genera. Alii luto inter formas clauso parietes figu-

Basil. (h) *puteolus* Vioc. Duac. VI. 65. (i) *est* om. Erf. Vinc. (2) *illi* I. B. Br. R. Erf. Leid. (l) *consternante* Pol. (m) *Quad si — facilitate* Vioc. Duac. (n) *et alte duobus pedibus pastinetur, quia hortus sic cultus negliget siccitates* Cresc. *negligit* I. B. R. Br. et Cresc. Lov. Vulgo *negligat.* (o) *At* Vinc. VI. (p) *iuta* Lugd. Erf. Vinc. *adiuta* Vinc. alibi. *vita* Pol. *vestita* Barlb. (q) *convenit* Vioc. Duac. VI. (r) *creta scilicet* Erf. *Creta et argilla* Cresc. (s) *custodias* Vinc. Duac. VI. sed libro X. 3. habet *serva.* (t) *per* om. I. B. R. Br. Lugd. Erf. Vioc. bis. *ut partes divisas* Vioc. Duac. X. 3. (v) *spatia colenda* om. Pol. (x) *Debent — sed* om. I. B. Br. R. Lugd. Erf.

Semper altius) Colum. XI. 3. 10. *si depressius pastinetur* etc. Noster Septembri 13. 1. *alte tribus pedibus pastinare debebis.* Rationem quatuor pedum intelliges ex Columella. Scilicet *ut in quatuor pedes* consurgat solum triom altitudioe pastinatum seu effossum. Ceterum Vinc. Duac. X. 3. male ex h. l. refert *difficultate*, deinde *ad piscinae similitudinem.*

Sed huic) Vinc. Duac. X. 3. *Sed hinc — qualibet terra — electione sulcanda.*

Mista stercore) Lectiooem *iuta* cum Gronovio ad Livium II. 5. praeferebat Gesner, veluti formam Palladio propriam.

Genera) Vinc. Duac. X. 3. *Multa quidem in hortis sepiendis sunt genera munitionis: alii nempe — figuratos ex partibus.*

Inter formas) Vide ad Varronem I. 14. 4. ubi vereor ne plures formae munimeotorum confusae fuerint a librariis. Hoc genus ex luto, inter formas infarto, Galli in quibusdam

ratos ex lateribus imitantur. Quibus copia[y] suppetit,
macerias luto et lapide excitant. Plerique sine luto
congesta in ordinem[z] saxa componunt. Nonnulli[a]
fossis spatia colenda[b] praecingunt:[c] quod[d] vitandum
est, quia horto subducit[e] humores, nisi forte locus
palustris colatur. Alii spinarum plantas et semina
in munitione disponunt. Sed melius erit rubi semina 5
et spinae, quae rubus caninus vocatur, matura[f] col-
ligere, et cum farina ervi[g] ex aqua macerata miscere.
funes dehinc[h] sparteos veteres hoc[i] genere mi-
stionis sic[a] inducere, ut intra[l] funes semina recepta
serventur usque ad verni temporis initia. Tunc ubi 6
sepes futura est, duos sulcos tribus a se pedibus se-
paratos sesquipedis altitudine faciemus, et per utros-
que funes cum seminibus obruemus levi[m] terra. Ita

Multis autem generibus hortos muniunt: nam alii luto parietes figurant, alii congesta Vinc. Idem alibi *ex partibus imitantur, ex partibus* etiam Leid. (y) *copia* om. I. B. Br. R. Lugd. Erf. Vinc. (x) *in ordine* Erf. (a) *quoque* add. Vinc. (b) *collocanda* Erf. (c) *cingunt* Vinc. (d) *quod utique cavendum est, quoniam hortis* Vinc. VI. (e) *subducunt* Cresc. (f) *matura* om. Pol. Post vocatur Vinc. addit: *ad sepem procreandam terrae mandare.* (g) *herbi* I. B. R. Br. *herebi* Cr. Lovan. et antiqua mea. *ervi* Bas. (h) *deinde* Pol. et Cresc. (i) *hoc genere* omitt. P. et Cresc. *mixtioni* Cresc. (a) *sic* om. Lugd. Erf. et Palatini. (l) *inter* Cr. (m) *in leni terra* Cr. (n) *sentes*

regionibus ad aedificia rustica adhibent et *Pisé* vocant. Rationem docuit architectus *Coiuteraux.*

Copia suppetit) Barth. 38. 40. malebat ex Codice: *quibus suppetit materia*, luto etc. Inepte, monente etiam Gesnero. Vinc. Duac. X. 3. habet *quibus autem suppetit — extruunt.* Varro hoc genus alterum dicere videtur *ex terra et lapillis compositis.* In Africa ex arenata calce et lapillis in cistis ligneis, fistuca densatis, parietes excitant, *Täbby* vocantes, teste *Lempriere* in Itinerario. Ex luto et lapide compositis fiunt etiam apud nos maceriae, quemadmodum etiam sine luto.

Quod vitandum) Vinc. Duac. X. 3. *quod utique vitandum est quoniam — alii vero spinarum palmas et semina munitioni disponunt.* Sed libro VI. exstat *in munitionem.* Certe inde vocabulum *utique* inserendum putem.

Ervi) Vinc. Duac. X. 3 *hervi — fimos miscere dehinc sparsos. — mistionis inducere, ut intra fimos.*

Tunc ubi) Vinc. Duac. X. 3. *Cum vero sepes — ac utrosque fimos.*

trigesima die procedunt sentes,[n] quos teneros adminiculis opus est adiuvare, quibus inter se (sentes[o])
7 per spatia vacua relicta iungentur. Partes sane horti sic dividendae sunt, ut eae[p] in quibus autumno seminabitur, verno[q] tempore pastinentur:[r] quas[s] seminibus[t] vere complebimus, autumni[v] tempore debebimus[x] effodere. ita[y] utraque pastinatio decoquetur beneficio algoris aut solis. Areae faciendae sunt angustiores et longae, id est duodecim pedum longitudine, et sex latitudine, ut[z] sint propter spatia utrinque[a] purganda divisae. Margines vero earum locis humidis vel irriguis duobus pedibus erigantur, siccis[b] uno extulisse sufficiet. Inter areas, si humor consuevit effluere, spatia altiora ipsis areis esse de-

om. I. B. R. (o) *sentes* om. Erf. Leid. Cresc. qui praeterea *qui* habet. (p) *haec* Cr. *hae* Br. (q) *uno* Cr. (r) *pastinemus* Cr. (s) *quas vero* I. B. R. Br. *et quas* Cresc. (t) *seminabimus vere compl.* Cresc. antiqua. Basil. *semine* habet. (v) *verne* Erf. (x) *debemus* Br. Lugd. Erf. Cr. *fodere* Cr. (y) *ita ut utraque — decoquatur — et solis* Cr. (z) *sic propter* I. B. R. Br. Lugd. *et sint* Erf. *sintque* Vinc. Duac. VI. et X. alibi *sic propter*. (a) *utrisque* Lugd. (b) *autem* addit Vinc. VI. (c) *superiori — ut ubi* Vinc. VI. (d)

Adminiculis) Quid sit, disce ex Columella XI. 3. 7. unde nimis obscure excerpsit haec Palladius. Vinc. Duac. X. 3. habet hinc *qui inter se per sp.* omisso *sentes*. et sic est in Bruschiana. Ex Leidensi *vacuo* annotavit Gronovius.

Vt eae) Vinc. Duac. X. 3. *ut illae in q.* Idem libro VI. habet: *autumnali tempori seminabatur — vere complevimus.*

Debebimus) Vinc. VI. *debemus effodere. sic.* sed Duac. Editio libro X. habet *debent.*

Decoquetur) Vinc. VI. *decoquitur — vel solis.*

Areae) Vinc. Duac. VI. et X habet: *Areae porro*, deinceps libro VI. omittit verba *et longae*, postea *scilicet duodecim*. sed libro X. habet: *ac longae hoc est duodecim.*

Latitudine ut sint) Sustuli distinctionem post *latitudine* vulgo positam. Gesner praeferebat lectionem: *latitudine sic propter*. Columella XI. 3. 13. mensuram ipsam pedum non definit. Crescentius VI. 2. *cum fune fiant areae, circa decem pedes amplae, et longae, quantum volueris.* sed ibi antiqua mea *duos* habet. Vinc. Duac. X. 3. habet *sintque per spatia — margines autem — pedibus irrigantur.*

Esse debebunt) Vinc. Duac. X. *debent — superiori parte — siccitatem saturaverit — exclusus adverti — certa signentur.*

bebunt, ut facilius ingrediatur aream de superiore[c] parte humor admissus, et ubi sitientem saturaverit, in alias possit exclusus averti. Serendi tempora licet 8
per menses certa signemus,[d] tamen secundum loci et caeli naturam unusquisque custodiat.[e] frigidis locis autumnalis satio celerior[f] fiat, verna vero tardior: calidis[g] autem regionibus et autumnalis serior fieri potest et verna maturior. Quaecunque[h] serenda sunt, cum luna crescit, seminentur: quae secanda sunt[i] vel legenda, cum minuitur.[2]

XXXV. Contra nebulas et rubiginem. Paleas et purgamenta pluribus locis per hortum disposita simul omnia, cum nebulas[a] videris instare, combures.[b] Contra grandinem (multa dicuntur.[c]) Panno roseo[d] mola cooperitur. item cruentae secures contra caelum minaciter levantur. item[e] omne horti spatium alba

assignantur certa Vinc. Duac. VI. sed VI. 58. *signata sint*. Paulo antea idem *adverti*. (e) *sunt observanda. nam frigidis locis, ut dictum est*. Vinc. VI. (f) *maturius fiat, vernalis tardior* Cr. (g) *in calidis vero reg. aut. serius — maturius* Cr. (h) *quae* I. B. R. Br. (i) *sunt* om. Erf. (2) *decrescit* Vinc. Duac. VI. 58.

XXXV. (a) *nebulam* Cr. (b) *combure* Cr. *comburas* Lov. (c) inclusa omittit Vinc. (d) *russeo* Lugd. Erf. Vinc. (e) *Tum* I. B. R. Br. (f) Ita

Calidis autem) Vinc. Duac. X. 3. *calidis enim* habet.

XXXV. *Nebulas*) Vincent. Duac. X. *nebulae videntur*. Albertus: *ferunt etiam aruspices quod contra nebulas — valeant paleae per sativos agros in diversis locis combustae, valet etiam combustio aliorum purgamentorum, contra grandinem autem et fulgura dicuntur valere, si secures et gladii cruentati minaciter contra coelum eleventur*. Deinde fabulam ridet, addens: *dicunt autem aruspices, a monstris curari hortum et campum si vite alba cingatur* etc. Pleraque haec superstitiosa profecta videntur ex Graecorum libris. Certe Corinthiacos ἀνεμοκοίτας Hesychius, Cleonaeos (Corinthiis vicinos) χαλαζοφύλακας Seneca Q. N. IV. 6. Plutarchus Q. S. 7. 2. Clemens Alex. Strom. VI. commemorant cum mentione similium nugarum.

Grandinem) Vinc. Duac. I. *contra grandinem quoque multa dicuntur, ut quod omne horti* etc. reliquis omissis. De panno russeo vel roseo et mola ineptum commentum nescio an alibi exstet.

vite praecingitur: vel noctua pennis patentibus extensa suffigitur: vel ferramenta, quibus operandum est,
2 sevo[f] unguntur ursino. Aliqui ursi adipem cum oleo tusum[g] reservant, et falces hoc, cum putaturi sunt, ungunt. sed hoc in occulto debet esse remedium, ut nullus putator intelligat: cuius vis tanta esse perhibetur, ut neque nebula neque aliquo animali[h] possit noceri. (interest etiam[i] ut res profanata non valeat). Contra culices et limaces vel amurcam recentem vel ex cameris[2] fuliginem spargimus. Contra formicas, si[l] in horto habent foramen, cor noctuae admoveamus;[m] si foris[n] veniunt, omne horti spatium cinere
3 aut cretae candore signemus.[o] Contra erucas semina, quae spargenda sunt, sempervivae[p] succo madefiant

Erf. *saevo* Lugd. Vulgo *sepo*. (g) *tunsum* I. B. R. Br. Erf. (h) *malo* I. I. A. H. G. Erf. sed *animali* ex Lugd. Gesner dedit. (i) *etiam* om. I. B. R. Br. Lugd. Erf. omnia inclusa verba omitt. Vinc. (2) *caminis* Vinc. (l) *quae* Cr. recte Lov. (m) *admovemus* Vinc. *opponamus* Cr. qui addit: *vel origano vel sulphure tritis foramen asperge.* (n) *si deforis veniant* Cr. *foras* Leid. (o) *signabimus* I. B. R. Br. Lugd. Vinc. *creta cingamus* Cr. *tingemus* Lovan. (p) *sempervivi* Erf. *semper succo madefiant erucarum* Cr.

Vel — suffigitur) Haec verba omisit Vinc. Duac. libro X. ubi habet hinc *aut ferramenta — sepe unguntur*. Albertus: *noctua mortua alis extensis in circuitu super hortum erigatur, aut ferramenta, quibus horti et campi coluntur, in circuitu erigantur, uncta sepo ursino.*

Cum oleo tusum) Haec verba omittunt Geoponica V. 33. ἀρκείῳ στέατι τὰ δρέπανα χρῖε μηδενὸς εἰδότος, ἐν οἷς τὰς ἀμπέλους τέμνεις, καὶ οὔτε φθεῖρες οὔτε παγετός ἀδικήσει τὴν ἄμπελον. Vinc. Duac. X. habet *Aliqui etiam — falcesque.* Verba *sed hoc — intelligat* male omisit. Deinceps habet *aliquod animal possit nocere.*

Interest — valeat) Haec Vincent. Duac. omisit etiam libro X. Hunc locum referens. Gesner corrigit: *Interest enim.*

Spargimus) Vinc. Duac. X. *spargunt*. Cf. ad Columellam XI. 3. 60. Albertus: *contra vermes, quod fuligo undique spargatur, huius enim siccitas et amaritudo necat vermes. Cor noctuae si in nido formicarum reponatur, ab horto omnes fugabis, et si vias earum cinere vel creta implebis de extra hortum, in hortum non intrabunt.*

Admoveamus) Vinc. Duac. X. *admoveatur.*

Cretae candore) Geoponica XIII. 10. acervum frumenti circumscribere terra alba, vas mellarium cingere lana alba, aut terra alba vel rubrica circum signare iubent.

Sempervivae) Albertus: *Si semina,*

vel erucarum sanguine. Cicer[q] inter olera propter
multa portenta serendum est. Aliqui cinerem de
fico super erucas spargunt. item squillam vel in
horto serunt, vel certe suspendunt. Aliqui mulie-
rem menstruantem, nusquam cinctam, solutis capillis,
nudis pedibus contra erucas et caetera hortum[r] faciunt
circumire. Aliqui fluviales cancros pluribus locis
intra hortum clavis[s] figunt. Contra animalia quae 4
vitibus nocent, cantharides, quas in rosis invenire
consuevimus, oleo mersas resolvi patieris in tabem:
et cum putandae sunt vites,[t] hoc oleo falces [puta-
torias[v]] perunges. Extinguuntur cimices amurca et[x]
felle bubulo lectis aut locis perunctis, vel foliis ederae
tritis ex oleo, vel incensis sanguisugis. Vt olera ani- 5
malia infesta non generent, in corio testudinis omnia

Bas.° sed antiqua mea: *vel sanguine erucarum*. recte Lov. (q) *autem* addit Erf. *inter* Cresc. Vulgo *intra*. (r) *hortorum* Vinc. (s) *crucifigunt* P. Barth. Lugd. Erf. *configunt* Vinc. sed alibi habet: *plurimos et pluribus locis affigunt*. (t) *vites* om. Erf. (v) *putatorias* omitt. I. B. Br. R. Lugd. Erf. Vinc. (x) *et felle bubulo* om. Pol. (y) *desicca* Cr. recte Lov. (z) *et*

quae horto spargenda sunt, vino fuerint madefacta. Legit igitur etiam is *sempervivi*.

Inter) Ita pro *intra* habet etiam Vinc. Duac. libro X. et Albertus addens: *portenta, quae in eis operatur*.

Cinerem de fico) Geoponica XII. 8. Infra sect. 43.

Menstruantem) Barth. XXXIX. 8. addit *primum* ex Columella X. 359. ubi vide notam. Ceterum Vincent. Duac. libro X. habet: *menstruam incinctam*.

Et caetera hortum) Ioan. Bern. Koeler *ter hortum* malebat ex Columella XI. 3. extremo et Geopon. XII. 8.

Clavis) Vinc. Duac. libro X. *clavis configunt*. Brusch. *ortum crucifigunt*. Deinde *cantarides*.

Cantharides) Geoponica V. 30. ἐὰν τὰς ἐν τοῖς ῥόδοις εὑρισκομένας κάμπας ἐν ἐλαίῳ ἑψήσας τὰ δρέπανα ἀλείψῃς οὔτε ἀπ' ἄλλου ζώου ἢ πάχνης ἀδικηθήσεται ἡ ἄμπελος.

Ex felle bubulo) Geopon. XIII. 14. ἀμόργην ἑφθὴν εἰς χολὴν βοὸς μίξας μετ' ἐλαίου ἐπιῤῥάνῃς αὐταῖς, ἢ κίσσου φύλλα λειώσας ἐλαίῳ τὰς κλίνας ἀλείψῃς.

Sanguisugis) Geopon. l. c.

Corio) Geopon. XII. 7. ἄβρωτα δὲ μένει τὰ λάχανα, ἐὰν εἰς ταῦλιν χελώνης αὐτὰ σπείρῃς, ubi ex h. l. ψύξας supplet Needham. Ceterum Vinc. Duac. X habet: *denique ut olera* —

semina, quae sparsurus es, sicca:[y] vel mentam locis pluribus, maxime[z] inter caules, sere: hoc praestare fertur ervum[a] aliquantulum satum,[b] praecipue ubi radices et rapa nascuntur. Vel acre acetum succo hyoscyami[c] mistum fertur olerum pulices necare, si
6 spargas. Campas fertur evincere, qui fusticulos allii sine capitibus[d] per horti omne spatium comburens nidorem locis pluribus excitarit. Si contra[e] easdem vitibus voluerimus[f] consulere, allio trito falces putatoriae feruntur unguendae. Nasci quoque prohibentur, si circa arborum vel vitium crura bitumen et sulfur incendas: vel si ablatas de horto vicino campas excoquas aqua, et per horti tui[g] spatia universa diffundas. Ne cantharides vitibus noceant,[h] in cote,
7 qua falces acuuntur, ipsae sunt conterendae. Democritus asserit neque arboribus neque satis quibus-

maxime Cr. (a) *herbum* I. B. R. Br. (b) *stratum* I. B. R. Br. (c) Hoc effeci ex Lugd. *Hyosquiami* pro vulgato *iusquiami*. (d) *capitibus comburens nidorem excitarit* Barth. reliquis omissis. *alii* Br. (e) *contra easdem* om. I. B. R. Br. Lugd. Barth. (f) *consulemus*; *allio* Lugd. *consulimus*, *allio* P. *si vitibus consulemus* Erf. deinde *ungendae* Br. et *sulphur*. (g) *tui* om. Lugd. (h) *noceant* — *conterendae* om. P. postea *pluviales* Br. et *πάγουρος*.

gerant, in corio — *quae spargenda sunt, siccantur, vel etiam pluribus locis maxime origano* etc. — quae leguntur sect. 8. Negationem ante *generent* omittit Albertus, qui et *maxime* habet.

Ervum) Geoponica XII. 7. *ὀλίγον ὄροβον μίξῃς, μάλιστα δὲ τοῦτο ῥαφανίσι καὶ γογγυλίσι κατάλληλον.* Pro *menta* eadem *erucam* nominant.

Fusticulos alii) Geopon. XII. 8: *καὶ τὰ τῶν σκορόδων ξύλα χωρὶς τῶν κεφαλῶν θυμιάζων ὡς τὴν ἀτμίδα εἰς ὅλον τὸν κῆπον περιελθεῖν.* ubi Aetius Alexiph. cap. 55. habet: *σπέρμα τῶν κρομμύων.* sed paulo post eadem verba ponit. Sunt igitur fusticuli lignosi scapi; et male fasciculos legi volebat Ruellius apud Mizaldum Secret. Hortor. I. 9. p. 45. cuius locum annotaverat Gesner. Esse qui in cepis thalli dicuntur, recte monuit idem in Thes. L. L.

Allio trito) Geoponica V. 30. *σκορόδῳ τετριμμένῳ μετὰ ἐλαίου.* Sed oleum omittunt cap. 48.

Horto vicino) Geoponica XII. 8. *εἰ δὲ καὶ ἑτέρου κήπου κάμπας λαβὼν καὶ ἐν ὕδατι ἑψήσας σὺν ἀνήθῳ καὶ ψύξας ἐπιῤῥάνῃς τοῖς λαχάνοις, ὀλέσεις τὰς οὔσας κάμπας.* ubi vide not.

Cantharides) Geopon. V. 49. oleo macerant ante cantharidas.

libet noceri posse a quibuscunque bestiis, si fluviales cancros plurimos vel marinos, quos Graeci παγούρους nominant, non minus quam decem fictili vasculo in aqua missos tegas, et sub dio statuas.,[i] ut decem diebus sole[k] vaporentur. postea quaecunque illaesa volueris esse, [ea[l] aqua] perfundas, et octonis diebus peractis hoc repetas, donec solide, quae optaveris, adolescant. Formicas abiges,[m] si[n] origano et sulfure tritis foramen asperges.[o] hoc et apibus nocet. item cochlearum vacuas testas si usseris, et eo cinere foramen inculces. Culices galbano infuso fugantur aut sulfure. Pulices amurca per pavimentum frequenter aspersa, vel cymino agresti cum aqua trito, vel si[p] cucumeris agrestis[q] semen aqua resolutum saepe infundes,[r] vel aquam lupinorum psilotri austeritatibus iunctam.[s] Mures, si amurcam spissam pa- 9
tinae infuderis, et in domo nocte posueris, adhae-

(i) *statues* I. B. Br. R. *sub divo* E. (2) *per solem* E. (l) *ea aqua* om. Lugd. E. I. B. Br. R. (m) *metuens* P. (n) *si* om. I. B. Br. R. P. Lugd. E. (o) *aspergens* I. B. Br. R. Lugd. E. *vel sulphure — asperge* Cresc. recte Lovan. (p) *si* om. I. B. Br. R. E. (q) *agrestis* om. P. (r) *infundes* I. B.

Octonis) Geopon. V. 50. alternis diebus, *παρ' ἡμέραν χρώμενος, ἕως αὐξηθῶσι.* nisi ibi forte numerus excidit, *ἡμέρας η'.* quem legimus libro X. 89. munente etiam Io. Bern. Koelero.

Origano et sulfure) Antiquum remedium post Aristotelem H. A. IV. 8. repetiit Antigonus Caryst. c. 85. Plinius X. 70. Geoponica XIII. 10. Ceterum post *aspergens* Leid. liber addit *et postea saepe infundens*, monente Gronovio.

Vacuas testas) Geopon. l. c *κοχλίων σκεπάσματα μετὰ στύρακος καύσης.* Quae habet etiam Aetius Theriac. c. 47. Palladius styracem omisit. Vincent. Duac. X. verba *hoc et apibus nocet* omittit, deinceps habet: *itemque si cochl. v. testae urantur — inculcetur.* Brusch. *coclearum.*

Psilotri) i. e. vitis albae. Vide ad Nicandri Theriac. vers. 902. et Plinii 23. s. 16. Aquam lupinorum cum psilotro omittunt Geopon. III. 15. quae contra pulices eadem remedia tradunt. Ceterum lectionem Lugd. iutam probat Gronov. ad Livium II. 5. Quod coria eo perfici ait Plinius 23. s. 17. id Dioscor. IV. 184. coria depilari dixit. Hinc Hesychius: *μήλωθρα. βάμματα, οἱ δὲ τῶν δερμάτων βάμμα, ἄλλοι, τὸ πρόσυμμα τῆς πορφύρας.*

Patinae) Anatolius Geopon. XIII.

rebunt. item necabuntur, si helleboro nigro caseum vel panem vel adipes[t] vel polentam permisceas et offeras. Et[v] agrestis cucumeris et colocynthidis[x] suffusio sic[y] nocebit. Adversus mures agrestes Apuleius asserit semina bubulo felle maceranda ante quam spargas, nonnulli rhododaphnes[z] foliis aditus eorum claudunt, qui rosis his, dum in exitu[a] nituntur, intereunt. Talpas Graeci hoc genere persequuntur: Nucem perforari iubent, vel aliquod pomi genus soliditatis eiusdem. ibi paleas et cedriam[b] cum sulfure sufficienter includi. tunc omnes parvulos aditus et reliqua spiramenta[c] talparum diligenter obstrui,[d] unum foramen, quod amplius[e] sit,[f] reservari, in cuius aditu nucem intus incensam[g] sic poni, ut ab una parte flatus possit accipere, quos[h] ab alia parte

Br. R. E. (s) *iutam* Lugd. (t) *adipe* P. (v) *Et agrestis cucumeris* des. P. (x) *coloquintidis* I. B. Br. R. *fusio* E. (y) *sic* deest P. (z) *rhododaphnis* I. I-G. (a) *exitu* dedit Gesner, et monuit omnes libros habere *exitu*. Voluit sine dubio dare *exitum* quod habet Vinc. bis et Leid. Idem Vinc. *corrosis*. (b) Ita Erf. *et cedria* bis Vinc. *cedrum* Lugd. Vulgo *ceram*. Vincentius etiam *ibique* habet. *sufficienter* Br. (c) *spiramina* bis habet Vinc. (d) *obrui* I. B. Br. R. Lugd. Erf. Vinc. bis. (e) *amplius* Vinc. bis. (f) *est* I. B. R. Br. Lugd. Vinc. Vulgo *amplum*. (g) *intus accensam* Erf. *supponi* Pol. (h)

4. *βαλὼν ἐς λεκανὴν χαλκῆν ἀμόργην καὶ ἐν μέσῳ τοῦ οἴκου ἀποθέμενος νυκτὸς πάντας τοὺς μύας συνάξεις.* Ibidem et reliqua exstant remedia.

Apuleius) In Geoponicis XIII. 5. ubi et reliqua deinceps exstant remedia. Vincent. Duac. X. habet: *prius quam spargantur.*

Rhododaphnes) Asino et mulo stranguriam creare, monent Hippiatr. p. 112 et 115.

Pomi genus) In Geoponicis XIII. 7. est: *εἰς καρυΐνην ἤ τι ἄλλο τοιοῦτον σκεῦος ςινὸν ἔμβαλλε ἄχυρα καὶ κεδρίας τὸ ἀρκοῦν καὶ θεῖον — τὰς μὲν λοιπὰς τρυμαλιὰς τὰς μικρὰς φράξον — κατὰ δὲ τῆς μείζονος — θεὶς τὸ κάτω τῆς καρυΐνης.* et cetera quae leguntur etiam et quidem paulo integriora in Aetii libro de Alexiph. c. 54, nisi quod ibi ab initio legitur *καρύϊνον*, sed postea *καρυΐνην*. Inde igitur Palladii locum correxi, et *cedriam*, cedri succum, *cerae* substitui, deinde *amplius* pro *amplum*. Remediorum contra talparum noxam molem congessit Gallus De la Faille eiusque interpres germanicus in Histor. naturali talparum.

diffundat: sic impletis fumo cuniculis talpas vel fugere protinus, vel necari.[i] Mures rusticos, si quer- 11
neo[2] cinere aditus eorum satures, attactu frequenti scabies occupabit ac perimet. Serpentes prope omni austeritate fugantur, et nocentes spiritus innocentia fumi graveolentis exagitat. Vramus galbanum vel cervi cornua, radices lilii, caprae ungulas. hoc genere monstra noxia prohibentur. Opinio[l] Graeco- 12
rum est, si nubes locustarum repente surrexerint,[m] latentibus intra[n] tecta cunctis hominibus, eam posse transire: quod si inobservantes[o] homines sub aëre deprehendant, nulli[p] fructuum noceri, si continuo omnes ad tecta confugiant. Pelli etiam dicuntur amari lupini vel agrestis cucumeris aqua decocta, si muriae[q] mista fundatur. Existimant[r] aliqui locustas vel scorpios[s] fugari posse, si aliqui ex eis urantur[t] in medio. Campas nonnulli ficulneo cinere perse- 13
quuntur. si permanserint, urina bubula et amurca aequaliter mista conferveant, et ubi refrixerint,[v] olera omnia hoc imbre consperge.[x] πρασοκούριδας[y]

quos ut Vinc. (i) *vel fugare poteris protinus vel necare* Erf. (2) *querno* Vinc. bis, cum Leid. Idem semel *obtures a tractu*. sed alibi *a tactu*. (l) *Est etiam opinio* Vinc. Dusc. X. (m) *surrexerit* Erf. Vinc. bis Cant. (n) *infra* Vinc. bis. (o) *observantes* Erf. Vinc. (p) *nullum fructum noceri* Barth. Lugd. Vinc. bis. *nullum fructuum* omisso *noceri* Cantabr. (q) *urinae* Berl. (r) *At aestimant* Vinc. *extimant* Br. (s) *scorpiones* Vinc. (t) *aliquo ex his utantur in remedio* Vinc. (v) *refriguerint* E. (x) *conspargere* I. B. Br. R. E. (y) *πρασθοκορίδας* B. R. *πρασοκορίδας* Br. A. Iunt. G.

Querneo) Geoponics XIII. 4. mures domesticos necant ita: *ἐὰν κονίαν δρυΐνην παραθῇς τῇ τρυμαλιᾷ, κονιαζόμενοι ψωριῶσι καὶ ἀναιροῦνται.* Pro *scabies* Cantabr. a secunda manu *cavos* habet scriptum.

Monstra) Geoponica V. 48. in vinea haec adolent adduntque *ἀπήλασαν τὰ θηρία.* Vnde h. l. nocentes spiritus Grunov. Observv. I. 23. interpretatur afflatus pestilentes.

Graecorum) Geopon. XIII. 1. ubi verba *si continuo omnes ad tecta confugiant* exciderunt.

Πρασοκούριδας) Victorius vocabulum *πρασοκόριδας* scribi malebat,

Graeci vocant animalia, quae solent hortis nocere. Ergo ventriculum vervecis[a] statim occisi plenum[a] sordibus suis spatio, quo abundant, leviter debebis operire. post biduum reperies ibi animalia ipsa[b] congesta.
4 hoc cum bis vel[c] tertio feceris, genus omne, quod nocebit,[d] extingues. Grandini creditur obviare, siquis crocodili pellem vel hyaenae vel marini vituli per spatia possessionis circumferat, et in villae aut cortis suspendat ingressu, cum malum viderit imminere. item si palustrem testudinem dextra manu supinam ferens vineas perambulet, et reversus eodem modo sic illam ponat in terra, et[e] glebas dorsi eius obiiciat curvaturae, ne possit inverti, sed supina per-

πραστοκορίδας leoss. *prasocoridas* P. Lugd. E. (z) *verbeeis* Lugd. v. Ind. (a) *ventriculo — pleno — spatium — debes* E. (b) *ipsa* om. P. (c) *et* P. (d) *nocebat*, *extinguis* P. E. (e) *ut* Lugd. E. (f) *seu ut* E. (g) *seruntur*

etsi loeum Geoponicorum XII. 9. beoe notum habebat, uode haec translata sunt. Aristoteles H. A. V. 19. *ἐκ δὲ τῶν καράβων γίνονται αἱ πρασοκουρίδες. ἔχουσι δὲ πτερὰ καὶ αὗται.* ubi Gaza: blattas in alveariis gigni, apertum est, quae et ipsae peuoatae sunt. Scilicet pro *καράβων* Gaza scriptum legit *σίμβλων*, quod exhibent Codex Rhenani, Mediceus et Canisiani. Vetus versio, ex graeco facta, habet ex *carambiis prasucorides*. ubi ex suo Codice Camus laudat *prasucarides*. Mediceus Codex *πρασουκηρίδες* habet. Scaliger et Aldrovandus cum Hermolao corrigunt *ἐκ δὲ τῶν κραμβῶν γίνονται αἱ πρασοκουρίδες.* et verba *ἔχουσι δὲ πτερὰ* referunt ad sequens insectum, quod prasocurides siot ex larvarum geoere, nee alatae. Sed Aelianus IX. 39. ex Aristolele haee refereos: *ἐν δὲ τοῖς πράσοις ἡ καλουμένη πρασοκουρίς. τίκτεται δὲ καὶ ἐν τῇ κράμβῃ σκωλήκων γένος, καὶ ὄνομα αὐτῷ — κραμβίς.* monstrat rectiorem emeodandi viam: *ἐκ δὲ τῶν κραμβῶν γίνονται αἱ κραμβίδες, καὶ ἐκ τῶν πράσων αἱ πρασοκουρίδες.* Theophrastus H. P. VII. 5. *καὶ ἐν τῇ θριδακίνῃ καὶ ἐν τοῖς πράσοις καὶ ἐν ἄλλοις πλείοσιν αἱ πρασοκουρίδες. ταῦτα μὲν οὖν ὕγρασις ἀθροισθεῖσα ἀπόλλυσι καὶ ὅταν κόπρος ἀθρόα που καταλάβῃ. φιλύπνον γὰρ τὸ ζῶον ἀναδύεται καὶ ἐγκοιμᾶται ἐν τῇ κόπρῳ. διὸ δὴ ῥᾴδιον θηρεύειν.* uode Plinius XIX. 10. *porro vero privatim animalia quae facillime stercore iniecto capiuntur condentia in id sese.* Erurarum genus esse videtur, quod tameo accuratius definire vix licet. *πρασόκουρον*, iostrumentum rusticum, nominat Epigramma in Analectis Brunckii T. III. p. 168. oo. XC.

Supina permaneat) Ita etiam Geoponica I. 14. 8. ubi Niclas superstitionis huius vestigium annolavit ex-

maneat. hoc facto fertur spatium sic defensum nubes
inimica transcurrere. Nonnulli ubi instare malum 16
viderint, oblato speculo imaginem nubis accipiunt,
et hoc remedio nubem (seu ut sibi obiecta displiceat,
seu[f] tanquam geminata alteri cedat) avertunt. item
vituli marini pellis in medio vinearum loco uni super-
iecta viticulae creditur contra imminens malum totius
vineae membra vestisse. Omnia semina horti vel agri 16
feruntur[g] ab omnibus malis ac monstris tuta servari,
si agrestis cucumeris tritis radicibus ante maceren-
tur.[h] Item[i] equae calvaria sed non virginis intra
hortum ponenda est, vel etiam[a] asinae.[l] Creduntur
enim[m] sua praesentia foecundare, quae spectant.

XXXVI. Area longe a villa esse non debet, et propter exportandi facilitatem, et ut fraus minor timeatur, domini vel procuratoris vicinitate suspecta.

I. B. R. *malis et noxiis animalibus aut monstris intacta servari si succo radicum agrestis c. et erucarum mixta macerentur* Cresc. *radicum tritarum antea* Lov. idem *monstruis*. (h) a verbo *macerentur* usque ad finem deest P. (i) *aeque* I. B. R. (a) *potius* I. B. Br. R. Barth. Lugd. E. Caut. (l) *asellae* Barth. (m) *enim* om. E.

XXXVI. (a) *solidata* omitt. Lugd. *ammixtione* Br. (b) *cum teretur* E

stare in Hymno Homerico in Mercur. versu 37. ἢ γὰρ ἐπηλυσίης πολυπήμονος ἔσσεαι αἶγμα ζώουσα. Sed qui haec ex Graeco Geoponicorum Codice, quo utebatur, transtulit, Ant. Misaldus in Hortor. Secretis Paris. 1607. p. 20. addit: *nubemque grandine praegnantem recta intueatur. Quod quidam fieri praecipiunt hora diei vel noctis sexta.* Atque haec ille ait tradere Philestratum in suis rerum rusticarum graecis Commentariis. Sed vulgo laudatur Φιλόστρατος ἐν τῷ ἱστορικῷ ubi Codex Misaldi habuisse videtur Γεωργικῷ· Ceterum ad consuetudinem animalis pertinet locus Senecae Epist. 121. *animalia quaedam tergi durioris inversa tam diu se torquent ac pedes exserunt, et obliquant, donec ad locum reponantur. Nullum tormentum sentit supinata testudo: inquieta est tamen desiderio naturalis status: nec antea desinit niti, quatere se, quam in pedes constitit.*

Macerentur) Geopon. II. 18. s. 10.

Asinae) Geoponica XII. 6. κρανίον ὄνου εἰς τὸ μέσον τοῦ κήπου ἀπόθοιο.

XXXVI. *Area*) Crescentius III. 1. habet scriptum in editione mea: *debet propter deportandi — fraus non timeatur.* unde Gesnerus h. l. malebat legi *minus timeatur.*

Sit autem vel strata silice, vel saxo montis excisa, vel sub ipso triturae tempore ungulis pecorum et aquae admistione solidata;[a] clausa deinde et robustis munita cancellis propter armenta, quae, cum teritur,[b] indu-
2 cimus. Sit circa hanc locus alter planus et purus, in quem frumenta transfusa refrigerentur, et horreis inferantur: quae res in eorum durabilitate proficiet. Fiat deinde [undecunque[c]] proximum tectum, maxime in humidis regionibus: sub quo propter imbres[e] subitos frumenta (si necessitas coëgerit) raptim vel[d]
3 munda vel semitrita ponantur. Sit autem [area[f]] loco sublimi et undecunque perflabili, longe tamen

terentur Vine. bis. (c) *undeeunque* om. P. Cr. (d) *per imbres* E. *subitos* omitlit Vine. bis. (e) *vel* om. P. *et semitr.* Cresc. Lov. (f) *area* om. I.

Pecorum). *et porcorum* addit Cresc. sed omiltit Lovan. Verba sequentia corrupta esse, *aquae admistione*, demonstrabo infra ad Iunium cap. 1.

Locus alter) Vincentius duobus in locis el Cresc. meus habent *locus altus*. Hoc refrigeratorium nullibi memoratum memini. Idem iterum Palladius memorat supra cap. 19. De eo loqui puto Crescentium III. 7. deinde ligata portantur ad aream, fasciculis numeratis, et suo lecto aliquo aut in brachiis taliter disponuntur, quod aqua fluens intrare non possit, ibique congregantur, donee fuerit universa messis expleta, ubi verba *aut in brachiis* omisit Editio Basileensis.

Undecunque) In Cresc. mea est: *fiat deinde proximum tectum, vel habeantur sextaria vel similia ut tempore imbris subito munda vel semitrita transferantur vel operiantur*. In libro Florentino reperit Pontedera: *fiat domum undecunque proximum tectum*; in altero vero: *fiat et inde proximum tectum*. Recte vero Pontedera deleri voluit vocabulum *undecunque*; nec enim nubilarium, de quo loquitur, undecunque tectum fuit, nec quovis situ ponebatur, ut ex Varrone I. 13 et Columella I. 6. 24. cognoscimus.

Sit autem) Ex Geoponicis II. 26. ubi Didymus sic: τὴν ἅλω ἐφ' ὑψηλοῦ τόπου κατασκευάζειν χρὴ, ἵνα ἑτοίμως τὸν ἄνεμον ὑποδέξηται. καὶ πρὸ πάντων παραφυλάττεσθαι δεῖ μὴ κατὰ ἄνεμον τῶν οἰκημάτων ἢ τῶν παραδείσων τάττειν τὴν ἅλω· οἱ γὰρ ἄνεμοι τὴν ἄχνην ἐπιφέροντες — βλάπτει δὲ καὶ τὴν ὀπώραν καὶ μάλιστα τὰς ἀμπέλους. ὥσπερ γὰρ ἡ κόπρος οὕτως καὶ τὰ ἄχυρα ταῖς μὲν ῥίζαις συμβάλλεται, τοῖς δὲ κλάδοις καὶ τοῖς φύλλοις βλαβερώτατά ἐστι, βλάπτει δὲ οὐδὲν ἧττον τὰ λάχανα. προσκαθεζόμενα γὰρ τρυπᾷ τὰ φύλλα καὶ εὐθέως ταῦτα καίεται τρυπηθέντα. De oleribus tantum meminit Columella XI. 3. 9. Vide supra ad XXXIV. sect. 1.

ab hortis, vineis, atque pometis.[g] nam sicut radicibus virgultorum prosunt laetamen et paleae, ita insidentes frondibus [eas[h]] perforant, atque[1] arere[2] compellunt.

XXXVII. Apibus stationem non longe a domini[a] aedibus in horti parte[b] secreta et aprica et a ventis remota et calidiore[c] locare debemus, quae[d] in quadratam constituta mensuram fures et accessus hominum pecudumque submoveat. sit[e] abundans[f] floribus, quos in herbis vel in[g] fruticibus vel[h] in arboribus procuret industria. herbas nutriat origanum, thy- 2
mum, serpyllum, satureiam, melisphyllum,[i] violas agrestes,[2] asphodilum,[l] citraginem,[m] amaracum, hya-

B. Br. R. Cr. V. (g) *pomeriis* Cr. forte *pomariis*. (h) *eas* omill. Br. Lugd. P. Cr. E. V. (1) *et corrumpunt* Cresc. (2) *arescere* Pal. *aere arare* Leid. *aere arere* ex Asceos. annolal Gronovius.

XXXVII. (a) *dominicalibus vel in horti parte secunda* Barth. Lugd. *domicalibus vel in h.* Erf. *habitabilibus domibus* Cr. *vel* add. etiam Viuc. his. *dominicalibus* etiam Cresc. Loven. (b) *aliqua* add. Cr. (c) *calida* Cr. (d) *nam ipse prohibet pabulum ferre domum ut ait Virgilius non longe ab habitab. dom. ut furum — submoveatur, ubi sit* Cr. sed antiq. meus non omitt. *ipsi prohibent* Basil. (e) *Sit et* P. (f) *abundantia florum quos vel in b. vel fr.* Cresc. (g) *in* om. I. B. Br. R. Cresc. (h) *vel etiam arbor.* Cr. *fructibus* E. Vioc. (i) *melisfillum* Pal. Lugd. E. om. P. Cresc. edd. tres. (2) *agrestes, asph. citr.* omill. P. Cr. edd. tres. (l) *asfodillum* a V. et Lugd. (m) *citriaginem* I. B. Br. R. Pal. Lugd. E. deinceps *ama-*

XXXVII. *Quadratam*) An ipsa haec mensura accessum furum pecudumque arcet? Inepte haec dicuntur. Audi Colum. IX. 5. 3. *ubicunque fuerint alvearia, non editissimo claudantur muro, qui si metu praedonum sublimior placuerit, tribus elatis ab humo pedibus, exiguis in ordinem fenestellis apibus sit pervius.* unde apparet, h. l. vitiosum esse, et intercidisse quaedam de altitudine parietum circumdandorum. An fuit *quae maceria in quaternariam constituta mensuram?*

Abundans) Crescent. iterum h. l. laudans IX. 98. habet: *Custos apum procurare debet, ut circa ipsarum locum sit abundantia* etc. ubi antiqua mea *fructibus habet.*

Serpyllum) Brusch. *serpilum — asfodilum — hiacynthum — ederae — therebintus — timbra — ut arbustus.*

Citraginem) Hanc vocem deleri voluit Pontedera, veluti interpretationem melissophylli, auctore Dioscoride III. 109. *Asphodilus* rectius dicitur *asphodelus*. Infra Aprili VIII. 6. alvi dicuntur perfricandae *citragine* ubi vulgo erat *citreagine*. Aristolclea

cinthum, qui iris[n] vel gladiolus dicitur similitudine[o] foliorum, narcissum, crocum caeterasque herbas suavissimi[p] odoris et floris. In fruticibus vero[q] sint rosae, lilia, fabae,[r] rosmarinus,[s] hederae: in arboribus ziziphus,[t] amygdalus, persicus, pirus pomiferaeque arbores, quibus nulla amaritudo respondet flore[v] desucto. Silvestria vero, glandifera robora,[x] terebinthus, lentiscus, cedrus, tilia, ilex[y] minor, et pinus.[z] sed taxi removeantur inimicae.[a] Primi saporis

ratum Cresc. Lov. (n) *iocinctum qinris* Cr. antiquus meus: *hyacinthum, iris vel gl.* Cr. Basil. recte Lovan. (o) *sim fol.* om. Cr. (p) *et narcisus creticus* Cresc. Bas. sed antiqua mea et princ. *narcisum cretum* recte Lov. (q) *suavis* Cresc. *fructibus* Cresc. Lov. (r) *violae flabae* Lugd. E. Barth. *violae flavae* Vinc. bis. *lilia* omitt. Lugd. *fabae* om. Cr. (s) *rosmarini* Cr. Bas. *rosmarinus et* Cresc. Lovan. (t) *zizipha* Vinc. bis. om. Cr. (v) *floris vel succi* P. Cr. *floridae succo* Vinc. sed alibi *de succo* habet. *flore, defuncto* Erf. (x) *buxus* interponit Cr. *robura* princeps antiq. et Lovan. (y) *tilia pinus et taxi* Cresc. Basil. sed antiqua mea et princeps *tilia, yles pinus et taxi* habet. (z) *tinus* I. B. R. Pol. Lugd. Erf. *cinus* alii. *thimus* Vinc. alibi *thymus*. Deinceps *et taxi* P. Cr. *ilex minor et tinus et tassi* Cresc. Lovan. Vulgatum *linus* correxi cum Pontedera. *tilia et tinus* Leid. (a) *inim.* om. Cresc. qui pergit: *Suprodicta enim dulce mel efficiunt*,

de Plantis I. 6. καὶ τὸ τράγιον δὲ τμηθὲν καὶ φυτευθὲν παρὰ τὴν θάλασσαν τυχὸν ἔςαι σισύμβριον. quae Albertus sic vertit: *Similiter citrago quae plantata est, quam quidam cerugam vocant, frigida et sicca, abscissa et transplantata iuxta mare viride, de quo mari alibi fecimus mentionem; videtur etiam in ea planta, quae vocatur sesebrae. Cerugiam* vel *Cerucam* de genere sorbi habet Cangius. De ocimo, in sisymbrium mutato, vide infra ad April. III. melissophyllum cum apio iungitur Iunio VII. 7. In Dioscoridis nothis inter nomina est ἀπίαςρον, οἱ δὲ κιτράγω.

Lilia fabae) Male ad frutices retulit lilia et *fabas*, seu quos libri plurimi habent *violas flavas*. Violas vel rosas flavas nominat cum liliis Columella IX. 4. sect. 4. Fabas nominat etiam Varro III. 16.

Flore desucto) Ex Leidensi libro Gronovius *flore vel suco*. Ex Ascensiana *flore vel succo* annotavit Gronovius.

Pinus) Ex Columella et Crescentio correxi vulgatum *linus* vel *tinus* cum Pontedera, qui egregie demonstravit, *tinum*, quem ex h. l. Columellae etiam restitui volebat Salmasius, flores, nullo odore insignes, a media hieme proferre, nec de cortice gluten stillare in usum cerae; contra lentiscum docet cum cedro, abiete, terebintho et pino resina iuvare cerificantes apes.

mella thymi succus effundit. secundi meriti tymbra,
serpyllum vel origanum. tertii meriti[b] rosmarinus et
satureia. Caetera,[c] ut arbutus et olera, saporem ru-
stici mellis efficiunt.[d] Sint autem arbores a Septen-
trionali parte dispositae. Frutices atque virgulta ordi-
nes suos sub maceriis exequantur. herbas deinde in[e]
plano post frutices conseremus. Fons vel rivus[f] huc
conveniat otiosus, qui humiles transeundo formet la-
cunas, quas[g] operiant rara et transversa virgulta,
sedes tutas apibus praebitura cum sitient. Sed ab[h] his 4
apium castris longe sint omnia[i] odoris horrendi, bal-
neae, stabula, coquinae fusoria. Fugemus[2] praeterea
animalia quae sunt apibus inimica, lacertos,[l] blattas
et his similia. Aves etiam pannis[m] et crepitaculis ter-
reamus. Purus custos[n] frequens et castus accedat,
habens nova alvearia praeparata, quibus excipiatur
examinum rudis iuventus. Vitetur[o] odor coeni,[p] et 5
cancer adustus,[q] et locus qui ad humanam vocem

caetera et rel. *inimici* Vinc. *removeantur. Inimica sed primi* Leid. (b) *meriti* om. Vinc. (c) *cetera vero* E. (d) *praebent* Cr. (e) *in* om. I. B. R. (f) *rivus sit, qui* P. (g) *quas — sitient* om. P. (h) *a castris apium* P. (i) *omnia — coquinae* P. (2) *fugabimus* Lugd. *fosoria — fugiemus* Br. (l) *lacertas* Leid. *blacas* Br. (m) *pennis* I. B. Br. R. *pannis et* om P. Vinc. (n) *custos* om. Lugd. (o) *vitietur* Iens. om. P. (p) *odor foeni* Erf. (q)

Rustici) Columella IX. 4. 7. ex sparto et arbuto nemorense vocat, ex oleribus villaticum.

Sint — conseremus) Haec aliunde duxisse videtur. Columella haec tantum cap. 5. *Conseri circa totum apiarium debent arbusculae incrementi parvi.*

Otiosus) An lente fluens? Haec iterum aliunde quam ex Columella ducta esse videntur.

Coquinae) Columella: *quae tetris latrinae sterquiliniique et balinei libera est odoribus.*

Blattas) Cresc. IX. 99. *fugemus etiam lacertas et ranas et caetera animalia, quae sunt apibus inimica. Aves etiam crepitaculis terreamus.* Omnia haec animalia inimica apibus esse, monent scriptores veteres.

Pannis) discoloribus, vento agitandis. Sed librorum *pennis* aeque bonum est; ex pennis enim discoloribus venatores etiam formidinem dictam formant.

Rudis iuventus) Vincentius omisit *rudis*.

falsa imitatione respondet. Absint et herbae tithymalus, helleborum, thapsia,[r] absinthium, cucumis agrestis, et omnis amaritudo conficiendae adversa dulcedini.

XXXVIII. Alvearia meliora sunt, quae cortex formabit[a] raptus ex subere, quia non trasmittunt[b] vim frigoris aut caloris. possunt tamen et[c] ex ferulis fieri. si hae desint, salignis[d] viminibus fabricentur, vel ligno cavatae arboris, aut tabulis, more[e] cuparum. fictilia deterrima sunt, quae[f] et hieme gelantur, et
2 aestate fervescunt. Sed inter ea loca, quae muniri debere praecepimus,[g] podia ternis[h] alta pedibus fabricentur inducta[i] testaceo et albario opere levigata,[2] propter lacertorum[l] caeterorumque animalium noxam,[m] quibus est moris irrepere: et supra[n] haec podia alvearia collocentur, ita ut non possint imbre penetrari, spatiolis inter se patentibus[o] segregata. Angustus tamen aditus admittat examina propter fri-

exustus Lugd. P. Vinc. *ustus* Leid. (r) *tapsia* a. V. *Tharsia* Lugd. om. P.
XXXVIII. (a) cum antecedente continuat Br. a. *formavit maxime* Cr. *formavit* etiam Erf. (b) *transmutant* Cresc. antiquus meus. (c) *et* om. Cr. *ex* Lugd. Erf. (d) *saliciniis* Cresc. (e) *more cup.* om. Cr. (f) *quae* om. Vinc. bis. (g) *praecipimus* I. B. R. *praecipi* Lugd. *praecepi* E. et Leid. (h) *trinis* Cresc. (i) *induta* Lugd. Erf. *ind. test.* om. Cresc. (2) *laevigentur* Cr. (l) *lacertarum* P. Cr. Leid. *lacertas* Vinc. (m) *noxiam* Cr. recte Lov. (n) *super podia* Cr. sed Lov. *haec* addit; Eadem *irripere*. (o) *distantibus*

Absint) Haec exstant in Geoponicis XV. 2. 17. sed ibi pro cucumere agresti est καὶ ἀγρίαν συκῆν i. e. caprificum. ubi interpres cum Palladio legit ἄγριον σίκυον.

Tithymalus) Ita vulgatum *tithymallus* correxi. Brusch. *titimalus eleborum tapsia absynthium*. Forma inusitata est nominativi *helleborum*.

XXXVIII. *alvearia*) Ex Columella IX. 6.

Inter ea loca) Columella IX. 7. *Suggestus lapideus extendi per totum apiarium in tres pedes altitudinis exstructus diligenter opere tectorio laevigatur.*

Imbre penetrari) respicit ad Columellae consilium: *ora cavearum propiora sint quam terga, ut ne influant imbres.* Eandem ob causam porticibus tegit alvearia Columella.

Patentibus) Colum. *sic collocandae erunt ut paulum altera ab altera distet.*

goris et[p] caloris iniuriam. Sane ventis frigidioribus
altus paries resistat,[q] qui[r] locum possit defensis sedi-
bus apricare. Aditus omnes soli opponantur hiberno, 3
qui in uno cortice duo vel tres esse debebunt ea ma-
gnitudine, quae apis formam[s] non possit excedere.
Sic enim noxiis animalibus ingressu resistetur[t] angu-
sto; vel si apes obsidere voluerint exeuntes, alio (ubi[v]
non fuerint) utentur[x] egressu.[y]

XXXIX. Apes si emendae sunt, provideamus ut
plena alvearia comparentur: quam rem vel[a] inspe-
ctio vel murmuris magnitudo vel frequentia mon-
strat[b] commeantis ac remeantis examinis:[c] [et[d]] ex
vicina potius quam [ex[e]] longinqua regione, ne
aëris novitate tententur.[f] Si vero longius advehendae
sunt,[g] nocte collo portentur: nec collocare nec ape-
rire alvearia nisi vespere instante debemus. Specu- 2

Cr. (p) *frig. ini et caloris* Cresc. (q) *obsistat* Cr. (r) *qui — apricare* omitt. Cresc. postea *soli appon.* Cr. pr. antiq. Lov. (s) *magnitudinem* P. *quae ingressu apis magnitudinem* Cr. nisi quod antiqua mea habet cum prioc. *ingressu quae*. Lovao. etiam *magnitudinem* habet et *ingressu* omittit. (t) *resistatur* Cr. (v) Inclusa om. Cresc. edd. tres cum Pol. *cum non defuerint nitentur* Vinc. alibi *utentur* habet. *cum non defuerit* I. B. R. Br. Lugd. Barth. *cui defuerint* Erf. (x) *nitentur* Barth. Vioc. *vitentur* Lugd. (y) *ingressus* Cr.

XXXIX. (a) *vel* om. Lugd. (b) *monstrat* deest P. deinceps *et remeantis* Cresc. Lov. *vel remanentis* reliqoae Edd. (c) *probant* add. P. et Cr. Lovao. *probat* reliquae Cresc. Edd. (d) *et* om. Lugd. E. Vioc. bis. *ex* om. I. B. Br. R. (e) *ex* om. Br. etiam Lugd. Erf. Vioc. bis et Cresc. (f) *tereantur* P. *terreantur* Cresc. edd. tres. (g) *longius vehenda sunt* E. (h) *post* I. B. R. Br. Lugd. Cresc. Vioc. bis. *Speculemus* Cresc. recte Lov.

Paries) Columella: *semper aedificium sit post apiarium quod Aquilonis excipiat iniuriam.*

Soli hiberno) Columella *hibernum orientem* ponit.

Cortice) *operculo* Columella; cogitabat Palladius corticeum alvearium. Sed Gronovius ex Codice Leidensi et Ascensiana *corpore* anoolavit.

Apis formam) Columella: *ne possint capere plus unius apis incrementum.*

XXXIX. *Monstrat*) Pol. liber omittit. Ecce Cresc. *remanentis probat examinis.* Hoc idem voluit dare liber Polit. Ceterum Vincentius omittit verba *ac remeantis.*

lemur deinde per[b] triduum, ne omne[i] ianuas suas egrediatur examen. hoc enim signo fugam meditantur assumere.[2] Contra haec et[l] caetera suo unumquodque mense reddemus.[m] Tamen[n] creduntur non fugere, si stercus primogeniti vituli adlinamus[o] oribus vasculorum.

XL. Non alienum est, si aquae copia patiatur, patremfamilias de structura balnei cogitare; quae res et voluptati plurimum confert[a] et saluti. Itaque balneum constituemus in ea parte, qua calor futurus est, loco ab humore suspenso, ne uligo eum[b] fornacibus vicina refrigeret. Lumina ei dabimus a parte meridiana et Occidentis hiberni, ut tota die solis iu-
2 vetur et illustretur aspectu. Suspensuras vero cella-

(i) *omnes sues ianuas examine egrediantur* Cr. recte Lovan. (2) *arripere meditantur* Cr. editt. tres. (l) *vel* P. Lugd. *Caeterae enim suo unaquaeque redd.* Vinc. sed alibi *Omnia haec et caetera.* Etiam Erf. et Leid. *suo unaquaeque mense* habet. (m) *redemus* l. B. R. *reddemus* etiam Lugd. recte Br. *revidebimus* A. Iunt. G. (n) *non tamen* Cr. (o) *alliniamus* Vinc. et Cr. Lov. *illiniamus* Cr. pr. antiq. Basil.

XL. (a) *conferat* E. et Vincent. S. D. VI. 20. (b) *eum* l. B. R. *cum* al.

Per triduum) Columella IX. 8. *triduo.* Male igitur libri habent *post triduum.* Paulo antea Brusch. *collo nocte*; deinde *unaquaeque.* Etiam Ald. *collo nocte*, deinde *unumquodque.*

Reddemus) Schoettgen malebat *trademus*, recte obnitente Gesnero.

Primogeniti) Geoponica XV. 4. οὐκ ἂν φύγοιεν αἱ μέλιτται εἰ βοὸς πρωτοτόκου ἀφοδεύματι χρίσειας τὰ στόμια τῶν φατνῶν.

XL. *Meridiana*) Vitruvius V. 10. Geoponica II. 3. 7. Compendium cap. XVI. causam addit: *ut sole decedente vaporetur usque ad vesperum, quod tempus ad lavandum tributum est.* sed illud non de fenestris loquitur, sed de situ balnearum.

Suspensuras) Cavum cellae caldariae balneo proprio subiectum, igne aut eius vapore implendum, ut incumbens ei pavimentum incalescat. Seneca Epist. 90. *Quaedam nostra demum prodisse memoria simus — ut suspensuras balneorum et impressos parietibus tubos, per quos circumfunderetur calor, qui ima simul et summa foveret aequaliter.* Valerius Maximus IX. 1. *C. Sergius Orata pensilia balnea primus facere instituit; quae impensa levibus initiis coepta ad suspensa calidae aquae tantum non aequora penetravit.* Cicero in Hortensio apud Nonium p. 194. ed. Merc. *Primus balneola suspendit, inclusit pisces.* Laconicorum veterum et balnearum

rum sic facies: aream primo bipedis sternis, inclinata sit tamen stratura ad fornacem, ut si pilam miseris, intro stare non possit, sed ad fornacem recurrat. sic eveniet ut flamma altum petendo, cellas faciat plus calere. Supra hanc straturam pilae laterculis argilla subacta et capillo constructae fiant distantes a se

formam ex reliquiis, in Germania detectis, optime enarravit Schoepflin Alsatiae illustratae T. I. c. 15. Denique nuper iuxta Rhenum et prope oppidum Neuwied in ruinis romanae urbis balneorum forma plane patuit. Straturam superiorem pavimentorum, plus pede crassam, quaternis pedibus ab inferiore distare, intervenientibus pilis ex laterculis structis, narrat, qui notitiam brevem ruinarum inseruit Nunciis literariis Ienensibus anni 1791. No. 133. Ceterum locum Palladii de positu balneorum egregie illustrant loca Statii Silvar. I. 3. versu 43. seqq. *An quae graminea suscepta crepidine fumant balnea, et impositum ripis algentibus ignem? Quoque vaporiferis iunctus fornacibus amnis ridet anhelantes vicino flumine Nymphas.* et Ausonii in Mosella versu 337. seqq. *Quid? quae fluminea substructa crepidine fumant balnea, ferventi cum Mulciber haustus operto voluit anhelatas tectoria per cava flammas, inclusum glomerans aestu exspirante vaporem.* quem locum, ex Statio expressum, ex parte male deceptus lectione *sulphurea crepidine* interpretatur Christius Villatici p. 291. rectius nuperus editor Wernsdorf, quanquam verba singula non explicavit, quae facilia tibi praestabit Palladii comparatio. Eandem fabricam ad cellam et torcular olearium, sine fumo calfaciendum, post Columellae aetatem translatam fuisse, docet locus nostri supra cap. 20. Cicero ad Fratrem III. 1. *In balneariis assa in alterum apodyterii angulum promovi, propterea quod ita erant posita, ut eorum vaporarium, ex quo ignis erumpit, esset subiectum cubiculis.* ubi verba *ex quo ignis erumpit* non solum Vrsinus cum Scaligero ad Catulli Epigr. 6. ut glossema damnavit, sed recte etiam Ernesti inclusit. Vaporarium graece hypocauston dicitur. Plinius II. 17. *Applicitum est cubiculo hypocaustum, quod angusta fenestra suppositum colorem aut effundit aut retinet.* Falsa enim omnino sunt; nec enim ignis erumpit e vaporario, sed calor, inde natus, assam cellam seu sudatoriam vaporabat. Denique structuram suspensurarum harum videre licet etiam in picturis Titi Thermarum. Compendium Architecturae c. XVI. cum Vitruvio facit in mensura tegulorum, deinde pergit: *ut pila missa resistere non possit, sed redeat ad praefurnium. — supraque laterculis bessalibus, et rotundis pilae interstruantur ex capillo et argilla subacta.* ubi Vascosana: *vel rotundis p. insternantur.* Vatic. 1. *intervantur.* correxit Polenus; sed praeterea *rotundae* erat corrigendum.

Laterculis) Vitruvius *bessales* esse vult, seu octonorum pollicum, idem pro bipedis prioribus tegulas sesquipedales, pro posterioribus tegulas bipedales nominat.

spatio pedis unius et semissis, altae pedibus binis semis. Super has pilas bipedae constituantur binae in altum, atque his superfundantur testacea pavimenta, et tunc, si copia est, marmora collocentur.
3 Miliarium vero plumbeum, cui aerea patina subest, inter soliorum spatia forinsecus statuamus fornace subiecta, ad quod miliarium[c] fistula frigidaria dirigatur, et ab hoc ad solium similis magnitudinis fistula procedat, quae tantum calidae ducat interius, quantum fistula illi frigidi liquoris intulerit. Cellae autem sic disponantur, ut quadrae non sint, sed (verbi gratia) si xv pedibus longae fuerint, x latae sint: fortius enim vapor inter angusta luctabitur. Soliorum
4 forma pro uniuscuiusque voluntate fundetur. Piscinales cellae in aestivis balneis a septentrione lumen

(c) *fistula magnitudinis* om. Erf. deinde *solum* Brusch. (d) *balnea*, *ut*

Binis semis) Dimidium omittit Vitruvius, ut deinceps *binae* post *bipedae*, et pilarum distantiam.

Miliarium) Vitruvio *ahenum caldarium* est. Formam miliarii designat Noster Aprili VIII. 7. Picturam dedit Baccius de Conviviis veterum III. 6. Cf. Cuiacius Observv. II. 6. Gronovii Thes. Antiqq. Gr. T. IX. Col. 699.

Patina) ad vim ignis excipiendam, ne ita facile miliarium vitietur. Ita Gesner. Compend. Architect. c. XVI. *Plumbeum vas, quod patenam aeream habet, super fornacem conlocetur, alterum frigidarium secum, ut quantum calda ex eo in soliam admittatur, tantum frigidae infundatur.* ubi Vatic. 2. *alterum simile frigidarium.* Ex Palladio ista minime sunt ducta, quod videbatur Poleno.

Soliorum) in quibus lavantur. Ita Schoettgen. Solia scissa maltha curare docet caput sequens. Solia argentea Plinius, lignea Suetonius Aug. 82. Structilia igitur Palladius intelligere videtur, aut alia notione solia dixit. Vide Festum in *Sella*.

Fornace subiecta) Caminorum formam describunt Geoponica l. c. *Praefurnium* vocat Vitruvius.

Quadrae non sint) Compendium: *ut quanta longitudo fuerit, tertia adempta latitudo componatur: melius enim ignis per angustiora latitudinis cellarum operabitur.*

Fortius) Vincentius altero in loco habet *hinc fortius*.

Fundetur) A *fundare* an a *fundere* est? Si funditur solium, testaceo fit opere, seu pavimento.

Piscinales cellae) ubi natare possis. Vide Interpretes Festi in *Piscina publica*. Seneca Epist. 86. *piscinas nostras — in quas multa sudatione corpora exinanita demittimus.* Compendium Architect. cap. XVI. *Aestivis*

accipiant, in hiemalibus a meridie. Si fieri potest, ita constituantur[d] balneae, ut omnis earum per hortos decurrat eluvies. Camerae in balneis [si[e]] signinae [fiant], fortiores sunt. quae vero[f] de tabulis fiunt, virgis ferreis transversis et ferreis arcubus sustinentur. Sed si tabulas[g] nolis imponere, super arcus ac[h] virgas bipedas[i] constitues ferreis ancoris colligatas, capillo inter se atque argilla subacta cohaerentes, et ita impensam testaceam subter[2] inducis: deinde albarii operis nitore decorabis. Possumus etiam, si compendio studemus, hiberna aedificia balneis imponere: hinc et habitationi teporem submittimus, et fundamenta lucramur.

omnis eorum — decurrat ebulliens Erf. (e) *si et fiant* om. Barth. Lugd. E. (f) *de tabulis* omisso *fiunt* E. *quae si de tab.* Br. (g) *tubulos* Barth. (h) *has* l. B. Br. R. (i) *bipedes* l. B. Br. R. E. deinceps *anchoris* Br. (2) *superinducis* iunct. l. B. Br. R. deinceps *tempore submitt.* Br.

balneis hypocausteria pro loci magnitudine cum piscinis in Septentrione vel Aquilone constituantur, et ab eadem parte maxime lumen fenestris admittatur, ut salubriorem et corporibus iucundiorem gratiam praestet: ubi in Vascosana et Vatic. 2. praecedunt: *lumen fenestris aut hibernis aut meridianis partibus tribuatur.* quae veluti falsa cum Vatic. 4. omisit Polenus. Equidem dubito; video enim, ista aliunde quam ex Palladio ducta esse.

Eluvies) Vincent. alibi *illuvies.*

Signinae) Vitruvio *ex structura.* Compendium cap. XVII. *Camerae structiles fortiores erunt.* Et infra IX. 9. sect. 2. *structuram* Compendium interpretatur *signinum opus.*

Virgis) Vitruvius *regulas* vocat, *anchoras* vero *uncinos*, Compendium: *Figulinae autem ad contignationem suspendantur ita, ut catenis anchoratis fixae, regulas et paliola, quae cameram circinent, sustineant.* ubi Codices et Vascosana *tegulas*, Vatic. 2. et Vasc. *vel paliola.* Inde simul discimus, *tabulas* Palladii intelligendas figulinas esse.

Cohaerentes) Vitruvius: *earum camerarum superiora coagmenta ex argilla cum capillo subacta liniuntur: inferior pars, quae ad pavimentum spectat, primum testa cum calce trullisatur, deinde opere albario seu tectorio politur.* Compendium: *Vtilius autem disponetur, si regulae vel arcus ferrei fiant, ut uncis ferreis ad contignationem suspendantur ita, ut tegularum iuncturae super regulas vel arcus recumbant. Superiores ergo iuncturae ex capillo et argilla subacta liniantur, inferior autem pars iuncturae, quae ad pavimentum spectabit, primo calce cum testa temperata trullissetur, deinde albario sive tectorio opere inducatur.*

XLI. Scire convenit, quoniam de balneis loquimur, quae sunt malthae calidariae[a] vel frigidariae, ut siquando in soliis scissa sunt[b] opera, possit repente succurri. Calidariae compositio talis est: Picem duram, ceram albam ponderibus aequis, stupam, picis liquidae totius ponderis dimidiam partem, testam minutam, florem calcis, omnia simul mista[c] in pila
2 contundes, et iuncturis curabis inserere. Aliter: Ammoniacum remissum, ficum, stupam, picem liquidam tundis[d] pilo, et iuncturas oblinis. Aliter: Ammoniacum et sulfur utrumque resolutum line, vel infunde iuncturis. Item picem duram, ceram albam et am-

Tit. XLI. (a) *caldariae* Lugd. *calderiae* E. et om. *vel frigidariae.* (b) *sint* Lugd. E. antea *solis* Br. postea *Calidarum* Leid. (c) *mixta confundes*, et I. B. Br. R. Lugd. E. (d) *in pilo* I. B. Br. R. E. Barth. *confundis et iunct.*

XLI. *Calidariae*) Qua balnea calida aqua redundantia sarciuntur; frigidaria contra piscinae, cisternae, putei. Vide Salmas. ad Solin. p. 774. Μάλθαν Graeci picem, cum cera mistam, dicebant, qua carina navium inducebatur, et sarciebatur. Harpocration h. v. Cf. Gronov. ad Livium 28. c. 45. Codex Vaticanus 2. Compendii Architecturae cap. XXX. incipit: *Compositio maltharum, id est solidamentorum ad solidandas quaslibet res.* Itali maltham vocant *Smaltum*, auctore Philandro. In formula apud auctorem Compendii Malthae frigidariae est etiam p. 213. *stagnare locum* pro malthare. Vide ad Vegetium l. 18. notam.

Ammoniacum remissum) calorem remittens interpretatur Barth. Adv. 38. 4. resolutum et liquefactum rectius Gesner.

Ficum) Plinius 36. sect. 58. *maltha e calce fit recenti. gleba vino restinguitur, mox tunditur cum adipe suillo et ficu, duplici linamento; quae res omnium tenacissima et duritiam lapidis antecedens. Quod malthatur, oleo perfricatur ante.* Sed Plinius genus malthae usumque non definit. Vbi Codd. habent *liniamento*, vetus editio *linimento*, quod probabat Harduinus. Locum hunc varie tentavit ad h. l. Gesner, cuius sententiam probare non magis quam Harduini possum. Equidem *ficu duplici* iungo, et *linimento* de modo malthae rimis illinendae interpretor. Sed comparent, quibus copia libri suppetit, Galli de la Faye Scriptum: *Recherches sur la préparation que les Romains donnoient à la chaux* etc. Parisiis 1777. editum.

Tundis pilo) Edd. primae *in pilo.* Corrige ergo *in pila.* Compendium Architect. *item ammoniacum remissum, siccum et stuppam et picem liquidam in pila tunde — utrumque remissum iniecito sive infundito.* ubi corrige *ficum* pro *siccum.*

moniacum super remissum simul iuncturis adline,[e] et cautere cuncta percurre. Item florem calcis cum oleo mistum iuncturis[f] illine, et cave ne mox aqua mittatur. Aliter: Sanguini taurino et oleo florem calcis admisce, et rimas coniunctionis obducito. Item ficum et picem duram[g] et ostrei testas siccas simul tundes. his omnibus iuncturas diligenter adlincs. Item malthae frigidariae: sanguinem bubulum, florem calcis, scoriam ferri, pilo universa contundes,[h] et ceroti instar efficies, et curabis adlinire. Item sevum liquefactum cribellato cineri admistum frigidae aquae inter rimas labenti, si adlinatur,[i] obsistct.

Lugd. deinde *sulphur* Br. (e) *adlide* Logd. (f) *infunde* ins. Barth. (g) *ostreae* E. (h) *contundis et caeroti* Br. (i) *allinatur* Br.

Super remissum) In hac formula Compendium Architect *et sulphur remissum in unum, iuncturas omnes linito et cauteriato*, unde in Palladio corrige *et sulphur remissum*.

Cautere) Instrumento igneo, quo magis maltha liquescens rimis insinuet se.

Sanguini taurino) Compendium: *Item sanguinem bovis semigelatum pondo VI. calcis glebae id est vivae pondo XXV. stuppae quo plus dederis, fiet melius; haec omnia in pila bene subiges et exinde loca, quae volueris, induces. Item pulverem puteolanum aut einerem de ligno germano, idem olivae cum eolata misces.* (Vascos. *id est oliva cum colata*. Vatic. 2. *id est olivae colatum misces) et ante stuppa in pice tincta* (Vatic. 4. *iuncta idem trimas.) coagmenta; inde rimas claudito (coag. rimas claudit* Vatic. 2.) *et superinducito species supra scriptas. Similiter hoc et in cellis frigidis facito.* Quae nisi ex Palladio integriore, certe ex Vitruvio ducta non sunt, sed ex communi aliquo fonte, qui hodie non exstat.

Pilo universa) Compendium: *in pila tunde ad crassitudinem ceroti iuncturas linito. Item sevum liquefactum cum einere criblato* (Vasc. *eribrato*) *bene faciet et claudet frigidam aquam.* Sequuntur ibi multo plures compositiones frigidariarum maltharum, nescio unde ductae, ubi *pisones lignei* pro paviculis sunt; et in simili formula: *et facies ad modum ceroti veluti pastillos.* ubi verba *veluti pastillos* superfluunt. Ibidem est *cortex suberina, cinis colatus, cera vernacula* (punicae opposita, ut puto) *scobis lapidea;* denique traditur formula malthae *marmoreae* et *vitrariae*, quam postremam memorat obiter Plinius 29. c. 3.

Aquariis molis) Vitruvius X. 10. descripsit. Historiam enarravit Io. Becmann. in Historia Iuventorum.

Pistrina) ubi far torretur, et frangitur mola. Iuepte Gesnerianus Index molam aquariam ex h. l. interpreta-

XLII. Si aquae copia est, fusuras[a] balnearum debent pistrina suscipere; ut ibi formatis aquariis molis, sine animalium vel hominum labore frumenta frangantur.

XLIII. Instrumenta[a] vero haec, quae ruri necessaria sunt, paremus.[b] Aratra simplicia, vel si plana regio permittit, aurita, quibus possint[c] contra stationes humoris hiberni sata celsiore[d] sulco attolli. Bidentes,[e] dolabras, falces putatorias, quibus in arbore
2 utamur et vite. Item messorias vel foenarias, ligones, lupos, id est serrulas manubriatas minores maioresque ad mensuram cubiti, quibus facile est, quod[f] per serram fieri non potest, resecando trunco[g] arbo-

Tit. XLII. (a) *fusuras* Barth. *fusura* alii. *sulfura* et *pristina* sunt mendae Gr. hoc etiam Br. et Herv.

Tit. XLIII. (a) *Instrumenta vero haec* om. P. (b) *praeparemus* I. I-G. (c) *possit* Lugd. Br. E. (e) *celsior sulcus attolli* P. *celsior sulcus attollere* Lugd. I. B. Br. R. E. (e) *dolabra* E. (f) *quod — resecando* om. P. (g) *truncis arb. interseri, quod per sarpam fieri non potest: acus* P. (h)

tus est. Pistrinum extra villam facit Vitruvius VI. 9. ut ab ignis periculo tuta sit villa.

XLII. *Fusuras*) i. e. aquas effusas vel effluentes. Inde *fusoria* supra c. 17. 4. et 37. 4. canales seu loca, per quae aqua redundans effluit. Male igitur *fusoria* etiam locum habere posse censebat Gesner. Ceterum Vinc. habet *post fossuras*, sed libro VI. 20. *fusura bal. debet et pistrinam*, sed etiam altero loco habet *debet et pistrinam*.

XLIII. Forte corrigendum *vel plana, si regio permittit; aurita* etc. vide ad Varron. I. 29. 2.

Stationes) i. e. contra stantem, stagnantem humorem. Ceterum in aratro Hispanico *orejenas* i. e. auriculas dici, *two pins near the tail of the share so disposed at to lay te furrow in high rafters or ridges like the roof of a house.* docet *Townsend* in Itiner. T. II. p. 86. addita pictura No. 3 et 7. ubi auriculae additae obliquae conspiciuntur, diversae a tabula liratoria, quam Britanni *mould board*, nostri *Streichbrett* vocant.

Manubriatas) Io. Beemann. Histor. Invent. T. II. p. 264. interpretatur nostrum *Sticchsäge*. Obiter genus diversum, quo fundus armarii circumsecari atque exsecari posset, annotabo ex Ciceronis Cluentiana c. 64. *serrulam aduncam, ex omni parte dentatam et tortuosam.*

Per serram fieri non potest) Recte Gesner praeferebat lectionem Pol: *per sarpam*. Vide ad Caton. XVIII. 4.

ris, aut vitis interseri: acus, per quas in pastinis sarmenta merguntur: falces a tergo acutas atque lunatas: cultellos item curvos[h] minores, per quos novellis arboribus surculi aridi aut extantes facilius amputentur. Item falciculas[i] brevissimas tribulatas,[k] quibus filicem[l] solemus abscindere; serrulas minores, vangas,[m] runcones, quibus vepreta persequimur; secures simplices vel dolabratas; sarculos vel simplices vel bicornes,[n] et ascias in[o] aversa[p] parte referentes rastros. Item cauteres, castratoria ferramenta atque tonsoria, vel quae ad animalium solent pertinere medicinam. Tunicas vero[q] pellicias,[r] cum cucullis, 4
et ocreas[s] manicasque de pellibus, quae vel[t] in sil-

curvos om. P. (i) *faculas* P. (2) *tabulatas* Lugd. *tubulatas* E. (l) *filicem persequimur*, *serv.* Ieuss. *abscidere* Br. (m) *uvangas* I. B. Br. R. *bangas* P. *bancas* Pal. *vanguas* E. (n) *et ascias* E. Vulgo erat *vel ascias.* (o) *in — rastros* om. P. (p) *adversa* I. B. Br. R. (q) *vero* om. P. (r) *pelliceas* I. I-G. (s) *oereis manicas* P. (t) *vel* om. P. (v) *operiet*, *et* I. B. R.

Acus) Est Columellae III. 18. 1. pastinum.

Falciculas) Polit. liber *faculas.* Columella XII. 18. *falculae vindemiatoriae.* Catoni XI. 4. *vineaticae et ruscariae* ubi Codices similiter *faculae.* Vide ad Caton. VIII. 4.

Tribulatas) Gesnero in Indice *tribulaticae* vel *tribulariae* a tribulis desecandis dictae videntur. Vocabulo *tribulosus* utitur Sidonius Apollinaris I. 7. IV. 3. III. 2. sed ea notio huc non convenit. Libri h. l. *tabulatas* et *tubulatas* offerunt, aeque ineptas.

Vangas) Fossorium instrumentum, quod hodieque Itali eodem nomine appellant. Vide Cangii Glossarium et Muratorii Antiq. Italic. T. II. p. 1088.

Runcones) Ex h. l. habet Isidorus XX. 14. Itali hodieque *Ronca* appellant.

Dolabratas) Harum picturam exhibere ait Gesner Graevium ad Florum IV. 10. 10.

Ascias) De instrumentis lignariis Isidorus XIX. 19. *Ascia — est manubrio brevi ex adversa parte referens vel simplicem malleum aut cavatum vel bicorne rastrum.* quem locum ex hoc nostro ductum vult Isidori interpres, nescio quam recte. Certe nihilo magis inde naturam et usum lignariae vel rusticae asciae cognoscimus. In Leidensi pro *referentes* esse *descientes*, annotavit Gronovius.

Tunicas pelliceas cum cucullis) Videntur esse saga cucullata Columellae I. 8. 9. XI. 1. 21. ubi vide notas.

vis, vel in vepribus, rustico operi[x] et venatorio[x] possint esse communes. Expletis[y] his quae ad generale pertinent praeceptum, nunc operas suas singulis mensibus explicabimus,[z] et a mense Ianuario faciemus initium.

(x) *possunt* E. (y) Verba: *Expletis etc.* ordiuntur sequ. librum Lugd. I. B. Br. R. E. (z) *explicantes* a I. B. Br. R. abesse notat Barth. *explicabo.* Leid. omissis reliquis.

PALLADII RVTILII

DE RE RVSTICA

LIBER SECVNDVS.

Tit. I.

Ianuario mense locis temperatis ablaqueandae sunt vites, quod Itali excodicare appellant, id est circa vitis codicem [a] dolabra terram diligenter aperire, et purgatis omnibus velut lacus efficere, ut solis teporibus et [b] imbribus provocentur.

Varietas Lectionis.

Palladii Lib. II. (a) *Sive Ianuarius* I. B. R. Semper mensis nomen in titulo librorum est, qui deinde incipiunt, *Hoc mense etc.* quod initium est etiam in Lugd. Leidensis. *Itaque Ianuario mense faciamus initium de ablaqueandis vitibus. Ianuario* cet.
Tit. I. (a) *radicem* A. Iunt. G. (b) *et imbribus* omitt. Lugd. *vel imbr.* Vinc. qui et antea *de labro* habet.

I. *Excodicare*) Isidorus Orig. XII. 5. *Oblaqueare est circa codicem terram aperire et velut locus efficere. Hoc aliqui excodicari appellant.* Cf. Columella Arbor. X. et libro IV. 8. Festus: *repastinari ageris dicitur cuius natura fodiendo, cum aut silvester excodicatur, aut lapis mollitur frangendo, ut fiant pascua vel pecoribus herba, vel hominibus sationes.* In lege de aquaeductibus ap. Frontinum est; *excidantur, tollantur, effodiantur, excodicentur.*

Provocentur) Albertus: *Valet multum vitibus si circumfodiantur, ut locum circa eam imber habeat et fimetur omnibus sarmentis, ab ea purgatis, ut sole aestuante provocetur in gemmas. sed hoc non tenet in locis frigidis, ubi radix algore laederetur, si nuda appareret; prae omnibus enim lignis propter sui raritatem timet ventos et frigus et tempestatem.*

II. Apricis, aut macris, aut aridis locis prata iam purganda sunt, et a pecore vindicanda.

III. Pingues et sicci agri proscindi, et apparari[a] iam possunt. Sed boves melius collo quam capite iunguntur; quos ubi ad versuram venerint,[b] arator retineat, et iugum propellat,[c] ut eorum colla refrigerentur. Sulcus autem[d] in arationibus longior, quam centum viginti pedum esse non debet.[e] servandum vero[f] est, ne inter sulcos non mota[g] terra re-
2 linquatur. Glebae omnes dolabris[h] dissipandae sunt. Sed aequaliter[i] terram motam esse cognoscis,[2] si transversam[l] per sulcos[m] perticam[n] mittas: quae res saepius facta, bubulcos ab hac negligentia submove-

Tit. III. (a) *aperiri* E. Vinc. *arari* Cr. qui addit: *locis aridis. apta* P. (b) *veniunt* I. B. R. Br. *mensuram* Vinc. (c) *pertollat* Vinc. VI. 54. *quoque protollat* editio Duac. *in iugum propellens* Cod. Florent. et *iugum propellant, ut corda* Codd. Vaticani teste Pontedera. (d) *enim — aratione* Vinc. Duac. (e) Cresc. pergit: *Cretosa terra profundius, soluta vero minus profunde aretur. Servandum* etc. (f) *etiam* Cr. omitt. I. B. Br. R. Lugd. E. (g) *aequaliter mota* I. B. Br. R. *non emota* Vinc. bis. (h) *dol.* om. Erf. *vel malleis vel ligonibus* add. Cr. *dissipentur* Vinc. (i) *totam* add. Cr. *Aeg. vero* Vinc. (2) *agnoscit* Cr. (l) *transversum — mittes* Cr. (m) *sulcos multas aequaliter particam perspexeris ut non intelligatur utro vomer ierit* Vinc. VII. 84. sed idem VI. 54. ex h. l. *pertitum videris ita ut non intelligatur utrum vomer ierit.* In priori loco editio Duac. *sulcos multos neq. partitam prospexerit.* Etiam Cresc. Lov. *partitam.* Sed etiam Vinc. in tertio loco aliquo vulgatam posuit. (n) *particam quia* etiam Cr. (o)

II. *Apricis*) Ex Columella XI. 2. 7.

III. *Apparari*) Equidem *aperiri* probaverim. Columella XI. 2. 8. simpliciter habet *proscindere*. Infra Martio 2. proscindere atque exarare iunguntur.

Propellat) Columella II. 2. *in priorem partem iugum propellat.* Pontedera igitur h. l. quaedam excidisse suspicabatur; quod equidem non puto.

Non debet) Quae deinceps habet Crescentius, de suo addidisse videtur.

Cognoscis) Ex Vincentii lectione apparet, olim h. l. plura lecta fuisse, hac fere sententia: *cognoscis, si in sulcos multos et densos — videris, ut non intelligatur, utro vomer ieri,* Atque haec sumta sunt ex Columella II. 4. 4. *sed tam frequentibus densisque sulcis arandi sunt, ut vix dignoscatur, in utram partem vomer actus sit.* Paulo post Leidensis *submovet* habet.

bit.[o] Observandum est,[p] ne lutosus ager aretur, aut,
quod[q] saepe fit, post longas siccitates levi imbre per-
fusus. nam terra[r] quae lutosa tractatur[s] in primor- 3
dio,[t] fertur toto anno non posse tractari: quae autem[v]
supra leviter infusa est, et subter[x] sicca, si tunc
aretur, asseritur per triennium sterilis fieri. Et
ideo[y] mediocriter infusus ager, ut nec lutosus[z] nec
aridus sit, proscindi debet. Si collis est, transversus
per latera sulcetur. quae forma tunc[a] servanda est,
cum semen accipiet.[b]

IV. Si clemens fuerit hiems, ordeum Galaticum, quod grave et candidum est, circa Idus Ianuarias[a] seramus locis[b] temperatis. octo modiis iugerum[c] complebitur.

V. Cicercula[a] mense hoc seritur loco laeto, caelo humido. tres modii iugerum complent. Sed hoc genus seminis raro respondet, quia decipitur austro, vel siccitate dum floret; quod tunc prope necesse est evenire.

removebit Vinc. VI. 54. (p) *est* om. Palat. Erf. (q) *qui saepe sit* Cresc. Lovan. et antiqua mea; sed Basil. omisit *saepe*. (r) *in terra* Vinc. Duac. (s) *aratur* Barth. (t) *principio* P. et Cr. *toto fertur anno tr. non posse* Cr. (v) *vero lev. superinfusa est* Cr. *superius infusa* Cresc. Lov. *leniter* Vinc. (x) *subtus* Cr. (y) *ideoque* Vinc. Duac. (z) *lutosus sit nec* Cr. (a) *et tunc* Vinc. (b) *accipit* Cr. *acceperit* Vinc.

Tit. IV. (a) *Ianuarii* P. F. (b) *seramus et l. temp. octo quoque* Vinc. (c) *iuger* Barth.

Tit. V. (a) *Cicerula* E.

Lutosus ager) Ex Columella II. 4. 5. Sequens *lutosa tractatur* liber Barthianus mutat in *aratur*. Io. Bern. Koeler malebat ex Columella *versatur*. recte, puto.

IV. *Si clemens*) Geoponica III. 1. toto hoc mense serere aliquid vetant, ratione addita ea, quam equidem non intelligo.

Octo) Columella II. 9. 16. sex ponit.

V. *Decipitur*) Gesner malebat *deciditur* vel *decutitur*. Male utrumque. Columella II. 10. 19 *nec siccitates nec austros sustinet in flore*. quod in lenticula dixit sect. 15. *nam in flore facile luxuria et humore corrumpitur*. Igitur decipitur flos in spe, quam ipse

VI. Hoc mense ultimò colligendi seminis causa, non pabuli secandi, vicia seritur. iugerum sex modii occupant. Serenda est in terra proscissa post horam secundam vel tertiam, cum ros esse desierit, quem ferre non potest. sed statim cooperienda est ante noctem. nam si nuda manserit, noctis humore corrumpitur. Observandum est [a] ne ante vigesimamquintam [b] lunam seratur; quia sic satam limaces persequuntur.

VII. Foenum graecum in Italia colligendi seminis causa mense Ianuario ultimo circa Februarias Calend.[a] serimus. sex modii iugero sufficiunt.[b] Arandum est [c] spisse, sed non alte. nam si plus quam quatuor digitis obruatur, difficile nascitur. idcirca quidam minimis aratris proscissa prius terra seminant, et sarculis statim sata cooperiunt.

VIII. Ervum [a] seri et hoc mense novissimo [b] potest

Tit. VI. (a) *est* om. P. (b) *vigesimam l.* E.
Tit. VII. (a) *Kal.* hic et ubique Lugd. (b) *ad iugerum sufficient* E. *septem* Vinc. (c) *est* om. P.
Tit. VIII. (a) *hervum* Lugd. *herbum* I. B. Br. R. E. (b) *ultimo* Lugd.

concepit seminis et satori dederat, cum pluvia vel siccitas supervenit. De cicere Crescent. III. 4. *nebulis laeditur et inde in eluvio facile perit.*

VI. *Vicia*) Columella II. c. 11.

Vigesimam) Albertus: *cavendum ne ante seratur quam luna sit in ultima quarta sui circuli, hoc est post vigesimam primam lunam. compertum enim est quod quando sativi lunares prosequuntur et devorant.* Videtur igitur h. l. legisse *vigesimam primam*, quam scripturam babet liber Erford. Crescentius Lovan. III. cap. ultimo: *sed quando sol per duas vel tres horas caluerit et absorbuerit rorem, quoniam compertum est, viciam rorem sustinere non posse sed evanescere virtutem eius. Cavendum est autem, ne seratur, antequam luna sit in ultima sui circuli quarta hoc est post vicesimam primam. Compertum est enim, quod ante satam limaces persequuntur et devorant.* Quorum maximam partem omiserunt Edd. ceterae. Inde corriges Albertum.

VII. *Foenum*) Ex Columella II. 11. sect. 10.

Sufficiunt) Etiam Brusch. *sufficient*, deinde *iccirco — proscissam — terram.* Etiam Ald. *iccirco.*

VIII. *Ervum*) Columella XI. 2. 10.

loco sicco et macro. in iugero quinque [c] modii seruntur.

IX. Hoc mense serenis et siccis diebus, dum gelicidium [a] non est, sunt sarculanda frumenta. quod opus [b] plerique negant fieri debere, quia [c] radices eorum detegantur aut incidantur, et [d] necentur frigore subsecuto. mihi autem [e] videtur herbosis locis tantum esse [f] faciendum. Sed triticum et far sarritur [g] quatuor foliorum, ordeum quinque; faba et legumina, cum supra terram quatuor digitis fuerint.[h]
Lupinus vero, quia [i] unam radicem habet, si sarcu- 2
letur, extinguitur; quod [2] nec desiderat, quia herbas praeter auxilium cultoris affligit. Faba autem si bis sarculetur,[l] proficiet, et multum fructum et maximum afferet;[m] ut ad mensuram modii complendi [n] fresa

(c) *sex* Barth.

Tit. IX. (a) *gelu* Barth. *gelicidia* E. *gelicidia non sunt* Vinc. bis. (b) *opus* omitt. Erf. *quod quidam* Vinc. sed Duac. editio libro VI. *quod quidem*. (c) *eo quod* Vinc. Duac. VI. (d) *aut* P. (e) *autem* om. P. Lugd. E. *vero* Vinc. *Hoc videtur* Barth. (f) *hoc faciendum* Vinc. (g) *sariuntur* Vinc. (h) *eminent* Cr. III. (i) Ita pro *qui* scripsi ex Cr. (2) *quod — affligit* om. P. (l) *non affligitur, sed* ins. P. (m) *reddit* E. *reddet* P. Lugd. et Cr. Lovan. *redditura ut* I. B. Br. R. Barth. (n) *complendi* om.

IX. *Sarculanda*) Columella XI. 2. 9.

Faba) Cresc. III. 8. *faba secundum Palladium runcanda est cum quatuor digitis eminet supra terram, deinde alia viee sarculetur cum herbae nocuae fuerint in ea renatae, quo quidem non affligitur sed proficiet et multum fructum reddit et flexa quidem prope nodum sicut integra respondet*. Vincentius Duacensis *faba vero et leg.*

Lupinus) Vincentius Duacensis *lupinus autem — nec etiam desiderat*. Cresc. III. 14. *lupini sarculandi non sunt et sarculati extinguuntur, quia unam tantum radicem habent, nec hoc quidem desiderat, quia herbas — affligunt*. ubi antiqua mea *desiderant*. Ex quo vulgatum h. l. *qui unam* cum Pontedera correxi.

Bis sarculetur) Ex Columella Pontedera malebat *ter* scribi.

Non affligitur sed proficiet) Haec verba inserui ex P. libro et Crescentio. Vincent. habet: *proficiet multum*. Ita et Cuba, a Pontedera laudatus. Idem deinceps cum Vincentio duobus in locis *redditura* habet. Crescent. *reddit*. Vnde Pontedera, qui Crescentii tamen locum non annotaverat, h. l. legebat: *proficiet et — redditura*.

Vt ad mensuram) Brevius Cresc.

propemodum sicut [o] integra respondeat. Si siccas segetes sarculaveris, aliquid [p] contra rubiginem praestitisti. maxime [q] ordeum siccum sarrietur.

X. Pastinum fieri nunc tempus est: quod fit tribus generibus, aut terra in totum fossa, [a] aut sulcis, aut scrobibus. Terra tota debet effodi, ubi ager immundus est, [b] ut silvestribus truncis et radicibus filicis vel [c] herbarum noxiarum spatia liberentur. ubi autem mundae sunt novales, scrobibus pastinemus aut sulcis [e] sed [d] sulcis melius erit, quia humorem velut in totum:
2 spatia pastinata transmittunt. Fiunt ergo [f] sulci tanta [g] longitudine, quantam [h] destinaveris [i] tabulae; latitudine [a] pedum duorum [l] et semis, vel trium, ita [m] ut iuncti duo fossores designatum linea spatium bidentibus persequantur altitudine trium [n] vel duorum [o] et semis pedum. Deinde si ligonibus [p] per homines vinea colenda est, [q] tantum crudi soli [r] relinquimus, et [s] sic

Barth. deinceps' *flexa* Cresc. *frixa* Lov. (o) *sicut* om. P. (p) et ins. Barth. Leid. (q) *maxime si* A. Iunl. G.

Til. X. (a) *effossa* E. *per totum* Vinc. (b) *non est mundus* Cresc. recle Lov. (c) *et* Vinc. *herbis noxiis* Basil. Cresc. (d) *sulcis vero* Vinc. (e) *velut in totum* I. B. R. Br. Lugd. Barth. E. Vinc. his et Cresc. edd. tres. Vulgo *humorem in tota sp.* (f) *autem* Cr. (g) *tanta* om. Cr. (h) *qua* Cr. Voluit *quam.* (i) *decreveris* Erf. (a) *longitudine* Cr. Basil. (l) *trium pedum vel quatuor* Cresc. *duum et semis* Leidens. *et* inclusit Commel. (m) *ita — persequantur* om. Cr. (n) *altitudine unius pedis in locis humidis vel duorum in locis siccis* Cr. (o) *duum semis* Lugd. E. *et* incl. Commel. (p) *ligonibus* addit Cr. (q) *v. colligenda est* Erf. *est col.* Cr. (r) *crudo solo* Cr. recte Lov. (s) *quod altero sulco impresso vitium acies tribus vel*

et flexa quidem p. sicut integra respondet. Vincenl. *fresa quoque pro modo sicut*, sed libro VII. 59. recte laudat. Sed priore in loco Duacensis editio habel: *fresa pr. respondebit sicut integra. Integra* faba est non fresa, i. e. suia valvulia non liberata. Columella enim ita cullum fabam spondet exiguam portionem in valvulia habituram esse. Corticem dixil Crescentius.

X. *In totum fossa*) Proprie hoc paalinum dicitur. Vide ad Columellam III. c. 11. et 13.

Velut in totum) Hanc lectionem recle iam probavil Barth.

alter sulcus imprimitur. si vero, arandae sunt vineae quinque vel sex pedum spatia, quae non sunt fodienda, in medio relinquemus.[t] Quod si scrobes fieri placeat;[v] faciemus[x] tribus pedibus altas, duobus semis latas, tribus longas. Sive fossoribus colantur vineta, seu bubus, eadem spatia, quae inter sulcos sunt
dicta, servemus.[y] Vltra tres[z] vero pedes altius fo- 3
diendae scrobes non sunt, ne[a] laborent frigore sarmenta quae pangimus. Latera[b] scrobibus aequaliter incisa sint,[c] ne obliqua[d] vitis saucietur alte nitentibus
ferramentis cum fossor incumbet.[e] Pastini[f] vero, 4
quod omne versabitur, trium[g] vel duorum semis pedum altitudine terra universa fodietur.[h] in quo est

quatuor distet pedibus, scilicet tribus in solo exili, quatuor in pingui et tribus et semis in mediocri. Si vero arandae Cr. (t) *relinquimus* I. B. R. Br. *relinquentur* P. *relinquatur* Cr. *relinquuntur* Lovan. (v) *placet* Vinc. (x) *tantum fiant longae quantum vites distare debebunt* Cr. qui multa praeterea addit, quae vide in nota. (y) *serventur* P. *servare debemus* Erf. (z) *duos* Cr. (a) *neque pangimus frigore ne sermenta laborent* Cr. *ne* om. Lovan (b) *in scr.* Cr. (c) *sint* omis. Cr. Basil. (d) *aliqua* Cresc. recte Lovan (e) *incubuit* Vinc. et Cresc. sed Lov. *incumbet*, idem *sarmentis*. (f) *Pastino vero omne quod* I. B. Br. R. Lugd. E. *pastinum autem omne quod versetur* Cr. *versabitur* Lov. *pastino vero solum vers.* Vinc. et paulo antea *alta* habet. (g) *duorum pedum alt. univ. terra fod.* Cr. (h) *altitud. un i*

Si vero arandae) Inepte ad h. l. Gesner: *si ea quae fossores eruda reliquerunt, deinde aranda sunt*. Opponuntur haec verbis *si per homines vinea colenda est*.

Tribus pedibus altas) Cresc. IV. 7. tantum fiant longae, quantum vites distare debebunt, ut in quolibet scrobis capite planta una ponatur. Possunt tamen commodissime sulci fieri distantes in triplo quam vinea spissa finaliter esse debebit, et in quolibet sulco plantae in duplo spissiores, quam esse debeant, poni, sicque acies ligonibus procurari et spatia per triennium aut quadriennium arari, et omnium generum semine seri, cumque vites excreverint, unam trahi a dextris et alteram a sinistris et de utraque duas vites fieri; sicque spatium totum impleri. Scrobes non sunt ultra duos pedes etc. et in fine capitis Crescentius memorat instrumentum (*foraterra* Italice dictum) per se primitus inventum, quo foramina plantandis vitibus fiunt, educta terra, ita, ne foraminis parietes conculcentur.

Vineta seu bubus) Brusch. *bobus*.

Latera) Ex Columella IV. cap. 4.

Pastini) Leidensis etiam *Pastino* habet scriptum.

adhibenda[i] diligentia, ne crudum solum fraude[k] occulta fossor includat. quam rem subinde[l] custos[m] virga, in qua praedictae altitudinis modus designatus est,[n] per spatia quae fodiuntur, exploret. Radices[o] omnes et purgamenta, maxime rubi et filicis, in summum regeri[p] faciat. Quae cura in omni positionis genere et[q] ubique servanda est.

XI. Tabulas autem pro domini voluntate[a] vel loci ratione faciemus sive integrum iugerum continentes,[b] seu medium; seu quartanariam[c] tabulam, quae quartam[d] iugeri partem quadrata[e] conficiet.

XII. Mensura vero[a] pastini haec est, [ut[b]] in tabula quadrata iugerali[c] centeni octogeni pedes per

versa fodiantur E. *fodiatur* Cr. (i) Ita Vinc. Vulgo *quo erit dil. ne.* (k) *occulta fr. fossor* Cr. *fraude cultor occulte* Vinc. (l) *subinde* om. Cr. (m) *per sp. quae fodiuntur cust. exploret virga* P. Cr. (n) *in qua m. est p. al. design.* Cr. *signatur* Vinc. (o) *et radices.* (p) *reici* Barth. *egeri* Vinc. *redigi* Cr. *rubeti* Vinc. (q) *est undique servanda* Cr. *est etiam in omni p. g. serv.* Vinc.

XI. (a) *voluptate* Lugd. (b) *facientes* P. Erf. sed correctum est. (c) *quaternariam* I. B. Br. R. Barth. Pol. Lugd. (d) *tertiam* P. (e) *quadrati* Barth. qui suspicatur *quadratim.*

XII. (a) *vero* deest I. B. Br. R. (b) *ut* om. E. Lugd. I. B. Br. R. (c)

Adhibenda) Vincentius praebuit, quod addi volebat Pontedera. Crescentius iterum h. l. laudat IV. 16. de vineis fodiendis, sic: *Sit autem studium, ut universa terra fodiatur aequaliter, ut nihil in ea crudi soli remaneat, maxime circa vitem, quam rem virga, in qua sit altitudinis pastini modus designatus, diligens custos in multis locis exploret. Nam haec cautela dolosos fossores ab hac negligentia submovebit.* Verba postrema de suo adiecit Cresc. imitatus locum Palladii supra cap. III. sect. 2. Ceterum Liber Barthii *rudum solum* habebat.

Virga) Columella III. 13. s. 10.

Radices) Ex Columella III. c. 11. sect. 4.

XI. *Tabulas*) Aream quadratam significat. Sic III. 9. 9. tabula iugeralis; III. 9. 11. tabulatim disponere. Sed apud Agrimensores tabula una habet quadratas perticas 72. ut est in fragmento de iugeribus metiundis p. 311. ed. Goes. monente Schoettgen.

Quartanariam) Lectionem *quaternariam* probat et haec excidisse suspicatur Gesner, *ternariam*, *quae tertiam iugeri partem conficiat.*

XII. *Decempedas*) Omisso hoc vocabulo Leidensis Liber habet: *qui*

singula latera dirigantur, qui [in[d] se] multiplicati trecentas vigintiquatuor[e] decempedas quadratas[f] per spatium omne complebunt. secundum hunc numerum omnia quae volueris pastinare,[g] discuties. Decem[h] et octo enim decempedae, decies et octies supputatae, trecentas vigintiquatuor[i] explebunt. Quo[k] exemplo doceberis in maiore agro[l] vel minore mensuram.[m]

XIII. Sed[a] solum vineis ponendis[b] nec spissum sit[c] nimis nec resolutum; propius[c] tamen resoluto:[d] nec exile, nec laetissimum;[e] tamen laeto proximum: nec campestre, nec praeceps; sed[f] potius edito campo: nec siccum nec uliginosum; modice tamen roscidum:[g] nec salsum nec amarum, quod vitium sapore corrupto vina[h] contristat. Caelum mediocris qualitatis,[i] 2
tepidum tamen[k] magis quam frigidum,[l] siccum potius quam nimis imbridum.[m] Sed ante omnia vitis procellas ventosque formidat.[n] Ad pastinandum[o] rudes

ut ina. E. Lugd. I. B. Br. R. (d) *in se* om. Lugd. I. B. R. E. (e) *XX et IV Pedas* Lugd. *et* 24 Pol. (f) *quadrati* P. (g) *pastinorum* Barth. (h) *Nam* 18 *dec.* P. (i) 24 *decempedas* P. (k) *De quo* I. B. R. Br. (l) *agri vel in min. mensura* I. B. Br. R. (m) *mensurare* Barth.

XIII. (a) *Sed* om. P. Cresc. *ad vineas ponendas* Cr. (b) *faciendis* E. (c) *sit* om. Cr. Br. (c) *sit tamen p.* I. B. Br. R. *proprius* P. E. Cr. *proximum* Br. (d) *res esse debet* Cr. (e) *lentissimum — lento* Erf. et Vinc. sed alibi recte Vinc. (f) *sed — campo* om. Cr. (g) Ita Cr. Vinc. bis. Vulgo *rosidum.* (h) *vino consistat* P. *vino contristat* Cr. antiquus meus, et pr. ubi Basil. *vina* habet. *saporem — vino* Lovan. (i) *convenit esse* add. Vinc. (k) *tamen* om. Cr. (l) *esse debet* addit Cr. (m) *umbridum* Lugd. *umbrosum* Cresc. (n) *nimis form.* P. Cr. (o) *praeterea* addit Cr. (p) *rudes multiplicati si trecentas viginti quatuor quadratas.*

XIII. *Sed solum*) Malim omisso *Sed* cum P. et Cr. ordiri *Solum vineis.* Ex Columella III. 1. sect. 8. sua duxit Palladius.

Potius edito) Io. Bern. Koeler malebat *propius edito* legi, probabiliter. Columella: *simile tamen edito campo.*

Caelum) Alieno loco posita verba quo referenda sint, mox docebo.

Imbridum) Vtitur voce Solinus c. 4. coelum imbridum dicens. Gesner Lugd. *umbridum* ex graeco ὄμβρος defendebat; sed is liber voluit *umbrosum* dare cum Cresc.

Ad pastinandum) Ex Columella III. 11.

agros potius[p] eligamus, vel maxime silvestres. ultima
conditio est[q] eius loci, in quo fuerunt[r] vetusta vineta.
Quod[s] si necessitas coëgerit, prius multis[t] arationi-
bus exerceatur, ut abolitis[v] radicibus prioris vineae,
et omni eius[x] carie et squalore depulso,[y] novella vitis
3 tutius possit induci. Tofus et alia duriora, ubi gelu
relaxantur et solibus, pulcherrimas vineas ferunt,
refrigeratis aestate radicibus, et humore detento.[z]
Sed et soluta glarea et calculosus ager et mobiles
lapides, si[a] tamen haec omnia glebis se pinguibus
miscuere,[b] et silex, cui[c] terra superposita est, quia
frigidus est et humoris tenax, radices aestate sitire
non patitur. Item loca, ad quae de cacuminibus
terra[d] decurrit, vel valles, quas fluminum saturabit[e]
aggestio: sed[f] hoc in iis locis, quae gelu et nebulis
4 infesta[g] esse non possunt. Argillosa[h] terra commoda
est, argilla autem[i] sola graviter inimica, et[2] cae-

agros vel m. s. elig. Cr. (q) *ult. est eius conditio in quo fiunt v. vetusta* Cr. (r) *fuerant* Erf. *vetusta* om. Vinc. VI. *fuerint* Vinc. (s) *Qui* Lugd. *Quasi* Vinc. bis habet et Cresc. Lovan. (t) *multis* om. Vinc. *exercitantur* Cresc. Lovan. (v) *oblitis* Ienlt. (x) Ita P. et Cr. Vulgo *earum*. (y) *depulsis* Vinc. (z) *retento* Vinc. (a) *sed* Cr. antiq. meus. (b) *miscuerint* I. I-G. Cr. *miscuerunt* Lugd. E. (c) *circum terram suppositus, quia* P. et Cr. *miscuerunt. Silex tamen — supposita, tenax est* Vinc. qui et alibi *supposita* habet cum I. B. R. Br. Lugd. Barth. Erf. (d) *aqua* Barth. (e) *saturat* Cr. *saturavit* Lov. (f) *sed — possunt* om. P. et Cr. *haec — nubibus* Vinc. (g) *infecta* Erf. (h) *Arenosa etiam t. aliquando est com.* Vinc. VI. (i) *autem* om. Vinc. *sed arg. sola* Cresc. (2) *et cet. — approbatur* om. Cr.

Vltima) Crescentius alio et meliore ordine haec excerpta posuit. Post verba enim *vina contristat* statim ponit ex sect. 3. *Tofus* etc. Dein collocat verba sect. *Ad pastinandum — possit induci*. Vnde apparet, sectionis 2. verba *Coelum — formidat* rectius poni sect. 6. ante verba *Plagam* etc. Vinc. Duac. libro VI. omittit *vetusta*.

Omni eius) Vulgatum *earum* ex Cresc. iam correxerat Pontedera.

In iis locis) Brusch. *in his locis — gelu*.

tera quae in generalibus dixi. nam locus, qui misera
virgulta produxerit, vel uliginosus vel salsus vel ama-
rus vel siticulosus et aridus improbatur.[l] niger sabulo 5
et rubeus[m] utilis est, sed[n] cui fortis terra permista
est. carbunculus, nisi stercoretur, macras vineas
reddit. in rubrica difficilius[o] comprehendunt, quam-
vis postea nutriantur.[p] sed[q] hoc genus terrae operi-
bus inimicum est, quia parvo[r] vel humore vel sole
aut[s] nimis madescit aut siccatur.[t] At[v] maxime utile
solum est, quod inter omnes nimietates temperamen-
tum tenebit,[x] et raro proximum, quam denso fuerit.
Plagam[y] caeli vinea spectare debet locis frigidis me- 6
ridianam,[z] calidis septentrionalem, tepidis orientem;
si tamen Austros vel Euros regio non habeat inimicos.
quod si hoc est[a] vitium, melius in Aquilonem vel
Favonium vineta dirigimus. Sed[b] locus qui pastinan- 7

(l) Ita Vinc. *reprobatur* A. Iunt. G. Vulgo *approbatur*. (m) *rubens* I. I-G. Erf. (n) *sed* om. Cr. *sicubi* Vinc. (o) *difficile* Cr. Vinc. (p) *in ea* edd. Cr. (q) *at* Vinc. VI. *sed hoc t. g. est valde op. inim.* Cr. (r) *quia pastino vel hum.* E. *parvo humore nimis madescit, et parvo solo nimis durescit* A. Iunt. G. (s) *aut* addidi ex Cr. *vel* addit Pol. (t) Ita Cr. Vulgo *dura est*. Praeterea Cr. *nimium mad.* recte Lov. (v) *Ideoque maxime* Cr. *Maxime vero* Vinc. (x) *tenet, raroque quam condenso proximum est* Vinc. ubi Duac. editio *denso* habet. *et proximius fuerit raro quem depresso* Cr. *denso* omisso *fuerit* Lov. (y) *Praeterea est sciendum, quod in locis frigidis et in montibus a meridie vineta ponenda sunt, calidis a septentrione, temperatis ab oriente, vel si necesse fuerit ab occidente, ut hac industria excellens qualitas temperetur* Cr. IV. 5. (z) *meridionalem* Vinc. (a) *ibi* addit Vinc. *inimicos. tunc melius in Aq.* Vinc. alibi. (b) *Locus quidem q. p. erit* Cr.

Generalibus) I. 7. 1. Nam librum primum *generale praeceptum* in fine dixit.

Misera) Columella III. 11. 9. *retorridum surculum.*

Improbatur) Lectionem *reprobatur* non ausus est reponere Gesner, quia in fine huius tituli *approbare* sit experimento cognoscere.

Rubeus) Columellae *rutilus.*

Fortis) Colum. *vivida.*

Aut siccatur) Crescentii lectionem annotavit etiam Pontedera, qui probasse videtur. Forte praeferendum *durescit*; deinceps Brusch. *At* ante *maxime* omittit.

Austros) Vide de aquilone et austro supra I. 6. 7. sententiam auctoris.

dus est, prius impedimentis et omnibus (elisis[c]) liberetur arboribus, ne[d] post calcatu assiduo terra effossa solidetur. Si[e] campus est, duobus semis pedibus[f] pastinetur; si clivus, tribus; collis praeruptus quatuor, ne[g] citius terra decurrat; vallis vero duobus[h] pedibus. Sed ager uliginosus, qui humores altius fossus eructat, sicut Ravennatis soli, non[i] amplius
2 quam[*] in pedem semis effodiatur. Illud[l] experimentis assiduis comprehendi,[m] vites melius provenire, si vel statim fossae terrae,[n] vel non longe ante,[o] pangantur, cum tumor pastini nondum repetita soliditate subsedit.[p] Haec quoque[q] in faciendis sulcis[r] et scrobibus approbavi, maxime ubi mediocris est terra.

XIV. Mense Ianuario lactuca serenda est, vel Decembri, ut planta eius Februario transferatur. itemque[a] Februario seritur, ut possit Aprili mense transferri. Sed certum est eam toto anno bene seri, si locus sit laetus, stercoratus, irriguus. Antequam pangatur, radices eius resecemus aequaliter, et liquido fimo linamus:[b] (vel[c]) quae iam pactae[d] sunt, nudatae laetamen accipiant. Amant solum subactum,

(c) *elisis* om. P. *impedimentis et in om. lib. arbor* Cr. antiq. meus. *et in* om. Basil. (d) *quae fossa terra post* Cr. antiq. meus, ubi Basil. *ne* habet. *fossa* etiam Vinc. bis. (e) *Si — effodiatur* om. Cr. (f) *passibus* E. (g) *ne — pedibus* om. Pol. (h) *ad pedem et semis vel duobus* Vinc. (i) *non in* I. B. R. Br. (2) *quam pede* P. *et semis effoditur* Vinc. sed alibi *quam pedem semis effoditur.* (l) *Illud quidem* Cr. (m) *compertum est* Cr. (n) *terrae* om. Erf. (o) *post* Cr. Bas. (p) *subsidit* Cr. excepta Lovan. (q) *Hoc quoque* Erf. *et hoc quidem in sulcis et scrobibus est probatum* Cr. (r) *sulcis* om. Pol.

XIV. (a) *Item* Febr. Erf. (b) *lingamur* P. *liniamus* I. B. Br. R. E. Leid. (c) *vel* om. P. igitur inclusi. (d) *panctae* I. B. R. Br. (e) *humidi-*

[*] *Duobus semis*) Columella III. 13. sect. 8.

Longe ante) Crescentii IV. 7. *longe post* probabat Pontedera; sed vulgatam recte defendit Gesner, ad *fossae* referens. Crescentius etiam antiquus meus *ante* habet.

XIV. *Et in ea*) Cresc. VIII. *et in*

pingue, humidum,[e] stercoratum. Inter has herba[f]
manu evellenda[g] est, non sarculo. Latior[h] fit, si
rara ponatur, vel cum producere incipiet[i] caulem,
eo leviter[k] inciso gleba prematur[l] aut testa. candi-
dae fieri putantur, si fluminis arena vel litoris fre-
quenter spargatur[m] in medias, et collectis ipsae foliis
alligentur.[n] Si vitio loci vel temporis vel seminis cito 3
lactuca durescit, planta eius avulsa et denuo posita
teneritudinem consequetur.[o] Item multis seminibus
condita nascetur, si caprini stercoris baccam[p] subula
subtiliter excavaveris, et in ea semen lactucae, nastur-
cii,[q] ocimi, erucae, radicis immiseris, et[r] tunc involu-
tam fimo baccam terra[s] optime culta, brevi scrobe
demerseris. raphanus nititur[t] in radicem. caetera se-
mina in summo, lactuca pariter emergente,[v] prosiliunt,
singulorum sapore servato. Alii[x] hoc ita assequun- 4
tur: Avulsae lactucae folia carpunt, quae radicibus
iuncta sunt, et in eisdem gradibus surculo punctis,[y]
praeter raphanum,[z] semina supradicta deponunt, ac

ter Barth. (f) *herbas* I. B. R. Lugd. (g) *vellenda* E. Vinc. bis. (h) *lactior* Barth. (i) *incipiet* om. P. (k) leviter P. (l) *ponatur* P. (m) *portetur* Vinc. (n) *colligantur* Vinc. (o) *exequetur* P. (p) *bacam* Cresc. Lovan. (q) *nastatio*, *eruc.* P. (r) *et* om. I. B. Br. R. Erf. Vinc. *involuta* — *bacam* Cresc. Lovan. (s) *terrae opt. cultae* Lugd. Erf. Cresc. (t) *nititur* om. Vinc. *vertitur* Cr. Lovan. (v) Ita pro *mergente*. Vinc. et Cr. edit. tres. (x) *Alii* — *lactis exuberet* omittit Pol. (y) *punctis* I. B. Br. R. (z) *raphani*

cum. Recte; idem cum Pal. libro omittit *ocimi*. Geoponica XII. 14. semina reliqua non nominant.

Nititur) Verbum hoc omisit Vinc. male! Isidorus XVII. 10. *raphanum Graeci, nos radicem vocamus, eo quod deorsum totus nititur, dum reliqua olera in summa magis prosiliant.* ubi Vincentius X. 125. rectius habet *cum reliqua* etc. Malim itaque in Palladio *in summa* legere.

Emergente) Ita ex Cresc. scribi voluit Pontedera, inepte vulgatum *mergente* Gesnero defendente. Accedit Vincentii auctoritas.

Surculo) non ferro, quod vetat infra III. 24. 12. in simili artificio, ubi porri capiti semen rapi inserit, ut porri caput increscat. Huc pertinet locus Plinii 19. sect. 41. *Est inter herbas genus inserendi praecisis gemibus caulis et in medullam semine ex*

fimo adlinunt.[a] Sic obruta iterum lactuca praedictorum seminum caulibus ambietur. Lactuca[b] dicta est, quod abundantia lactis exuberet. Hoc mense nasturcium constat et[c] omni tempore esse ponendum, loco quali placebit, et caelo: fimum non desiderat: humorem quamvis diligat, tamen deesse non curat. Si cum lactuca seratur, nasci fertur egregie.[d] Et nunc et mensibus quibus volueris et locis, erucam serere nil[e] moreris. Hoc[f] etiam mense caules et toto anno seri possunt, sed melius aliis quibus adscriptum est. Hoc etiam mense allium et[g] ulpicum bene seritur:[h] sed[i] allio alba terra proficiet.

XV. Mense Ianuario, Februario et Martio locis frigidis, calidis[a] vero Octobri et Novembri sorba seruntur egregie, ita ut[b] matura in seminario ipsa

Vinc. (a) *alliniunt* Erf. *oblinunt* Vinc. (b) *Lactuca — exuberet* omitt. cum P. etiam Barth. sed habet Isidorus Orig. XVII. c. 10. Inclusit cum Commel. Gesner. (c) *et ex* I. B. R. Br. (d) *aegre* Vinc. (e) *non* Pol. (f) *Hoc — adscr. est* om. Barth. (g) *et ulpicum* om. P. (h) *bene seratur* Erf. probante Ernesti. (i) *cui alba* I. B. R.

XV. (a) *calidis vero* omitt. Pol. (b) *et natura* P. *maturata* Cr. (c) *in-aliis addito. Hoc et in cucumere silvestri.* ubi Brutier monet, nescio quo auctore, hodieque in Hungaria betas rubras, capiti inserto semine, crescere ingentes. Idem monet, Sinenses in artificiosis florum connubiis excellere.

Fertur egregie) Albertus: *humorem videtur diligere, non tamen perit si desit — melius provenit si cum lactuca seratur.*

XV. *Sorba seruntur*) Plinius 17. s. 11. *sorba semine et a radice planta et avulsione proveniunt — sorbo et in frigidis et humidis.* ubi Vincentius legit *semine et radice planta et avulsione.* Theophrastus H. P. III. 11. φύεται δὲ καὶ ἀπὸ ῥίζης καὶ ἀπὸ παρασπάδος, καὶ ἀπὸ σπέρματος. Idem s. 30. no. 6. *malis aestivis et cotoneis, item sorbis prunis post mediam hiemem in Idus Februarias* (serendis tempus ex more Italiae statum est). Ita ille ex Columella V. 10. 19. ubi vide notas. Plinius 15. sect. 23. *Sorbis quadruplex differentia, aliis enim eorum rotunditas mali, aliis turbinatio pyri, aliis ovata species, ceu malorum aliquibus, haec obnoxia acori. Odore et suavitate rotunda praecellunt, caeteris vini sapor. Generosissima quibus circa pediculos tenera folia. Quartum genus torminale appellant, remedio tantum probabile, assiduum proventu minimumque*

poma pangantur. Ego expertus sum multas arbores ex pomis sponte progenitas et in crescendo et in ferendo extitisse felices. Plantas etiam siquis ponere 2
voluerit, habebit arbitrium, dummodo calidis locis mense Novembri, temperatis Ianuario vel Februario, frigidis Martio inclinante[c] disponat. Amat loca humida,[d] montana et frigidis proxima, et[e] solum pinguissimum: cuius indicium certissimum facit, si frequens ubicumque[f] nascatur. Planta est transferenda robustior; scrobem desiderat altiorem, et spatia largiora,[g] ut, quod illi maxime[h] prodest, a ventis frequentibus agitata grandescat. Si vermes patietur[i] 3
infestos, qui in ea rufi ac pilosi solent medullae

clinante omitt. Cresc. Basil. sed antiqua mea *climate* habet. (d) *humida* omitt. Pol. *humida et proxima frigida et in montanis vel montibus proximis locis magis quam in vallibus et remotis a montibus delectatur* Cr. Bas. sed antiqua mea: *proxima fri.* (sic) — *vallibus remotis.* (e) *et* omitt. Br. Lugd. E. *sol p. desiderat* Cr. (f) *ubique* Lugd. *quod in huiusmodi locis frequentes videntur nasci* Cr. Basil. sed antiqua mea: *si frequens ubicunque nascatur.* (g) *latiora* Erf. *longiora* I. I-G. Vinc. Cr. (h) *maxime* omitt. I. B. Br. R. (i) *patiatur* Cr. *aut pilosi* Cr. (2) *internam medullam secare*

pomo, arbore dissimili, foliis paene platani. Non ferunt ante trimatum ex ullo genere. Theophrastus, unde haec Plinius hausit, duo genera facit: alterum masculum sterile, alterum feminam, frugiferum. Fructuum triplicem ponit differentiam, aliis enim esse fructum rotundum, aliis oblongum, quibusdam ovatum. Rotunda magis esse sorba odorata et dulcia, ovata minus odorata, et saepe acida. Folia tenera circa pediculos non intelligo, nisi voluit Plinius flosculos dicere, in quibus reliquiae sunt calycis et staminum in mespilis et sorbis. Sorbum torminale ad genus aliud arborum pertinet; crataegus torminalis Linnaeo; sorbi vero genera hodie tria distincta novimus, aucuparium, hybridum et domesticum. Postremum nisi grandaevum fructum edere hodie negant; cum sorbum trimam frugiferam esse affirmet Theophrastus.

Et frigidis) Vinc. utramque copulam omisit. Ex Cuba affert Pontedera lectionem et probat: *Amat sorbos loca frigida montana.* Theophrastus II. P. III. 12. τόπον ζητεῖ ψυχρὸν, ἔνικμον, φιλόζωον δὲ ἐν τούτῳ καὶ δυσώλεθρον. οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ φύεται ἐν τοῖς ὄρεσιν.

Facit) omisit verbum Vinc.

Rufi ac pilosi) Plinius 16. sect. 37. no. 3. *et sorbus arbor infestatur vermiculis rufis et pilosis atque ita emoritur.*

interna sectari,[k] aliquos ex his sine[l] arboris iniuria detractos, vicino crememus incendio. creduntur hoc genere[m] vel fugere vel perire. Si minus ferre coeperit, tedae cuneus eius radicibus inseratur, vel circa partem ultimam fossa facta cumulo ingesti[n] cineris
4 adaequetur. Mense Aprili[o] sorba inseruntur in se,[p] in cydoneo,[q] in spina alba, vel in trunco, vel cortice. Sorba servantur hoc genere:[r] Lecta duriora, ac posita, ubi mitescere coeperint, fictilibus usque ad plenum clauduntur[s] urceolis, gypso desuper tectis, et[t] bipedanea scrobe loco sicco sub sole merguntur ore perverso, et desuper spissius terra calcatur. Item secta per[v] partes siccantur in sole, et servantur in vasculis in hibernum.[x] Cum voluerimus uti, aqua

Cr. *medullae insectari* Vinc. (l) *ab arbore detractos* Cr. Basil. sed antiqua: *absque arbore detractos iniuria.* (m) *quo genere alii cred.* Cr. (n) *ingenti cineres adaequentur* E. Verba *Si minus — adaequ.* omisit Cresc. (o) *vel ultimo Martii* addit Cr. (p) *in se* omitt. Barth. Cresc. (q) *in citonia spinam albam, licet in ea parva proveniat, sub cortice et in trunco vel ut puto etiam in piro et in malis competenter inseri potest* Cr. sed antiqua mea: *spina alba.* (r) *hoc modo* Cr. (s) *clauduntur* Lugd. Cresc. *claudantur* reliqui. (t) *et in — mergentur* Cr. (v) *tres* addunt Crescentii editt. tres. *scissa per medium* Albertus. (x) *ad hibernum* Erf. *in vas. in hib.* omisit Cr. et pro iis babet: *vel per medium divisa siccantur, cum vero*

Ita Theophrastus H. P. III. 12. καὶ σκώληξ ἴδιος, ἐρυθρὸς, δασύς.

Sectari) Etiam Albertus: *secant medullam.*

Hoc genere) Etiam Albertus: *fugient alii vel peribunt.*

Minus ferre) Albertus: *si in fructu minoratur.*

Spina alba) Plinius 17. s. 14. *Calabrice sive spina silvestris utiliter sorbos recipit.* Cf. April. V. 2. Insit. 136 seqq.

Vel in trunco) Ita recte Erf. et Cresc. Vulgo *in* omittitur; deinde malim ex Cresc. *sub cortice.* Idem Cresc. addit: Gaudet irrigatione temporibus siccis et assidua fossione. Formanda est ut unum solum habeat stipitem circa 10. vel 12. elevatum a terra.

Sub sole) Intra tectum contra Columella XII. 16. loco aprico Plinius 15. s. 18. no. 3. Vide notas ad Columellam.

Voluerimus) Cresc. *voles uti.* Vinc. *volueris — pyro.* Albertus: *in aqua ferventi reviviscunt et saporem suavem praestabunt.*

ferventi macerata revirescunt[y] sapore iucundo. Aliqui cum[z] pediculis suis viridia lecta suspendunt[a] locis opacis et siccis. Item[b] ex sorbis maturis sicut ex piris vinum fieri traditur et[c] acetum. Alii[d] sorba in sapa asserunt diu posse servari. Amygdalus seritur Ia- 6
nuario et Februario, item locis calidis Octobri et Novembri, semine et plantis, quae de maioris[e] radice tolluntur. Sed in hoc genere arboris[f] nihil utilius est quam seminarium facere. Fodiemus[g] ergo altam[h] pede uno semis aream, in qua obruemus amygdala, non amplius quatuor digitis,[i] ita ut cacumina figamus

voles uti. (y) *reviviscunt* Erf. Cresc. editt. tres. (z) *tamen pendiculis* Cr. (a) *supponunt* Cr. (b) *Item* omis. Cr. (c) *et* omitt. Pal. *vinum fit* reliquia omissis Cresc. (d) *Alii — servari* om. Pal. Cr. (e) *matris* Cr. Lovan. (f) *arboris* omitt. Cr. (g) *Faciemus* I. B. R. *Formemus seu fodiemus* Cr. (h) *altam* omitt. Erf. *sesquipede aream vel secundum Albertum duobus pedibus* Cresc. Bas. sed antiqua mss cum Lovan. *uno semipede.* (i) *alta* addunt

Octobri) Hunc mensem omittit Leidensis liber.

Maioris) Ex Cresc. Lovan. Gesner laudat *matris*. sed in duabus meis locus hic non exstat. Brusch. *maiori* habet. *Matris* tamen praefero. Geoponica III. 13. semine, palis (ἀπὸ πασσάλου καὶ κλάδων) cacuminibus et stolonibus seri monent cap. 57. addunt autumno usque ad solstitium autumni recte plantari, quia vere nimis cito floreat; ideo etiam autumno inseri debere. Quod repetitur c. 57. Ceterum hoc Palladii caput de amygdala miris modis a librariis fuit discerptum et laceratum, ut sigillatim deinceps docebo. Apparet idem ex Crescentio, qui multo aptiore ordine singula membra disposita et connexa posuit. Sed is hunc locum potius ex Alberto Magno transtulisse videtur, aut ex eo multa admiscuit, quae is ex Palladio transtulerat. Columellae locum V. 10. 13. de nucibus similiter esse lacunosum vidimus. Disciplina ipsa universa est Magonis ipsius, ut deinceps ex Plinio docebo.

Vno semis) Cresc. addit: mihi autem unius pedis fossio satis sufficiens esse videtur, Albertus: *area fodienda est ad altitudinem duorum pedum, ut sit rara tellus et mollis, et nuces imponendae spatio palmi cacumine inferius verso — maturae florent.*

Cacumina) Geopon. X. 57. semen rectum poni iubent τὸ μείουρον πρὸς τὴν γῆν ἄγοντας, τὸ δὲ ξιφῶδες καὶ λεπτὸν ἄνω. Ita lege pro ξυλῶδες. Eadem cap. 63. monent, castaneam nucem seri mucrone sursum spectante, contra amygdalae et iuglandis nuces mucrone deorsum converso. Vnde, et ex iis etiam, quae deinceps ex Plinio ponam, apparet vitium loci infra sect. 15. de iuglande: *Ponemus autem transversas ut latus id est carina*

in terra spatio inter se binorum pedum [2] separata. Amant agrum durum, siccum, calculosum, caelum calidissimum,[l] quia mature[m] florere consueverunt. ita statuendae sunt[n] arbores, ut ad meridiem spectent.

I. B. R. Br. *digitorum, ita quod cacumina* Cr. *digitis* Lov. *digitis alta cacumina tamen* Vinc. *cacumina* etiam I. B. R. E. Vulgo *acumina*. (2) *vel unius solummodo* Cresc. (l) *et* inser. A. I. I-G. (m) *maturas* I. B. R. Br. (o) *sunt ut arbores* A. Iunt. G. Victor. (n) *grandia seu grossiora lega-*

ipsa figatur in terra, cacumen ipsum, cum ponimus nucem, in aquilonis partem dirigemus. Quae ex h. l. partim sunt avulsa et corrupta. Britannus arborator Miller oculum seu umbilicum castaneae sursum converti iubet. In glande quernea, iuglande et castanea germen acumini appositum inde primum erumpit.

Amant) Geoponica X. 57. calidum amare coelum monent, ideo insulis magis convenire. Plinius 15. sect. 24. *Nucleus dissimilis* (avellanis) *latitudine et acriore callo. — nunc Thasiae et Albenses celebrantur et Tarentinarum duo genera, fragili putamine; ac duro, quae sunt et amplissimae et minime rotundae. Praeterea molluscae putamen rumpentes.* ubi liber Salmantic. habet *Albeses*, quod probabat Pintianus ob locum Festi: *Albesia scuta dicebantur, quibus Albenses, qui sunt Marsi generis, usi sunt. Haec eadem decumana vocabantur, quod essent amplissima.* Primam omnium florere, etiamsi non pluat, sed fiat coelum austrinum aut nubilum, amittere *florem* et primos fructus, si, cum defloruere, tales dies fuerint, ait libro 16. sect. 46, et 17. sect. 2. in senecta fertilissimam esse, sect. 51. De satione Plinius 17. sect. 11. *Inter ea quae semine seruntur, Mago in nucibus operosus est. Amygdalas in argilla molli, meridiem spectante, seri iubet; gaudere et dura calidaque terra; in pingui aut humida mori ac sterilescere. Serendas quam maxime falcatas et e novella fimoque diluto maceratas per triduum, aut pridie quam serantur, aqua mulsa. Mucrone defigi, aciem lateris in aquilonem spectare; ternas simul serendas triangula ratione, palmo inter se distantes; denis diebus adaquari, donec grandescant.* Idem 30. no. 4. *Mago idem amygdalas ab occasu Arcturi ad brumam seri iubet:* quae pleniora servarunt Geoponica X. 57. Addit Plinius l. c. *iuglandes nuces porrectae seruntur commissuris iacentibus.* Columella Arbor. 22. de amygdala: *pars acutior* (i. e. mucro) *inferior sit, quia inde radices mittit, et anceps ad Favonium spectet.* In loco lacunoso V. 10. 13. verba haec sola supersunt: *et anceps ad Favonium spectet.* Ipse Palladius ex sect. 15. ita mihi redintegrandus esse videtur: *obruemus amygdala terna spatio inter se binorum pedum separata non amplius quatuor digitis, ita, ut cacumina figamus in terra; lateris carinam ipsam cum ponimus nucem in aquilonis partem dirigemus.*

Ita statuendae) Crescentius: *Cum in seminario adoleverint, duobus annis elapsis praedictis mensibus transferantur ad locum, ubi perpetuo stare debent. Statuendae autem sunt, ut ad meridiem spectent viginti aut quinde-*

Cum in seminario adoleverint, relictis ibi quae spatio sufficiant plantis, alias transferemus mense Februario. Sed ipsa amygdala ad ponendum et nova legamus et grandia,[o] quae antequam ponamus,[p] pridie[q] mulsa[r] aqua, ita ut ne nimis, maceremus, ne germen extinguat ex multo melle[s] mordacitas. Alii[t] prius fimo 8
liquido per triduum nuces eas macerant: deinde[v] die et nocte esse patiuntur in mulsa, sed quae suspicionem tantum possit habere dulcedinis. Cum in seminario amygdala disponimus,[x] si siccitas intercesserit,[y] ter in mense[z] rigemus, et herbis nascentibus[a] circumfodiendo saepe purgemus. Terra seminarii laetamen

mus et nova non minus grossam testem habentia Cr. antiqua mea, sed Bas. omisso *seu grandiora* habet *nimis.* (p) *ponimus* I. B. Br. R. *ponamus in mulso maceremus multum aquata ne* etc. Cr. (q) *pridie* omitt. P. Cr. (r) *aquata nimis mulsa macer.* I. B. R. Br. Lugd. Pal. Erf. Vinc. *mulsa maceremus nimis aquata* Cr. Lovan. (s) *ex mulso melle* Erf. (t) *Alii eas nuces* Cresc. (v) *demum stare* Cr. recte Lov. (x) *Cum vero in s. disposita erunt* Cresc. (y) *intervenerit* Cr. editt. tres. *intercessit* Lugd. (z) *convenienti aqua* addit Cr. (a) *herbis circumstantibus saepe purgantes* Cr. (b)

cim pedibus ab invicem separatae. Albertus: *cum convaluerint satae amygdali transferantur et distinguantur intervallis competentibus ut dilatari possint.*

Pridie mulsa aqua) In tribus Codd. Florentinis et Vatic. etiam legitur, teste Pontedera, *mulsa aquata nimis maceremus.* Ex Columella Arbor. 22. et V. 10. legi malebat Pontedera: *aqua ita ut ne nimis dulci.* Difficultatem interpunctione mutata tollere conatus est Gesner, quam reliqui, etsi praefero rationem Pontederae. Geoponica X. 57. recentes nuces stercore diluto aqua macerant, alios in hydromelle una prius nocte macerare addunt. Albertus: *nova et grandia eligantur ad pondera et sata multo melius quam insita proveniunt. In aqua autem ponenda sunt duobus diebus antequam ponantur.*

Siccitas) Albertus: *si aridum sit tempus cui immersae erigantur et liberentur ab herbis circa nascentibus — immixta laetamini.*

Saepe purgantes) Cresc. addit: *Est autem diligentis cultoris unicuique nuci eius posita signum parvum infigere, ut seminarium sine laesione germinum antequam supra terram emittat vel emineat, fodi possit. Proderit etiam multum seminario, si, antequam in eo ponatur amygdala, terra nova quae subtus fuerat, desuper elevetur et optime pulverizata, semina recipiat. Deinde post insertionem ita habet: Primo anno quo plantatur ut optime convalescat a*

habere debet admistum.[b] Spatia inter arbores viginti
9 aut vigintiquinque [c] pedum dedisse sufficiat. Putan-
dae sunt Novembri mense, ut superflua et arida et
densa tollamus. Servandae sunt a pecore; quia, si
rodantur,[d] amarescunt. Circumfodi [e] non debent
quoties florent, quia inde flos eius excutitur. In ve-
tustate plus affert:[f] Si ferax non est,[g] tedae cuneum

cui etiam multum proderit si sabulum admisceatur, ut terra sit soluta et mollis addit Cr. ubi Lov. *etiam misceatur.* (c) *quindecim pedibus* Lugd. E. Vinc. Br. Cr. (d) *si rodentur* Cresc. *Praeterea accidit eis si rodantur quod fiunt fructus earum amari, ideo plurimum sunt a pecore servandae* Cresc. (e) *Qui circuf.* Palat. *Tempore autem florum non fodiantur, quia flos eius facile fossura excutitur ut idem dicit* Cr. (f) *Haec arbor hoc habet proprium quod in senectute plus fructificat* Cr. (g) *Si non feroces vero sunt — immergamus seu iungamus* Cr. *mergamus* solum in Lov. *im-*

mense Februario usque ad Octobrem singulis circumfodiatur mensibus et herbis iam nascentibus vel quater ad minus dicto tempore cum terra non nimis mollis est. ut (*talis* addit antiqua mea) *in pulverem, aliquid humoris habentem, convertatur et imbres occipere possit* (antiqua: *converti supervenientis occipere p.*) *quia conculcata nimium terra, denegat humorem.* (antiqua *denegant eidem*).

Admistum) Cresc. addit: *Si terra eius macra fuerit autumno effossa laetamen accipiat, si nimium sabulosa lapides vel laetamen et cretam accipiat. Formari autem debet — Sit autem uno solo stipite contenta qui primos ramos a sex pedibus usque ad octo vel decem erigatur a terra usque ad primos ramos.*

Densa) Albertus: *tam arido superfluo quam ramis densa.* non inepte. Pergit: *pecore, si corrodantur, amarescunt fructus eius tempore floris, nisi circumfodiatur: quia flos excutitur fossura. — in senectute plus fructificat: eo quod humor eius tunc a calore non exiccatur sicut in iuventute.* Ceterum Brusch. *Putanda est*, postea *quotiens — thedae* et sic fere ubique.

Amarescunt) Plinius 17. sect. 37. no. 9. ita praerosas ait transfigurari ex dulcibus in amaras, auctore Theophrasto C. Plant. V. 25.

Excutitur) Plinius 17. s. 39. *amygdalae si colantur fossione, florem amittunt; nec insitas circumfodere oportet, priusquam validae terrae coeperint poma.* Theophrastus C. P. III. 23. cum incipit ferre fructum, amygdalam nec rigari ait nec stercorari, nec putari, nisi quod sicca auferantur virgulta, ne florem abiiciat. Omnino terram ei tribui non bonam. Radices etiam per hiemem nudari, nisi morbus cessaverit.

Tedae cuneum) Geopon. X. 61. radices primum per hiemem denudari iubent; deinde caudicem iuxta terram perforare, *καὶ δᾳδὸς λιπαρᾶς ἐπίουρον εἰς τὸ τρύπημα καταχρούσας, οὖρον ἀνθρώπειον ἐπίχεε καὶ οὕτω προσχώννυε.* Theophrastus H. P. II. 3. clavo adacto et detracta lacryma corrigi ait amygdalum. Aristoteles

terebrata radice mergamus, vel silicem sic inseramus, ut libro [h] tegente claudatur. Locis [i] frigidis, ubi 10
metus est de pruina, Martialis dicit hoc remedio subveniri: Antequam floreant,[k] radices nudantur,[l] et albi lapides minutissimi misti arenis congeruntur,[m] et ubi iam [n] tutum videbitur ut debeant germinare, effossi iterum lapides submoventur.[o] Teneras nuces amy- 11
gdalus creabit (ut dicit) si ante florem radicibus ablaqueatis per dies aliquot calida aqua ingeratur.[p] Ex amaris dulces fiunt, si circumfosso stipite tribus

mergamus etiam Vinc. (h) *cortice* Cr. (i) *Item cum timetur ne pluvia seu pl. sen.* om. Lov. *pruina laedantur* Cr. (2) *florescant* E. (l) *nudentur* E. *radices earum nudentur* Cr. *mundantur* Vinc. (m) *congregentur* Erf. (n) Ita I. B. Br. R. Vinc. *iam dudum* Palat. Vulgo erat *ubi iam tempus.* (o) *submoveantur* Erf. Cr. deinceps *oblaqueatis* Cresc. Lovan. (p) *inferatur*

de Plantis I. 7. clavos infigi iubet et gummi detrahi. Vnde Basilius Hexaëm. V. p. 63. ed. Paris. ὅταν διατρηθεῖσαι τὸ πρὸς τῇ ῥίζῃ στέλεχος σφῆνα πεύκης λιπαρὸν (lege λιπαρᾶς est enim πεύκη ἔνδαδος Theophrasti) τῆς ἐντεριώνης μέσης διελαθέντα δέξονται, εἰς εὐχυμίαν μεταβάλλουσι τότε τοῦ χυμοῦ τὴν δυσχέρειαν.

Nudantur) Cresc. *Albertus vero addit, quod lapidibus albis parvis cum arena grossa operiantur, et si de pruina non timetur, submoveatur arena et reponatur humus.* In Alberto est: *nudentur radices eius — et quando non timetur* etc. In libro Leidensi est *alibi.*

Ingeratur) Geopon. X. 59 dulcem et teneram fieri monent, εἰ τὰ περὶ τὸ στέλεχος ἕως τῶν ἐπιπολῆς ῥιζῶν γυμνώσειας καὶ ἀρδεύσειας συνεχῶς ὕδατι θερμῷ πρὸ τῆς ἀνθοβολήσεως. Dulcem etiam fieri, εἰ ἐκτρυπήσας τὸ πρέμνον ἐπὶ παλαιστὴν ἐν τετραγώνῳ τὸ δάκρυον ἐκδέξῃ τὸ κατ' ἐνιαυτόν. melius tamen circumfosso stipiti apponi suillum stercus, affundi urinam, deinde terra adaggerata quotannis rigari. Ita plane verbo plenus Theoph. H. P. II. 8. C. P. II. 19 et I. 21. Theophrasti igitur verba: τιτράνας ὅσον παλαιστιαῖον πανταχόθεν, pessime interpretatus est vel Martialis vel Palladius: *tribus digitis a radice.* Calida irrigatam malum vernam meliores fructus afferre, myrtum etiam fructum apyrenum, monet Theophrastus C. P. III. 23. Plinius 17. sect. 43. *amygdalae ex amaris dulces fiunt, si circumfosso stipite ab ima parte circumforato defluens pituita abstergeatur — fertiles fiunt, e robore cuneo adacto.* Ex amaris amygdalis gummi, post Indicum optimum ait Plinius 13. s. 20. quo fortasse utebantur in gummitione vasorum et doliorum vinariorum. Albertus: *procreabit — calida rigentur.* recte, puto!

digitis a radice fiat caverna, per quam noxium [q] desudet humorem, vel medius truncus terebretur, et cuneus ligni melle oblitus [r] imprimatur; vel [si [s]]
12 circa radices suillum stercus affundas. Amygdala ad legendum maturitatem fatentur, cum fuerint spoliata corticibus. Haec sine cura hominis servantur in longum. Si difficulter corium dimittent, [t] paleis obruta continuo relaxabunt. Item [v] decoriata si aqua marina

Cresc. Pal. *irrigatur* Vinc. (q) *noxius humor exsudet* Pal. Cr. (r) *oblinitus* Cresc. recte Lov. (s) *vel si etiam circa r. ovis stercus aut parvi suis infundas ut Palladius ait.* Cr. sed Lov. omisso *etiam* habet eina *stercus suis parvi. effundas* Vinc. (t) *amittant* Cr. *dimittant* Lov. (v) *decoriata autem — salsa laventur, candida fiunt et duratura sed et sine industria aliqua vel*

Desudet) Albertus p. 432. *si cavetur super radices in stipite, ita quod superfluum humidum destillare possit.* Aristoteles de Plantis I. 7. ἀμυγδαλαὶ ἥλων ἐμπηγνυμένων αὐταῖς καὶ κόμμεως διὰ πολλοῦ καιροῦ ἐντεῦθεν ἐκβαλλομένου, βελτιοῦνται.

Vel si circa) Inclusum a Gesnero *si* omittunt Cr. et Vincentius utroque in loco. Recte!

Affundas) Pergit Cresc. *Infixos clavos plurimum iuvatur fructus, et maxime si aurei sunt, ut ait Albertus.* ubi antiqua mea: *confixa clavis multum plurimum iuvatur.* Geoponica III. 3. Martio iubent amygdalis stercus suillum apponere, ut fructus fiant dulces, maiores et teneri, auctore Aristotele; contra Teophrastum urinam suadere radicibus affundere. De suillo stercore in punica et amygdalo consentit Theophrastus C. P. III. 12. de punica Aristoteles de Plantis I. 7. Theophr. H. P. II. 3. Quae de clavis addit Crescentius, ducta sunt ex versione barbara Aristotelis de Plantis apud Vincentium Sp. natur. 13. c. 2.

Maturitatem) At Plinius XVI. sect. 42. *Floret prima omnium amygdala mense Ianuario, Martio vero pomum maturat:* ubi pomum Pontedera Antiqq. p. 614. interpretatur corticem, quem vere cum nucleis acerbis edi ait.

Haec sine cura) Vinc. *nec sine cura.* Sed altero loco habet vulgatam.

Decoriata) Geopon. X. 58. docent, cum cortex rumpi incipit, fructus colligi debere, et decoriatos muria lavari, ita enim candidiores fieri, et diutius servari, si postea in sole siccentur. In paleis condita amygdala facilius decorticari. Castaneam hodieque Lemovicenses Galli decoriant aquae ferventi iniectas instrumento, quod *Deboiradour* dicunt; deinde cum aqua coquunt, postea siccant; ita vero dulciores fieri affirmant. Vide Rozier. Observat. de Physique 1772. Ianuario p. 237. seqq. Albertus p. 432. *Fructus autem aqua marina calida et fere bulliente decorticatur et aqua dulci similiter, sed cum lavatur aqua maris, albior efficitur nucleus et diutius durans.*

lavemus aut salsa, et candida fiunt, et plurimum du-
rant. Mense Decembri et [x] Ianuario circa Idus amy-
gdalus inseritur: locis vero frigidis et Februario: si
tamen [y] surculos colligas et condas antequam germi-
nent. Vtiles sunt, qui de summitate sumuntur. In- 13
seruntur et sub cortice et in [z] trunco. Inseruntur in
se et in persico.[a] Graeci asserunt nasci amygdala
scripta,[b] si aperta testa nucleum sanum tollas, et in
eo quodlibet scribas, et iterum clausum [c] luto et
porcino stercore involutum reponas.[d] (Tit. XVI.) 14
Nucem [iuglandem [r]] seremus extremo Ianuario vel [s]
Februario. Amat loca montana, humida et frigida,
plerumque lapidosa. potest tamen et locis temperatis
iuvante humore nutriri. Serenda est nucibus suis eo
more, quo (et [t]) amygdala seruntur, et iisdem men-
sibus. sed [v] quas Novembri [x] mense disponis, aliqua-

cura servantur in longum, si fuerint exsiccata Cr. (x) Ita Erf. Cr. Vulgo *vel.* (y) *si surculos colligis et condas* Cr. *colligis et condias* Lovan. Vulgo h. l. *surculos condias antiq.* Cresc. deinceps *gemment.* (z) *in* omitt. Vinc. (a) *et in pruno* addit Cr. (b) *scripta* om. P. (c) *clausum* inserit Barth. XVI. (r) *iuglandem* om. I. B. Br. R. Barth. E. Cresc. Vinc. (s) *vel Febr.* deest P. Cr. Vinc. (t) *et* om. Cresc. Erf. hinc inclusi. antea *modo* Cresc. sed recte Lovan. deinceps *hisdem* Brusch. (v) *Sed* om. Pol. *Si quas* I. B. Br. R. (x) *mense* om. P. Cresc. deinceps *deponis* Vinc. his. *disponas*

Colligas et condas) Vulgarem lectionem *si tamen condias* ex Cresc. correxi, suadente etiam Pontedera, qui deinde ex eodem malebat legi: *utiles autem sunt.* Contra Geoponica X. 57. ex media arbore praeferunt; et cap. 62. sed addunt, ex summa etiam arbore recte sumi. Infra III. 25.,33. de amygdali insitione: *conditis tamen surculis antequam germinent.*

Qui de summitate sumuntur) Damnant contra Geoponica X. 57 et 62.

Et in persico) Crescent. addit *et in pruno*; sed eius insitio non *est ita utilis, ut satio, ut ait Albertus:* Noster Insit. 150. prunum et alias arbores nominat. Geopon. III. 43. inserunt mense Octobri.

Scripta) Geoponica X. 60. inscriptum nucleum rursus papyro colligare in putamine clausum et luto suilloque stercore obvolutum obrui iubent. Vnde apparet, recta nos ex libro Barthiano addidisse *clausum.*

Humida et frigida) Contra Geoponica X. 64. χαίρει τόποις ξηροῖς καὶ ψυχροῖς μᾶλλον ἢ θερμοτέροις. rectius omnino. Igitur *lego non humida.*

tenus in [y] sole siccabis, ut exsiccetur [z] noxium virus
15 humoris. Quas vero mense Ianuario [a] vel Februario positurus es, aqua simplici pridie macerabis. Ponemus [b] autem transversas, ut latus id est carina ipsa figatur in terra. cacumen ipsum, cum ponimus nucem, [c] in aquilonis partem dirigemus. Lapis subter [d] vel testa ponenda est, ut radicem non simplicet sed repercussa respergat. [e] Laetior fiet, si saepius transferatur. in frigidis locis bima, in calidis trima trans-
16 ferri debet. Radices plantarum, sicut in aliis arboribus solemus, in hoc [f] genere resecare non debes. [g]

Cresc. Lov. (y) *in* om. Cresc. (z) *essiccetur* Br. *exuatur* Erf. (a) *Ianuarii Februarii* Cresc. princeps antiq. Lovan. (b) *Ponentur*. P. *ponentur autem transversae ut latus eiecto cacumine, id est ipsa tarma figatur in terram, cacumen ipsum cum in seminario vel alibi nucem componemus ad partem dirigemus aquilonis. Lapis subtus* Cresc. recte Lovan. (c) *nucem* om. Vinc. (d) *subtus* V. Cr. (e) *dispergat* Vinc. alibi *dispergatur*. (f) *hac resec.* P. et Cresc. Lovan. *hoc res.* Cresc. (g) *laetior fiet si saepius transferatur*,

Pridie) *per duos dies* Albertus ex h. l.

Ponemus) Miror, Interpretes non vidisse, haec in iuglandem nullo modo convenire, in qua nulla carina çonspicitur nucis, sed pertinent ad amygdalam, alieno loco hic apposita et corrupta, ut docui ad sect. 7. Vitium huius loci demonstrat etiam Crescentius, qui babet: *ut latus eiecto cacumine id est ipsa tarma figatur in terram, cacumen ipsum cum in seminario vel alibi nucem componemus, ad partem dirigemus aquilonis.* Iuglandem similiter ut amygdalam seri nucibus suis, testantur Geopon. X. 63. et ipse Palladius s. 14. *serenda est nucibus suis eo more quo et amygdala seruntur.* Quo argumento cognoscimus, haec in amygdala iam antea fuisse tradita a Palladio.

Lapis subter) Rationem vide ad Colum. V. 10. 13. Gesner h. l. malebat *repercussam*. Albertus: *ponitur canna ipsius subtus versa et acumine suo converso ad aquilonem supposito lapide, ad quem reflexa radix cogatur non simplex, sed multiplicata terrae infigi.*

Laetior) Pro bis Crescent. transplantatur in locis calidis et siccis mense Octobri, cum casum foliorum passa est, et melius mense Novembri, in frigidis vero mense Februario et Martio, sed in temperalis satis commode utroque tempore transplantatur, biennalis in frigidis et triennalis in calidis regionibus transferatur; Geoponica X. 64. *θᾶττον δὲ αὐξήσει ἡ καρύα μεταφυτευομένη πολλάκις, μάλιστα δὲ ἐὰν τις κυπρίνῳ ἥλῳ ἢ πασσάλῳ καθηλώσειε τὸ δένδρον ἕως διέλθῃ μέχρι τῆς ἐντεριώνης.* Albertus: *latior erit arbor.*

Fimo bubulo ima planta tingenda est. sed melius cinis[h] spargetur in scrobibus, ne calore stercoris aduratur: nam cinis creditur vel corticis[i] teneritudinem procurare, vel fructuum densitatem [afferre.] Altis[k] 17 scrobibus delectatur pro arboris magnitudine, et desiderat intervalla maiora,[l] quia stillicidiis foliorum suorum proximis vel sui generis nocebit arboribus. Debet aliquando circumfodi, ne cava[m] fiat vitio senectutis: [quae[n] si vitietur] canalis longus a summo trunco ad imum debet excudi:[o] sic[p] beneficio solis et venti durescunt, quae in putredinem transibant. Si dura nux erit[q] vel nodosa, cortex circumcidendus 18 erit, ut vitium[r] mali deducat humoris. Alii radicum

fimo bubulo planta est obducenda Cr. sed antiqua mea et pr. *bubulo una planta mittenda est.* Lugd. et Cresc. Lovan. *tangenda.* Vinc. *cingenda.* Lov. Cresc. recte *ima* habet. (h) *in locis frigidis et sabulum in calidis* ins. Cr. *spergetur* Lovan. (i) *nam et cinis — corticem et ten.* omisso *afferre* Cr. *corticis eius* Lov. *et fructum dempsitatem* Pol. *afferre* om. etiam Pol. Lugd. Barth. Vinc. bis. (a) *A. sc. pr. a. m. defodi quaerit, int. maioraque des.* Vinc. (l) *scilicet 40 vel 50 pedum ad minus* Cr. (m) *vacua* P. (n) inclusa om. Br. P. Lugd. B. Erf. Cr. Vinc. sed. Cresc. habet *et longus.* (o) *excludi* suprasc. *excindi* Erf. *extendi seu excuti* Cr. antiqua mea. sed Bss. omisit *seu excuti* recte Lov. Vinc. *excidi.* (p) *ut* Cr. deinde *durescant.* (q) *fuerit* E. post *nodosa* addit Cr. *stricta, ut inde nucleum facile auferri non possit.* (r) *vicinum* Pol. et Cr. antiqua editio. recte Lov. addens *tandem. decutias*

Tingenda) *tangenda* malebat Gronov. Observv. III. 18. comparato nostro Februar. 25. sect. 15. Aprili 8.

Cinis) Geoponica l. c. λεπτόσαρκον δὲ καὶ εὔθρυπτον τὸ κάρυον ἔςαι — σποδὸν τῷ ςελέχει καὶ ταῖς ῥίζαις συνεχῶς ἐπιχέων. et c. 66. Albertus: *si citius circa radices spargatur, in fructu facit alterum duorum aut utrumque, scilicet, aut corticis sive testae teneritudinem, aut nuclei magnitudinem et densitatem.* Ceterum Brusch. *cinis aspergatur — et cinis creditur.* Ex Ascensiana *aspergatur* annotavit Gronovius, qui verbum *spargetur* in Leidensi deesse monet libro.

Canalis) Albertus: *cortex eius fundatur ab alto stipitis usque ad imum* pro *findatur — imum.* Pergit: *foveas circa nucem facias frequenter ne antiquitate cana fiat.* Ceternm *excludi* etiam Leidensis.

Transibant) Addit Cresc. *formatur autem ut sex vel octo aut decem pedibus stipes earum elevetur in altum, ibique dividatur in ramos, qui primo sursum deinde procedente tempore flectentur inferius et per magna latera se diffundent.*

summa praecidunt: alii terebratae radici palum de buxo imprimunt, vel cuprinum clavum vel ferreum.[s] Si[t] Tarentinam facere volueris, solam nucis carnem lana propter formicas obvolutam in seminario debebis obruere. Si ferentem iam in[v] hoc genus velis mutare, lixivo per annum continuum ter rigabis in mense. Cortex in nuce dimissus maturitatis indicium est, qualis debet et poni. Nuces[x] servantur vel paleis
19 obrutae vel arena vel foliis suis aridis, vel arca ex ligno suo facta inclusae,[y] vel caepis mistae, quibus

Vinc. (s) *praescindunt — aut ferreum figunt, sed ea inutilia puto et omni ratione carere* Cr. recte nov. *palum* om. Pal. (t) *Si T. — et poni* om. Pal. (v) *in* om. deinde *lixivio* Vinc. (x) *si nuces facere volueris varenis obrues vel foliis* etc. P. *Reliquas autem electas servare quas in arena servandas obrues vel foliis — vel in arca — includes* Cresc. *arena — includas* Lov. (y) *includes vel cepis miscebis ut eis etiam aeredinem tolli* P. *vel cepis miscebis quod etiam eis acredinem tollitur.* sed antiqua mea: *acredine tollit.* B. R.

Palum de buxo) Geoponica: εἰ δέ τις διατέμοι τὴν ἐντεριώνην τρυπάνῳ καὶ πάσσαλον πτελέϊνον (ulmeum) ἰσομεγέθη ποιήσας διασφίγξει, τρυπήσας τὸ δένδρον πέραν, τὰ σκληρὰ καὶ ἀῤῥενικὰ εὔθρυπτα ποιήσει.

Ferreum) Albertus p. 432. de amygdalo: *confixa clavis multis multum iuvatur ad fructum et praecipue si sint clavi aurei, valent tamen etiam ferrei.*

Tarentinam) Vide ad Colum. V. 10. 14. Geoponica X. 66. lana aut foliis vitis aut ulmi nucleum obvolutum poni iubent, et iuglandis et amygdalae et reliquarum nucum.

Cortex — dimissus) Cresc. colligunt autem eas perticis excutiendo cum inter nucleum et testam aliqua rubedo apparet, aut cum exterioribus corticibus incipiunt posse expoliari, et in acervum congregantur, ut quibusdam diebus elapsis possint cum lapidibus aut modico ligno ductis corticibus facile removeri. Deinde duobus, tribus vel quatuor diebus in aëre, secundum quod sol magis vel minus calidus fuerit, ponantur ut siccentur et servabiles fiant; et si, antequam ad solem ponantur, aqua laventur, pulchriores et magis venales efficientur. Cortex latino vocabulo fuit olim dictus *gulliocae*, quod Festus interpretatur *nucum iuglandium summa et viridia putamina.* Suspicor, ex graeco γυλιὸς factum *gulliocae.* Sed rectius Festus alibi. *Culiola cortices nucum viridum dicta a similitudine culeorum, quibus vinum sive oleum continetur.* Originem vocabuli tandem mihi demonstravit Hesychii κολλύχνιον, καρύου λέπισμα. unde *Collucia* legere malim apud Festum.

Caepis) Plinius 23. sect. 77. *adversantur iuglandes caepis, leniuntque earum saporem.* Dioscorides I. 178. σκόροδα allia nominavit.

hanc vicissitudinem reddunt, ut eis acredinem tollant. Martialis [asserit,[z] el] expertum se ait, virides nuces tantum liberas[a] putaminibus suis melle demergi, et[b] post annum virides esse, et ipsum mel ita[c] medicabile fieri, ut ex eo facta[d] potio arterias curet et fauces. Inseritur, ut plerique [asserunt,[e]] mense Februario in arbuto:[f] sed melius in trunco, ut aliqui, et in[g] pruno vel[h] in se. Hoc mense tuberes[i] inseruntur cydoneo. Nunc locis temperatis Persicorum ossa ponuntur. Et inseritur eadem Persicus in se, in amygdalo, in pruno: sed pruno Armenia[2] inseremus et praecoqua. Nunc etiam prunus inserenda est an-

caepis Iuntt. *coepis* et Vict. (z) inclusa omitt. P. Lugd. E. Cr. Vinc. bis. Br. Asc. (a) *liberatae* Lugd. E. Vinc. *ut virides n. p. suis liberatas in melle* Cresc. (b) *et — fieri* omitt. antiqua mea Cresc. (c) *ita* om. Cr. Basil. (d) *facto et* Cr. Basil. (e) *volunt* Vinc. om. Pal. Lugd. I. B. R. E. Br. (f) *arbusto* E. *Inseritur autem in se in trunco Februario mense et in pruno ut ait Albertus* Cr. (g) *in pruno vel* om. I. B. R. Br. (h) *et* A. Iunt. G. (i) *tubures* Brusch. (2) *pruno in medio* E. deinde *inserimus* Br. (l) *germinet* I.

Expertum) Leidensis liber cum Ascens. *se expertum dicit*, monente Gronovio.

Arterias) asperam arteriam intelligit, aqua medicamina arteriaca dicuntur. Albertus: *cum testa disposito putamine in melle demerge.*

Arbuto) Geoponica X. 76. τὸ κάρυον εἰς κόμαρον ἐγκεντρίζεται. Inseri nucem, sed tarde coalescere insitum, monent Geoponica X. 65. Plantam bimam vel trimam eximi, iuxta radicem fisso trunco inseri, atque insitam iterum plantari. Quosdam tamen anno antea ramum arboris delectum, unde inserant, intorquere; ita enim clavae medullam augeri, rasuram surculum deinde facilius pati et insitum facilius comprehendere. Albertus: *inseritur autem in sui generis truncum aut etiam in trunco pruni.* Alii negabant, nucem aeque magis quam resiniferas arbores insitionem pati aut recipere. Geopon. X. 65. Difficultatem inserendae nucis expertus vinitor mihi affirmavit. Rationem forte non frustra quaeris in eo, quod observavit Theophr. H. P. III. 7. de ratione germinationis, ubi de iuglande et corylo: ἐκ τοῦ ἄκρου μὲν οὐκ ἀνίησιν, ἐκ δὲ τῶν πλαγίων καὶ αὐτὸ προωθεῖται τὸ ὑπάρχον, ὥσπερ καὶ τὸ ὅλον στέλεχος καὶ οἱ ἀκρέμονες, ipsaque germina terminari ait folio, eandemque fere esse germinationem frumenti, qui τῇ προώσει τῇ ὑπαρχούσῃ αὐξάνεται. quem locum nec Scaliger, nec Bodaeus interpretati sunt.

Armenia) Vide ad Novembr. VII. 6.

tequam gumminet,[l] in se et [in[m]] persico. Et cerasus opportune inseretur agrestis.

XVI. Hoc mense (sicut Columella dicit) maturi agni et animalia omnia minora atque maiora charactere[a] signentur. Hoc tempore lardi, echini salsi, raporum condiendorum et pernarum iusta confectio est.

XVII. Hoc mense ex baccis myrti[a] oleum conficies hoc modo: Vnciam[b] foliorum per olei libram unam mittes, et per uncias[x] vini veteris styptici heminam, et cum oleo[c] bullire facies. Idcirco autem[d] vino respargentur[e] folia, ne[f] frigantur antequam decoquantur.[g]

XVIII. Item eisdem baccis vinum myrtite[a] sic facies: In vini veteris sextariis urbicis x mittis grana myrti confracta sextarios[b] urbicos III, quae sint decem et novem diebus infusa. Postea expressis myrti[c] granis colabis, et[d] in eo vino medium croci scrupulum

B. Br. R. (m) *in* deest I. B. Br. R. E.

XVI. (a) *caractere* Br.

XVII. (a) *myrtae* Barth. E. (b) *Per olei libram unam mittis foliorum uncias decem et per vini steptici veteris heminam* Barth. (c) *eo* Vinc. (d) *et vino* Vinc. (e) *respergentur* a. V. *resperguntur* Vinc. *Iccirco* Br. (f) *frangantur* Vinc. *ut refrigerentur* P. *ne refrigerentur* Erf. (g) *decoquant* Barth.

XVIII. (a) *myrti fit hoc modo* Vinc. Duac. XVI. 438. (b) *sextarios urbicos* 3. om. P. (c) *myrti granis* om. P. (d) *bacchis et* P.

Gumminet) Infra XII. 7. 15. eadem repetuntur de pruno. Male igitur Edd. primae *germinet*.

XVI. *Columella*) XI. 2. sect. 14.

XVII. *Myrti*) Plinius XV. sect. 7. *simile est e myrto nigra; et haec latifolia melior. Tunduntur baccae aspersae calida aqua, mox decoquantur. Alii foliorum mollissima decoquunt in oleo et exprimunt. Alii deiecta ea in oleum prius sole maturant. Eadem ratio et in sativa myrto; sed praefertur silvestris minore semine, quam quidam oxymyrsinem vocant.* Haec eadem Dioscorides I. 48.

XVIII. *Vrbicis*) Italicis opponi, recte monuit Barth. Italicos nominat noster Octobr. XIV. 14. Cum melle myrtitem vinum parat noster alio modo III. 27.

Et novem) Barthii membranae *et octo* habebant.

et folii unum scrupulum mittis, et ex mellis optimi decem libris omnia temperabis.

XIX. Item [ex[a]] lauri baccis oleum conficietur hoc modo: Lauri baccas quam plurimas et maturitate turgentes in aqua calida bullire facies: et ubi diu[b] ferbuerint, olei, quod ex se dimiserint, supernatantis undam pennis leviter cogentibus in vasa transfunde.

XX. Lentiscini[a] etiam olei matura confectio est, quae fit taliter: Grana matura lentisci quamplurima colliges,[b] et una die ac nocte supra se acervata esse patieris. deinde sportam granis eisdem plenam cuicunque[c] vasculo superpones[d] et[e] calida adiecta calcabis, et exprimes.[f] tunc ex eo humore, qui defluxerit, supernatans oleum lentiscinum sicut laurinum colligetur.[g] Memento autem (ne rigore possit astringi) aquam calidam saepe suffundere.[h]

XXI. Gallinarum partus foecunditatem repetit hoc

XIX. (a) *ex* om. E. (b) *diu* om. E.

XX. (a) *Lentisci* Lugd. (b) *colligis* a. V. et Erf. deinde *et in una* Br. (c) *circumquaque* Vinc. (d) *superponis* a V. *supponis* Erf. *superponas et aqua calida* Vinc. (e) *et calida — exprimes* om. I. B. R. Br. (f) *exprimis* Erf. (g) *laurium colligitur* Erf. (h) *superfundere* P. *fundere* Lugd.

Folii) i. e. malabathri. Ceterum vinum myrtitem aliter parat infra Febr. 27 et 31. ubi vide annotationes.

XIX. *Lauri*) Infra Octobr. 10. mense postremo Octobri iubet lauri baccas legi ad oleum faciendum in locis siccis et calidis. De oleo laurino Dioscorides I. 49. et Plinius 23. sect. 43. Cresc. V. 41. fructum lauri nigrum et parvum *orbatam* dici tradit. Italis hodie *orbacca* audit.

XX. *Lentiscini*) Parat idem hodieque Sicilia, teste Sestini T. II. p. 208. vers. germ. Ecce Africanus Cestorum p. 299. σχίνιον δὲ οὕτως σκευάζεται. ὥριμος ὁ τῆς σχίνου καρπὸς εἰς ὅλμον βληθεὶς ὑπέρῳ ξυλίνῳ κόψεται. εἶτα καττέῤῥακται εἰς ἀγγεῖα ρ ἔςε ὕδατι ἐπὶ πλεῖςον βραχεὶς καὶ ἀναληφθεὶς κυρτίσιν ἐξιποῦται. ἔνιοι δὲ κόψαντες καὶ ὕδατι φυράσαντες, ἐν κριβάνοις ἀποτίθενται, ἕςε ζεσθῇ, οὕτως τε ἐξιποῦσιν. ubi priora sic lege κόπτεται. deinde ex Colbertino codice: εἶτα κατερᾶται i. e. transfunditur. Pro numero vasorum ρ margo Editionis ζ habet. Pergit Africanus: τὸ δὲ δὴ τερμίνθινον ὁμοίως τῷ σχινίῳ σκευάζεται. ἄλλοι δὲ κόψαντες ἐμβάλλουσιν εἰς χύτρας ἐχούσας ὀλίγον ὑπερέχον ὕδωρ εἶθ' ἑψοῦσιν καὶ τὸ ἐπιπλέον ἐλαιῶδες ἐκλέγουσι.

mense post brumalem quietem; et incipiunt ad educandos pullos ova supponi.

XXII. Hoc etiam mense caedenda materies[a] est ad fabricam, cum luna decrescit, et ridicae[b] vel pali faciendi.

XXIII. Hic mensis in horarum spatio cum Decembri mense convenit, quarum sic mensura colligitur.

Hora	I	et	XI	pedes	XXIX
Hora	II	et	X	pedes	XIX[a]
Hora	III	et	IX	pedes	XV
Hora	IV	et	IIX	pedes	XII
Hora	V	et	VII	pedes	X
Hora	VI	.		pedes	IX

XXII. (a) *materia* I. I-G. E. (b) *ridicae vel* om. P. *redicae* E. *ramicesque* Vinc. bis. *etiam sunt faciendi* Idem.
XXIII. (a) *XVIII.* I. B. R. Br.

XXII. *Ridicae*) Vincentius bis habet ex h. l. *ramicesque*. In Columella IX. 1. 3. pro *ramices* ex Sangerm. dedi *amites*.

XXIII. *Convenit*) Horas mensium eodem modo definit Isidorus de natura rerum cap. 5.

Mensura) In genere Plinius 18. s. 59. *Cardo temporum quadripartita anni distinctione constat, per incrementa lucis. Augetur haec a bruma et aequatur noctibus verno aequinoctio diebus XC. horis tribus. Deinde superat noctes ad solstitium diebus XCIII. horis duodecim, usque ad aequinoctium autumni. Et tum aequata die procedit ex eo ad brumam diebus LXXXIX. horis tribus. Horae nunc in omni accessione aequinoctiales, non cuiuscunque diei significantur. Omnesque eae differentiae fiunt in octavis partibus signorum.* ubi Pintianus lacunam ita supplebat: *ad solstitium diebus XCII. horis XII. Deinde diminuitur usque ad aequinoctium autumni diebus XCI. horis XII. Et tum aequata* etc. quia Plinius ipse ab aequinoctio verno ad solstitium numeret paulo post dies XCI. et a solstitio ad aequinoctium autumnale XCII. Contra Harduinus emendat: *diebus XCIII. horis duodecim; et inde minuitur diebus XCII. horis duodecim usque ad aequinoctium autumni.* cum Petavio Var. Dissert. Libro II. c. 5. pag. 81. Deinde Pintianus malebat scribi: *procedit ex eo ad brumam diebus XCII.* At omnium optime locum redintegravit Pontedera in Antiqq. p. 383. *horis duodecim, diebusque XCII. horis XII. ad aequinoctium autumni.* Cum Palladio consentit Isidorus de rerum natura cap. 5. Gesneri annotatio ad h. l. haec est:

De horis est peculiaris Aldi libel-

lus his scriptoribus in hac etiam editione adiectus. Supererat illud quaerere, ad quodnam horologium s. solarium pertineant numeri Palladiani. Credo equidem ad Romanum, ad cuius certe formam et divisiones suspicari licet reliqua in provinciis esse instituta. Diversam autem fuisse et longitudinem gnomonis et divisiones (ut de diversa declinatione, quam elevationem poli dicunt astronomi, taceamus), Vitruvius docet VIII. 8. Porro similis fere ratio videtur fuisse horologii Atheniensis, ubi ςοιχεῖον. δεκάπουν horam coenae signabat. Vid. Aristoph. Εκκλησ. 648. et Pollux VI. 44. Est autem *decem pedum* umbra circa aequinoctium, Aprili mense et Septembri (quod mensurae loco assumi naturale est, tanquam medium inter longissimam umbram et brevissimam) hora diei *nona*, quam coenae solemnem fuisse notum est. Caeterum hoc etiam notamus, ut in Commeliana, ita et hic iunctim commemorari eas horas, quarum sunt aequales umbrae v. g. I et XI. II et X, et ita porro: In editionibus autem antiquis separatim suo quamque horam ordine poni a I ad XI, idque etiam in Codice Mediceo observatum ostendit collatio ab Ang. Politiano facta mense Decembri, reliqui enim de horis tituli vel desunt, vel certe a Politiano praetereuntur.

Aldi libellus commodiorem hic locum occupabit, quam inter Praefationes, quo fuerat reiectus a Gesnero.

ALDVS LECTORI SAL.

Iampridem decrevi, quacunque in re possum, prodesse studiosis. Quam ob rem perquam utile visum est futurum, si hic de diebus et qui in viginti quatuor partes, et qui in duodecim dividuntur: tum de horis, quae sunt apud Palladium, nonnihil dicamus. Atque eo magis, quod a perquam paucis aetatis nostrae hominibus iotelliguntur. Dierum duo sunt genera, alii naturales, alii civiles. Naturales, quibus nunc passim utimur: coustant quatuor et viginti partibus aequalibus ab occasu solis ad alterum occasum: quae horae appellantur: et graece *ἰσημερινaί*, latine aequinoctiales dicuntur. Civiles autem, ab ortu solis ad occasum constant duodecim partibus inaequalibus: quae graece *καιρικαί*, latine tamporales, seu, quod idem est, vulgares nominantur. Atque hae duodecim partes hibernis solstitiis brevissimae sunt, et tertia parte minores, quam aequinoctiales, aestivis autem longissimae: eademque tertia maiores, quae illae, et, quod sequens est, vincunt hibernas duabus quartis: sive, quod idem est, dimidio, id quod significare voluit Virg. eo versu:

An ne novum tardis sidus te mensibus addas,

id est Iunio et Iulio, quibus horae longissimae sunt. At Vere, sole Arietem, Autumno, Libram ingredieote: pares suot aequinoctialibus: eademque ab hiberno solstitio ad aestivum cum die crescente crescunt: ab aestivo autem ad hibernum cum eodem decrescente decrescunt. Et quoniam singuli dies ci-

viles, ac noctes totius anni, horis duodecim continentur, sexta diei hora semper est meridies: et prima incipit oriente sole: Duodecima eodem occidente finitur. Verbi gratia, mense Martio cum hae ipsae horae temporales fere pares sunt aequinoctialibus: prima hora diei civilis est eadem cum tertiadecima diei naturalis. Secunda, eadem cum quartadecima. Tertia, cum quintadecima. Quarta, cum sextadecima. Quinta, cum decimaseptima. Sexta, cum decimaoctava. Septima, cum decimanona. Octava, cum vigesima. Nona, cum vigesimaprima. Decima, cum vigesimasecunda. Vndecima, cum vigesimatertia. Duodecima, cum vigesimaquarta. Illud igitur in sacris literis: A Sexta autem hora usque ad Nonam tenebrae factae sunt super universam terram: intelligendum est a Decimoctava hora, usque ad vigesimam primam diei naturalis: ut nunc horae aguntur. Nam apud veteres Solaria in horas tam noctis, quam diei temporales non aequinoctiales dividebant. Mense autem Iunio, cum horae quam longissimae sunt, prima hora temporalis est eadem, quae uona cum tertia parte decima aequinoctialis: Secunda, quod reliquum decimae cum duabus tertiis undecimae. Atque ita singulae tres horae temporales continent quatuor aequinoctiales. Pari modo, quarta est eadem quae tertiadecima cum tertia parte quartaedecimae. Quinta, quod reliquum quartaedecimae cum duobus tertiis quintaedecimae. Sexta, quod reliquum quintaedecimae cum integra sextadecima et est meridies. Item tres temporales, Septima, Octava, Nona, sunt eaedem, quae quatuor aequinoctiales: videlicet decimaseptima, decimaoctava, decimanona, vigesima. Item decima, undecima, duodecima, eaedem quae vigesimasecunda, vigesimatertia, vigesimaquarta. Non ab re hic visum est subiungere epigramma Martialis ad Euphemum structorem Domitiani: ubi harum horarum temporalium meminit, est autem hoc;

Prima salutantes, atque altera detinet hora.
Exercet raucos tertia causidicos.
In quintam varios exercet Roma labores:
Sexta quies lassis, septima finis erit.
Sufficit in nonam nitidis octava Palestris.
Imperat exstructos frangere nona toros.
Hora libellorum decima est Eupheme meorum:
Temperat ambrosias cum tua cura dapes.
Et bonus aetherio laxatur nectare Caesar:
Ingentique tenet pocula parca manu.
Tunc admitte iocos, gressu timet ire licenti
Ad matutinum nostra Thalia Iovem.

Horae autem, de quibus agit Palladius, sunt quae diem ab ortu solis ad occasum dividunt, in partes duodecim: quae umbris sic deprehenduntur. Fiat planicies quadrata ad regulam, et libellam in loco aperto: qui toto die illustretur a sole: spectetque uno latere septentrionem: alio meridiem: Solem alio orientem: occidentem alio. Deinde in medio quadrati collocetur indagator umbrae: qui graece γνώμων, seu σκιαθήρας dicitur, observeturque prima dies cuiusvis mensis: Verbi gratia, Ianuarii: idque coelo sereno, tunc tacto gnomone a solis radiis: umbra gnomonis prima hora diei erit longa pe-

des XXIX. Secunda XIX. Tertia XV. Quarta XII. Quinta X. Sesta IX. atque hac hora semper (ut dixi) est meridiea: tunc enim sol altissimus facit umbras brevissimas. Deinde incipit declinare, et descendere ad occasum, atque umbrae eadem, qua decreverant, mensura augentur: quo fit, ut septima hora, quae est prima post meridiem, umbra gnomonis fit longa pedes decem et respondeat quintae antemeridianae (nam horae ante sextam antemeridianae, post sextam pomeridianae appellantur) octava sit longa pedes XII. et respondeat quartae. Nona, XV, quanta fuerat tertia. Decima, XIX. quot pedum erat secunda. Vndecima, XXIX. quot prima. Et quoniam in horarum spatio Ianuar. cum Decembri mense convenit: eaedem erunt umbrae singulis horis hoc mense, quae et Isnusrio. Idem quoque faciendum est in caeteris mensibus: ut bini scilicet computentur, et Febr. in horarum mensura cum Novembri mense concordet, Martius cum Octobri, Aprilis cum Septembri, Maius cum Augusto, Iunius cum Iulio: quemadmodum in fine cuiusque mensis apud Palladium licet videre. Illud apud eundem in fine postremi mensis his verbis. Decembrem Ianuario in horis causa dispar adiunxit: cum linea simili ille augeatur, hic decrescat: intelligendum est et de umbris: quod tsm ante meridiem, quam post pares, atque eaedem in singulis binis mensibus sint: idque dispari causa, et de diebus, quos constat ses mensibus augeri, et sex decrescere. Nam etsi eadem quantitate sunt horae mense Ianuario, qua et Decembri: eademque mense Februario, qua et Novembri; et sic in reliquis paribus, quemadmodum auctor ostendit: tamen ex singulis paribus quantum augetur alter, tantum alter diminuitur. Ascendente enim Sole a Capricorno ad Cancrum (ut supra diximus) dies semper augentur; decrescunt contra descendente illo a Cancro ad Capricornum. Notandum praeterea, crescentibus diebus, decrescere semper umbrss gnomonis: contra, decrescentibus illis, has semper augescere: et hinc est, quod mense Ianuario cum dies brevissimi sunt, et augentur, prima hora diei umbra gnomonis est longa pedes XXIX. Februario, quae est longissima, XXVII. Martio, XXV. Aprili, XXIV. Maio, XXIII. Iunio, XXII. Mense autem Iulio, cum dies longissimi sunt, et decrescunt, prima hora diei umbra gnomonis est longa pedes XXII. quae est brevissima: Augusto, XXIII. Septembri, XXIIII. Octobri, XXV. Novembri, XXVII. Decembri, XXIX. Id quod ut melius cognoscatur, subiunximus et eos menses, quibus dies augentur, umbris decrescentibus: et eos, quibus dies decrescunt, umbris crescentibus. Incepimus autem ab Ianusrio, et Iulio: quorum altero dies sunt brevissimi, et semper augentur usque ad solstitium aestivum: et umbras longissimae, sed decrescunt, quamdiu dies augentur; altero dies sunt longissimi, et semper decrescunt usque ad solstitium hibernum, et umbrae brevissimae, sed augentur, quamdiu dies decrescunt. Et licet a solstitiis incipiendum fuisset: quae Decembri et Iunio fiunt, tuncque dies vel augeri, vel decrescere incipiunt: tamen incrementa, vel diminutiones dierum cum diminutionibus incrementisque umbrarum sic facilius dignoscuntur, qua quidem re cognita, et dispar illa causa cognoscetur: quia in horarum spatio Ianuarius Decembri, Februarius Novembri, Martius Octobri, Aprilis Septembri, Maius Augusto, Iunius Iulio adiuncti, linea simili, ut ait Palladius, augentur, vel decrescunt.

Ian. augentur dies, et umbrae decrescunt.		Febr. augentur dies, et umbrae decrescunt.		Martio augentur dies, et umbrae decrescunt.		Aprili dies augentur, et umbrae decrescunt.	
Hora	Pedes	Hora	Pedes	Hora	Pedes	Hora	Pedes.
I.	XXIX.	I.	XXVII.	I.	XXV.	I.	XXIIII.
II.	XIX.	II.	XVII.	II.	XV.	II.	XIIII.
III.	XV.	III.	XIII.	III.	XI.	III.	X.
IIII.	XII.	IIII.	X.	IIII.	VIII.	IIII.	VII.
V.	X.	V.	VIII.	V.	VI.	V.	V.
VI.	IX.	VI.	VII.	VI.	V.	VI.	IIII.
VII.	X.	VII.	VIII.	VII.	VI.	VII.	V.
VIII.	XII.	VIII.	X.	VIII.	VIII.	VIII.	VII.
IX.	XV.	IX.	XIII.	IX.	XI.	IX.	X.
X.	XIX.	X.	XVII.	X.	XV.	X.	XIIII.
XI.	XXIX.	XI.	XXVII.	XI.	XXV.	XI.	XXIIII.

Maio dies augentur, et umbrae decrescunt.		Iunio dies augentur, et umbrae decrescunt.		Iulio decrescunt dies, et umbrae augentur.		Augusto decrescunt dies, et umbrae augentur.	
Hora	Pedes	Hora	Pedes	Hora	Pedes	Hora	Pedes.
I.	XXIII.	I.	XXII.	I.	XXII.	I.	XXIII.
II.	XIII.	II.	XII.	II.	XII.	II.	XIII.
III.	IX.	III.	VIII.	III.	VIII.	III.	IX.
IIII.	VI.	IIII.	V.	IIII.	V.	IIII.	VI.
V.	IIII.	V	III.	V.	III.	V	IIII.
VI.	III.	VI.	II.	VI.	II.	VI.	III.
VII.	IIII.	VII.	III.	VII.	III.	VII.	IIII.
VIII.	VI.	VIII.	V.	VIII.	V.	VIII.	VI.
IX.	IX.	IX.	VIII.	IX.	VIII.	IX.	VIII.
X.	XIII.	X.	XII.	X.	XII.	X.	XIII.
XI.	XXIII.	XI.	XXII.	XI.	XXII.	XI.	XXIII.

Septembri decrescunt dies, et umbrae augentur.		Octobri dies decrescunt, et umbrae augentur.		Novembri dies decrescunt, et umbrae augentur.		Decembri dies decrescunt, et umbrae augentur.	
Hora	Pedes	Hora	Pedes	Hora	Pedes	Hora	Pedes.
I.	XXIV.	I.	XXV.	I.	XXVII.	I.	XXIX.
II.	XIIII.	II.	XV.	II.	XVII.	II.	XIX.
III.	X.	III.	XI.	III.	XIII.	III.	XV.
IIII.	VII.	IIII.	VIII.	IIII.	X.	IIII.	XII.
V.	V.	V.	VI.	V.	VIII.	V.	X.
VI.	IIII.	VI.	V.	VI.	VII.	VI.	IX.
VII.	V.	VII.	VI.	VII.	VIII.	VII.	X.

VIII.	VII.	VIII.	VIII.	VIII.	X.	VIII.	XII.
IX.	X.	IX.	XI.	IX.	XIII.	IX.	XV.
X.	XIIII.	X.	XV.	X.	XVII.	X.	XIX.
XI.	XXIIII.	XI.	XXV.	XI.	XXVII.	XI.	XXIX.

Sed sciendum, primos quosque dies mensis descriptos tantum a Palladio: nec tantas fore umbras caeteris diebus cuiusque mensis, quantae fuere primis, siquis eas describeret: sed semper vel minores, cum dies crescunt, vel maiores, illis decrescentibus: quae si describerentur omnes, magnum efficerent volumen, esset praeterea opus multis annis, si id fieret in Europa: nam cum oporteat singulos quosque dies totius anni ab ortu solis ad occasum tunc esse serenos, nec id contigat unquam in Europa: observandi forent dies sereni multorum annorum: donec omnes describerentur. Quod quia laboriosum est, et longi taedii plenum, nec Palladius fecit, nec alius quisquam, nec forte erit unquam qui faciat. Sed de his haec satis. Tu vero, Lector carissime, vale et me ama.

PALLADII RVTILII

DE RE RVSTICA

LIBER TERTIVS.

Tit. I.

Februario[a] mense locis temperatis prata incipient[b] custodiri, quae[c] prius, si macra sunt,[d] sparso laetamine saturentur, quod eiiciendnm est luna crescente. Quanto recentius fuerit, tanto plus nutriendis herbis valebit, quod a superiori parte fundatur,[e] ut succus eius per totum possit elabi.

II. Locis tepidis, aut si clemens tempus et siccum fuerit, colles pingues vel[a] hoc mense proscinde.

III. Hoc mense[a] serendum omne trimestrium[b] genus.

IV. Hoc etiam mense lenticulam seres solo[a] tenui

Variętas Lectionis.

Palladii Lib. III. *sive Februarius.*

I. (a) *Hoc* Lugd. I. B. Br. R. E. *Febr. mense. Hoc mense* Leid. et sic in reliquis. Vid. ad princip. Ianuarii. (b) *incipiunt* Vinc. VI. 64. (c) *et prius* Vinc. sed alibi recte. (d) *sint* Vinc. Duac. VI. 64. (e) *fundetur* L. I-G.

II. (a) *vel* deest P. Barth.

III. (a) *ultimo ins.* Barth. (b) *trimenst.* Lugd. *trimestre* Erf. Vinc.

IV. (a) *loco* P. (b) *bene* om. P.

I. *Strata*) Ex Columella II. 18. 2.

IV. *Solo tenui*) P. *loco* et Crescent.

III. 13. Idem cum P. deinde omittit *bene*.

et resoluto, vel etiam pingui; sed sicco maxime: quia luxuria et humore corrumpitur. usque ad duodecimam lunam bene [b] seminatur, quae ut cito exeat atque grandescat, prius cum fimi ariditate miscenda est: atque ubi ita requieverit quatuor diebus aut quinque, tunc spargitur. Iugerum modii unius semen implebit. Hoc etiam mense cicercula seritur, loco et modo quo ante descripsi.

V. Hoc mense ultimo cannabum seres [a] terra pingui, stercorata, rigua, vel plana atque humida et altius subacta. In [c] uno pede quadrato sex eiusdem seminis grana ponuntur.

VI. Nunc ager qui accepturus est medicam (de cuius natura, cum erit serenda, dicemus) iterandus est, et purgatus lapidibus diligenter occandus.[a] Et

V. (a) *seris* I. B. Br. R. E. (b) *vel* om. Codex Vlitii ad Gratii vers. 46. (c) *In uno — ponuntur* om. P.

VI. (a) *curandus* I. B. Br. R. *caecandus* Lugd. Vulgatum *purgatis* correxi

Quae ut cito) Cresc. *quartarium corbis in satione iugeri sufficiet. Cum autem lens valde cito pullulet, et incrementum accipiat, oportet, quod si ager fimandus est, prius quam seratur, cum fimo arido misceatur, et cum illo vel quatuor vel quinque diebus steterit, tunc spergatur in agrum. Palladius hoc praecipit fieri debere, ut cito nascatur et crescat.* ubi antiqua mea egregie habet: *corbis in satione bubulcae sufficiet — spergatur in agrum. Hoc Albertus. Sed Palladius hoc praecipit fieri* etc. In eadem exstat *infumandus.* Et sic in Palladio h. l. Vincentius habet *fumi* pro *fimi.* Ceterum Pontedera ex Columella II. 10. legi volebat a *luna crescente usque ad duodecimam*; ita etiam vernaculam id est Italicam versionem Palladii habere affirmat. De lenticula compara Geoponica II. 37. Albertus ex h. l. ita: *Lens vult locum rarum et resolutum aut pinguem et resolutum et siccum; humore enim superfluo luxuriando corrumpitur. crescente autem luna continue satis bene seminatur.* Sequuntur deinde verba, a Cresc. translata, nisi quod in Alberto legitur *pullulat, accipit — diebus quieverit, tunc aspergatur in agrum.* Recte vero Crescent. errorem Alberti castigavit.

Descripsi) Ianuario c. 5.

V. *Cannabum*) Eadem omnia Columella II. 10. 21. qui cannabin appellat. Insecuta aetas formam vocabuli mutasse videtur, nisi ea fuit librariorum Italicorum culpa, ad vernaculam dialectum respicientium.

circa Martias Cal. subacto sicut in hortis solo [b] formandae sunt areae latae pedibus x, longae pedibus quinquaginta, ita ut eis aqua ministretur, et facile possint [ex [c] utraque parte] runcari.[d] Tunc iniecto [e] antiquo stercore in Aprilem mensem reserventur paratae.

VII. Hoc mense toto ervum [a] adhuc seri [b] potest; quia Martio serendum non est, ne pastu suo pecoribus noceat, et boves reddat insanos.[c]

VIII. Nunc pomis et vitibus vetus urina si affundatur, et numero fructuum [a] praestat et formae: cui proderit ut amurcam misceamus insulsam, maxime in oleis: sed hoc frigidioribus diebus antequam fervor incipiat.[b] Etiam nunc ordeum galaticum, quod grave et candidum est, seretur locis frigidis circa Martias Calendas.

IX. Hoc mense omnia genera pastinati soli seu sulci seu scrobes vitibus compleantur. Natura [a] autem vitis caelum omne solumque sustentat, si genera convenienter aptentur. Plano igitur loco statues [b] vitem, cuius [c] genus nebulas sustinet et pruinas; collibus, [d]

cum Gesnero. (b) *sicut moris est solo* E. (c) *ex utraque parte* om. I. B. R. Br. (d) *rigari* Barth. (e) *ingesto* Barth.

VII. (a) *herba* Lugd. I. B. Br. R. (b) *serendū est: quia* P. (c) *insanandos* Lugd.

VIII. (a) *fructum* Lugd. et Ascens. (b) *incipiet* Br.

IX. (a) *Loca naturam vitibus saepe mutant, ed ideo earum genera frequenter aptentur* Cr. IV. 5. (b) *statim poni debet vitis* Vine. VI. *statu* om. Leid. (c) *quae* Cr. *nebulam* Lugd. (d) *collibus autem quae* Vinc. sed

VII. *Ervum*) Ex Columella II. 11. 11. et XI. 2. 10.

VIII. *Fructuum*) Lugd. lectionem *fructum* simpliciter praeferebat Schoetgen; contra Gesner malebat: *fructuum praestant et forma*. Io. Bern. Koeler *numerum fructuum praestat et formam*. quem sequar. Cf. Columella II. 15.

IX. *Sustentat*) Crescent. verba s. 4. *loca naturam* etc. cum his conpegit in unam sententiam. sed idem IV. c. 9. habet: *naturam vitis coelum solumque sustentat si g. e. aptentur*.

quod siccitatem durat[e] et ventos; pingui agro graciles
atque infoecundas,[f] macro feraces et solidas; denso[g]
validas atque frondosas; frigido et[h] nebuloso, quae
hiemem celeri maturitate praeveniunt, aut quae[i] duris
acinis inter caligines securius florent;[2] ventoso[l] sta-
biles[m] et tenaces; calido[n] grani tenerioris et humi-
di;[o] sicco[p] eas, quae pluvias ferre non possunt: et
ne multa dicamus,[q] eligenda sunt genera, quae pro-
fessione[r] vitiorum suorum contraria loca diligunt iis,
in quibus durare non poterunt.[s] Placida sane regio
et serena tuto[t] genus omne suscipiet. Vitium genera 4
numerare non attinet. sed notum est, maiores uvas
pulchrae speciei, grani callosi et siccioris, ad men-
sam; feracissimas[v] vero et cutis tenerioris, et sapore

alibi *quod od sicc.* habet *quae per sicc.* Cresc. Basil. sed antiqua *per* omisit. (e) *durot* om. Cr. Lovan. *tolerat* Vinc. VI. ubi post *ventos* inserit *statuas.* Cresc. *ventos non timeot* omittit tamen Lovan. (f) *foecundas* Lugd. Erf. Barth. Vinc. Br. bis et Cr. edd. tres. (g) *denso — frondosas* om. Cr. (h) *nec nebul.* Vinc. Duae. VI. *eas quae* Cresc. (i) *quoe* inclusit Commel. (2) *durent* Cr. Basil. (l) *Denique ventoso statue tenoces* Vinc. VI. D. (m) *sto-tui tenaces* Lugd. Br. Verba *stabiles et* Vinc. omisit bis. et Cresc. antiqua mea, sed Bas. verba *ventoso tenaces* plane omisit. (n) *calido loco tenerio-res; sicco* Cr. Bas. sed antiqua mea: *cal. generi teneriores et humidi; sicco* recte Lov. (o) *et humido feraces — sicco* Vinc. (p) *sicco autem illas q. f. n. p. pluvioles impletus* Vinc. (q) *dicam* Cresc. (r) *possessione* E. *pro defensione* Cr. *pro* omilt. Lov. (s) *poterant* Cr. Br. *possunt* Vinc. et Cr. Lov. (t) *caute* Cr. *suscipit* Vinc. *tute* Cresc. Lov. (v) *frrociores* P. *mensam.*

Siccitatem durat) Crescentii Basileensis lectionem *per siccitatem* praeferebat Pontedera; sed antiqua mea cum Lovaniensi omittit *per* et utraque habet *quae nebulas — collibus quae* etc. Columella: *quod siccitatem ventosque patitur.* igitur Crescentii *ventos non timeat* sprevi.

Infoecundas) Columella III. 1. s. 5. *nec naturo nimis foecundam.*

Ventoso) Columella III. 1. *ventoso et tumultuoso caeli statu fidenter easdem tenaces et duri ocini, rursus calido teneriores uberioresqueconcredet.* Lectio Lugd. *statu tenaces* hinc defenditur. Deinceps lege *uberiores* pro *humidi*, aut cum Vincentio scribe: *et humido feraces, sicco eas.*

Professione) Crescentii lectionem praeferebat Pontedera, vulgatam defendit Gesner, interpretatus: propter vitia, quae indicant in se esse: Deinde Br. *his, in quibus.*

Siccioris) Brusch. *sicciores.*

nobiles, et maxime quae citius deflorescunt, vindemiis
4 esse servandas. Loca naturam plerisque [x] vitibus
mutant. Solae [y] Amineae ubicunque [z] sint, vinum
pulcherrimum reddunt. calidum statum potius quam
frigidum sustinebunt. de pingui ad macrum transire
non possunt, nisi stercus adiuverit. harum duo genera
sunt, maior et minor. sed minor melius deflorescit et
citius, internodiis minoribus et grano breviore. si
arbori applicetur, pinguem terram; si colatur in ordines,[a]
mediocrem desiderat. imbres contemnit et
ventos: nam [b] maior saepe vitiatur [c] in flore. Sunt et
5 Apianae [d] praecipuae. Satis est genera ista [e] dixisse:
industrius [f] vir probata deligat,[g] et terris [h] talibus
mandet, quae imitari [i] eas possint unde sumuntur:
sic merita [k] sua quaeque servabit. Sed [l] vitem vel
arborem melius erit de exili ad pinguem transferre.
nam si a pingui terra ad solum exile transierint,[m] utiles
esse non possunt.[n] Eligenda sunt sarmenta, quae [p]
pangimus, de vite media, neque [q] de summa neque de
infima, quinque vel sex gemmarum spatio a veteri

Feracissimas. Minores vero et cutis — nobiliores Vinc. (x) *pleraque* Erf. (y) *sole* Iuntt. (z) *undecunque* Vinc. (a) *in ordine* Erf. probante Ernesti (b) *nam* om. Vinc. (c) *in flare — dixisse* om. P. (d) *Sint et Ap.* E. (e) *ita* I. B. Br. R. (f) *ergo* add. Cr. (g) *diligat* Cr. (h) *locis* Cr. (i) *mutare p. ea* Cr. (k) *meritum quaeque serv.* Cr. (l) *Eligendarum quidem plantarum ratio multiplex est. et primo quidem ex tali terra eligi debet, quae non sit pinguior, et ea in qua pangi debent, sit aequalis aut exilior. Nam si a pingui* etc. Cr. IV. 8. (m) *transferuntur* Cr. *transferantur* Lov. (n) Ita I. B. Br. R. Lugd. E. Vinc. Cr. Vulgo *poterunt*. Deinceps Cresc. addit: *nisi saepe stercore adiuventur. Item eligenda* etc. (p) *pangenda* Cr. (q) *non* Cr. (r) Ita I. B. R. Lugd. Cr. edd. tres. alii *procid.* recte Lov.

Loca) Albertus: *loca saporem e naturam eius* (vitis) *immutant. propter ligni raritatem.*

De pingui — adiuverit) Hoc loco aliena verba transferenda ad sect. 5. ut ibi monebo.

Non possunt) Cresc. addens: *nisi stercori saepe adiuventur* recte huc retraxit, quae sect. 4. *de pingui ad macrum transire non possunt, nisi stercus adiuverit.* loco plane alieno posita sunt a librariis.

procedentia, quia non facile degenerant, quae de
locis talibus transferuntur.[s] sumantur[t] autem de vite 6
foecunda. neque[v] putemus brachia esse fertilia, quae
uvas singulas aut[x] binas producunt, sed quae[y] multa
ubertate curvantur.[z] nam potest ferax vitis feraciores
in se habere materias.[a] Erit[b] et hoc signum fertili-
tatis, si de duro aliquo loco fructum citabit, si foetu
impleverit ramulos ex ima[c] parte surgentes. Sed hoc 7
signis positis[d] per vindemias est notandum. Ad pan-
gendum novellus palmes debet eligi, duri in se nihil
habens et veteris sarmenti, quia[e] hoc putrescente
saepe corrumpitur. Summa flagella repudiemus ac
surculos, qui licet bono loco nati sint,[f] tamen fera-
citatis beneficio[g] caruerunt. Pampinarius[h] qui de 8
duro[i] nascitur, etiam si attulerit fructus,[k] pro frugi-
fero non est ponendus:[l] in suo enim loco foecunda-
tur a matre, translatus vero tenet sterilitatis vitium,
quod nascendi conditione suscepit. Caput sarmenti[m]
cum deponitur, torquendum[n] non est, nec aliquo

(s) *colliguntur* Cr. (l) *sumatur etiam* Cr. (v) *nec existimemus ea br. fertilia quae* Cr. (x) *aut bimas* om. Lugd. *ac bin.* Cresc. Lovan. (y) *quae* om. E. (z) *curantur* Cr. recte Lov. (a) *feraciorem materiam* E. (b) *Est autem hoc sign.* Cr. Basil. sed antiqua mea: *Citra autem in hoc sign. Erit autem in hoc sign.* Lovan. (c) *omni* Cr. (d) *propriis* Cr. (e) *quoniam hoc saepe corrumpitur et putrescit* Cr. (f) *sunt* Cr. Br. (g) Ita Cr. vulgo *feracitate*. (h) *Pampinus aut qui* Cr. *autem* Lov. (i) *de sicco* E. (2) *fructus* om. Lugd. Barth. *fructum protulit* Cr. *attulit* E. et Cr. Lov. (l) *non ponatur* Cr. *pro fruge non est p.* E. (m) *sermenti* Cr. (n) *retorquendum* Cr. recte

Procedentia) Albertus: *sed de medio quinque gemmarum spatiis a vite distenduntur.*

Transferuntur) Deinceps Cresc. continuat verba secl. 7. *summa flagella — conditione suscepit.* Recte!

Caput sarmenti) Meliori ordine Cresc. haec excerpsit ita, ut appareat, in Palladio novum incipere caput cum his verbis *Hoc mense* etc. Deinceps post verba. *Sit autem — unus*, continuanda sunt verba s. 8. *ponendae sunt vites*; postea sequi debent: *Caput sarmenti — teneat.* Denique: *Vbi pinguis* et reliqua.

modo [o] vexandum, ne [p] demersa penitus foecundiore parte, quod sterili proximum est, supra terram relinquatur: deinde quoniam [q] ipsa tortura vexatio est: et pars ea de qua radix futura [r] praesumitur, iniuriae nulli subiicienda est, cum [s] qua contendere cogatur ante quam teneat. Ponendae sunt vites placidis diebus ac [t] tepidis, curandumque ne sarmenta sole urantur aut vento, sed vel statim ponantur vel obruta

9 reserventur. Hoc mense ac deinceps toto vere vinea ponenda est regionibus frigidis, pluviosis, [v] pinguibus campis, et humidis provinciis. Sit autem mensura sarmenti cubitus unus. [x] Vbi pinguis est natura ter-

Lov. (*o*) *more* Lugd. Barth. E. Vinc. Br. (p) *Nam pars ea de qua radix speratur, iniuriae nullae subiicienda est: duae gemmae fertiles remaneant supra terram, nec dimersa ponitur foecundiori parte; supra eam quod est st, pr. relinquatur* Cr. *nec diversa penitus* Lovan. *ne demersum* Lugd. *nec demersa* Edd. omnes. (q) *quaniam* amitt. I. B. R. Br. *quad* P. Lugd. E. (r) *futura* om. Br. Lugd. Barth. Vinc. (s) *cum — teneat* am. P. et Cr. (t) *ac tepidis* om. Barth. (v) Ita Vinc. cum Br. vulgo *pruinosis*. (x) *cubiti*

Ne demersa) Ita vulgatum *nec demersa* correxit Morgagni, apprabante Vincentia, atque ipso Columella III. 18. 2. unde haec ducta sunt. Ex scriptura tamen Cresc. 4. 9. apparet, h. l. alim aliter fuisse scriptum, ita fere: *vexandum, quonium ipsa tortura vexatia est; et pars ea de qua — teneat. Deinde duae gemmae fertiles remaneant supra terram, nec demersa penitus — relinquatur.* Huc scilicet retrahere oportet verba, alieno loco posita s. 13. *duabus gemmis supra terram relictis.*

Ac tepidis) Haec verba omittit liber Barthii. Columella III. 19. *silentis vel certe placidi spiritus dieni legit.* Cresc. *item ponendae sunt vites placidis diebus ac tepidis, quanda solum est modice humidum sed potius aridum quam lutasum* et reliqua quae habes infra sect. 13. ordine perverso collocata.

Aut vento) Albertus: *non sint sole usta aut vento siccata sed statim posita, aut si servantur, sint obruta sub terra.* undemalim addi h. l. *siccentur.*

Obruta) Cresc. interpretatur: praecipue sub terra ad dimidiam partem mersae, si paucis erunt servandae diebus; si vero diu servari eas necesse fuerit, et maxime iam multo adveniente calare, usque ad summitates ipsorum valde contrita operiantur, et reliqua, quae diligens lector comparabit.

Pluviosis) Ita recte Vinc. cum Br. habet; vulgo *pruinosis*. Columella III. 14. *vere — si aut pluvius aut frigidus status coeli est aut ager pinguis, aut campestris et uliginosa planities.*

Cubitus) Cresc. mihi autem videtur

rarum, maiora inter vites spatia relinquemus; ubi exilis, angusta. Nonnulli[y] itaque in iis vitibus, quas toto solo pastinato disponunt, ternos pedes inter singulas vites quoquoversus dimittunt. Sed hoc genere divisionis in iugerali tabula pangentur[z] tria millia[a] vicena sarmenta. Quod si duos semis pedes inter vites relinqui placuerit, in eadem tabula ponentur[b] vites quatuor[c] millia quingentae septuaginta octo. Sed ad ponendum utemur hoc ordine: Lineam, servatis iis spatiis, quae placuerit custodire, candidis signis vel quibuscunque notabimus: tunc tensa per tabulam linea in eis locis surculos vel calamos figemus, ubi vitis unaquaeque[d] ventura est. ita spatium

unius Cr. (y) *nulli* I. B. R. Br. *itaque* om. Lugd. deinde *his* Br. (z) *pangemus* P. (a) *Tria millia sexcenta* dedit Gesner cum I. B. R. Br. P. Lugd. Barth. *tria millia vicena una* reliqui. (b) (*inter*) add. Commel. (c) *V. M. CCCC. LXXVI.* Barth. *quinque millia quadringentae septuaginta et sex* Lugd. Gesner dedit cum reliquis: *septingentae quinquaginta tres*. Brusch. *quinque millia quadringentae septuaginta sex* deinde *utimur* Br. et *his spatiis*. (d) *quaeque*. solit. P. (e) *pastinaturus* P. *peracturus* I. B. Br. R.

longius esse debere, maxime in locis declivibus, montuosis et aridis, cum in foveis oblique panguntur, ipsumque ramulis et capreolis sive anchis esse purgandum.

Maiora) Columella III. 15. 1. *macro solo quinis pedibus inter ordines omissis, mediocri senis, in pingui septenum pedem danda sunt, quo largiora vacent intervalla, per quae* etc. Crescentius IV. 9. ex h. l. habet: *spacia relinquamus, scilicet quatuor pedum, ubi exilis angusta scilicet trium, ubi vero mediocris, trium pedum et semis.* Vnde apparet, locum hunc non satis integrum esse, etsi numeri non concordant cum Columella.

Nonnulli) Columella III. 5. 3. *ergo mediocris et modice siccus ager — bipalio prius subigi debet, ac deinde tripedaneis spatiis relictis, quae per semina excolantur.*

Dimittunt) i. e. intermittunt, ut Novembri XX. 6. monente Gesnero.

Vicena) Lectionem Gesnerianam falsam esse, docui ad Columellam III. 5. 3.

Tabula) Saepius de spatio non definito Palladius usurpavit. Gerbertus in Geometria apud Pezium Anecdot. Vol. III. P. II. p. 14. *iugeri quartam partem tabulam appellant continentem perticas constratas* (i. e. quadratas) 72.

Quatuor millia) Verum numerum, si data bene habeant, esse 5184. posuit Gesner; sed vide ad locum Columellae laudatum.

totius tabulae surculis complebitur ad numerum vitium futurarum: atque is qui pancturus[e] est, proiecta circa surculos sarmenta sine ullo errore deponet. Praeterea non est uno[f] genere vitium omne pastinum conserendum, ne annus iniquus generi spem vindemiae totius[g] extinguat. Et ideo quatuor aut quinque eximii[h] generis sarmenta pangemus. sed[i] maxime expediet genera tabulatim disponi, et decumanis[k] dividi, nisi[l] deterreat operis difficultas. Quod si est vetus vinea,[m] singulorum generum surculis tabulatim poterimus inserere: et facile hoc genus colendi, quod est pulchrum atque utile, consequemur. Ita et maturitatis et floris tempora, quae in vite diversa sunt, suis temporibus[n] opportunius obtinere poterimus. Nec parvo constabit, si legatur maturitas cum acerbitate,[o] dispendiosum unius tempestivam vindemiam

ita quis quae pancturus Lugd. (f) *tantum* addit Cr. (g) *vind. spem omnem excludat* Cresc. *omnem* pro *totius* etiam Pol. *speciem* Cresc. Lovan. (h) *generis eximia* Cr. recte Lov. (i) *ac exp. max. tab. disp.* Cr. *et exp.* Lov. (k) *X annis* P. Vulgo *decimanis.* (l) *si* Pol. (m) *veteres vineas* Lugd. Br. (n) *suis pot. opportunitatibus optinere* I. B. R. Br. Barth. *suis temporibus et opport. obt. poterimus* Vaticani libri, teste Pontedera. *poterimus* om. Lugd. (o) *seritate* Lugd. *servitutis dispendio* Lugd. Vulgo erat; *di-*

Pancturus) Archaismum defendit Barth. Supra II. 14. 1. in Edd. primis est *panctae.*

Totius extinguat) Polit. *omnem extinguat.* Cresc. IV. 9. *omnem excludat; idem praeterea uno tantum genere habet scriptum, deinceps eximia — ac exped. maxime tab. disponi. Et sic generum diversitate* etc. quae sequuntur sect. 12.

Eximii generis) i. e. eximiorum generum; quod ipsum reponi voluit Pontedera ex Columella III. 20. *s.* 3.

Suis temporibus) Germana haec balbutientis scriptoris infantia. Edd. principes *suis poterimus opportunitatibus optinere.* quam scripturam unice probo, atque interpretor: *ita et maturitatis et floris tempora diversa, in suo quaeque genere congruentia atque opportuna habebimus et consequemur.*

Cum acerbitate) Male Pontedera corrigebat *sine acerbitate*, recte monente Gesnero. Expressit enim haec Columellae III. 21. *s.* 5. *ut aut serum fructum cum praecoque elevet, quae res mox acorem facit, aut si maturitatem serotini expectet, amittet vindemiam praecoquem.*

sequi, permista [p] cruditate vitiosam, et alterius seras maturitates expectare damnificum. Huic commodo adiicitur, quod pro generum diversitate per gradus accedente vindemia, minor operarum [q] numerus eam poterit [r] expedire, et generatim [s] condere, ac melius puro sapore, [t] sine luctamine [v] alterius generis unaquaeque vina servare. Hoc si [x] difficile videbitur, [y] 13 non alias [z] simul conseras, quam quae et [a] sapore et flore et maturitate conveniunt. Sed [b] haec in pastinis vel sulcis ratio erit: in scrobibus vero [c] per angulos IV sarmenta deponis. Sed (ut asserit Columella) 14 vinaceam [d] stercori mistam simul sparges, et si exile solum fuerit, pinguem terram scrobi inferes [e] vel aliunde portatam. [f] Cum vero plantam vel malleolum

spendium, cum unius — sequi, sit permixta — vitiosum, et alterius. ubi et inclusit Commel. et Gesner omittit Br. (p) *permixta cruditate* om. P. (q) *operariorum* P. Cr. (r) *potest* P. (s) *et gradatim quae velocius maturantur prius condere, deinde quae serius ac melius* Cr. (t) Ita Barlb. Cresc. edd. 4. Vulgo *puros sapores.* Lugd. *sapore* omisso *puro.* (v) *admixtione* Cr. Basil. sed. antiqua mea *laetamine.* recte Lov. (x) *et si hoc facere tibi difficile videatur* Cr. *si* om. Lugd. (y) *servabitur* Pol. (z) *alia* Cr. (a) *et* om. postea *conveniant* Cr. (b) *Sed haec — ratio erit* om. Cr. (c) *magnis et latis, ut vitium distantia esse debet, per angulos — deponas, et vinaciam, ut dicit Columella* Cresc. (d) *vinaciam stercore mixtam* Cr. deinceps *sperges* Lovan. (e) *inferas terram in scrobem* Cr. sed antiqua mea et pr. *terrae scrobem.* recte Lovan. (f) *perlatam* Lugd. *scrobem. si*

Diversitate) *distincte posita* addit Cresc. pergens *poterit eam operariorum* etc.

Generatim) Cresc. *et gradatim quae velocius maturantur prius condere, deinde quae serinus* (pro *serius*) *ac melius puro sapore sine admixtione alterius generis unaquaeque vina servare.* ubi antiqua mea habet: *sine laetamine alterius.* Quam lectionem equidem probaverim, comparato loco Columellae III. 21. 10.

Puro sapore) Vulgatum *puros sapores* defendebat Gesner ita, ut vina dicantur sapores servare. Columella l. c. *posse gustum cuiusque generis non mistum sed vere merum condere ac separatim reponere — quia nihil intervenit alienae naturae, quod repugnet.* Vnde apparet, falsam esse Gesneri interpretationem.

Vel aliunde) Male post *inferes* interpungunt Editiones, docente Columella III. 15. 5. ubi vinacea sunt genere neutro.

disponimus, modice humido solo, sed potius arido quam lutoso, duabus gemmis supra terram relictis, sarmenta ponemus obliqua;[g] sic facilius comprehendent.

X. Quod si arbustum te habere delectat, plantam generosae vitis prius in seminario nutrire debebis, ut inde[a] radicata transferatur ad scrobem, cui arbor iniuncta est.[b] Seminarium vero dicimus aeque fossam tabulam pedum duorum semis altitudine. In hac, quam pro numero ponendarum vitium vel qualiumcunque plantarum protendis aut contrahis, brevissi-
2 mo[c] spatio distantia inter se sarmenta depones:[d] si[e] vallis aut humectus est campus, trium gemmarum exceptis minutis, quas habebit[f] inferius. et[g] ubi convaluerint, hinc post biennium radicatas vites vel arbusculas transferas:[h] quas cum depones in scrobe,[i] ad singulas materias rediges,[2] putatis omnibus quae

vero nimis cretosa, eidem misceas sabulum Cr. pro his habet. (g) Vulgo interpositum *et* omitt. Lugd. Erf.

X. (a) *unde* Cr. *ut in rad.* Br. (b) *est iuncta* Cr. (c) *brevi* Cr. (d) *deponas* Cr. *deponis* Vinc. *dispones* Erf. (e) *si — inferius* om. Cr. (f) *habebat* Vinc. (g) *et cum conv. — radicabitur vitis vel arbustula et transfertur* Cr. *convaluerit* Br. (h) *transferemus* P. (i) *scrobem* Cr. (2) *reddigis* Br.

Quam lutoso) Ex Columella III. 16.1.

Obliqua) Crescentius IV. 9. *Cum vinea plantatur in ordine, aut plantantur in foraminibus directis vel parum obliquis duo sarmenta in parte inferiori, oblique incisa, foramini imprimantur, et sabulum vel terra soluta et trita et cum pauco maturissimo laetamine palearum vel vinaciae mixta usque ad médium foramen ponatur, deinde creta vel terra ibidem inventa repleatur, ut* (*aut* antiqua mea) *in parvis foveis convenienter profundis panguntur, capitibus plantarum longe positis in parte infima, et in suprema iuxta signum. tum fimum undique proportionabiliter positum ex coniunctis et terra contrita mediocriter superinducitur conculcata. Caput sarmenti*, et reliqua quae leguntur sect. 8. De sensu vocabuli *obliqua* vide ad Colum. III. 15. 3.

X. *Humectus*) Columella III. 19. *vallis et uliginosi situs patitur etiam trigemmem — quod his exceptis quibus est frequens in ipso capite, tres deinceps articulos totidemque gemmas habet.*

scabra[l] sunt, curtatis[m] etiam radicibus, si[n] quas potueris invenire vexatas. In scrobe autem ad arbustum 3
faciendum duas radicatas vites deponis,[o] hoc servans, ne se[p] in radice contingant: sed[q] lapides quinum prope librarum medios inter utramque constitues, et ipsas vites ad scrobis latera discreta coniunges. Mago[r] asserit, scrobem non primo anno esse complendam, sed[s] subinde coaequandam: quae res vitem faciet altius fundare radices.[t] sed hoc aridis provinciis forte conveniet: humidis autem sata putrefient[v] recepto humore, nisi statim terra cumuletur.[x] Sed arbusta 4
qui[y] faciet, plantas arborum de his generibus ponat,[z] si agro suppetit abundantia,[a] populo,[b] ulmo: fraxino in montanis et asperis, in quibus ulmus minus laeta est. Has etiam Columella dicit seminario debere nutriri. Mihi videtur, quod[c] nulla provincia est,[d] quae

redigis E. Vinc. (l) *scrobi insunt* Cr. recte Lov. (m) *curvatis rad.* Lugd. *curatis* Vinc. (n) *quas poteris* amisso *si* Cresc. quod addit Lov. (o) *depones observans* Cr. *observans* etiam P. *scrutans* I. B. R. Br. (p) *ne se sua radice* Cr. ubi Basil. omisit *se*, et E. recte Cresc. Lov. (q) *sed — constitues* om. Cr. (r) *Maro* P. et. Cresc. Lov. *Varro* Cr. (s) *sed — exaeq.* om. Cr. (t) *fundere* Br. *radice* Cr. Basil. ubi antiqua mea *alterius — radices.* recte Lov. (v) *humidis vero s. putrescent humore suscepto* Cr. recte Lov. (x) *cultuidetur* Cr. recte Lov. (y) *quae faciant* Lugd. *quae ferent* Cr. recte Lovan. (z) *ponantur. Sed si* Lugd. *vel si* Cr. Br. Vinc. (a) *his utatur* addunt Br. Lugd. Vinc. Cr. (b) *ulmo, oplo salice populo fraxino, ceraso, nuce, pruno et similibus, sed salice et populo in locis humidis uti possumus, caeteris vero in his et aliis locis. Ex his autem generibus truncos radicatos, vel salicem et populum sine radicibus circa scrobem vitis constitui oportet* Cresc. (c) *quia* P. Lugd. Erf. (d) *sit* Erf. (e) *iam* P.

Coniunges) Columella III. 15. 3. *sic curvatum deponere, ne duarum vitium radices implicentur. id enim vitare facile est per imum solum iuxta diversa latera fossarum dispositis paucis lapidibus.* Vnde sensus verbi *coniunges* h. l. apparet, quod Gesner interpretabatur *adiunges, applicabis.* Malebat tamen legi *iniunges*, ut sect. 1. *scrobem cui arbor iniuncta est.*

Mago) Ex quo Columella Arbor IV. 5. quod tamen consilium III. 15. 5. omisit. Varronem male Crescent. *Marronem* Polit. liber nominat. Contrarium Magoni consilium dat Columella III. 16. 4.

Conveniet) Brusch. *conveniat.* quod probo.

non ex his quamcunque sponte producat, plantas
etiam[e] maiores de locis quibuscunque translatas, vel
eorum generum truncos radicatos, hoc tempore circa
5 scrobem vitis oportere constitui. Sed si ager frumen-
tarius fuerit, ubi arbusta disponis, quadragenos pe-
des inter arbores relinque, ut seri possit; in exili
autem vicenos. In scrobe vero[f] vitis ab arbore sua
sesquipedis[g] spatio distare debebit. nam vitis multum
subiecta[h] arbori, incremento arboris opprimetur.
Caveis[i] etiam munienda est adversum pecoris appe-
tentis iniurias, et arbori suae protinus alliganda.
6 Est[2] et aliud de transferenda ex[l] arbusto vite compen-
dium: Fit[m] ex vimine parva corbicula, quae[n] men-
suram[o] pedis vel aliquanto minus circini spatio possit
amplecti. haec ad arborem,[p] cui vitis inhaeret,[q] fertur,
et in fundi[r] media parte pertunditur, quo[s] sarmenti
7 virgam possit admittere. Inducto[t] itaque sarmento

Lugd. Erf. (f) *vero* om. Cr. (g) *sesquipedi* Barlb. *sexquipedes vel duorum pedum* Cr. (b) *arbori nimis proxima vitis aut ipsius opprimet incrementum aut opprimetur ab ea* Cr. nbi Lovan. *obtinet.* (i) *Cave* P. Haec verba Cresc. colloeat demum post illa: *Est et alud — ambiguit. prehendendi.* (2) *Aliud etiam de tr. vite ingenium fieri potest* Cr. (l) *ex arbusto* om. etiam Barlb. *vite ex arbusto* E. (m) *fit* om. Cr. (n) *quae — amplecti. haec* omitt. Cr. (o) Ita Lugd. reliqui *mensura.* (p) *vel pergularium fertur* Cr. (q) *adhaeret* Leid. E. Br. (r) *profundi* I. B. R. Br. *facundia parte* Pol. (s) *quoad* Erf. *quod — admittere* om. Cr. (t) *et inducto in eam*

Populo) Ex Columella V. 6. 5. *opulo* malebat Gesner; satis de varietate dictum fuit ad eum locum Columellae.

Caveis) Haee verba usque ad *Est et aliud* Crescentius IV. 9. collocat post ultima capitis verba. Sed Columella V. 6. 21. eadem eodem ordine habet. Deinceps Br. *alliganda est. Est et* ete.

Est et aliud) In Leid. est: *et alium de transferendum ex arbusto viti compendium*: unde egregie I. Fr. Gronovius eorrigebat: *Est et aliunde transferenda ex ar. vite compendium.*

Mensuram pedis) Ita recte emendavit ex libris h. l. Gesner. Ceterum eandem hanc corbiculae seu quasillorum rationem docuit Cato 52 et 133. ubi vide notas.

Quod sarmentum) Vt superfluum alterum vocabulum inclusit Gesner; nimis saepe enim repetitur. Paulo antea *repleatur* Brusch.

vitis eius, de qua transferre disponis, corbicula ipsa ex aliqua arboris parte suspenditur, et viva terra repletur, ut[v] sarmentum terra possit includi; quod sarmentum[x] prius intorquetur. Ita exacto annui[y] temporis spatio, sarmentum, quod clausum est, radices creabit intra praedictam corbiculam. tunc sub fundo corbis incisum radicatum sarmentum cum ipsa corbe portabitur ad locum quem vitibus arbustivis destinabis[z] implere, ibique obruetur[a] circa arboris maritandae radices. Hoc[b] genere quantum volueris numerum[c] vitium transferes, sine ambiguitate prehendendi.[d]

XI. Vineae[a] in provinciis multis generibus fiunt: sed optimum genus est, ubi vitis velut arbuscula stat brevi crure fundata. Haec primo calamo iuvatur, donec solidetur: sed altior sesquipede esse non debet: ubi robusta fuerit, sola consistet. Aliud genus est, in quo cannis pluribus circa dispositis ipsa vitis per cannas sarmentis ligatis in orbiculos[b] flectitur se[c] sequentes. Vltimae positionis vitis est, quae per terram proiecta discumbit.[d] Hae omnes et scrobibus ponuntur et sulcis.

sarmento vitis suspenditur et terra repletur Cr. ubi antiqua mea *et idcirco inducto*. (v) *ut — includi* om. Cr. (x) *sormentum* inclusit Commel. *quod sarmentum exacto anno in corbiculae fundo incisum cum ipsa corbicula* etc. Cr. (y) *onni* Lugd. *onnui* om. E. (z) *desideros* P. *locum ubi plantare proponis, cum ipsa corbicula obruitur* Cr. (a) *obruitur* I. B. Br. R. Erf. Cr. (b) *Hoc — transferes* omittit Cr. et habet: *et hoc fiet sine amb. ostendendo*. (c) *numerum* om. Erf. (d) *perdendi* Erf. *prendendi* Br. et Cresc. Lov.

XI. (a) *Optimum enim genus est provincialium vinearum, quae fiunt od vites velut arbustulae stent* Cresc. IV. 9. (b) *orbicula* P. (c) *se* om. Erf. (d) *est vitis per terram proiecta si se diffundit* Vinc.

XI. *Brevi crure*) Ex Columella V. c. 4 et 5. In Leid. est *brevis ruroe*.

Orbiculos) Columella V. 4. *materiis ligatis in orbiculos gyrosque flectuntur*. cap. 5. sect. 15. *per orbem connectitur*.

XII. Hoc mense locis frigidis [a] aliquatenus et temperatis vitium iusta putatio est. [b] Sed, ubi multae sunt vineae, dividantur, et pars earum quae Septentrionem respiciet, verno putetur; alia pars adversa clementioribus plagis, recidatur autumno. [c] Sed in putatione semper nitamur, [d] ut vitis fiat in crure robustior, ne [ve [e]] debili viticulae duo duramenta
4 servemus. Auferenda sunt lata, [f] intorta, debilia, [g] malis locis nata sarmenta. Focaneus [h] etiam, qui inter duo brachia medius, [i] nascitur, debet abradi: qui si pinguitudine [2] sua brachium quodcunque proximum [l] debilitaverit, illi [m] deciso ipse succedat. Erit [n] tamen optimi putatoris, inferius sarmentum, quod [o] bono loco natum fuerit, reparandae [p] vitis causa semper tueri, et ad unam vel duas gemmas

XII. (a) *Locis calidis mense Octobri Novembri Februario et Martio, donec earum augentur gemmae iusta fiet putatio vinearum, frigidis vero mense Februario et Martio tantum, in temperatis utroque potest tempore fieri. Sed commodius erit in montibus vineas, quae septentrionem aut partem occidentis respiciunt, verno tempore putari, alia pars — rescidatur in autumno* Cr. (b) *est* om. I. B. R. inclusit Commel. et Gesner. (c) *rescindatur* Br. Addit Cresc. *nam in talibus locis et omnibus calidis pruinarum vis et natura vestitur.* (d) *curetur* Cr. Bas. *vitatur* antiqua. *nitatur* Lovan. (*e*) om. I. B. R. Br. Cr. *vel* Vinc. *in tenui viticule* Cr. Lov. (f) *lenta* Vinc. E. sed alibi Vinc. *laeta* cum Lugd. Cr. Lov. principe et antiquo meo. *lata* Cr. Basil. (g) *et m. — nata. Sarmentum quidem inter duo br. natum debet inscidi* Cr. (h) *foc. etiam* om. P. Cresc. edd. tres. *Oculus etiam* Lugd. *focalis* E. *sarmenta vocata. Etiam* Vinc. (i) *melius* E. deinceps pro *abradi* Cresc. *inscidi* Lov. *incidi.* (2) *pinguedine* P. Lugd. E. Cr. *pinguetudine* Vinc. *sua* om. P. Cr. (l) *proximum* om. Cr. (m) *illo* Logd. E. *ipso alter succedat* Vinc. *illud brachio deciso succedat* Cr. (n) *Oportet tamen optimum putatorem* Cr. Basil. sed antiqua *Fit t. optimum* p. habet. *optimum putatori* Lugd. Vinc. *Erit tamen optimum putationi* Cresc. Lov. (o) *quod fuerit* om. Cr. (p) *semper vitis causa tueri* Cresc. Basil. sed antiqua mea

XII. *Lata*) Ita etiam Columella IV. c. 24. sect. 7. Gesner malebat *laeta*, professus, se ignorare, quae dicantur lata sarmenta; quod docui ad Columellam.

Pinguitudine) Columella: *si tamen ita praevaluit, ut alterum brachium afflixerit, id quod imbecillius est tollitur et ipse focaneus submittitur.*

relinquere. In locis laetis et[q] clementioribus altius 3
vitem[r] licebit expandere: in exilibus aut aestuosis aut declivibus[s] aut procellosis,[t] humilior[v] est habenda. locis[x] pinguibus singulis brachiis vitium bina flagella dimitte. Sed erit sapientis aestimare vim vitis. nam quae altius colitur,[y] et foecunda est, plus quam octo palmites habere non debet, ita ut conservemus[z] semper in inferiore parte custodem. Circa crus 4
quidquid nascitur, amputandum[a] est, si non desideret vinea revocari. Quod si truncus vitis sole aut pluviis aut noxiis animalibus est cavatus, purgamus[b] quidquid est mortuum, plagasque eas[c] amurca lini-

reparari de semper v. c. t. Lovan. *recuperandae semper v. c. t.* (q) *laetis et* Cr. edd. tres addunt (r) *lic. vites exp.* Cr. (s) *declinis* I. B. R. Br. E. Cresc. edd. tres. (t) *aut proc.* om. Cr. (v) *cultura* addit Vinc. (x) *locis — dimitte* om. Cr. (y) *tollitur* I. I-G. Cresc. Lovan. Deinceps *et pinguis* addit Cr. (z) *consideremus* Lugd. E. et Vlitii ad Gratii Cyneg. versu 64. *desideremus* Vinc. sed alibi *deseremus* habet. *ita ut semper in parte media unum aut duos relinquamus custodes* Cresc. (a) *amputemus — desiderat vitis renovari* Cr. sed antiqua *vinea* habet, *renovari* etiam Cresc. Lov. idem *desideret. desideretur renovari* Vinc. (b) *purgemus* E. Vinc. Cr. (c) *eius* Cr. Vinc. bis. (d) *liniamus* E. Deinceps *aut terra* Cr. edd. tres. *amurca*

Clementioribus) Ex Cresc. malebat *laetis et* addi Pontedera, ita enim laetum exili, clementem aestuoso opponi. Ecce Columella IV. 19. *quanto humidius est solum et coelum placidioresque venti, tanto est altius attollendum iugum. nam laetitia vitium patitur celsius se evagari.* Igitur non dubitavi locum supplere ex Crescentio.

Declivibus) Columella II. 19. *rursus exilis terra et acclivis torrensque aestu vel quae vehementibus procellis obnoxia est, humilius iugum poscit.*

Locis pinguibus) Columella IV. 21. sect. 2. *pingui terra singulis brachiis licebit bina flagella iniungere, nec tamen numerosius onerare, quam ut una vitis octo serviat palmitibus; nisi si admodum nimia ubertas plures postulabit. illa enim pergulae magis quam vineae figuram obtinet, quae supra hunc modum materiis distenditur.* unde apparet h. l. varie esse vitiosum et lacerum. Corrigo: *flagella dimitte; plus quam octo palmites habere non debet, una vitis, ita ut — custodem. Sed erit — vim vitis vitis. Nam quae nimis pinguis et foecunda latius colitur, pergulae magis quam iugo similis est.* Scilicet verba sect. 5. *Illae quae altius coluntur ut in iugo vel pergula* ex h. l. translata et vitiata sunt.

Revocari) Crescentii antiqua mea editio *removeri* habet.

mus[d] et terra: quod proderit adversum[e] praedicta. Cortex etiam recisus et pendens a[f] vite tollatur: quae res minorem fecem reddit in vino. Muscus[g] radatur
5 ubicunque[h] repertus. Sed plagae, quas in duro[i] vitis accipiet, obliquae et rotundae[k] esse debebunt. Decisis, sicut supra dixi, male natis omnibus et veteribus novellos et fructuarios serva. Vngues etiam custodum siccos et annotinos[l] recide, et omnia quae vetera vel scabra[m] reperies. Illae[n] quae altius coluntur, ut in iugo vel pergula, ubi quatuor pedibus supra terram levatae steterint, quaterna brachia ha-
6 beant. Si macra[o] vitis erit, (in) singulis brachiis singula flagella dimittimus: si[p] pinguis, bina. sed providendum,[q] ne in una[r] parte sint sarmenta, quae servas: quod cum fit,[s] vitis,[t] tamquam si fulgure tangatur,

alumine et terra replemus Vinc. (e) *adversus* Cresc. (f) *ante* Lugd. E. (g) *etiam* addit Cresc. *musculus* Lov. (h) *ubique* Cr. *inventus* P. *fuerit rep.* E. (i) *in duro* om. Pol. *in trunco* Barth. *recipiet* Cr. recte Lov. (k) *et rot.* om. E. *fore deb.* Cresc. (l) *anatinos rescide* Cresc. *nocivos recide* Lov. (m) *et scabiosa* Cr. recte Lov. (n) *Illae — habeant* om. P. Cr. (o) *si macra et humilis est singulis — dimitte* Cr. (p) *si — bina* om. Cr. (q) *est* add. Cr. deinde *nesin una* Br. (r) Ita I. B. R. Cresc. edd. tres. *ima* reliqui. (s) *fuerit* P. *quod si fiat* Cr. (t) *fiat, tanquam et a fulg.* Cr. (v) *illa*

Cortex) Albertus: *et cortex pendens a vite rescindantur quia ex reciso cortice spisso minor erit faex in vino.*

Rotundae) Albertus: *et vulnus sit rotundum vel oblongum et ex transverso et recurvata vite.*

Serva) Brusch. *servas*; eadem deinde *Hae quae altius — levatae steterunt.*

Scabra) Columella sect. 7. *arida et vetera* habet. Albertus *scabrosa* habet.

Illae — pergula, ubi) In hoc loco librariorum ignorantia grassata est. Si ordinem et verba Columellae comparabis, statim apparebit, verba haec *illae — pergula* ab hoc loco esse aliena. En verba Colum. *In quatuor ferme pedes supra terram vitem elatam totidem brachiis componito, quorum singula spectent decussati iugi partes. tum vel singulis unum flagellum, si macrior vitis erit, vel duo si pinguior brachio cuique submittito.* Vide supra ad sect. 3. Ceterum Crescentii lectionem *si macra et humilis vitis erit* probabat Pontedera; recte contra propter locum Columellae reiecit Gesner.

In singulis) Recte Cresc. omittit *in*; atque ita etiam supra sect. 3. ubi eadem verba alieno loco leguntur, omittitur praepositio; itaque inclusi.

arescit. Relinquenda sunt sarmenta neque circa durum neque in summo: quia haec velut pampinaria minus afferunt, illa vitem [v] nimictate foetus onerant, et longius ducunt. quare in medio loco servanda sunt, (quae [x] tuemùr). Plaga non iuxta gemmam, sed aliquanto [y] superius fiat, et avertatur [z] a gemma propter lacrymam defluentem.

XIII. Vitis quae in arbore collocatur. Prima eius materia ad secundam vel tertiam gemmam praecidatur. deinde omnibus annis aliquid per ramos crescere subinde patiamur, unam materiam semper ad cacumen arboris dirigentes. Sed qui fructum volunt maximum, materias plures [a] per ramos submittunt; [b] qui vinum melius, sarmenta in cacumen extendunt. Fortioribus ramis arborum plures materiae, debilioribus imponendae sunt pauciores. Putandi autem ratio 2
talis est, ut et [c] vetera sarmenta, quibus primi anni fructus pependit, omnia recidantur, et nova circumcisis capreolis et ramulis inutilibus dimittantur.[d] Sed providendum est, omnibus annis vitem resolvi ac

autem nim. Vinc. bis. *illa vero nim. fructus* Cr. recle Lov. (x) *quae tuemur* om. P. el Cr. (y) *aliquantulo* Cr. (z) *avertatur — lachrymam* Cresc. *lacrimam* Vinc.

XIII. (a) *plures* om. P. (b) *dimittunt* I. B. R. *dimittant* Br. (c) *et* om. E. Vinc. deinceps *pependerunt* Cr. Lovan. idem poslea cum pr. el anliqua mea *capriolis*. (d) *relinquantur* Cr. IV. 12. deinceps *ligari* Cr. excepla

Relinquenda) Columella l. c. sect. 12. Alberlus nec in summo servanda sunl flagra neque in imo, *sed in medio et ex utraque parte vitis aliquod flagrum relinquatur, quia summa multos ferunt pampinos et anchas sed media tenent vitem in viribus suis et conservant.*

Quae tuemur) Haec verba, a Pol. el Cresc. omissa, inclusi; abundant enim.

Superius) Columella secl. 16. *post gemmam*

XIII. *vites — collocatur*) Haec verba lemmatis vicem gerere, monuil Gesn.

Prima — dirigentes) Ex Columella V. 6. sect. 23.

Fortioribus) Columella l. c. secl. 25. *plenioribus — gracilioribus.*

Ramulis inutilibus) Columellae *nepotibus.*

religari, quia refrigeratur. Ita formandi sunt rami arborum vitiferarum, ne alter sub alterius linea dirigatur: sed loco pingui ulmus a terra octo pedibus, gracili vero septem sine ramo relinquenda est. In solo roscido [e] et nebuloso rami arboris vitiferae in orientem et occidentem putatione dirigantur, ut latera vacua solis radiis membra totius vitis ostendant.
3 Agendum est autem, ut vitis spissa non sit in arbore, et deficientibus [f] primis arboribus substituendae sunt [g] aliae. In loco clivoso humilius rami arborum servandi sunt; in plano et uliginoso altius. Palmites ad arborem non duro vimino ligentur, ne eos vinculum praecidat [h] aut atterat. Hoc [i] autem noveris, quia palmes,[2] quod extra ligaturam pendens habuerit,

Lovan. (e) Ita Vinc. Vulgo *rosido.* (f) *desinentibus* E. (g) *sunt* om. E. (h) Ita emendavi ex Colum. III. 13. 2. et Palladio IV. 7. vulgatum *recidat.* (i) *Hoc — quia* om. Vinc. (2) *palmas* Pol. (l) *fructu induit* Lugd. Vinc.

Religari) Est idem quod *resolvi;* sed hanc notionem omisit Gesneri Index, et Thesaurus L. L. Crescentius IV. 44. *ac ligari* habet ex h. l.

Linea) Colum. V. 6. 12. *tabulata ita formentur, ne superior ramus in eadem linea sit qua inferior.*

Loco pingui) Colum. sect. 15. iisdem verbis.

Putatione dirigantur) In Columella sect. 10. non est vocabulum *putatione.*

Solis radiis) Columella: *quo plus solis mediae arbores accipiant.* Ceterum Barth. Advers. 41. 7. elegantiorem orationem fieri putabat omisso *radiis* si legeretur *soli.*

Ac religari) Cresc. IV. 44. *ac ligari* habet.

Spissa) Colum. V. 6. 37. *densum arbustum — primam quamque arborem senio defectam tollere.* etiam ibi arbor dicitur pro arbustiva vite.

Clivoso humilius) Haec de rumpotino arbusto Columella V. c. 7. a. 2.

Praecidat) Vulgatum *recidat* correxi. Colum. V. 6. 27. *palmites non constringi, ne sarmentum vimine praecidatur, quodsi ita longe tabulatum est — palmitem ipsum viti alligatum supra tertiam gemmam religabimus. hoc ideo fieri praecipimus, quia quae pars palmitis praecipitata est, ea fructu induitur, at quae vinculo adnexa sursum tendit, ea materias sequente anno praebet.* Patet ergo, in verbis *aut atterat* latere reliquias verborum, quae exciderunt, quorumque rationem reddunt sequentia, quae ita sunt corrigenda: *hoc autem fieri noveris.* Miror, Gesnerum maluisse locutionis *noveris quia* barbariem accusare, quam in Columella, a se laudato, sententiam verborum investigare.

fructu[l] induet: quod infra ligaturam, materiae sequentis anni deputabit.[m]

XIV. Vites, quas provinciali more velut arbusculas[a] stare dixi, si instituere velis, ramos a quatuor partibus his relinques, et in eis brachiis sarmenta pro vitis possibilitate[b] servabis. Vites autem, quae cannis in orbem coguntur,[c] sic putentur, quemadmodum eae quae nituntur ridicis[d] aut palis. Illae vero quae sine adminiculis iacent,[e] quod pro sola indigentia[f] faciendum est[g] vel necessitate provinciae, primo anno duas gemmas, deinde plures habebunt. Sed huius generis vinea strictius est putanda.

XV. Novellam vitem Columella dicit a[a] primo anno ad unam materiam esse formandam, nec recidendam totam, sicut Italiae consuetudo est,[b] anno secundo expleto,[c] quia vel intereant vites in totum recisae, vel infoecunda sarmenta producant, quae[d] amputato
capite velut pampinaria de duro coguntur exire: quare 2
iuxta ipsam commissuram veteris sarmenti unam[e] vel duas gemmas [censemus[f]] reliquendas:[g] quod est

fructum I. I-G. (m) *deputabis* E. male probante Ernesti. *deputabitur* Vinc.

XIV. (a) *arbuscula* E. *quas provinciales velut* Leid. (b) *stabilitate* E. (c) *stringuntur* Pol. deinde *hac quae* Br. (d) *ridicis aut* om. P. *radicibus* Lugd. E. (e) *iacere sinuntur* Cresc. IV. 2. (f) *indulgentia* P. *pro* om. E. (g) *faciendum est* Cresc. collocat post. *provincias*.

XV. (a) *post primum annum* Cr. IV. 13. (b) *mos est* Vinc. Ceterum male Edd. omnes post *est* interpungunt, quod vitium monente Morgagni I. 83. correxit Gesner; approbante Vinc. et Cresc. (c) *completo* Cresc. recte Lov. (d) Vinc. alibi *quae tamen amp. capite p. — cogunt exire.* alibi: *quae iam amp. c. velut a pamp.* (e) *ad unam* Cr. (f) *censemus* om. I. B. Br. R.

XIV. *Possibilitate*) Equidem cum Erford. malim *stabilitate* legere.

Coguntur) Columella V. 5. 15. *per orbem connectitur*. Io. Bern. Koeler, malebat *cinguntur* legi, atque ita h. l. laudari monet ab Harduino ad Plinium 17. c. 22. p. 91.

Aut palis) Columella l. c. *fere eandem curam exigit, quam iugata.*

Sola indigentia) Columella l. c. sect. 17. *quae nisi violentissimo coeli statu suscipi non debet.* Inepta est Gesneri correctio: *soli indulgentia.*

XV. *Censemus*) Verbum hoc deesse

merito in viticula[h] fortiore servandum,[i] et sane excipiendam[k] calamis novellam vel exiguis palis, ut tertio[l]
3 anno robustiores possit accipere. Nam quadrima novella, ubi laetum solum est, tres materias merito nutrire[m] cogetur. Statim post putationem[n] sarmenta decisa [a[o]] vineis et rubi et impedimentum[p] fossoris[q] omne[r] tollatur.

XVI. Hoc etiam mense propagandae sunt vites: sed vetus et exesa vinea cuius[a] duramenta longe[b] processerunt, ut Columella dicit, mergis melius reparabitur, quam si infossione totius corporis obruatur. quod agricolis certum est displicere. Mergum dicimus, quoties[c] velut arcus supra terram relinqui-
2 tur, alia parte vitis infossa. Nam (ut ait Columella) cum totae[d] stratae sunt, plurimis radicibus totius

P. Lugd. *dicimus* E. *inferiores capitis* Cr. (g) *relinquenda sunt* P. et Cresc. (h) *vincula fortiora* Vinc. *fortiore* omittit Cresc. Lov. (i) *nam debilis nimis viticula secundo anno recidenda relinquitur* addit Cr. (k) *ad adiuvandam* Cresc. sed *ad* om. Lovan. (l) *sequenti* Cr. (m) *servare* P. (n) *in* addit P. (o) *a* om. I. B. R. Lugd. E. (p) *impedimenta* P. (q) *fussuris* Vinc. (r) *omne* om. Pol.

XVI. (a) *cui* Lugd. (b) *longe* om. E. ut ante *vetus.* (c) *quotiens* Lugd. (d) *tota est craterate* P. (e) *iusta* P. *vivas* E. (f) *relinquuntur* P. (g) *in-*

in Codd. Florentinis et Vaticanis et editione Bruschiana, monuit Pontedera; inclusit etiam Commeliniana et Gesneriana. Pontedera tollendum aut in *censet* mutandum putabat. Sunt enim etiam haec ex Columellae IV. c. 11. opinione dicta. Crescentii lectionem ita refingebat. *ad unam vel duas gemmas — relinquendae* (sc. vites) *sunt.*

Excipiendam) Quoniam ex persona Columellae desiit loqui, redire Palladium ad formam orationis narrativam nolebat Gesner, atque *excipiendum* corrigebat, quod more Varroniano dictum interpretatur. Sed si verba *quod est — faciendum* parenthesi includas, poterit Palladius eandem narrationis formam continuare. Locus Columellae est IV. 12. in quo tamen verba ista tam molesta Gesnero non sunt.

Tres materias) Columella IV. 17. sect. 5.

Post putationem) Ex Columella XI. 2. 19.

XVI. *Processerunt*) Haec verbolenus Columella IV. 22. 3.

Mergum) Columella IV. 15.

Nam totae stratae) Haec verba transposita esse censeo, et ante *Mergum* revocanda. Crescentius IV. 10.

corporis fatigantur. Mergi vero post biennium reciduntur in ea parte, quae supra est, et in loco iustas[e] vites relinquunt.[f] Sed (ut agricolae asserunt) post biennium si recidas, plerumque infirmas[g] habent radices et repente simul pereunt.[h]

XVII. Hoc mense calidis et apricis locis optime celebratur insitio, quae fit tribus generibus. Sed ex his duo nunc fieri possunt; tertium reservatur aestati. Sunt[a] autem genera inserendi haec: aut sub cortice, aut in trunco, aut emplastro. Inseremus ergo sic: Arborem vel ramum in loco, qui nitidus[b] est et sine cicatrice, serra recidemus[c] non laeso cortice. post serraturam, plagam ferramentis acutis incidamus.[d]
Inde quasi cuneum tenuem[e] ferreum vel osseum, 2
maxime leoninum, inter corticem et lignum tribus prope digitis consideranter[f] deponimus, ne corticis fascia dissipetur;[g] et in eum locum[h] subducto cuneo

firmatas Lugd. (b) *perierunt* Lugd. *et similes veteribus repente* etc. Vinc. bis.

XVII. (a) *Est autem inserendum* Pol. *genera* omitt. etiam Lugd. (b) *viridis* Vinc. *in loco nitido et succoso* Cr. II. L2. (c) *recidamus acuta in loco — ipsumque cum fascia corticis desuper poliamus, deinde vimine salicis aut ulmi ligamus, ibique inter corticem et lignum cuneum ferreum vel osseum in acutum tendens ab una parte latum (plantum antiqua mea) et ab alia quasi rotundum tribus* etc. Cresc. (d) *nitidamus vel incidimus* Pol. (e) *tenuem* om. etiam. Pol. Erf. (f) *considerantes rep.* Lugd. *considerandum* Cr. (g) *scindatur* Cr. (h) Ita Cr. Vulgo *modum*. Vinc. simpliciter

sententiam locis his reddidit: propagationes fieri aut infossione totius vitis, quae propagatur, aut magis sine curvatura sarmenti, ut velut arcus supra terram relinquatur, alia parte vitis infossa; quod si fiat, post biennium recidatur, aut triennium, quod fiet tutius propter debilitatem biennalium radicum, quae vitem novam saepe non convenienter defendunt. Ingeniosa est Io. Bern. Koeleri, coniectura ex lectione Polit. et Columella IV. 2. sect. 2. corrigentis: *cum tota est strata, cratem facit et plurimis radicibus — fatigatur.*

Biennium) Adde *vere* ex Columella; et ipse Palladius Novembri 2. recidi iubet autumno, sed male ibi post *triennium* legitur vulgo.

XVII. *Tribus*) Vide ad Columellam Arbor. 26.

statim surculum mergimus ab[i] una parte decisum salva medulla et cortice partis alterius,[k] qui supra
3 arborem sex vel octo digitis emineat. Duos vel tres vel plures surculos pro trunci qualitate constituimus: quaternis digitis vel amplius[l] inter eos spatium relinquemus: tunc[m] iunco aut ulmo[n] aut vimine stringemus, et super[o] lutum musco tectum ponemus, ac[p] ligabimus, ut quatuor digitis supra lutum possit surculus eminere. Plerosque delectat[q] strictum primo sectae arboris truncum vinculis arctioribus in medio findere, et ibi surculos ex utraque parte rasos[r] in modum cunei, ut integra sit medulla, demergere, praemisso ante[s] cuneolo, quo subducto, depositus surculus redeunte in plagam materia,[t] possit adstringi.
4 Sed hoc utrumque genus vernum[v] est, et fit crescente luna, ubi[x] incipit gemma arborum turgescere. Surculi autem, qui inserendi sunt, sint novelli, fertiles, nodosi, de novo nati, ab orientali arboris parte decisi, crassitudinem digiti minoris, bifurci vel trifurci,[y]
5 gemmis pluribus uberati. Si arborem minorem desiderabis[z] inserere, in qua sine dubio meliora incrementa proveniunt, circa terram secato:[a] et quod melius est, surculos inter lignum corticemque depone, tunc[b] stringe. Quidam rasum ex utraque parte surculum convenientem soliditati arboris inserendae sic in medio deponunt, ut cortex surculi undique cortici arboris reddatur aequalis. Sed in novella arbore terra

habet: *sieque*. (i) *ab* addidi ex Cr. (k) Pergit Cr. *pellicula exteriori remota, ita quod optime trunco adhaereat surculi incisura, qui super truncum quatuor aut sex d. em. vel usque ad octo.* (l) *ad minus — relinquimus* Cr. (m) *tunc — string.* om. Cresc. (n) *culmo* Vinc. bis. deinde *stringimus* Br. (o) *et lutum desuper convenienter ponimus* Cr. (p) *aut* Vinc. *et disponimus peciam vel ligamus* Cr. (q) *Plerisque placet* Vinc. (r) *recisos* Pol. (s) *autem* Vinc. (t) *artius* inserit Vinc. (v) *veris* Lugd. *verum* Vinc. (x) *quando* Pol. (y) *vel trif.* om. E. (z) *volueris* Vinc. (a) *serrato* Vinc.

mota usque ad ipsum insitum colligatur; quae eam res [c] a vento et calore defendet. Mihi asseruit diligens agricola omne insitum sine dubio [d] comprehendere, si depositis surculis viscum non temperatum in ipsa plaga pariter mergamus, quasi glutino quodam succos materiae utriusque [e] misturum. De emplastratione suo mense dicemus. Quartum genus Columella sic retulit. Gallica terebra usque ad medullam arborem 7
perforandam, plaga interius leviter [f] inclinata. ibi educto [g] omni scobe, vitem vel ramum ad modum foraminis impressi delibratum, succidum tamen et humentem,[h] stricte imprimi, una aut duabus gemmis foris relictis. tunc [i] argilla et musco locum diligenter operiri. ita et vites in ulmo inseri posse [commissas.[2]]
Hispanus quidam mihi [m] hoc genus novae [n] insi- 8
tionis ostendit, quod [o] ex persico se asserebat expertum. Salicis ramum brachii crassitudine, solidum,

bis. (b) *et tunc adstringe* Vinc. (c) *colligatumque, ea res* Erf. (d) *virtutem* add. Vinc. (e) *utrique* Vinc. deinde *implastr.* Br. et *rettulit.* Pro *Quartum* in Leid. est *Quarum.* (f) *leniter* Cr. (g) *educta* Lugd. et Vinc. *scrobe* Vinc. bis. *ubi deducto omni fragmine* Cr. II. 22. (h) *humidum — strictum* Cr. (i) *et tunc* Cr. (2) *commissas* om. P. *dixit* Cr. (m) *mihi* om. Lugd. (n) *novae* om. Lugd. I. B. Br. R. *bonae* P. (o) *quod* om. Lugd. P. et inclusit Gesner. Gron. ad Liv. 5. 32. E. sic. *ostendit: ex persico se*

Suo mense) Iunio V.

Columella) Arbor. VIII. 4. qui tamen *ramenta* dicit, non *scobem.*

Educto — scobe) Recte Lugd. *educta.* Vide ad Colum. XII. 44. 6.

Salicis ramum) Rem eandem ita tradit Crescentius II. 22. Pertica vel baculus perforetur subtili terebra et acuta ita quod inter unum foramen et alterum sit spacium semipedis, et surculus modicum raso cortice intromissus iacenter iungatur (antiqua mea addit *alias mergatur*), in scrobe surculis elevatis, ita tamen quod perticae saltim salicis summitas aliquid remaneat supra terram; hinc vero post annum materia totaliter elevata et inter surculos incisa plantam quamlibet radicibus plurimis decuratam in ordinata scrobe depone, cui forsan proderit, si creta vel cera foramina et eorum scissurae undique optime obturentur. Quidam autem mihi asseruit, se expertum fuisse hanc insitionem in palo salicis viridi, perforato usque ad medullam solummo-

longum cubitis duobus aut amplius, terebrari iussit in medio, et plantam persici in eodem loco in quo consistit[p] spoliatam ramis omnibus, solo capite relicto per ipsum saligni manubrii foramen induci: tunc eundem salicis ramum, terrae capite utroque demerso, in arcus similitudinem debere curvari,

asserebat expertum. (p) *constitit* Vinc. bis. (q) *adstringi* E. *vinculisque*

do, infixisse surculos aequalis grossitudinis remoto cortice, quatenus intrarent in foramen, ut cortex surculi aequaretur cortice pali, et cum cera omnem rivulam obturasse et posuisse palum sub terra quatuor digitis iacentem in loco aquoso, ita quod de palo nihil apparuit, sed solum surculi supra terram, et comprehendisse optime omnes, et resecato inter surculos trunco plantasse, et bene convaluisse. Idem II. 7. cum autem inserunt fraga prunorum et cinorum vel aliorum fructuum ossa habentium in truncum salicis, efficiuntur fructus sine ossibus. Idem VIII. 7. sine ossibus persica fient, si persicus et salix prope plantentur, deinde inclinato salice admodum arcus perforetur in medio, et per foramen persici planta ponatur, et cera vel luto perfecte obturetur foramen, et usque super ipsum terra cumuletur, et cum anno vel biennio transacto persici et salicis lignum unitum fuerit, sub arcu salicis persicus incidatur, ut ex solo salicis humore alatur. Idem experimentum breviter et obscure tradunt Geoponica X. 16. *κατὰ μέσον τὸ πρέμνον διατρήσας καὶ τὴν ἐντεριώνην διακόψας ἰτίας ἢ κρανέας, πάσσαλον ἔμπηξον.* Salicem, malo insitam, babet Palladius Insit. versu 85. Vide infra ad tit. 25. 17. Ceterum Crescentius experimentum variis modis diversum narravit. Taleam decisam, nec suae matri baerentem intelligi, inprimis demonstrat capitis utriusque mentio, recte monente Gesnero. Verum non intelligo equidem causam, cur, depresso utroque capite, media perticae pars in arcus similitudinem curvetur. Neque enim ita maius incrementum fieri, nec si media pars versus terram curvetur et pars curva terra operiatur, nec denique eventum esse diversum, si pertica transversa obruatur, docent experimenta Galli Du Hamel in Physiolog. Arbor. T. II. p. 90. Idem doctissimus vir experimentum hoc ipsum Hispani a Palladio narrati repetiit in salice, cui, in perticam dissectae, inseruit taleam salignam. Quo facto vidit inferiorem taleae partem radices superiorem germina bene egisse; sed media taleae pars intra perticam nullibi cum pertica coaluit. Vnde merito arguit, taleas radices et germina acturas fuisse etiam absque perticae adiumento. Verum quaeritur de nucleis persici arboris, perticae salignae insitae; de quo non cogitavit Gallus, qui aliunde quam ex Palladio notitiam huius experimenti acceperat. Scilicet vulgo traditum fuerat, taleas arborum fructiferarum perticis salignis insitas felicius provenire, faciliusque agere radices.

foramen luto, musco, vinculis stringi:[q] anno deinde exemto,[r] ubi intra medullam salicis caput plantae[s] sic cohaeserit, ut unitas[t] sit ex duobus mista corporibus, plantam subter incidi atque transferri, et aggerari[v] terram, quae arcum salicis cum persici cacumine possit operire: hinc persici poma sine ossibus nasci: sed hoc locis humidis convenire vel riguis,[x] et salices aquationibus adiuvandas,[y] ut et natura ligni vigeat,[z] quae delectatur humore, et superfluentem copiam succi[a] germinibus[b] ministret alienis.

XVIII. Hoc mense locis temperatis[a] instituemus oliveta, quae vel pastinis conserenda sunt, ut[b] extremas circa decimanum tabulas cingant, vel suum locum tenebunt. Si ponuntur in pastino,[c] radicatae plantae decisis capitibus et brachiis et in truncum redactae usque ad mensuram cubiti unius et palmi in fer-

Vinc. *inculio* Leid. (r) *exacto* P. *exempto* Br. (s) *plantulae* P. E. Vinc. bis. (t) *unita* Vinc. bis. (v) *aggeri* Vinc. bis. et Leid. probante Gronovio. (x) *irriguis* P. E. (y) *convenire ut* P. (z) *vice aquae delectetur* P. Lugd. *vincat* Vinc. bis. (a) *persici* P. (b) *graminibus* I. B. Br. R.

XVIII. (a) Cr. *frigidis vero Februario et Martio oleae plantantur, quae vel pastino* (*pastinis* Lov.) *constituenda sunt, vel suum locum scrobibus tenere debebunt.* (b) *vel extr. — decumanum* Vinc. (c) *quae cum ponuntur*

Intra medullam) Vulgo male *infra* legitur. Veteres medulla inserendi surculi ut medullam insiti contingeret, diligenter cavebant, quoniam in medulla vim vitalem sitam esse arbitrarentur; nos sanior physiologia docuit, magis multo interesse, ut liber librum contingat; quoniam inter librum et lignum mucus ille prorumpit, unde regeneratur cortex et qui facit, ut insitum bene comprehendat. Muci illius vim in ceraso iam olim recte annotavit Theophr. H. P. III. 13.

Exemto) Similem locum attulit Gesner ex nostri Februario 26. 2.

XVIII. *Decumanum tabulas*) Vineae scilicet per tabulas seu hortorum specie digestae et semitis et decumanis distinctae. Columella III. 21. 11. in ultimis ordinibus, vineae ficos et poma conserit. In Gallica Provincia oleae in eadem fossa plantatae cum vite tandem in senescentis locum succedunt. Vide Bernard. p. 208.

Decisis) Hanc arbuscularum transferendarum rationem aliunde quam ex Columella duxit Palladius. Nam aliter hic IV. 9. 8 seqq.

mento terrae fossae[d] defigantur, locum palo antea[e]
deprimente: ordei grana subteriaciantur,[f] et ampu-
tetur[g] iis quidquid putridi inventum fuerit aut[h] aren-
tis: et tunc (amputata[i]) capita luto velentur[k] et
musco, ulmeis vinculis vel tenacibus quibuscunque
2 constricta. Sed maximum beneficium est, ut profi-
ciat[l] incremento, si rubrica[m] partes notentur, quibus
obversae steterunt,[n] et contra eas simili ratione po-
nantur. Sint a se discretae[o] pedibus quindecim vel
viginti. Omnis[p] subinde circa eas herba vellatur: et
quoties se imber infuderit,[q] brevissimis ac[r] frequen-
tissimis fossionibus solicitentur, et subinde ducta a
trunco terra atque permista in aliquanto altiores
3 cumulos congeratur.[s] Quod si olivetum suo loco
facere volueris, haec genera terrarum sequeris: ter-

in pastino aut scrobibus Cr. *pastinato* etiam Br. (d) *defossae* Erf. (e) *ante* Cr. sed antiqua mea *paleo via deprimenti*. Leid. *pala*. (f) *subtus iaceantur* Cr. recte Lov. (g) *deputetur et amputetur his* Cr. ubi Basil. omisit *his*. Lovan. omitt. *deputetur et*. etiam. Br. *his*. (h) *putridi vel arentis* Cresc. (i) *amputata* omitt. Br. Cr. et Erf. *eorum* substituit: *earum* Br. Erf. (2) *velantur* Cr. omisso *ulmeis — vel tenacibus*. *velentur* Lovan. (l) *proveniat* Cr. recte Lov. (m) *partes rubrica vel aliter* Cr. (n) *steterant* Erf. Cresc. Lov. *oppositae steterint* Cr. (o) *Si olivetum constituas, sint a se distinctae viginti quinque pedibus* Cr. recte Lov. (p) *omnis* om. Cr. habet. Lovan. (q) *quotiens — infunderit* Cr. (r) *brev. ac* om. Cresc. deinceps *commista in aliquantulo* Cr. Lov. (s) *congregatur seu congeratur* Cr. excepta Lov.

Deprimente) Non satis intelligo, cur adhibeat palum, qui viam plantae in fermento terrae defigendae et radicatae quidem facere debere non videtur. Taleam malleo adigit et ne palus prius locum faciat, cavet Cato c. 45. ubi tamen vide notam. Forte Leidensis lectio *pala* praeferenda est.

Tenacibus) Alias pro petiolis seu pediculis posuit. Cresc. h. l. simpliciter *vinculis quibuscunque*.

Obversae steterunt) Erf. *steterant* probante Ernestio; at Leid. *obversa est, et erutae contra eas*. quam lectionem unice probo.

Pedibus quindecim) Hoc intervallum nimis parvum vel in ventoso loco videtur, ubi densiores poni solebant oleae. Columellae rationem noster expressit sect. 5. Verum Crescentius h. l. habet *viginti quinque pedibus*. quam lectionem probo.

Suo loco) Non transferendum in vineas. Male Schoettgen et Gesner interpretantur *loco* commodo et naturae arboris attemperato.

ram[t] cui mista sit glarea, aut cretam sabulonis coniunctione resolutam, aut pinguem[v] sabulonem, aut
terram naturae densioris[x] et humidae. Creta figuli 4
omnino repudianda est et uliginosa et in qua semper humor assistit,[y] et sabulo macer et nuda glarea: quamvis enim comprehendat,[z] tamen non convalescit. Potest seri et ubi arbutus aut ilex steterat. nam cerrus[a] et aesculus excisa radices noxias relinquit, quarum virus oleam necat. Locis aestuosis septentrionali colle, frigidis meridiano gaudet, mediis, clivis delectatur. Neque imum locum neque arduum patitur; magis modicos clivos diligit,[b] sicut est regio Sabina vel Baetica. Baccarum[c] genus numerosum est et plurium[c] vocabulorum, sicut Pausia, Orchis,[d]

(t) *terram desiderat — creta sabulonis admixtione resoluta* Cresc. *admixta — coniunctione* Lovan. (v) *pingue sabulum* Cresc. recte Lov. (x) *depressioris et vividae* Cr. Lov. *depressionis vividae* Basil. et antiqua mea: *vividae* etiam Lugd. et Erf. *tumidae* Vinc. sed alibi *nividae*. Post *Creta* Cresc. Lov. addit *autem*, idem postea *repudiat*. (y) *existit* Cr. editt. tres. (z) *in eis* addit. Cr. Basil. *in eis enim quamvis compreh.* Cr. Lov. *tamen* ex Vinc. inserui. (a) *Cedrus etiam excisa* P. *Cedrus excisa* Vinc. sed alibi *cerasus eruta et excisa*. Leid. omittit *aesculus*. et paulo antea *ilex exsiterat* habet. Columella Arb. 17. unde quercus effossa. et V. 8. quercus etiam excisa. (b) *diligit* om. Br. Lugd. et Vinc. inclusit Sylb. (c) *Olearum* Pol. *oleae baccarum* Vinc. (c) *plurimorum* P. *plurimum* Lugd. (d) *Orcas* Vinc.

Mista sit glarea) Columell. V. 8. 6. *cui glarea subest, si superposita creta sabulo admista est.* Sed Cresc. h. l. habet *sabulonis admixtione*, quam lectionem probaverim. Discrimen sabuli a sabulone traditum ad Varronem librarii non observarunt.

Et humidae) In Columella similiter ut h. l. libri variant inter *uvidae* et *vividae*. Sed lectionem *uvidae* mihi praeferendam videri, monui ad Col. V. 8. 6.

Tamen non) Ex Vinc addidi *tamen*, quod est etiam in Columella, et sententia postulat. Deinceps *aestivosis* liber Leidensis.

Mediis clivis) Cresc. post haec addit: *In his enim continue propter deflexum stillat ad eam* (*eadem* antiqua mea) *humor, quem multum requirit, et satis retinetur circa radices eius, eo quod locus non est praeceps, sed latae devexitatis. neque imum — patitur locum, quod in imo nimia est aquositas, in arduo pauca.* ex Alberto haec ille duxit.

Radius, Sergia, Licinia, Cominia,[e] et caeterae quas nominare non attinet. Pausia tamen oleum quod reddit, dum[f] viride est, optimum est,[g] sed cito vetustate corrumpitur. Optimum Licinia dat, plurimum Sergia. Sed de his haec[h] generaliter praecepisse sufficiet,[i] maiores[a] baccas cibo, minores oleo profuturas.
5 Si frumentarius ager est,[l] quem conscrimus oliveto,[m] quadragenis inter se pedibus distent: si macer, vicenis[n] quinis. Melius faciemus,[o] si ordines in Favonium dirigamus. Cum deponentur, in scrobes siccas[p] constituantur quaternis pedibus fossas.[q] Glarea etiam, ubi lapides defuerint, misceatur et stercus. Si clausus locus est, modice[r] supra terram, quae ponuntur, emineant. Si[s] pecora formidantur, altiores trunci esse debebunt. In siccis vero provinciis
6 cum pluviae desunt,[t] rigare conveniet. Si[v] provincia indiget olivetis,[x] et non est unde planta sumatur, seminarium faciendum est, id est tabula effossa, sicut superius dixi, ut ibi (sicut Columella dicit) rami serra[y] incisi in modum sesquipedalem deponantur.[z]

Voluit *Orchas*. bene! *Orches* Br. (e) *Comminia* Palat. indice Sylburgio. *Conienia* Vinc. (f) *dum* om. Pol. deinceps idem *est, et.* (g) *est* om. I. B. R. Br. (b) *hoc* P. (i) *sufficiat* Erf. et Vinc. (a) *maiores — profuturas* omitt. P. (l) *et pinguis* addit Cr. *sermentarius* Lovan. deinceps *sed si macer.* (m) *oliveta inter* Cr. (n) *in cenis* P. omitt. I. B. R. Br. (o) *Cui proderit si ord. in sationes d.* Cresc. *in Favoneum* Lovan. et *dirigantur.* (p) *sicce* P. *Cum plantantur in scrobibus fiant quatuor vel tribus pedibus latae, cum duobus profundae, in quibus ubi lapides desunt* (male Bas. *sunt*) *glarea misceatur et stercus* Cr. (q) *fosse* P. (r) *modiceque ponantur s. t. ut emineant* Cr. *ut* om. Lovan. idem *ita ponuntur.* (s) *si vero* Cresc. (t) *et* ins. Lugd. (v) *Etsi* I. B. R. Br. (x) *oliveto* Cr. deinceps *plantae sumantur* recte utrobique Lov. (y) *ferro alias serra incisi* Cresc. antiquus; sed Basil. *ferro incisi* recte Lov. (z) *disponantur* Cresc. *in quinq.* Cresc. recte Lovan.

Licinia) Columella *Licinianam*, et *Culminiam* nominavit, sed ipse Columella paulo post *Liciniam* appellat.

Frumentarius ager est) Cresc. recte addit *et pinguis*. et sic Columella V. 9. 7. ubi praeterea est: *sexagenum pedum in alteram partem, atque in alteram quadragenum.*

inde post quinquennium poterit valida planta transferri, ét locis frigidis hoc mense plantari.[a] Scio plerosque,[b] quod facilius atque utilius est, radices olearum quae in silvis plerumque sunt aut in locis desertis, in cubitalem mensuram recisas,[c] aut in seminario,[d] si placuerit, aut in oliveto solere disponere, et admistione stercoris adiuvare. Qua re[e] proveniet, ut ex unius arboris radicibus numerosa planta nascatur.[f]

. XIX. Etiam pomiferas arbores possumus in pastinis a Septentrionali regione disponere, de quibus sigillatim dicemus, quae specialiter[a] sunt tenenda. Nam pomis eadem convenit terra, quae vitibus. scrobes autem maiores facies, ut materiae prosis[b] et fructui.[c] Si pomarium facies, inter ordines tricenos pedes
relinques. Plantas statues radicatas, quod est melius. 2
sed servabis, ne cacumina aut[d] manu fracta aut erosa non crescant. Vnumquemque ordinem suo generi deputabis, ne infirmae a valentioribus opprimantur.[e] Plantas similiter notabimus, ut ipsis quibus steterant
cardinibus opponamus. De clivo sicco [f]et exili in pla- 3

(a) *transferri* Pol. Huc pertioet varietas Cresc. ab inilio laudata. (b) *Plerique autem* Cr. deinceps *ac utilius* Lovan. (c) *divisas* Cr. omisso *aut.* recte Lovan. (d) *seminario et postmodum in oliveta instituunt et* (haec duo vocabula omitt. Lovan.) *disponunt — adiuvant* Cr. (e) *provenit et ex* Cr. recle *ut* Lov. (f) *vellatur* Pol.

XIX. (a) *spiritualiter* Vinc. Duac. VI. (b) *prosit* A. Iuot. G. (c) *fructibus* E. (d) *vel — vel* Vioc. Duac. *sed* aote *servabis* om. Leid. (e) *depri-*

Radices olearum) Oculos silvestrium olearum vocat Columella IV. 9. 5. qui brevius hanc ratiooem memorat.

XIX. *Maiores*) Accuratius haec Columella V. 10. s. 4.

Erosa) Ex Columella Arbor. c. 18 et V. 10. *praerosa* recte corrigit Pootedera; *derosa* ineple Gesoer, qui tamen recte brevitatem Palladii defendit contra Pootederam, corrigentem: *aut a pecore praerosa sint; nam non crescunt*. Ceterum paulo antea Brusch. *quod est melius servabis*, omissa particula *sed*.

Cardinibus) Crescentius II. 21. *pars ad meridiem versa rubrica signetur vel aliter, ut transluta eisdem coeli quibus ante steterat cardinibus apponatur*, ubi male Basileensis *eiusdem* habet. Virgilius Georg. II. 269.

num, pinguem et humidum transferemus. Si truncos ponere volueris, supra terram prope tribus pedibus erigantur. Vbi duas in una scrobe plantas deponis, cavendum est, ne se contingant. nam vermibus interibunt. Sed (ut Columella dicit) feraciores sunt, quae seminibus, hoc[g] est nucibus suis quam quae plantis ponuntur aut[h] ramis. Vbi regio siccior est, aquationibus adiuventur.

XX. Nunc locis maritimis et calidis fodiendae sunt vites: vel si haec[a] provinciae consuetudo est, exarandae, et in eisdem locis palandae aut[b] ligandae sunt vineae prius quam gemma procedat; cuius concussione vel attritu incurritur[c] grande dispendium.
2 Nunc oleae caeteraeque arbores laetamen accipiunt decrescente luna. sufficiet autem maiori arbori vehes[d] una, minori media; ita ut subducta a radicibus terra et fimo permista revocetur. Tempore hoc si quae sunt in seminariis plantae, circumfodiendae sunt, et amputandi eis rami superflui vel radiculae, quas circa[e] in superiore parte miserunt.[f]

mantur E. (f) *sicco* om. Vinc. (g) *hoc est nucibus* om. P. (h) *aut — adiuventur* om. P. nec habet Columella.

XX. (a) *vel cui haec* E. (b) lege *atque alligandae* ex Colum. (c) *incurrit gr. periculum* Vinc. alibi *provenit gr. periculum.* (d) *neges* P. *veges* I. B. Br. R. Lugd. E. Vinc. (e) *circa* om. Vinc. XIII. 13. (f) *omiserunt* Vinc.

Prope tribus) Columella V. 10. 7. *minime tribus pedibus.*

Hoc est nucibus) Columella Arbor. XX. 2. *Arbor insita fructuosior est quam quae insita non est, id est quam quae ramis aut plantis ponitur.*

XX. *Gemma procedat*) Crescentius, accurate disciplinam vineae relevandae et ligandae, ut ait ipse, tradens, habet, *antequam gemmae nimium turgescant.* IV. 14. Columella XI. 2. 16. *reliquae partes vinearum nunc palandae et alligandae sunt ne postea tumentes gemmae laedantur et oculis atterantur.* unde patet, h. l. legi debere *palandae atque alligandae.*

Vehes) In libris est *veges.* Qui medio aevo libros Palladii descripserunt, notiores habebant *vegetes*, seu dolia vinaria, dicta ex Italico *veggia.* Quo vocabulo saepe utitur Crescentius aliique docente Cangio.

Quas circa) Columella XI. 2. 19. *plantas ante satas nunc exputare et*

XXI. Hoc mense rosaria conseremus, quae sulco
brevissimo aut scrobibus ponenda sunt, vel virgultis,
vel etiam semine. Semina autem rosarum non[a] pute-
mus medios flosculos esse aurei coloris, quae[b] rosae
fuerunt, sed baccas nutriunt, quas in brevissimi piri
similitudinem plenas seminibus[c] post vindemiam red-
dunt maturas, quarum tamen maturitas ex colore
fusco et mollicie poterit aestimari. Siqua etiam[d] sunt 2
antiqua rosaria, hoc tempore[e] circumfodiuntur[f] sar-
culis vel dolabris, et ariditas universa reciditur.
Nunc et[g] quae rara sunt possunt ducta virgarum
propagine reparari. Si rosam temperius habere volue-

XXI. (a) *nequaquam* Vinc. sed alibi *non*. Leid. deinde *modicos*. (b) *quos* Vinc. bis. Voluit forte etiam *ferunt*. deinde *extimari* Br. (c) *suis* addit Leid. et Vinc. sed altero loco omittit, ubi *post virides* habet. *Et semina quaedam sunt quae in pomulo rubeo sunt collecta, quorum maturitas ad plantandum apta cognoscitur cum post vindemias colorem fuscum et mollitiem quandam habent* Cresc. (d) *etiam* om. Cresc. (e) *mense* Pol. (f) *fodiuntur* Lugd. *circumfodiantur* Cr. omissis *sarculis vel dolabris*. recte Lov. *surculis* Leid. deinceps *ariditas immersa* Cr. Lov. (g) *Item* Cresc. omisso *circumfodere ac summas earum aestivas radiculas amputare*.

XXI. *Medios flosculos aurei coloris*) Plinius 21. s. 10. *rosa panditur in calyces medio sui stantes complexa luteos apices*. Idem ibidem in lilio sect. 11. *stantibus in medio crocis* appellat *crocos*. Matthaeus Sylvaticus: *Antera vel antirae id est semen rosae, et est illud quod remanet de rosa, et rubet et maturescit. quod autem est intus seu semen lanuginosum est; antera quod communiter teneatur, quod antherae sunt pipuli rosarum*. Theophrastus H. P. VI. 6. φύεται μὲν ῥοδωνιὰ καὶ ἐκ τοῦ σπέρματος. ἔχει δὲ τὸ ἄνθος ἐν τῷ μήλῳ κνηκῶδες ἢ ἀκανῶδες, ἔχον δέ τινα χνοῦν. Ceterum hos crocos seu filamina crocea Palladius flores appellat exemplo Theophrasti H. P. I. 21. qui biflores (διανθῆ) dixit rosam, lilium, et violam nigram, ὅτι ἕτερον ἄνθος ἐν τῷ ἄνθει ἔχει κατὰ μέσον. Compara etiam verba Crescentii, in varietate lectionis posita. Anonymus de rosa (Poët. lat. minores Wernsdorfii T. VI. p. 173. versu 32.) *ridentis calathi patefecit honorem prodens inclusi semina densa croci*. Rosarii cultum reliquum vide infra Martio VIII. 2. Novembri XI. Plinius 21. s. 10. ex Theophrasto: *tardissime proveniunt semine, quod in ipso cortice est sub ipso flore, opertum lanugine; ob id potius caule conciso inserantur*. Fructu rosas serit etiam Columella Arbor. 30.

ris, duobus palmis ab ea [h] gyrum fodies, et aqua
3 calida bis rigabis in die. Nunc et liliorum bulbos ponemus, vel lilia ante habita sarriemus[i] summa diligentia, ne oculos circa radicem nascentes et minores bulbulos sauciemus, qui a matre subtracti, atque in alios digesti ordines nova lilieta formabunt. Item violarum plantae et croci bulbi serendi sunt, vel[2] subtiliter, si fuerant ante, fodiendi.

XXII. Hoc mense aliqui lini semen laeto[a] solo in iugerum x modios spargunt, et lina consequuntur exilia.[b]

ducta. (h) *in* vulgo intersertum omitt. Erf. et Vinc. bis. (i) *sariemus* Lugd. Vinc. bis. (2) *et* Pol.

XXII. (a) *lento* E. (b) *exilia* om. E.

Gyrum fodies) Geoponica XI. 18. ἀπὸ παλαιστῶν δύο τοῦ φυτοῦ γύρον ὀρύξας ἔγχει ὕδωρ θερμὸν τῆς ἡμέρας δεύτερον. Plinius 21. 4. *qui praecocem faciunt pedali circa radicem scrobe aquam calidam infundunt, germinare incipiente calyce.* Ceterum rosarum vitium, salsuginem insidentem plantae, ut ciceri, memorat Theophr. C. P. VI. 14. ὅσα ἅλμη νοσηματικῶς ἔχει ὥσπερ ἡ ῥοδωνιὰ καὶ ἄλλ' ἄττα.

Oculos) caulem cum floribus inclusum, gerentes. Ceterum cultum liliorum non addit copiosius, nam teste Plinio 21. s. 11. *alba lilia iisdem omnibus modis seruntur quibus rosa, nihilque est foecundius, una radice quinquagenos saepe emittente bulbos.*

Bulbulos) Crescent. 17. *Lilium plantatur in terra pingui et bene subacta. nam accipiuntur spici sive bulbi eius virides vel sicci* etc. Liliorum etiam caules avulsos et in summo suspensos nodos et bulbos agere, docet experimentum, traditum a Plinio 21. s. 13. et Geoponic. XI. 20. Aristoteles Problem. XXI. 26. liliorum caules etiam exsectos pullulare ait. Aliud ex Aristotelis libro nescio quo refert testimonium Crescentius l. c. *quod si hasta lilii, quando nondum apertum est semen sive flos eius flectatur in terram, ita quod cepa non radicetur et cooperiatur terra, infra paucos dies emittet in quolibet nodo hastae caepam parvam sicut sunt bulbi eius.*

Lilieta) Vt Graeci dicunt ῥοδωνιὰ et κρινωνιά.

Violarum) Vide ad Columellam Arbor. 30. De croco dixi ad Varron. I. 35. 1. In loco Plinii 21. c. 6. quem ibi posui, recte ex Editione principe *atteri pede quo melius provenit.* posuit Brotier, non *pereundoque.* In Codice Reg. 1. erat scriptum *atteri pedoque.* Codex 2. vulgatam *pereundoque* habebat.

XXII. *Exilia*) Columella II. 10. s. 17. et infra Octobri 2.

XXIII. Tempore hoc canneta ponenda sunt factis[a] brevissimis scrobibus, et oculis cannarum per singulas scrobes obrutis, qui semipedis spatio inter se distare debebunt. Si calidae et siccae provinciae[b] studemus, valles humidas vel[c] irriguas opus est deputare cannetis; si frigida[d] regio est, locis mediis instituantur, sed[e] succo villarum subditis. Inter haec asparagorum etiam semina spargere possumus, ut mista[f] nascantur, quia et asparagi coluntur et incenduntur eo more
quo cannae. Sed si qua[g] sunt antiqua canneta, hoc 2
tempore sarcientur,[h] recisis quae in radice purganda sunt, id est[i] putribus, male porrectis, et siqua gignendi oculos non habent.[2] Nunc salicis plantas et omnium generum, quae arbusto applicandae sunt, vel gene-

XXIII. (a) *Conno sive orundo terram desiderat mediocriter humidom et pinguem. Conneto fiunt hoc modo. videlicet quod pastinota aequaliter terra mense Februorio et brevissimis scrobibus uno pede distontibus cannarum oculi per scrobes singulos obruuntur* Cresc. (b) *calida et sicca provincia est* Cr. (c) *vel* om. Cresc. et addil Lov. (d) *humida* Cresc. (e) *sed — subditis* om. Pol. *suco* Cresc. Lov. (f) *iuxta* Vinc. (g) *quo* addidi ex Cresc. (h) Ita Cresc. pro *sorrientur. sarrentur* Lovan. Vinc. *sarientur*. (i) *et putribus* Cresc. *id est putr*. Lov. deinceps *proiectis* idem. *putridis* Vinc. (2) Ita

XXIII. *Brevissimis*) Quae Cresc. addita habet, confirmat Cato c. 6. *Arundinetum hoc modo serito: bipalio vortito, ibi oculos arundiuis pedes ternos olium ab alio serito. Ibi corrudam serito, unde asporagi fiant*. Praelerea Calonis locus vitium in distanliae mensura convincit; el Crescentius ex h. l. *uno pede* habel. Miror h. l. Interpreles lacuisse.

Villarum) Vincentius addil: *irriguo fimoque*.

Inter haec) Haec usque ad verba *quo cannoe* aliis permulavit Cresc. ita: *Ligomzantur ut vineae et ligonibus iu aequalitatem terroe oequabimus mense Octobri et Novembri*. Sed ibi anliqua mea habet: *in aequalitate terrae ineidentur de meuse Oct. etc.* ex quo apparel, olim plura legisse h. l. Crescentium; alia librariorum culpa in Crescentio excidisse, quorum vestigium habel anliqua mea. Ecce nunc tibi Calonis verba c. 6. *nam convenit arundiuetum cum corruda eo, quio foditur et incenditur*. Saltem verbum *coluntur* in Palladio de fossione interpretari debemus.

Eo more) Male Erf. *hoc mense, hoc modo*, Br. quod voluil dare Erf. Deinceps *sarrientur* vulgalum ex Cres. correxi.

Salicis) Calo l. c. circum arundinelum seri iubet.

stae,[1] ubi deerit, obruemus. Ex baccis etiam myrti
et lauri seminaria faciemus vel, si fuerant, excolemus.
XXIV. Circa Idus Februarias sepes hortorum ex
congesto in funibus[a] spinarum semine faciendae sunt,
sicut dictum est, cum de munimine loqueremur horto-
rum. Item Graeci dicunt de crassa,[b] rubi virga fieri
debere particulas, et palmaribus scrobibus obrui, et
quotidie,[c] donec frondeant,[d] fossione et rigatione
2 nutriri. Hoc mense lactuca seritur, ut[e] possit Aprili
mense transferri. Item carduus seritur et nasturtium
et coriandrum et papaver, sicut mense Novembri,
et allium et[f] ulpicum. Nunc[g] satureia seritur pingui
agro non stercorato sed aprico, vel melius mari pro-
3 ximo, et cum[h] cepullis mista seminatur. Hoc etiam

Erf. et Cresc. pro *habebunt*. (l) *genestas* (*ubi deerunt*) A. Iunt. G. *genestae* Br. *nisi deerit* Vioc.

XXIV. (a) *finibus* Vinc. (b) *grossa* Br. Lugd. Erf. Vinc. (c) *cotidie* Lugd. (d) Ita A. Br. Vioc. Vulgo *frondeat*. (e) *ut — card. seritur* om. Pol. (f) *vel* I. B. R. Br. Vinc. *et ulpicum* om. P. (g) *Nam* E. (h) *cum*

Et lauri) Diophanes Calendis Decembribus baccas legi, et post Idus Martias seri, transferri plantas Octobri. Geoponica XI. 3. ubi Quinctilii addunt, inseri laurum in sorbum et fraxinum. Plinius 17. 10. Ianuario baccas colligi, Aquilonis afflatu siccatas, mense Martio seri; sed Mago ibidem seri iubet ab occasu Aquilae ad occasum Sagittae cap. 18. s. 30. no. 4. id est Ianuario et Februario. Plinius 15. s. 39. testatumque sit obiter et ramo eam seri, quia dubitavere Democritus atque Theophrastus. Pluribus modis seri, et quomodo seratur docet Plinius 17. s. 11. Crescent. V. 11. plantatur ramis et surculis aut semine eius mense Martio proprie cum humor ad corticem ramorum pervenit. Eius folia et rami sunt optima ut in eis ficus siccae serventur, et in geladia ponantur, ut eam odoriferam reddant.

XXIV. *Crassa rubi*) Geopon. V. 44. 4. ἐκ τῶν ῥάβδων τῆς βάτου κόμματα ποιοῦντες καὶ τιθέντες αὐτὰ ἐν τοῖς φραγμοῖς χωννύουσιν ἐπὶ παλαιστιαῖον ὕψος καὶ ἀρδεύουσιν ἕως βλάστης. Palmus est παλαιστή.

Cum cepullis) Praepositionem omisit etiam Cuba, mouente Pontedera. Columella XI. 3. 57. *quibus cepinis aliquod satureiae semen intermiscendum erit*. Cepina scilicet et cepulla complectitur genus omne ceparum. Io Cresc. V. 2. pro *cepae* antiqua mea habet *cepollinae*.

mense cepullas [i] seres : sed constat et vere et autumno esse [2] seminandas. si semen eius severis,[l] in caput [m] crescit, et minus reddit in semine : si capitulum ponas,[n] ipsum macescit, et multum semen educit. Terram cepae desiderant pinguem, vehementer [o] subactam, irriguam, stercoratam. ibi areas faciemus omnibus herbis et radicibus purgatas. seremus placido et sereno die, maxime Austro vel Euro flantibus. si minuente 4
luna serantur, tenues [p] et acriores proveniunt : si crescente, robustae et saporis humecti. rarius sunt ponendae; runcandae ac sarculandae sunt [q] saepius. Si capita voluerimus his esse maiora, folia omnia debemus auferre, [et [r].] sic succus ad inferiora cogetur : de quibus vero semina colligenda sunt, iuventur [s] adminiculis,[t] ubi caulem coeperint excitare. Cum niger color seminis fuerit, praeferunt [v] maturi-

inclusit Sylb. (i) *cepulas* Vinc. bis. *seris* Br. *cepulla seritur* Leid. (2) *esse* om. P. (l) *serius* Vinc. (m) *capite* P. (n) *ponas marceseit* P. Erf. *marcescit* etiam Vinc. (o) *Cepa desiderat terram solutam pinguem et optime subactam* Cr. (p) *teneres* Vinc. (q) *sunt* om. P. et Vinc. *ac* etiam om. Vinc. (r) *et* om. Erf. (s) *iuvemus* P. *invenitur amminiculis* Vinc. (t) Ita Lugd. *amminiculis* reliqui. deinde *coeperit* Br. (v) *praeferunt* om. Pol.

Et vere et autumno) Plinius 19. s. 32. *Schistam hieme cum coma sua relinquant, vere folia detrahunt, et alia subnascuntur iisdem divisuris. Hoc exemplo reliquis quoque generibus detrahi iubent, ut in capita crescant potius, quam in semina — Seritur Amiternina frigidis et humidis locis et sola allii modo capite, reliquae semine. Proxima quae aestate nullum semen emittunt, sed caput tantum, quod inarescit; sequenti autem anno permutata ratione semen gignitur, caput ipsum corrumpitur. Ergo omnibus annis separatim semen caepae causa seritur, separatim caepe seminis.* Ceterum Morgagni I. 84. malebat deinceps *semen earum.*

Ipsum macescit) Io. Bern. Koeler malebat *evanescit* ex Plinio 19. c. 6. de Ascaloniis : *si deponantur, caulem mittunt et semen, ipsaeque evanescunt.*

Acriores) Idem de alliis noster Novembri 6. Aliam rationem edunt qui hodieque in cultu ceparum eundem morem observant. Cf. Frankische Samlungen III. p. 143.

Sic succus) Novembr. 6. de allio : *ubi coeperit caulis prodire, proculca: ita succus revertetur ad spicas.*

tatis indicia. Vellendi sunt thalli[x] adhuc semisicci
5 cum semine, et sic in sole siccandi. Hoc mense
anethum[y] seres locis frigidis. Omnem caeli statum
patitur, sed tepidiore laetatur. Rigetur,[z] si se imber
abstineat. seratur rarius. Aliqui semen eius non
obruunt, opinantes quod a nulla ave tangatur. Nunc
et sinapi serere possumus.[a] Hoc etiam mense caules
seremus; qui et toto anno seri possunt. solum[b] pingue et satis subactum diligunt: argillam[c] et glaream
timent: sabulone et arenis non delectantur, nisi pe-
6 rennis unda succurrat. Omnem caeli statum caulis
patitur, frigidum magis. Contra austrum positi citius
ferunt; contra septentrionem, serius. Sed hic et
sapore caulis vincit et robore.[d] clivis delectatur, et[e]
ideo ponendae sunt plantae per pulvinos[f] arearum.
gaudet stercore et sarculatione. rarius positus convalescit. celerius[g] coquitur virore[h] servato, si, dum

(x) *tali* Vinc. bis. *talli* Br. (y) Ita Lugd. *anetum* reliqui, cum Vinc. et Cr. *anhetum* ex h. l. Albertus. (z) *Regitur, si non pluerit; ser.* P. (a) *poss. Et caules, qui toto* P. (b) *solo pingui et sa. subacto* P. (c) *arenam* I. B. Br. R. (d) *rubore, qui clivis* P. (e) *et ideo — arearum* om. P. (f) *bulbinos* Lugd. I. B. Br. R. et Vinc. bis. vid. s. 13. *pulbidos* E. (g) *Celerius — imitetur* om. P. (h) *vigore servato* Pol. mox *spargis.* (i) Ita pro *can-*

Thalli) Cresc. *Collectis autem cepis maturis, quod patet, cum se sustinere non possunt et amplius non augetur.* ubi antiqua mea *ammodo* pro *amplius.* Ita Cresc. de allio: *Colliguntur cum eorum stipites se amplius sustinere non possunt.* ubi similiter antiqua mea *ammodo* habet.

Tepidiore) Cresc. *in tepidiori — rarius seratur et irrigetur, si non pluat.* Atque etiam Pol. liber habet h. l. *si non pluerit.* Albertus: *si pluvia non fuerit.*

Non obruunt) Cresc. negationem omisit.

Toto anno) Cresc. *seminari possunt et transplantari toto tempore anni, quo tempore terra non fuerit congelata aut adeo siccata, quod coli non possit.*

Argillam) Crescent. *Caules in omni aere proveniunt et terram desiderant pinguem, mediocrem et stercoratam et profunde fossam, et amant potius terram mediocrem, quam sabulum aut cretam.*

Perennis unda) Albertus: *non argillosam neque glarea neque arena vel sabulo immixtam — nisi continuata succurrat irrigatio siccitati fundi.*

est trium vel quatuor foliorum nitrum tritum cribello desuper spargas, ut speciem pruinae canentis[i] imitetur.
7 Columella dicit plantarum radices alga marina involvendas servandae viriditatis causa, fimo simul adhaerente.[2] Ponendae sunt plantae maioris incrementi, quia licet serius comprehendant, tamen[l] fortiores fient. Si hiems est, tepido iam die; si aestas, cum sol in[m] vesperam declinatur, planta pangenda est. Vastior fiet[t], si terra operiatur assiduo. Semen[n] brassicae vetustum mutatur in rapa.[o]
8 Hoc mense post Idus spongias[p] asparagorum vel novas formare incipiemus ex semine, vel antiquas ponemus. Mihi etiam illud utile[q] videtur ac diligens, ut asparagi agrestis radices plurimas in unum locum congeramus cultum, vel certe saxosum, quae statim fructum dent ex loco, qui aliud nil alebat, et has annis omnibus incendamus in scopis, ut fructus frequentior surgat[r] et fortior.

dentis E. Vinc. bis. Leid. el. Br. (2) *haerente* P. (l) *tamen* ex Cr. et Vinc. addidi. (m) *ad* P. (n) *semen brassicae — iucundius* om. P. (o) *rapam* I. B. Br. R. et Vinc. bis. *rapa* A. Iunt. G. Vict. (p) *sfongeas* Lugd. Erf. *sp. asp. convenit vel novas formare ex semine vel ant. ponere* Vinc. (q) *vile* Lugd. *illud* om. E. *illud ae diligens ut omissis congerere — incendere* Vinc. (r) *resurgat* Erf. (s) *siquidem* Vinc. (t) *quae pl. et ad. stercus desiderat*

Dum est trium vel quatuor foliorum) Plinius 19. sect. 41. *Sunt qui semen trifolii nitrumque simul tritum aspergant foliis.* ubi de vitio loci recte admonuit Brolier. *Trifolium* ortum esse videtur ex *trium foliorum*. Sed in reliquis verbis corrigendis nihil nos adiuvanl Codices scripti.

Adhaerente) Columella XI. 3. 23. fimo illinit liquido el taeniolis tribus algae involvil plantas sex foliorum transferendas.

Fortiores) Cresc. *ponendae sunt incrementi maioris quoque — tamen fortiores sunt.* Vinc. eliam *tamen fiunt.* Igilur *tamen* addidi. Deinceps *tepida die* Vinc. idem postea bis habel *declinat.*

Operiatur) Columella: *saepius sarrita et stercorata melius convalescit pleniorisque incrementi et coliculum facit et cymam.* Male Vinc. *operiatur.*

Spongias) Cf. Columella XI. 3. 43.

Cultum) Morgagni corrigil *incultum.* Palladius unde haec duxeril, ignoro. Silveslrem asparagum dicil, quam Calo et Columella corrudam. Vide ad Catonem VI. 4. Deinceps verba *et fortior* omillil Bruschiana.

9 Hoc autem[s] genus est sapore iucundius. Nunc etiam malva seri potest. Mentam quoque sere plantis[t] vel radicibus loco humido vel circa aquas. apricum solum nec pingue nec stercoratum desiderat. Hoc mense[v] foeniculum seres loco aprico et[x] modice[y] saxoso. (Seritur[z] primo vere) pastinaca et semine ponetur et plantis loco pingui, soluto,[a] altius pastinato: raram[b] statues, ut robur accipiat. Cunela[c] etiam nunc seritur, et colitur eo more quo allium vel cepulla. Nunc caerefolium[d] locis frigidis[e] post Idus seratur:[f] desiderat agrum laetum, humidum, sterco-
10 ratum. Hoc mense betam seremus, quamvis possit

caeteris omissis Pol. (v) *loco* P. (x) *et* om. P. (y) *maxime* I. B. Br. R. (z) *Seritur p. vere* om. P. igitur inclusi. Vulgo distinguitur: *saxoso: seritur primo vere. Pastinaca et semine* etc. Deinde auctore Pontedera Gesner sic haec distinxit: *saxoso. Seritur primo vere pastinaca, et semine.* Cuba laudavit ex h. l. *Pastinaca vere seritur. Primo semine ponitur et plantis.* Vulgarem distinctionem sequitur Vincentius. (a) *soluto* om. P. (b) *rarum* P. (c) *Cunela — caerefolium* om. P. *alium* Br. (d) *Nunc etiam cerefolium* E. *cerafol.* Vinc. Duac. X. 51. (e) *humidis* P. (f) *seritur quod des.* Vinc.

Vel radicibus) Plinius 49. s. 47. mentam plantis et spongia seri tradit. Vide ad Columellam XI. 3. 37. ubi est *mense Martio recte ponitur.*

Foeniculum) Vincent. Duac. Sp. nat. X. 70. *feniculus serendus est loco aprico et modice saxoso, et hoc primo vere scilicet Februario.* Plinius 20. s. 96. silvestre foeniculum seu hippomarathrum locis calidis sed saxosis nasci ait. Albertus: *aperto et modicum saxoso et ideo iuxta muros et parietes optime provenit.*

Seritur primo vere) Recte omittit haec verba Pol. liber; quae enim Februario mense seruntur, omnia primo vere sata intelligi debent. Igitur inclusi. Distinctionem mutare vulgarem maluit cum Pontedera Gesner; qua tamen mutatione inepta tautologia non tollitur. Columella XI. 3. s. 35. *Pastinaca et siser atque inula convalescunt alte pastinato et stercorato loco, sed quam rarissime ponenda sunt, ut maiora capiant incrementa.* Plinius 49. s. 27. *pastinacae genus alterum seritur radice vel semine vere primo vel autumno, ut Hygino placet, Februario, Augusto, Septembri, Octobri, solo quam altissime refosso.* Albertus: *pastinaca loco pingui et laxo sive seratur sive plantetur — exaltata autem arca melius confortatur.*

Frigidis) Pol. *humidis.* Male. Colum. XI. 3. 42. de chaerephyllo: *nam si regio saevas hiemes habet post Idus Februarias semina disserenda sunt.*

Betam) Haec aliunde quam ex Columella duxit; hic enim aliter de beta XI. 3. 47 et 42. ubi vide notam.

et tota aestate seminari. amat agrum putrem, humidum, laetum.[g] transferenda est quatuor aut quinque foliorum, radicibus fimo recenti oblitis. amat frequenter effodi, et multo stercore saturari. Hoc mense 11
porrus serendus: quem si sectilem velis, post duos menses, quam satus est, poteris desecare manentem in areis suis: quamvis asserat Columella etiam sectivum diutius duraturum, melioremque,[h] si transferatur; et quoties secabitur, aqua iuvetur et stercore. si capitatum facere velis, quod vere severis,[i] Octobri mense transferre debebis. serendus[2] est loco laeto et maxime campestri, area plana, pastinata alte, et diu subacta et stercorata. si sectivum velis, spissius, si capitatum, rarius seres.[l] sarculo frequentandus est, et[m] herbis liberandus. Cum digiti crassitudinem habuerit,[n] a 12
media parte praecisis foliis et truncatis radicibus transferatur: oblitus fimo liquido quaternis vel quinis digitis separetur. cum radices agit,[o] modice compre-

(g) *laetum* omilt. P. *locum* I. B. Br. R. Lugd. Vinc. deinde *oblitus* Br. (h) *meliorem* E. Deinceps *capitum* Lugd. *quotiens* Br. (i) *quod vere severis* om. P. (2) *secundus* Ienss. *secundum* P. (l) *seris* Br. (m) *et* om. P. (n) *habuit* P. *dig. grossitudinem h.* Erf. (o) *aget* E. Br. *separetur rigeturque* Vinc. alibi tamen: *sep. cum radices modice.* Deinceps *alleviandus* Erf.

Porrus) Charisius p. 80. singulari numero *porrum*, plurali *porros* dici ait. Celerum Columella XI. 3. s. 32. locis calidis Ianuario, frigidis Februario porrum serit.

Post duos menses) Simpliciter Columella *cum increverit.*

Transferatur) Columella XI. 3. 30. *si differas.*

Octobri) Columella: *locis quibus aqua subministrari non potest, differri debet circa aequinoctium autumni, at quibus possis humorem praebere, mense maio recte transfertur.*

Digiti crassitudinem) Colum. *antequam translatum deponas, omnes radiculas amputes et fibrarum summas partes intondeas.*

Oblitus fimo liq.) Haec non sunt in Colum. qui deinceps *inter quaternos digitos depangas* habet. Albertus: *profunde in terra non erectum ponendum est sed inclinatum abscissis a medietate foliis et aqua immixta stercori rigandum, tunc dulcius erit et albius.* Male.

hendendus et allevandus est sarculo, ut suspensus[p] a
terra, quod spatii vacuum subter invenerit, capitis
vastitate cogatur implere. Item plura semina in
unum ligata si deposueris, grandis porrus nascetur
ex omnibus. Item si capiti eius rapae semen immittas
sine ferro et pangas, multum fertur increscere: me-
13 lius,[q] si frequenter hoc facias. Hoc mense inula seri-
tur, quo canneta ponuntur. seritur oculis sicut cala-
mi, quos abscindere[r] et terra leviter debemus obruere,[t]
terra fossa et subacta, excitatis ad lineam pulvinis,
quibus eius oculos oportet infodere. trium pedum
14 inter se spatio separantur.[v] Hoc mense colocasiae[x]

alienandus Vinc. Duac. (p) *suspensum* P. deinceps *plura semina porrorum id est porrinas* Cr. pr. ant. Lovan. idem *rapae* post *eius* omittit. (q) *melius si — separantur* om. P. (r) *abscidere* Br. Lugd. (s) *operire* Vinc. (t) *bulbinis* I. B. Br. R. Vide. sect. 6. (v) *separentur* Vinc. (x) *colocasii* Lugd.

Allevandus est sarculo) Plinius 19. s. 33. *antiqui silice vel tegula subiecta capita dilatabant; nunc sarculo leviter convelluntur radices, ut delumbatae alant neque distrahant. Insigne quod cum fimo laetoque solo gaudeat, riguа odit, et tamen proprietate quadam soli constant.* Noster eadem repetit infra Octobri XI. 5. Male b. I. Vincent. *Vacuum* omittit.

Plura semina) Cresc. VIII. *semina porrorum* habet, sed antiqua mea, *id est plures porrinae* addit, cum in Alberto sit *porri*. Eadem ibi habet *emittas* pro *immittas*. De artificio vide supra ad II. 14. 4. Habent etiam Geoponica XII. 29.

Si frequenter) Haec non intelligo. Cresc. haec pro iis habet: *vel plantas semina in unum strictum foramen posita; omnium pullulatio in unum grande porrum concrescet.* Columella sic: *cuius incrementum quo maius fiat* raris linteolis complura grana illigantur. *atque ita obruuntur.* Geoponica γογγυλίδων semen id est raporum immittunt facto foramine arundini. Quae ipsa sunt verba Alberti.

Inula) Isidorus XVII. 11. *alam rustici vocant*, ubi Editor monet, Hispanos bodieque *Ala* vocare. Hinc nostrum *Alant*. Est *inula helenium* Linnaei. Sed in Isidoro Vincentius Sp. natur. 10, 75. legit *alnam*, et iterum cap. 66. et Macer poëta ibidem cap. 67. *Enula quam graecus alnam vocat elleniumque.*

Seritur oculis) Hinc correxi Columellam XI. 3. s. 35. Ceterum verba *qua canneta ponuntur* vitiosa vel spuria censeo. Mensem enim satis supra tit. 23. definiit; modus statim docetur.

Colocasiae bulbos) Plinius 21. sect. 51. *in Aegypto nobilissima est colocasia, quam cyamon* (i. e. *fabam*) *aliqui vocant. Hanc e Nilo metunt, caule cum coctus est, araneoso in mandendo; thyrso autem qui inter folia*

emicat, spectabili: foliis latissimis, si arboreis comparentur, ad similitudinem eorum, quae personata in nostris amnibus vocamus.— Seritur iam haec in Italia. ubi male Vincentius *arenoso* legit. Fabae Aegyptiae radicem (non caulem) ἐριώδη i. e. lanosam dixit Diphilus Siphnius apud Athenaeum III. p. 73. De colocasio, in Italia culto, Martialis XIII. 55. Colocasia inscripto epigrammate ita. *Nilia cum ridebis olus, lanasque sequaces, improba cum morsu fila manuque trahes.* Idem VIII. 33. *lenta minus gracili crescunt colocasia filo.* Fabam aegyptiacam ex Theophrasto H. P. IV. 10. descripsit Plinius XVIII. s. 30. male tamen spinosum caulem pro radice posuit. *Simile illi caput papaveri, colore roseo, in eo fabae, non supra tricenas: folia ampla; fructus ipse amarus et odore; sed radix perquam lauta, incolarum cibis, cruda et omnino decocta, arundinum radicibus similis. Nascitur et in Syria Ciliciaque et in Torone Chalcidis lacu.* In hoc Plinii loco pro *crocodili oculis timentes refugiunt* Vincentius habet: *aculeos timentes;* deinde pro *scapo amplissima crassitudo, nec genicula habet:* Vincentius legit *crassitudo, octona genicula habet;* denique pro *radix perquam lauta incolarum cibis* Vincentius habet: *perquam lata — cibus.* Plinius tertio loco XIX. s. 30. tradit de aro inter bulborum genera: sic: *est inter genera et quod in Aegypto aron vocant, foliis lapathi, caule recto, duum cubitorum, baculi crassitudine, radice mollioris naturae, quae edatur et cruda. Effodiuntur bulbi ante ver, aut deteriores illico fiunt. Signum maturitatis folia inarescentia ab imo. Vetustiores improbant: item parvos et longos; contra rubicundis rotundioribusque laus et grandissimis. Amaritudo plerisque in vertice est; media eorum dulcia, bulbos non nasci nisi ex semine, priores tradiderunt. Sed et in Praenestinis campis sponte nascuntur, ac sine modo etiam in Remorum campis.* Partem horum traduxit ex Theophrasti H. P. VII. 11. In loco Plinii de faba aegyptiaca ex Theophrasto translato recte vidit Bodaeus legendum esse ex Theophrasto: *longitudo scapo quatuor cubitorum est amplissima crassitudo digiti; nec genicula habet.* Vox digiti latet in *octona genicula,* quam lectionem cum Vincentio alii etiam Codices habent. Dioscorides, qui sua item ex Theophrasto duxit, II. 128. radicem edulem ait colocasiam dici. Scilicet fructus fabae Aegyptiacae, quae ad nymphaearum Linnaei genus pertinet, dicebatur ciborium; alii tamen ipsam plantam palustrem ita vocabant; florem rosaceum ad coronamenta adhiberi solitum testatur Nicander; radix arundinaceae similis cibum praebuit incolis Aegypti iis, qui inferioris Delta paludes habitabant, teste Theophrasto l. c. Colocasiae vel nomen colocasii ipsum ignorat Theophrastus, Ignorat Herodotus, qui libro II. sect. 92. fabam aegyptiacam a similitudine liliorum appellatam prorsus ut Theophrastus descripsit, eiusque usum in cibo solis paludum inferioris Aegypti incolis recte tribuit. Reliqua Aegyptus radice seu bulbi ari cuiusdam utebatur in cibo. Hoc ari genus hodieque *Kulcas* appellant Arabes et Aegyptii. Ab usu radicis plane simili vocabulum colocasia seu colocasium ad utramque plantam translatum, nescio quo auctore, miras turbas excitavit, nunc demum luce botanicae scientiae illata per viros doctos, componendas. Colocasiam ubi nominat et describit

bulbos ponemus. amant[y] humidum locum, pinguem, maxime irriguum. circa[z] fontes laetantur et rivos, nec de soli qualitate curant, si perpetuo foveantur humore. frondere prope semper possunt, si tanquam citreta[a] tegumentis defendantur a frigore. Hoc mense cyminum[b] et anisum seritur[c] loco bene subacto, et cui laetamen admisceas. Quod satum est, herbis purgetur assidue.

XXV. Plantas pirorum[a] mense Februario locis frigidis ponemus; calidis vero Novembri: sed mense Novembri pira locis tepidis conserenda sunt, ut solo iuventur irriguo. ita et florem plurimum proferent, et magnitudinem pomi turgentis acquirent. nasci tamen tali solo maxime diligunt, quale[b] vinetis dixi-

Vinc. (y) *amant enim* E. (z) *inter* Vinc. (a) *tureta* Vinc. (b) *cuminum* Vinc. (c) *serimus* E.

XXV. (a) *pira* semper per i Lugd. (b) *quali vineas* Br. Lugd. *quale*

Plinius, alium quam Theophrastum et Dioscoridem auctorem, forte Diphilum Siphnium, sequitur. Virgilius nominavit in Ecloga IV. 40. *mixtaque ridenti colocasia fundet acantho.* ubi Servius annotat, herbam colocasiam post devictam ab Augusto Aegyptum innotuisse Romanis. Columella VIII. 15. medium νησσοτροφείου locum colocasiis conserit, quibus inumbret avium aquaticarum habitacula. Iam tum igitur natura colocasii gemini Aegyptiaci fuit cognita Romae, ita, ut Columella a similitudine alterius colocasii, ex nymphaearum genere, vulgares etiam nymphaeas, aut a colocasii, ex genere arorum, similitudine, vulgaria ara in Italia crescentia colocasia appellaret. Aegyptiis enim colocasiis conserere eum locum non erat operae pretium. Post Prosp. Alpinum, Hasselquist, et Forskäl de aro Kulcas digna lectu tradita leges in libro scriptoris Arabis Seculi XIII. Abdallatif de Memorabil. Aegypti p. 65. versionis germanicae, qui locum Dioscoridis ex arabica versione repetiit memorabili cum varietate, sed male, ut multi recentiores scriptores, ad arum colocasiam accommodare voluit, qui ad nymphaeae genus pertinet. Ad nymphaeas pertinere videtur etiam lotus aegyptiaca. Cf. notam meam ad Savarianas Epistolas de Aegypto T. I. p. 318. vers. germanicae. Ceterum arefactam ari colocasii radicem lignosam fieri, testatur Abdallatif. l. c. p. 69. hinc intelligitur, cur viridem araneosam Plinius, lanosam Diphilus et Martialis, denique filosam dixerit Martialis.

XXV. *Tali solo*) Geoponica X. 23. locis gaudere monent frigidis, aquosis, laetis; plantari etiam locis tepi-

mus convenire : sed laeto[c] solo et validas arbores et fructus plurimos consequemur. Lapidosi generis pira vitium mutare creduntur, si terris mollibus conserantur. Sed pirum plantis serere prope tardus eventus est: tamen quibus hoc[d] placuit, ut [e] semina generosa nihil sibi de agresti asperitate permisceant, plantas bimas aut trimas[f] eo more quo oleae ponuntur, radicatas magnis scrobibus ponant, supra terram tribus altas vel quatuor pedibus, quarum decisa cacumina argilla mista muscus debet operire. Nam 2

vineis E. (c) *in loco autem dulci et pingui solo validas arbores et fructus nobiles plurimos consequemur* Cr. (d) *sic* P. *hoc placet* Lugd. Erf. Vinc. (e) *nam* P. (f) *binas, aut trinas* E. *Plantari possunt rami pirorum, ut de olivis dictum est, et eodem modo, sed quandoque tardus est eventus et non perfecte fructificant. Item plantantur pira et nusci quidem* etc. Cresc. ubi dis, sed in orientem vel septentrionem conversis. Ita etiam c. 22. Locis campestribus malos et piros fructus afferre dulciores et carnosiores, in montibus contra deteriores et ligno et fructu fieri spinosasque asseril Theophrastus H. P. III. 11. Cresc. V. 20. *In macra et pingui potest terra plantari, verum macro arido et cretoso solo in pira minora et duriora erunt, et ipsae arbores parvae et quasi vetustate consumtae, et maxime ubi salsedo est vel amaritudo terrae et ad ipsarum radices. In loco autem dulci — et maxime si tale solum in lateribus montium vel in planis prope montes fuerit — non enim in talibus locis degenerabit haec arbor, nec in se aut in fructibus de facili patietur defectum. In locis autem multum a montibus remotis, nimium humidis et aquosis erunt arbores magnae et frondosae, fructusque ipsarum turgentes et virides ac vivo colore carentes, et eorum odor et sapor quadammodo insipidus et obtusus.*

Tardus eventus) Vide infra ad sect. 11.

Bimas) Stolonibus et viviradicibus plantari, sed viviradices plantari bimas saltem, terramque fimo mistam iniici simul, monent Geoponica X. 23. Melius tamen inseri viviradices quam plantari, et piros silvestres rectius transferri ex salubribus locis et deinde cum tenuerint, inseri, Cap. 3. piri plantari dicuntur ἀπὸ πασσάλου καὶ κλάδων. Cap. 22. stolonibus et viviradice seri repetunt, sed viviradices trimas ponendas esse, nec iuniores quam bimas. Aliquos tamen etiam ex trunci seu codicis parte generosissima scytalas exscindere et plantare ut in oleis fieri solet; quosdam denique ex summa arborum parte surculos generosissimos plantare feliciter. Sed Theophrastus C. P. I. 3. malum pyrum amygdalum et laurum difficile ait ex cacuminibus provenire.

si quis pirorum semen aspergat, nasci quidem necesse est, originem suam refovente[g] natura, cuius aeternitati nulla tarditas potest afferre[h] fastidium: sed homini hoc expectare[i] longinquum est,[2] cum et sero
3 veniant, et de generis nobilitate decedant.[l] Melius ergo hoc mense Novembri fiet,[m] ut pirorum plantas radicatas seramus agrestium subactis bene scrobibus,[n] ut, cum prehenderint, inserantur. Hoc autem interest, quod quae plantis suis seruntur, dulcedinem ac teneritatem[o] servant,[p] diu tamen servata non durant: insita vero moram temporis sustinebunt. Spatia[q] inter piros triginta pedum mensura discernat. Genus hoc arboris ut proficiat frequenti humore et assiduis fossionibus est colendum, usque adeo, ut tempore, quo florere consuevit, nihil perditura credatur de flore
4 prolato, si eam tunc fossor adiuverit. Multum proficis, si interiecto anno quale libet laetamen adiungas: sed bubulum spissa et gravia poma generare fertur.[r] Aliqui cinerem miscent, credentes hinc contrahi

antiqua mea babel: *tardius*. (g) *repente* P. *removente* E. *repetentia* Cr. *repetente* Lov. (h) *causare* I. B. R. Br. *creare* Lugd. E. Vioc. (i) *spectare* Vioc. Br. *sed quandoque hoc est huiusmodi homini* Cr. recte Lov. (2) *longum est* E. (l) *et non domestica sed silvestria nascentur* Cr. pro his habet. (m) *est* Cr. (n) *sub. b. scr.* omisil Cresc. qui deinceps *et cum comprehenderit*. Gesoer malebat ita legi: *ut comprehenderint* Brusch. (o) *teneritudinem* Br. Lugd. Vioc. *acredinem* Erf. (p) *servabunt* P. Verba: *Hoc — sustinebunt* omitt. Cr. (q) *Spacia vero inter ipsas arbores ut melius convalescant 30 pedum esse debebunt* Cr. (r) *fertur* omitt. Palat. el Codex Vlitii

Refovente) Gesner ex lectione Polit. efficiebal *reparante*, vel *repetente*. Posteriorem emeodatiooem aperte Cresceolius adiuvat.

Prehenderint) Albertus: *fossa profunda debet poni, ut bene comprehendat succum radicibus antequam fiat insitio*.

Teneritatem) Cum Bruschiana Codices *teneritudinem* praeferunt, recte; sic enim alibi nosler.

Proficis) Albertus: *multum proficiet si in secundo anno semper laetamen adiungas.*

Fertur) Bruschiaoum *generat* unice probo, eoque ducunt Codices Pol. et Vlitii.

pomis argutos sapores. Generum varietates exsequi supervacuum[s] puto, cum in ponendis vel[t] excolendis nulla sit distantia. Si languida[v] arbor est piri, vel ablaqueatae[x] radicem terebras, et ibi ligneum palum[y] deprimis, vel in trunco similiter terebrato ex teda cuneum figis,[z] vel, si haec[a] desit, ex quercu. Vermes eius arboris et nati necantur et nasci prohibentur, radicibus felle taurino frequenter[b] infusis. Item faeces vini veteris recentes,[c] si radicibus affundantur

ad Gratium versn 522. *creditur* E. *facit* Vinc. *generat* Br. (s) *superfluum* E. (t) *vel exc.* omitt. P. (v) *liquida* Vinc. (x) *oblaqueatae* Viuc. Leid. (y) *pal. fig.* omitt. P. (z) *deprimis* P. *infigis* Leid. (a) *haec* Viuc. Vnlgo *hoc.* (b) *saepe* P. (c) *recentes* omitt. P. (d) *in floribus* omitt. P. (e) *cri-*

Argutos) Sunt quos Galli *piquant* vocant. Iterum sic est Mart. X. 26. Deinceps *exequi* Br. quam formam alibi tennit Gesneriana.

Distantia) Contra Geoponica X. 23. ἔστι δὲ πολυειδὴς, διὸ καὶ ποικίλης δεῖται τῆς ἐπιμελείας. Magna enim genera longorum et rotundorum pyrorum, quae in ipsa arbore maturantur, citius plautari debere, reliqua a media hieme ad medium ver. Ex Magone Plinius 17. s. 30. no. 4. *pira non eodem tempore omnia seri, quoniam non aeque floreant; eadem oblonga aut rotunda ab occasu vergiliarum ad brumam, reliqua genera, media hieme ab occasu sagittae subsolanum aut septentrionem spectantia.* Quae repetierunt Geoponica.

Radicem terebras) Crescentius V. 1. Accidit etiam plerumque piris in decrepita aetate, ut duritie corticis radicum attrahere nutrimentum non possint sufficiens ad nutrimentum ramorum arborum et fructuum, quare sequitur, ut alternis aut rarioribus annis ferant fructum. Scindantur ergo per medium grossiores radices arboris et in scissura, ne claudi possit, fluviales immittantur lapilli, ut humor sufficienter digestus, qui per compactum corticem subintrare non poterat, per scissuram aperti ingrediatur meatus. Hunc locum si legisset Gesner, probabiliorem rationem remedii, tam frequenter adhibiti a scriptoribus veteribus, edidisset, quam quae posita est ab eo ad Palladium II. 15. 3. ubi cuneo adacto tedae putat fibras radicum coarctari, eoque concitatiore motu eluctatum angustias istas humorem cum spiritu per spatia libera ferri, comparato exemplo caminorum in medio angustiorum, satis inepto ad rem herbariam. Geoponica X. 23. pyrum feraciorem et fructus dulciores fieri asserunt, si trunco iuxta terram perforato cuneum quercinum vel fageum inmittas et terram deinde adaggeres. Albertus: *si arbor haec lignescit, scinde radices et impone cuneum de quercu.*

Felle taurino) Geoponica X. 23. dum plantantur piri, radices felle bibulo illini iubent.

per triduum, diutius [arbores] in floribus[d] laborare 6 non faciunt. Si lapidosa pirus est, ab extremis radicibus terram priorem levabis, et secernes omnes lapillos; quibus diligenter remotis alteram terram cribro[e] cretam in loco eius infundes. sed hoc proderit, si rigare non cesses. Mense Februario et Martio pirus[f] inseritur more, quo dictum est, cum de insitione loqueremur, sub cortice et in trunco. Inseritur autem piro agresti,[g] malo, ut nonnulli amygdalo et spino;[h]

brotom in P. *cribro fractam* Vinc. deinde *infundis* Br. et *cessas*. (f) *prius* L.l-G. item Paris. 1536. (g) *ogresti velut* Pol. *agresti vel domestico, in mala spino* Cr. *spino olba et in coctorio sed in his* etc. Lovan. *in piro agresti in melo* Leid. *melo is* ubique. (h) *spinoa* I. B. R. Br. (i) *spisso* P. *vel*

Laborore) Geoponica X. 23. ἐν δὲ τῷ ἀνθεῖν νοσοῦσαν θεραπεύσεις τρυγίαν οἴνου παλαιοῦ καταχέων τῶν ῥιζῶν καὶ ἀρδεύων ἐπὶ ἡμέρας πεντεκαίδεκα εἶτα συγχώννυε; etiam fructum dulciorem fieri, affusa faece vini.

Lapillos) Geoponica X. 22. dum plantautur piri ex scrobe lapillos eligi iubent, et plantas terra cribrata adaggeratas rigari; quod si arbor vetusta fuerit, radices denudari, lapillos eligi, terram regestam cribro purgari et fimo mistam repoui rigarique volunt.

Spino) Edd. primae *spinae*. Sed noster Insit. versu 63. *et spinos steriles*, ubi tamen *spinas* malebat legi Pontedera. Virgilius Georg IV. 145. *et spinos iam pruna ferentes*, ubi Servius pruoorum arborem (silveatrem) geuere masculo vocari monet. Sed fallitur. Nam iuxta prunum silvestrem Colnmella VII. 9. 6. spinam nominat. ubi vide notam. Pirum inseri puoicae, cydonio, amygdalae, terebintho, moro, tradunt Geoponica X. 24. io moro rubra pyra nasci addunt. Virgilius Georg. II. 71. *ornusque incanuit albo flore pyri*. Plutarchus S. Q. II. 6. in quercu nata pira refert. Plinius 17. s. 24. *pirum vel florentem inserere licet, et in Maium quoque mensem protendere insitionem*. Cresceotius in h. l. habet: *item in spina et in coctano, sed in his ad debitum augmentum pervenire non potest. Item in quibusdam aliis arboribus insito comprehendit, sed inutiliter et ideo hoc omitto*. ubi Basil. omisit verba *et in coctano*, deinde legit *sed in hac*. Albertus ex h. l. habet: *spinae et ortio et fraxio*. Ceterum, etsi Palladius iofra sect. 24. surculos omnis generis recipere ait cydonium, inter reliqua poma mala atiam nominans omissis pyris, eaque meliora producere, cum Crescentio tamen sentit Garidel in Histor. Plaot. Provio. Gallicae p. 141. qui pira cydonio insita asperiore provenire affirmat. Ad debitum augmeotum ut perveoiaot piri, cydonio insiti, monet Garidel, cydonios iuxta terram inserendas esse et deinde transferendas in aliam terram tam alte, ut supra insitum planta radices agere possit.

ut Virgilius, orno et fraxino et cydonio; ut aliqui,
et Punico, sed fisso[1] ligno. Surculus piri, qui inse- 7
ritur ante solstitium, anniculus esse debet, et prius
quam figatur, foliis et[2] omni tenera parte privari:
post solstitium vero eum figis, qui summum germen
inclusit. Pirus omni genere inseritur. Condienda 8
sunt pira [ita[l]] die placido[m] decrescente luna a vige-
sima secunda usque in octavam. Eadem poma sicca
et manu lécta ab[n] hora secunda in quintam vel a
septima in decimam, a caducis diligenter electa, inte-
gra et prope dura, et aliquanto viridia in picato vase
clauduntur, quod operculo tegitur, et deorsum os
eius[o] inclinatur, atque [brevi[p] scrobe] obruitur in
eo loco, circa quem perennis aqua decurrit. Item 9
quae dura sunt in carne et cute[q] prius in acervo[r]
posita, ubi se mollire coeperint, in vas fictile bene[s]
coctum picatumque ponuntur, et operculo superve-
niente gypsantur. vas[t] brevi scrobe demergitur[v] in
eo loco, qui quotidie sole tangatur. Plurimi pira
obruta inter paleas aut[x] frumenta servarunt. alii sta-

fisso Leid. (2) *ex omni* Vinc. (l) *ita* om. P. *pira colligenda melius durant si colligantur — usque ad* Albert. (m) *placito descendente* Vinc. (n) *hora a sec.* Br. Lugd. *ab* om. Vinc. *electa* Cresc. (o) *ei* Vinc. *impicato* Br. (p) *brevi scrobe* om. I. B. R. Br. Lugd. E. Vinc. inclusit Gesner. (q) *et in cute* Erf. (r) *aceto* Vinc. Breviter sic h. l. excerpsit Cresc. *Servantur pira si a caducis diligenter electa integra et prope dura et aliquantulum viridia obruta inter paleas vel frumenta ponantur in loco tamen obscuro et sicco. Alii cum tenacibus suis statim lecta picatis urceis condiderunt et oribus vasculorum gipso clausis aut pice ipsa sub divo obruta sabulone texerunt.* (s) *bene coct.* omitt. P. *lene* etc. I. B. R. Br. (t) *Vas — demergitur* om. P. *et vas* Vinc. (v) *tegitur* I. B. R. Br. (x) *et* I. B. R. *intra* Cr. Lovan. antea.

Punico) Noster de Insit. 71. *Creditor in Libycis* (lege *et Lib.*) *sua germina nectere ramis, laetaque puniceo posse dedecore frui.* ubi Codrus intelligi putabat pira purpurea.

Anniculus) Inepte Albertus: *natus debet esse ante solstitium anni praecedentis.*

Qui summum germen inclusit) surculus hornotinus intelligendus esse videtur, cuius germen summum nondum explicatum est.

tim lecta cum tenacibus suis [y] picatis urceis condiderunt, et oribus vasculorum gypso vel pice clausis ipsa sub divo obruta sabulone texerunt. Alii pira, quae se non contingerent, in melle servarunt. Item [z] pira divisa et purgata granis in sole siccantur.
40 Aliqui [a] aquam salsam, cum coeperit undare calefacta, despumant, [b] et ei post iam [c] frigidae pira servanda demergunt. tunc exemta post tempus exiguum condunt urceo, et eius ore lito [d] conservant: vel nocte et die in frigida salsa manere patiuntur: [e] post in aqua pura [f] biduo [g] macerant, deinde in sapa vel passo
41 vel dulci vino mersa custodiunt. [h] Vinum de piris fit, si contusa [i] et sacco rarissimo condita ponderibus comprimantur aut prelo. [2] hieme durat, sed prima acescit aestate. Acetum sic fit de piris: Pira silvestria

(y) *radicibus suis* E. (z) *Alii siccant* Cr. (a) *Aliqui — et die in* omitt. P. Cresc. editt. tres. *Aliqui aq. sal. calefactam, cum coeperint inundare, despumant* Lugd. *calefactam cum coeperit undare* Leid. (b) Ita Lugd. et Vinc. Vulgo *dispumant*. (c) *postea* Vinc. *exempta* Br. (d) *oblito* Vinc. (e) *permittuntur prius in* P. Cresc. Lovan. *permittunt*; *postea in aqua puro biduo macerentur* Cr. editiones reliquae. (f) *dura* Lugd. (g) *biduo postea in dulci* P. *biduo macerentur vel in sapa vel passo et usui reservantur* Cresc. Lovan. *bidumm* Erf. (h) *custodiuntur* P. *vino servata custodiunt* Erf. *deinde in fine in vino dulci mersa custodiuntur, vel in sapa vel passo usui reservantur* Cresc. meus uterque. (i) *concussa* Cr. (2) *hoc in hieme* Cr. antiqua, sed Basil. *hiemem*. recte Lovan. quae deinceps *accrescit*. (l) *servantur*

Tenacibus) Geoponica X. 24. servant pira, dum piccatis pediculis (πέλματα vocant) suspendunt. Plinius quoque 15. 17. 3. pira in dolio picato recenti suspendit exclusa omni aura operculo et gypso, illitis omnium surculis pice. Geoponica addunt, alios pira indere vasi novo fictili, affusa sapa, vel musto vinove, ita, ut vas repletum condatur. Alios servare obruta scobe, quosdam foliis siccis nucis; interdum in vase fictili novo cum sale pauco componi, affusa sapa vel musto vinove, vas deinde operculatum recondi; alias in vinaceis dulcis vini separata recondi. Varro I. 59. 3. pira in sapa condit; Cato 7. 4. item; in passo servat etiam Plinius. Quae Geoponica γίγαρτα οἴνου γλυκέος dicunt, Hippocrates γίγαρτα γλυκέα vocare solet. Obiter etiam annotabo, Graecos pyra in aqua frigida posita intulisse et ex frigida natantia cepisse, ut et cerasa. Vide Athenaeum XIV. p. 650 et II. p. 51.

Exemta) Brusch. *exempta—lito ore*.

vel asperi generis matura in cumulo reservantur[l] per triduum. deinde mittuntur[m] in vasculo, cui fontana aut pluvialis aqua miscetur, et opertum vas per triginta dies relinquitur,[n] ac [o] subinde quantum sublatum fuerit aceti ad usum, tantum redditur[p] aquae ad reparationem. Liquamen de piris castimoniale [q] sic 12
fiet: Pira maturissima cum sale calcantur integra.[r] ubi carnes eorum fuerint resolutae, vel in cupellis[s] vel in vasculis fictilibus picatis[t] condiuntur. Post mensem tertium suspensae eae[v] carnes liquorem dimittunt saporis iucundi, sed[x] coloris albiduli. contra[y] hoc illud proderit, ut tempore, quo saliuntur,[z] pro aliqua parte vina nigella permisceas. Mense Februa- 13
rio et Martio locis frigidis mala[a] seramus: si calida

Cresc. (m) *mittantur in vasculum* Cresc. *mittuntur — vasum* Lov. Cr. *vasis* Pol. *vasculis* Iens. *vascula* Vinc. (n) *relinquuntur* Cr. antiqua mea. (o) *ut* Cr. recte Lov. (p) *reddatur* Cr. *additur* Lov. (q) *cast.* om. P. et Cr. edd. tres. *fit* Cr. recte Lovan. (r) *integra* om. P. et Cr. edd. tres. *integro* I. B. R. Br. Vinc. Leid. (s) *capsellis — vasis* Cresc. *vasis* etiam P. et Cr. Lov. qui *cupellis* habet. (t) *paratis clauduntur* Cresc. recte Lov. (v) *hae* Cresc. (x) *demittunt* Vinc. (x) *et* Cr. *sed* om. P. *iocundi* Cr. Lov. (y) *Contra* P. *contra haec* E. *contra* etiam Lugd. aliae *circa*. (z) *solvuntur vina* P. *saliunt vina nigella pro* etc. Vinc. (a) *mela* Lugd. Sic saepe alibi: *locis frigidis mela* Vinc. *Seritur ramis et semine sed tardius est in utroque proventus; melius igitur in locis calidis Oct. et Nov. in frigidis vero Febr. et*

Castimoniale) Omisit cum Crescentio Pol. liber. Gesner comparabat melititen Plinii 22. s. 54. qui dari solebat mulieribus vini abstemiis; et alterum 31. s. 44. ubi genus gari ait castimoniarum superstitioni sacrisque Iudaeis dicatum, quod fit ex piscibus, squama carentibus. Forte respexit Palladius aut is, qui vocabulum addidit, *castum Cereris*. Suidas: τὰς δημητριακὰς παρὰ Ρωμαίοις σπουδασθείσας καστείας ἑκάστου μηνὸς ἄγνευς. Praeterea castum Isidis et Cybeles memoratur.

Cupellis) Cresc. *capsellis*. Cupas vasa vinaria ligneis tabulis compacta interpretatur ipse Plinius. Apicius I. 2. in cupellam mittit piper cum mella despumato, ut conditum melizomum paret.

Mala seramus) Geoponica X. 18. mala vere et autumno seri posse docent, melius autumno in locis siccis post primos imbres; amare loca frigida, humida et terra nigra.

Regio est) Brusch. *regione*, *Octobri* — deinde *Icciroo* — *ovilum*.

et sicca regio est, Octobri et Novembri. eorum plura sunt genera, quae numerare superfluum est. Amant[b] pingue ac laetum solum, et cui humorem non tam rigatio quam natura suppeditet. et si [in[c]] arena vel argilla sit, rigationibus adiuvetur. Montanis locis debent[d] ad meridiem versa constitui. et[e] frigido solo proveniunt, si caeli tepor adiuverit: nec in asperis et humectis sedem recusant. Macrum[f] et aridum
14 solum poma vermiculosa efficit et caduca. Seruntur omni genere, sicut piri: neque exarari neque effodi desiderant. idcirco eis magis prata conveniunt.[g] Stercus (ovillum[h] tantum) non exigunt quidem, sed libenter assumunt, vel[i] si cineris pulveres misceantur.

Martio Cresc. unde inserui verba *locis frigidis*. (b) *Haec arbor et in omni aëre provenit et pingue ac laetum s. diligit, cui hum.* Cr. (c) *etsi arena — irrigationibus* Cr. *picatisque* Lov. *si arena* Vinc. (d) *debet* Cr. (e) *Et* om. P. *et fr. — recusant* om. Cr. (f) *Macer et aridus locus — facit* Cr. *facit* etiam Pol. (g) *convenient* Cr. (h) *ovillum tantum* om. P. Lugd. Cr. Vinc. *ovilium* Ienss. (i) *et maxime si eis* (*ei* Lov.) *cineres misceantur* Cresc. (2) *moderatas* Cr. Basil. *irrigationes* Cr. uterque meus. (l) *his — et maxi-*

Macrum et aridum) Theophrastus C. P. V. 10. malos inprimis vermiculationi obnoxias esse ait, et in calidis locis male provenire, quia radices facile exsiccentur. Piros et malos putationem non ferre, utpote cortice sicco tenui vulnere non facile obducentes, sed manibus potius quam ferro purgandas monet C. P. III. 10 et cap. 2. ubi arida tantum manibus aut ἀγκύραις detrahi iubet.

Sicut piri) Supra sect. 2. *sed pirum plantis serere prope tardus eventus est.* Crescentius V. 12. *Seritur malus ramis et semine, sed tardius est in utroque proventus. melius igitur in locis calidis Octobri et Novembri, in frigidis vero Februario et Martio plantas silvestres malorum ponamus, et cum convaluerint, inserantur. Spatia vero inter ipsas arbores* 20. *pedum esse debebunt. — Hae arbores primo plantationis suae anno circumfodiantur et ab herbis omnibus liberentur quolibet mense aestatis, deinde quibusdam annis bis vel ter qualibet circumfodiantur aestate; sed postquam convaluerint et suas radices fundaverint neque exarari* etc. in quibus quaedam esse Palladii ipsius verba, mihi fere persuasi. Nimis enim brevi oratione defungitur Palladius alias in malis, quum plura de piris dixerit et accuratius plantationem docuerit. Nisi voluit forte eadem de malis intelligi, quae de piris tradiderat antea. Fundare radices dixit ipse Palladius Febr. 10. 3.

Amant modestas[a] rigationes. Putatio illis[l] apta est, sed maxime ut arida aut[m] male nata tollantur. Citius 15
senescit haec arbor, et in senectute degenerant. Si caduca sunt poma, fissae[n] radici lapis iniectus poma retinebit. Lacertae viridis felle si tangantur cacumina, non putrescit. Vermes eius suillo stercore misto humanae urinae aut felle bubulo extinguuntur: qui si plures circa arborem sunt, aereo scalpro semel rasi non ultra nascentur, si[o] ea loca, unde rasi sunt, bubulum stercus obducat. Si spissa poma ramos 16
onerabunt,[p] interlegenda sunt quaeque vitiosa, ut[q] alimentum caeteris succus aequiparet, et generosis abundantiam ministret, quam numerosa vilitate per-

me arida et male Cr. sed antiqna *in arida. sed max.* Lov. (m) *et* ante Vincl. E. Cr. *aut* Lovan. (n) *scissae — tenebit* Cr. *immissus poma* Lovan. (o) *quae rasa sunt bub.* Br. Lugd. E. Vinc. (p) *oneraverint* Cr. el addit: *mense Iunio et Iulio interlegenda.* (q) *ut succus ad meliora vertatur, generosis abundantiam ministret, quam numerosa v. perdebant* Cresc. Basil. sed antiqua mea sic habet: *ut succus, qui in granis his posset impendi ad*

Putrescit) Geoponica X. 18. ne fructus putrescat, nec erucae tangant arborem, lacertae viridis fel trunco allinunt. Plinius 17. s. 47. *contraque erucas et mala ne putrescant, lacertae viridis felle tangi cacumina iubent.*

Vermes) Geoponica scillam circum arborem plantari iubent, ne vermes nascantur, si nati fuerint, stercus suillum dilutum urina humana radicibus affundi; amare malum urinam, et rigationem crebram. Alios admiscere etiam urinae stercus caprillum et faeces vini veteris radicibusque infundere, ut fructus fiant dulciores. Aegram arborem stercore asinino aqua diluto rigare per dies sex sole occidente frequentius per intervalla, donec germinet. Vt fructum copiosum edat, nec eum abiiciat, facere os de canali plumbeo latum resectum et trunco arboris altitudine pedis a terra circum adstrictum; cum mala vigere (ἀκμάζειν florere Interpres) coeperint, vinculum esse tollendum quotannis. Plantae radices laurino felle illinendas esse, antequam pangatur; vermes molestos clavo aeneo eruendos esse; cortice eo usque excoriato, donec bestiola deprehendatur, vulnera deinde bubulo fimo illinenda esse. Mala inprimis dulcia vermiculationi obnoxia esse, monet Theophr. C. P. II. 16.

Si ea loca) Brusch. et Codd. simpliciter: *quae rasa sunt, bubulum.* Ita credo habere etiam I. B. R. etsi nihil inde annotavit Gesner. Vulgata sapit interpolationem Iucundi.

Vilitate) Brusch. *utilitate*, quam

17 debat. Malus[r] omni generi inseri potest, quo pirus. Mense[s] Februario, Martio et aliis, quibus pirus, inseritur in malo, in piro, in spino,[t] pruno, sorbo, persico, platano, populo, salice. Diligenter legenda

meliora etc. Lovan. *qui ingrate* etc. idem et ante *generosis* addit. (r) ***Malus inseri potest in se, piro, spina, sorbo, ficu, platano, populo et salice mense — Martio per solstitium 50 dies ut ait Cato et aliis quibus pirus, in cortice et trunco, emplastro et ad buccellam et in amidam vel salicis pertica perforata*** Cr. Pro *pruno* Cresc. Lovan. *coctano* habet. (s) *Mense — inseritur* om. Vinc. (t) *spina* Cr. Vinc. *spino in coctano. sorbo* Cresc. Lov. (v) *servare* lectionem ex Lugd. Codice annotare voluit Gesner, vulgatam tamen ponens lectionem.

Spino) Cresc. Lovan. ita habet, sed antiqua mea et Basil. *spina*, quod malebat h. l. restitui Pontedera, interpretatus spinam albam seu oxyacantham, Baubini Pinac. 454. mespilum apii folio silvestrem spinosam. Sed de spino vide supra ad sect. 6. Albertus ex h. l. spinam *nominat*.

Platano) Noster Insit. versu 87. rubra mala, platano insita, memorat. Virgilius Georg. II. 70. *et steriles platani malos gessere valentes*. Geoponica X. 76. καὶ εἰς πλάτανον μῆλα ἐγκεντρίζεται, ἀφ' ἧς γίνεται ἐρυθρὰ τὰ μῆλα. Haec sunt mala πλατάνια, quae iuxta Setania laudat Mnesitheus Atheniensis apud Athenaeum III. p. 81. Moro insita mala rubere colore sanguineo, tradit Plinius; sed nomen omisit; pira insita moro rubra fieri, tradunt Geoponica X. 24 et 76. Malum inseri omni piro, cydonio, pruno damascenae, citro insitam fere toto anno fructum ferre, docent Geopon. X. 20. et cap. 67. Apud Galenum de Alim. Facult. II. reperio, in Asia mala πλατανίστινα porcis obiici, appellarique ita, quia mollibus platani foliis gustu similia sint. Forte tamen illa Asiatica a romanis fuerunt diversa.

Salice) Noster Insit. versu 85. *Stipitibus gaudet nomen mutare salignos.* Igitur a salice nominantur insita. Cresc. V. 12. *inseritur — et in amidam vel salicis pertica perforata ut in generalibus est traditum plene libro secundo*. Et cap. 20. de piro: *item in amidanum vel salicem pertica perforata et sub terra sepulta*. Paulo post Amedanum p. 267. et Basil. *Amedanum* interpretatur alnam et describit. Igitur de amedano hac sermo Crescentio esse non potest. Et editio Basileensis verba *amidanum vel* omisit. Modum inserendae persici et vitis in salice ex Crescentio docui supra ad titul. 17. s. 8. Est locus II. cap. 22. ubi verba: *Modus vero qui fit in amidam et salicis pertica fit hoc modo*, ita Basil. exhibet: *M. v. qui fit in salicis p.* Ceterum quod nomen malis, in salice natis, fuerit, non dixit Palladius, sed Amerina dicta fuisse mihi persuasum habeo. Ab Ameria urbe dicta fuit Amerina salix apud Columellam et Plinium; inde etiam pyra et mala omnium serosissima Amerina Plinio 15. s. 16 et 17. *Et massis Amerina non perustis* babet Statius Silvarum I. 16. 18. Ceterum in Crescentio *amidam vel salicis perticam* interpre-

sunt mala, quae volumus custodire.[v] ea in locis
obscuris, ubi ventus non sit, stramentis prius in crate
subiectis,[x] in cumulos secreta disponimus: qui [y] cu-
muli frequenti divisione separentur. Aliqui diversa
dixerunt, [vel singula] in vasculis fictilibus picatis
atque[z] oblitis claudi, vel [a] solos
pediculos creta adlini,[b] vel in tabulis[c] substrata palea
disponi, et stramentis de superiore parte cooperiri.
Mala rotunda, quae orbiculata dicuntur, sine cura [d] 18
toto anno servari[e] possunt. Alii in puteo vel in [f]
cisterna mergunt vasa fictilia, quibus diligenter picatis
et clausis mala committuntur.[g] Alii ex arbore mala
illaesa sumserunt, et pediculis eorum pice ferventi
mersis supra tabulatum per ordinem disponunt,[h]
nucum foliis subter expositis. Plerique scobem[i] po-
puli vel abietis[2] inter mala diffundunt.[l] Constat mala 19
sic ponenda, ut pediculorum partes deorsum facias,

et ea ponenda sunt in obscuro loco Cr. sed antiqua verba: *ponenda sunt* omittit. (x) *suppositis vel paleis aut loco aut in cumulos* Cr. *subiectis v. p. aut loco in cum. secreto* Lov. (y) *qui* et reliqua omnia omisit Cr. qui haec tantum habet: *aliqui omnia simul ponunt.* ubi antiqua mea addit: *et loco aperiunt.* (z) *atque* om. P. (a) *vel solos — esse contingas* om. Pol. et Cr. Lovan. (b) *creta lini* Erf. (c) *stabulis* Erf. (d) *curatione anno servare se* Lugd. (e) *se servare* I. B. R. *servare se* Vinc. Br. Asc. Paris. 1536. Iunt. Erf. (f) *in* om. Lugd. E. (g) *committunt* Erf. *mela committunt* Leid. (h) *disposuerunt* Lugd. Erf. Vinc. (i) *scrobem* Lugd. Erf. (2) *habietis* Lugd. (l) *disponunt* Vinc. (a) *Cydoneis* Br. Lugd. ubique. (b) *visu* E.

tari debemus *amitem.* De qua voce vide ad Septembr. 12. et Cangii Gl. in voc. *Amis.*

Locis obscuris) Polit. cum Cresc. *loco obscuro.* Genera servandorum malorum plurima et fere eadem enarrant Geoponica X. 21. Albertus: *locis obscuris ad quae ventus non pervenit super tabulas palea strata poma reponantur et palea munda cooperiantur, et diu servantur.*

Orbiculata) Eadem esse Graecis Epirotica, asserit cum Dioscoride l. c. 162. Plinius 15. s. 15. Mordiana ab Apollonia Epiri appellata respondere (ἀναλογεῖ) orbiculatis ait Athenaeus III. p. 81. Succum cum dulcedine aliqua adstringentem habuisse testatur Plinius.

Sumserunt) Brusch. *sumpserunt.*

neque ante quam usui necessaria videantur esse, contingas. Vinum et acetum fit ex malis, sicut ex
20 piris ante praecepi. Cydoniis [a] serendis plerique tempora diversa dixerunt: tamen mihi usu [b] compertum est, in Italia circa Vrbem mense Februario vel inchoante Martio plantas cydoniorum radicatas in pastinato solo tenuisse adeo feliciter,[c] ut saepe sequentis anni fruge gauderent, si posita maioris status fuissent. locis siccis et calidis extremo Octobri vel Novembri inchoante ponantur. Amant cydonii locum frigidum, humectum.[d] Si in tepido statuuntur,[e] opus
21 est illis rigatione [f] succurri. Ferunt tamen statum mediocris situs inter naturam frigoris et caloris, et in planis et in declivibus [g] proveniunt, magis [h] tamen inclinata et devexa [i] desiderant. Serunt [a] aliqui cacuminibus et talea, sed tardus est in utroque proventus. Ita ponendae sunt largae [l] arbores cydonii, ne alte-
22 ram quatiente vento stillicidium tangat alterius. Dum minor est, vel [m] quando ponitur, iuvetur stercore: maior [n] vero, cinere vel cretae pulvere semel toto

(e) *velociter* Vinc. (d) *humidum* Cr. recte Lov. (e) *statuantur* Cr. Lugd. Erf. *ponantur* Cr. Lovan. (f) *irrigatinne* Cr. edd. tres. et Erf. (g) *clinibus* Crese. antiqua mea eum pr. et Lovan. (h) ita Lugd. Cresc. aliae *tamen magis*. (i) *convexa* Cr. (2) Ante haec Cresc. ita: *terram desiderant satis pinguem et in soluta magis quam in creta laetantur. Plantantur plantis iuxta ipsas arbores cum radicibus inventis* (antiqua mea *viventis*) *item taleis et cacuminibus. Item locis calidis mense Octobri et Novembri. — Item longe ponendae sunt* etc. ubi Lovau. *desiderat — pinguem. in soluta — quam creta — radicibus. Item taleis* etc. (l) *longe* Cr. deinceps *quatientem* Lovan.

Novembri inchoante) Brusch. *incohante*. de qua varietale dixi ad Columellam.

Talea) Geoponica X. 3. ἀπὸ πασσάλου καὶ κλάδων καὶ παραςπάδος, cydonium seri asserunt.

Sunt largae) Saltim *large* esset. Io. B. Koeler, malebat *laxe*.

Cretae pulvere) Pontedera malebat *terrae cretae* i. e. eribratae *pulvere*. Cretam enim utpote tenacem, non posse in pulverem redigi. Siccatam posse redigi, regerit Gesner. De cretae terrae usu, arborum plantis vel radicibus additae, loca Palladii excitavit Pontedera, quae repetere nolo,

anno radicibus misso. Poma in his et [o] cito matura
et maioris incrementi [p] assiduus humor [q] efficiet. ri-
gandae sunt, [r] quoties caelestis negatur infusio, et
circumfodiendae [s] locis calidis Octobri mense [t] et No-
vembri; frigidis vero [v] Februario vel Martio. nisi
[enim [x]] circumfodiantur [y] assidue, aut steriles effi-
ciuntur, [z] aut earum poma degenerant. Putandae [a]
sunt, sicut probavi, et a vitiosis [b] omnibus liberandae.
Si arbor aegra est, amurca aquae [c] aequaliter mista 23
radicibus debet affundi, [d] aut [e] calx viva temperata
cum creta, vel resina localaris pici liquidae mista
trunco arboris adlini, vel ablaqueatae arbori circa
radices imparis numeri poma cydonia pro magnitu-

(m) *vel q. ponitur* om. Pal. Cr. *quondo* om. Lugd. et *quando* Cr. (n) *ma-iori nec enim* Vinc. (n) *et* om. Cr. habet Lov. (p) *proventus* P. Cresc. (q) *cito* repetit Cr. Bas. sed omittit antiqua mea. (r) *rigentur ergo* Erf. (s) *circumfodiendo* Cr. recte Lov. (t) *mensibus* Pal. (v) *vero* om. P. Lugd. Cr. *vero Februario* om. I. B. R. Br. (x) *enim* om. Lugd. I. B. R. Br. (y) *et nisi circumfodiatur* Cr. *circumfodiotur* etiam Lugd. E. Br. (z) *sterilis efficitur aut eius* Lugd. E. Cr. Br. (a) *putando est — liberandu* Lugd. Br. Erf. *Presentandoe* Cr. Lov. (b) *noeumentis seu vitiosis* Cresc. *noc. seu* om. Lov. *vitiis* Vinc. (c) *aqua* Cr. (d) *infundi* P. Cr. (e) Verba *aut calx — mista* P. Cr. Lov. et Codex Lugd. sed Cresc. Basil. et antiqua mea omittunt haec usque ad verba: *quod annis.* Erf et Br. *calx vivus.*

quia usus eius in aperto et notus est.

Circumfodiendoe) Br. *circumfodienda.* eamque formam in reliquis compositis ex *cum* servat.

Calx viva) Brusch. *calx vivus* (Ita etiam Erf.) *temperatus.* Forte hinc *calce arenato* Catonis XVIII. 2. defenditur. Ex graeco χάλιξ, quo in aedificatione uti Graecos monet Hesychius sub vocabulo χάλικες, venit *calx*, unde *calculi* apud Festum recte derivantur. Silices et caementa significat *calx*, si addatur *vivus*, Graecorum τίτανον. Geoponica X. 87. s. 5. λίθου σκληροῦ χάλικα ponunt. Silicem vocat Statius Silvar. III. 1. *indomitusque silex curva fornace liquescit.* Antiquum calicem seu calecem testatur Festi glossa: *calicato oedificia, calce polita.* ubi Scaliger ex Inscriptione vetusta attulit *basilicam calecandam — coiravit.*

Localaris) Gesner malebat: *larignam* vel *laricinam* vel *laricalem.* Cornarius ad Galenum de Compos. Medic. sec. loca p. 251. malebat *laguncularis;* utramque de resina liquida interpretatus, quam a Galeno τὴν ἐκ κεράμων, dici docuit, quoniam in doliis afferebatur. Forte eadem est cavealis Vegetii III. 54. 2. IV. 14. 1.

dine eius ponenda et obruanda firmantur: quod annis singulis factum custodiet a vitiis, sed arboris[f] longae
24 derogabit aetati. Mense Februario cydonia inseruntur melius in trunco quam cortice[g] in se ipsa. recipiunt in se surculos prope[h] omnis generis,[i] Punici, sorbi, omnium[2] malorum, quae[1] meliora producunt.

(f) *arbores* Cr. (g) *in cortice* Erf. Br. *et cortice* omisso *melius* Cr. Basil. sed antiqua *quam cortice. melius* addit Lov. Pergit Cr. *in se ipsas. inserantur autem novellae arbores — melius inseritur — humescat. Item recipiunt.* (h) *pene* Cr. recte Lov. (i) *scilicet* addit Cr. (2) *omniumque* Cr. et Cnba·

Cortice in se ipsa) Verba *in se ipsa* ex Cresc. addidi; necessario enim addere debebat Palladius ex more etiam suo, quibus arboribus inseruntur cydonii, inprimis cum arbores nominet, quas in se recipiunt. Ipse etiam noster de Insitione v. 99. *Sed propriis pandens cognata cubilia ramis stat contenta suum nobilitare bonum.* Geoponica tamen X. 76. 6. oxyacanthae inseri posse affirmant.

Quae meliora producunt) Vide ad sect. 6. Geoponica X. 20. et 76. malum cydonio insitum ferre mala pulcherrima, apud Athenienses melimela dicta, tradunt. De melimelis dixi ad Varronem I. 59. ubi docui, melimela fuisse mali genus rubeum, quod inter reliqua mala commemorat ex Varrone Plinius et Columella V. 10. 19. et XII. 45. 5. Idem esse quod olim musteum appellatum fuerit, ex Varrone tradit Plinius. Sed Columella l. c. tria facit cydoniorum genera, *struthia, chrysomeliana, mustea.* ubi rectius Edd. primae *chrysomelina* habent. Struthea plurimam lanuginem obducere, ut mala lanata in agro Veronensi, et persica tradit Plinius 15. s. 15. Idem s. 10. *quae vocamus cotonea, Graeci cydonia, ex Creta insula advecta. Incurvatos trahunt ramos, prohibentque crescere parentem. Plura eorum genera, chrysomela, incisuris distincta, colore ad aurum inclinato. Quae candidiora, nostratia cognominata, odoris praestantissimi. Est et Neapolitanis suus honos. Minora ex eodem genere struthea, odoratius vibrant, serotino proventu, praecoci vero mustea. Struthiis autem cotonea insita suum genus fecere Mulvianum; quae sola ex his vel cruda manduntur. — Sunt praeterea parva silvestria a struthiis odoratissima, in sepibus nascentia.* Struthis a Cydoniis ita distinguit Galenus, De tuenda sanitate et de Alim. Facul. II. 23. ut struthia sint maiora et minus austera quam cydonia. Dioscorides 1. 160. duo summa genera facit, parva rotunda et odoratioris vocat ἀληθινὰ, seu ut alii legunt ἀῤῥενικὰ, maiora et dulciora, struthia. Ita etiam Theophrastus II. P. II. 3. ubi struthium semina satum degenerare ait in cydonium. Itaque cydonium est vulgare genus parvum, rotundum, odoratius, quod malum cydonium vocare solemus; struthium contra nobilius cultu, dulcius et oblonga forma maius, quod pyrum cydonium vocamus hodie. Struthia minora dixit Plinius aut comparata cum Neapolitanis, aut errore librarii, ut monuit etiam Dalecampius. Cotonea vetu-

Inseruntur[m] autem novellae arbores, quibus succus est, in cortice: si maior est, circa radicem[n] melius

(l) *quae* om. Cr. babet Lovan. (m) *inserantur* Lugd. Erf. Cr. (n) *cor-*

state odoratiora fieri tradit Plinius 21. s. 18. Oleum melinum fieri ex cotoneis refert 13. s. 2 et 23. s. 57. addit fieri ex bis, quae non fuerint in humidis nata, ideoque Sicula probari eum in usum. Locum de eydonio ex semine sato degenerante male ex Theophrasto transtulit 17. s. 13. In Plinio Vincentius Sp. nat. 14. c. 20. legit: *crescere patentem*. Crescentius in editione mea antiqua babet V. 7. *de Coltano*, et initio capitis: *Coctanus* sive *citonius est arbor nota*. Deinde *coctana sive citonia* saepius, ubi Basileensis omisit verbum *coctana* et in titulo capitis posuit *de citonio*. Idem supra in Palladio sect. 17. ubi prunus nominatur, habet *coctana* in editione Lovaniensi; contra pruni et coctanae mentionem ibi plane omisit editio antiqua mea et Basileensis. Sed in piro ex Palladio supra s. 6. post *spina* habet antiqua mea; *et in coctano*. quae verba Basil. omisit. Coctana esse eydonia monuit Vincentius Sp. nat. 14. s. 23. Sed Plinius 13. s. 10. ex ficorum genere cottana facit Syriae propria; iterum 15. s. 21. Pruna et coctana ex Syria advecta nominat Iuvenalis III. 83. Prunorum globus atque coctanorum dicitur Statio Sylvarum IV. 9. 28. Veluti parvum fici genus memorat Martialis XIII. 28. IV. 39. VII. 53. Inter instrumenta piscatoria nominat Aelianus XII. 43. κοττάνην. a cuius forte forma dicta sunt *coctana* poma, de quibus vide etiam Athenaeum IX. p. 385. Itali bodie *cotogno* arborem, *cotogna* fructum vocant. In Plauti Persa I. 3. 6. est; *ubi ego advenero, commisce mulsum, struthea coluthea-que appara, bene ut in scrutris concaleant et calamum inice*. ubi varie interpretantur viri docti *coluthea*. Alii corrigunt *strutheaque lutea*.

Si maior est) Pontedera corrigit: *si minor est*. Maiores enim longius a radice inseri, quo citius fructum ferant. Columella V. 10. *si pusillam arborem inserere voles, imam abscindito, ita ut sesquipede a terra extet*. Palladius III. 17. 5. *si arborem minorem desiderabis inserere, — circa terram secato*. Novellas arbores, minoribus oppositas, interpretatur Pontedera, adultas, quibus est nitidus ac succosus liber. Contra Gesner vulgatam defendens malebat legi *maiores*, retento tamen *inseretur*. Ego vero legendum esse censeo: *si maiores — inserentur*. Deinde post verba *quibus succus est* distinxi; hae enim novellae et succosae arbores in cortice inseruntur; contra maiores, quae minus succosae esse solent, circa radicem inseruntur, ubi a propinquo solo humida servantur lignum cum cortice. Etiam circa radicem surculus inseritur inter corticem et lignum, ut ex loco Palladii III. 17. 5. apparet. Atque bic modus inserendi circa radicem graece dicitur ὁ διὰ σαρκὸς τρόπος. Vide Geoponica II. p. 685. et ibi notas Niclasii. Ceterum ex Crescentii editione Lovaniensi Gesner laudat: *nisi cortex — loci adh. humescit*. — His demum scriptis incidi in locum Crescentii alterum II. 22. hinc expressum his verbis: *Potest etiam*

inseretur, ubi cortex et lignum beneficio soli adhae-
25 rentis humescit.[o] Legenda[p] sunt matura cydonia,
quae hoc more servantur, vel inter binas tegulas po-
sita, si[q] luto ex omni parte claudantur, vel si[r] defruto
incoquantur, aut[s] passo. Alii quae maiora[t] sunt,
fici foliis involuta custodiunt. Alii tantum locis sic-
cis[v] reponunt, a quibus ventus excluditur.[x] Alii
canna[y] vel ebore in quatuor partes divisa sublatis
omnibus, quae in medio sunt, in vase fictili melle
26 obruunt. Alii in melle sic integra[z] demittunt,[a] in
quo genere condiendi satis matura deliguntur.[b] Alii

ticem Erf. (o) *humescat* Cr. *sucus — loci adh. humescit* Lovan. (p) *Colliguntur citonia* (antiqua coctana) *mense Octobri cum adveniente prima maturitatem aureo colore fatentur, et quae magis odorifera sunt, debent eligi, sed si per cotilidones suspendantur in frigida regione forte durabunt per annum et amplius, vel servantur inter binas* etc. (q) *Si* om. I. B. R. (r) *defricto* E. Cresc. Lov. (s) *aut passo* omitt. Pol. (t) *alii autem quae meliora* Cresc. (v) *tantum* omitt. Erf. (x) *excludatur* Cresc. recte Lov. (y) *canna vel ebore in* om. Pol. *Alii canna* usque ad *alii in melle sic* om. Cr. (z) *sic integra* om. Cr. (a) *demittunt* Erf. Cresc. Vulgo *dimittunt*.

praedicta insitio fieri sub terra et circa terram sive modicum supra terram, ubi sine dubio insiti ramusculi proveniunt omnibus aliis locis ad incrementa maiora, quia ibi lignum et cortex maxime beneficio soli adhaerentis humescit, cuius insitio loci magis convenit plantis parvulis, in quibus insitio celebratur. Si vero planta mediocriter magna fuerit, commodius erit eandem in locis altioribus inserere, ubi cortex sit, viridis et succosus quam ipsam circa terram inserere, quia sic fructus ex ea pluribus annis tardius haberetur. Verumtamen, quanto magis inferius fiat, tanto magis domesticatur fructus. Videtur igitur Crescentius verba Palladii hoc ordine legisse: *Inseruntur autem novellae plantae melius circa radicem ubi cortex et lignum b. s. ad. humescit; si vero maior est planta, in locis altioribus quibus viridis et succosus est cortex, commodius erit eandem inserere.* Itaque Crescentius emendationem Pontederae egregie adiuvat; etsi miror, eundem Crescentinum alibi verba Palladii eodem ordine excerpta posuisse, quo hodie edita leguntur.

Inter binas) Modum hunc servandorum cydoniorum non satis intelligo; nec tale quid Columella vel alius scriptor posuit. In Brusch. est: *tegulas si sunt matura, luto — vel defruto* etc.

Quae in medio) i. e. semina et vascula seminum, ut docet Columella XII. 45. et noster Octobr. 20. Aetius ἐντεριώνην dixit.

milio obruunt, vel [c] paleis separata demergunt. Alii plenis vino optimo [d] vasculis immittunt: vel [e] vini et defruti ad servanda cydonia aequum corpus efficiunt. Alii doliis musti immergunt, [f] atque ita claudunt, [g] quod odoratum reddit et [h] vinum. Alii in patina nova sicco gypso obruunt separata cydonia. Siliqua [i] Fe- 27
bruario mense seritur et Novembri et semine et plantis: amat loca maritima, calida, sicca, campestria: tamen, ut ego expertus sum, in locis calidis foecun-

(b) *eliguntur* Cr. *diliguntur* Lov. (c) *in* addit Cr. (d) *optimo* om. Erf. et Vinc. *vasciculis* Cresc. antiqna mea. deinceps vulgo *mittunt* Cr. *dimittunt* Lovan. et Vinc. mecum faciunt. (e) haec usque ad *alii doliis musti* omisit Cr. (f) *immergunt* Cresc. Vulgo erat *mergunt*. (g) *clauduntur* Lugd. Erf. *atque ital. el.* omisit. Cr. (h) *et* omisit Cr. Lovan. *et* ante *odoratum* inserit. *in foliis musti — claudunt ut quod odoratum est vitium vim in se pertrahant* Vinc. *claudunt ut* voluisse videntur dare etiam Lugd. et Erf. (i) *Siliqua — in cratibus* om. Pol. nec. habet de siliqua quicquam Cresc. *Silica* Erf. (2) *potest et t. seri* omis. Vinc. (l) *Morus est arbor nota plu-*

Optimo vasculis immittunt) Ita scripsi ex Vincent. Vulgo *mittunt*, Cresc. *dimittunt*.

Immergunt) Ita ex Cresc. scripsi. Vulgo erat *mergunt*. Geoponica X. 28. εἰς γλεῦκος ἐμβαλλόμενα αὐτά τε διαμένει φυλαττόμενα ὑπὸ τῆς τρυγός, καὶ τὸν οἶνον διαφυλάξει καὶ εὐωδέστερον ποιήσει — καὶ εἰς χύτραν καινὴν ἐντιθέντα καὶ εἰς πίθον οἰνηρὸν τῆς χύτρας ἐμβληθείσης, ὥστε πλεῖν ταύτην, τοῦ πίθου ἐπιχρισθέντος, ἔσται τὰ κυδώνια νεαρὰ, ὁ δὲ οἶνος εὐώδης. Struthia in ipsa arbore servata per hiemem laudat epigramma Antiphili Analect. Brunckii T. II. p. 171. Ceterum quae in sepibus nasci ait Plinius silvestria parva cydonia, esse videntur fructus mespili cotoneastri Linnaei. Κοδυμῆλα Cretensibus et Laconibus dici cydonia mala, annotavit Athenaeus III. p. 81. et in Creta Bellonius Observ. I. 17. Gallorum *Amalancier* audire affirmat *Codo malo*. Quod ego interpretor de mespilo cotoneastro Linn. quae flore rubro et pomo rubro distinguitur, in mespilo *amelanchier* Gallorum fructus maturus nigrescit. Cotoneastri fructum hodieque cotoneum nanum appellant. Apud eundem Athenaeum l. c. Glaucides optima pomorum ait esse. Μῆλα Κυδώνια, φαυλιὰ, καὶ στρούθεια. Ibidem Androtion in Georgico (p. 82.) malos numerat phaulias et struthias; harum posteriorum mala non decidere a pediculis; deinde malos vernas (ἠρινάς) vel Laconicas vel Siduntias vel lanuginosas ponit. Vt adeo et ipsi graeci rerum rusticarum scriptores tria eydoniorum genera, phaulia, cydonia et struthia posuisse videantur.

Separata) Brusch. *seperata*, ut in Varrone saepius est scriptum.

dior fiet, si adiuvetur humore: potest[k] et taleis poni. Scrobem desiderat largiorem. Inseri etiam posse mense Februario credunt aliqui in pruno vel amygdalo. Siliquae servantur diutissime, si expandantur
28 in cratibus. Amica est morus et vitis.[l] Mori nascuntur ex semine;[m] sed et poma et virgulta degenerant. Serenda est taleis vel cacuminibus, melius autem taleis sesquipedalibus[n] ex utraque parte[o] levigatis ac fimo

rimum vitis amica Cr. (m) *Seri autem potest semine, sed poma et virgulta degenerant. Melius autem seritur taleis et cac. et melius t. sexquipedalibus.* (*vel qui pedalibus* addit antiqua mea) Cresc. (n) *vel — sesqui.* om. E.

Siliquae) Noster Insit. 147. *Assuescunt siliquae viridi mollescere succo et gremio pascunt caetera poma suo.* de pruno haec dicuntur; et versu 153. de amygdalo: *in modicam tornat siliqua tendente figuram et frondes pulchro ditat odore feras.* Κερατίαν hieme folia servare monent Geoponica XI. 1. More olearum plantari in locis humidis (νοτίοις) a nono Kal. Ianuarias usque ad quartum ante Kal. Februarias monent X. 72. Plinius 15. s. 26. *praedulces siliquae, nisi quod in iis cortex ipse manditur.. Digitorum hominis longitudo illis et interim falcata, pollicari latitudine.* Vinum e siliqua Syriaca habet 14. s. 19. Syriacas iterum a reliquis distinguit 23. s 79. Acaciae siliquas Galenus ipse interpretatur κεράτια ἀκάνθης Medic. secund. loca I. 2. Quae Dioscorides I. 158. dicit: τὰ ἐκ τῶν στεμφύλων συντιθέμενα κεράτια recte Cornarius ad Galeni locum p. 297. interpretatur *in retrimentis uvarum composita et servata.* Quod ait Isidorus Orig. 17. c. 7. *eius pomo succus acacia a graecis dicitur*, ex male intellecto Galeni loco ductum est.

Ex semine) Albertus: *a semine optime convalescit.* Morum seri ἀπὸ πασσάλου, ἀπὸ κλάδων καὶ παρασπάδος tradunt Geoponica X. 3. insita vel inoculata populo albae mora fieri alba, vere plantari et autumno, praecipue cacuminibus (ἀπὸ κλάδων) laetiorem fieri arborem, si frequenter terra circa truncum leviter moveatur, semine seri, si quis antea semina selecta ex fructo resoluto terraeque commissa rigaverit; melius tamen plantari clava (ἀπὸ κορύνης καὶ πασσάλου) et palo; inseri castaneae et fago, docent Geoponica X. 69. Plinius 17. s. 28. *morus talea tantum seritur — in ulmo eam inseri religio fulgurum prohibet.* Fico inseri mora tradit etiam Plutarchus Symp. Q. II. 6. Castaneae, fago, malo, terebintho, piro silvestri, ulmo et populo inseri tradunt Geoponica X. 76. Moro insita pyra rubra reddi, et ficum inseri moro, addunt ibidem. Pallad. Insit. 127. moro ficum, et fico morum et fraxino, fago, castaneae, et terebintho inseri docet. *Persicum* h. l. addit cum Crescentio liber Polit. De moro et ficu invicem insitis experimento hortulani Britannici confirmat Palladii narrationem Bradley p. 301.

oblitis. cum locum[p] palo ante fecerimus, immergimus[q] ac tegimus cinere terrae[r] admisto. non[s] amplius quam quatuor digitis operimus.[t] Seremus locis temperatis[v] a medio Februario et toto Martio; locis vero
calidioribus Octobri postremo vel Novembris initio; 29
sed verno maxime die nono Calendas Apriles. Amant[x] loca calida, sabulosa, et plerumque maritima. in tofo vel argilla vix comprehendunt. humor[y] assiduus [moris] prodesse non creditur: fossionibus laetatur[z] et stercore. Putria[a] in his et arida post[b] triennium sunt putanda. Plantam,[c] si robusta [est,] transferes mense Octobri vel[d] Novembri: si[e] tenera, Februario et Martio. Scrobes desiderant[f] altiores,[g] intervalla
maiora, ne altera[h] umbris prematur alterius.[i] Fera- 30
cem laetioremque[k] arborem mori fieri[l] aliqui tradiderunt,[m] si perforato hinc inde trunco singulos cuneos[n] inseramus terebinthi (hinc[o] inde lentisci). circa Octobres[p] Calendas morus ablaqueanda[q] est, et radi-

(o) *parte* omitt. Cr. (p) *cum serobem ante fec.* Cresc. *et cum scrobem paulo ante* Cresc. Lov. (q) *immergomus — tegamus* E. et Cr. *tegamus* etiam Br. et Cr. Lov. (r) *terrae* Cr. Vulgo *terris*. Lov. *in cinere*. (s) *nec* Cr. *quam quasi* Lovan. (t) *supra terram relinquamus* Cr. (v) *locis temperatis* addidi ex Vioc. *Seri potest locis temperatis mense Martio et circa finem Februarii, calidis vero mense Oct. et Nov.* Cr. deinde vulgatum *Calendorum Aprilium* ex Br. correxi. (x) *Loca autem quaerit sabulosa et pl. maritima* (antiqua mea *maritimis*) *et in mediocriter soluta provenit, sed in topha vel* Cr. ubi antiqua *tusto* habet cum pr. et Lov. (y) *humor — creditur* omisit Cresc. et deinceps habet: *stercore vel terra pingui valde loetatur*. Lovan. ita: *comprehendunt. foss. laet. et stercore, sed humor ass. moris pr. n. creditur.* (z) *laeta* Erf. (a) *pytrida* E.: Vinc. Cr. Lov. (b) *prius* P. (c) *Plantam robustam transferes* P. *pl. robustam transferas* Cresc. *rubustam* etiam Vioc. bis. *si robustam tr.* I. B. R. Br. Lugd. Asceos. *est* om. Erf. (d) *et* Cresc. (e) *teneram* P. Cr. Vioc. E. *si teneram* I. B. R. Br. Lugd. (f) *desiderat* Vinc. Cr. Lov. (g) *altae et — magna* 30 *pedum vel circa ne una* Cresc. (h) *altera* om. etiam Lugd. E. (i) *et in radicibus se impediat* addit Cresc. (k) Ita Lugd. E. Vioc. bis. *latioremque* Cr. *letio*. Lovan. Vulgo *altioremque*. (l) *ficu* Vinc. (m) *crediderunt* Vinc. (o) *ramos* Vinc. (o) *hinc inde lent.* om. P. Erf. Cresc. editt. tres. (p) Ita Br. Lugd. et *Kal.* Vulgo *Octobris*. (q) *ablaqueandus* Cr. *alloqueandas* Lov. (r) *autem* om. Lugd. E. (s) *per-*

cibus eius vini veteris recentissimae faeces infundendae. Inseritur autem[r] in fico[s] et in se tantum sub cortice. Vlmo[t] insita comprehendit: sed[v] parturit
32 magnae infelicitatis argumenta.[x] Avellanae[y] ponendae sunt nucibus suis. non[z] amplius supra terra[a] ducenda est, quam crassitudine digitorum duorum. plantis tamen et sobole[b] expertus sum melius provenire. mense Februario seu planta seu semen exponitur. gaudent loco macro, humido, frigido, et[c] sabu-

sico P. *inseritur autem in se et in persico, secundum quosdam et in ficu* Cr. (t) *etiam* addit Cr. (v) *sed magis parturit inf. augmenta* Cresc. antiqua; sed Basil. plane omisit. *magnae* Lovan. (x) Ita Erf. et Vinc. Vulgo *augmenta. augumenta* Br. (y) *Abellanae* Lugd. (z) *nec amplius duobus digitis terra super eas ducenda est. melius autem pl. et sabulo proveniunt* Cresc. (a) *supra terram* Vinc. sed editio Duac. *super terram.* (b) *et semine* alicunde laudat Gesner. (e) *etiam sabuloso* Vinc. Br. *sabulo* Cr. sed altero

. *Argumenta*) Ita ex Erford. et Vinc. dedi. Vulgatum *augmenta* habet Cr. qui altero loco VIII 7. rectius habet *magnae — augmenta.*

Non amplius) Crescentius tres avellanae species memorat, silvestres parvas, grossam testam habentes, domesticas grossas rotundas, (quae videntur esse ex corylo Colurna Linnaei); et tertias longas, saporosiores, et quae citius maturantur. Hae videntur esse ex corylo maxima Linnaei. Geoponica X. 68. alterum genus aiunt esse rotundum, alterum oblongum; illud tamen, licet eodem tempore cum hoc plantatum, celerius nasci.

Sobole) Albertus: *ramo vel trunco melius proveniunt.*

Loco macro) Geoponica X. 68. eodem tempore avellanam quo iuglandem et amygdalam plantari docent, gaudere locis argillosis et humidis. Theophrastus nucem Heracleoticam ab Heraclea Ponti urbe appellat, et monet, quo quis illi plures relinquat stolones utpote natura fruticoso, eo plures melioresque ferre fructus H. P. I. 5. Idem III. 15. accuratius describit. Hiemem bene ferre ait, amare montes et humida loca et silvestrem transplantatam mitescere. Fruticosum esse, nec in caudicem unquam corroborari; sed emittere plures virgas. Fructuosiorem fieri, si quis frequenter succidat virgas, ne in arboream altitudinem succrescens alimentum consumat. Quam eandem observationem repetit De Causis II. 18 et III. 22. ubi monet, servatam nucem vetustate fieri amaram magis. Duo esse genera addit, alterum fructu rotundo, alterum oblongo. Domesticam folium maius gerere, fructum meliorem et albidiorem. De corylo, quae silvestris est, dixi ad Columellam VII. 9. 6. Locum Theophrasti pervertit interpretatione sua Bodaeus, qui quatuor inda coryli genera extorsit. Hesychius nomen avellanae ignotum habet αὔχρα.

loso. mense Iulio circa Nonas avellana matura est: [locis[d] tamen calidis.] Nunc[e] seruntur myxa ex 32
nucleis in aliquo vase positis, donec plantae induant firmitatem, caelo tepido, terra soluta, humore moderato. Inseruntur mense Martio sorbis[f] vel spinis. Etiam nunc tuberes seruntur et inseruntur, et ossa duracinorum, vel plantae eiusdem generis ponuntur, et[g] transferuntur, et inseri possunt: et mespilus inseretur, et ossa ponentur[h] prunorum. Ficus etiam 33
locis temperatis nunc poni potest,[i] et sorbus hoc etiam mense seri, et amygdali[2] semina in areis obrui,

loco V. 3. habel sine copula *sabuloso*. (d) Inclnsa verba omillunl I. B. Br. R. Pol. Lugd. Erf. Vinc. Cr. (e) *Nunc — spinis* omilt. P. nec *myxorum meminit* Cr. *mixta* Br. (f) *sorbo* Br. (g) *si* I. B. Br. R. *et transferri* Pol. (h) *ponentur* omitt. I. B. Br. R. Lugd. P. E. (i) *possunt* P. (2) *amigdala*

Myxa) Plinius 15. sect. 14. *Simul dici possunt* (cum prunis) *populares eorum myxae* (ex Damasco Syriae) *quae et ipsae nunc coeperunt Romae nasci insitae sorbis*. Paulo Aeginetae libro 7. μύξα est fructus pruno parvior sed similis virlule. Plinius 17. s. 14. *tuberes melius inseruntur in pruno silvestri et malo Cotoneo et in calabrice. ea est spina silvestris. Quaecunque optime et myxas recipit utiliter et sorbos*. Sed idem 15. sect. 13. Perseae fructibus similia habet. Isidorus XVII. 7. *Coqui mela quam latini ob colorem prunum vocant, alii a multitudine enixi fructus enixam appellant. Cuius generis Damascena melior.* ubi glossa codicis Romani habet: *Hanc arborem Romani vocant prunum, Hispani nixum, Vandali et Gotthi et Suevi et Celtiberi ceruleam.* Iacob Du. Breul in Caelio Aureliano Tardar. Passion. IV. 8. *decoctione noxarum aut glycirrhizae* legi volebat *nixarum*, et mouel, hodieque Lusitanos el Gallaecos pruna omnia *ameixas* appellare. Hispanica pruna memoranl eliam veleres. Officinae appellant Sebeslen, est Cordia Myxa Linnaei. Exempla scriptorum medii aevi qui *nixas* dixerunl habel Cangius in Glossario. Quam sub corni sanguineae nomine descripsil Forskal p. 33. esse Cordiam Myxam Linnaei nuper docuil Wahlius Hauniensis. Vide eliam Schreberi Disserl. De Persea anno 1791. editam. In Hesychio μυωξία — καί τινα εἴδη ὡς σῦκα βιβρωσκόμενα. μυωξάρια recte μυξάρια correxil Iunius. Anliquissimi locus scriptoria esl Diodori I. 34. τὰ δὲ βάτα καλούμενα μυξάρια συνάγεται μὲν κατὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ ποταμοῦ, διὰ δὲ τὴν γλυκύτητα τῆς φύσεως αὐτῶν ἐν τραγήματος μέρει καταναλίσκεται· ubi paene a vero aberravit Wesselingius, qui vocabuli *Mus* similitudine deceptus cum Salmasio Solin. p. 931. intelligebat Musam paradisiacam Linnaei.

et locis temperatis nunc inseri mense inchoante, frigidis vero exeunte, conditis tamen surculis antequam germinent.[l] Et pistaciae[m] planta vel nunc statui aut inseri potest, et castanearum semina[n] spargi. Nuces quoque iuglandes etiam[o] nunc seminariis[p] recondi, et[q] ipsum genus inseri; et frigidis et[r] humectis locis nunc poterunt[s] pineta seminari.

XXVI. Nunc verres maxime feminas inire debebunt. Legendi sunt vasti et ampli corporis, sed rotundi potius quam longi, ventre et clunibus[a] magnis, rostro brevi, cervice[b] glandulis spissa, libidinosi, anniculi, qui usque ad quadrimos[c] inire feminas possunt. Scrofas vero longi lateris debemus eligere, et quibus ad sustinendum foeturae onus magnus se venter ef-
2 fundat, caetera verribus similes.[cc] Sed in regionibus frigidis, densi[d] et nigri pili, in tepidis qualescunque provenerint.[e] Femina (ad creandum [f]) usque in annos septem partus onera gestare sufficiet:[g] ad concipiendum annicula debet incipere. quarto exemto mense pariunt, ubi quintus incipiet. incipiunt autem, sicut dixi, mense Februario, ut solidioribus

Lugd. (l) *generent* P. Paulo antea *incohante* Br. (m) *pistaceae* Br. (n) *semen aspergi* Br. *cast. aspergi* Lugd. *et ut cast. sem. sp.* Erf. (o) *et* Br. (p) *seminariisque* Br. (q) *et ipsam inseri* I. B. Br. R. *et inseri* om. P. (r) *vel* Lugd. E. Vinc. (s) *potuerint* Vinc.

XXVI. (a) *cruribus* I. B. R. Br. *magni* Cresc. Lovan. et antea *eligendi*. (b) *cervicis al. spissis* Vinc. (c) *quadriennium* Cr. Basil. (cc) *similia* Cr. *per cetera* Vinc. (d) *depressi* Cr. recte Lov. (e) *qualesc. sint nihil refert* Cresc. Basil. (f) *femina tandem usque* Vinc. (g) *sufficit* Vinc. deinde

Conditis tamen) Vide supra ad II. 15. 12.

XXVI. *Clunibus magnis*) Columella VII. 9. *clunibus vastis*. Pessime Edd. primae *cruribus* quae debent esse brevia. Deinde Brusch. cervice *grandula spissa*. Forte voluit *glandulosa*.

Longi lateris) Colum. *longissimi status*. sed illum locum vitio laborare docui ibi.

Ad creandum) Recte omisit haec verba Vincentius; igitur inclusi. Deinceps *exempto* Br. et postea *transeundi* pro *transigendi*.

Incipiunt autem) Gesner malebat *concipiunt*. quod non necesse; intel-

herbis nati et stipula succedente pascantur. Vbi facultas est transigendi, venditis qui subinde nati sunt, celerior matribus foetura reparatur.[h] Genus hoc[i] 3
omnibus locis haberi potest; melius tamen agris palustribus, quam siccis, praecipue ubi arborum fructuosarum[2] silva suppetit, quae subinde maturis fructibus alterna per annum mutatione succurrat. maxime locis graminosis et cannarum vel iunci[l] radice nutriuntur. Sed deficientibus alimentis per hiemem nonnunquam[m] praebenda sunt pabula glandis,[n] castaneae, vel frugum vilia excrementa caeterarum: verno magis, cum lactent[o] novella virentia, quae porcis solent nocere. Neque gregatim claudendae[p] sunt porcae more alia- 4
rum pecudum, sed haras[q] sub porticibus faciemus,

exemptae Leid. (h) *proveniet* P. (i) *in* add. Cresc. (2) *fructuosior* Cresc. (l) *cannarum iuncis radiceque* Vinc. *can. radicibus nutr.* Cr. Basil. sed antiqua mea et Lovan. *cannarum vel iunci radicibus*. princeps *vel in nuci*. (m) omitt. Cr. (n) *glandium castanearum* Cr. (o) *lactant. novella enim virentiaque solent porcis nocere* Vinc. sed alibi habet: *lactanti novella virentia plerumque porcis nocere.* (p) *porci claudendi* Cr. sed antiqua *claudendae*. Lovan. etiam *porcae*. deinceps *aliorum* Cresc. (q) *aras* Lugd. Cresc.

lige *iniri*. Sic paulo antea: *annicula debet incipere*. Columella: *sed iniri debet Februario*. Fateor tamen durum mihi videri verbum *incipere* utroque in loco. I. B. Koeler malebat: *iniri debent*.

Reparatur) Colum. *celerius iterum conceptum partum edet*.

Castaneae) Columella: *plurima glans vel cisternis in aquam vel fumo tabulatis recondenda est*. ubi Palladius legit: *glans et castanea vel in cisternis aqua* etc.

Vilia excrementa) In Columella haec hodie non leguntur, sed Varro glande, faba, ordeo et caeteris frumentis pascit; Geoponica XIX. 6. saginant glande furfuribus triticeis, tritico καὶ σκυβάλοις τοῖς ἀπὸ τῆς ἅλω. unde fortasse excrementa frugum duxit Palladius. Vvae excrementa noster dixit Novembri XX. 4. tritici Columella VIII. 5. 25. excreta tritici idem VIII. 4. 4 et VIII. 8. 6.

Virentia) Colum. *dum adhuc lactent viridia pabula*. Pontederam h. l. corrigentem *lactant. Novella virentia porcis s. nocere* egregie et multis argumentis allatis refutavit Gesner.

Sub porticibus) Columella: *per porticus harae faciendae sunt — iunctae parietibus harae construendae sunt in altitudinem quatuor pedum, ne sus transsilire septa queat. nam contegi non debet*. Vincent. ex h. l. refert: *haras interstitio sub partibus faciemus*

quibus mater unaquaeque claudatur,[r] et alumnum gregem tutior ipsa defendat a frigore. quae[s] harae a[t] superiori parte detectae sint,[v] ut libere numerum pastor exploret, et oppressis a matre foetibus saepe subveniat subtrahendo. curabit autem ut foetus proprios cum unaquaque procludat.[x] plus vero quam octo, sicut Columella dicit, nutrire non debet. Mihi vero utilius probatur experto, porcam,[y] cui[z] pabula suppetunt, ut plurimum sex nutrire debere, quia licet plures possit[a] educare,[b] tamen frequentiore[c] numero sucta deficiet. In porcis etiam illud[d] est commodum, quod immissi vineis necdum turgentibus vel exacta vindemia gramine persecuto diligentiam fossoris imitantur.

reas Erf. (r) *claudantur* Cr. recte Lov. sequens *ipsa* om Erf. (s) *Quae arae* Cr. *Quare* Vinc. bis. (t) *a* om. Cr. (v) *sunt* Vinc. *quae harae fiunt s. p. detectae* Cresc. Lov. (x) *producat* I. B. R. Br. *praecludat* Cresc. Edd. 4. *recludat* Vinc. deinceps *octo ut* Cresc. (y) *porca* I. B. R. Br. (z) *cui pab. suppet.* om. P. (a) *valeat* Cresc. (b) *educere* Lugd. (c) *frequenter e numero* P. Lugd. *tamen e numero sueta* Cr. antiqua mea. *tamen maiore numero onerata ante tempus deficiat* Cresc. Basil. *tamen e numero* Vinc. *e nimio sueta deficiet* Cr. Lov. reliquae *deficiat*. (d) *illud* om. I. B. R. Br. *In porcis autem praeter alia illud etiam commodum reperitur — vel post vindemiam gramine praesecto — imitatur* Vinc. Sp. nat. XVIII. 7. *Item est alia utilitas, quod — et exacta — persecuto vertunt solum, postea relicta fossoris diligentia mutatur.* Cr. Basil. sed antiqua mea et princeps omittit verba: *vert. sol. p. relicta.* Victor. etiam *imitatur.*

quibus mater cum porculis claudatur, ut alumnum gregem tutior ipsa defendat a frigore. unde malebam in nota ad Colum. *haras interstinctas parietibus faciemus per porticus.* In Colum. forte *parietibus* vitiatum est a *porticibus*; nam saepiuscule in Palladio Crescentio et Vincentio porticus reperi mutatas a librariis in parietes.

Procludat) Dubius haereo hoc an Crescentii *praecludam* praeferam. Columella simplex *claudat* habet. *Praecludat* probavit Gesner, sed hoc verbum alienam ab h. l. notionem habere videtur. *Recludat* Vincentii habet noster iterum Martio X. 33. atque ita dixisse pro claudere etiam Iustinum I. 9. 16 et 26. 1. 7. monuit Ducker ad Florum p. 825.

Vineis) Aegyptii agris recens consitis immittebant, ut semina occularent. Vide ex Eudoxo narrantem Aelianum H. A. X. 16. ibique in nota laudatos scriptores caeteros.

XXVII. In huius mensis initio aliter myrtitem[a] sic facies. Mittes[b] vini veteris decem sextarios in lagoenam,[c] et baccarum myrti[d] libras v miscebis. cum xx et duorum dierum spatium confusa[e] transegerint, per quos vas quotidie[f] convenit agitari, tunc palmea sporta colabis, et praedictis decem sextariis mellis optimi fortiter triti pondo v miscebis.

XXVIII. Theriacam[a] vitem sic facies,[b] cuius iste profectus est, ut vinum eius vel acetum vel uva[c] vel sarmentorum cinis proficiat contra morsus omnium bestiarum. Fit autem sic: Sarmentum, quod pangendum est, trium digitorum spatio in ima[d] parte findatur,[e] et sublata medulla ad eius vicem[f] theriacae medicamen addatur. tunc[g] terrae mandetur vinculo diligenter astrictum. Aliqui[h] eadem sarmenta iam 2 medicamine satiata intra squillae bulbum recondunt, et terris praedicta[i] ratione committunt. Aliqui antidoti eius affusione radices vitis infundunt. Sane[a] sarmentum si de hac vite sumatur ad transferendum, potentiam materni medicaminis non tenebit. Oporte-

XXVII. omittit Pol. (a) *myrti fit hoc modo* Vinc. (b) *mitte* Vinc. *mittis* Br. (c) Ita Vinc. Vulgo *lagoena*. Lugd. *laguena*. (d) *myrte* Lugd. (e) *spacio* Vinc. *transfusa* omitt. Lugd. (f) *cotidie* Lugd.

XXVIII. (a) *Seriacam* Pol. *Thyriacam* a. V. *Tiriacam* Erf. et Cr. VIII. 6. ubi Basil. editio *theriacam* habet. (b) *faciemus* Erf. (c) *vel uva* om. Erf. (d) *una* Br. Vinc. et Cr. (e) *scindatur* Cr. (f) *loco eius* Cr. *vitem* Br. (g) *et* Cresc. (h) *Aliqui — infundunt* om. P. et Cresc. Pro *iis* Cr. habet: *quo facto uva nascetur virtutem eius, quod in vite positum est tenebit.* (i) *hac ratione* Br. Lugd. et Vinc. bis. (2) *Sane si sarm. — sumetur*

XXVII. *Myrtiten*) Ita scripsi pro *myrtite*. Vide ad cap. 31. Vox *aliter* referenda ad Ianuar. Tit. 18. Columella XII. 38. musto Amineo miscet baccas myrti nigrae contritas. Aliter Plinius 14. s. 19. n. 3.

XXVIII. *Theriacam*) Ex Geoponicis IV. 8. Eadem Plinius XIV. 18 et XXIII. sect. 11. et Geopon. II. 47 13.

Aliqui eadem — committunt) Haec in Geopon. hodie desiderantur.

Non tenebit) Geoponic. ἐξυδατοῦται γὰρ μεταφυτευόμενον ἢ μετεγκεντριζόμενον τῆς ἀντιδότου διαπνεομένης τῷ χρόνῳ.

bit autem theriacae infusione assidua vim succi senescentis iterare.[l]

XXIX. Est[a] pulchra species uvae, quae granis interioribus caret. Hinc efficitur, ut summa iucunditate sine impedimento sorberi possit, velut[b] unum omnium corpus uvarum. Fit autem Graecis auctoribus hac ratione per artem succedente natura: Sarmentum, quod obruendum est, quantum[c] latebit[d] in terra, tantum findere[e] debebimus, et[f] medulla omni sublata[g] ac diligenter exsculpta,[h] membra iterum divisae partis
2 adunare, et vinculo constricta[i] deponere. Vinculum tamen[k] papyro asserunt esse faciendum, et sic in humida terra esse ponendum. Diligentius quidam[l] sarmentum revinctum quantum excisum est, intra scillae[m] bulbum demergunt, cuius beneficio asserunt

et plantetur Cr. (l) *reiterare* Cr. *interire* Vinc.

XXIX. (a) *Est et* Vinc. *est quaedam* Cresc. (b) *velut — uvarum* omitt. Vinc. uno in loco, et Cr. (c) *quantum* om. Erf. (d) *placebit* Cresc. recte Lov. (e) *seindere* Vinc. *findere debemus* Cr. Bas. sed antiqua mea *fundere*. Lovan. *scindere*. (f) *ut* Cr. (g) *subtracta* Cr. (h) *exculpta* Br. Lugd. Erf. Cresc. Vinc. *exculta* Cr. Lovan. Vulgo *exscalpta*. (i) *vinculo dimissa constringere et deponere* Cr. *vinc. divisa c. et dep.* Lovan. Pro *iterum* Vinc. *interim constricta* Br. (2) *autem* de Cr. edd. 4. *e papyro* Vinc. deinceps *terra est p.* Cresc. Lovan. (l) *quidem* Vinc. Cr. (m) Vulgo *squillae*, ut Crescentii antiqua mea habet; sed Basil. *scyllae*. paulo antea *incisum aut*

Iterare) Crescentius addit: *Sed in hoc idem brevius fieri posse puta, si in initia maturitatis uvarum scindatur sarmentum uvae pendentis et medicamine immisso ligetur.* Geoponica post superiora: διὸ προσήκει κατὰ καιρὸν τῆς ἀντιδότου ἐπιχρίσιν ταῖς ῥίζαις.

Velut unum — uvarum) Haec verba a Cresc. et Vinc. omissa etiam, veluti spuria incluserat Gesner. Nec in Geoponicis exstat, quod huc referre possit. Sed ecce Crescentius VIII. 6. *Si botria, postquam defloruit, mittatur in vasculum terreum vel vitreum, parvum tamen, ex toto botriane dicitur fieri unum granum.* Quae undecunque Crescentius duxerit, continent sententiam eorum, quae Palladius h. l. tradere voluit, nisi fallit me mea opinio.

XXIX. *Et sic in humida*) Geoponica IV. 7. εἶτα παπύρῳ ὑγρῷ περιδήσαντες κατατίθενται. ubi legendum esse παπύρῳ περιδήσαντες ἐν ὑγρῷ κατατίθενται docet versio Palladii. Contra ex graeco Palladium corrigebat I. B. Koeler vocabulo *humida* translocato.

Bulbum demergunt) Geopon. τὸ ἐπὶ

sata[n] omnia comprehendere posse facilius. Alii tempore quo vites putant, sarmentum fructiferum[o] putatae vitis in ipsa vite, quam possunt[p] de alto sublata medulla excavant non divisum,[q] et calamo affixo alligant,[r] ne possit inverti. Tunc ὀπὸν[s] κυρηναϊκὸν, quod Graeci sic appellant, in excavata parte suffundunt, ex aqua prius,[t] ad sapae pinguedinem[v] resolutum, et hoc transactis octonis[x] diebus semper renovant, donec vitis germina novella procedant. Et in granatis malis fieri hoc posse firmatur a Graecis, et in cerasis. Opus est experiri. 3

XXX. Vites quae lacrymarum nimietate tabescunt, et deplorando vim roboris sui avertunt[a] fructu, trunco earum lacerato Graeci sinum[b] fieri iubent. si hoc minus proderit, radicum robur pingue rescindi, ut afferat medicinam vulnus impressum. tunc insulsa amurca ad medietatem decocta et refrigerata plagae

excisum Cr. Lov. postea *demergant.* (n) *sarta* Vinc. (o) *fructiferum* Lugd. *frugiferum* Cr. et Vinc. bis. et Leid. (p) *ponunt* Vinc. bis. (q) *divisim* Cr. (r) *ligant* Vinc. (s) *opon quirenaycon* Erf. *quireniacon* Lugd. *copon tenoycon* Cresc. Lovan. *topon seu tenaiton* antiqua mea: *tunc τεναϊτὸν* Basil. (t) *prius — resolutum* om. P. (v) *similitudinem* Vinc. (x) *octo* P. et Cr. recte Lov.

XXX. (a) *avertuntur* I. B. Br. R. Lugd. E. *quaerunt* Vinc. (b) *signum* Vinc. (c) *perlinitur* E. *superlinatur* Vinc. deinceps *hac* om. Leid.

τῆς γῆς κατατιθέμενον σκίλλης ἐμβληθείσης κατατεθεῖν. ubi lege σκίλλῃ ἐμβληθέν.

Quam possunt) Geopon. ὅσον δύνανται ἐκ βάθους.

Inverti) Geopon. καὶ ἀνορθώσαντες τὰ κλήματα πρὸς χάρακας ἀναδεσμοῦσιν, ἵνα μὴ ὁ ὀπὸς ἐκρυῇ.

Granatis malis) Vulgo in Geopon. legebatur male καρύας, monente Pontedera, qui vulgatae distinctionem lectionis h. l. corrigi iussit. Erat enim *cerasis. opus est experiri.* Cum Pontedera facit Codex Erf. Equidem verba extrema glossema esse censeo.

XXX. *Et deplorando*) Vt structura verborum constet, *et* tollendum, et deinceps *post trunco* inserendum est *igitur*, praeeuntibus Geoponicis V. 38.

Sinum) Ἐγχαράξομεν καὶ ἑλκοποιήσομεν — ῥιζῶν τὴν παχύτητα χαράξομεν Geopon.

Insulsa) Geopon. καὶ τῇ ἀμόργῃ εἰς ἥμισυ ἑψηθείσῃ etc. minus integre.

excisio perlinetur,[e] et sub hac acetum acre fundatur.

XXXI. Graeci item myrtitem[a] sic praecipiunt temperari: Myrti baccas maturas in umbra siccatas, et postea tusas,[b] uncias octo mittis in linteo, et suspendis in vino, et[c] vas cooperies ac linibis: et cum plu-
2 rimis diebus sic fuerit, auferes et uteris. Aliqui myrti baccas sine pluvia collectas maturas et[d] locis siccioribus calcant, vel exprimunt, et vino miscent VIII cotularum mensuram per amphoram vini. quod vinum medicinae quoque proderit, ubi stypticis est utendum. stomachum solidare titubantem solet,[e] reiectiones sanguinis inhibere, fluorem ventris adstringere, limum dysentericae[f] passionis medicabiliter asperare.[g]

XXXI. (a) *mirtetum* E. (b) *tunsas* E. (c) *et prius eas tonsas* P. (d) *ex* Lugd E. (e) *solet* om. I. B. Br. R. Lugd. et Vlit. ad Grat. 522. (f) *dis-sintericae* I. B. Br. R. I. I. A. H. (g) *aspirare fertur* I. B. Br. R.

Sub hac) Geopon. τὸν δὲ ὑποκείμενον τῇ τομῇ ὀφθαλμὸν ἔξω ἀπαλείψομεν, ὅπερ πολλῷ βέλτιον εἶναι δεδοκίμασται. ubi Neldhamum, existimantem, ὄξει legisse Palladium, pro ἔξω, improbat Niclas ipse, ἔξω interpretatus *circa* et ad amurcam referens, oculum circum oblinendum esse amurca. Mihi ὀφθαλμόν de vitio suspectum est; locum enim infra plagam radicibus inflictam aceto perungit auctor, quo nimia humoris affluentis copia cohibeatur. Acetum in vitibus, quae uvas non continent aut aridas faciunt, adhibent Geopon. V. 34 et 39. Igitur ὄξει in loco Geopon. lego et τόπον pro ὀφθαλμόν.

XXXI. *Myrtitem*) Ita scripsi pro *myrtite*. Erf. liber *mirtetum*. Infra Decembri II. iterum Erf. *mirtetum* habet; sed Vincentius *mirticen*.

Aliqui) Ex succo cum melle mixto parat etiam Columella XII. 38. 5.

Et locis siccioribus) Malim cum libris *ex locis siccioribus*.

Et vino) Vocabulum *vino* delendum censeo ut inutile. Qui sequitur *limus dysentericae passionis* comparari potest cum Plinii 33. s. 4. *ossibus purulente limosis*. ubi Harduinus ex Dioscoride V. 6. ὦτα πυοῤῥοοῦντα malebat *auribus* legi.

Asperare) Gesner duriorem reddere interpretatur. Sed vinum myrtiten dysentericis prodesse affirmat cum medicis Plinius. *Aspirare* est in Edd. primis; sed nec illud verbum rei convenire puto. Est autem dysenteria intestinorum exulceratio vel nuda vel putredini iuncta. Dysenteriam nomae seu putrefactioni serpenti iunctam *limus* dysenteriae arguere videtur. Asperare igitur esse debet asperitate succi amari inhibere, coër-

XXXII. Conditum vel absinthiatum vel rosatum, vel violatum[a] procedere sponte fertur ex vitibus (ut natura suscipiat, quod procurare suevit[b] industria) si sarmenta in vas aliquod semiplenum supradictis potionibus mersa serventur, et[c] vivam terram simul resolvas[d] ad lixivii modum, donec oculi sarmentorum nitantur exire: tunc eadem sarmenta gemmantia[e] in quo volueris loco vitium caeterarum[f] more deponas.[g]

XXXIII. Vt vitis[a] botryones et albos afferre possit et nigros, Graeci sic fieri debere[b] iusserunt: Si vicinae sunt[c] vites nigra et alba, cum putantur, sarmenta utriusque inter se divisa sic iunges,[d] ut medios utriusque generis[e] oculos aequando reddere possis[f] unitati:

XXXII. (a) *abscynthium* Br. *violaceum* Vinc. *violatium* Leid. (b) *consuevit* P. E. Vinc. altero in loco. (c) *ut* P. E. *ut in unam terram vivam* Vinc. (d) *revòlvas* E. deinde *lixivi* Br. (e) *germinantia* Vinc. (f) *caeter* om. P. (g) *deponet* P. *disponas* E.

XXXIII. (a) *vites — ferant.* (b) *sic fieri asserunt* Cr. recte Lov. (c) *sint* Vinc. Lugd. (d) *iunge* Br. Lugd. et Vinc. *coniunge* Cr. (e) *generis* om.

cere. Sed in Thes. L. L. Gesner sub verbo *asperare* ex h. l. interpretatur excrementa solidiora reddere.

XXXII. *Vivam terram*) Ex loco herbido vel frugifero sumtam Gesner interpretatur; equidem simpliciter siccae opponi puto, eamque esse, in qua herbae vivant et plantae. Vinum helleboriten aliter parat in vite Cato c. 114. ubi vide notam. Laseratum vinum simili fere ratione parat noster supra cap. 29. 3. Ceterum lemma huius capitis habet: *Vt propomata sponte nascantur:* De voce propomata exposuit Cornarius ad Galenum de M. C. sec. loca p. 299.

XXXIII. *Graeci*) Geopon. IV. 14. ubi diligentissime loca Theophrasti comparavit Niclas.

Sarmenta) Cresc. addit: *Quidam expertus mihi asseruit, se inseruisse surculum album et nigrum in una vite continuatis summitatibus gemmarum, corticula tantum gemmarum de medio sublata, et optime comprehendisse. Vel potest hoc fieri exceptis duobus surculis, et divisis iunctis oculis divisis simul et optime ligatis, tanquam sit unus surculus, inseratur vel duabus gemmis divisis et coniunctis cum modica quantitate ligni et in loco gemma insertis.* Gemma dimidiata utriusque generis inserta diversicolores uvas procreari testatur Gallus in Rozier Observ. sur la Physique 1780. p. 206.

tunc papyro ligabis stricto et molli, atque humida terra curabis adlinire[f] et interiectis ternis[h] diebus adaquare, donec germen novae frondis erumpat. Hinc exemto[i] tempore, si libuerit, genus efficies per plura sarmenta.

XXXIV. Hic mensis in horarum mensura cum Novembri mense concordat, quas hac numeri ratione colligimus:

Hora	I	et	XI	pedes	XXVII
Hora	II	et	X	pedes	XVII
Hora	III	et	IX	pedes	XIII
Hora	IV	et	IIX	pedes	X
Hora	V	et	VII	pedes	VIII
Hora	VI			pedes	VII

Cr. (f) *reddens reddere possis* E. (g) *linire* Cr. *allinere* Vinc. (h) *trinis* Cr. et Vinc. (i) *exempto* Vinc. bis. *et sic tempore poteris hoc genus efficere per pl. sar.* Cr. Basil. sed antiqua mes: *hinc exemto tempore poteris genus* etc. sic et princeps et Lov. nisi quod haec *exempto* habet. *efficiet* Vinc. *donec gramen — exempto* Brusch.

PALLADII RVTILII

DE RE RVSTICA

LIBER QVARTVS.

Tit. I.

Martio[a] mense locis frigidis putatio vinearum celebratur,[b] de qua abunde Februario mense locuti sumus, usque quo incipit[c] gemma esse suspecta. Nunc oportet vineas inserere, cum vites non aquato sed spisso humore lacrymabunt. Servabimus ergo ut truncus, qui inseritur, solidus sit, et alimento humoris exuberet, neque ulla vetustate aut iniuria laceratus arescat. tunc decisae viti surculi qui inserendi sunt,

Varietas Lectionis.

I. (a) *Hoc* I. B. R. Br. Lugd. Erf. (b) *celebrabitur* P. (c) *incipitur* Lugd.

I. *Locuti*) Titulo 15.

Suspecta) nec ei ut foecundae fidi potest tuto.

Spisso humore) Insitionem vitis hanc ex Geopon. IV. 12. transtulit Palladius ubi est: ὥρα δὲ τοῦ ἐγκεντρισμοῦ τῷ ἔαρι τῶν κρυστάλλων ἤδη πάνυ πεπαυμένων, ὅτε τεμνομένης τῆς ἀμπέλου τὸ ὑγρὸν οὔτε πολὺ οὔτε ὑδατῶδες ἀλλὰ παχὺ καὶ κολλῶδες ἐστι. Plinius 17. s. 24. *lacrymantes calamos inseri non oportet, non magis quam aridos.* Cresc. XII. 2. *cum incipiunt esse gemmae suspectae ac nondum aquoso sed spisso lacrymantur humore. Item inserendi surculi — oculati, ex quibus* etc.

Laceratus) Plinius 17. s. 24. *ante omnia gemmantes nitere conveniet; nihil usquam ulcerosum esse aut retorridum.* Ceterum Cresc. IV. 11. addit deinceps: *recidatur circa terram aut ad pedem medium infra eam; nam supra terram difficilius comprehendit.*

sint solidi, rotundi, gemmis spissis et pluribus ocu-
2 lati. Tres tamen oculi in insitione[d] sufficient. Radendum est ergo sarmentum ad mensuram digitorum duorum, ut ab una parte sit cortex. Aliqui non patiuntur nudare medullam,[e] sed leviter[f] radunt, ut incisura sensim possit in acumen exire, et[g] corticata[h] pars cortici novae matris aptetur. Infimus oculus ita infigendus est, ut trunco iunctus[i] adhaereat, qui oculus exteriorem partem debet aspicere, vinculo salicis infuso et paleato luto[k] desuper, alligari: tegumento[l] quoque aliquo a ventis et a sole defendi, ne
3 hi quatiant, hic adurat. Vbi calor temporis coeperit,[m] ligaturae ipsi penicillo circa vesperam tenuis debet fre-

(d) *incisione* Pol. *ex quibus tres oculi vel duo insitione ponontur* Cr. IV. (e) *nudom medullam* E. Vinc. bis. (f) *vites* P. et Vinc. bis. *leniter* Cr. (g) Vulgo additum *ut* om. I. B. R. Br. Lugd. Vinc. E. Cr. (h) *exeorticata* P. deinceps *adoptetur* Cresc. Lov. (i) *vinctus* Lugd. *victus* Vinc. bis. deinceps *respicere* Cresc. Lovan. *recipere* reliquae Edd. (k) *luto* om. P. (l) *tegmento* Cr. recte Lov. (m) *calor temporis ligaturam invoserit, ipsi puniculo* Cresc. *paniculo* Lov. *penicilo* Logd. *penicello* Viuc. bis. Vulgo *pin-*

Solidi) Geoponica: κλήματα στρογγύλα, στερεά, πυκνόφθαλμα — ἐξαρκοῦσι δὲ τῷ κλήματι δύο ἢ τρεῖς ὀφθαλμοί. εἰ δὲ τῇ γῇ περιχώννυται, τρεῖς ἢ τέσσαρες.

Radendum) Geoponica: μέχρι μήκους δύο ἢ ἥμισυ δακτύλων ἐκ τοῦ ἑνὸς μέρους ξέειν χρὴ — ὥστε ἀπὸ ἑνὸς μέρους τὴν ἐντεριώνην φαίνεσθαι ἀσινῆ, κατὰ δὲ τὸ ἕτερον τὸν φλοιόν. Crescentius habet *radicatur ergo sermentum.*

Aliqui non patiuntur) Cresc. IV. 11. (nam et altero loco II. 22. h. l. excerpsit) ita laudavit: *ne patiaris nudari medullam. — rode — exire, et cortici matris optetur — debet recipere partem. deinde ligetur ut in aliis insitionibus est narratum — et sole defendatur.* ubi antiqua mea habet *et cortici ne matris optetur.*

Ne hi quatiant) Cresc. *ne hii.* unde Pontedera effecit *ne ii*; in Vatic. libris ait esse *ne huius.*

Vbi calor) Geopon. τοῦ δὲ θέρους ἀκμάζοντος δείλης ὀψίας ὕδατι τὸν δεσμὸν διὰ σπόγγου ῥαίνομεν. Plinius 17. s. 24. *Insitis aptissima siccitas. huius enim remedium appositis fictilibus vasis modicus humor per cinerem destillans.* Ita Theophrastus de Causis I. 6. Geoponica interstitium trunci et surculi repleri iubent argilla aut cinere (κονία) ut humor arceatur, et naturalis humor servetur. Ceterum Gesner cum Schoettgenio malebat *temporius* vel *tempori* i. e. mature. Sed calor temporis dicitur pro aestatis, ut ex Geoponicis apparet.

Penicillo) Ita recte Vinc. Ex peniculo fit penicillus. Male vulgo *penni-*

quenter humor affundi, ut hoc alimento contra vim[n]
caeli torrentis animetur. Cum ergo germen eruperit,[o]
et aliquod ceperit incrementum, calami adiutorio[p]
debet annecti, ne motus aliquis fragilem procedentis
sarmenti quasset aetatem. ubi solidius quantumcun-
quc[q] processerit, vincula oportet abscindi,[r] nc ado-
lescentia mollissimi germinis nodo durae constrictionis[s]
angatur. Aliqui infra terram semipedis spatio effossae 4
viti surculos inserunt, et beneficio congestionis accu-
mulant, ut hoc[t] quoque novis sarmentis praeter nu-
tricis alimenta subveniat.[v] Nonnulli circa terras melius
asserunt inserendum, quia in altiori difficilius com-
prehendunt.[x] Vsque ad Idus vel aequinoctium vites
locis frigidis pangendae sunt seu pastino[y] seu sulco
seu scrobibus more quo dictum est.

nicillo. (n) *contrario videlicet coeli torrentis rigentur.* Cr. Basil. sed antiqua et princeps *contrarium — terrentis arentur.* recte Lov. (o) Ita Lugd. Vulgo *ruperit* erat. *Cum vero — eruperit* Vinc. *germen ceperit incr.* Cresc. (p) *adiuvatorio* E. *vel pali* addit Cr. (q) *quantulumcunque* Vinc. (r) *abscidi* Lugd. Vinc. bis. (s) *contritionis* Lugd. (t) *haec* Vinc. Cresc. recte Lov. (v) *alimento conveniat* Vinc. sed alibi *alimenta conveniant* habet. *novis sarmentis ministret alimenta* Cr. Basil. sed antiqua mea: *novis sermentis praeter nutritis alimenta subveniat.* (x) *comprehendant* Vinc. bis. (y) *pastinato* Vinc. bis.

cillo. Est spongia, licet proprie codicula bene pilosa sic dicatur a pene. In Brusch. est *pinniculo.*

Animetur) Cresc. inserit haec: *Potest etiam aliquid veteris cum novo convenienter inseri.* sc. sarmenti, quod suadent etiam Geoponica.

Adiutorio) Geopon. ὅταν δὲ τὸ βλαστῆσαν δακτύλων τεσσάρων γένηται, προσπαραπηγνῦναι χρὴ χάρακας καὶ προσδεσμεῖν διὰ τοὺς ἀνέμους. ὅταν δὲ αὐξηθῇ τὸ βλάστημα, τὸν δεσμὸν δρεπάνῳ χρὴ τέμνειν, ἵνα τῆς θλίψεως παύσηται, καὶ τὸ ἐκ τοῦ πρέμνου ὑγρὸν εἰς τὸ κλῆμα διαδίδωται. Plinius 17. s. 24. *deinde cum evaluissent flagella pedes binos, vinculum insiti incideretur. ubertati crassitudine permissa.* Geoponica X. 77. τριφύλλων δὲ γενομένων τῶν ἐνθεμάτων χρὴ τοὺς δεσμοὺς ἀφαιρεῖν.

Aetatem) Cresc. ita pergit deinceps: *leni vinculo et non stricte ligetur, ne adolescentia* etc.

Infra terram) Geoponica: τινὲς μὲν οὖν ἐν τῇ γῇ ἐγκεντρίζουσι κατιόντες ἡμιπόδιον βάθος, καὶ ἐν τῷ πυθμένι σχεδὸν τῆς ἀμπέλου — τινὲς δὲ ἐν τῷ ἰσοπέδῳ — ὃ καὶ κάλλιον. τὸ δὲ ἐν ὑψηλῷ ἐγκεντριζόμενον δυσκόλως συμφύεται τινασσόμενον ὑπὸ τῶν ἀνέμων.

Dictum est) titul. 47.

II. Nunc locis frigidis prata purganda atqua servanda[a] sunt. locis gelidis[b] colles pingues et agros uliginosos proscindere atque exarare conveniet, vervacta[c] etiam, quae Ianuario mense[d] sunt facta, repetere.

III. Calidis et siccis regionibus panicum seremus et milium. Levem et solutam terram desiderant: nec[a] in sabulone solum, sed in arena quoque proveniunt, dummodo caelo humido et solo serantur irriguo: quia siccum et argillosum agrum[b] reformidant. Herbis liberentur assidue: quinque sextariis spatium iugeri complebitur.[c]

IV, Nunc cicer utrumque serere debemus loco laetissimo,[a] caelo[b] humido. macerandum est[c] pridie, ut possit citius nasci. Iugerum tribus modiis conseretur. Cicer grande nasci Graeci dicunt, si infundatur aqua tepida pridie: amare[d] etiam loca maritima: temperius[e] provenire, si seratur autumno.

V. Hoc etiam mense cannabum serimus usque in aequinoctium vernum, hac ratione, qua in Februario disputatum est.

II. (a) *serenanda* Vinc. VII. 85. alibi tamen *servanda.* (b) *calidis* Vinc. bis. (c) *bervacita* P. *bervacta* Lugd. *veriacta* E. (d) *mense* om. P.

III. (a) *non* Vinc. bis. (b) *locum* Vinc. (c) *impletur* P. *spatium ingerale compl.* Erf.

IV. (a) *lentissimo* Erf. (b) *coeloque* Vinc. (c) *est autem* Vinc. (d) *amara* I. 1-G. *quoque* Vinc. (e) *temperiusque* Vinc.

II. *Vliginosos*) Colum. XI. 2. 32.

III. *Sabulone*) Vide ad Columellam II. 9. 17. unde haec sumta sunt: *nec in sabuloso solo sed in arena quoque.* Sed Crescentius III. *terram desiderat valde aratam solutam et pinguem. nam in sabulo et arena provenit, dummodo solo irriguo et humido coelo seratur. Nam siccum et argillosum formidat agrum, et terrae in qua seritur pinguedinem valde consumit.* — *Corbis octava pars sufficit in iugero.*

IV. *Cicer utrumque*) Horum partem ex Colum. II. 10. 19. partem ex Geopon. II. 36. habet.

V. *Februario*) Cap. 5. ubi vide notas.

VI. Nunc cicera seritur, quae distat a cicercula [a] solo colore, quo [b] sordet, et nigrior est, primo sulco vel secundo, solo laeto. Iugerum quatuor vel tribus vel etiam duobus modiis implebimus.

VII. Hoc mense novella vinea incipiat pulverari; [a]
quod nunc ac [b] deinceps per omnes Calendas usque
ad Octobres faciendum est, non solum propter her-
bas, sed ne tenera adhuc semina solidata terra con-
stringat. Graminum [c] radices, quae plurimum vitibus
nocent, [d] extirpandae sunt. Nunc locis frigidis vinea- 2
rum fossio celebranda est: [e] et palandae atque ligan-
dae sunt vites: sed novellam mollibus vinculis alli-
gemus; quia eam teneram vincula duriora praecidunt.
Palus maioribus vitibus [g] solidus, minoribus ponatur
exilis. Propter umbrae molestiam [h] statuatur ab Aquilone
et [i] plaga frigida, spatio quatuor digitorum vel semipe-

VI. (a) *cicerula* Erf. *tunc etiam* Vinc. (b) *et quod sordet ac nigrior* Vinc.

VII. (a) *pulverisari* Cr. (b) *tunc deinceps usque ad Octobrem singulis mensibus agendum est* Cr. *tunc et deinceps* Lovan. (c) *et omni herba et gramine diligenter exstirpato radicitus, quoniam radices plurimum obsunt.* sed antiqua mea: *et adverso gramine pulverisari. graminum radices sunt, cum obsint plurimum, ut ad extremas praeterea sulci per illas partes* etc. Vide ad Iul. 1. varietatem. (d) *obsunt* Vinc. Cr. (e) *approbanda est* E. (f) *praescindunt* E. (g) *vitibus* om. P. Cum Commel. inclusit Gesner. (h) *violentiam umbrae. Denique statuatur* Vinc. Sp. N. libro XIV. 49.

VI. *Duobus modiis*) Ex Columella II. 11. 12. addi volebat *ac semodio* Pontedera. Recte!

VII. *Pulverari*) i. e. herbis purgari, terra in pulverem ligone resoluta. Cf. ad Columellam IV. 5. unde haec ducta sunt.

Praecidunt) Eodem verbo utitur Columella IV. 13.

Vmbrae molestiam) Compara Columellam.

Semipedis) Columella IV. 16. *pedali tamen spatio recedendum est — et ut fossor ab omni parte semina circumfodiat.* Albertus: *pali qui affiguntur vitibus, sic debent proportionari, quod magnis vitibus magni affigantur pali et parvis parvi. distantia vero quatuor pedum affigendi sunt, ut circumfodi possit vitis. Ab Aquilone vero ideo figendus est, ut ab illa parte ex eo vitis habeat aliquam protectionem.*

dis remotus a vite, ut possit ex[k] omni parte circumfodi.
3 Vineas veteres nunc aliqui a terra altius truncant, studentes reparationi: sed vitiosum est. nam plerumque vastior plaga sole putrescit et roribus. quare hoc genere reparetur:[l] Prius[m] ablaqueabitur altius, donec eius nodus appareat: deinde infra terram supra nodum recidatur,[n] ut operta de frigore et sole[o] nihil timeat. Hoc faciendum, si optimi generis vitis sit[p] et alte posita; alioquin generosis melius erit inserenda sarmentis. Omnia supra dicta locis calidis primo mense, frigidis vero post Idus ipsius exeque-
4 mur.[q] Aegras vites, vel quibus fructus arescit, circumfodies, et urinam veterem suffundes.[r] item cinerem sarmenti aut querneum[s] aceto mixtum subiice, aut incisas circa terram laetamine refoveto,[t] et quae ger-
5 minant fortiora dimitte. Cum[v] vitis bidente laeditur

(i) *et* om. E. (k) *ex* om. Br. et P. (l) *paretur* P. (m) *enim* add. E. (n) *reciditur* Vinc. (o) *et calore* P. *et sole* om. I. B. Br. R. *nil* Br. (p) *est* P. E. Vinc. (q) *extorquebimus* Vinc. (r) *infundes* P. *suffundi* I. B. R. Br. (s) *vel querci* vulgatum correxi ex Pol. qui post *subiice* inserit *aut quernu*. *quernum* item corrigebat Koëler firmans lectionem ex Geopon. V. 37. τὴν ἄμπελον νοσοῦσαν τέφρᾳ κληματίνῃ ἢ δρυΐνῃ μιχθείσῃ μετὰ ὄξους καταῤῥαίνων τὸ πρέμνον. Ad sequens *incisas* compara locum Geopon. ibid. ἐκτέμνουσι παρὰ τὴν γῆν εἶτα προσχωννύουσιν ἐλαφρῶς τῇ γῇ παρακειμένῃ μίξαντες ὀλίγην κόπρον. καὶ ὅταν οἱ βλαστοὶ φυῶσι, τοὺς μὲν ἀσθενεῖς περικαθαίρουσι, τοὺς δὲ εὐγενεῖς ἐῶσι. (t) *refice atque refove* Vinc. Duac. VI. (v) *autem* inserit Vinc. (x) *ovilino* Erf. (y) *et* addit Vinc. (z) *aperiens* Vinc.

Vineas — roribus) Haec ex Columella IV. 22. 5. Reliqua sectionis huius sumta sunt ex libro de Arbor. cap. 6.

Nodus) Male Gesner haec de insitionis genere eo interpretatur, de quo cap. I. 4. Recte sententiam reddidit Cresc. IV. 10. Quodsi truncus vitis est nimia vetustate corruptus, mense Martio iuxta terrae superficiem vel sub ea modicum recidatur, ut surculus in abscisso trunco vitis eodem renovetur.

Aegras) Haec eadem habes in Colum. Arbor. c. 6. Geopon. V. 34.

Bidentibus) Haec et reliqua exstant Geopon. V. 42. Albertus: *Si vitis laeditur frigido vulnus stercore ovino vel caprino liniatur et cum terra adiacente ligetur*. Brusch. *laeditur ovilo aut ferro stercore ovilo* habet repetito eodem vocabulo.

aut ferro, plagam, si terrae iuncta est, adline stercore ovillo [x] vel caprino: tunc terra mista [y] circumfossa ligare curato. Si in radice laesa est, operiens [z] liquidum laetamen admisce.

VIII. Nunc oleis laborantibus circum radices insulsa
amurca fundetur. maximis arboribus (quod Columella
dicit) sex congii, mediocribus quatuor, caeteris pro
aestimatione sufficiunt. Alii paleas fabae, binos per
maiorem [a] arborem qualos; alii veteris urinae huma-
nae trunco quantum satis videtur affundunt, et arbori
mortarium statim faciunt, maxime locis siccis, trunco
ante cooperto. Oleam sterilem [b] terebra Gallica per- 2
forabis. tunc duos frugiferae arboris ab australi parte
ramos eiusdem magnitudinis tollis, [c] et stricte in fora-
men utrinque coniicies [d] vel lapidem vel pini vel

VIII. (a) *maiorem* om. P. (b) *oleam veterem* E. (c) *tolles* Cr. (d) *in foramine utrumque concuties* Cr. Bas. sed antiqua mea *in foramine in utrumque*. Vulgo *utrumque. in foramen utrumque coniicies* Lovan. (e) *vel ulmi*

VIII. *Columella*) Vide ad V. 9 14. et XI. 2. 29,

Paleas fabae) Geoponica IX. 10. ἀχύρων κυαμίνων κόφινον ἢ δύο, πρός ἀναλογίαν δηλονότι τοῦ δένδρου. Ita etiam Quinctilii X. 88. Quare nescio, quo iure Africanus in Cestis p. 304. ubi docet arbores exsiccare et destruere in bello: οἱ δὲ Κυντίλιοί φασιν ὡς τὰ κελύφη τῶν κυάμων ταῖς ῥίζαις ἐμβαλλόμενα ταύτας ξηραίνει. quem locum ignoravit Nicias. Sed puto Africanum respexisse per errorem usum palearum harum ad exsiccandam agrorum ulignem salsam in Geopon. II. 23. 9.

Mortarium) lacu ablaqueationis locum excaves. Geoponica IX. 10. ποιεῖσθαι τὴν τῆς γῆς περίχωσιν — τάτε κύκλῳ τῆς περιχώσεως φιαλοῦν πρὸς τὴν τῶν ὑδάτων ὑποδοχήν.

Vtrinque) Ita correxi vulgatum *utrumque*, sensu exigente. Geopon. πλήρωσον τὰ τρυπήματα ἑκατέρωθεν. Praeterea verba *ab australi parte* non pertinere ad ramos inserendos, sed ad foraminis situm, docent Geopon. τρυπήσας τὸ στέλεχος κατὰ τὸ πρὸς νότον μέρος. quod miror Gesnerum non vidisse.

Vel lapidem) Verba inclusa referenda ex alieno in suum locum post *oleastri palum* recte vidit Gesner, quem secutus eadem suo deinceps loco inserui. In Geopon. l. c. unde haec translata sunt, est: πάσσαλον εἰς τὰς ῥίζας ἐμπήξας ἐλαίας ἀγρίας ἢ πίτυος ἢ δρυὸς ἢ λίθου.

querci[e] palos, et abscisso[f] eo quod superabit, luto paleato curabis occulere.[g] [Sed] si sine fruge luxuriant, oleastri palum vel lapidem vel pini vel querci palos radicibus eius infige. Nunc[h] etiam[i] quibus moris est, frumenta iterum sarrire conveniet. Nunc locis frigidis seminaria, quae Februario mense[2] dicta sunt, baccarum et seminum fiant, et rosaria in mensis initio percolantur.

IX. Nunc horti optime sumunt cultionis initia. Mense Martio carduus seritur. terram stercoratam et solutam diligit, quamvis in[a] pingui possit melius provenire. et hoc illi contra talpas prodest, si[b] pangatur in solido, ne[c] terra ab inimicis animalibus facilius

vel querei Vinc. *quercus* Erf. Cr. Lov. (f) *absciso* Erf. Cr. deinceps *suparabit* Cresc. Lov. (g) *occultare* Cresc. Lov. Seqnens *Sed* omitt. I. B. Br. R. Vinc. Cr. igitur inclusi. Postea *luxuriaverint* Cresc. Lov. Verba denique *vel lapidem — palos* huc ex antecedentibus retraxi. (b) *Nunc — conveniet* om. P. (i) *etiam* om. I. B. Br. R. deinceps *serere* Vinc. *satiare* Leid. (2) *mense* om. E. Deinceps *fiunt* Vinc. et Br.

IX. (a) *non* Pol. *posset* Cr. recte Lov. (b) *si non in solidiori terra pangatur* Cr. et *hoc modo c. t. valet, sed in sol. t. pang.* Lov. *sed plantatur* Vinc. *solidiore terra* etiam Pol. (c) *ne ab inimicis — facile* Cresc. *falla-*

Superabit) i. e. exstabit. Geopon. ἔκτεμε τὰς ἑκατέρωθεν ὑπεροχὰς καὶ πηλῷ δι᾽ ἀχύρων περίπλασον τὰς ὀπάς. Aristoteles de Plantis l. c. 6. τὰ βαλαύστια ταῖς ἐλαίαις συμβάλλουσιν ὅταν ὁμοῦ φυτεύωνται. quae Albertus integriora sic vertit: *balaustiae conferunt olivis quando fimantur radices earum ex balaustiis aut plantantur iuxta arbores malorum punicorum.*

Et seminum) Vide ad Colum. XI. 2. 30. Cf. supra Febr. XXI. et XXIII.

IX. *Cardui*) Cuius curam perficit infra Octobri XI. 1. De eo breviter Columella XI. 3. 28. De generibus dixi ad X. 235. Geoponica XII. 39. τὰς κινάρας φύτευε Νοεμβρίῳ μηνί. τότε γὰρ φυτευθεῖσαι τῷ ἔαρι τὸν καρπὸν δώσουσι. τῷ δὲ ἔαρι φυτευθεῖσαι μόγις οἴσουσι τὸν καρπὸν τῷ ἐπιόντι ἐνιαυτῷ, καὶ αὗται μὲν ἔσονται ἰσχυαί, ὁ δὲ καρπὸς βραχύς. Alios tamen affirmare addunt, quocunque tempore plantentur cinarae, eodem el fructum reddere; itaque per totum annum cinaras haberi posse. Obiter addo ad Theophrasti verba de cacto: ἕτερον δὲ καυλὸν ὀρθὸν ἀφίησιν, ὃν καλοῦσι πτέρνικα· pertinere glossam Hesychii τέρνακα, τὸν κάκτου τοῦ φυτοῦ καυλόν. Aliam lectionem eiusdem loci spectare videtur glossa Hesychii στέρνιξ· ἐντεριώνη.

Solido) Malim cum Pol. et Cresc. *solidiore terra ne.*

perforetur. Serendi sunt cardui luna crescente in area 2
iam[d] parata. semina spatio semipedis sint[e] discreta.
cavendum est[f] ne[g] semina inversa[h] ponantur. nam
debiles, incurvos[i] et duros creabunt. non alte imprimenda sunt, sed[2] tribus digitis comprehensa mergantur, donec ad primos articulos[l] terra perveniat.[m] tunc leviter[n] operiantur, et herbis liberentur assidue, donec plantaria[o] solidentur, et rigentur[p] si aestus intervenit. Si acumina seminum confringas,[q] spinis[r] 3
carebunt: Item si semina eorum madefeceris per triduum laurino[s] oleo, vel nardino,[t] vel opobalsamo,[v] vel succo rosae, vel mastichino,[x] et postea siccata[y] depresseris, eiusdem saporis orientur, cuius[z] unguentum semina combiberunt. Singulis sane annis a[a]co-

cibus perfor. Lov. (d) *imperata* Lugd. *iam peracta* Cr. *praeparata* Lov. (e) *sint* inserni ex Lugd. et Vinc. (f) *est* om. I. B. R. Br. (g) *nam* Pol. (h) *immersa* Cr. recte Lov. *universa* Vinc. (i) *et curvos creabunt* Cr. et Vinc. recte Cr. Lov. (2) *si* Vinc. (l) *digitorum* addit Cr. (m) *proveniat* Cr. *pervenerit* Lov. (n) *tunc — operiantur et* om. Cr. (o) *plantatura solidentur* Cr. recte Lov. (p) *et si aestas calidior fuerit, irrigentur* Cresc. ubi antiqua mea: *si aestas intraverit, irrigentur. plantaria — aestus increverit* Lov. (q) *constringas* Erf. Cresc. *seminum* om. Vine. *cacumina* Br. (r) *spinulis* Cr. ubi antiqua mea *pluvialis spinulis* habet. recte Lov. (s) *oleo nardino vel laurino et postea* Pol. (t) *nardo* Br. Lugd. E. Vinc. bis. (v) *opio vel balsamo* Vinc. bis. (x) *masticino* ante Vinc. Erf. (y) *siccata* om. Vinc. (z) *cuius — combiberunt* om. Pol. *unguenti vim* Vinc. (a) *cot-*

Parata, semina) Pontedera malebat: *serenda cardui — parata semina.* Contra Gesner post *parata* comma posuit, atque ipse ex Lugd. et Vinc. *sint* addidi. Geoponica plantari iubent εἰς εἰργασμένην γῆν, terra subacta, veteri stercore superfuso, atque aestate frequenter irrigari, quo fructus maiores et teneriores fiant.

Inversa) Mucronem seu cuspidem coelum spectare debere, ex h. l. monet Tozzetti p. 416.

Imprimenda) Columella simpliciter *deprimemus.*

Confringas) Geopon. τὰ ὀξέα τῶν σπερμάτων ἀμβλύνῃς τρίψει λίθου. Eodem consilio semina in particulis radicis lactucae condita seri iubent.

Laurino oleo) Geoponica χυλῷ ῥόδων ἢ κρίνων ἢ δάφνης ἢ ἄλλῳ τινὶ εὐώδει βρέξας.

A codice) Cum B. Porta *a radice* malebat Schoettgen. Inepte. Sequentia enim docent, radicem h. l. a codice

dice auferendae sunt plantae, ut nec matres fatigentur, et soboles per alia spatia digeratur:[b] cum aliqua tamen[c] radicis parte vellendae sunt. quas[d] reservabis ad semina colligenda, liberatas[e] omnibus pullis[f] testa supertegere debebis aut cortice. nam solent semina sole vel imbribus interire.
4 Contra talpas prodest catos[g] frequenter habere in mediis carduetis.[h] mustelas habent plerique[i] mansuetas. aliqui foramina earum[k] rubrica et succo agrestis cucumeris impleverunt. nonnulli iuxta cubilia talparum plures cavernas aperiunt, ut illae territae fugiant solis admissu.[l] plerique laqueos in aditu earum[m] setis[n] pendentibus ponunt.
5 Hoc etiam mense ulpicum bene et allium seremus, et cepullas,[o] et cunilam[p] locis frigidis, et

tidie auf. P. et Cr. (b) *dirigantur* Erf. Cr. *digerantur* Lovan. (c) *cum tamen aliqua sunt radices* Cresc. *quae tamen cum aliqua r. parte vell.* Lov. *radices* G. Gr. (d) *quos autem* Vinc. *quas servabis* Cresc. Vulgo *quos*. (e) Ita Cr. vulgo *liberatos*. Lov. *liberatis* habet. (f) *pullulis* Vinc. In fine sectionis post *interire* Cresc. Lov. addit *et perire* (g) *Cattos* Lugd. et Vinc. *canes* Vinc. alibi. *Contra mures et talpas prodest in hortis cattas habere aut mansuetas mustelas* Cr. VI. 2. (h) *carduis* E. (i) *quidam* I. B. Br. R. (2) hic et mox *eorum* Lugd. V. E. *alii f. eorum creta — implent* Cresc. (l) *admissum* Pol. et Vinc. bis. Voluerunt *solem admissum* dare. (m) *eorum* Vinc. bis. (n) *tecis* Vinc. (o) *cepulas* Vinc. (p) *et cucumeres*

distingui. Vide ad Ianuar. 1. Geoponica: λάμβανε τὰ φυτὰ τῶν κιναρῶν τὰ παραπεφυκότα τοῖς μείζοσι στελέχεσιν ὀξεῖ δρεπάνῳ ἀφαιρῶν ἀπὸ τῆς γῆς ἀποσκάψας πρότερον τὴν περικειμένην γῆν καὶ συναφαίρει μέρος τι τῆς ῥίζης.

Vt nec) Cum B. Porta *ut ne* malebat Schoettgen. Alteram banc rationem carduorum serendorum hodie sequuntur hortulani; sed hi cardui rarissime semina maturant, quippe ex radice vel germine non semine nati. Monet idem Tozzetti sull' agricoltura Toscana p. 117. qui nomen Etruscum cardnorum posuit *Gobbo*.

Quas — liberatas) Ita ex Crescent. legi debere et ad matres referri, recte monuerat Pontedera.

Mustelas) Easdem in Hispania, quin etiam in media Germania ad capturam cuniculorum adhibent. Est mustela furo Linn. Gallis *furet* dicta.

Cucumeris) Plinio teste 20. sect. 4. eo decocto sparsa mures non attingunt. Geoponica consilia alia habet. Radices enim lana involvi iubent, aut stercus suillum aut cinerem ficulneum radicibus apponere.

Cepullas) Brusch. *alium — caepulas — cunelum — anetum*.

anecthum. Nunc et sinapis[q] et caules optime seruntur vel plantantur: et malva seritur et armoracea,[r] et origani planta transfertur. lactuca et beta et porrus et capparis[s] seri possunt et colocasia et satureia et nasturcium. intyba etiam[t] et raphanos[v] nunc aliqui 6
serunt, quibus utantur aestate. Nunc melones serendi rarius, ita ut distent inter se semina pedibus duobus, locis subactis vel pastinatis, maxime arenis. semina eorum[x] lacte aut mulsa per triduum maceranda[y] sunt, et tunc[z] iam siccata ponenda: hinc suaves efficientur. odorati autem fiunt,[a] si eorum semina multis[b] diebus 7
inter rosae folia sicca[c] mergantur. Nunc et cucumeres seminantur rare,[d] sulcis factis altitudine sesquipedali, latitudine pedum trium. inter sulcos VIII pedum spa-

Erf. (q) *sinapi* Vinc. (r) *armor* om. Vinc. (s) *cappar* Lugd. *caparis* Vinc. Br. (t) *etiam et* om. P. (v) *raphanum* I. B. R. Br. *rafanos* Lugd. (x) *eorum* dedi cum Morgagni pro *eius.* (y) *macerentur et* P. (z) *tunc sicca ponantur* P. (a) *fiunt* om. I. B. R. Lugd. E. Vinc. inclusit Commel. Gesn. (b) *multis diebus* om. P. (c) *siccata* Lugd. (d) *raro* Lugd. (e) *crudum*

Sinapis) Vincentius Duac. S. N. 10. c. 23. ex h. l. habet *sinapi* et deinde *arboracea*, ut etiam infra Octobri XI. 4. Brusch. *Sinapes* habet.

Mulso et lacte) Idem de cucumere Colum. XI. 3. 51. ubi vide notam. Geopon. XII. 20. καὶ ἀναψυχθὲν σπείρῃς — Hic et sect. 7. p. 236. l. 3. corrigendum erat *aut mulsa* nempe *aqua* ut est ap. Colum. XI. 8. 51. Similiter in loco Plinii posito ad Colum. p. 618. l. III. corrigendum erat *lacte aut mulsa*. *Mulsa* est ὑδρόμελι et μελίκρατον; alii tamen simpliciter mel nominant. Cf. Niclas ad Geop. p. 892. Admonuit me de vitio huius loci Cel. *Koeler*.

Rosae folia) Geopon. l. c. τοὺς δὲ μηλοπέπονας ποιήσεις ῥόδα πνεῖν ἐὰν τὸ σπέρμα αὐτῶν μετὰ ξηρῶν ῥόδων ἀποθέμενος καὶ φυράσας φυτεύσῃς.

Et cucumeres) Albertus ex h. l. *Cucumer et pepo seminantur altis sulcis rare semine iacto.* a quo admonitus vulgarem distinctionem *seminantur, rare sulcis factis, altit.* correxi. Ceterum Brusch. VII. *pedum* habet. Theophrastus H. P. II. 8. Megarensem cultum diversum habet: τοὺς σικύους καὶ τὰς κολοκύντας ὅταν οἱ ἐτησίαι πνεύσωσι, σκάλλοντες κονιορτοῦσι καὶ οὕτω γλυκυτέρους καὶ ἁπαλωτέρους ποιοῦσιν, οὐχ ὑδρεύοντες.

Pedum trium) Male Vinc. Duac. X. 58. *denum trium — non possunt — mulso — ac teneri sunt — ad aquam festinando — confricetur — cucumeris nascitur — humus plicetur. Quotiens tonat — Columell. sic dicit — aut firulas — lignea situla — pos-*

tium crudum[e] relinques,[f] ubi possint vagari. herbis iuvantur, ideo[g] sarculo[h] et runcatione non indigent. semina si ovillo[i] lacte aut mulsa maceres, dulces nascentur et candidi. longi et[k] teneri fiunt,[l] si aquam in patenti vasculo sub eis ponas, duobus palmis inferiorem, ad[m]
9 quam festinando tales efficientur.[n] Sine semine nascentur, si prius eorum semina oleo Sabino[o] perungantur, et herba ea, quae culex dicitur, trita confricentur. Aliqui florem cucumeris cum viticulae[p] suae capite[q] cannae inserunt, cui prius omnes nodos perforave-

om. P. (f) *relinquis* I. B. R. E. Vinc. (g) *et ideo* Cr. (h) *sarculatione* Vinc. et Albertus. *sarculis et trunc.* Cr. Lov. (i) *si semina omnino* Cr. *ovilo* Br. *ovino* Cr. Lov. (k) *et* om. P. Lugd. (l) *fiunt* om. P. et Cr. qui habet deinceps *et si aqua — inferiores*. recte Lov. (m) *ad quam festinando* om. P. et Cr. (n) *fiunt* P. et Cr. qui addit *ut Martialis affirmat.* ubi antiqua mea: *ut hoc Gracilius Martialis affirmat.* sed idem Cr. libro VIII plenius h. l. excerpsit, ubi est *duobus palmis in florem tales fiant.* ubi Bas. *in flore* omissis *duobus palmis.* recte Lov. utroque in loco. (o) *sapino* P. (p) *nuciculae* Vinc. qui alibi *suae* omittit. (q) *absciso* addit Cresc.

sunt et inter. Spatia accuratius definit Palladius quam Columella et Plinius ex communi auctore. Crescentius VI. *Cucumer et citrulli desiderant eandem terram cum cucurbita et eisdem mensibus eodem modo plantantur et circumfodiuntur, sed habere debent intervalla maiora, et postquam nati fuerint, omnino non rigentur, quia in rigatione facile destruuntur.*

Ovillo lacte) Columella XI. 3. 51. simpliciter *lacte* habet, et Geoponica XII. 20. de melopeponibus tradentia. Albertus: *ovino lacte et mulso.* unde orta lectio Crescentii; *mulso* tamen probo ut sect. 6.

Vasculo) Geoponica XII. 49. μακροὺς δὲ τούτους ποιήσεις οὕτως. ἐὰν ἐν ἐγδίῳ ἤ τινι ἄλλῳ ἀγγείῳ ἐμβαλὼν ὕδωρ παρατιθῆς πλησίον αὐτῶν ἀπὸ ε ἢ ς' δακτύλων. τῇ γὰρ ἑξῆς οἱ σίκυοι ἐπὶ τοσοῦτον ἐκταθήσονται. Vbi vides palmum et dimidium poni. Plinius XIX. sect. 23. palmum seu quatuor digitos posuit. Vide ad Colum. X. 394. Albertus: *in vase disco operto sub eis ponis, ita ut ad eas spirare possit.*

Sabino) Geoponica XII. 49. εἰ τρεῖς ἡμέρας πρὶν τὸ σπέρμα καταβαλεῖν ἐναποβρέξῃς τοῦτο σησαμίνῳ ἐλαίῳ. nihil de culice herba habent. Vnde h. l. *sesamino* malebat Pontedera. Sed olei Sabini forte eadem virtus est. Oleum Sabinum habet ex Glossis Cangii Gloss. Graec. sub vocabulo Καταλανικόν. Plinius 19. sect. 23. *Sunt qui herba quae vocatur culix trita semen eorum maceratum seri iubeant, ut sine semine nascantur.* Videtur psyllium herba vel κώνωψ intelligi. Ceterum tales cucumeres εὐνουχίας vocari monet Athenaeus II. p. 68.

Cannae) Plinius: *Iidem in fistula*

rint:[r] ibi cucumis nascetur in nimiam longitudinem
tensus. Oleum sic metuit, ut si iuxta posueris, velut
hamus[s] plicetur. quoties tonat, velut timore perter-
ritus[t] convertitur. Si eius florem sicut in sua vite
est, in forma fictili clauseris ac ligaveris, qualem 9
vultum forma vel hominis vel animalis habuerit, ta-
lem cucumis[v] figuram praestabit. Haec omnia Gargi-

sed ibi antiqua mea addit: *intelligit Albertus*. (r) *perforaverunt — cucumer — nimia longitudine* Cr. *perforaverant* Cresc. Lovan. (s) *arcus* Cresc. (t) *perterr.* om. Br. Lugd. E. Vinc. bis. *quando — ductus* Cr. *quotiens tonat velut tumore ductus* Lov. *tumore* et *ductus* etiam princeps et antiqua mea. (v) *cucumeris figura* Vinc. bis. Lugd. E. sed rectius *figuram* Cr. qui etiam *qualis vultus formam hominis* habet. sed Lovan. in fine *vel* addit. Idem

flore demisso mira longitudine crescunt. Geoponica: καὶ κάλαμον εἰς μῆκος τεμὼν καὶ γλύψας καὶ συνθεὶς καὶ περισφίγξας ἐν τούτῳ τὸν σίκυον ἢ τὴν κολόκυνθαν μικρὰν οὖσαν ἐὰν βάλῃς, αὐξανομένη δι' ὅλου τοῦ μήκος πληρώσει τὸν κάλαμον. Ad interpretationem pertinet, quod Cresc. addit *absciso intelligit Albertus*. Scilicet is ita h. l. laudavit: *quod si flos cucumeris cum capite vitis suae amputetur et cannae cuius omnes nodi perforati sunt inseratur, convalescit et in nimiam extenditur longitudinem.*

Hamus) Plinius: *natura oleum odere mire — at si oleum eodem modo sit, in hamos curvatis.*

Perterritus) Varietatem ex Cresc. infra posui. Basileensis autem editio male in h. l. habet *oleam sic metunt.* et verba *quando tonat — convertitur* plane omisit. De timore tonitruum observationem alibi nondum reperi. Albertus: *statim sicut hamus in oppositionem curvatur — velut quodam perterritus convertitur. et ideo sensum habere hanc herbam Protagoras asserebat.*

Vite) De cucurbita etiam infra sect. 16. dixit vitem; et Geoponica XII. 19. κληματίδα ἢ ἀκρεμόνα τῆς κολοκύντης ἢ σικύου.

Cucumis figuram) Malim cum libris optimis et Cresc. *cucumeris figuram.*

Gargilius) Crescentii antiqua libro VI. ex h. l. *ut hoc Gracilius Martialis affirmat.* sed libro VIII. cum Basileensi habet: *haec enim omnia Virgilius Martialis asseruit.* Plinius: *crescunt qua coquuntur forma.* et sect. 24. *cucurbita quoque omni modo fastigatur, vaginis maxime vitilibus, coniecta in eas postquam defloruit, crescitque qua cogitur forma, plerumque et draconis intorti figura* ubi dubitabat Niclas an alterutro in loco vocabulum *fictilis* et *vitilis* sit vitiosum. Dubitavit iam olim Harduinus ob locum Geoponicorum ubi ὀστράκινα ἀγγεῖα memorant. Iam olim Hippocrates de Semine p. 234 ὥσπερ εἴ τις σίκυον ἤδη ἀπηνθηκότα ἐόντα δὲ νεογνὸν καὶ προσεόντα τῷ σικυηλάτῳ θείη εἰς ἀρυστῆρα, ἔσται τοῦ ἀρυστῆρος τῷ κοίλῳ καὶ ὅμοιος. ἢν δέ τις εἰς ἄγγος θῇ μέγα, ὅτι καὶ ἐπιεικές

lius Martialis asseruit. Columella dicit, loco[x] aprico et stercoroso si rubos habeamus aut ferulas, post autumni aequinoctium his iuxta terram[y] recisis[z] et excavatis ligneo stilo inter medullas laetamen immittamus, et cucumeris semen addamus: hinc nasci fru-
10 ctus, qui possint et inter frigora non necari.[a] Hoc mense asparagos seremus circa Apriles Cal. pingui loco, humido, subacto,[b] ita ut minoribus[c] fossulis ad lineam directis bina aut terna grana semipedis spatio discreta ponantur. dehinc stercore solum tegatur, et herbae subinde vellantur, vel per hiemem supra stramina iaciantur primo vere tollenda. hinc post triennium nascentur asparagi. Sed expeditior ratio est, si asparagorum spongias[d] ponas, quae cito
11 fructum ministrent. Hae sic fient:[e] Semina asparagi quanta tribus digitis comprehendere possis,[f] post Idus Febr. pingui et stercorato solo[g] in singulis fossis pones,[h] et leviter obrues. his coëuntibus radix connexa nascetur, quae appellatur spongia.[i] Sed et haec moras habet. nam per biennium in seminario suo est stercore et assidua runcatione[k] nutrienda.[l] deinde[m] post aequinoctium autumni transferetur,[n] et vere asparagum dabit. has erit utilius comparare, quam longa expectatione nutrire. eas tamen in sulcis dispo-

recte *Gargilius* pro *Virgilius* edd. (x) *loco* om. P. (y) *terram* om. Lugd. (z) *exeisis* Vinc. (a) *negari* I. B. Br. R. Vinc. bis. *possunt* Br. (b) *subacto, ita ut* om. P. (c) *in min.* P. (d) *sfongeas* hic et saepe Lugd. *fungeas* E. (e) *Haec si fiunt* E. (f) *poteris* P. (g) *loco* P. Logd. E. (h) *ponis — obruis* Lugd. *ponis* etiam Br. *ponas — obruas* E. (i) *q. a. cungea* E. mox om. *et*. (k) *truncatione* Lugd. (l) *nutrita* P. Lugd. E. (m) *Denique*

ἐστι σίκυον χαδεῖν, ἀλλὰ μὴ πολλῷ κάρτα μεῖζον τῆς φύσεως τοῦ σικύου, ἴσος ἔσται ὁ σίκυος τοῦ ἄγγεος τῷ κοίλῳ καὶ ὅμοιος. ἐρίζει γὰρ ἐν τῇ ἀνξῃ τῷ κοιλῷ τοῦ ἄγγεος.

Columella) XI. 3. 53. ubi vide notas.
Sic fient) Ex Columella XI. 3. 43.
In sulcis disponemus) Videtur vitium latere et deesse *ita*. Sulcos vocat, quos Columella sulcos et deinde *por-*

nemus,[o] si loca sicca sunt, inter medios sulcos; si humida, in summitate sulcorum. Humor spongias 12
asparagorum transitu suo debet tantum[p] rigare, non[q] sistere. Asparagum, quem primo protulerint, confringere debemus non avellere, ne adhuc invalidam moveamus spongiam: caeteris annis avellendus est,[r] ut oculos suae[s] germinationis aperiat: quia si deinceps refringas, loca quae foecunda esse consueverunt, remanente asparagi radice claudentur. Ministrabunt autem vere: et autumno reservabis[v] eum, de quo sumturus es semina. postea scopas eius incendes, tunc circa hiemem spongiis adiicies stercus et cinerem. Hoc mense ruta seritur locis apricis, solius 13
cineris inspersione contenta. Loca desiderat altiora, unde humor elabitur. si ponas semina eius adhuc clausa folliculis,[x] singulatim[y] manu debebis affigere. Si iam minuta sunt, sparsa iactabis, et rastro obducta cooperies.[a] Caules eius, qui inclusis seminibus nati fuerint, fortiores erunt, sed sero nascentur. Ra-

I. B. Br. R. (o) *transfertur* E. (o) *deponemus* E. (p) *tantum* om. P. (q) *non etiam tangere vel sistere* Pol. (r) *evellenda est* Erf. mox *oculis ipsius g.* (s) *ipsius* Lugd. Br. (t) *Min. — et* om. P. (v) *servabis* Lugd. *autumno. Reservabis autem eum.* E. (x) *fossiculis* P. (y) *sigillatim* Vinc. deinceps *afficere* Leid. (z) *operies* P. E. (a) *vere pro* P. (b) *erunt* P.

cam; et alibi *sulcare* eadem notione dixit Palladius.

Non sistere) Polit. liber *non etiam tangere vel sistere*. In Colum. est: *ne nimio humore laedantur*. Gesner vulgatum *sistere* interpretatur *stare*. Num *non consistere* fuit? et *con* periit propter antecedens *non*?

Avellendus) Colum. *radicitus evellendus*.

Ministrabunt — et) Ex h. l. correximus Columellam sect. 45. ubi vide notam. Ceterum Brusch. *clauduntur — sumpturus — incendis* habet.

Cineris inspersione) Theophrastus C. P. III. 22. ἡ τέφρα ταῖς συκαῖς καὶ τῷ πηγάνῳ. ξηρᾷ γὰρ πρὸς τὸ μὴ σκωληκοῦσθαι μηδὲ σήπεσθαι τὰς ῥίζας. quae repetiit Plinius 17. s. 47.

Si iam minuta) Haec vix sana sunt. Dicit semina excussa folliculis. Totus hic locus *si ponas — sero nascentur* ex ignoto hodie scriptore translatus est.

muli eius cum aliqua corticis parte convulsi verno[a]
tempore pro plantis tenebunt:[b] toto vero translata
14 morietur. Nonnulli ramulos eius pertusae fabae inserunt vel bulbo, atque ita[c] obruunt alieno vigore servandos. Prosequuntur etiam maledictis, et maxime in terra soluti lateris ponunt, quod prodesse certissimum est. sed (ut asserunt) melius furtiva proveniet.[d] sub fici arboris umbra libentius acquiescit.[e] non effodi herbas,[f] sed optat[g] avelli. immun-
15 dae[h] mulieris formidat attactum. Ab hoc mense usque in Octobrem totum coriandrum seritur. amat terram pinguem, sed et macro solo nascitur. semen melius putatur, quod vetustius fuerit: delectatur humore
16 satum. bene cum olere[i] quocunque nascetur. Hoc mense cucurbita serenda est. amat[2] solum pingue,

tenebuntur Vinc. (c) *illa* Vinc. (d) *proveniunt* I. B. Br. R. (e) *acquiescunt* P. (f) Ita P. E. Vinc. Vulgo *herba*. I. B. Br. R. *herbam*. (g) *optat* om. P. (h) *imm.* — *attactum* om. P. (i) Ila cum E. distinxi. Vulgo *humore. satum bene.* (2) *desiderat terram pinguem ben. subactam sterc. et*

Pertusae fabae) Plinius 19. s. 45. *ruta quoque seritur Favonio et ab aequinoctio autumno: odit hiemem, et fimum; apricis gaudet et siccis, terra quam maxime lateraria — Amicitia est ei et cum fico, in tantum ut nusquam laetior proveniat quam sub hac arbore. Seritur et surculo, melius in perforatam fabam indito, quae succo nutrit comprehendendo surculum. Seritur et a se ipsa. namque incurvato cacumine alicuius rami, cum attigerit terram, statim radicatur.* Reliqua de ruta vide ad Columellam XI. 3. 38. Humorem et fimum odisse testatur etiam Theophrastus H. P. VII. 5. Ceterum verba *vel bulbo* omittit Bruschiana.

Maledictis) Vt ocimum, teste Plinio 19. sect. 36. et cuminum, ibid. Idem s. 37. *rutam furtivam tantum provenire fertilius putant.* De cumino cum maledictis sato Theophr. H. P. VII. 3. IX. 9. Hesychius in ἀρὰς ἐπισπεῖραι, ἔθος Κυπρίων σπειρόντων κριθὰς μεθ' ἀλὸς καταρᾶσθαί τισιν. Ocima cantare Persii IV. 21. comparavit Gesner.

Immundae) i. e. menstruatae, ut ex Columella et Plinio apparet. Festus: *ancunulentae feminae menstruo tempore appellantur. unde trahitur inquinamentum.* Scilicet ab antiqua *cuno* pro coeno derivatur *cunulentus*, coenulentus.

Coriandrum) Haec unde de coriandro habeat, latet me. Contumacius satum provenire ex Theophrasto monuit Plinius.

humidum, stercoratum, solutum. Hoc in cucurbitis
insigne est, quod longas pariunt et exiles[l] semina,
quae in earum cervice nascuntur: quae in ventre
fuerant, cucurbitas faciunt crassiores: quae in fun-
do, latas, si inversis cacuminibus obruantur. Vbi
adolescere coeperint, adminiculis[m] adiuventur. quae
servantur ad semina, usque ad hiemem in sua vite[n]
dependeant, deinde sublatae in sole ponantur,[o] aut
fumo: aliter semina putrefacta depereunt. Hoc mense 17
blitus seritur solo qualicunque,[p] sed culto. olus hoc
neque runcandum est neque sarculandum. cum se-
mel natum fuerit, ipsum se per multa secula seminis
sui deiectione reparabit, ut, etiam si velis, vix possit
aboleri. Nunc etiam serpyllum seritur plantis et se-

humidam Cr. VI. (l) *elegantes* Vinc. (m) Ita ex Lugd. scripsit Gesner pro *ammin.* deinceps *usque in* Leid. (n) *suavitate* Vinc. (o) *sale siccentur aut fuma fumentur* Vinc. sed alibi *sole sumentur aut fumo.* (p) *solo caule*

Exiles) Columella XI. 3. 49. *exiles.* Crescent. VI. *Cum plantare volueris, aperias, et scias, quod quanto in altiori loca cucurbitae semina fuerint, tanto langiores creabuntur.* Idem VIII. c. 8. *Hermes autem dicit, cucurbita in cineribus ossium humanorum plantata et oleo rigata nono die habet fructum. Et quod mirabile est, semina quae in vase cucurbitae sunt, in sublimi nota faciunt cucurbitas langas et exiles, quae autem in medio eius nascuntur, faciunt grassas, et quae in profunda iacent, faciunt latas.* In Columella est: *semen de medin parte cucurbitae inverso cacumine ponito, ut fiat incrementi vastiaris — at si esculentae merci praeparabis, recta cacumine de collo cucurbitae sumtum semen serendum erit, quo prolixior et tenuior fructus eius enascatur.*

Ad semina) Cresc. *quae pro seminibus servare volueris grossiora, quae de primo natis fuerint, usque ad hyemem in vite sua indurare permitte, deinde ad parvum fumum suspende, ubi semina optime servabuntur — et nota quod semina praedicto moda servata per triennium servabuntur.* Plinius 19. s. 24. *eas quae semini serventur, ante hyemem praecidi non est mos; postea fumo siccantur — vires sine adminiculo standi non sunt.* Crescentius sua omnia debet Alberto, cuius verba propius absunt a Palladii oratione.

Solo qualicunque) Graecis et Plinio βλίτον genere neutro dicitur. Crescentii antiqua mea ubique habet *blita* ubi Basileensis *blitum.* Multa curiosiorem eius cultum tradit Crescent.

mine, sed [q] vetustate meliori. laetius frondebit, si iuxta piscinam vel lacum vel putei margines conseratur. Anisum [r] quoque et cyminum [s] nunc bene seritur. locis [t] laetioribus melius provenit, itemque caeteris, si humore iuvetur et stercore.

X. Locis temperatis mense Martio vel Aprili mala Punica seremus; calidis vero et siccis, Novembri: amat haec arbor solum cretosum,[a] macilentum, sed in pingui etiam provenit.[b] regio illi est apta, quae calida est. seritur plantis de matrum radice devulsis.[c]

dum olus Vinc. XI. 31. (q) *sed v. mel.* om. P. *sed vetustate melior* Erf. (r) *Aneum et* P. *Anesum* Vinc. (s) *ciminum* Vinc. (t) *locisque* P.

X. (a) *cretosam et in soluto etiam convalescit, item macilentum, licet etiam in pingui proveniat* Cr. (b) *nascitur* Vinc. *Albertus tamen dicit quod vult solum arenosum et pingue* addit. Cresc. (c) *divulsis* Lugd. Erf.

Piscinam) Plinius 19. s. 55. *ex serpyllo et sisymbrio avulsos ramos serunt. laetissimum nascitur in puteorum parietibus et circa piscinas ac stagna.* Theophr. H. P. VI. 7. τοῦ δὲ ἑρπύλλου ἴδιος ἡ αὔξησις ἡ τῶν βλαστῶν. δύναται γὰρ ἐφ' ὁσονοῦν προϊέναι κατὰ μῆκος χάρακα λαβὼν ἢ πρὸς αἱμασιὰν φυτευθεὶς ἢ κάτω καθιέμενος. εὐαυξέστατος δὲ εἰς φρέαρ. Quae verba vix sana sunt, praecipue si compares Dioscoridem III. 46. ubi est: ἀπὸ δὲ αἱμασιῶν καθιέμενος εὐαυξέστατος γίγνεται. Serpyllum sibi ignotum esse fatetur etiam Bodaeus ad Theophr. p. 495. Equidem hederae similem fruticem esse suspicatus sum ad Nicandri Theriac. vers. 67. Vide etiam notam ad Columellam XI. 3. s. 33. Ceterum Brusch. *serpilum — ciminum* habet.

X. *Macilentum*) Geoponica II. 8. locis calidioribus laetari punicas et oleas monent. Eadem III. 4. mense Aprili monent plantari oleas, punicas et myrtos humidis vel riguis locis in palos (χαστάλους) sectas, quasi auctore Theophrasto, qui tamen punicam ἀπὸ ῥάβδου plantat H. P. II. 1. ramo Plinius 17. c. 17. Deinde aquas et rigationem amare ex Androtione annotat Theophr. II. 8. Stolone, ramis (ἀπὸ κλάδων καὶ πασσάλου) et palis seri punicam tradunt Geoponica X. 3. Societate myrti gaudere, et una cum ea plantari ordinibus densis, quo sibi invicem umbram faciant, nec radices raras utriusque generis alimentum sibi praeripere tradit Theophr. C. P. II. 9. Geopon. X. 29. Acrius recidendam punicam esse Theophr. C. P. III. 10.

Calida) Punicam etsi minus firmam adversus tempestates, frigore tamen minus laedi quam firmiores arbores monet Theophrastus C. P. V. 17. Ramos punicae et fici statim serendos esse, nec antea siccandos monet C. P. I. 6.

Matrum radice) Vitius ex Codice

Sed [d] quamvis multis generibus seratur, melius tamen ramus eius cubitalis [e] incisus manubrii crassitudine, et [f] capite utroque acuta falce levigatus, scrobi [g] velut obliquus immergitur: prius tamen porcino stercore et in capite et in parte, quae ima est, [gg] oblinatur, [h] vel [i] in crudo solo malleo cogatur ad inferiora defigi. Melius [2] proveniet, si ponendus ramus gemmante [l] iam [2]
matre sumatur.[m] Sed [n] qui in scrobe deponit, si tres lapillos in ipsa radice constituat, providebit, [o] ne poma findantur. [p] Curandum ne virgulta [q] inversa

Vine. Cr. Lovan. *evulsis* Cr. Basil. antiqua et princeps. (d) *Sed — seratur* omitt. Cr. qui pergit *melius si ramus*. Lovan. *tamen* addit. (e) *cubitularis* P. *eubicularis* Cr. recte Lov. (f) *da* inserit Cr. Basil. (g) *scrobi* omitt. Cr. (gg) *humi* E. (h) *liniatur* Cr. (i) *et* Vinc. (2) *tamen* addit Cresc. *autem* Lov. (l) *gemante* Lugd. et Codex Vlitii ad Gratii vers. 144. *gemmante* E. *geminata* Cr. Lovan. *gemmata iam* omitt. P. *gemmans sumatur* Vine. Vulgo *gemmata*. (m) *curandumque ne virgulta ponas inversa sive corticibus spoliata* hic inserit Cr. (n) *Si in scrobem deponas, tres lap. — constitutos providetur* Cr. sed Lovan. *deponens constituat* habet. (o) *provideat* E. (p) *fundantur* E. *scindantur* Cr. (q) *virgulta* Br. Erf. Vine. Cr. Gesner posuit *virgula*. Crescentii lectionem antea posui, ubi Lov. *deponas*.

affert et probat *matre radice* ad Gratium vers. 132. Deinde *maleo* Brusch.

Virgulta inversa) Ne poma rumpantur, plantari iubent κατακέφαλα Geopon. X. 30. Sed Theopr. C. P. II. 11. Pluvia ait maxime infestari, ideo quosdam ramos deducere, quo facilius guttae defluant, alios vero invertere plantas. Ita enim fieri, ut arbor ipsa magis fruticum imitetur naturam, rami proni ad terram spectent et folio densiore fructum floremque (κυτίνους) inumbrent. Ita etiam Plinius 17. c. 17. Vnde apparet, h. l. legendum *curandum ut*, quod monuit olim ad Theophr. Bodaeus et Niclas ad Geoponica p. 699. De inversione talearum monitum est ad Columellam V. 9. qui difficilius comprehendere ait et arborem inde sterilescere. Expertus talearum et palorum salignorum inversionem Gallus Du Hamel in Physiolog. Arbor. T. II. p. 89 et 90. testatur germina primum versus terram flexa deinde sursum reversa esse; germinationem ipsam in trunco et radice multo lentiorem minusque laetam, et germina costata fuisse non rotunda; postea vero costarum rugas in ramis rediisse ad naturalem rotunditatem, nec curvaturae vestigia ulla remansisse, denique post aliquot annos incrementum salicum laetissimum fuisse et reliquis simillimum. Vnde affirmare audet Gallus, falso tradi, ex taleis inversis prodire arbores humiles. Saltim origo erroris ita appsret!

1

deponas. Creduntur [r] acida fieri, si rigentur assidue: nam siccitas in his et suavitatem praestat et copiam. cuius tamen nimietati [s] aliquid debet humoris opponi.
3 Circumfodi autumno debet et verno. Si acida nascan-

(r) *Circumfodi debent autumno et vere et formari ut duos vel tres habeant stipites a terra modicum elevatos et singulis annis rescindi omnia quae in stipite nascentur* (antiqua *nascantur*) *aut etiam circa radices. Plantae illi* (*eis* antiqua) *accidunt nocumenta; quare si aridae fiunt rigentur assidue*, *nam humiditas moderata suavit pr. et cop.* sed antiqua habet: *nam siccitas suavitatem.* Lovan. *Si acida fiant, non rigentur assidue: nam siccitas et suavit.* (s) Cresc. post superiora statim subdit: *cuius tamen radicibus debet cedi cuneus seu clavus debet infigi.* ubi Basil. verba *debet cedi cuneus* omi-

Acida fieri) Columella V. 10. 15. *quodsi acidum aut minus dulcem fructum feret, hoc modo emendabitur. Stercore suillo et humano urinaque vetere radices rigato. ea res et fertilem arborem reddet et primis annis fructum vinosum et post quinquennium dulcem et apyrenum facit. Nos exiguum laseris vivo diluimus et ita cacumina arboris summa oblevimus. ea res emendavit acorem malorum.* Ex Crescentio etiam apparet, h. l. librarios turbasse. Remedium idem habent Geopon. X. 34. et Theophrastus H. P. II. 3. Ex cacumine et e latere ramorum germinare etiam punicam, refert Theophr. H. P. III. 7. Punicam seri posse virga (ῥάβδου), ut ficum cacumine (κράδη), oleam contra non posse eo modo (ἀπὸ κλωνός) seri docet II. 1. unde apparet, eandem arboris partem in olea κλῶνα in fico κράδην in punica ῥάβδον dici. Addit punicam etiam stolone cum perna vel sine ea avulso plantari. Culturam punicae plures truncos relinquere et putatione diducere, ut malo, ait I. c. 5. Ramum crassum acutum malleo satum adigi, plantasque minoribus intervallis, novem ad summum pedum, poni monet II. 7. Plinius 17. s. 26. *omni genere inseritur ficus et punicae — ramo seruntur et punicae, palis laxato prius meatu; omnium horum longitudine trium pedum, crassitudine minus brachiali, cortice diligenter servato, trunco exacuto.* Item s. 45. alternam tonsuram (alternis annis) quaerit myrtus punicae oleae, quia celeriter fruticescunt. s. 39. *riguis vitis et punicae praecipue aluntur.* Atque ita Theophrastus II. P. II. 8.

Nam siccitas) Mira in h. l. varietas est apud Crescentium; nec locus sanus esse videtur. Praeter testimonia Theophrasti iam allata, aliud exstat de Causis Plin. VI. 19. fructus myrti et punicae aqua corrigi et dulciores fieri. Myrtum radicibus frequenter rigatis aqua tepida fructum apyrenum ferre, quale genus Athenis colebatur, monet C. P. III. 22. Denique VI. 27. cum quaerit, cur punica in Cilicia circa Pinarum fluvium nascantur apyrena et dulcia, ait: *ἡ γὰρ ῥόα φίλυδρον, καὶ μεταβάλλει φασὶν ἐξ ὀξέως εἰς γλυκὺ ἐὰν ἔχῃ πολυϋδρίαν.* Hinc ex Crescentio Palladium corrigendum esse puto. Densas seri punicas et myrtos, *ἵνα συσκεπάζωσιν ἄλληλα καὶ προβολὴν ἔχωσι τοῦ ἡλίου* tradit Theophr. C. P. II. 9.

tur, modicum laseris cum vino tritum per summa arboris cacumina oportet [t] infundi, vel ablaqueatis radicibus tedae clavus [v] infigi. Alii algam marinam obruunt ad radices, cui nonnulli [u] stercus miscent asininum atque porcinum. Si florem non continet, urinam [x] veterem cum pari [y] mensura aquae temperabis, et ter per annum (in) radicibus infundes. uni arbori amphora ingesta sufficiet. vel amurcam mittes [a] insulsam, vel algam radicibus iunges, et bis [b] rigabis in mense; vel arboris florentis truncum plumbeo circulo debebis includere, vel corio anguis involvere.
Si crepant poma, lapidem in media arboris radice 4
supponis,[c] vel squillam circa arborem seris.[d] Et si,

sit. Lovan. *opponi* mutavit in *apponi*. (t) *debet* Pol. deinceps *allaqueatis* Cresc. Lov. (v) *clavos* Erf. (x) *urinam veterem* omis. Cr. (y) *cum aqua pari mensura* Cresc. Vulgo erat *compari* Br. et Ald. mecum. (z) *in* omis. Cr. *fundes* Lugd. E. *illius* post *rad.* addit Cresc. Lov. (a) *mittis* Vinc. Br. *infusam* Cr. qui verba *uni — sufficiet* omisit. (b) *bisque* Cr. (c) *suppones*

Si florem) Plinius 16. s. 46. perdere fructum facillime ait addens ex Theophrasto: *quae etiam roribus nimiis et prunis florem amittit; qua de causa inflectunt ramos eius, ne sub recti humorem infestum excipiant, atque contineant.*

Amphora) Plinius 17. s. 47. *Si mala punica acida nascantur, ablaqueatis radicibus fimum suillum adhibent; eo anno vinolenta, proximo dulcia futura. Alii urina hominis aqua mixta riganda censent quater anno singulis amphoris: aut cacumina spargi vino lasere diluto.* Si findantur in *arbore pediculum intorqueri.* Columella V. 10. 15. haec ex eodem auctore minus integra et paulum diversa retulit. Vincentius in Plinio habet: *proxima — quaternis annis — aspergi.* Faeces coriariorum officinae et urinam punicae et myrti radicibus affundi monet Theophr. C. P. III. 23. et c. 12.

Algam) Geoponica X. 29. aegrae algam circa radices ad truncum adponunt et frequenter rigant.

Plumbeo circulo) Malum desecto fistulae seu canalis plumbei osculo capaci induunt strictim Geoponica X. 18. quo plures fructus ferat neque eos abiiciat. Hodie plethoram arboris cavent ablato corticis ipsius circulo.

Si crepant) Cel. *Koeler* malebat ex Columella legi *ne crepent*. Sed Plinius etiam 17. sect. 47. *si findentur in arbore, pediculum intorqueri.*

Squillam) Dum plantantur, squillam simul immittere iubent Geoponica X. 29. sed cap. 30. antea scrobi calculos immittere iubent; sataeiam arbori apponere squillam, ne poma

dum[e] pendent poma, tenacibus, sicut in arbore habentur, intorseris, in totum annum sine corruptione servabis.[f] Si vermibus laborant, tangis[g] radices felle bubulo, et continuo moriuntur: aut[h] clavo aeneo si vermes eosdem purges, difficile nascentur: vel asini urina stercori admista[i] porcino vermibus obviabit.[2] Cinis[l] cum lixivio circa Punici truncum frequenter infusus, laeta et fructuosa reddit[m] arbusta. Asserit Martialis candida in his grana fieri, si argillae et cretae quartam partem gypsi misceas, et toto triennio hoc genus terrae radicibus eius adiungas. Idem dicit mirae magnitudinis poma[n] fieri, si olla fictilis obrua-

Cr. recte Lov. (d) *seras* Cr. recte Lov. (e) *dum* omitt. P. *Etsi — servabis* omis. Cr. (f) *servantur* P. Erf. Vinc. (g) *et tangas — morientur* Cr. omisso *et. et tangis — moriuntur* Lovan. (h) *aut — arbusta* om. P. *aut si cl. aen. vermes eiusdem* Cr. recte Lov. (i) *admixtione* Vinc. (2) *obviabis* Cr. recte Lov. (l) *cuius tamen lixivio — infuso — punica reddit arbusta* Cr. ubi tamen Basil. verba *cuius tamen* omisit. Vulgata est in Lovan. qui *reddet* habet. (m) *reddet* Vinc. (n) *poma* addit Cr. (o) *autumno vero*

rumpantur. Ita plane Columella V. 10. 16. Plinius 17. s. 16. *quidam punicis malis substrato lapide non rumpi pomum in arboribus tradunt.* Columella lapides tres supponit. Cf. Columella Arbor. 23.

Et si, dum pendent poma) corrige cum Cel. *Koelero: si quibus p. poma tenacibus, sicut.* Columella 12, 46, 2. *pediculos.* Geopouica X. 29. κλάδους vocant.

Intorseris) Ex Columella XII. 44. 4. ubi vide Geopon. X. 29. χλωραὶ δὲ ἐπὶ τοῦ δένδρου διαμένουσιν ἕως τοῦ ἔαρος, ἐὰν λυγίσῃς τοὺς κλάδους αὐτῶν, τουτέστι περιστρέψῃς ἅπαξ ἢ δὶς ὅταν ἀκμάσωσι καὶ κολοκύντας ξηρὰς καὶ γογγύλας περιθῇς ἑκάστῃ, ἵνα μὴ βρέχωνται μηδὲ ὑπὸ τῶν ὀρνέων ἐσθίωνται.

Felle bubulo) Aetius in libro de Alexipharmacis c. 55. terram lemniam et origanum cum aqua contrita radicibus allinere iubet contra vermes.

Clavo aeneo) Infra sect. 29. vermes fici tollit uncinis aereis. Deinde *ammixta — lexivo* Brusch.

Candida) Punica rubicunda spondent Geopon. X. 29. si radices lixivio balnearum rigentur. Iterum X. 33. quod de granis etiam interpretandum esse puto.

Mirae magnitudinis) Ex Theophrasto habet Martialis, qui ita de Caus. Pl. V. 5. τὰ δὲ τῶν καρπῶν μεγέθη τῶν κατορυττομένων ἐν ταῖς χύτραις, ὅταν κατάγωσι τοὺς ἀκρεμόνας, οἷον ῥόων καὶ μήλων, εὐλόγως γίνεται. Sed monet ita solum punici mali corticem fieri crassiorem et grandio-

tur circa arborem Punici, et in ea ramus cum flore
claudatur, ne resiliat ligatus ad palum: tunc coo-
perta olla contra aquae muniatur incursus. autumno[x]
patefacta suae magnitudinis poma redhibebit.[p] Multa[q] 6
in Punico ipse asserit poma procedere, si tithymali[r]
et portulacae succus aequaliter mixtus ante quam
germinet, trunco arboris adlinatur.[s] Inseri posse
affirmat[t] de ramorum connexione, ut medulla utrin-
que[v] divisa se iungat. In se tantum inseri potest

E. paulo antaa *pluviae* pro *aquae* Cr. Lov. (p) *habebit* E. *videbit* Cr. *reddet* Lov. (q) *multa — adlinatur* omilt. Pol. *multa in punico ait p. pr.* Cr. *ipse* addit Lov. (r) *tithimali* Cr. sed antiqua *titumali*. Vulgo *tithymalli* Cr. Lov. *titimali — gemmet — alliniatur*. (s) *illiniatur arbor in trunco* Cr. sed antiqua omittit *in*. (t) *firmat* E. *firmatur* Lugd. *dicunt* Cr. Bas. sed antiqua *firmantur de ramorum connexioné* Basil. habet *dicunt et inseruntur ramorum connexione*. Vincentius etiam *firmatur*. *affirmatur* Bruseb. (v) *utriusque* Cr. recte Lov. (x) *circa finem Martii Kalend. Apriles in trunco*

rem, non item grana; mala autem vulgaria ita fieri insipida. Cetera vide ad Varronem I. 59. 4.

Poma) Addidi vocabulum ex Crescentio, qui altero loco VIII. 7. habet *eius poma*. ubi praeterea male est *aquam quae minatur*.

Redhibebit) In antiquo Codiee Florentino *perhibebit*, in altero *reddere debebit*, in tertio *redhibebit*, ut etiam in Vaticanis et vulgatis libris reperit Pontedera. Cresc. VIII. 7. *exhibebit* habet. Noster VI. 6. *pro vasculi magnitudine pomum reddit*. Ceterum Cresc. VIII. 7. addit: *Sed etiam mense Maio et Iulio posse fieri, commodius affirmatur*. Vide supra VI. 6 et VII. 5.

Tithymali) Geoponica X. 35. *ἀνδράχνην καὶ τιθύμαλον συγκόψας καλῶς τὰ στελέχη περιάλειψον*. Iterum cap. 82.

In se tantum) Ita enim de Insitione versu 73 seqq. Didymus affirmavit posse in myrtum inseri, et contra punicae myrtum, atque ita nasci utrumque fructum maiorem, testibus Geopon. X. 37. quae addunt, posse etiam salici inseri. De salice rapetunt cap. 76. Citrium inseri punicae asserunt cap. 37. pirum Palladius Febr. 25. Ceterum ramorum connexione si fiat insitio et medulla eximatur, nasci punica apyrena annotavit ipse supra III. 29. 3 et Geopon. IV. 7. X. 31. Eadem cap. 37. diverso modo monent inseri punicam ab aliis arboribus, sub cortice quidem, ut versio habet; graece est ἐμφυλλίζεται. Stipitem flexibilem eligi, qui facile possit ad terram deflecti; hunc inseri solenni more; deinde in terram deflecti ita, ut pars stipitis infra insitum vinculo alligetur, ne resiliat, donec insitus surculus comprehenderit. Surculum etiam ex arbore germi-

circa Apriles Calend. mense Martio ultimo.[x] Sed secto trunco surculus recentissimus statim debet inseri, ne mora exiguum, qui inest,[y] siccet humorem.[z]
7 Punica mala servantur, si piccatis[a] pediculis ordinata[b] suspendas. Aliter: Lecta integra in aqua marina[c] vel muria fervente mergantur, ut combibant. post triduum

seritur, in quo surculus Cr. *secto trunco* Lov. (y) *qui est siccet* E. Br. *qui est exsiccet* Cr. *exsiccet* etiam Pol. Cresc. Lov. (z) *Colliguntur autem cum suorum granorum rubedine completa maturitatem praetendunt* Cr. inserit. (a) *picatis — Aliter* omitt. Pol. *appendiculis* Cr. (b) *ordinate* Cresc. recte Lov. *vel aliter* Cr. (c) *aquam marinam vel salsam mittantur* Cresc. recte Lovan. *vel muria ferv.* omisit Pol. deinceps *ut cum biberint* Cresc. Lovan.

nante iam posse desumi. Rationem insitionis diversae non satis equidem intelligo et verba quaedam excidisse, vidit etiam Niclas. Ceterum *κατώτερον τῆς ἁρμογῆς* corrige, ubi editur *ἀμόργης* sine sensu. Similiter vocabulum *ἁρμογή* cap. 77. corruptum exstat in Codice Gudiano.

Pediculis) Crescentii Editiones tres habent *appendiculis*. Sed infra sect. 22. habet *pendiculis* pro *pediculis*.

Marina vel muria) Vide ad Columellam XII. 44. 5. Geoponica X. 38. *τινὲς θαλάττιον ὕδωρ θερμάναντες ἢ ἅλμην ἀποζέσαντες, εἰς ταύτην ἐμβάπτουσι τὰς ῥοίας, καὶ μετὰ ταῦτα ψύξαντες ἐν ἡλίῳ οὕτω κρεμαννύουσι. μέλλοντες δὲ χρῆσθαι πρὸ δύο ἡμερῶν ἐμβρέχουσιν αὐτὰς εἰς ὕδωρ.* De punicorum generibus ita Plinius 13. s. 34. *Sed circa Carthaginem punicum malum cognomine sibi vindicat; aliqui granatum appellant. Divisit et in genera*, apyrenum vocando, cui lignosus nucleus abest; *sed candidior ei natura et blandiores sunt acini, minusque amaris distincti membranis. Alia structura earum quaedam, ut in favis, communis. Nucleos habentium quinque species: dulcia, acria, mixta, acida, vinosa. Samia et Aegyptia distinguuntur erythrocomis et leucocomis.* Idem 23. s. 57. *punici mali novem genera nunc iterare supervacuum. Ex his dulcia quae apyrina alio nomine appellavimus — quae vero ab his sapore proxima vinosa diximus, parvum nucleum habentia.* Ibidem sect. 61. silvestre punicum ex Dioscoride I. c. 154. habet. Priorem Plinii locum sic retulit Vincentius 14. c. 73. *Circa Carth. est malum cognomine punicum sive malum granatum, hoc in genera dividitur; apyrinon vocant — blandior est acini minusque amari m. dist. Nucleos — acria, mixta* etc. Pintianus vulgatum olim *candidiore natura* mutabat in *candidiores natura.* Deinde pro *leucocomis* Hermolaus corrigebat *glaucocomis* antestatus Theophrastum H. P. II. 3. qui tamen locus emendationi non favet, recte monente Pintiano. Theophrastus enim punica ex semine seu nucleo dulci sata degenerare, et ex apyrenis dura, plerumque etiam acida (*ὀξεῖα*) nasci. Nisi quod ibi pro *γλυκειῶν* Edd. Ald. et Basil. male habent *γλαυκειῶν* sine sensu. Addit Theophrastus, in Aegypto et Cilicia con-

sole[d] siccentur, ut sub dio[e] nocte non maneant:[f] post[g] in loco frigido suspendantur. cum[h] volueris uti, aqua dulci pridie macerabis. feruntur[i] haec pomis recentibus aemulari. Item, si a tactu invicem separata paleis obruantur. Item fossa fit longa, et cortex eiusdem magnitudinis[k] paratur, cui mala acutis surculis suis affiguntur. tunc inversus cortex supra fossam ponitur, ut mala sine terrae tactu subterpendentia[l] ab humore defendat. Item si induantur[m] argilla, 8

(d) *sole* omitt. Vinc. (e) *divo* I. B. R. Lugd. Erf. Cresc. *nocte* om. Pol. (f) *permaneant* omisso *non* Cresc. edd. tres. (g) *postea* Cresc. (h) *cum autem vol. uti* E. *et cum eis uti volueris* Cr. (i) *Feruntur — operitur* om. Pol. *Feruntur — defendat* omitt. Cresc. *fertur hoc utile pomis* Vinc. deinde *si tactu* Br. (k) *latitudinis* Lugd. Erf. Vinc. bis. (l) *subtus pendentia* Vinc. *superpendentia* Br. (m) *inducantur* Vinc. bis. (n) *olla* Cresc. edd. 4.

tra accidisse. Ibi enim punicam vel satam vel plantatam ex acida fieri dulcem, in Cilicia vero circa Pinarum fluvium nasci omnes apyrenos. Ex Plinio colligas apyrenos fructus habuisse nucleos vel acinos candidiores et blandiores. Hinc Martialis apud Palladium candida grana memorat, ubi vult apyrena intelligi. Samia et Aegyptiaca genera Plinius distinguit erythrococcis et leucococcis; (ita enim legendum esse, recte vidit Dalecamp) quod interpretabor, Samia grana habere rubra; Aegyptia candida. Apyrina nominat Martialis XIII. 42 et 43. Seneca Epist. 85. apyrina dici monet, non quibus nulla insit duritia granorum, sed quibus minor. Dioscorides I. 151. succo distinguit genera tria, dulcia, acida et vinosa. Vasculis constare Punica et mespila, tradit Plinius 15. s. 34. corio et membrana legi. ubi Harduinus *vascula* interpretatur umbilicum in summo fructu seu flosculum. Structuram favorum communem punicis uemo interpretatus est in Plinio, quod sciam. In sorbi fructu Theophrastus H. P. III. 12. similitudinem esse ait favorum: ὥστ' εἶναι καθάπερ κηρίον. De granis Punici Plinius 15. s. 29. *angulosi quippe soli; nec cutis ulla singulis, praeter communem, quae est candida; totisque et succus et caro est, iis praecipue, quibus parvulum inest ligni.* Praeterea mali punici apyreni dulcis et acidi meminit simul Galenus Medic. sec. loca III. 1. ubi recte monuit Cornarius p. 368. apyrena fuisse non omnia dulcia, sed acida etiam; *et* ἀπύρηνα dici, quae nucleo ligneo carent, eiusque loco molliorem acinum seu κόκκον gerunt. Ῥόας σκληροκόκκους habet Athenaeus XIV. p. 650. Samia qualia fuerint, ignoro, sed Samus ficos biferas, item vites, malos et rosas habuit, teste Athenaeo XIV. p. 653. Empedocles apud Plutarchum Q. Symp. V. 8. de punica ὀψίγονοί τε σίδαι καὶ ὑπέρφλοια μῆλα dixit. Dixit ὑπέρφλοια ob corium fructus crassum.

9 et ea siccata loco frigido pendeant. Item si seriola[n] sub dio[o] obruatur,[p] quae habeat arenas usque ad medium, et mala cum tenacibus lecta imprimantur cannis singulis vel sambuci virgulis,[q] et ita separata in arenis figantur, ut ipsa[r] quatuor digitis emineant ab arena. Hoc[s] et sub tecto in scrobe bipedanea[t] fieri potest, et utilius est ad servandum, si cum[v] ramo

10 longiore tollantur. Aliter: In seriola cui ad medium aqua mittatur,[x] suspenduntur mala, ne humorem tangant,[y] et seria clauditur,[z] ne ventus irrumpat.[a] Item in dolio intra[b] ordeum sic ordinantur, ne se invicem tangant: et dolium desuper operitur. Vinum de[c] malis granatis conficies hoc modo: Grana matura purgata diligenter in palmea[d] fiscella mittis,[e] et in cochlea[f] exprimis, et lente[g] coques usque ad medie-

(o) *divo* Cr. (p) *oriatur* Leid. *obruta* Cr. *obruantur* Lov. (q) *virgultis* Cr. recte Lov. (r) *ipsa* om. Cr. habet Lov. (s) *et hoc* Cresc. (t) *biped.* om. Cr. Erf. Vinc. (v) *non* Vinc. et Cresc. edd. tres. *sivum* Leid. (x) *immittatur* Vinc. (y) *humore tangantur* Erf. (z) *claudatur* Vinc. (a) *erumpat* Cr. Lovan. (b) *loco inter* Vinc. *inter* Cresc. recte Lov. idem deinceps *aperitur*. (c) *Ex m. gr. hoc modo fit vinum* Cr. (d) *palmeam fiscellam* Cresc. edd. tres. (e) *mittas* Cr. recte Lov. (f) *corbea* Cr. *enclea* Br. et Cr.

Bipedanea) Tripedaneam habet Columella XII. 44.3. ubi vide.

Intra ordeum) ἢ ἐν σωρῷ σίτου ἐν σκιᾷ ἀποθετέον Geopon. X. 38.

Vinum de malis) Plinius 14. s. 19. *Fit e punicis vinum quod rhoitem vocant.* Dioscorides V. 34. Idem 23. s. 58. contra leporem marinum *acinos detracto cortice tusos succumque decoctum ad tertias commendat.* sect. 60. est: *Quin et nucleos ipsos acinorum experiri non piguit; tosti tusique stomachum iuvant.* Ita et Dioscorides I. 151. unde apparet nucleos dici vascula, quibus acini includuntur et discriminantur, graece πυρῆνας. — Cum istaec scriberem, malum punicum nondum videram; unde factum est, ut naturam granorum et nucleorum male explicarem et hic et in annotatione ad Nicandri Alexiph. p. 238. Scilicet nucleus, πυρήν, acinis seu granis indutus latet durus et ligneus; grana ipsa per cellas novem distributa gemina acie concludit membrana tenuis per omnem pomi interiorem faciem expansa. Vide anatomicam mali in Commentar. Bonon. T. II. P. 2. tab. 4—5. descriptionem et picturam, et Indicem nostrum in *Punicum*. (SCHNEIDER in Addendis.)

In cochlea) Similiter de rosis Geo-

tatem: cum refrixerit,[h] picatis et gypsatis vasculis claudes.[i] Aliqui[2] succum non excoquunt, sed singulis sextariis libras mellis singulas miscent, et in praedictis[l] vasculis ponunt et custodiunt. Mense 14
Martio citri arbor quatuor[m] modis seritur, semine, ramo, talea,[n] clava. amat terram narioris naturae. caelum calidum humoremque[o] continuum. si granis velis serere, ita facies: terram in duos pedes fodies,[p] cinerem miscebis, breves areas facies,[q] ut utrinque per canales aqua discurrat. in his areis palmarem[r] scrobem manibus aperies,[s] et tria grana[t] deorsum verso acumine[v] iuncta[x] constitues, et obruta quotidie

Lov. (g) *leniter coquis* Cr. *leniter* etiam Vinc. Br. (h) *refriguerit* Erf. *et cum refrigerescerit* Cresc. *refrigescerit* Lov. *refriguerit* Vinc. alibi *refrixerint.* (i) *claudis* Cr. Br. Vinc. bis. E. (2) *Aliqui — custodiunt* omitt. P. *Alii* Erf. Vinc. bis. et Cr. (l) *praedicto vase custodiunt* I. B. Br. R. Lugd. Cresc. editt. tres. *et in praedicta vascula* E. *praedicta vasa condunt* Vinc. bis habet. (m) *multis* Lugd. E. Vinc. Cr. (n) *talea clava* om. P. *clava* Br. (o) *que* om. E. (p) *et eidem* add. Cr. (q) *facias* Cr. Basil. *et utrinque decurrat* Cresc. ubi antiqua mea *utrumqhe. ut undecunque* Lov. (r) *palmarem* om. P. (s) *aperias* Cresc. recte Lov. (t) *genera* P. (v) *cacumine* Cresc. (x) *iunctam* Cr. recte Lov. (y) *tepidae* Cr. recte Lov. (z) *natis — trans-*

pon. VIII 29. ἐκπιέσας ἐν κοχλίῳ. Nicander loco supra laudatu acinos vinosos punicorum exprimit trapeto: οἰνοβρῶτα βορὴν ἐν κυρτίδι θλίψας ὡσεί τε νοτίουσιν ὑπὸ τριπτῆρσιν ἐλαίην. Κυρτὶς est fiscella, qua inclusas olivas prelo exprimit etiam Colum. XII. 50. 10. et cap. 52. ubi vide notas. Infra Octobr. 19. *cochleae supposita sporta* (uvis plena) *comprimitur.*

Martio) Geopon. X. 7. φυτευτέον ἀπὸ μετοπώρου ἕως ἰσημερίας ἐαρινῆς. Theophr. H. P. IV. 4. vere et semine serit et plantam transfert.

Clava) de clavae et taleae differentia vide ad Varronem I. 40. 4. et infra sect. 24.

Calidum) Hinc austro iuvari, borea laedi monent Geoponica l. c. Ceterum solus Palladius accurate cultum citri tradidit; in Geoponicis multa hodie desiderantur. *Citreas* dixit arbores Plinius anniferas 16. s. 44. Idem 17. s. 11. citrea grano et propagine seri ait. Citri radices maximss spatio et plenitudine dixit 16. s. 56. Vetus Epigramma de Citrio ap. Burmannum Anthol. Lat. libro V. 184. et Wernsdorf. Poët. lat. minores T. VI. p. 195. *Septa micant spinis felicis munera mali.* ubi spinae esse videntur foliorum, de quibus Plinius XII. sect. 7. *folium unedonis intercurrentibus spinis.*

rigabis. citius procedent, si beneficio aquae tepentis[r]
12 utaris. Natis[a] germinibus semper proxima herba
runcetur.[a] Potest hinc[b] trima planta transferri. Si
ramum velis ponere, non amplius sesquipede[c] debebis immergere, ne putrescat. Clava[d] seri commodius
potest, quae sit manubrii crassitudine,[e] longitudine
cubitali, ex utraque parte levigata,[f] nodis et aculeis
recisis, sed integra summitate gemmarum, per quas
13 spes futuri germinis intumescat. Diligentiores et
fimo[g] bubulo adlinunt utrinque, quod summum est,
vel marina alga vestiunt, vel argilla subacta partis
utriusque extrema cooperiunt, atque ita in pastinato
solo deponunt. Talea[h] et gracilior et brevior esse
potest; quae similiter ut clava[i] mergetur. sed talea[a]
palmis duobus supersit: clava omnis obruitur: in[l]
spatio non desiderat intervalla maiora. aliis arboribus
14 non debet annecti.[m] Calidis locis,[n] sed irriguis et
maritimis[o] maxime gaudet, quibus humor exundat.
Sed[p] si quis hoc genus,[q] ut in regione frigida nutria-

ferri om. P. (a) *truncetur* Cr. recte Lov. (b) *hinc* om. Cr. Basil. (c) *semipede vel sexquipede* Cresc. Basil. *sesquipede* Lov. *sexpede* pr. et aotiqua mea. *sesquipedem* Br. Leid. (d) *Clabam* Cr. edd. tres. Omittit P. Vulgo *Clava — est*. Sed Erf. *Claba s. c. om. potest* habet. (e) *grossitudine* Cresc. edd. tres. (f) *longa* Cr. *laevigatur* Lov. (g) *dil. tamen fimum bubalum adhibent* Cr. Bas. *fimo bubalo* aotiqua mea. *fimo bubulo adlinunt* Lov. (h) *taleam* Cr. Bas. *talia* antiqua mea et pr. *talea* Lov. (i) *clabam* Cr. Basil. *claba* Lov. (a) *talia* Cr. antiquus meus. (l) *in — maiora* om. Cr. (m) *debent adverti seu annecti* Cr. recte Lov. (n) *desiderat aërem calidum sed* Cresc. (o) *locis vel maxime prope gaudet quibus* Cr. antiquus meus; sed Bas. *locis gandet et quibus*. omissis reliquis. (p) *Sed* om. Cr. (q) *genus arboris in*

Si ramum) Geoponica X. 8. tradunt non solos πασσάλους plantari, sed etiam clavas ἀπὸ κορύνης. καμπτομένου τοῦ κλωνίου οὕτως ἐν τῷ ὀρύγματι καταπήγνυνται αἱ δύο ἀρχαὶ τοῦ κλωνίου καὶ ἐγχώννυνται, καὶ ἄνωθεν ἐκβάλλει τὸν βλαστὸν ἀπὸ τῆς καμάρας (i. e. flexura) οἱ δὲ καὶ τὰ κονδὰ πασσάλια τὰ μὴ δυνάμενα καμφθῆναι κατὰ κεφαλῆς φυτεύουσι τὸ παχύτερον ἄνω καὶ τὸ λεπτὸν μέρος εἰς τὴν γῆν πηγνύντες καὶ συμβάλλουσι τὴν τῶν σικυηλάτων τέφραν.

tur, extorquet, loco vel[r] parietibus munito vel in
meridianam[s] partem verso disponat hanc arborem.
sed[t] hibernis mensibus tectam[v] stramine velet agresti:
ubi aestas refulserit,[x] aëri arbor nuda et secura red-
datur. Talea[y] sive clava eius[z] calidissimis regionibus 15
et[a] per autumnum ponitur: frigidissimis Iulio et[b]
Augusto positas et quotidianis rigationibus[c] animatas
ipse usque ad poma et magna incrementa perduxi.
Citreum iuvari[d] creditur, si cucurbitae vicinis locis
serantur: quarum vites etiam combustae utilem citri
arboribus cinerem praebent. Gaudent assidua fos- 16
sione.[e] hinc proveniunt poma maiora. Nisi quae
arida sunt, rarissime debemus abscindere.[f] Inseritur

reg. fr. nutrire desiderat Cr. *Si quis tamen h. g. arboris — nutrire des.* Lav. (r) *vel* om. Cr. (s) *meridianalem* Cr. recte Lov. (t) *sed* am. Cr. habet Lov. (v) *tectum* omnes praeter Lugd. om. Cr. qui *vellet* habet. Bas. editio *velat* recte Lov. (x) *refluxerit* Cr. pr. et ant. recte Lov. *redierit* Cr. Basil. et addit pr. ant. Basil. Lov. (y) *talia* Cr. antiquus meus et princeps. (z) *eius* am. Cr. habet Lav. (a) *et* am. Cr. habet Lav. (b) *vel* Cr. (c) *irritatianibus* Cr. voluti *irrigat. cotidi.* Lavan. (d) *rimari* Vinç. Omisit haec Cresc. usque ad *Gaudent.* (e) *et hinc* Cresc. *perveniunt* Lavan. (f) *abscindere* dedi cum Cresc. et Edd. *abscidere* cum I. B. R. Lugd. et

Tectam) Februar. XXIV. 14. *si tanquam citreta tegumentis defendantur a frigore.* Geaponica X. 7. δεῖ πρὸς τοῖς τοίχοις φυτεύειν, ἵνα ἔχῃ ἔρυμα πρὸς τὰ ἀρκτῶν μέρη. περιβάλλεται δὲ διὰ τὸν χειμῶνα ψιάθοις. — τινὲς δὲ τῶν πλουσίων, ὑπὸ στοαῖς πρὸς ἥλιον ὁρώσαις τὰς κιτρέας φυτεύουσι παρὰ τὸν τοῖχον, ὕδατι δὲ ἀφθόνῳ ἀρδεύουσι. καὶ τοῦ μὲν θέρους ἀστεγάστους καταλιμπάνουσι τὰς στοὰς τῷ ἡλίῳ θάλπειν παρέχοντες τὰ φυτά, προσιόντος δὲ τοῦ χειμῶνος στεγάζουσι τὰ φυτά. Vnde h. l. malim *loco porticibus munito et in merid.* Ceterum Gesnerus voluerat *tectam* ex Lugd. dare, sed operae *tectum* reliquerunt.

Iulio) Repetit haec Iulio III. 2.

Citreum) Malim *Citretum.* Geopon. X. 7. περιβάλλεται δὲ — μάλιστα τοῖς κλήμασι τῶν κολυκυντῶν. ἔχουσι γάρ τινα φυσικὴν ἀντιπάθειαν πρὸς τὸ ἀπὸ τοῦ κρύους ἀσινεῖς αὐτὰς διαφυλάττεσθαι: διὸ τὰ ξυλωδέστερα καὶ παχέα κλήματα τῶν κολοκυντῶν καύσαντες, τὴν τούτων τέφραν ταῖς ῥίζαις τοῦ κιτρίου περιπάσσειν χρή. Eadem III. 13. Octobri mense τὰς κιτρέας σκεπάσομεν, ἅστινας ἐν χειμερινοῖς τόποις ἔχομεν. τὰ δὲ πρέμνα αὐτῶν τοῖς φύλλοις τῆς κολοκύντης ἀμφιάσομεν, καὶ τέφραν τὴν ἀπὸ τῶν κολοκυντῶν καυθεῖσαν ταῖς ῥίζαις περιβαλοῦμεν. De citra Apuleium *in libris quos de Arboribus scripsit* laudat Servius ad Georg. II. 126.

mense Aprili locis calidis, Maio frigidis, non sub cortice, sed fisso[g] trunco circa ipsas radices. Inseritur[h] et piro, ut quidam volunt,[i] et moro, sed[k] insiti surculi qualo[l] desuper omnino[m] muniendi sunt, vel fictili vasculo.[n] Asserit Martialis apud Assyrios[o] pomis hanc arborem non carere: quod ego in Sardinia et[p] in territorio Neapolitano in fundis meis comperi (quibus solum et caelum tepidum est, et[q] humor exundans[r]) per gradus quosdam sibi semper poma succedere, cum maturis se acerba substituant, acerborum[s] vero aetatem florentia consequantur, orbem quendam continuae foecunditatis sibi ministrante[t]
17 natura. Feruntur acres[v] medullas mutare[x] dulcibus,

Commel. Gesner. (g) *scisso* Cr. (h) *radices, et in piro et in moro secundum quosdam* Cr. (i) *volunt et moro* om. Lugd. E. *volunt* om. Br. inclusit Commel. et Gesner. (k) *sed — vasculo* om. P. et Cr. (l) *qualo sunt* om. Lugd. (m) *omni modo* E. (n) *clauduntur* Lugd. (o) *Sirios* Lugd. (p) *et in* om. Pol. Palat. Lugd. E. *Sardia* Erf. inclusit *et in* Gesner. (q) *et* om. Br. Lugd. inclusit Commel. et Gesner. (r) *est* add. P. *abundans* Cresc. (s) *arborum* Cr. recte Lov. (t) *administrante sibi* Cr. (v) *ocros* Cr. antiquus meus. (x) *maturare* E. (y) *aqua* om. I. B. R. Br. (z) *lacte ovili*

Non sub cortice) Geoponica X. 7. τὸ κίτριον ἐνοφθαλμιζόμενον ἄφορον ἔσται, διὸ τῷ διὰ σαρκὸς τρόπῳ ἐγκεντρίζεσθαι χρὴ, ὥσπερ καὶ τὰς ἀμπέλους. ubi vide notam interpretis egregii.

Piro) Malum citro et contra inseri, pomo nascente nigro tradunt Geoponica X. 7. addunt moro insita citra rubra nasci, denique puniceae inseri. Noster de piro silvestri et moro testatur etiam Insit. 109.

Non carere) Pontedera malebat *nunquam carere*, quod ipsum expressit versio Italica.

Et in territorio) Verba *et in* inclusit Sylburg. in Commel. ut ager Neapolitanus hic ad Sardiniam referatur, quam ex Ptolemaeo annotavit, probantibus Schoettgen. et Gesnero.

Gradus quosdam) Theophr. H. P. IV. 4. φέρει δὲ τὰ μῆλα πᾶσαν ὥραν. τὰ μὲν γὰρ ἀφῄρηται, τὰ δὲ ἀνθεῖ, τὰ δὲ ἐκπέπτει. unde Plinius 12. s. 7. *omnibus horis pomifera est aliis cadentibus, aliis maturescentibus, aliis subnascentibus — nisi apud Medos et in Perside nasci noluit.* Sed idem 16. s. 59. *Malus Assyria alibi nata ferre fastidit.* Idem 12. s. 7. *tentavere gentes transferre ad sese — fictilibus in vasis dato per cavernas radicibus spiramento.* Theophrastus l. c. ὄστρακα διατετρημένα vocat.

Substituant) Brusch. *sustituant*, et deinde *ovilo*.

si per triduum aqua [y] mulsa semina ponenda macerentur, vel ovillo [z] lacte, quod praestat. Aliqui mense Februario truncum obliquo foramine ab imo terebrant, ita ut altera parte non exeat: ex hoc humorem fluere permittunt, donec poma formentur: tunc foramen luto replent: sic,[a] quod est medium,
fieri dulce confirmant.[b] Citreum et [c] in arbore potest 18
per [d] totum annum propemodum custodiri: [e] melius si vasculis quibuscunque claudatur. Si velis legere atque servare, nocte luna [f] latente debebis cum ramis foliatis carpere, et secreta [g] disponere. Alii singula vasis singulis claudunt, vel [h] gypso adlinunt, et opaco loco ordinata custodiunt. Plerique in [i] cedri scobe vel in [2] straminibus minutis vel in paleis tecta ser-
vant.[l] Mespili [m] locis calidis maxime gaudent, sed 19

Cr. *ovino* Lov. qui deinceps *aliquo foramine imo terebr.* (a) *sicque quod* Cresc. *siquod* Br. (b) *affirmant* Cresc. et Vinc. sed vulgata est in Lovan. (c) *Poma eius in* Cr. (d) *per totum annum* om. P. *toto fere anno servari possunt, vel in paleis, vel melius si in vaso. quibusdam claudantur* Cresc. (e) *toto anno servari. Melius quam si* Pol. (f) *una tacente* Vino. *una latenter* alibi. (g) *discreta* Vinc. (h) *vel gypso adl.* om. P. (i) *in — vel* om. P. (2) *in* om. I. B. R. Br. Lugd. E. inclusit Commel. et Gesner. (l) *servarunt* P. et Vinc. bis. (m) Ita Erf. Vulgo *Mespile.* (n) *irriguis et frigi-*

Gypso) Geopon. X. 7. γύψῳ πεφυραμένῃ καταχρίστης. eadem cap. 10. ubi additur ἐν κριθαῖς ἐγκρυπτόμενα οὐ σήπεται.

Mespili) Plinius 15. s. 22. *Mespilis tria genera; anthedon, setania, tertium degenerat, anthedoni tamen similius, quod Gallicum vocant. Setaniae maius pomum candidiusque, acini molliore ligno; caeteris minus pomum, sed odore praestantius et quod diutius servetur. Arbor ipsa de amplissimis; folia antequam decidant rubescunt; radices multae atque altae, ideo inexstirpabiles. Non fuit haec arbor in Italia Catonis aevo.* Theophrasto ipsa arbor dicitur μεσπίλη et in Plinio Vincentius *Mespilae* legit. Sed Geoponica X. 71. τὰ μέσπιλα ὁμοειδῶς τῷ κυδωνίῳ φυτεύεται ἀπὸ τῆς πρὸ 𝔍 καλανδῶν Ἀπριλλίων. Theophrastus H. P. III. 12. unde sua duxit Plinius, praeterea monet, mespili anthedonis et gallicae lignum esse spissius et flavius. Dioscorides I. 179. mespili genus ait esse in Italia, quod aliqui vocent epimelida, quidam setanium. Ibi vero Codices alii ita habent scriptum, ut tertium genus sit setanium: Vetus versio ex Arabico facta apud Vincentium S. N. 14. 43. pro Italia nominat Hispaniam. Sed Galenus in

irriguis[n] tamen. frigidis quoque proveniunt: magis sabulone pingui, atque [o] glareosa terra, cui arena permista est vel argilla cum saxis. serenda est taleis[p]

dis proveniunt, magis tamen sabulo pingui Vinc. *Aërem calidum temperatum et frigidum sustinent et terram desiderant sabulosam et pinguem vel glareosam* Cr. (o) *aut* Lugd. Vinc. Br. *aut glarea terra* Erf. (p) *taleis*

Glossario ex Dioscoride amamelidem, mespili genus facit, ut Hesychius. Iones scilicet amamelidem dixerunt mespili genus ἀπύρηνον id est nucleis mollioribus, suave et dulce, testante Aeschylide, rei rusticae scriptore, apud Athenaeum 14. p. 650. Setanium dicitur, quod eodem anno fructum maturum reddit; ut Graecis frumentum trimestre dicitur σητάνειον. Aroniae mespili fructum tarde maturescentem malo parvo similem, dulcem a tribus granis seu nucleis tricoccum vocari ait Dioscorides. Sed locus iste manifesto est a librariis perturbatus in reliquis verbis: Mespilum ut sorbum spinis carere Theophrastus monet l. c. florem esse amygdalae similem, non rubrum, sed subflavidum (ἔγχλωρον); arborem ipsam magnam ambitu frondoso, folium multifidum, undique incisum margine, promissum (τετανὸν), fibrosum, petiolo longo et tenui. Quae quidem arboris magnitudo potest ad solam mespilum silvestrem, Siciliae frequentissimam, referri; nec de setania, sed anthedone vel gallica Plinii sunt intelligenda; etsi gallica Plinii seu anthedoni similis Theophrasti videtur potius esse mespilus illa quam Linnaeus gallico vocabulo *Amelanchier* appellavit, inermis et ipsa fructo parvo nigrescente. Anthedon igitur erit sylvestris Linnaei fructu pyriformi minori, et ipsa inermis. Mespilum pyracantham Linnaei, quae fructus aeque magnos, quam germanica affert, hodie ubique cultam ob fructus magnos pomiformes, excludit spinarum praesentia, germanicam folia integra non incisa, nisi verba Theophrasti de foliis ad solam anthedonem seu silvestrem pertinent. Cotoneastrum mespilum Linnaei excludit flos ruber cum fructibus rubris, cum Theophrastus omnium generum florem non rubrum sed subflavidum vel subviridem esse affirmet. Chamaemespilum Linnaei excludit item flos purpureus, cum mespilo orientali. Ex omni igitur numero mespilorum Linnaeanarum relinquitur silvestris, germanica et Gallica sive Alemanchier, quas cum Theophrasti generibus comparare possimus; reliquas excludit a certamine vel spinarum horror vel florum color alienus. Quam Dioscorides *aroniam* dixerit, difficile est iudicare, et omnino locus eius est perturbatus a librariis, qui tria genera contraxisse videntur in duo Itali hodieque mespilum vocant *Nespilo* vel *nospolo*, fructum *nespola*. Antiqua mea Crescentii Editio iuxta mespilum nominat *nespilum*, quod nomen omisit Basileensis. Galli arborem *néflier*, fructum *néfle* vocant; sed tertii Galliae et Austriae familiaris generis, arborem *Amelanchier*, fructum *Amelanches*, quod vocabulum retinuit Linnaeus.

Serenda est) Pontedera malebat addi *arbor*. Sed rectius cum Crescentio leges *scritur*.

mense Martio vel Novembri, sed solo stercorato et subacto,[q] ita ut utrunque caput taleae[r] stercus obducat. Sunt eius incremenia tardissima. amat putari atque[s] circumfodi, et parco humore inter siccitates saepe refoveri. Seritur et semine, sed in longiorem[t]
sperat ur aetatem. Si vermibus occupatur, stilo aereo[v] 20
purgandi sunt, et amurca vel humana vetere urina vel viva[x] calce perfundendi, sed parcius propter arboris noxam, vel aqua decocti[y] lupini. Sed[z] putatur hinc[a] arbor sterilis fieri. Fimus[b] et cinis vitium
simul si radicibus infundantur, fertilem reddunt. Si 21

omitt. P. *Seritur* Cr. (q) *et subacto* om. Cr. (r) *caput stercus obruat* Cr. Basil. sed antiqua: *caput calce stercus condueat seu obruat.* recte Lovan. (s) *atque — refoveri* omitt. Pal. *Sunt eius — refoveri* om. Cr. (t) *longam* Cr. *spargitur* Vinc. (v) *aeneo* Cresc. sed antiqua: *in eo.* Vinc. *purgandae.* (x) *viva* om. Cresc. (y) *decocta cum lupinis* Cr. recta Lov. qui *percius.* (z) *Sed* Vinc. I. B. R. Br. Lugd. Cr. edd. tres. Vulgo *Si.* (a) *haec* Cresc.

Sunt eius — tardissima) Haec verba omisit Cresc. et deinde: *et parvo — refoveri*. Plinius 17. s. 10. *et mespila semine nasci possunt. Omnia haec tarda proventu ac degenerantia et in sito restituenda.* Idem s. 13. stolonibus cum parte matris avulsa seri sorbos et mespilos tradit; quae eadem tradit Theophrastus.

Refoveri) *foveri omisso inter* Vincent. Duac. S. N. 13. 23.

Vermibus) Plinius 17. s. 37. no. 3. *Mespilus quoque in senecta obnoxia ei morbo est.* Peculiares et a reliquarum arborum vermibus diversos esse ait Theophrastus l. c. In fico etiam vermes uncinis aereis tollere docet noster infra sect. 29. alios ait amurcam, alios veterem urinam ablaqueatis radicibus miscere; alios bitumen oleum, aut solam calcem vivam latebris vermium allinere. *Perfundendi* igitur ad radices melius quam ad vermes referri videbitur.

Decocti) Vincentius etiam *decocta.* Deinceps dedi ex libris: *Sed putatur;* vulgo erat *Si putatur.* De sententia Palladii satis mihi nondum constat. Si vermes in foliis haerentes sunt perfundendi remediis dictis, tum noxa arboris manifestior est, quam si remedia sunt radicibus ingerenda. Sed tum vermes vix dici possunt perfundi. Mespili arbor modica et humilis facile etiam perfundi poterit. Remedia ipsa sunt naturae amarae et acris, quia vermes ex dulci soli humore generari credebantur, salsugine et amaritudine necari. Vulgatam *Si putatur hinc* etc. referebat Morgagni l. 87. ad calcis vivae usum. Praeterea recte monet male in primis editionibus ita h. l distingui *si putatur, hinc — fieri. Fimus.*

Simul si radicibus) Cresc. omisit *simul.* deinde *infundatur eum ferti-*

formicae molestae[c] sunt, rubrica cum aceto et cinere temperata necabuntur.[d] Si poma labuntur, frustum[e] de eius radice praecisum[f] in media trunci parte figatur.[g] Inseritur mense Februario in se et in piro et in malo.[h] surculus tamen[i] eius ex arbore media debet assumi: nam de summitatibus vitiosus est. in trunco fisso[2] inferenda est; nam corticis macies[l] ieiuna nil
22 nutriet. Mespila ad servandum leguntur necdum[m] mitia, quae et in arbore diu durabunt, vel in urceolis[n] picatis, vel in ordinem suspensa, vel,[o] ut quidam, posca [vel sapa[p]] condita. Die serena legantur ac media, et paleis obruantur discreta, ne ea[q] vicissim

recte Lov. (b) *fimus — reddunt* om. Cr. (c) *infestae* Cr. (d) *necabunt* Cr. recte Lov. (e) *frustrum* Cr. *frutex* Vinc. (f) *abscisum vel praecisum* Cresc. recte Lov. (g) *figimus* P. *figamus* Cr. (h) et *pomo, in spina alba et citonio* Cr. (i) *autem* Cr. (2) *fissa* Vinc *scisso* Lov. Cr. (l) *materies iei. non potest nutrire* Cr. Bas. sed antiqua: *materies vel macies ieiuna vel nutri et amat putari* etc. *nam cort. macies ieiuna, si in cortice inseratur, nil nutriet* Lov. (m) *nondum* Cr. (n) *vasculis* Cresc. Basil. sed antiqua *vergolis, viriolis* Lovan. (o) *vel — condita* om. Pal. usque ad verba *vel cum pedic.* om. Cr. (p) *pasca condita* I. B. R. *vel sapa* om. etiam Lugd. Erf. Vinc. qui habet: *ut quidam volunt pusca condita.* (q) *per aliis obruantur — ne*

lem. Vinc. pro *fertilem* habet *sterilem*. Cineribus ex furno maxime sarmentorum radicibus languidae pruni infundit infra XII. 7. 14.

Rubrica) Infra in pruno XII. 7. 15. *vermes eius atque formicas rubrica cum pice liquida si allinatur exstinguet, sed modestius propter arboris noxam, ne idem faciat remedium quod venenum.* Columella V. 10. 10. rubricam amurca dilutam cum stercore humano fici radicibus infundit, quo fertilior fiat. Sed Palladius IV. 10. 29. haec contra vermes praecipit facere; et contra formicas rubrica butyro et pice liquida mista truncum inducit.

Frustum) Vinc. *frutex — praescisus.*

Nam de summitatibus) Infra in persico Novembri VII. 3. idem monet, addens, *nam cacumina non tenebunt, vel diu durare non poterunt.* Quaedam scilicet arbores ex cacuminibus germinare non solent tam valide quam ex obliquis ramorum partibus; aliae contra omnem vim in summa cacumina impendunt.

Ne ea) Vinc. *nec vicissim.* Deinde *ut innatent* dedi pro *ut enatent* ex Cresc. Basil; et *sapae* ex Erford. libro pro saepe. Infra Novembri VII. 8. de persicis: *ut sic sapae innatare cogantur vase concluso.* ubi libri quidam similiter scriptum habent *saepe.* Pro *posca* Bruseh. *pusca* omissis *vel sapa.*

tactus afficiat.[r] Vel cum pediculis lecta semimatura, et salsa aqua per dies quinque macerata postea sapae[s] infundantur, ut innatent. Servantur et[t] melle, sed si nimis[v] matura collegeris. Calidis locis fici planta 23
radicata Novembri mense, temperatis Februario, frigidis melius[x] Martio vel Aprili ponenda est: si taleam

in ea Cresc. antiqoa mea. (r) *officiat* Cr. recta Lov. (s) Ita Erf. Vulgo *saepe*. Cresc. *macerata ita tamen ne innatent*. sed antiqua at princ. *maturata postea saepe infundantur ne enatant. macerata — ne enatent* Lovsu. Vulgo erat: *ut enatent*. (t) *et in* Cresc. *sero et melle* Vinc. bis habet. (v) *nimis* Vinc. *melle si nimis* Cr. Erf. (x) *melius* omitt. Pol. *plantantur plantulis aliunde acceptis locis siccis mense Octobri et Novembri — frigidis vero*

Servantur et melle) Vinc. *Sero et melle si nimis*. Cresc. *servantur et in melle si nimis*. Mespila cum corio mandi monet Plinius 15. s. 34. *Mespila setania* malo propiorem vim habere nec adeo adstringere stomachum ut reliqua tradit 23. s. 73. ex Dioscoride I. 170. qui arborem malo similem ait esse etiam foliis. Ceterum addam, quae Crescentius attexuit verbis Palladii: *Formatur ut modicum supra terram, scilicet circa quatuor pedes habeat stipites sive ramos, et exteriora elevati tendantur, ut altitudinem bonam excedant. Albertus autem dicit, quod quando insitio fit de eis in truncum alterius generis scilicet mali vel piri vel etiam alicuius spinae magnae quae est similis fago in ligno ac cortice et vocatur spina fagina vulgariter, crescunt mespila maiora et meliora, quam sint alia; si autem defecerunt mespila in aliqua regione, expertum est, ut dicit Albertus, quod seritur fagrum persici in truncum spinae magnae, quae est similis fago, crescunt mespila maiora et meliora*, (*quam visa sunt. Et non* habet antiqua mea) *quae non producunt ossa. Ego autem saepe inserui mespila in pirum et malum in coctanum et spinam albam et non inveni ossibus carere, nec in quantitate augeri*. Iterum tamen VIII. c. 7. *Item si persicus inseratur in spinam faginam* (male Basil. *vel phaginam*) *proveniunt nespala maiora et meliora aliis*. ubi Basil. pessime omisit vocem *nespala*. Mespila nasci si mali silvestris surculus inseratur spinae albae trunco, affirmat etiam Lupton Centur. 10. cap. 9. Locus Alberti est p. 446. *mespilus — quae nomine esculus alio nomine corrupte vocatur*; deinde addit piro aut malo insita mespila maiora et sine ossibus, quae alias quatuor habeat, nasci; persicum spinae faginae insitam mespila maiora et meliora producere, quam visa sint. Vide infra ad XII. cap. 7. sect. 7. notam. — Corrigo: *si nimis matura collegeris*. Ita enim Cresc. et Vinc. scriptum legerunt. Nec dubium est in mespilis in melle condendis valere idem quod de cydoniis Columella tradit 12. 47. 3. *Sed cavendum est, ne quae in melle custodire volueris immatura mala condantur. quoniam cruda si lecta sunt, ita indurescunt, ut usui non sint.*

vel cacumen ponas, ultimo Aprili, cum ei se viridior succus infuderit. Plantae in scrobe depositae lapides substituendi sunt ad radicem; fimo terra miscenda est. Si loca frigida sunt, plantarum cacumina
24 divisis cannae internodiis defendantur a frigore. Si cacumen velis ponere, trifurcum[y] ramum bimum vel trimum ab australi parte decides,[z] et sic obrues, ut divisa cacumina terra interiacente velut tres surculos[a] reddant. Taleam sic ponemus, ut caetera, cui leviter

mense M. vel in mense Aprili si taleam — ponas ultimo Martii vel in mense Aprili cum eis se viridis. Cresc. *cum taleam* Lovan. deinde: *ei se viridior.* (y) Post *infuderit* ita pergit Cr. *si acumen ponas ramum binum vel trinum — decides.* Lov. *cacumen.* (z) Ita recte Lugd. E. Cr. Vinc. bis pro *decidas.* Deinde Vinc. *ut sic divisa.* (a) *sulcos* Erf. (b) *fima* Pol. *ut ei leviter ab una parte divisae lapide infisso mergemus.* Cresc. sed *lapides*

Vltimo Aprili) Nimis seram hanc sationem censens Pontedera malebat ex Cresc. legere: *ultimo Martii vel mense Aprili.* Confirmari ait hanc emendationem loco nostri infra sect. 35. *nunc ficulnea cacumina obruuntur utiliter.* Recte! Etsi Aprili mense viviradices ficorum recte plantari asserunt Geoponica III. 4. quamvis germen iam emiserint.

Plantae in scrobe) Haec usque ad *si cacumen velis* omisit Cresc. sed habet Vinc. ex quo etiam distinctionem correxi. Incidebatur enim vulgo post *substituendi sunt.*

Divisis cannae) Vinc. *diversis.* Praeceptum idem habet Columella V. 10. 21. Cacumen fici terra adaggerandum esse, ne essiccetur, monet Theophr. C. P. III. 6. Idem C. P. V. 16. ἔνιοι δὲ μόνον τὰ πέρατα τῶν κλημάτων καὶ τῶν κραδῶν αὐτῶν (κατακρύπτουσι) καθάπερ ἔν τε τῷ Πόντῳ καὶ περὶ Μήδειαν, οἷον ἐμφράττοντες τὰς ἀρχάς. Sed is de arboribus adultis loquitur. Ficarias crates habet Cato c. 48.

Taleam) Plinius 17. s. 27. *defractos serere ramos docuit, cum pali defixi radices coepissent. Multa sic seruntur inprimisque ficus, omnibus aliis modis nascens, praeterquam talea: optime quidem, si vastiore ramo pali modo exacuto adigantur alte, exiguo supra terram relicto capite, eoque ipso arena cooperto.* ubi Pintianus legi malebat: *praeterque talea.* Theophrastus H. P. II. 1. συκῆ δὲ τοὺς μὲν ἄλλους τρόπους φύεται πάντας, ἀπὸ δὲ πρέμνων καὶ τῶν ξύλων οὐ φύεται. Taleam igitur Plinius dixit ut Varro I. 40. fici truncum seu ramum in particulas pedales alias clavas dictas concisum. Reliqua etiam Theophr. H. P. II. 7. φυτεύεται καὶ ἡ συκῆ ἐάν τις κράδην παχεῖαν ἀποξύνας σφύρᾳ παίσῃ ἄχρις οὗ ἂν ἀπολίπῃ μικρὸν ὑπὲρ τῆς γῆς, εἶτ' αὐτῆς ἄμμον βαλὼν ἄνωθεν ἐπιχώσῃ. Geoponica X. 3. stolonibus ramis (κλάδων)

ab infima[b] parte divisae lapidem mergemus in fisso. Ego mense Februario ultimo vel Martio in Italia plantas grandes ficorum per pastinatum solum disposui, et eo anno poma peperere supra comprehendendi felicitatem velut tributa[c] reddentes. Legendae sunt plantae, in quibus frequens nodus exuberat:[d] steriles creduntur, quae nitidae sunt, et oculos suos per longa internodia distulerunt. Si plantam fici prius[e] nutrias in seminario, et maturam transferas in scrobem, poma generosiora[f] producet. Aliqui[g] multum prodesse confirmant, si plantam fici diviso squillae

mergemus infisso Lovan. (c) *tributum* E. *pepererunt — tributo* Vinc. bis deinceps *Eligendae* Cr. Lov. (d) Ita recte pro *extuberat* Lugd. Erf. Cr. Lovan. et Vinc. *exuberet* Cr. Basil. qui ita pergit: *quae vero nitidae sunt et oculos — steriles esse creduntur.* (e) *prius* om. P. et Cr. qui habet etiam *nutries.* recte Lov. (f) *generosa* Erf. (g) Hinc ad sect. 31. omitt. Pol.

et palis (πασσάλων) plantari posse aiunt cum aliis ficum. Clavam a talea distinxit noster supra sect. 42. Plinius 17. a. 35. n. 2. *in fico quidem dodrantales surculi paxillo solo patefacto seruntur, sic ut descendant, quae proxima arbori fuerint, duo oculi extra terram emineant — ita satas ficos tertio anno transferre facile. Hoc pro senescendi celeritate attributum huic arbori, ut citissime proveniat.*

Ego mense) Vere fici plantas melius deponi ob frigoria metum asserit Didymus Geopon. X. 45. ἐγὼ δὲ, addit, δι' ὅλου τοῦ Ἰουλίου φυτεύσας σῦκα ἐπέτυχον σφόδρα καὶ μεταφυτεύσας καὶ ἀρδεύσας εἶχον ἐξ αὐτῶν μεγάλα δένδρα καρποφοροῦντα. Terram pinguem sed siccam convenire fico, humectam fructus gratiam corrumpere et putrefacere.

Internodia) Idem in vite observant agricolae, cui ut fico media sicciora et summa parte conceptus teste Plinio 17. s. 24. ideo illinc surculi petuntur. Ex summa parte fici sumtos surculos melius provenire, testatur etiam Theophrastus C. P. III. 6. Medullam vitis, fici, punicae, ferulae, sambuci, mali carnosam esse asserit Theophrastus H. P. I. 9. Omnino ficum ut vitem in germen et cacumina niti et fructum in cacumine facilius maturare quam in duro ligno inferiore, hinc etiam particulatim fructus ferre et tempore diversos asserit Theophrastus C. P. V. 1. Ficum et vitem albam quo laetius germinent, eo uberiores fructus afferre ait Theophr. C. P. I. 25. Terram inprimis cretosam amare in Anglia, in macro vero solo et arido, tempestate sicca ingruente, facile grossos, quas nostrae regiones praecipue spectant, deiicere, annotavit arborator Britannicus *Miller.*

Squillae bulbo) Geopon. X. 45. χρὴ τὸ αὐτόῤῥιζον φυτὸν σκίλλῃ ἐμβαλόντα

bulbo intersitam strictamque vinculis collocemus. Scrobes amat altas, intervalla maiora,[h] terrae genus durum et gracile, et siccum pro utili sapore pomo-
26 rum. provenit et petrosis atque asperis: tamen potest locis prope omnibus seri.[i] quae in montanis et frigidis locis nascuntur, quia minus lactis habent, ad siccitatem durare non possunt: usus illis in viridi est, melioris magnitudinis et saporis arguti. quae nascuntur in campis et locis calidis, et pinguiores sunt et
27 in siccitate durabiles. Si genera numerare velimus, immensum est: sufficit, quod omnibus aequa cultura est. illa distantia est, quod in Caricis melius alba servatur: in locis nimie[2] frigidis praecoquas ficus seramus, quae cito veniant, ut ante imbres genus hoc possit occurrere; calidis vero et aestuosis eas, quae sero maturant. Gaudet[1] assidua fossione. per autu-

Vsque ad *scrobes* om. Cr. (h) *et magna intervalla propter longitudinem radicum eius.* Cresc. deinde reliqua omittit usque ad s. 27. *in locis nimie.* (i) *fieri* Erf. mox om. *locis.* (2) *In locis frigidis ficum seramus — eam*

φυτεύειν. τινὲς ἅλμῃ βρέξαντες τὸ φυτὸν κατατίθενται. κάλλιον δὲ εἴτε φυτὸν εἴτε κλάδους τὶς μέλλοι φυτεύειν, ἀποβρέχειν αὐτὰς εἰς βοείαν κόπρον. ἕτεροι μετὰ τοῦ φυτοῦ ἄσβεστον ζῶσαν καταβάλλουσι καὶ οὐκ ἀποτυγχάνει τὸ φυτευόμενον. εἰδέναι δὲ χρὴ, ὅτι γηρῶσα ἡ συκῆ πολυφορώτερά ἐστι. τινὲς τέφραν, ἄλλοι δὲ μίλτον ἐπιβάλλουσι ταῖς ῥίζαις. Plinius 16. s. 54. genus quoddam ficorum, non omnes, senecLute fertilius esse ait. Cineres radicibus fici appositos efficere ait Theophrastus C. P. V. 7. ne vermes noceant, vel ut radices salibus cinerum alantur. De rubrica trunco fici circumlita testatur etiam Democriti fragm. in Fabricii Bibl. Gr. IV. p. 336. Contra vermes taleam scillae infigunt, et cineres radicibus truncique rimis adspergunt Geoponica X. 46. ubi κονιὰν male vertunt Interpretes calcem. Scillam incrementum augere taleae et vermes arcere tradit Theophrastus H. P. II. 7. Aristoteles de Plantis I. 6. συκαῖ ὡσαύτως ἄγριαι εἰς τὴν γῆν ἐξαπλωθεῖσαι συμβάλλονται τὰ πολλὰ ταῖς κηπαίαις συκαῖς. quae ex versione integriora sic posuit Albertus: *cum ficus sylvestres colliguntur et expanduntur in terram super radicem ficuum hortensium, conferunt multum fructificationi earum.*

Ficus seramus) Cresc. *ficum servamus vel seramus, quae cito — eam quae seratur maturat.* Sic antiqua mea, sed Basil. *ficum seramus — serius* maturat.

Gaudet) Male Cresc. Basil. *gaude-*

mnum proderit, si stercus admoveas, praecipue de aviariis. recidenda[m] sunt in ea quae aut putria aut male nata repereris: et ea ratione putanda est, ut inclinata per latera possit expandi.[n] In locis humectis 28
ficus saporis obtusi est, cui circumcisis contra hoc radicibus aliquantus cinis debet affundi. Aliqui inter ficarias caprifici arborem serunt, ut non sit necesse per singulas arbores pro remedio eadem poma suspendi. Mense Iunio circa solstitium caprificandae sunt arbores

quae serius maturat Cr. *cito proveniunt — sero maturant* Lovan. *eam quae sera maturat* Vinc. Leid. Br. (l) *gaudent* Erf. mox *putrida* habet. Cresc. *gaudetur — fossione, cui multum proderit si per — apponas maxime de armentis.* Cr. sed *aviariis* recte Lovan. (m) *rescindenda sunt in ea quaecunque aut putrida — reperies* Cresc. *recidenda — putria — reperis* Lovan. (n) *incidi* Lugd. (o) *serra* Asc. et Comm. *sera* G. Gym. *serta* I. B. Br.

tur — maxime de armentis. Recte enim antiqua mea *gaudet — aviariis* habet.

Aviariis) Post haec Cresc. habet haec: *formatur ficus in locis frigidis ut unum solum habeat stipitem a terra modicum elevatum; sic enim melius a frigore defendetur; in locis vero calidis unam vel plures, dummodo non ultra tres vel quatuor stipites habeat, pro domini voluntate rescindenda sunt* etc.

Putria) Theophrastus C. P. III. 10. ἴδιον δ' ἐπὶ τῆς συκῆς. μόνη γὰρ διακαθαίρεται μικρὸν πρὸ τῆς βλαστήσεως. αἴτιον δ' ὅτι τότε μάλιστα εὐσύμφυτος. Aliam putationem reprobat etiam Bernard. p. 154 — 157. qui ramos etiam laetos nimis, altero demum anno fructiferos, decidi in ficetis vetustis vult. Rectum is ficorum statum magis probat, quo melius segetes sub illis consitae provenire possint. Deinceps *et* ante *ea ratione* omittit Brusch. Eadem *medio* pro *remedio habet.*

Mense Iunio) Columella XI. 2. 56. *mense Iulio: quin etiam tempus est ficulneis arboribus caprificum suspendere, quod quidam existimant idcirco fieri debere, ne fructus decidat et ut celerius ad maturitatem perveniat.* Vnde satis apparet, romanis agricolis ignotam fuisse caprificationem ab incolis graecarum Archipelagi insularum olim excogitatam. Nullibi scriptores romani rei rusticae eius meminerunt; et Columella mentionem eius ex graeco aliquo scriptore transtulit. Palladius aperte ex Geoponicis mutuatus est ea quae docet. Alia et diversa minusque operosa remedia adhibet Cato c. 94. ut grossos teneant, qui sunt fructus per hiemem prorumpentes, immaturi vere. Plinius 15. s. 21. *Ideoque ficetis caprificus praemittitur ad rationem venti, ut flatus evolantes (culices) in ficus ferat. Inde repertum ut aliunde quoque illatae et inter se colligatae inicerentur fico; quod in macro solo et aquilonio non desideratur: quoniam sponte arescunt loci situ, rimisque eadem quae*

culicum opera, causa perficit. Nec non ubi multus pulvis; quod evenit maxime frequenti via apposita. namque et pulveri vis siccandi, succumque lactis absorbendi, quae ratio, pulvere et caprificatione hoc quoque praestat, ne decidant, absumpto humore tenero, et cum quadam fragilitate ponderoso. Ita plane Theophrastus de Caus. Pl. II. 12. ubi monet, etiam serotinas ficos fructum abiicere non solere; ideoque hoc genus locum aquosum melius ferre, et rigatione adiuvari. Teste eodem cap. 13. alii arenam inspergebant fructibus; alii caprificatione abstinebant, quoniam fructus ita fiebant deteriores. Et qui vendebant ficos, praedicabant publice, se ἀνερίναστα σῦκα vendere. Haec fuisse rubra, varia et robusta, ἀνερίναστα contra alba et imbecillia, testatur idem H. P. II. 9. ubi addit, quae ad Palladii locum inprimis pertinent: φασὶ δὲ ἐρινάζειν καὶ τὸ πόλιον ὁπόταν αἰγίπυρος ᾖ πολὺς, καὶ τὴν τῆς πτελέας κύπεριν. ἐγγίνεται γὰρ καὶ ἐν τούτοις θηρίδια ἄττα, κνίπες, οἳ ὅταν ἐν ταῖς συκαῖς γένωνται, κατεσθίουσι τοὺς ψῆνας. ἄκος δὲ τούτου φασὶν εἶναι τοὺς καρκίνους προσπερονᾶν. πρὸς γὰρ τούτοις τρέπεσθαι τοὺς κνῖπας. Denique adiicit, in agro Megarico et Corinthiaco caprificatione non uti incolas, nec Italiam opus habere caprificatione, quia fructum ficus ibi non abiiciat. Ibi περὶ γὰρ Ιταλίαν Ald. et Basil. editio male scripta habent Ατταλίαν. In verbis reliquis R. Constantinus emendabat ὅπου ἂν αἰγίπυρος πολὺς — πτελέας κνιπῆραν. De ulmo prius videamus. Hoc est callum ulmi in foliis repertum quod dicit Palladius. Alibi vocat Theophrastus H. P. III. 8. τὸ θυλακῶδες. Idem III. cap, 14. de ulmo: ἄκαρπον δὲ νομίζουσιν. ἀλλ' ἐν ταῖς κωρύκοις τὸ κόμμι καὶ θηρία ἄττα κωνωποειδῆ φέρει. τὰς δὲ κάγχρυς ἰδίας ἔχει τοῦ μετοπώρου πολλὰς καὶ μικρὰς καὶ μελαίνας. quae Plin. 14. c. 11. inepte ad Corycum Ciliciae montem transtulit, κώνωπας culices interpretatus. Dioscorides I. 111. τὸ δὲ ἐν ταῖς φύσαις κατὰ τὴν πρώτην ἐκβλάστησιν εὑρισκόμενον ὑγρόν. Paulus Aegineta V. 60. τὸ πτελέας ἐν τοῖς θυλακίοις ὑγρόν. Dioscorides Alexiph. c. 22. κόμμι πτελέας ἢ τὸ ἐν τοῖς φύλλοις τῆς πτελέας ὑγρόν. Plinius 24. s. 33. *humor in folliculis arboris huius nascens cuti nitorem inducit faciemque gratiorem praestat.* Nicander Alexipharm. 109. gummi hoc contineri ait πτελέης ὄσχαις i. e. folliculis; quem locum recte interpretatus est Bodaeus ad Theophrastum p. 217. Intelliguntur folliculi, qui variis insectorum generibus praebent et alimentum et habitaculum in foliis ulmi ex punctura ibique deposito ovo matris enati, succumque arboris affluentem et tandem in gummaceam massam concretum continentes. Aphidis genus in folliculis foliorum ulmi habitans descripsit et pinxit post Reaumur Insect. III. tab. 25. von Gleichen Monographia anni 1770. Sed genus hoc non intellexit sed cynipum, quod plantarum folia et teneros surculos pediculosque arborum perforare et deposito ibi ovo gallarum speciem efficere solet. Cynipem fici descripsit Hasselquist Itiner. p. 465. Forskal Descript. Animal. p. 83. et Florae p. 180. Simile huic genus folliculos ut aliarum arborum, ita et ulmi foliorum efficit et habitat, etsi ab aliquo descriptum fuisse nondum comperi. Hoc igitur et simili in virga abrotani nato utebantur olim Graeci in caprificatione in vicem caprificorum. Theophrastus idem de cynipe

fici, id est, suspendendi grossi ex caprifico lino velut serta[o] pertusi. Si hoc desit, abrotani virga suspenditur, aut callum, quod in ulmeis foliis invenitur, aut arietina[p] cornua circa radices arboris obruuntur; vel truncus arboris, quo loco turget,[q] scarificandus est, ut possit humor effluere. Ne vermes patiatur, 28
ramum terebinthi vel lentisci talcam cum plantis fici cacumine ponemus inverso. uncinis aereis[r] tollendi

R. I. I. Lugd. *sera* vel *seta* Vinc. (p) *arietina — obruuntur* omitt. Lugd. (q) *tumet — fluere, ne vermes creet, qui si creati fuerint, uncis ferreis trahantur seu tollantur a fico.* Cresc. sed ibi antiqua mea *uncinis* habet.

polii at aegipyri affirmat, lectione tamen aius loci partim dubia. Haec quidem veterum testimonia scriptorum satis demonstrant, caprificationis usum fuisse excogitatum ad maturandos ficorum fructus, minime vero ad foecundandos, et ex caprificorum pollinem masculum ad foemineos flores transferendum. Quae quidem opinio recentiori demum aetate orta est; cum primum de floribus intra fructum latentibus dispicere coeperunt viri docti. Verum in eodem fructu flores et masculos et foemineos adesse hodie novimus, igitur foecunditate aliena non est opus fructibus; sed foraminibus ab insectis factis aër admittitur atque ita fructus citius maturatur; quod in pomis vermiculosis fieri videmus. Ita Siculi etiam quidam hodieque acu umbilicum fici perforant; Galli Provinciae calamo oleo peruncto umbilicum pungunt; itaque fructum maturant. Vtuntur tamen hodieque Siculi et Melitenses caprificatione, ut ex Sestini et Godeheu de Reville scriptis novimus. Insularum archipelagi morem descripsit Tournefort Itiner. T. I. p. 130. At tamen recte caprificationis usum eum esse, quem tradidi ex veterum scriptorum sententia, vidit egregius *Du Hamel* Traité des Arbres Fruitiers T. I. p. 210. cuius sententiae accessit Murray Appar. Medic. T. IV. p. 583. nec debebant viri docti dubitare de eo usu, quem tam aperte tradunt veterum auctorum scripta. Ficos caprificatas peiores fieri, monuit etiam Theophrastus; easdemque ob cynipum ova et larvas, relictas in fructu, furno exsiccandas esse, eoque facto saporis gratiam amittere monuit Du Hamel aliique. Ceterum noster grossos lino pertusos velut serta appendi vult ficis arboribus. *Serta* enim recte restituit Gesner et in Thes. L. L. rectius quam ad h. l. interpretatus est. Ita noster Iulio VI. 2. *filo inserta suspendunt — serta quae appensa sunt auferantur.* Siculi serta eiusmodi grossorum caprifici *Scaltaioli* vocant, teste Sestini Epistol. Sicul. T. II. p. 125. vers. germ. Denique de caprificatione omnium optime Bernard p. 72 seqq. qui mecum facit, et cinipes monet caprificorum fructus praeferre in cibo.

Vncinis aereis) ferreos habent Cr. et Vinc. sed noster supra sect. 4.

sunt vermes[s] ex fico. Alii amurcam alii veterem urinam ablaqueatis radicibus miscent. Alii bitumen[t] et oleum aut solam calcem vivam latebris vermium allinunt.[v] Si formicae molestae sunt, rubrica butyro et pice liquida mista circa truncum debet induci. Alii coracinum piscem[x] contra formicas in arbore suspendendum esse confirmant. Si fructus suos velut aegra proiiciet,[y] alii rubrica aut amurca insulsa mista aqua arborem linunt; vel cancrum fluvialem cum ramo

(r) *vel ferreis* addit Vincentius. (s) *vermes* om. Lugd. (t) *vitimen* Lugd. (v) *apponunt* Cresc. *allinunt* Vinc. bis. Vulgo *liniunt*. Br. *linunt — butiro*. deiode *includi* pro *induci*. (x) *coracinam* Br. *coracium* Erf. deinde *suspendendas* Br. (y) *proiiciat* E. *proiicit*, *aliqui radici terebratae cuneum infi-*

clavo aeneo de malo punica purgantur. Aetius de Alexipharm. c. 55. ἀγκίστροις ὅμοια σιδήρια ποιοῦντας διὰ τῶν χασμάτων τῶν ἐν τοῖς στελέχεσιν καθιέντας ἕλκειν τοὺς σκώληκας iubet. Coccum Linn: intelligi puto; cochleam dixit Plinius.

Coracinum) Idem remedium habet Paxamus Geopon. XIII. 10. Coracinum in Aegypto praecipuum definire non licet. Plinius 17. s. 47. contra formicas: *Has abigunt rubrica ac pice liquida perunctis caudicibus, nec non et pisce suspenso iuxta in unum locum congregant, aut lupino trito cum oleo radices linunt*. Addit: *Fici, cum Vulcanalibus tonuit, cadunt. Remedium est, ut ante stipula hordeacea areae stringantur*. Vulcanalia decimo Kaleodas Septembres assignat Calendarium rusticum apod Gruterum p. 133.

Velut aegra) Remedia varia habent Geopon. X. 48. veluti mora trunco allita, salem et algam marinam radicibus apposita, rubricam luna plena trunco illitam. Cancrum affigere alios, refert Theophrastus loco supra apposito, sed diverso, ut videtur, consilio, quod non satis intelligo, nec video, quem usum alga marina et fascis lupinorum appensus habeat ad succum nimium fici detrahendum. Scarificationem trunci ferre malum vitem, punicam ficum et quaecunque arbores resinam ferunt, aonotat Theophrastus H. P. IV. 19. atque inde Plinius 17. s. 37. no. 9. Theophr. C. P. V. 12. τοῦτο γὰρ αἵ τε διακόψεις ποιοῦσι τῆς συκῆς ὅταν ἄρχηται βλαστάνειν ὅπως μὴ παλίσκιος οὖσα παχύνῃ τὸν ὀπόν. Scarificationem adhibet in alio usu Gratius Gyneg. versu 145. Ceterum formicae ut plurimum sequuntur coccum, foliis adhaerentem, etsi etiam ficorum dulcedine allectae. Latebras vermium h. l. de cerambycis larvis, quem cerasten fici dixit Theophr. H. P. IV. 16. interpretatur Bernard Mémoire sur le figuier p. 213. etsi plures larvae insectorum habitant in ligno ficorum. Remedium vanum esse, monet idem Bernard; latebras enim foramina demum indicant, per quae perfecta insecta avolaverant.

rutae suspendunt; vel algam marinam, vel fascem lupinorum; vel radici terebratae cuneum figunt, vel securi arboris corium saepe proscindunt. Cum folia producere incipiunt fici,[a] ut fructum multum et pinguem ferant, in principio germinis cacumina summa decutimus,[b] vel illud tantum cacumen, quod ex arboris medietate procedit. Si maturam ficum vis serotinam[c] 31
facere, incipientes grossos decute, cum illis fabae fuerit magnitudo. Vt ficus cito maturet, succo[d] cepae longioris cum oleo et pipere mixto unge poma, quando grossi incipiunt subrubere. Aprili mense ficum debemus inserere inter corticem: vel si novellae arbores

gunt. Cresc. reliquis omissis, sed ibi antiqua mea habet *figunt.* (z) Ita Lugd. pro *liniunt.* (a) *procedere incipient fici.* E. *cum folia incipit producere. Fici ut multum — faciant fructum* Cr. (b) *decidamus* Cr. *decidimus* Lov. *vel hoc tantum cacumine* Cresc. *vel hoc tant.* Br. (c) *serotinam* omitt. Erf. et mox *fuerit discute* Vinc. (d) *suco caepae* hic et saepe Lugd. *suc-*

Cacumina summa) Theophrastus H. P. II. 8. de fici cultura haec habet: οὐ γὰρ ἀποβάλλειν ἀνάπαλιν φυτευθεῖσαν, ἔτι δὲ εὐβατοτέραν γίνεσθαι. οὐκ ἀποβάλλειν δὲ οὐδὲ ἐάν τις ἀποκλάσῃ φυομένης εὐθὺς τὸ ἄκρον. (Basil. editio male καρπὸν) συκῆ δὲ εὐβλαστοτέρα ὑδρευομένη τὸν δὲ καρπὸν ἴσχει χείρονα πλὴν τῆς λακωνικῆς. αὕτη δὲ φίλυδρος — οἱ δὲ καὶ τὰς συκᾶς ὑποσκάπτουσιν ἔνθα τούτου δεῖ. — τῶν δὲ συκῶν πρὸς τὸ περιτέμνειν (τὰς ῥίζας) καὶ τέφραν περιπλάττουσι, καὶ κατασχάζουσι τὰ στελέχη, καὶ φασι φέρειν μᾶλλον. ubi εὐβατοτέραν Plinius interpretatur *scansilem fieri.* Idem 17. s. 43. *ficorum succus turgido cortice incisuris in obliquum levibus emittitur; ita fit, ne decidant fructus — nam caprificatio maturat.* Geoponica X. 45. aiunt, si velis ficum non crescere in altum, clavam (κόρυναν) esse inversam plantandam. Plinius VI. cap. 14. *surculi inseruntur et inversi, cum id agitur, ut minor altitudo in altitudinem se fundat.* ubi *inseruntur* est pro *seruntur.*

Si maturam ficum) ex Columella *Koelerus* malebat legi: *non natura.* Ego contra in Columella malim *At si voles ficum quamvis maturam seram facere.*

Succo cepae) Geoponica X. 51. eodem effectu fimum columbinum cum oleo et pipere mistum iniiciunt; postea addunt, ea mistura grossos esse illinendos. ubi vereor, ne vitiose κόπρος περιστερῶν ipsis grossis illinatur; etsi eandem fere cum succo cepae vim siccandi habet. Ceterum cepa longior videtur intelligi gethyum, quod pene sine capite cercivis tantum longioris est, teste Plinio XIX. c. 6.

sunt,[e] fisso ligno, quod statim [f] operiendum est et [g]
32 ligandum, ne ventus introëat. Melius comprehendunt, si circa terram recisa inserantur arbusta. Aliqui et Iunio mense inserunt. Surculus legendus est anniculus: inutilis enim creditur [h] maioris vel minoris aetatis. Inoculari ficus locis siccis Aprili, humidis [i] melius Iunio [2] mediante poterit, Octobri mense locis tepidis. Propagari ficus ramis potest. inseritur autem in caprifico, in moro, in platano, et oculis et surcu-
33 lis. Ficus virides servari possunt vel in melle ordinatae, ne se[l] invicem tangant, vel singulae intra viridem cucurbitam clausae, locis unicuique cavatis, et item [m] tessera, quae secatur, inclusis, suspensa ea

cum cepae Cr. *suco* Lov. *grossa* Cr. (e) *sint, scisso ligno statimque cooperiendum est* Cresc. (f) *statim* om. Pol. (g) *et lig.* om. Pol. (h) *creditur* om. Erf. *aetatis. item inoculari sive implastrari et ad buccellum inseri potest mense Maio et Aprili, Iunio et Iulio. Inseritur autem in caprifico — et in platano.* Cresc. ubi Lovan. addit: *et in se multo melius.* Idem pro *anniculus* habet *a vinculis.* (i) *humidis* om. P. Lugd. Erf. (2) *Iulio* Lugd. Br. (l) *se contingant* Pol. et Cr. *contingant* etiam Vinc. qui *in* ante *melle* omisit. (m) *iterum* Vinc. bis. *sequatur* Br. (n) *lectas* om. Erf. *separatis*

Inoculari) Infra Aprili 5. *nunc etiam ficum debemus inserere in ligno vel sub cortice — et eam locis siccis inoculare.* Geoponica III. 6. mense Iunio et postea ficos asserunt inseri et inoculari. X. 52. inseri ficos docent vere, aestateque usque ad solstitium hiemale seu brumam, platano quidem et sycamino i. e. moro, Cato c. 41. vere inserit; Varro I. 48. 8. etiam aestate. Iulio et Augusto Columella XI. 2. 59. ipsam ficum singulis ramis insitos aliarum arborum surculos excipere atque ita solam horti speciem praebere ait Iulianus Imp. Epistol. 24. Moro insitam ficum aestate perire vidit Bernard p. 145.

Tessera) Geoponica X. 56. τῶν νεαρῶν κολοκυντῶν χρὴ ἐξαιρεῖν ἐκ τῶν πλαγίων μέρη τινὰ σπληνίοις ἐοικότα, καὶ γλύφειν καθάπερ θήκας, εἶτα ἐντιθέναι εἰς ἕκαστον ἓν καὶ ἐπιπωμάσαι τοῖς ἀφαιρεθεῖσι σπληνίοις καὶ κρεμᾶν ἐν συσκίῳ τόπῳ φυλαττομένους πυρὸς καὶ καπνοῦ ἀναφορὰν — τινὲς ἐν μέλιτι διατιθέντες τὰ σῦκα, ὥστε μήτε ἀλλήλων μήτε τοῦ ἀγγείου ψαύειν, πωμάσαντες ἐῶσιν. ἕτεροι ὑέλινον ποτήριον ἤ τι ἄλλο τῶν διαφαινόντων ἐπικαταστρέφουσι τοῖς σύκοις πρᾴως, περιπλάττοντες κηρῷ, παραπνοὴν μὴ ἀπολείποντες καὶ παραμένει ἀμάραντα. Est igitur *tessera* quadrata fere cucurbitae pars essecta. Phlomidis folia, caricis interposita, incorruptas servare, testatur Dioscu-

cucurbita, ubi non sit fumus vel ignis. Alii missas ficus recentes minus maturas in novo vase fictili lectas[n] cum pediculis et a se separatas recludunt, et in dolio vini pleno vas natare permittunt. Martialis 34
dicit Caricas per genera multa servari, cum ratio una sufficiat. Ergo hoc genere, quo Campania tota custodit, servare debemus.[o] in cratibus ficus expanditur usque ad meridiem, et adhuc mollis in qualum refunditur.[p] Tunc calefacto furno[q] ad panis coquendi modum, suppositis tribus lapidibus ne ardeat qualus, includitur,[r] et clauso furno ubi discocta ficus fuerit,

Br. (o) *Siccantur autem et servantur hoc modo quo Campania tota custodit* Cr. (p) *retunditur* Vinc. bis. (q) *ad panis usque ad ubi bis cocta* omitt. Cr. addit tamen Lov. ubi *qualis includitur.* (r) *includitur etiam*

rides IV. 104. atque inde Plinius 25. s. 74. *Tessellam* oblongam cucurbitae exsectam habet Apicius IV. 5.

In novo vase) Geoponica X. 56. ἡνίκα μέλλεις πωμάζειν τοὺς πίθους τῶν οἴνων, λαβὼν χύτραν καινὰν ἢ ἕτερον ἀγγεῖον οὐ στρόγγυλον, ἀλλὰ κατ' ἐπιταγὴν ὡσανεὶ τετράγωνον τὸν πυθμένα ἔχον, εἶτα ἀφαιρῶν τὰ σῦκα μικρὸν ὠμότερα μετὰ τῶν πεισμάτων ἤτοι τῶν ὀμφαλῶν, τουτέστι μετὰ τοῦ μέρους ἀφ' οὗ ἐπὶ τῷ δένδρῳ ἤρτηται, ἐντίθει ταῦτα εἰς τὴν χύτραν κούφως ἀπέχοντα ἀλλήλων, καὶ πωμάσας ταύτην ἐπιμελῶς ἔμβαλλε εἰς τὸν πίθον ὥστε ἐπιπλεῖν, εἶτα κάλυψον τὸν πίθον καὶ ταῦτά σοι διαμενεῖ οἷα ἐνέβαλες, ἐὰν μὴ ὀξίσῃ ὁ οἶνος.

Qualum) Geoponica X. 54. ἐὰν διὰ σπυρίδος ἐγκρεμασθῶσιν εἰς κλίβανον, μετὰ τὸ τὸν ἄρτον ἀφαιρεθῆναι καὶ εἰς κεράμιον καινὸν ἐμβληθῶσιν εὐπίσσωτον. χρὴ δὲ τὰ σῦκα ἀφαιρεῖν μετὰ τοῦ πυθμένος ἐξ οὗ προσήρτηνται, καὶ ἅλμην μετ' ἐλαίου ἐκζεζεσμένην ἐπιῤῥαίνειν ἐν ἡλίῳ καὶ ἐμβάλλειν εἰς τὸ ἀγγεῖον καὶ περιχρίειν πηλῷ καὶ δροσίζειν μίαν νύκτα καὶ τιθέναι ἐν ἀγγείῳ. Vides, umbilicum, πυθμένα, πεῖσμα graece dici, qui latine est pediculus. Contra tineas, erodentes ficos, remedium aliud excogitare non potuit Bernard p. 111. qui morem Galliae improbat, ubi ficos siccatas in sole demergunt in aquam ferventem, deinde iterum siccant, quo facilius tineae cum ovis necentur.

Furno) Ita fere ficos caprificatas (ἐρινασтούς) assicari solere, ob insectorum innidulantium reliquias, sed saporis gratiam fere omnem amittere deterioresque esse quam sole siccatas, monuit praeter alios Gallus Du Hamel, ut paulo antea retuli, et Bernard p. 107.

Discocta) Vincent. *decocta*; haud scio an rectius. Gesner apposuit locum Plinii 29. s. *quidam duas virides* (lacertas) *in decem sextariis olei ve-*

sicut est calida, interpositis foliis suis in vas [s] fictile conditur bene picatum, [t] densius pressa, et operculo diligenter [v] obducitur. [x] Si pluviis abundantibus crates [y] non possis expandere, sub tecto eas ita ponis, [z] ut semipede erigantur [a] a terra, et eas ad vicem solis cinis calidus [b] subiectus vaporet, et subinde ficus, sicut est divisa, vertatur, [c] ut ficorum coria siccentur et pulpae: tunc duplicatae [d] in cistellis serventur aut loculis. Alii maturas mediocriter ficus et divisas in

clauso Vinc. bis. *ubi eum decocta* Vinc. bis. *bis cocta* Cresc. (s) *inter vas* Vinc. Deinde *clauditur* Cr. *claudatur* Lov. (t) *bene picatum* om. Vinc. bis. (v) *diligentius* Vinc. bis. Cr. Lov. (x) Hinc usque ad finem s. 36. omitt. Pol. (y) *Sed pluviis — si soli non possis* Vinc. bis. *non potes* Cresc. recte Lov. (z) *reponis* Erf. *compones* Cr. recte Lov. *pones* Vinc. bis. (a) *erigatur* Cresc. (b) *calidus* omitt. Br. Lugd. Erf. *ad lucem solis cui subiectus vaporet subinde* Cr. recte Lov. *ad invicem solus cinis subiectus* Vinc. bis. *ad invicem* Br. (c) *tergatur — et ficorum folia* Vinc. bis. *caria et pulpae* Cr. (d) *duplicata — servetur* Br. *duplicata servantur* Cresc. recte Lovan. *pulpae deinde sublata* Vinc. bis. (e) *coctas* Cr. *totas* Lov. *recipiunt nocte sub tecto*

teris discoquant. sed ille plane alienus est ab hac notione. Lacertae enim ita rediguntur coctione in unguentum aliquod. Praeterea ipse Gesner varietatem hanc librorum (non nominatorum) apposuit. *supp. lapidibus fuerit ficus cocta — interposita foliis.* Supra noster I. 29. 2. discocto farre ac refrigerato leviter ordei pascit pullos gallinaceos; ubi etsi libri alii *decocto* et *discreto* habent, vulgatum tamen praefero. Discoctum enim far seu granea pullis melius convenit, quam ficus h. l. dicitur discoqui et in pultis quasi speciem redigi.

Foliis suis) Alii folia phlomidis interponebant, teste Dioscoride IV. 104 et Plinio 25. s. 74.

Cinis calidus) Vocem *calidus* damnant plurimi libri. In Crescentio antiqua mea pro *cui* habet *cuius*. Voluit dare *cinis*.

Duplicatae) Hinc duplices fici Vegetio I. 38. 6. I. 56. 17. et Horatio Serm. II. 2. 122. ubi recte Scholiastes interpretatur bifidam. In Plinio 20. s. 23. inepte explicat Harduinus. Caricae scilicet erant vel integrae, vel bifidae vel multifidae, teste Aristotele Problem. XXII. 7. Bifidas omnium dulcissimas esse ait, multifidas nimium exsuccas et insipidas, integras humorem crudum servare. Vocat ipse δίχα ἐσχισμένας, πολυσχιδεῖς, et ἀσχιδεῖς. Pessime h. l. duplicatas pulpas Gesner interpretatur compressas, inculcatas contractasque; nec de fico duplice verbulum addidit. Male etiam negat pulpas ficorum siccari debere. Quin ita cito mucore obducentur non siccatae et nimis succulentae.

cratibus expandunt toto [e] sole siccandas, et recipiunt eas nocte sub tecta. Nunc [f] ficulnea cacumina obruuntur utiliter, cum tumescunt, ut plantas faciant, is earum copia non abundat. Vt etiam varios fructus 36 una ficus exhibeat, ramos duos nigrae et albae arborum [g] inter se ita vinculo stringis [h] ac torques, ut germina [i] miscere cogantur. sic obruti et stercorati et humoribus iuti, [k] ubi prodire coeperint, germinantes oculos aliqua sibi [l] annexione conglutina. [m] tunc germen adunatum parturiet duos colores, [n] quos unitate dividat, [o] divisione coniungat. Nunc et pirus vel malus 37

Cresc. recte Lov. *eas* om. Br. *sed recipiunt nocte* Vinc. bis. *et percipiunt nocte* Erf. (f) *tunc* Erf. (g) *ambarum ita inter se* Lugd. *albae arboris* omisso *inter se* E. *arborum* omitt. Cr. VIII. 7. (h) *constringes* Cr. *stringe* Lov. (i) *inter se* addit Vinc. bis. (k) *adiuti* Cresc. *viti* pr. antiq. et Lov. (l) *inter se* Lugd. *aliqua adiunctione* Cr. *admixtione* Lovan. (m) *conglutinata* Lugd. *conglutinent* Vinc. bis. (n) *ut quos* Vinc. bis. (o) *dividet et*

Nunc ficulnea) Haec alieno loco inserta et ex superioribus repetita fuisse videntur.

Albae arborum) Pontedera *arborum* omitti malebat, quod fecit Cresc. ubi VIII. 7. antiqua mea habet: *albae ita se vinculo stringes — humoribus viti* (voluit *iuti*) *aliqua sibi adnexione.*

Conglutina) Male Vincentius *conglutinent*. Paulo antea ex Cresc. malim *adiuti*. Geoponica X. 53. τοὺς κλάδους τοὺς τοῦ αὐτοῦ χρόνου ὄντας κατάθου ἐν βόθρῳ καὶ κόπρισον καὶ πότισον. ὅταν δὲ βλαστήσῃ, πάλιν ἀμφοτέρους τοὺς ὀφθαλμοὺς σύνδησον ἐπὶ τὸ αὐτὸ, ἵνα ἓν στέλεχος γένωνται, καὶ μετὰ δύο ἔτη, εἰ βούλει, μεταφύτευσον — ἀσφαλέστερον δέ τινες — δύο σύκων διαφόρων κεγχραμίδας συνδήσαντες ἐν ὀθονίῳ φυτεύουσι καὶ μεταφυτεύουσι.

Quos unitate) Malim cum Vincentio *ut quos*. aut cum Cresc. *dividet et coniunget*. Ceterum h. l. adiiciam, quod ex libro de Vaporibus retulit Vincentius Speculi naturalis IV. cap. 97. etsi ad h. l. proprie non pertinet, sed potius ad naturam lactis ficulnei iudicandam facit, cuius olim fuit magnus usus in lacte coagulando. De eo ita liber sui temporis egregius: *In hieme cum auferuntur a ficu cortices a lacte viscoso destitutae et ponuntur in ovorum albumine, non attrahunt, nisi albumen viscosum, et ideo remanet albumen aquosum sine aliqua viscositate.* Denique in solo calcareo succum ficorum arborum viscosum, crassum et subacrem fieri, in siliceo contra, quod quarzosum hodie dicunt, magis aquosum et subamarum, annotavit Girand Soulavie Histoire naturelle de la France méridionale Vol. I. Partie II.

inseri ac seri potest, et cydonia et prunus inseritur, et sorba ponuntur et morus, nono Calendas[p] Apriles die,[q] et inseruntur pistacia, et locis frigidis pini semen aspergitur.

XI. Hoc mense comparandi sunt boves, qui tamen, sive de nostris capiantur armentis, sive emantur, idcirco nunc comparabuntur[a] utilius, quia necdum sagina temporis[b] pleni[c] aut celare possunt fallaciam venditoris et vitia sua, aut repugnando[d] domiturae
2 contumacem pleni roboris exercere fiduciam. Haec tamen signa spectanda[e] sunt in bobus, seu de nostro seu de alieno grege fuerint comparandi, ut sint boves novelli, quadratis et grandibus membris, et[f] solidi corporis, musculis (ac[g] toris) ubique surgentibus,[h] magnis auribus, latae[i] frontis et crispae, labris[2] oculisque nigrantibus, cornibus robustis ac sine curvaturae pravitate lunatis,[l] patulis naribus,[m] et resimis,[n]

divisione Cr. recte Lov. (p) Ita pro *Calendarum Aprilium* scripsi ex I. B. R. Br. (q) *die* om. P. *pistacea* et antea *cydonea* Br.

XI. (a) *parabuntur* Lugd. E. Br. (b) *corporis* Vinc. (c) *plena ut — possint* Vinc. (d) *ad repugnandum* Br. Erf. et Vinc. bis. (e) *expectentur* Cr. *spectentur* Lov. (f) *et* om. Cresc. ante *grandibus* Lov. omitt. etiam *et*. (g) *actoris* om. P. Vinc. bis, et Cresc. Igitur inclusi. (h) *turgentibus* Vincentius. (i) *lata fronte et crispa* P. et Cr. (2) *labiis* Cr. recte Lovan. (l) *limatis* Cr. *liviatis* Lov. (m) *auribus et simis* P. *naribus et summa* *cer-*

XI. *Grege*) Hoc totum caput est ex Colum. VI 1. translatum.

(*Quadratis*) Recte Schoettgen ex Columella corrigit *quadrati*. Columella de canibus VII. 12. *probatur quadratus potius quam longus aut brevis*, Suetonius Vespas. c. 20. *Statura fuit quadrata, compactis firmisque membris*.. ubi Ernesti ex Philostrato ῥῖνα τετράγωνον in laude positam similiter attulit. De Gallinis Columella VIII. 2. *robusti corporis quadratae*. Celsus II. 1. *corpus habilissimum quadratum est neque gracile neque obesum. Nam longa statura — matura senectute conficitur, gracile corpus infirmum* etc. Verba *et solidi corporis* ex glossa nata suspicor; etsi nec sequentia verba *musculis — surgentibus* sunt in Columella.

Auribus) Colum. *hirtas* laudat.

Latae frontis) Crescentii lectionem merito probabat Pontedera. Ita etiam Columella.

Lunatis) Columella nigrantia robusta et procera probat. Procero op-

cervice torosa[o] atque[p] compacta, palearibus largis
et circa genua fluentibus, pectore grandi, armis va-
stis,[q] ventre non parvo, porrectis lateribus, latis
lumbis, dorso recto et plano, cruribus solidis,[r] ner-
vosis et brevibus, ungulis magnis, caudis longis ac
setosis, pilo totius corporis denso[s] ac brevi, rubei
maxime coloris aut[t] fusci. Melius autem boves[v] de 3
vicinis locis comparabimus, qui nulla[x] soli aut aëris
varietate tententur.[y] aut si hoc deest, de locis similibus
ad similia transferamus.[z] Illud ante[a] universa curandum
est, ut viribus ad trahendum comparentur aequales,
ne valentioris[b] robur alteri procuret exitium.[c] In
moribus[d] haec consideranda sunt.[e] Sint[f] arguti, man-
sueti, timentes hortamen[g] clamoris ac verberis, cibi[h]
appetentes.[i] Sed si regionis ratio patitur, nullus me-
lior cibus est, quam viride pabulum. ubi vero deest,
eo ordine ministretur, quo pabuli copia et laborum[2]

vice Cr. *et simis* Lov. (n) *resupinis* E. *resiccis* Vinc. (o) *coriosa* Cresc. recte Lov. (p) *atque* om. Vinc. (q) *robustis* Cr. Bas. *nascis* antiqua mea. recte Lov. (r) *et* addit Cr. (s) *depresso* Vinc. (t) *et* Cr. (v) *et* add. Cresc. (x) *non illa* Cresc. Basil. *in illa* antiqua mea. *qui nulla* Lovan. (y) *terrentur. vel* Cr. (z) *transferemus* Lugd. et Cr. (a) *illud est enim ante omnia* Cresc. sed *enim* omlt. Lovan. *illud autem in universo* Vinc. (b) *valentioribus* Cr. recte Lov. (c) *exercitum* Cr. recte Lov. (d) *autem* add. Cr. (e) *ut sint* Vinc. (f) *sicut* Cr. recte Lov. (g) *hortamenta clamores et verbera* Cresc. *clamoris et verberum* Lovan. *verbera* etiam Vinc. (h) *cibum* Cresc. (i) *appetentiores. Si* Vinc. (2) *laboris* Cresc. recte Lov.

ponitur curvum; lunata igitur sunt, quae sibi opposita lunae figuram effingunt, non nimis prona nec supina.

Cervice — compacta) Colum. *longam* probat.

Cruribus) Brevius Colum. *cruribus compactis ac rectis* sed *brevioribus potius quam longis.*

Si hoc deest) Haec ex Columella VI. 2. s. 12. Haud scio an latine dicatur *si hoc deest* pro *si hoc fieri non potest.* Video tamen Gesneri Thes. L. L. laudare ex Silio VI. 10. *nec cernere deerat,* et ex Capitolino in Gord. tertio c. 31. *nec defuit ut senatus de his rebus, quas non noverat, falleretur.*

Arguti) In Columella est: *propiores placidis quam concitatis sed non inertes.*

4 coget accessio. Nunc tauros quoque (quibus cordi est armenta construere) comparabit,[l] aut[m] his signis a tenera aetate submittet;[n] ut sint alti atque ingentibus[o] membris, aetatis mediae, et[p] magis quae[q] iuventute minor est, quam quae[r] declinat[s] in senium: torva[t] facie, parvis cornibus, torosa[v] vastaque cervice,
5 ventre substricto. Vaccas etiam nunc maxime parabimus. sed eligemus forma altissima, corporis[x] longi,[y] uteri capacis et magni,[z] lata[a] fronte, oculis nigris et grandibus, pulchris cornibus et praecipue nigris, aure setosa, palearibus[b] et caudis maximis, ungulis brevibus,[c] et cruribus nigris[d] et parvis, aetatis[e] maxime trimae, quia usque ad decennium[f] foetura ex his procedet[g] utilior. nec ante aetatem trimam[h] tauros[i] his
6 oportet[2] admitti. Sed erit studium diligentis amotis[l]

(l) *parabit* Vinc. (m) *et his* E. (n) *submittunt* Erf. *summit.* Br. *tauri cognoscuntur his signis* Cresc. (o) *vigentibus* Cr. et Vincentius recte Lovan. (p) Inclusit Commel. et Gesu (q) *qui in iuvent.* Cresc. et Vinc. (r) *qui* Cresc. et Vinc. (s) *declinant ad* Cr. *qui iuventute — qui declinat in sen.* Lov. *declinat* Vinc. bis. Vulgo *declinet.* (t) *parva* Cr recte Lov. (v) *tortosa* Cresc. (x) *corporum* Cr. (y) *longi* om. Cr. Basil. (z) *longi* P. et Cresc. (a) *lata* Cresc. Vulgo *alta.* (b) *laxis* addit Vinc. (c) *et paribus* addit Cresc. (d) *nigris* et om. I. B. R. Br. (e) *Caeterum mediae aetatis* Cresc. ubi antiqua mea *Caeteri.* (f) *decimum* I. B. R. Br. (g) *foetus procedit* Cresc. *procedit* etiam Vinc. bis. (h) *ante bimam aetatem eis taurus non deb. admitti, ut triennae* (antiqua mea *triniae*) *pariant* Cr. (i) *tauris* Codex Vtilii ad Nemes. 114. (2) *debet* P. (l) *vetulis amotis* P. *Custos*

Alti) Columella VI. 20. simpliciter *membris amplissimis;* sed idem addit *vegetior adspectus.* quae verbo forte voluit Palladius interpretari.

Declinat) Hanc lectionem postulabat alterum *est.* Columella simpliciter *media aetate, breviora cornua, cervicem torosiorem, ventrem substrictiorem paulo.*

Lata fronte) Ita recte Cresc. probante etiam Pontedera. Sic et Columella VI. 21.

Et grandibus) Colum. *patentibus, cornibus venustis et levibus et nigrantibus.*

Vngulis brevibus) Colum. *modicis, et modicis cruribus.* Editiones etiam primae h. l. omittunt verba *nigris et* probante Pontedera. Vide notam ad Columellam.

Trimam) Columella bimam admitti iubet, ubi vide notam. Crescentii *bimam* probat Pontedera etiam.

senioribus, novellas subinde conducere, et steriles
aratro ac laboribus deputare. Graeci asserunt, si
mares creare velis, sinistrum tauri in coitu ligandum
esse[m] testiculum; si foeminas,[n] dextrum: tamen[o]
tauros diu ante[p] abstinendos, ut, cum tempus est,[q]
acrius in causas dilati[r] fervoris incumbant. Sed his 7
armentis hieme maritima et aprica loca,[s] aestate opaca
paremus ac frigida, montana maxime: quia melius
frutetis[t] et his[v] herba internascente saturantur.[x] quam-
vis[y] circa fluvios recte propter amoena loca pascan-
tur: foetura[z] tamen aquis tepidioribus adiuvatur,[a]
unde (magis[b]) utilius habentur, ubi pluvialis aqua
tepentes format lacunas.[c] Tolerat tamen frigus hoc 8
armenti genus, et potest facile hibernare sub dio:[d]
quibus tamen septa fieri propter iniuriam gravidarum
convenit laxiora. Stabula vero utilia sunt[e] strata saxo

diligens debet vetulis et sterilibus amotis reparare novellas et — et aratro Cr. Basil. sed pr. et ant. *amotis reputare si quae novellas subinde et steriles ar. de. lab. reputare.* Lovan. *amotis novellas subinde conducere et steriles* cet. Br. *abmotis.* (m) *esse* om. Cr. (n) *feminam vel feminas* Cr. antiquus meus. (o) *tunc tauros* E. probante Ernesti. *tauros tamen* Vinc. *tamen* om. Cresc. (p) *admissuram* add. Cresc. (q) *erit admittendi* Cr. (r) *dilati* om. Cr. editt. tres. (s) *et aprica loca* om. Cr. (t) *frutectis* Vinc. (v) *his* om. Cr. (x) *saturentur* Vinc. (y) *quia quamvis* Vinc. bis. (z) *foeturae* Cresc. (a) *adiuvantur* Cr. (b) *magis* om. Cr. igitur inclusi. *utiliusque pascentur* Vinc. (c) *lascivias* Vinc. antea *fluvialis* Br. (d) *divo* Lugd. Erf. semper sic. Vinc. (e) *sunt saxo aut* om. P. *sunt saxo vel gl. aut arena vel lapi-*

Senioribus) Ex Cresc. verba *et sterilibus* addi volebat Pontedera; quod non necesse; dum enim aratro deputantur steriles, amoventur. Sic etiam Columella VI. 22. unde haec sunt ducta.

Graeci) Geoponica XVII. 6.

Diu ante) Duos menses abstinent Geoponica 17. c. 3. et Varro II. 5. 12.

Sed his) Columella VI. 2. *eiusmodi armentum maritima* etc.

Quibus) ad armentum relatum excusari tamen potest.

Propter iniuriam) ne fiat iniuria. Ita loquitur noster Martio X. 20. Nov. XIII. 5 et 6. Comparavit Foggini locum Verrii Flacci in Fastis p. 72. de robigalibus. ubi sacrificium memoratur fieri *propter sterilitatem frucum.*

aut[f] glareis aut arenis, devexa[g] aliquatenus,[h] ut humor possit elabi, parti meridianae obversa[i] propter flatus glaciales, quibus aliquis resistere[2] debet obiectus.[l]

XII. Hoc mense ultimo domandi sunt trimi boves, quia[a] post quinquennium bene[b] domari non possunt aetatis repugnante duritia. Capti[c] ergo statim domentur, qui quidem prius, cum teneri sunt,[d] frequenti[e] manus attrectatione mansuescant.[f] Sed stabulum novi boves largioribus spatiis habere debebunt, ut et ante stabulum loca[g] nullis concludantur angu-
2 stiis, et producti non[h] aliqua vitientur offensa. In ipso vero stabulo asseres transversi a terra septem[i] pedibus alti configantur, ad quos boves ligentur indomiti. Tunc eligis absolutam tempestatibus et impedimentis omnibus diem, qua capti perducantur ad stabulum. quorum si nimia fuerit asperitas, uno die ac nocte inter[2] vincula mitigentur atque[l] ieiunia: tunc appellationibus blandis,[m] et illecebris oblatorum ciborum,[n] non a latere, neque a tergo,[o] sed a fronte accedens

dibus strata Cr. (f) *atque* I. B. R. Br. *ac* Cr. Lov. (g) *advexa* Cr. antiquus meus. (h) *aliquantulum* Cr. recte Lov. *nulla* Br. (i) *adversa* Cresc. *meridiei* Lov. (2) *obsistere* Cr. edd. 4. (l) *obiectis* Cr. recta Lov.

XII. (a) *nam* Cr. *qui* E. (b) omitt. Cr. (c) *Capite* P. Vinc. et Cresc. editt. tres. (d) Ita Cr. pro *fuerint*. Ita etiam Columella VI. 2. (e) *assidue* add. Vinc. (f) *mansuescunt* nescio unde laudat Gesner. (g) *loca* om. P. (h) *nulla vit.* I. B. R. (i) *septenis* Vinc. (2) *vinculis et ieiuniis vincentur seu mitigentur* Cresc. ubi verba *vinc. seu* om. Lovan. (l) *mitig. ieiuniis* Iuntt. *ieiunio* Vinc. (m) *blandis* om. Cr. habet Lov. *et* om. Br. (n) *ciborum* om. Cr. (o) *tergo pertractet* Cr. sed Lovan. *pertr.* omisit. (p) *ad–*

Quia post) Gesner malebat *qui post*, atque ita liber Erf. Ceterum compara Colum. VI. 2.

Mansuescant) Colum. *cum adhuc teneri sunt, consuescere manu tractari.*

Vt et ante) Malim *debebunt, et ante — angustiis, ut producti nulla vitientur*. Huc ducit locus Columellae, comparandus a lectore. Et in Brusch. est *producti nulla*; deinde eadem *ligantur*, postea *conspargens* habet.

bubulcus admulceat[p] nares, et terga pertractet, mero
subinde conspergens: hac tamen cautione,[q] ne ali-
quem calce contingat aut cornu:[r] quod vitium, si
in primordiis effectui[s] sibi cessisse senserit, obti-
nebit. Tunc mitigatis[t] os et palatum salibus frica,[v]
et in gulam[x] demitte praesulsae[y] adipis librales offas, 3
et vini[z] sextarios singulos cornu infundente per fau-
ces: quae res intra[a] triduum totius saevitiae iram re-
solvet. Aliqui eos inter se iungunt, ac docent[b] onera
tentare[c] leviora, et quod utile est, si arationi paran-
tur,[cc] subacto prius solo exercendi sunt, ut novus
labor tenera adhuc colla non quasset. Expeditior au- 4
tem ratio est domandi, ut[d] asperum bovem mansueto
et valido bovi coniungas,[e] quo ostendente facile ad
omnia cogetur officia. Si post domituram[f] decumbit[g]
in sulco, non[h] afficiatur igne vel[i] verbere: sed potius
cum decumbit, pedes eius ita ligentur vinculis, ut
non possit progredi aut stare vel pasci.[z] Quo facto
siti ac[l] fame lassatus[m] carebit hoc vitio.

XIII. Hoc mense saginati ac pasti ante admissarii

mulceat nares Cr. *commulceat* Vincentius. Vulgo erat *admulceat, naresque et.* (q) *actione* Pol. (r) *calce vel cornu percutiat* Cr. (s) *primordiis affectaverit, obt.* Cr. *effectivum — obtinebit* Br. *effectum* Vinc. (t) *mitigans* Vinc. *mitigati* Br. (v) *fricabis* a. Vict. (x) *linguam dimitte* Erf. (y) Ita Palat. Lugd. *praesalsae ad. librares* Pol. *librilea* Lugd. *librales* om. Vinc. Vulgo est: *praesulsi.* (z) *inde* Vinc. (a) *in* Vinc. (b) *eos* add. P. et Cr. antea *coniungunt* Lov. Cr. (c) *portare* Cr. (cc) Ita Cresc. Lov. *parandas reliquae* Edd. quae post *exercendi sunt* addunt *in arena.* Lovan. *aut arena.* (d) *si* Cresc. (e) *iungas* Cr. (f) *domaturam* Lugd. (g) *decumbet* Cresc. (h) *non — decumbit* omitt. I. B. Br. R. (i) *nec* P. et Vinc. (z) *pascere* Cresc. (l) *vel* Cresc. *et* Lovan. (m) *laxatus* Cr. Lovan. et antiquus meus.

XIII. (a) Ita Br. Ald. Erf. et Vinc. bis. Vulgo *generosi.* Vinc. *aut pasti.*

Effectus) Colum. *Curandum ne in domitura bos calce aut cornu quemquam contingat: nam nisi haec caveantur, nunquam eiusmodi vitia quamvis subacto eximi poterunt.* Crescentii lectionem damnavit etiam Gesner.

Praesulsae) Vulgatum *praesulsi* ex Columella corrigi iussit Schoettgen.

generosis[a] equabus admittendi sunt, et repletis foeminis iterum[b] ad stabula colligendi. Neque tamen aequalem numerum omnibus[c] debemus adhibere,[d] sed aestimatis viribus uniuscuiusque[e] admissarii submittenda[f] sunt pauca vel numerosa coniugia, quae res efficiet admissarios non parva aetate durare. Iuveni tamen equo et viribus formaque constanti non amplius quam duodecim vel[g] quindecim debemus ad-
4 mittere, caeteris pro qualitate virium suarum. Sed in admissario quatuor spectanda sunt, forma, coloris meritum,[gg] pulchritudo. In forma hoc[h] sequemur, vastum[i] corpus et solidum, robori[2] conveniens altitudo,[l] latus longissimum,[m] maximi[n] et rotundi clunes, pectus late patens, et[o] corpus omne musculorum densitate nodosum, pes siccus et solidus,[p] et cornu concavo altius calciatus. Pulchritudinis partes hae sunt: ut sit exiguum[q] caput et siccum, pelle propemodum solis[r] ossibus adhaerente, aures breves et argutae,[s] oculi magni, nares patulae, et erecta cervix, coma densa,[t] et cauda profusior, ungularum

(b) Ita Vinc. Vulgo *foeminis*, *item*. (c) *omnium* Lugd. E. Br. (d) *exhibere* Vinc. (e) *cuiusque emissarii* P. et Vincentius. (f) *admittenda* Lugd. (g) *vel quindecim* om. Lugd. (gg) Vulgo *color*, *meritum*, sed vid. pagina 279 in varietate (x). (h) *haec* Lugd. E. Vincentius. (i) Isidorus XII. 1. *forma ut sit validum*. (2) *robore* Isid. (l) *altitudo*, *latitudo* Isid. ubi tamen Vinc. referens locum Isidori omisit *latitudo*. (m) *longum substrictius* Isidor. (n) *maximae et rotundae* Isid. sed rectum ex Isidoro retulit Vinc. *clunis* Br. (o) *et* omitt. Isidor. et cum eo Vinc. (p) *siccus et cornu concavo solidatus* Isidor. (q) *egregium* L. B. R. Br. (r) *solis* om. Pol. et Isidor. qui *propemodum* etiam omittit. (s) *acutae* Isid. sed rectum ex eo refert Vinc. (t) *et erecta cervix*, *coma densa et cauda* Isidor. onde Vinc. *erecta cervix comae densae et cauda*. Vulgo desunt h. l. verba *et erecta cer-*

XIII. *Generosis*) Columella VI. 27. *vulgaribus equis passim maribus ac foeminis pasci permittitur, nec admissurae certa tempora servantur. Generosis circa vernum aequinoctium mares iungentur — equos autem pretiosos reliquo tempore anni removere oportet a feminis—vel ad praesepia contineri.*

Vastum) Recte Isidori *validum* praefert Pontedera. Etiam Varro II. 7. *Nec vastos nec minutos decet esse.*

solida 'et fixa[v] rotunditas.[x] Colores hi praecipui, ba- 3
dius,[a] aureus, albineus,[d] russeus,[e] murteus,[f] cervi-

vix, densa. (v) *soliditatis fixa* Isid. sed Vinc. ex eo habet *soliditas fixa.* Pootedera ibi corrigebat *solida et fixa.* (x) *Meritum, ut sit audax animo, pedibus alacris, trementibus membris, quod est indicium fortitudinis, quique ex summa quiete facile concitetur, vel ex citata festinatione non difficile teneatur.* (*Motus autem equi in auribus intelligitur, virtus in membris trementibus.*) Sectionem hanc tertiam ex Codice inseruit Wasse ad Sallustium; habet etiam Isidorus et Vinc. — Nollem sectionem hanc a Wassio acceptam et Palladio suppositam a me, quia spuria et inepta est. Ex falsa Isidori XII. 1. de equorum coloribus adscriptum Gronovius reperit et in schedas suas tanquam Palladii locum retulit. Vnde operae visum est h. l. breviter varietatem omnem referre. Ab initio igitur habet: *Equi ab aequando dicti, quia in quadrigis similes forma et pares cursu aequabantur. Color in equis, praecipue nobilibus, badius. — gilvus vero est veluti pictos oculos habens quodam splendore perfuso. glaucus vero est admixtum habens virori alborem. gilvus melinus color est subalbidus. — Cervinus quem vulgo vuaranem vocant. Eranem vulgus vocat, quod in modum aërei fit coloris.* In quibus quaedam sunt lectiones a vulgatis Isidori multum diversae. Quod de equis addit Isidorus: *Qui autem albos tantum pedes habent, petali appellantur, qui frontem albam calidi.* In libris aliis Isidori est *petuli* et *petelli* et pro *calidi* alii *candidi.* Recte comparavit Interpres Festi glossam *Petilam suram ungulam equi albam dici ait Scaevola.* et ex Glossis apponit: *Persilis*, μακροσελής. ubi corrigit *Petilis.* Item ex Glossis affert: *Callidus*, λευκομέτωπος. quam scripturam probabat A. Augustinus.

Badius) Lugd. *baidius*, propius ad Etymologiam. Qui enim alias spadiceus color est, idem etiam badius Gellius II. 26. et rutilus et spadix phoenicei synonyma sunt — splendoremque significat ruboris, quales sunt fructus palmae arboris non admodum sole incocti, unde spadici et phoenicei nomen est. Spadica enim Dorici vocant avulsum a palma termitem cum fructu. Eiusmodi scilicet termitem Graeci σπάδικα, alii βαΐς appellabant. Vide Hesychium in βαΐς et Geoponica X. 6. Hinc Latini *baidium* et *badium* effecerunt colorem, ut recte iam olim Hermolaus Barbarus docuit. Virgilius Georg. III. 82. *honesti spadices glaucique; color deterrimus albis* Gratius 532. versu: *Spadices vix Pellaci valuere Cerauni.* et versu 536. *badiosque legunt in pectore crines.* Varro apud Nonium p. 38. b *Equi colore dispares ita nati: hic badius, iste gilvus, ille murinus.* Hinc recentiores linguae retinuerunt *baio*, *bay*, *vayo.* Servius ad Georg III. 82. *spadices, quos phoeniciatos vocant, pressos, myrteos. Ipsi sunt badii.* Quae tamen verba vix sana sunt: Ibidem Philargyrius: *quales sunt fructus palmarum, neque satis diluti coloris, neque nimium pressi.* Ceterum in Sangermannensi Codice, qui Excerpta Columellae loca tenebat, locum

Russeus) Varietas *roseus* etiam in loco de ocimo occurrit infra. Factio agitatorum russea nota est; colorem definire non possum.

nus, gilbus,[f] scutulatus, albus, guttatus, candidissimus, niger, pressus. Sequentis meriti[h] varius[i] cum pulchritudine, nigro vel albineo vel badio[2] mistus, canus cum quovis[l] colore, spumeus, maculosus, murinus, obscurior. Sed in admissariis praecipue legamus clari et unius coloris: caeteri vero despiciendi, nisi magnitudo meritorum[m] culpam coloris excuset.
4 Eadem in equabus consideranda sunt, maxime ut sint longae[n] et magni ventris et corporis: sed hoc in generosis servetur armentis. Caeterae passim[o] toto anno inter pascua dimissis[p] secum maribus impleantur. Equarum natura est partum spatio duodecimi[q] men-

lectione sect. 2. *color*, *meritum* occasionem duxit auctor ineptus scholii. Ibi enim corrigendum: *coloris meritum*. Scholii auctoritatem coargnit inusitata vocabuli *Meritum* significatio; deinde *pedibus alacer* nemo, credo, veterum scriptorum unquam dixit; de animo enim *alacris*, de pedibus *agilis* usurpatur. Verba *Motus — trementibus* ipse Gesnerus cum Wassio damnaverat. Denique verba: *quinque — teneatur* male sunt ex Cap. 13. sect. 8. consarcinata. (c) *baidius* Lugd. hic et postea. *basidus* Erf. (d) *albineus* om. Isid. *abineus* Br. (e) *roseus* Isid. (f) *mirteus gilvus glaucus scutulatus canus candidus albus, gutt. niger.* Vinc. alibi *myrteus glaucus scutul. can. cand. gutt. niger. mureus* Br. (g) *gilbus glaucus scut. canus, candidus, albus gutt. niger. Sequent.* Isidor. (h) *Sequenti autem ordine* Isid. (i) *varius ex nigro badioque distinctus reliquis varius color vel cinereus deterrimus* Isidor. *varius c. p. nigro badioque mixtus* Vincentius. (2) *absido* E. (l) *quolibet* P. (m) *meriti* P. recte; ut puto. (n) *longe et magni ventris* Erf. vulgo *longi*. Vlitius ad Nemes. Cyneg. 244. delet verba *ventris et*. (o) *passim* om. P. (p) *admissis* I. B. R. Br. *demissis* Commel. *impletur* Br. (q) *XIII mês* Pol. (r) *alteram* Vinc. bis. antea *debemus* Cr. postea *re-*

Gilbus) Alii *gilvus*. In Virgilio *Spadices glaucique, color deterrimus albis et gilvo.* Servius *gilvum* interpretatur melinum. Haec Pontedera. Murteum Isidorus ait esse *pressum in purpura*. Alias esse inter flavum et nigrum ex Scaligero ad Tibullum p. 441. monet Schoettgen. *Cervinus est*, inquit Isidorus, *quem vulgo gauranem dicunt. Acranem idem vulgus vocat, quod in modum aerei sit coloris.* Haec annotavit Schoettgen, qui tamen h. l. malebat *cerinus*.

Sed hoc in) Codd. Palatini *sed et hoc*, unde Vlitius ad Nemes. corrigebat *sed non hoc*. inepte!

Pascua) Haec undecumque ducta pertinere potius videntur ad pullorum pascua, ut monui ad Columellam VI. 27. sect. 2. Sed etiam antecedens praeceptum de admissariis aliunde ductum est.

sis absolvere. Illud in admissariis servandum est, ut mediis aliquibus spatiis separentur, propter noxam furoris alterni:[r] sed his armentis pascua legamus pinguissima, hieme aprica, frigida et opaca (provideamus[s]) aestate, nec adeo mollibus locis[t] nata,[v] ut ungularum firmitas de asperitate nil sentiat. Si equa 5
marem pati noluerit, trita squilla naturalia eius infecta libidinem contrahunt.[x] Deinde gravidae non urgeantur, nec tamen vel frigus tolerent, nec inter se loci[y] comprimantur angustiis. Generosas equas et quae masculos nutriunt alternis annis submittere debebimus, ut pullis puri[z] et copiosi lactis robur[a] infundant; caeterae passim replendae. Aetas incipientis 6
admissarii quinti anni initio esse debebit. foemina recte[b] bima concipiet, quia post decennium[c] iners ex ea soboles et[d] tarda nascetur. Pulli equarum nati manu tangendi non sunt, quia eos tactus laedit assiduus: quantum ratio patitur, defendantur a frigore. In pullis pro aetatis merito ea sunt consideranda, quae signum bonae indolis monstrant, quae in patribus vel matribus spectanda praecepi. dabit et hilari-

plendae sunt Lov. et Basil. *replendo sunt* pr. et antiqua. (s) *provideamus* omitt. Pol. igitur inclusi. (t) *locis* om. P. (v) *nacta* P. (x) *concitabunt* ante Vict. Vinc. sed alibi *excitabunt* cum Erf. *libidine concitabit* Lugd. deinceps *praegnans non urgeatur nec f. frigusque toleret* Cr. Lovan. *praegnans — frigusque tollerat* reliquae. (y) *locis angustis* Lugd. E. Vinc. Cr. Lov. (z) *puri sint* Vinc. (a) *copiam* Pol. *puri copiam lactis* Cr. qui paulo post: *quinque annorum ad minus esse debet.* (b) *et bima* Br. Lugd. et Vinc. deinde *laesit* Br. postea *qui — dicti* Br. (c) *dec. quod ex ea nascetur, erit*

Contrahunt) Colum. *detrita scilla naturalia eius linuntur quae res accendit libidinem.*

Vrgeantur) *neque opere neque cursu exerceantur* Colum. Deinceps Brusch. *famem frigusque.*

Robur infundant) Ex lectione Cr. et Pol. comparato Columella VI, 27. 43. malim *puri copia lactis robur inf*

Quinti anni) In Columella *marem putant minorem quadrimo non esse idoneum admissurae* scriptum legit Palladius, ubi hodie est *trimo.*

7 tas, alacritas agilitasque documentum. Nunc[e] domandi sunt pulli, ubi tempus bimae aetatis excesserint Considerand sunt magna, longa,[f] musculosa et arguta corpora, testiculi pares et[g] exigui: et caetera quae in patribus dicta sunt. Mores, ut vel ex summa quiete facile concitentur, vel ex[h] incitata festinatione
8 non difficile teneantur. Aetatis consideratio talis est: Bimo et sex mensium dentes medii superiores[i] cadunt.[i] quadrimo canini[2] mutantur. infra[l] sextum[m] annum molares superiores cadunt. sexto anno quos primo[n] mutavit, exaequat. septimo anno omnes dentes[o] eius explentur. Latent ab hinc[p] aetatis notae: sed provectioribus tempora cavari incipiunt, supercilia canescere,[q] dentes plerumque prominere. Hoc mense omnia quadrupedia maxime equos castrare debemus.

XIV. Si quem[a] mulorum genus creare delectat, equam magni corporis, solidis ossibus, et forma egregia debet eligere: in qua non velocitatem sed robur exquirat. Aetas quadrima usque in decennem huic[c] admissurae iusta[d] conveniet. Si asinus visam[e] equam fastidit[f] admissus, ostensam prius asinam (donec coëundi[g] voluptas[h] solicitetur) postea[i] subducimus;

tardum Vinc. (d) *et tarda* om. P. Cresc. (e) *etiam* add. Vinc. (f) *nigra* inserit Vinc. (g) *et* omitt. Br. Vinc. inclusit Commel. (h) *excitata* Pol. et Vinc. bis. *in excitata* Lugd. (i) *super.* om. P. (2) *earum proximi* Vinc. (l) *intra* Columella VI. 29. 4. (m) *quintum* P. (n) *primos* Columella. (o) *dentes* om. P. (p) *latent hinc* Vinc. (q) *canere* E.

XIV. (a) *Si quidem* Lugd. (b) *a quadr.* Vincentius bis. *eius aetas a quadriennio usque ad decennium existat* Cresc. sed Lovan. *a quadrima usque in decennem.* (c) *huic — conveniet* om. P. (d) *iuxta* Erf. probante Ernesti. (e) *visam* addidi ex P. et Cr. (f) *fastidiat* Vinc. (g) *coeund.*

Bimae aetatis) Ad usum domesticum domandi, monente Colum. trimi ad certamina.

Longa) Colum. VI. 29. *et ex longo quantum figura permittit rotundum.*

Difficile teneantur) Colum. *mores ex placido concitati et ex concitato mitissimi.*

XIV. *Solidis ossibus*) Columella VI. 36 *membris fortibus* habet.

Postea subducimus) Ex Cresc. et Pol. vulgatam correxi, quam aeque

et tunc equam libido incitata non spernet, et raptus
illecebris generis sui in permistionem[k] consentiet
alieni.[l] Si morsu furens laedit obiectas,[m] aliquatenus 2
labore mitescat. Creantur ex equa et asino, vel ona-
gro et equa muli.[n] sed generosius nullum est huius-
modi animal, quam quod asino creante nascetur.
Vtiles tamen admissarii nascentur ex onagro et asina:
qui post in sobole secutura[o] agilitatem fortitudinemque
restituant. Admissarius tamen asinus sit huiusmodi, 3
corpore amplo, solido, musculoso, strictis et forti-
bus membris, nigri vel murini maxime coloris aut
rubei: qui tamen si discolores[p] pilos in palpebris
aut auribus geret,[q] colorem sobolis plerumque varia-
bit. Minor trimo, maior decenni non debet admitti.
Annicula mula debet a matre depelli, et per montes 4
asperos pasci, ut itineris[r] laborem in tenera aetate

om. P. et Cr. (h) *voluptate* E. (i) Ita correxi vulgatam: *adhibemus: qua subducta, equam:* ex Cr. *prius ea subd. et tunc equam* P. postea *libidine* Cr. Lov. (2) *permixtione* Cr. Br. (l) *alienam* Vinc. (m) *obiecto* Lugd. (n) *muli* ex P. addidi. *Ex equo et asina vel asino et equa muli creantur* Cr. *creantur muli* Lovan. deinde Cresc. *quod ex asino et equa nascetur.* (o) *sobolem secuturam* Erf. postea: *Admissurus ergo* Cr. (p) *diversi colores* Vinc. *maxime* post *murini* om. Cresc. (q) *aut naribus generet* Erf. *gerit, variabit sobolis plurimum colorem* Cr. sed Lovan. *sobolem plerumque* postea Cr. *minor triennio — decennio* denique *repelli et per minores* Cresc. sed *montes* Lovan. (r) *iuvenis* Vinc. (s) *non contemnat* Vinc. sed idem

librarii corruperunt, ac Columellam, unde haec sunt ducta.

Et equa muli) Ex Pol. addidi *muli*, quanquam in Colum. loco est *mula*.

Musculoso) Columella *pectore musculoso et vasto — cruribus compactis.* Vides igitur, Palladium obscura brevitate laborare!

Depelli) Crescentius IX. 58. *cum anniculi sunt, debent a matre repelli et per minores asperos pasci, ut eorum ungulae durescant, et ne itineris laborem in aetate tenera solidatae contemnent.* Sed Pontedera ex Basileensi sic laudat: *per montes — laborem — solidati.* ubi corrigebat *et ut itineris — contemnant.* Lovan. editio teste Gesnero habet *contemnant*. Pontedera h. l. ita corrigit: *pasci ut ungulas duret et itineris* etc. Equidem breviore via sic corrigo *solidata ungula contemnat.* Cf. ad Colum. VI. 37. unde haec sunt ducta.

solidata contemnat.[u] Minor vero asellus maxime agro[t] necessarius est, qui et laborem non recusat[v] et negligentiam tolerat.

XV. Hoc mense maxime apibus solet morbus incumbere. nam post hiberna ieiunia tithymali[a] et ulmi amaris[b] floribus, qui prius nascuntur, avidius appetitis[c] solutionem ventris incurrunt et pereunt, nisi affueris velocitate remedii. Praebebis[d] ergo mali granati cum vino Amineo[e] grana contrita,[f] vel uvae passae cum rore Syriaco et austero vino, vel simul omnia levigata[g] et incocta vino aspero. quae deinde in ligneis canalibus[gg] refrigerata[h] ponantur. Item rosmarinus aqua mulsa decoctus congelatur, et in
2 imbrice ponitur succus huiusmodi. Quod si horridae videntur atque contractae torpere[i] silentio, et mortuarum corpora frequenter efferre,[2] canalibus ex canna factis mel cum gallae pulvere vel siccae rosae coctum debebis infundere. Illud[l] ante omnia expediet, ut putres partes favorum vel vacuas ceras, quas aliquo casu examen ad paucitatem redactum non valebit implere, semper[m] recidas acutissimis ferramentis

libro XVIII. *ut inveniens lab. — aetate assuescat et solidata non contemnnt.* (t) *aratro* Lugd. (v) Ita P. pro *tolerat — neglig. propemodum non recusat.* Columella VII. 1. 2. *custodis negligentiam fortissime sustinet.* Brusch. *qui* ante *et labor* omittit.

XV. (a) Vulgo *tuthymalli.* Cr. *titimalli* Cresc. antiq. *tithymali* Cr. Bas. (b) *amari* Cresc. (c) *appetentes solutione — intereunt nisi* P. Cr. edd. tres. *appetitis* Lov. (d) *implebis* Lugd. (e) *austero* Cresc. (f) *trita* Erf. Cresc. statim continuat *et in vasculis refrig. ponantur* omissis reliquis. (g) *coniugnta purgata et incocta* Vinc. (gg) *vasculis* P. Cr. edd. tres. (h) *refrigeranda* E. (i) *corpore silere* Cr. sed antiqua mea *silentie* habet. recte Lov. (2) *afferre* Cr. antiq. meus cum pr. et Lov. *offerre* Vinc. (l) *Ante omnia studebis* Cresc. Basil. sed antiq. mea: *Aliud autem omnia expectetur* habet. recte Luvan. (m) *semperque recides* Cresc. antiq. meus. *semper* om. Erf.

XV. *Morbus*) Columella IX. 13. 5.

Incumbere) Crescentii Edd. tres habent *incurrere.*

subtiliter, ne mota[n] alia pars favorum cogat apes do-
micilia concussa deserere. Nocet[o] apibus plerumque
felicitas sua. Nam[p] si nimiis[q] floribus annus exube- 3
rat, dum solam curam gerendi[r] mellis exercent, de
prole nil cogitant, cuius[s] omissa reparatione populus
idem labore confectus extinguitur, totius generis[t]
exitio. itaque cum mellis nimietatem videris ex[v] flo-
rum grandi et continua messe defluere, interiectis
ternis diebus, clauso foramine non[x] eas patiaris exi-
re. ita ad generandam[y] sobolem se conferent. Nunc 4
circa Calend. Apriles curandi sunt alvei, ut omnia
purgamenta tollantur et sordes, quas tempus contra-
xit hibernum, et vermiculi et tineae et araneae, qui-
bus corrumpitur usus favorum, et papiliones, qui
vermiculos[z] stercore suo faciunt nasci. Tunc fumus
incensi [et[a] sicci] bubuli stercoris adhibeatur, qui
aptus est apium saluti. quae purgatio frequenter[b]
usque[c] in autumni tempora[d] celebretur. Haec omnia
caeteraque efficiet custos[e] castus et sobrius, et alie-
nus ab alliis[f] et cibis acribus, et odoris immundi,
atque omnibus salsamentis.

probante Ernesti. (o) *ne pars alia remota* Cr. recte Lov. (o) *Nocet — sua* om. Cr. (p) *Si propter abundantiam florum de melle tantum sed de prole nihil cog.* Cr. (q) *nimis* Lugd. (r) *generandi* Vinc. (s) *cuius — exitio* om. Cr. (t) Ita P. vulgo *gentis.* (v) *ex — defluere* om. P. *et videris nimietatem, interi.* Cr. (x) *ne eas* Erf. Paulo antea *trinis diebus* Cresc. Lov. (y) *generandum se conferent* Pol. Cr. editt. 4. Vulgo *conferentur.* l. B. R. *conferuntur.* Vinc. *generundum sobolem.* postea *tempore hiberno* Cr. Lov. (z) *qui stercore suo vermes faciunt* omisso *nasci* P. Cr. edd. 4. deinceps *corrumpuntur* Cresc. Lovan. postea *fimus.* (a) *et* om. l. B. R. Br. E. Vinc. *et sicci* om. P. *fumus ster. bub. sicci adh.* Cresc. (b) *frequens* Cresc. (c) *usque* om. P. (d) *autumnum tempus* Erf. *celebratur* Br. Cr. Lovan. (e) *efficiet custos castus* Cr. Vulgo *efficies*, *castus* omisso *custos.* (f) *ab*

Ab alliis) Gesner non ausus erat probare hanc lectionem, ex Cresc. Lovan. allatam. Vincentius libro 19. c. 107. habet *ab aliis.* Vulgatum *a balneis* refellit vel locus Columellae IX. 14. 3. qui lotum accedere iubet custodem.

XVI. Hic mensis ad deprehendendas horas consentit Octobri.

Hora	I	et	XI	pedes	XXV
Hora	II	et	X	pedes	XV
Hora	III	et	IX	pedes	XI
Hora	IV	et	IIX	pedes	VIII
Hora	V	et	VII	pedes	VI
Hora	VI			pedes	V

alleis Cr. Lovan. *ab alveis* Cresc. edd. meae duae. Ex iisdem dedi etiam *et cibis*. Vulgo erat *a balneis vel a cibis*. Cr. Lov. *et cibis acerbis*. Idem Cresc. alio loco habet: *Custos autem cum talia procurat, ut Palladius scribit, debet esse purus et ab omni immundicia et odore alicuius acredinis vel alterius mali saporis liber*. Brusch. etiam *ab alliis* habet.

PALLADII RVTILII

DE RE RVSTICA

LIBER QVINTVS.

Tit. I.

Aprili mense[a] in areis, quas ante[b] (sicut diximus)
praeparasti, medica serenda est. quae semel seritur,[c]
decem annis permanet, ita ut quater vel sexies possit
per annum recidi. agrum stercorat, macra animalia
reficit, curat aegrota. iugerum eius toto anno tribus
equis abunde[d] sufficit. Singuli cyathi[e] seminis occu-
pant locum latum pedibus quinque,[f] longum pedibus[g] 2
decem. Sed mox ligneis rastellis[h] obruantur iacta
semina, quia sole citius comburuntur. Post satio-
nem[i] ferro locum tangi non licet, sed rastris ligneis
frequenter herba mundetur, ne teneram medicam
premat. Prima messis eius tardius fiet,[2] ut aliquan- 3
tum semen excutiat. caeterae vero messes quam vo-

Varietas Lectionis.

I. (a) *Hoc mense*, ut in libris aliis E. (b) *diximus ante debere praeparari* Pol. (c) *et decem a perm. continuis* Vinc. *simul ser. et decem.* Br. (d) *abunde* om. P. (e) *quati* Lugd. *ciati* E. (f) *VI.* Pol. Br. (g) *pedibus* om. I. B. R. Br. (h) *rastrellis* E. (i) *Post s. vero ferro* E. (2) *fiat* P.

I. *Areis*) Leidensis *artis.* unde Gronovius, I. Fr. corrigebat *ortis* id est *hortis.*

Medicam premat) Columella II. 11. *perimat* habet.

lueris cito peragantur, et iumentis praebeantur. Sed primo parcius praebenda est novitas pabuli: inflat enim, et multum sanguinem creat. Vbi secueris,[l] saepius riga. post paucos dies, cum fruticare[m] coeperit, omnes alias herbas runcato:[n] ita et sexies per annum metis, et annis decem poterit manere continuis.

II. Nunc locis temperatis oliva inseratur; quae inseritur inter corticem more pomorum, sicut supra dictum est. sed ut oleastro inseras, contra illud, quod ex oliveto insito et casu incenso renascitur oleaster infelix, sic providendum est. positis prius oleastri brachiis in scrobe, in qua disponemus inserere, scrobes ita replebimus, ut mediae vacuae sint.
2 cum comprehenderit oleaster, inseremus in infimo, vel insitum ponemus: et insitionem[a] prope infra ter-

Logd. Erf. *aliquantulum* Vinc. (l) *servis* P. *ubi saepius secueris, riga* E. (m) *fructificare* Lugd. E. Vinc. *frutificare* Br. (n) *truncato* Br.
II. (a) *insitione* E. (b) *auferet* E. *auferet vim pull.* Vinc. (c) *de olea*

Novitas pabuli) Pontedera ex Columella corrigit: *ne novitas p. noceat; inflat enim.*

Vbi secueris) *Vbi severis, saepius riga* malebat Koelerus legi hic et in Columella. Verum prata desecta rigare iubent Columella 2. 17. 5. Plinius 18. c. 28. Geoponica 3. 6. 7. καὶ μετὰ τὴν τμῆσιν ἀρδεῦσαι τὸ χορτοκοπιον.

Saepius riga) Quia sequitur *runcato*, Pontedera malebat *rigato*.

II. *Supra*) Martio X. 23.

Brachiis) i. e. oleastri trunco brachiato. Plinius 17. s. 30. no. 2. *Africae peculiare in oleastro inserere — inseritur autem oleaster calamo et inoculatione.* Cato cap. 42. oleas inoculare oleae docet. Sed ipsi Graeci ita fecerunt, Theophrastus C. P. I. 7. διὸ καὶ κελεύουσι κοτίνους φυτεύσαντας ἐνοφθαλμίζειν ἢ ἐμφυτεύειν ὕστερον. Ita enim oleam multo laetiorem nasci. Eiusmodi oleas ex oleastro natas Attici κοτινάδας et τραμβήλους teste Polluce I. s. 24. et VI. 45. vocabant. Idem Theophrastus H. P. II. 3. ὃ γὰρ ἐπὶ τοῦ κοτίνου, φασὶ συμβαίνειν ὥστε ἂν περικόπτῃς τὴν θάλλειαν, ἢ ὅλως μεταφυτευθῇ φέρειν φαυλίας. quem locum vertit Plinius XVI. c. 44.

Disponemus) i. e. volemus. Ita iterum Octobri XI. 2.

Mediae) i. e. dimidiae. Deinceps verba *insitum ponemus* interpretor: ex seminario insitum suo loco ponemus in scrobe.

Insitionem prope infra) i. e. insitum

ram nutriemus. deinde sicut adolescit, terram subinde colligimus. Ita commissura in profundo latente, quisquis urit aut caedit, olivae locum non aufert[b] pullulandi: quae et apertam redeundi felicitatem de[c] olea, et occultam valendi feracitatem de oleastri connexione retinebit. Aliqui oleas in radicibus inserunt, et ubi[3] comprehenderint, cum aliqua parte radicis avellunt, et transferunt more plantarum. Graeci oleas ab[d]

— *ferac.* om. Lugd. *felicitatem* Vinc. (d) *a nono* P. (e) Vulgo *Calendarum Iuliarum.* Sed *Kalendas* Iens. *Calendas Apriles* B. R. Br. (f) Ita Lugd. Br.

surculum. Gallus de Combaud apud Bernardum Mémoire sur l'Olivier p. 186. qui eandem rationem oleastri inserendi docet, sic habet: *Les greffes ont été faites à fleur de terre, pour qu'en replantant ces sujets l'ente fut enterrée profondement, et que dans un cas de mortalité les rejets pussent être francs.* Ceterum aperte Palladius respicit locum Virgilii Georg. II. 302: *neve oleae silvestres insere truncos. Nam saepe incauti pastoribus excidit ignis — Hoc ubi; non a stirpe valent caesaeque reverti possunt, atque ima similes revirescere terra; infelix superat foliis oleaster amaris.* quem locum nuperus interpres germanicus, qui cum Virgilio et poëtici ingenii facultate et rerum rusticarum cognitione comparari voluit, ineptissime de oleastris, inter arbusta plantandis, interpretatus est, etsi Victorius ad Varronem I. 40. 4. veram explicationem iam ante annos plus quam centum posuerat. Huc pertinet locus Lysiae in Orat. περὶ σηκοῦ p. 281. ubi πυρκαΐας nominat oleas, ex truncis igni hostili combustis renatas. Inepte Taylor ibi comminiscebatur πεύκας, longe vero ineptius Reiskius noster vulgatam interpretabatur. Infelicem noster Insit. versu 53. interpretatur *sterilem;* quanquam sterilis vere non est. De gemina arborum infelicium dictarum ab antiquis romanis scriptoribus notione bene disputavit Mercerius ad Nonium p. 163.

Pullulandi) Scilicet ex insitionis nodo novae progerminant radices, inferioribus oleastri sensim emorientibus; ex superioribus oleae paulatim pullulant stolones. Idem fit in arboribus reliquis, quarum insitio fit infra terram, docente Gallo Du Hamel in Physiologia Arborum, ubi praeterea T. II. p. 78. vers. germ. monet, in Provincia Gallica oleam, supra oculum insitum anno primo non praecisam, fructibus exuberare.

In radicibus) Geoponica IX. 16. τινὲς δὲ καὶ εἰς αὐτὰς τὰς ῥίζας τὰς προκυπτούσας τῆς γῆς ἐπικεντρίζουσι.

Graeci) Hodie in Geoponicis IX. 16. legitur: καιρὸς τούτου τοῦ ἐγκεντρισμοῦ ἀπὸ τῆς πρὸ Θ' καλανδῶν Ιουνίων. τουτέστιν ἀπὸ κβ' τοῦ Μαίου μηνὸς ἕως νεομηνίας τοῦ Ιουνίου μηνός. Sed libro III. 4. 3. Aprilis ad olearum insitionem et inculcationem commendatur.

octavo Calendas[e] Apriles die usque in tertium Nonas[f]
Iulias inseri debere praecipiunt: ita ut[g] locis frigidis
serius, calidis maturius inserantur.[h] Locis frigidissi-
mis nunc vinearum fossio ante Idus peragenda est,
et siqua[i] de Martio mense restabunt,[*] vites quoque
4 inserimus.[l] Seminaria[m] quae sunt ante facta, herbis
liberentur, et leniter circumfodiantur. Nunc locis
mediocriter siccis milium[n] serimus[o] et panicum. Hoc
mense pingues campi et[p] agri, qui diu aquam tenent,
proscindantur post Idus, cum et[q] omnes herbas pro-
tulerunt,[r] et earum[s] semina nondum maturitate fir-
mata sunt.

III. Hoc etiam mense ultimo et prope vere trans-
acto[a] brassicam serere possumus, quae cauli serviet,
quia[b] cymae[c] tempus amisit. Nunc apium[d] bene
seritur locis calidis et frigidis, terra quali volueris,
dummodo ibi[e] sit humor assiduus, quamvis nasci, si
necesse fuerit, et in siccitate non deneget, et prope
omnibus mensibus a primo vere [usque[f]] ad autum-
2 num seratur extremum. Ex[g] ipsius genere est hip-
poselinon, durius tamen et austerius, et helioselinon[h]

et Vinc. pro *Nonarum Iulii.* (g) *in* add. I. B. R. Br. (h) *inseratur* Lugd. E. (i) *si quae* Vinc. (*) *restant* P. *restabunt* Erf. et Vinc. Vulgo *restabant. Vites quoque.* (l) *inseremus* Br. Vinc. alibi *sunt inserendae.* (m) *Seminaria* om. P. (n) *multum milium* I. B. Br. R. (o) *seremus* E. (p) *et* om. Cr. II. 29. *quamdiu* Vinc. Duac. VI. *proscinduntur* Br. (q) *et* om. Cr. (r) Ita Lugd. et Vinc. Vulgo *protulerint.* (s) *eorum* Cr. recte Lovan. qui deinceps *maturate.*

III. (a) *exacto* P. (b) *quia — amisit* om. P. (c) *quimae* Lugd. I. B. Br. R. (d) *amplius* P. *Tunc apium* Leid. *bene serimus* E. (e) *ubi humor aqueus est* Lugd. *ubi humor assiduus est* E. *humor ubi ass. est* Br. (f) *usque* om. Lugd. I. B. Br. R. Vinc. (g) *in* Lugd. (h) *leoselinon* Pol. *heliose-*

Restabunt) Hanc lectionem Erf. probavi cum Ernesti. Colum. XI. 2. 35. *quaeque mense Martio post confectum aequinoctium fieri debuerunt, nunc denique quamprimum exequenda sunt.*

Herbis liberentur) Columella XI. 2. 35. *runcari et adhuc commode fodiri possunt.*

III. *Hipposelinon*) Atrum olus ita graece, et σμύρνιον simul dici, mo-

molli folio et caule[1] tenero, quod nascitur in lacunis: et petroselinum, quod maxime locis asperis. haec omnia genera[2] possunt habere diligentes. Apios[1] maiores facies, si semen quantum tribus digitis comprehendi potest, linteolo clauseris rariore, et brevi

linon I. I-G. *oleoselinon maxime* reliquis omissis Lugd. *olosel.* Vinc. alibi *eloselin.* (1) *calide* P. (2) *possunt semina diligenter habere* P. (1) *Apios*

net Columella XI. 3. 36. ubi umbra gaudere ait, loco qualicunque convalescere, et in pastinato seri. Plinius 20. sect. 46. *Olus atrum, quod hipposelinam vocant, — quartum genus ex eodem faciunt orcoselinum, palmum alto frutice ac recto, semine cumino simili — helcoselino — Alio genere petroselinum quidam appellant in saxis natum, addidere quidam buselinon differens brevitate caulis a sativo et colore radicis rufo. — Chrysippus feminam esse dicit crispioribus foliis et duris crasso caule, sapore acro et fervido. Dionysius nigriorem, brevioris radicis, vermiculos gignentem; ambo neutrum ad cibos admittendum.* Idem 17. sect. 37. *Quod sponte in humidis nascitur, helioselinum vocatur, uno folio nec hirsutum; rursus in siccis hipposelinum pluribus foliis, simile helioselino. Tertium est oreoselinum cicutae foliis, radice tenui, semine anethi, minutiore tantum. Et sativi differentiae in folio denso, crispo, aut rariore et leniore; item caule tenuiore aut crassiore; et caulis aliorum candidus est, aliorum purpureus, aliorum varius.* Quorum partem habet Theophrastus H. P. VII. ubi helioselinon ait esse μανόφυλλόν τε καὶ οὐ δασύ. ibi Plinius legit μονόφυλλον. Hipposelinum Theophrastus ait esse folio simile helioselino sed δασὺ καὶ μεγαλόκαυλον, ubi δασὺ pluribus foliis interpretatur Plinius. De reliqua caulium varietate eadem Theophrastus H. P. VII. 4. Ceterum Albertus, ubi h. l. refert, pro *asperis* habet *aspersis*.

Petroselinum quod etc.) Sic correxit Schneider in addendis cum Koelero. Vulgo *petroselinon maxime l. a.*

Apios) Albertus: *magnas radices habebunt et folia permaxima, si de semine* etc. Itaque h. l. integriorem legisse videtur. Apios dixit Palladius ut porros.

Clauseris rariore) Vincent. *clausum rariore brevi*. Ceterum Columella XI. 3. 33. ubi eadem exstant, fieri ita ait apium lati folii. Apii coliculos condit Columella XII. 7. Radices apii, quomodo maiores effici possunt, tradit Aristotel. Problem. XX. 8. et Geoponica XII. 23. Ceterum verba *haec omnia — diligentes* omisit Vinc. sed altero loco in Sp. Nat. habet editio Duac. *haec omnia — diligentes in horti cultura.* Eleoselini radices inprimis cultum hortensem quaesivisse, docui ad Columellam XI. 3. 33. Hoc vere est apium Linnaei latifolium, hodieque ob radices cultum in hortis. Oreoselinum et petroselinum Linnaeo dicuntur apium petroselinum; crispum a petroselino primus distinxit olitor Britannicus Miller, et inter veteres medicos Chrysippus, ut ex Plinio constat. Sub apii eleoselini nomine veteres comprehendisse videntur

fossa obrueris. ita omnium seminum germen capitis unius solidate nectetur. Crispi fiunt, si semina ante tundantur, vel si super areas nascentes [m] aliqua pondera volutentur, aut pedibus proculcentur [n] enata. Apii semina [o] vetustiora citius nascuntur; quae novella
3 sunt, serius. Hoc [p] mense atriplicem seremus, si rigare poterimus, et Iulio, et [q] caeteris usque ad autumnum mensibus. amat assiduo humore satiari. semen statim cum spargitur obruendum est; herbae ei subinde vellantur. transferri necessarium non est, cum bene seritur; tamen potest melius adolescere, [r]

— *nectetur* des. P. (m) *acentes* Lngd. (n) *conculcentur* Erf. *volutantur* Vinc. (o) *Alii semina* E. (p) *Hoc — cessat* om. P. (q) *vel* Vinc. *si poterit irrigari* Cr. *poterimus Iulio vel caeteris* Br. (r) *et non desiderat transplantari et a quibusdam seritur mense Decembri, in terra bene culta et*

apium latifolium Linnaei et dulce (Italorum *Celeri*) ob radices culta. Silvestre vero apium, quod medici inprimis laudabant, videtur fuisse illud, quod Linnaeus graveolens dixit, quoque officinae nostrae hodieque utuntur. Petroselini similitudinem cum ciculae foliis norunt hodie vel mulierculae. Smyrnium apium Avicenna apud Vincent. S. Nat. X. 22. minus esse ait sativa, et crus habere concavum ad albedinem declive. Intelligi petroselinum Macedonicum, cum aliis censebat Harduinus ad Plinium; id vero Linnaeo est Bubon macedonicus. Vegetius Mulom. III. 68. 2. petroselinum macedonicum nominat; sed quodnam genus intelligi velit, dubium est. Rectius alii cum Linnaeo hipposelinum interpretantur Smyrnium olus atrum Linn. De smyrnio seu olere atro ex Theophrasto H. P. VII. 6. Plinius 29. s. 48. radicem myrrhae odorem habere tradit 29. sect. 62. Romae usum Smyrnii fuisse frequentissimum, testatur Galenus Alim. Fac. l. c. 52. Oleris atri et florem antequam folliculo exeat lectum condiri monet Columella XII. 7. 1 et 4. Ab apio iterum distinxit Columella XI. 3. 18. et separatim utriusque cultum docuit. Ex Dioscoride III. 79. descripsit Plinius 27. sect. 109. caulem habet apii, folia latiora, odorata, radicis corticem nigrum et semina nigra. *Ad obsonia*, inquit, *utuntur cum mulso et oleo et garo, maxime in elixis carnibus.*

Atriplicem) Brevius Columella XI. 3. 42. Est atriplex hortensis Linn. Graeci χρυσολάχανον a colore dixerunt, Galli *Arroche*, *Bonne-dame*, Nostri *Melde*; in hortis et in medicina nunc contemtum. Albertus male h. l. retulit: *semen et fimum statim non spargitur — et succo laetaminis paludoso adiectum semper amputandus, quia tunc pullulare n. c.*

si spatio rariore pangatur, et iuvetur succo laetaminis
et humoris. ferro tamen recidendum [s] semper est,
quia ita pullulare non cessat. Nunc ocimum seritur: 4
cito nasci dicitur, si statim cum severis, aqua calida
perfundas. Rem miram de ocimo Martialis affirmat,[t]
quod modo purpureos modo albos flores modo roseos
pariat, et si ex eo [v] semine frequenter seratur, modo
in serpyllum modo in sisymbrium mutetur. Hoc 5
etiam mense melones et cucumeres seruntur et porrus, et in primordio capparis [x] et serpyllum et colocasiae [y] plantaria ponemus, et lactucas, et betas et cepullas [z] et coriandrum seremus, et intyba secunda satione, quibus utamur aestate, et cucurbitas, et [a] mentam radice vel [b] planta.

stercorata, et melius provenit, si rare fuerit seminata. Potest autem seri per se in suis areis simul cum aliis herbis, et semper amputandus est ferro, quia pullulare non cessat. Cr. (s) *semper est recidendus* Lugd. E. Vinc. *ferro quoque. rescindendum — serueris* Br. (t) *russeos* Lugd. et Vinc. *afferat* Cr. *modo roseos* om. Vinc. (v) *eodem* Lugd. *serpillum — sinsibrum* Cr. antiqua mea. *Sisymbrium* Basil. (x) *caparis* Vinc. *in* ante *primordio* om. Br. (y) *colocasii* Vinc. (z) *cepulas* Vinc. Br. (a) *et — planta* om. Lugd. (b) *et* Vinc.

Nunc ocimum) Vide ad Colum. XI. 3. 29. et infra Octobr. XI. 5.

Albos) Sub canis ortum pallescere, ex Theophrasto H. P. VII. 5. dixit Plinius 19. sect. 57. Theophrastus quidem albescere, λευκαίνεσθαι, dixit.

Serpyllum) Crede potius Theophrasto C. P. V. 8. sisymbrium in mentham et ocimum in serpyllum quomodo mutetur, explicanti. De ocimo sic: τὸ δὲ ὤκιμον τὸ ἐν ἡλίῳ πολλάκις κείμενον ἀφερπυλλοῦται, διὰ τὸ καταξηραίνεσθαι μᾶλλον. καὶ γὰρ τὸ φύλλον ἔλαττον γίνεται, καὶ ἡ ὀσμὴ δριμυτέρα τῶν ξηρῶν, ἐλάττων γὰρ καὶ ἡ τροφή. Nulla igitur seminis culpa est.

Plantaria) Pro *plantis* dixit, si lectio sana est. *Colocasii* scriptum habent libri etiam Februar. XXIV. 14. Plantaria creari et solidari dixit Martio IX. 2. Oct. XII. 4. Sed *plantaria* aperte pro plantis dixit cum nostro Virgilius Georg. II. 27. Scilicet graece φυτευτήριον dicitur. Vide Xenoph. Oecon. 19. sect. 13. Theophr. C. P. III. 6. de viva radice. Pollux I. 12. Et recte cum Servio Isidorus: *plantaria quae ex seminibus nata sunt et cum radicibus et terra propria transferuntur.*

IV. Locis calidis Aprili mense zizyphum[a] conseremus,[b] frigidis vero Maio vel Iunio. amat loca calida,[c] aprica. seritur ossibus et stipite et planta. crescit tardissime.[d] Sed si plantam ponas,[e] Martio magis [in[f]]

IV. (a) *zizifum* I. B. Br. R. Lugd. *zizyfum* Pal. (b) *seremus* P. *zizifa — conferenda* Vinc. (c) *frigida* Erf. (d) *amurissime* E. (e) *ponas* E.

IV. *Zizyphum*) Plinius 17. sect. 14. *et zizypha grana seruntur mense Aprili.* Idem 21. sect. 27. de floribus coronariis: *item zizypha quae et Cappadocia vocantur. his odoratus similis olearum floribus.* Idem 15. sect. 14. *aeque peregrina sunt zizypha — ex Syria. Sex. Papinius, quem consulem vidimus, primus utraque attulit, divi Augusti novissimis temporibus, in castris sata, baccis similiora quam malis; sed aggeribus praecipue decora, quoniam et in tecta iam silvae scandunt. Tuberum duo genera, candidum et a colore syricum dictum.* Geoponica X. 3. zizyphum avulsis stolonibus plantari monent; et cap. 43. surculos addunt ex media arbore sumendos esse. Rutilam et albam zizyphum florem apibus gratum habere ait Columella IX. 4. Plinium historiam tuberum et zizyphorum confudisse putant viri docti quidam, quod nemo alius duo tuberum genera memoravit, et Glossaria vetera graeca zizypha interpretantur συρικὰ vel σηρικά. Galenus etiam Alim. Fac. II. 32. fructum agrestem Asiae σηρικὰ appellat, sed hodie ignotum, nomine tenus saltem. Zizyphum album esse quae Cappadocica, flore odorato dicitur Plinio, cum aliis posuit etiam Bodaeus ad Theophr. p. 329. Zizyphum rutilam hodieque insula Creta zinziphion dicitur, auctore Bellonio Observv. I. 48. Idem II. 3. Zisyphum album in sepibus agrorum reperit satam, fructumque per urbes divenditum vidit sub antiquo nomine, quod memoravit etiam in albo genere Rauwolf. Zizyphum album putant esse, quae Linnaeo Melia Azedarach dicitur, in Hispania hodie et Lusitania frequentissima, etsi peregrina olim et aliunde translata. Zizyphus rutila fructus et ligni colore dicitur, hodieque in Gallia, Italia et Hispania mensae secundae accedit. Est rhamnus iuiuba Linn. fructu rubro, quem pinxit accurate Du Hamel *Arbres et Arbustes* T. I. p. 77. Arabes corrupto vocabulo Iuiubas dixerunt. Itali bodie vocant *Giuggiolo*, fructum *giuggiola*, Galli etiam *Gingeolier*, *Gigeolier*, et *Jujubier*. Crescentius V. 28. *zezulum* dixisse videtur. Zezulus, inquit, est arbor quaedam parva; multum scabiosa, cuius folia multa quasi in uno ramunculo sunt coniuncta, simulque tempore hiemis ab arbore cadunt. Eius fructus similis est baccis rosarum vel fructui olivarum, unum tantum habens os — colliguntur zezula vindemiarum tempore, quando rubedinem vel varietatem ostendunt. Cultum eius tradit breviter, sed, quod miror, ex Palladio ne verbum quidem unum transtulit. Ceterum in loco Plinii verba *tuberum duo genera* iam olim H. Mercurialis in Epistola ad Latium Latinium, quae exstat inter Epistolas Latini T. I. p. 134. vitiosa censuit, et *zizyphorum* substitui voluit.

terra molli, si ossibus seras,[g] in scrobe palmari, ita
ut terna grana per scrobem cacuminibus ponantur
inversis. quibus in imo et [h] in summo affundatur[i]
laetamen et cinis, et herbis adnascentibus manu
planta liberetur erumpens. Cum pollicis soliditati 2
similis fuerit, transferatur in locum pastinatum vel
in scrobem. Terram diligit non nimis[2] laetam, sed
proximam tenui atque ieiunae. Per hiemem prodest
illi, ut circa codicem lapidum cumulus aggeretur,[l]
qui aestate debet auferri. Si arbor haec tristis est, 3
ferrea strigili subrasa hilarior fiet, vel si fimum bubu-
lum radicibus modice et frequenter affundas. Zizypha
collecta matura in longo [m] vase fictili servantur oblito,
et loco sicciore composito: vel recenter[n] lecta poma
si guttis vini veteris perfundas, efficitur, ne ea ruga-
rum deformet attractio. servantur etiam decisa cum
ramis suis, aut fronde sua involuta atque suspensa.

V. Hoc etiam mense locis temperatis mala granata
ponuntur, ea ratione qua dictum est, et inseruntur.
Nam[a] circa Calendas Maias persicus inoculari potest,
quo more emplastratur [b] ficus, sicut diximus, cum de
insitione loqueremur. Hoc mense calidis locis citri
arbor inseritur, sicut supra memoravi. Nunc locis
frigidis fici[c] plantaria disponemus, servantes eam,
quae supra dicta est, disciplinam. Nunc etiam ficum 2
debemus inserere in ligno vel sub cortice, sicut ante

Vinc. Vulgo *ponis*. (f) *in* omis. Erf. Vinc. (g) *ponas* Lugd. Pal. (h) *et in summo* om. Lugd. (i) *affundantur* E. (2) *minus* I. B. R. Br. (l) *aggeratur* I. B. Br. R. Lugd. *aggregetur* Pal. Vinc. *adgeratur* Leid. deinceps *ferro astrigili* Leid. (m) *loco* Pal. (n) *recens* Br. Lugd. Erf. *recentia* Vinc.

V. (a) *nunc* Lugd. E. recte. (b) *implastr*. Lugd. Iens. Br. E. (c) *ficus*

Si guttis vini) Geoponica X. 44.

in vino mulso substratis et superpositis arundinum foliis servant.

V. *Dictum est*) Martio X. ubi et reliqua sunt, ad quae lectorem refert.

praecepi, et eam locis siccis inoculare. Nunc planta palmarum, quam [d] cephalonem vocamus, locis apricis et calidis est ponenda. Hoc mense sorbum poterimus inserere in se, in [e] cydonio, in spina alba.

Erf. deinde pro *ficum*. Br. *ficus*. (d) *quae cefal.* Lugd. (e) *et* I. I-G.

Cephalonem) Vox alibi nondum reperta. *Cephalionem* ex Palladio laudat Salmasius ad Solinum p. 933. Itali hodieque *Cefaglione* palmae genus seu potius medullam eius vel cerebrum vocant, quod Graeci ἐγκέφαλον, ἐγκάρδιον Plinius 13. 4. cerebellum vocat, de quo Crescentius V. 23. *In summo cacumine habet cassam* (caisse) *in qua est substantia mellis, quae multum accedit ad substantiam dactyli, haecque cum absciditur, palma arescit.* Ceterum Palladius Phoenicem dactyli feram Linn. an chamaeropem humilem voluerit intelligi, dubito. Albertus Vegetab. p. 451. *in supremo cacumine habet capsam, in qua est substantia mollis, quae multum accedit ad substantiam dactyli, quae a quibusdam vocatur caseus palmae, quae cum absciuditur, palma arescit.* Dactylis palmam serit Palladius infra Octobr. XII. 1. planta et dactylis quomodo seratur accurate docet Theophrastus H. P. II. 8. unde plantae naturam seu cephalonis cognosces: ἡ δ' ἀπ' αὐτοῦ τοῦ στελέχους, ὅταν ἀφέλωσι τὸ ἄνω, ἐν ᾧπερ ὁ ἐγκέφαλος. ἀφαιροῦσι δὲ ὅσον δίπηχυ, σχίσαντες τοῦτο κάτω τιθέασι, τὸ ὑγρόν. ubi Gazae versio: quam (supernam partem) fissuris, humore ipso detracto, defodiunt. Quae quomodo cum Graecis concilianda sint, ignoro. Plinius eam partem ita interpretatus est 13. sect. 8. *seruntur autem palmae et trunco, duorum cubitorum longitudine a cerebro ipso arboris, fissuris diviso atque defosso.* De eadem re Theophr C. P. I. 2. τάς τε γὰρ ῥάβδους φασὶ μοσχεύειν περὶ Βαβυλῶνα τὰς ἁπαλωτάτας, καὶ ὅταν ἐμβιώσωσι μεταφυτεύουσι. καὶ ἐν τοῖς περὶ τὴν Ἑλλάδα τόποις ἐὰν ἀποκόψας τις ἄνω φυτεύσῃ, ῥιζοῦσι. quae Plinius vertit: Et ab radice avulsae *vitalis est satus et ramorum tenerrimis.* In Theophrasto corrigo: τἄνω — ῥιζοῦται. Male enim Gaza: *si quis ramos superne decisos serat.* Pergit Philosophus: καὶ βλαστάνειν οὐκ ἀπὸ τοῦ ἐγκεφάλου μόνον, ἀλλὰ καὶ κάτωθεν αὔξειν τὰς ῥίζας. (Hinc ἀπὸ παρασπάδων serere palmam iubent Geoponica X. 3.) ἔτι δὲ ἂν πλαγίως ἐν ᾧ καὶ ἔνικμος ἡ γῆ τυγχάνῃ, πολλαχόθεν ῥιζοφυεῖν καὶ ἐκβλαστάνειν· οὐ μέντοι μέγεθος τοῦτο λαμβάνειν. unde Plinius: *In Assyria ipsa quoque arbor strata in solo humido tota radicatur, sed in frutices, non in arborem. Ergo plantaria instituunt, anniculasque transferunt et iterum bimas.* unde corrige in Theophrasto: ἂν πλάγιος τεθῇ. Nam ipse Philosophus postea: ἡ ἐκ τῶν πλαγίων ἔκφυσις ἔχοντός ἐστι τὸν ἐγκέφαλον. Vocabulum ῥάβδων ad quam partem palmae pertineat, ipse etiam interpretatur, ubi de cerebro ait: ἀπὸ δὲ τοῦ ἐγκεφάλου διὰ τῶν ὑποκάτω μᾶλλον — ἐντεῦθεν γὰρ καὶ ἡ τῶν ῥάβδων φύσις. De eadem re idem iterum C. P. I. 23. ubi de fructu palmarum: οὐ γὰρ φέρει ἀπό τινων ἔνων ἢ νέων ἀλλὰ τῶν χυουμένων πρότερον. ὥσπερ τὰ σαχυηρὰ τῶν σπερμάτων ἐκφαίνει. ἐκ

VI. De oleo violaceo et vino. Tot violae uncias [infundas [a]] quot olei libras miseris, et diebus XL sub dio [b] habere debebis. Violae purgatae, ut de rore nihil habeant, [c] libras quinque vini veteris X sextariis debebis infundere, est post XXX dies X mellis ponderibus temperare.

VII. Hoc mense vituli nasci solent, quorum matres abundantia pabuli iuventur, ut sufficere possint tributo laboris et lactis. ipsis autem vitulis tostum [a] molitumque [b] milium cum lacte misceatur salivati [c] more praebendum. Nunc locis calidis tondeantur oves, et serotini foetus hoc mense signentur. Nunc etiam prima est admissura, quae [d] excellit, arietum, ut agnos iam maturos hibernum tempus inveniat.

VIII. Hoc mense locis apricis [a] apes quaeremus. sed loca mellifica [b] indicant apes, si circa fontes frequentissimae [c] pascantur: nam si rariores videbuntur, in his locis mellificari utiliter non potest. [d] Quod si frequentes aquantur, ubi sint examina earum, hoc genere possumus invenire. Ac primo quam longe 2

VI. (a) Addidi lemma, monente Schneidero in Addendis. *T.* — *infundas* om. P. Lugd. E. (b) *divo* Lugd. (c) *habent* Lugd.

VII. (a) *tritum* P. (b) *que* deest I. B. Br. R. (c) *saliv.* — *praebendum* omittit P. *salviati* a. Vict. *salinati* Vinc. sed alibi *farraci. salivatim ori* Lugd. *salviatim ore* Erf. deinde *tonduntur* Br. (d) *quae excellit* om. P. et Cresc. Paulo antea *etiam* om. Br.

VIII. (a) *aptis* Pol. Lugd. Cr. Lov. Vinc. bis. *apertis* Cr. Bas. et antiqu. meus. (b) *melliflua* Vinc. (c) Ita Erf. Vinc. et Br. vulgo *frequentissime.* (d) *poterunt* Pol. *non possunt* E. (e) *aut prope* add. Pol. et Cresc. edd. tres.

γὰρ τῶν ὁμογενῶν ἐκφαίνεται καθάπερ στάχυς ἡ ῥάβδος, ἔχουσα πρὸς ἑαυτῇ τὸν καρπόν. Recte nunc lectores iudicabunt de planta cephalone. Huc pertinet etiam Hesychii: κάπος — καὶ ὁ τοῦ φοίνικος φλοιός, ἐν ᾧ κέκρυπται καρπὸς καὶ ἡ πρώτη ἔκφυσις.

VII. *Vituli*) Ex Columella VI. 24. 5. *Serotini*) Columellae XI. 2. 38. *secundi* sunt.

Quae excellit) Haec omisit Cresc. IX. 69. et liber Polit.

VIII. *Apricis*) Schoettgen lectionem *aptis* praefert propter locum Columellae IX. 8. ubi *idonei saltus* sunt.

aut prope[e] sint, exploremus.[f] rubricam liquidam[g] brevi vasculo infusam geramus, et observemus fontes aut aquas vicinas: tunc dorsa apum bibentium tangamus[h] illo liquore tincta festucula,[i] atque ibidem moremur. Si cito reversae fuerint, quas tinximus, hospitia earum proxima esse noscemus:[k] si tarde, spatio longiore submota, quod pro mora temporis aestimamus.[l] ad proxima facile venies; ad longinqua
3 hoc genere perduceris.[m] Cannae unum internodium cum suis recides[n] articulis, et in[o] latere aperies. ibi[p] mel exiguum vel[q] defrutum mittes, et iuxta fontem pones. cum ad eum[r] convenerint apes, atque ingressae fuerint post[s] odorem, foramen pollice claudes apposito,[t] et unam tantum patieris[v] exire; cuius fugam persequere. ea tibi partem demonstrabit[x] hospitii. cum ipsam[y] coeperis non videre, alteram continuo dimittes,[z] et sequeris. ita singulae subinde dimissae te facient[a] usque ad locum examinis perve-
4 nire. Aliqui mellis brevissimum[b] circa aquam[c] vasculum[d] ponunt, de quo cum apis aquando[e] gustaverit,

(f) quae vulgo sequuntur: *aut proxime* om. P. Cr. edd. tres. *ac proxime* Vinc. (g) *vel quid aliud tingens* Cresc. addit. (h) *tangantur* P. Cr. edd. tres. *tangat* Lugd. E. Vinc. (i) *resticula* Vinc. *fistula* E. *festuca* Cresc. (k) *cognoscimus* Cresc. *notemus* Vinc. antea *tixerimus* Cr. Lovan. (l) *tardo — extimamus* Cr. *submata, pro mora* omissa *quad* Lav. (m) *producimus* Cr. recte Lovan. (n) *recides* Cresc. *recisis* Erf. Vulgo *recidas. recidis* Br. (o) *in* om. Cr. habet Lov. (p) *ubi* Cr. recte Lov. (q) *vel def.* om. P. Cr. *defritum* Lugd. *defructu* Erf. *mittis* Br. (r) *id perv.* P. Cr. (s) *prius* Vinc. (t) om. E. *composito* Cr. recte Lov. (v) *patiaris* Cr. (x) 'lla Cr. et Vinc. Vulgo *demonstat.* Erf. etiam *monstrabit.* (y) *eam* Cresc. (z) *emittes* Cr. *dimittis* Br. *statim dim. et sequaris* Cr. Lov. (a) *faciunt* Lugd. Erf. Br. (b) *mel circa* Cr. Basil. (c) *aquas* Cr. Vinc. (d) *in vasculo* Cr. (e) *aquam deg.* ante Vict. E. Cr. *aquanda* P. Lugd. Vinc. *apes — degustaverint* Cresc.

Post odorem) Columella *ad odorem.* hinc Pontedera malebat *propter odorem.*

Aquanda) Gesner lectionem *aquanda* probans interpretatur quae aquari passa est. Vulgatam tamen esse ait pro inter aquandum.

ad commune pabulum pergens alias exhibebit: qua-
rum frequentiam[f] subinde crescentem, notata revo-
lantium parte, usque ad examina persequeris.[g] Quod 5
si est examen in spelunca reconditum, fumo[h] eiicie-
tur, et cum exierit, aeris sonitu territum in frutice
vel in aliqua silvae se parte suspendet, et ita admoto
vasculo recipietur. Si vero in cavae arboris ramo
fuerit, acutissima serra idem ramus supra infraque
decisus et munda[i] veste coopertus poterit afferri et
inter alvearia collocari.[z] Vestigantur autem[l] mane, 6
ut tota[m] dies sufficiat ad sequendum.[n] nam vespere
peracto opere ad aquam [o] plerumque non redeunt.
Vasa autem, quibus [p] recipiuntur, perfricanda sunt
citragine,[q] vel herbis suavibus, et conspergenda [r]
imbre mellis exigui: quod si verno fiat, et circa
fontes alvearia sic tincta ponantur, locis quibus apum
frequentia est, multitudinem sibi sponte conducent,
si tamen servari a furibus possunt.[s] Hoc etiam mense, 7
sicut supra, purganda sunt alvearia sordibus, et ne-
candi[t] papiliones, qui maxime abundant florentibus
malvis, quos hoc genere intercipiemus. Vas aeneum
miliario[v] simile, id est altum et angustum, vespere
inter alvearia collocemus, et in fundo eius ponamus
lumen accensum. illuc papiliones conveniunt,[x] et circa
lumen volitabunt, et angustia vasculi ab igne pro-
ximo interire cogentur.

(f) *frequentia — te notata volant* Cr. (g) *prosequaris* Vincentins. (h) *fimo* Lugd. (i) *nuda* Vinc. (z) *locari* P. (l) *autem* om. P. (m) *toto die* Lugd. *tota die* Vinc. (n) *querendum* P. (o) *aquas* Erf. et Vinc. (p) *cum quibus* P. (q) Vulgatum *citreagine vel* om. P. *citragine* dedi ex Vinc. *citriagine* Erf. (r) *spargenda exiguo melle* P. (s) *possint* Vinc. (t) *vetandi* Vinc. (v) *miliario simile id est* om. P. et Cr. cdd. tres. *vasculum altum aeneum et ang.* Cr. (x) *conveniunt* Cr. recte Lovan. deinceps *igni* Lugd.

Necandi pap.) Ex Columella IX. 14. 9.

IX. Huius mensis horae, horis mensis Septembris aequantur [a] hoc genere.

Hora	I	et	XI	pedes	XXIV
Hora	II	et	X	pedes	XIIII
Hora	III	et	IX	pedes	X
Hora	IV	et	IIX	pedes	VII
Hora	V	et	VII	pedes	V
Hora	VI			pedes	IIII

IX. (a) *concordant* Pol.

PALLADII RVTILII
DE RE RVSTICA
LIBER SEXTVS.

Tit. I.

Maio[a] mense locis frigidis et humectis panicum seremus et milium,[b] more quo dixi. Nunc omnia prope quae sata sunt, florent, neque tangi a cultore debebunt. (Florent autem sic:) frumenta et ordeum et quae sunt seminis singularis,[c] octo diebus florebunt, et deinde[d] per[e] dies XL grandescent flore deposito

Varietas Lectionis.

I. (a) *Maio Mense* Lugd. I. B. Br. R. E. (b) *nullum* sphalma quorund. notatum Morg. I. 88. (c) *singuli* Lugd. (d) *dein* Lugd. (e) *XL diebus*

I. *Et milium*) Cresc. XII. 5. *Item in locis frigidis et humectis nunc seruntur faseoli milium et panicum.*

Dixi) Martio III.

Florent) Cresc. XII. 5. *prope florent.*

Florent autem sic) Haec verba recte omisit Vincentius; igitur inclusi. Totum h. l. transtulit sed male interpretatus est Albertus: *Quaecunque autem horum habent semina singula in siliqua una sicut frumentum et hordeum et caetera grana frugum octo — usque ad maturitatem perfectum. Quaecunque vero plura habent semina in siliqua una — pisum et similia.* Vnde tamen malim h. l. *frumentum* id est triticum legere.

Singularis) Cresc. III. 7. *mense vero Maio non sunt tangenda frumenta quia florent octo diebus, deinde flore deposito diebus 40. grandescunt usque ad — eventum. Item dicit Palladius de ordeo et de ceteris, quae sunt seminis sing.*

Duplicis) Vide ad Columellam II. 12. 10. unde haec ducta sunt.

usque ad maturitatis eventum. quae vero duplicis seminis sunt, sicut faba, pisum caeteraque legumina,
2 XL diebus florent simulque grandescunt. Hoc mense in locis siccis, calidis sive maritimis foena recidantur,[g] prius tamen quam exarescant. Quod si pluviis infusa fuerint, converti ante non debent quam pars eorum summa siccata[h] sit.

II. Nunc consideremus novella[a] vitis quae protulit sarmenta, et ei pauca et solida relinquamus,[b] et adminiculis firmemus, donec brachia prolata[c] durescant. non[d] autem amplius resectae et pullulanti viticulae, quam duae[e] vel tres materiae relinquantur, et alligentur propter iniuriam venti.[f] Ideo[g] autem tres materias dixi debere dimitti, ne dissipantibus ventis nulla remaneat, si in primordio reliqueris[h] paucio-
2 res. Hoc mense pampinari conveniet. sed tunc[i] est

P. Cr. (f) *ad* om. Lugd. (g) *reciduntur* E. rectius. (h) *siccetur* P. *siccata est* Lugd. I. B. Br. R. *sicca sit* E.

II. (a) *novella vitis* E. Vinc. Vulgo *novellae vitis sarm. q. pr.* Cr. *consideranda sunt sarm. quae novella vel vetus vitis pr.* (b) *et in novellis* add. Cr. (c) *firmata* Cresc. (d) *ne ampl.* Cr. (e) *duas vel tres materias relinquamus* Cr. (f) *ventorum* Cr. (g) *Ideo — remaneat* om. Cr. (h) *relin-*

Sicut faba) Crescentius III. 8. *mense Maio et Iunio faba quadraginta diebus floret, simulque grandescit* (antiqua mea *grandescunt.*) *idem est in omnibus qui sunt seminis duplicis ut pisum et cetera legumina.*

Calidis) omisit hoc vocabulum Cresc. XII. 5. qui habet *locis maritimis et calidis recidamus foena prius quam exarescant — fuerint, non ante — pars ipsorum — siccetur.* ubi antiqua mea omisit *non* post *fuerint.* Vincentius Duacensis VI. 64. babet *arescant — sicca est.* sed Norimb. *siccata est.* Crescentius iterum h. l. excerpsit VII. 3. *post pluviam non debet converti antequam pars ipsius summa siccetur.* ubi antiqua mea cum Lovaniensi a Gesnero comparata negationem similiter omisit. Ceterum Cresc. addit: *Si vero eo revoluto superveniat pluvia, omnino destruitur, nullius utilitatis existens faenum.* Omnia ducta baec ex Columella II. 19.

II. *Vitis quae*) Ex Columella IV. cap. 6. ductum est caput.

Pampinari) Recte Albertus: *In frigidis terris oportet pampinare — sed in ardentibus locis potius operiendae sunt uvae quam pampinandae.* Vide supra I. 6, 4.

opportuna[a] pampinatio, cum teneri rami[l] digitis stringentibus crepabunt sine difficultate carpentis. haec res uvas efficit pinguiores,[m] et maturitati[n] consulit solis admisso.[o]

III. Nunc quoque pingues[a] agri et herbosi proscinduntur. sed si agros incultos volueris aperire, considerabis, siccus[b] an humidus sit ager, silvis aut gramine,[c] frutetis vestitus aut filice.[e] Si humidus erit,[f] fossarum ductibus ex omni parte siccetur. sed apertae[g] fossae notae sunt, caecae[h] vero hoc genere fiunt. Imprimuntur sulci per agrum transversi[i] altitudine pedum ternum:[2] postea usque ad medietatem lapidibus minutis[l] replentur aut glarea, et super[m] terra,[n] quam egesseramus,[o] aequatur. Sed fossarum capita unam 2
patentem fossam petant, ad quam declives decurrant:[p] ita et humor deducetur, et agri spatia non peribunt. Si[q] defuerint lapides, sarmentis vel stramine[r]

quas Cr. (i) *tum* Cr. (2) *optima* I. B. R. Br. *necessaria* Cr. (l) *rami* om. P. (m) *grandiores* Barth. deinceps Cresc. addit: *successuram materiam corroborat et fructuum utilati consulit.* (n) *maturationi* Barth. (o) *sole admisso* Cr. Basil.

III. (a) *gelidos* Vinc. sed alibi recte. (b) *an sit humidus ager an siccus* Cr. II. 19. (c) *germine filice vel frutecis* Cr. ubi Basil. *fruticis.* contra *frutectis* Lugd. Vinc. bis. Cr. Lov. (e) *tectus aut salice* Vinc. (f) *et si quidem est humidus* Vinc. Duac. (g) *quidem* add. Vinc. Duac. (h) *caeterae* Lugd. *caeterae hoc gen.* Cr. Bas. *caeteri non hoc genere* Cresc. antiqua mea et pr. *caeterae vero hoc genere* Lovan. *occultae autem* Vinc. Duac. (i) *ex transverso* Cr. (2) *trium* Erf. Cr. Vincentius bis. sed idem *ternorum* alibi. (l) *minutis* om. Pol. et Cr. *replentur* omitt. Leid. (m) *ac desuper* Vinc. *et desuper* Cresc. (n) *terram* Lugd. Erf. (o) *q. eg.* om. Cresc. *quae fuerat egesta aequantur* Vinc. Duac. *aequetur* Leid. (p) *recurrant* Lugd. Erf. Cr. Vinc. bis. tamen alibi *currant.* (q) *Sed* Cr. antiqua mea. (r) *stramentis* Vinc. (s) *superiecto oper.* P. E. *stramine cooperiuntur* om. *subiecto* Cresc.

III. *Pingues*) Crescent. XII. 5. *hoc mense pingues agri et qui diu aquam tenent proscinduntur cum omnes herbas protulerint, et eorum semina nondum maturitate firmata: et sicci possunt secunda vice arari.*

Coccae) Compara Columellam II. 2. 9. ibique notas.

Capita) Culumella *ora* dixit.

subiecto[s] cooperiantur vel quibuscunque virgultis. Sed[t] si nemorosus est,[v] extirpatis aut raro[x] relictis
3 arboribus excolatur.[y] Si lapidosus, per macerias[z] saxorum turba[a] collecta et purgari poterit, et inde[b] muniri.[c] Iuncus et[d] gramen et filices frequenti aratione vincentur.[e] sed filicem, si saepe fabam conseras vel lupinos, et si[f] subinde nascentem mucrone falcis incidas,[g] intra exiguum tempus absumes.

IV. Hoc mense arbores et vites quae ablaqueatae fuerant, occare,[a] hoc est, operire iam[b] convenit. Nunc ad[c] rudem faciendam silva caedatur, quando omni fronde vestita est. Caedendi autem hic modus est, ut optimus operarius in alta silva modii spatium,

recte Lov. (t) *Sed* om. Cr. (v) *ager* add. Vinc. (x) *rare* Cr. (y) *recolatur* P. *colatur* Cr. (z) *per multas partes saxorum turba collecta purgari p.* Cr. (a) Ita I. B. R. Br. Lugd. Barth. Cr. Vinc. bis. Vulgo *a turba collectas.* (b) *inde* om. Pol. et Cresc. *idem* I. B. R. (c) *nutriri vel muniri* Cr. *minui* Vinc. Duac. (d) *et* om. Cr. (e) *vincuntur* Cr. et Vinc. Duac. (f) *si* om. Vinc. Cr. habet Lovan. (g) *recidas* Cr. deinde *inter* habet, *ita* Vinc. Duac.

IV. (a) *eccare* Vinc. (b) *nos* P. (c) *Nunc caedendam esse materiam quando omni fronde silva vestita est* Pol. Cresc. XII. 5. *Item hoc mense ut dicit Palladius materia caedenda est cum sylva est omni fronde vestita.*

Turba collecta) Hanc lectionem probavit iam olim Barth. 37. 3. qui tamen alibi, 32. 4. cum Rigaltio in Indice Agrimens. ex h. l. laudat *saxorum attina.* Sunt autem *attinae* lapides, se mutuo continentes, in speciem maceriarum congesti, monente Siculo Flacco de Condit. Agror. p. 4 et 6. Haec monuit Schoettgen. Ceterum totum hoc caput est ex Columella II. 2 9. ubi vide notas.

IV. *Occare*) Columella XI. 2. 40. *Arbores quoque tempus est ablaqueatas circumfodere et opirire.* Idem s. 46. *circumfossae aggerari debent arbores.* Est igitur *occare* h. l. idem quod *aggerare*, nisi sit plane vitiosum. Ceterum Codex Barthii, teste ipso 37. c. 3. habebat scriptum: *et vites, quae oleis ac lupino vertendo ablaq. fuerunt.* Quod supplementum ex lemmate irrepsisse, recte monuit Gesner.

Ad rudem) Satis ridicule Gesner interpretatur instrumentum culinarium, rudiculam coquorum, quam nostri *Quirl*, *Querrel* vocant. Cresc. et liber Polit. *ad rudem* plane omittunt. Sed materies ad aedificia nec ad ridicas vel palos mense Maio sed Ianuario caeditur, teste Colum. XI. 2. 11. Nihil tamen melius huc usque excogitavi, nisi ut *ad ridicam* legamus.

Modii spatium) Modius est tertia

mediocris vero tertia minus possit abscindere.[d] Nunc et seminaria fodiuntur assidue, et locis praegelidis[e] et pluviosis oleae putantur, et eis muscus abraditur. At[f] siquis lupinum stercorandi agri causa seminavit,[g] aratro illum[h] nunc debebit[i] evertere. 2

V. Hortorum[a] spatia, quae per[b] autumnum seminibus implenda destinantur[c] aut plantis, nunc conveniet pastinare.[d] Hoc mense apium bene[e] seritur, sicut iam ante dictum est, vel coriandrum, et melones, et cucurbitae, carduus, et radices, et ruta pangetur.[f] Porri quoque planta transfertur, ut rigationibus[g] animetur.

VI. Locis calidis nunc mala Punica florere incipiunt. Ramus ergo cum flore (sicut Martialis dicit) si obruto circa arborem fictili vase claudatur, et ne resiliat, ligetur ad palum, pro vasculi magnitudine

(d) Vulgo *abscidere.* (e) *pergelidis* I. B. R. Br. Lugd. (f) *Ac si* Lugd. Cr. XII. 5. (g) Ita Erf. et Cr. pro *seminabit.* (h) *illum* om. P. *illum evertendo condet* Vinc. *Aratro illum* om. Cr. (i) *debet* Erf.

V. (a) *agrorum* Cr. XII. 5. (b) *per* om. Barth. (c) *destinata sunt* P. *destinant* Cr. *ut plantes* Leid. (d) *pastinari* Cr. Vinc. *convenit* Cr. (e) *bene* om. P. (f) *pangetur* Cr. (g) *irrigation.* Cr.

pars iugeri, cui pedes 80. in longitudinem, 40. in latitudinem definiunt Fragmenta Agraria p. 264. monente Schoellgen. Quid igitur, si huc traham locum Columellae XI. 2. 40. de arboribus ablaqueatis circumfodiendis: *una opera novellas circumfodiet arbores octuaginta, mediocres LXV. magnas L.* Videant peritiores.

Fodiuntur assidue) Cresc. XII. 5. addit: *et vineae secunda vice ac etiam pampinantur. Item in locis praegelidis ae — eius muscus abradatur.*

Muscus) Columella XI. 2. 41. *emuscantur* habet.

Seminavit) Columella XI. 2. 44. *qui lupinum stercorandi agri causa serit, nunc demum aratro subvertit.* Ante Idus fieri hoc volunt Geoponica III. 5.

V. *Destinantur*) Ex Columella XI. 3. 11.

Melones) Cresc. addit *citrulli cucurbitae — cardui* (antiqua mea *cardines*) — *pangetur — ut irrigationibus animetur, et optime caules et cepae transferuntur hoc mense. item seretur portulaca, ut quocunque tempore seratur, calido tempore tantum, nascitur.*

pomum reddit autumno. Hoc etiam mense locis calidis emplastrari[a] Persicus potest. Locis frigidis nunc citri arbor inseritur, et[b] ea, quae dicta est, disciplina servetur. Nunc frigidis locis zizyphum consereremus,[c] et ficum inserimus.[d] Hoc etiam mense palmae planta disponitur.

VII. Nunc castrandi sunt vituli, sicut Mago dicit,
tenera aetate, ut fissa ferula testiculi comprimantur,
et paulatim confracti[a] resolvantur. Sed hoc luna decrescente
verno vel autumno fieri debere praecipit.
Alii ligato ad machinam vitulo, duabus angustis regulis
stanneis[b] sicut forcipibus ipsos nervos appre-
2 hendunt, qui Graece κρεμαστῆρες dicuntur. His comprehensis
tentos testiculos ferro resecant, et ita
recidunt, ut aliquid de his capitibus nervorum[c] suorum
dimittatur haerere. quae res et sanguinis nimietatem
prohibet, et non omnino iuvencos subducto robore
virilitatis effoeminat. Nec[d] admittendum est, quod
plerique faciunt, ut statim castratos coire compellant.[e]
nam certum[f] est ab eis generari, sed ipsos fluxu sanguinis
interire. Vulnera vero castraturae[g] cinere sar-
3 mentorum[h] et spuma linentur[i] argenti. Castratus[a]
abstineatur a potu, et cibis pascatur exiguis,[l] et sequenti
triduo praebeantur ei tenerae arborum sum-

VI. (a) *inplastr.* Lugd. Br. (b) *ut ea* E. Br. (c) *conseretur et ficus: inseritur* P. *et fic. ins.* om. Lugd. *et ficum, vel inseremus* E. *et ficum, vel inserimus* Br. (d) *inseritur* I. B. R. Br.

VII. (a) *confringantur. Sed* P. *confracta* H. A. Gr. G. deinde *praecepi* Br. (b) *stanneis* ex Vinc. dedi pro *stagneis.* (c) *nervorum permittatur* P. postea *subdito robore* Leid. (d) *Non enim* Pol. *dimittendum* Vinc. (e) *faciant* P. (f) *quidem* addit Vinc. bis. (g) *castratorum* Vinc. bis. et Cresc. (h) *sarmenti* Cr. (i) *liniantur* Cr. Bas. antiqua mea *et liniantur.* (a) *autem* addit Erf. (l) *eximiis* Cr. Basil. *ac sequenti* Erf. Br. (m) *virides, comale*

VII. *Stanneis*) Ex Vinc. hoc posui pro *stagneis.* Columella VI. 26. habet *ligneis*, quod h. l. restitui voluit Schoettgen. Vide ad sect. 4.

mitates, et frutecta mollia, et herbae viridis[m] coma dulciore[n] sagina roris aut fluminis. Pice etiam liquida misto[o] cinere et modico oleo post triduum vulnera diligenter unguenda sunt. Sed melius genus castrationis sequens usus invenit. Alligato enim iuvenco[p] 4

dulciores saginatoriae aut fluviales Vinc. XVIII. 9. 7. (n) *dulciore — fluminis* om. P. et Cr. edd. tres. *dulciora* Br. A. Iont. G. Leid. deinde *praecepi* Br. *herbae virides coma dulciore saginatoris* Barth. *a sagina* Lugd. *fruteta* Br. (o) *mixta* Lugd. (p) *vitulo* P. et Cr. edd. tres. (q) *ac* Cr. (r) *te-*

Dulciore) Barth. corrigebat: *viridis comae dulciores aqua roris.* Contra Gronov. Observv. II. 16. *coma dulcior a sagina roris.* Pontedera praeferebat lectionem *dulciora*, monet tamen, in Columella nihil horum esse: *Sequenti*, inquit, *triduo velut aeger: cacuminibus arborum et desecto viridi pabulo oblectandus, prohibendusque multa potione.* Ex locis a Gronovio positis, solus Solini locus accommodatus est, ubi legitur: *fontem humore supero saginatum.* quanquam diversus est paulo fons humore saginatus ab berba rore saginata.

Alligato) Idem genus docet in equo Apsyrtus Hippiatric. p. 238. κατακλίναντα τὸν ἵππον καὶ καταλαβόμενον τοὺς πόδας ἐκλαμβάνειν τοὺς ὄρχεις ἴσους καὶ ἀποδεσμεῖν τῇ ὠτολαβίδι καὶ τέμνειν τὴν περὶ αὐτοὺς βύρσαν μόνην ὅσον ἱκανὸν, δι᾽ ἧς ἐκβληθήσονται. τέμνων δὲ ἐπιθήσεις πόρπακας λινοῦς ἢ καννα βίνους παρ᾽ ἑκάτερον δύο. καὶ τότε τέμνε τοὺς χιτῶνας, εἶθ᾽ οὕτως ἔκθλιβε καὶ καυτηρίῳ ἀπότεμνε τοὺς κρεμαστῆρας παρ᾽ αὐτὸν τὸν ὄρχιν, προστιθεὶς ἐκ τοῦ ὀπίσω μέρους, μὴ κατὰ τὴν ἐμπροσθίαν. ἔστω δέ σοι καυτήριον ὡς ὅτι διάπυρον, ἵνα ἐν ἑνὶ ἀφέλῃς, εἰ δὲ μή γε δευτέρῳ. Ex quo loco apparet, regulas esse, quas Apsyrtus πόρπακας seu fibulas dixit. Ita Vegetius II. 41. 3. regulas oleagineas dixit in eadem chirurgia, ubi Hippiatrica p. 81. πόρπακας μυρικίνου nominant. Regulae igitur *ligneae* h. l. male convenire videntur, cum Apsyrtus *lineas* aut cannabinas adbibeat fibulas. In altero genere castrationis Columella *ligneas* Palladius *stagneas* adhibet regulas; sed neutras probavit iam olim Conr. Gesnerus, et *ligneas et cannabinas* praetulisse videtur. Celsus VIII. 10. de ossibus reponendis: *ab ea parte in quam esse inclinat*, involutam lana regulam obiecit, atque ita deligando, assuescere iterum vetustae sedi cogit. Ex quo loco illud saltem discimus, regulam dici rem et instrumentum quodcunque, quo situm membri vel partis tractandae regimus; ut h. l. regulae sunt fibulae, quae testes eorumque nervos seu ductus deferentes comprehensos rectos et strictos tenent, donec testiculi et nervorum pars ferro ablati fuerint. Deinde ex loco Apsyrti et rei natura manifestum est, h. l. legi debere: *testiculi, scissa pelle, qua clauduntur — unoque ictu sic moram doloris — ustis venis ac pellibus a fluxu sanguinis plagam cicatrix — defendit.* Recte enim Cod. Polit. et Crescentius vocem *strictis* omittunt. Venae h. l. sunt, quas supra

atque[q] deiecto, testiculi[r] stricta pelle clauduntur, atque[s] ibi lignea regula premente deciduntur ignitis securibus vel[t] dolabris, vel, quod est melius, formato ad hoc ferramento, ut gladii similitudinem teneat. Ita enim circa ipsam regulam ferri acies ardentis[v] imprimitur, unoque ictu et[x] moram doloris beneficio celeritatis absumit,[y] et ustis venis ac pellibus[z] fluxu sanguinis (strictis,[a] plagam) cicatrix quodammodo cum ipso vulnere nata defendit.[b]

VIII. Locis temperatis nunc ovium celebranda tonsura est. Sed tonsas oves[a] hoc unguine medicemur.[b] Succum decocti lupini, feces vini veteris, et[c] amurcam pari mensura miscebis, et in unum corpus omnia
2 redacta curabis adlinire.[d] Post triduum deinde si mare vicinum est, litori mergantur[e] extremo: si in mediis terris pascimus, aqua caelestis cum sale paululum de-

sticulo scissa Cr. (s) *atque — deciduntur* om. P. et Cr. cdd. tres. (t) *aut* Cr. (v) *candentis* Vinc. bis. *ardentis* om. Cr. (x) *et* om. Cr. *sio* Vinc. (y) *assumit* P. Cr. cdd. tres. E. (z) *a* om. Vinc. (a) *strictis, plagam* om. P. et Cr. edd. tres. Igitur inclusi. (b) *defenditur* Cr.

VIII. (a) *oves* omitt. Pol. (b) *medicemur* P. Lugd. Erf. Vinc. Idem alibi *medicari oportet.* Vulgo erat *medicemus hoc modo iuvabis* Cresc. deinceps *sucum decocti* Cr. Lov. (c) *et — mensura* omitt. Lugd. P. *eisque amurcam miscebis, quibus in v. c. redactis tonsas oves linire curabis* Cresc. (d) *adlinere* Lugd. Vinc. sequens *deinde* omitt. Cr. (e) *iungantur* Vinc. (f) *coele-*

cum Columella nervos dixit, scilicet ductus deferentes vasorum seminalium. Equorum castrationem, plane diversam ab his omnibus rationibus, Θλίψει tamen similem, in Oriente et Syria usitatam tradit Laur. Rusius, italice versus cap. 98. p. 49 et 50.

Strictis plagam) Inclusi verba a P. et Cresc. omissa et plane aliena ab hoc loco, licet defendere conatus sit Gesner.

VIII. *Nunc ovium*) Cresc. IX. 70. *temperatis vero mense Maio* (*nam* interserit antiqua mea) *celebranda est tonsura.* Cf. Columella VII. 4. 7. Geopon. 18. 8.

Medicemur) Ita tres libri pro *medicemus.* Cresc. *hoc modo iuvabis — decoctum — veteris, eisque miscebis amurcam, quibus in unum — redactis tonsas oves linire curabis. p. triduum, si mare — si vero aliis locis pascimus — sub divo — ovium tonsarum et uncta membra — modo si curatur.* antiqua mea omittit *si.*

cocta sub dio[g] debebit pecornm[h] tonsa et uncta membra diluere.[i] Hoc enim modo curatum pecus toto anno nec scabrum fieri dicitur, et prolixas lanas creare fertur, ac molles.

IX. Hoc mense caseum coagulabimus[a] sincero lacte coagulis[b] vel agni vel haedi, vel[c] pellicula, quae solet pullorum ventribus[d] adhaerere, vel agrestis cardui[e] floribus, vel lacte ficulneo,[f] cui serum debet omne deduci, ut et[g] ponderibus urgeatur. Vbi solidari coeperit, loco opaco ponatur aut frigido, et pressus subinde adiectis pro acquisita[h] solititate ponderibus, trito[i] ac torrefacto sale debet aspergi, etiam

sti Pol. Vinc. Cresc. Lovan. Paulo antea *pascimur* Leid. (g) *divo* I. B. R. Lugd. Erf. Cr. (b) *ovium tonsor uncta* P. *ovium tonsorum et uncta* Cresc. editiones duae. Nam Lovan. facit cum P. libro, teste Gesnero; verum equidem in Lov. reperio: *ovium tonsorum et uncta membra diluere.* (i) *deluere* Vinc. deinceps *curatur* Br. *si curatur* Cresc. Basil. *curatum* Lovau. omittunt reliquae edd.

IX. (a) Cresc. IX. 72. *coagulamus.* (b) *quagelis* Lugd. *quagulis* Erf. sequens *vel* om. Cr. (c) *vel licula* Lugd. *ad pellicula* Cr. recte Lov. (d) *ventriculis* Vinc. *solent* Cresc. antiqua mea Editio. (e) Eadem Cresc. editio *cardium.* (f) *ficulno* I. B. R. Lugd. Br. (g) *ex* Cr. *et p. urgeantur* Lovau. (h) Pro vulgato *acquirenda* habet *acquisita* Lugd. *acquisita* I. B. R. Br. Erf. Cr. *adquisitate* Vinc. bis. (i) *tosto* Barth. *et torref.* Cr. (2) *premi potest*

IX. *Pellicula*) Reliqua ducta sunt ex Colum. VII. 8. hoc vero Geopon. XVIII. 19. τῆς ἐνοικιδίου ὄρνιθος ὁ ἐχῖνος, ὅς ἔνδοθεν τῆς κοιλίας ἀπόκειται τῇ κόπρῳ. Vide notam Niclas ad c. 11. p. 1187. meam ad Aeliani H. A. XIV. 7. et ad Friderici II. Reliqua p. 167.

Cui serum) Vincentius Duac. XXII. c. 62. habet *qui serum — arguatur, ubi vero solidari — in opaco ponendus est aut frigido.* Item ibidem cap. 59. habet *coagulis ogni vel haedi vel etiom pellicula — ventriculis.* Isidorus Etymol. XIX c. 2. *caseus — nam serum ei omne deducitur ut ponderibus arguatur.* quae verba repetiit Vincent. Sp. natur. XXII. c. 54. Quod libri scripti *quagelis* vel *quagulis* habent, simile est ei vocabulo, quod habet Isidorus l. c. *quactum quasi coactum* et *quasi coagulatum* etc.

Acquisita) Ita praeter libros supra laudatos habet etiam Cubs in horto, monente Pontedera, qui indidem *adactis* refert, quod mutat in *adauctis*. Columella VII. 8. *sed cum paulo solidior caseus factus est, pondera superponuntur.* Etiam Vincent. Duac. libro 22. habet: *adactis pro acquisita — dies soliditate iam formulae.*

1 durior vehementius premi.[k] Post aliquot dies[l] solidatae iam formulae per crates ita statuantur, ne invicem se unaquacque contingat. Sit autem loco clauso et a ventis remoto, ut teneritudinem servet atque pinguedinem. Vitia casei sunt, si aut siccus[m] sit aut fistulosus: quod eveniet,[n] aut si parum prematur,[o] aut sales[p] nimios accipiat, aut calore solis uratur.[q] In[r] recenti caseo conficiendo aliqui nucleos virides pineos terunt, atque ita misto lacte gelant.[s] Aliqui thymum[t] tritum et[v] frequenter colatum congelant. Qualemcunque[x] etiam saporem velis efficere poteris, adiecto, quod elegeris, condimento[y] seu piperis seu[z] cuiuscunque pigmenti.

X. Hoc mense incipiunt augeri examina, et in extremis favorum partibus maiores creantur apiculae, quas aliqui reges putant; sed Graeci eos οἴστρους[a] ap-

Cr. (l) *aliquos* Erf. Cr. Br. *aliquot* Lov. Cr. *iam statuāt* Br. *soliditate* Leid. Asc. postea *teneritatem* Cr. Lov. (m) *siccus aut fistulosus est* Pol. et Cr. Editiones tres. (n) *evenit si aut* Erf. Cr. *eveniet* Lov. *si aut* Vinc. *si aut non satis pr.* Leid. (o) *premantur* antiqua mea Ed. Cresc. (p) Ita etiam Lugd. et Barth. *sales inimicos* H. G. Gr. *nimium salis* Cr. sed ex Lov. edit. *sal nimium* laudat Gesner. in mea Lov. est *sed nimium salem.* (q) *aduratur* Erf. *utatur* Cr. recte Lov. (r) *Item* Cresc. (s) *congelant* Cr. edd. tres. *atque sic* eaedem. (t) *cyminum* Cresc. edd. tres. sed Lov. *thimum.* (v) *et* om. Cr. edd. duae. (x) *qualecunque* Cr. edd. tres. et *sapore* Lovan. recte. deinceps *potes* Cr. Lov. (y) *condimentis* Cresc. edd. duae. (z) *seu* omitt. eaedem Edd. Cresc. excepta Lovan. *condimenti* I. B. R. Br. *pigmenti* Lugd. et Cresc. edd. tres excepta Lovan. *alteriuscunque pigm.* Erf. plane omittit *pigmenti* Pol.

X. (a) οἶστρος I. B. Br. R. *costros* E. *cestros* Cr. Lov. (b) *vocant* P. Cr.

Siccus sit) Excidisse verba: *aut salsus*, quibus tertium casei vitium significetur, recte monuit ex Columella Pontedera. Ceterum Vincent. Duac. libro XXII. habet etiam *evenit si aut — accipiet — calore salis.*

Pigmenti) Quod libri alii habent *condimenti* est ex glossa. Caelii Aureliani locum Acut. II. 49. recte comparavit Barth. 37. 3.

X. οἴστρους) Cresc. IX. 98. *Mense maio ut Palladius scribit incipiunt augeri examina et in extremis — sed graecis κηφὴν dicitur hoc genus apis, quia requiem — necare debemus.* sed antiqua mea: *sed graeci oestreos vo-*

pellant,[b] et necari iubent, quia requiem concutiunt quiescentis[c] examinis. Nunc papiliones abundant, quos necemus, more quo dixi.

XI. Nunc circa extremum mensem pavimenta in solariis fiunt:[a] quae in frigidis regionibus et[b] ubi pruinae sunt, glacie suspenduntur et pereunt. Sed si hoc placuerit, sternemus duplices ordines tabularum transversos atque directos, et paleam vel filicem[c] substernemus,[d] et (aequaliter) aequabimus saxo, quod manum possit implere. Pedaneum super rudus inducimus, et 2
assiduo vecte densamus: tunc, antequam rudus siccetur, bipedas, quae per omnia latera canaliculos habeant digitales, iungemus, ita ut calce viva ex oleo

(c) *se* ins. Barth.

XI. (a) *mittunt* E. (b) *et pruinosis sic fiunt. Sternemus* Pol. (c) *filices substernemus et* P. vulgo *supra constituemus.* (d) *constit. aequaliter. Aequacant et vocari iubent quia* etc. Idem Cresc. XII. 5. *item ut Palladius ait debent nunc occidi reges apum qui graecis χηφὴν vocantur, qui hoc tempore nascuntur — item papiliones necandi sunt modo praedicto.* sed antiqua mea: *quos graeci oestros vocant.* Vide ad Columellam IX. 14. 4.

Quiescentis) Libri scripti lectionem *quiescentis se* defendebat Barth comparato loco: *requierunt flumina cursus.*

Dixi) Aprili VIII. 7.

XI. Quae hoc capite traduntur, accuratius iam sed verbis diversis tradita legis supra I. 9. ubi vide notas. Plinius 36. s. 62. subdialia haec pavimenta tractu tepente probat, fallere ait, *ubicunque imbres gelant.* Alia sunt subtegulana. Compendium Archit. c. 19. *Sub divo maxime vitanda sunt* (finita addit Vatic. 1.) *pavimenta, quoniam frigore et humore saepe corrumpuntur.*

Substernemus) Ita recte Pol. Vulgo *supra constituemus.* Supra est: *si stratis super paleis vel filice.* Vnde h. l. malim etiam *paleas.* Polit. etiam *filices* offert. Deinceps vocem *aequaliter* inclusi, velut inutilem. *aequare saxo* dixit, quod supra *statuminare.* Compendium: *et paleam aut filicem super aequaliter sternes et loricabis de saxo. quod m. p. implere.* ubi Cod. Vatic. 1. *ludificabis,* Vatic. 2. *iudicabis.*

Canaliculos) Vitruvius VII. 1. unde haec ducta sunt, bipedas vocat, *tegulas bipedales, habentes singulis coagmentorum frontibus excisos canaliculos digitales.* Compendium *tegulas quadratas bipedales* vocat. Ceterum idem glutini genus hodieque in structura aquaeductuum adhiberi, addita tantum gossypii lana, monet Galiani ad Vitruvium.

Iungemus) Compendium: *calce viva ex oleo temperata frontes tegularum,*

temperata bipedarum canales, qui inter se connectendi sunt, impleantur, et earum coniunctione[e] rudus omne cooperiatur. Nam siccata omnis materia unum corpus efficiet, et nullum transmittet humorem.
3 Postea sex digitorum testaceum superfundemus, et frequenter virgis verberabimus,[f] ne rimis possit aperiri. tunc tessellas latiores vel tabellas qualescunque marmoreas aut paginas imprimemus, et hanc constructionem res nulla vitiabit.

XII. Hoc mense lateres faciendi sunt ex terra alba

bimus Lngd. (e) *coniectione* Lugd. et Codex laudatus a Meurs. ad Cato 18. 7. (f) *et frequenter verberemus* om. *virgis* E.

qua canaliculi erunt, implebis, et sic iunctas supra rudus compones, ut margines tegularum cum calce comprehendere possint.

Testaceum) Compendium: *postea nucleum sex digitorum induces et frequenter fricabis, ne setas faciat.*

Virgis verberamus) Erf. omissis *virgis* habet *verberemus*. Pavimenta Vitruvius et Plinius aequant et poliunt cote, quod *despumare* et *depolire* cote dixit Plinius 36. *s.* 62 et *s.* 63. Vitruvius VII. 1 et 4. rudus vero inductum aequatur et solidatur fistuca vel vecte. sed in hoc ipso pavimento Vitruvius: *supra nucleus inducatur et virgis caedendo subigatur*; alibi baculos nominat in eo opere.

Paginas) Supra I. 9. in pavimento subtegulano nominavit marmora, tesseras et scutulas. Sunt igitur hoc loco *paginae* eaedem quae scutulae. Vitruvius autem in pavimento subdivali nominat priore loco tesseram grandem, in altero eandem cum spica testacea; in subtegulano sectilia seu tesseras, sectilium nomine scutulas, trigona, quadrata et favos (i. e. hexagona) comprehendens. Deinde spicata Tiburtina seorsim nominat testacea: ubi sectilia esse quae Itali hodie *commesso*, tesseras vero, quae *mosaico* vocant, cum Perralto recte censet Galiani. Scutulas interpretatur rhomboideas, spicatum vero appellat *ammattonato a spina di pesce*, quia lapilli vel tesserae ad perpendiculum iuxta se committuntur. In Compendio Archit. est: *et tesseram duorum aut trium digitorum latam supra imprimes, aut tabulas quam magnas cunque marmoreas, ut nullo modo fabrica vitiari possit.* Formam eiusmodi pavimentorum videbis expressam in tabula VII. addita Descriptioni Antiquitatum insulae Capreorum auctore Norb. Hadrawa Dresdae 1794.

XII. *Lateres*) Scilicet *crudi*, qui *coctilibus* opponuntur. Crudis romani et Graeci olim aedificia struebant. Locus est egregius Varronis apud Novium in *suffundatum*, ubi legitur. *Antiqui nostri domibus lateritiis paululum moda lapidibus suffundatis, ut humorem effugerent, habitabant.* Lateres scilicet crudi humore diffluunt. Vide quae monui de Graecorum aedificiis lateritiis ad Xenophontis Me-

vel[a] creta vel rubrica. Nam qui aestate fiunt, celeritate fervoris in summa cute[b] siccantur, interius humore servato: quae[c] res scissuris eos faciet[d] aperiri. Fiunt autem sic. terra creta[e] diligenter et omni asperitate purgata, mista cum paleis diu macerabitur,[f] et intra[g] formam lateri similem deprimetur.[h] tunc[i] ad siccandum relicta subinde versabitur ad solis aspectum. sint vero [lateres[2]] longitudine pedum duorum, latitudine unius, altitudine quatuor unciarum.

XII. (a) *et creta* Vinc. (b) *erate* P. Lugd. Erf. Vinc. bis, ubi tamen editio Duacensis bis habet *creta*. (c) *quae videlicet res* Vinc. Duac. Idem paulo antea *in interioribus*. (d) *facit* Vinc. Duac. (e) *cribrata* Vincentius. (f) *maceratur* Vinc. Duac. *maturabitur* I. B. R. Br. (g) *iuxta* Vinc. Duac. (h) *reprimetur* I. B. Br. R. Erf. Vinc. sed Vinc. Duac. *imprimetur* libro VI. Spec. Nat. *lateris similitudine repr.* Lugd. (i) *quidem* addit Vinc. Duac. (2) *lateres* om. Br.

morab. III. 4. p. 149. et ad Histor. Graec.. V. 2. *s.* 5. Hispani hodieque iisdem utuntur et aedificia exstruunt, inprimis in America Septentrionali *Adoues* vocantes. Vide notas meas ad Vlloae Notitias Americanas germanice conversas T. II. p. 344. Nuper hic etiam in regno Brandenburgico usum horum laterum revocare coeperunt ad usum vulgarium aedificiorum.

Vel creta) Vinc. *et creta*. Vitruvius II. 3. *ex terra albida cretosa, sive de rubrica*. Plinius 35. s. 49. *e cretoso et albicante aut ex rubrica*. Vnde patet, veram esse lectionem Vinc. De rubrica vide ad Varron. I. 9. Compendium Architecturae: *ex terra alba, ex creta, ex rubrica aut sabulone masculo*. ubi miror, unde sabulonem duxerit.

Cute) Lectionem *crate* in tribus Codd. repertam a se probat Gronov. Observv. III. 18. comparato loco nostri Septembri X. ubi soli cratem dixit minus solidam. Humani corporis luteam cratem dixit Prudentius Cathem. Hymno VIII. Elephanti corium Sidonius in Burgo Leontii dixit *cratem nativam*, Seneca *crustam*, Plinius XVII. 4. *corium* dixit. Haec Gronovius. Sed recte probat vulgatam Schoettgen, quia Vitruvius II. 3. unde sua duxit Palladius, ita: *quod summum corium sol acriter cum percoquit efficit ut videantur aridi*. Compendium: *et quasi integri videntur: postea humor interaneus dum siccatur contrahit frontes et scissuris dividit*.

Cute) In loco Vitruvii II. 3. *Qui enim per solstitium parantur ideo vitiosi sunt, quod summum eorum sol acriter cum percoquit — ita rimosi facti efficiuntur imbecilles*, scriptum habet Editio princeps Io. Sulpitii, quam scripturam annotavit et approbavit Cel. *Koeler*.

Sint vero) Haec Vitruvius aliter docet, qui didoro genere Romanos usos esse monet, quod pedem longum semipede latum fuit.

XIII. [*De rosato.*] Quinque libras rosae pridie purgatae in vini veteris x sextarios[a] merges,[b] et[c] post xxx dies x despumati mellis libras[d] adiicies,[e] et uteris.

XIV. [*De oleo liliaceo.*] Per olei libras singulas dena lilia curabis infundere, et vas vitreum XL diebus locare sub dio.

XV. [*De oleo roseo.*] In olei libras singulas rosae

XIII. *Ad rosatum faciendum in Maio* Vinc. (a) *sextariis* Lugd. Erf. Vinc. (b) *mergis* ante Vict. Erf. *merge* Vinc. (c) *et* om. I. B. Br. R. *ac* Vinc. (d) *libras* omitt. E. (e) *adiice et utere* Vinc.

XV. *Ad oleum autem roseum* Vinc. (a) *mittis* ante Vict. et Erf.

XIII. *Rosato*) Crescentius V. 47. Mel rosatum ita conficit. Primo mel spumatur, deinde coletur, postea addantur folia rosarum abiectis stipitibus et quibusdam albis quae sunt in parte inferiore et minutatim incisa ponantur et fiat decoctio aliquantula et signum decoctionis eius est odor et color rufus. In septem libris mellis una rosarum ponatur, per quinque annos servari potest. quae minus integra ex Plateario habet Vincentius X. 135. Geoponica VIII. 2. vinum rosatum (ῥοδίτης οἶνος) appellant, sed aliter parant.

Purgatae) In rhodomelitis confectione Geoponica VIII. 29. rosae montanae, ut odoratioris, folia ἐξωνυχισμένα adhibent. Dioscorides I. 130. interpretatur in rosa ὄνυχα seu unguem τὸ λευκὸν ἐν τῷ φύλλῳ. et Plinius 21. s. 73. *foliorum partes quae candidae ungues vocantur.* Hinc ὀνυχίσειν ῥόδα apud Dioscoridem I. 53. Apicius I. 4. *folia rosarum albo sublato.*

XV. *Oleo roseo)* Crescentius l. c. quidam decoquunt rosas in oleo communi et colant; alii terunt rosas virides et in oleo et vase vitreo soli exponunt per dies 50. et hoc est bonum. Vocem *mellis* alieno loco intrusam et a Vincentio omissam inclusi. Oleum enim ita non fit roseum, sed mel rosatum, si admisceatur mel. Asclepiades apud Galenum Medic. sec. loca IV. c. 7. λοβοὺς dixit, ubi vide Cornarium Comment. p. 398 et 546. Indi hodie oleum rosarum essentiale colligunt admistae aquae innatans, quod Britanni *Otter of Roses* vocant, docente D. Monro in Transact. of the R. Society of Edinburgh. Vol. II. Postquam haec scripseram, incidi in locum Macri de herbis I. c. 16. qui de oleo rosato sic tradit: *Dicam Palladius quid scripserit inde peritus; quod rubeum fuerit foliorum sumito floris. uncia sic purgatorum mergatur olivi in libra. vitreo sic claudens omnia vase sub phoebo tantum septem suspende diebus; inde medelarum varios servetur ad usus.* ubi vulgo editur *rubrum* Cod. Biblioth. Paulinae Lips. et Vincentius S. N. X. c. 434. habent *rubeum*; deinde uterque *mergatur* dedit pro vulgato *iungatur.* Atque ex hoc loco fit manifestum, vitiosum *mellis* ortum esse ex varia lectione *mergis.*

purgatae singulas uncias mittes,[a] et VII diebus in sole suspendes[b] et luna.

XVI. [*De rhodomeli.*] in succi rosae sextariis singulis libras singulas mellis admisces,[a] et diebus XL sub sole suspendis.[b]

XVII Rosas nondum patefactas[a] servabis, si in canna viridi stante fissa[b] recludas, ita ut fissuram[c] coire patiaris: et eo tempore cannam recidas, quo rosas virides habere volueris. Aliqui olla rudi conditas ac bene munitas sub dio[d] obruunt ac reservant.[e]

mitte ac septem diebus sole et luna suspende. Vinc. omisso *mellis*, quod nescio unde additum a Gesnero omisi cum Br. Ald. Commel. (b) *suspendis* I. B. R. Br. A. Innt. G. Erf.

XVI. *Ad rhodomel vero conficiendum succi* Vinc. *Rodomelli* Br. (a) *admisce* Vinc. (b) *suspende* Vinc. Codex Pol. titulum hunc omisit.

XVII. (a) *hoc modo* addit Cresc. VIII. 7. (b) *scissa* Cr. (c) *scissuram* Lugd. Erf. Cr. Vinc. bis. (d) *divo* Cresc. paulo antea *ruda* Leid. (e) *et res.* Cresc. sed haec verba omisit Erf.

XVI. *Rhodomeli*) Geoponica VIII. 29. parant etiam, ubi vide Niclasii notas.

XVII. Geoponica XI. 18. segetem viridem ordei cum radicibus evulsam vasi fictili non picato indunt, et rosarum flores silentes addunt, deinde vas clausum recondunt. alios monent segetem hordei viridem in pavimento substernere rosis; denique quosdam in arundinem viridem fissam immittere calyces rosarum seu flores silentes, et leniter papyro obligare, ne aeri sit aditus eo. Vincentius Sp. natur. IV. 95. Volentes habere rosas in die natalis domini ligant in principio Maii rosarium secundum omnem sui porum a principio stipitis usque ad ultimitatem rami obstringendo, postea vero unctuosum et humidum a terra veniens usque ad ventrem stipitis et ramorum multiplicatur in substantia ibique calor quiescit, quia exhalare nequit; et tunc rustici per septimanas tres aut per mensem ante Nativitatem Domini solvunt a ligamentis ramos et stipitem, et tunc de vigore informativae virtutis exit vapor ille multiplicatus in formam verarum rosarum. Ceterum rosas clausas medio aevo virgines dicebant, docente Cangio in Glossario. Florum quorumcunque gemmas cum pediculo longo, et cera sigillatoria oblito deinde decerptas, cum florere volueris, aquae nitro vel sale comuni mixtae indere iubet Britannus in Gentleman's Magaz. Septembr. 1753. et in Physikal. Belustig. Parte XXII. p. 909. Seneca Epist. 122. *qui hieme concupiscunt rosam, fomentaque aquarum calentium et calorum apta muta-*

XVIII. In horarum mensuris Maius respondet Augusto.

Hora	I	et	XI	pedes	XXIII
Hora	II	et	X	pedes	XIII
Hora	III	et	IX	pedes	IX
Hora	IV	et	IIX	pedes	VI
Hora	V	et	VII	pedes	IV
Hora	VI			pedes	III

tione bruma lilium florem vernum exprimunt. Ceterum rosas eiusmodi veteres *conivos* vocabant. Glossae *cohivum* vel *conivum* κάλυξ ῥόδου μεμυκώς. Vide ad Festum in *conivola.*

PALLADII RVTILII

DE RE RVSTICA

LIBER SEPTIMVS.

Tit. I.

Iunio [a] mense area paranda [b] est ad trituram, cuius primo terra radatur: deinde effossa leviter mistis paleis et amurca aequatur insulsa.[c] quae res a muribus et formicis frumenta defendit. tunc premenda est rotundo lapide, vel columnae [d] quocunque fragmento, cuius volutatio possit eius spatia solidare, dehinc sole siccetur. Aliqui mundatis areis aquam spargunt, (1) et minuta [e] ibi pecora diu spatiari ac proculcare com-

Varietas Lectionis.

I. (a) *Hoc* I. B. R. Lugd. Erf. (b) *praeparanda* Vinc. et Cresc. XII. 6. (c) *infusa* Vinc. XII. 43. (d) *columnae* om. Vinc. bis. (e) *inimica pecora* Vinc. (f) *fricta* Lugd.

(1) Quum aquae mentionem hoc loco necessariam affirmet Palladii locus I, 36, 1. etsi a Columella omissam, nisi lateat in verbis *demessa faba et iniecta expoliunt*: ubi forte legi debet *et inducta aqua expoliunt*. faba enim humido solo facilius inculcatur, quam sicco; quare fimo bubulo dilutiore aequatam aream illinunt quidam apud Plinium 18. s. 71. igitur nunc malim legere: *inundatis areis fabam spargunt*. Deinceps ex vulgato *terra ungulis stricta* Koelerus Columellam corrigebat: *terrae etiam ungulis atteruntur*. At equidem contra in Palladio malim: *herba ungulis stricta* vel *attrita*. Nam in Columella verbum *glabrescit* vel *calvescit* de scriptura dubitare non patitur.

pellunt, et cum terra ungulis stricta[f] fuerit, spectant solidam siccitatem.

II. Nunc primo[a] ordei messis incipitur,[b] quae con-
summanda[c] est antequam grana arefactis[d] spicis lapsa
decurrant, quia nullis,[e] sicut triticum, folliculis ve-
stiuntur. Quinque modios recidere potest pleni[f] agri
opera una messoris experti, mediocris vero tres, ul-
timi etiam minus. Sed ordei culmos iacere in agris
aliquantulum[g] sinamus, quia fertur hoc more gran-
2 descere.[h] Nunc etiam mense postremo locis mariti-
mis et calidioribus ac siccis tritici messis abscinditur.
Quam paratam esse cognosces,[i] si aequaliter spicarum
populus maturato rubore flavescat.[2] Pars Galliarum
planior hoc compendio utitur ad metendum, et prae-
ter[l] hominum labores, unius bovis opera spatium
totius messis absumit. fit itaque vehiculum, quod
3 duabus rotis brevibus fertur. huius quadrata[m] su-

II. (a) *prima* Lugd. (b) *recipitur* P. Cresc. III. 16. et XII. 6. *inciditur* E. *inchoatur* Vinc. (c) *consumenda* Cresc. Vinc. bis. recte Lov. (d) *refractis* Lugd. Cr. *refractis* — *decurventur* Vinc. sed alibi *decurrant*. (e) *illis velut* Cr. recte Lov. *nullis ut*, Vinc. (f) *plena* Lugd. Verba *Quinque — minus* om. Cr. Vinc. (g) *aliquantum* Lugd. Vinc. *aliquamdiu* Cr. (h) *quia hoc modo grandescit et trituratur ut triticum* Cr. (i) *cognoscis* Lugd. E. Cresc. qui deinde *flavescit*. (2) *et modus quidem metendi consuetus notus est* ins. Cr. ubi antiqua mea: *solutus*. voluit *solitus*. (l) *propter — assumit* Cresc. *assumit* Lugd. E. (m) omitt. *quadrata* Cr. (n) *munitur* om.

II. De messe plura sunt translata ex Columella II. 9. 15.

Folliculis) Albertus ex h. l. *siliquam* dixit.

Ordei culmos) Cresc. addit: *quos pinguiores dicimus*. ubi antiqua mea *pignores*. in quo forte vocabulum Italicum *pignolo* latet. Albertus ex h. l. *hordei et avenae culmi aliquantulum post messem iacebunt in agro donec compluantur, hoc enim modo feruntur grandescere in farina et citius per tribulos a calidis cum triturantur, separari.*

Abscinditur) Ita recte Vinc. et Cr. Vulgo erat *absciditur*. Deinceps Vinc. *cognoscas — florescit* habet.

Flavescat) Quae post haec addit Crescentius, inseri h. l. volebat Pontedera. Vide varietatem lectionis. Albertus: *spicarum multitudo aequaliter alba est*: Bruschiana *maturato robore* habet.

perficies tabulis munitur,[n] quae forinsecus recli-
nes.[o] in summo reddant[p] spatia largiora.[q] ab eius
fronte carpenti brevior est altitudo tabularum. ibi[r]
denticuli[s] plurimi ac rari ad spicarum mensuram con-
stituuntur in ordinem,[t] ad superiorem partem recur-
vi.[v] A[x] tergo vero eiusdem vehiculi duo brevissimi
temones figurantur,[y] velut amites basternarum.[z] ibi[a]
bos capite in vehiculum verso iugo aptatur et vincu-
lis,[b] mansuetus sane, qui non modum[c] compulsoris
excedat. hic ubi vehiculum per messes coepit[d] impel- 4
lere, omnis spica in carpentum denticulis compre-
hensa cumulatur, abruptis ac relictis[e] paleis; altitu-
dinem vel humilitatem[f] plerumque bubulco moderante,
qui sequitur. et ita per paucos[g] itus ac reditus brevi
horarum[h] spatio tota messis impletur. Hoc campe-
stribus locis vel aequalibus utile est, et iis,[i] quibus
necessaria palea non habetur.

P. *minuitur* Cr. (o) *reclives* I. I. E.-St. Vinc. *declives* Cr. (p) *reddunt* Cr. Vinc. (q) *longiora* Vinc. et Cr. Lovan. (r) *ut ibi* Cr. (s) *dentuli* Lugd. (t) *ordine* Lugd. E. Cr. Vinc. sed Duac. Vinc. *ordinem*. (v) *de curru* Cr. (x) *At vero* P. (y) *canones figantur* Cr. sed ex Lov. *tem. figuntur* laudat Gesner. in mea Lov. est *temones figurantur*. (z) *velut am. b.* om. Cr. et Vinc. sed alteio loco Vinc. *bastenarum*. (a) *ubi* Cr. (b) *et bos mansuetus* Cr. omisso *sane*. (c) *non modo compulsorem* Cresc. recte Lov. *nondum* Vinc. (d) *coeperit* P. Cr. Vinc. *pellere* Cresc. editt. duae meae. deinceps *prensa* Cr. *excepta* Lov. (e) *reliquis* Vinc. (f) *altitudine vel humilitate* Cresc. recte Lovan. *plurimumque* Vinc. (g) *Sicque perpauco itu ac reditu* Vinc. Duac. (h) *temporis* Cr. (i) Pro *et iis quibus* Cr. habet *ubi*. Vinc. *et his quibus* cum Brusch.

Basternarum) Lugd. *vasternae*. Ceterum ipsum vehiculum est quod vallum dixit Varro I. 50. ubi vide notas. In agro Piceno modum istum obtinere ait Varro. Piceno vero agri quidam Gallici contributi olim fuerunt teste Columella III. 3. 4. *Basternae* similes lecticis et antiquis et nostris; matronarum et hominum mollium vecturae destinatae, a duobus animalibus portabantur, teste Isidoro Origg. XX. 12. Vide de his egregie disputantem Cangium in Glossario Lat. sub. h. v. Gesner laudavit Schefferum de Re Vehic. II. 6. p. 116. 120.

III. Nunc frigidissimis locis, quae Maio sunt praetermissa faciemus.[a] agros aeque[b] proscindemus. herbosis et gelidis partibus[c] vineta occabimus.[d] colligemus viciam. foenum Graecum resecabimus ad pabulum. Hoc mense locis frigidis peragenda est leguminum messis: itaque lenticulam collectam, cineri mistam,[e] bene servabimus, vel vasis oleariis aut salsamentariis
2 repletis statimque gypsatis. Nunc et faba luna[f] minuente velletur, ante lucem sane;[g] et antequam luna procedat,[h] excussa et refrigerata reponatur.[i] ita gurguliones[k] non patietur infestos.[l] Hoc mense lupinus colligitur, et si placuerit, statim seritur[m] ex area: sed longe ab humore est ponendus in horreis. sic enim diutissime custoditur, maxime si granaria eius afflaverit fumus assiduus.

III. (a) *excoluntur. oportet fere tunc agros aeque proscindi herbosis ac pr. gel. vineta occari* Vinc. Donc. VI. 55. (b) *agrosque* Cr. XII. 6. (c) *locis* P. *herbosis locis ac frigidis* Cr. (d) *aptabimus* Cr. (e) *vetus et dura si cineri misceatur, melius servabitur* Cr. III. 13. (f) *luna* om. Cresc. Basil. (g) *sane* om. Cr. habet Lovan. *locum* Br. (h) *et* interserit Cr. (i) *ponatur in horreo et sic* Cresc. sed ex altero loco Cresc. XII. 6. correxi *reponatur.* Ibi enim est *reponetur.* Vulgo *ponatur.* (2) *curcul.* I. B. R. Br. *aut nullo modo aut minus pat. inf.* Cr. III. 8. (l) *infestos* om. Vinc. (m) *seretur* I. B. R. *feretur* Lugd. *separetur* alii libri. *fertur* Cr. edd. tres. *scritur* Vinc. Vulgo *seretur.*

III. *Vineta occabimus*) Ante haec verba vulgo punctum ponitur. Meeum facit Brusch. quae deinceps *resecamus* habet.

Cineri mistam) Ita etiam Varro I. 58. servat fabam et legumina alia.

Bene servabimus) Ex Columella *Koelerus* malebat *horreo servabimus* legi.

Procedat) Columella II. 10. 12. *incrementum capiat.* Albertus: *procedat exorta excussa et refr. ponatur in salvo et tunc gurgul. aut nullo modo habebit aut minus infestos.* idem velicet ex h. l. habet. Crescentius ex Alberto sua duxit, certe verba quaedam eius Palladii orationi admiscuit.

Reponatur) Vulgatum *ponatur* ex Cresc. correxi. Pontedera laudat ex eius libro III. 8. *reponatur in horreo.* sed ibi Basil. *ponatur* habet cum antiqua mea.

Scritur) Ita recte Vinc. pro vulgato *seretur*. Columella II. 10. 1. *spargitur* dixit.

IV. Hoc mense circa solstitium brassicam seremus, quam inchoante transferemus Augusto, vel irriguo loco, vel pluvia initiante madefacto. Apium quoque bene serere poterimus, betas et[a] radices et lactucas et coriandrum, si[b] rigemus.

V. Hoc etiam mense ramus Punici (sicut supra
diximus) poterit[a] intra fictile vasculum[b] claudi, ut
ad eius magnitudinem poma restituat.[c] Nunc pira vel
mala ubi ramos multa poma densabunt, interlegenda
sunt quaecunque[d] vitiosa, ut succus qui ingrate his
posset impendi, ad meliora vertatur. Hoc etiam mense
locis frigidis zizyphum serere poterimus. Nunc capri- 2
ficandae sunt arbores fici, sicut in eius narravimus
disciplina. aliqui eas et hoc mense inserunt. Locis
frigidis Persicus inoculatur: palmae planta circumfo-
ditur. Hoc mense vel[e] Iulio celebratur insitio in po-
mis,[f] quae emplastratio dicitur. solis arboribus con-
venit,[g] quibus pinguis succus in cortice est, ut ficis
et oleis ac similibus, ut Martialis dicit, et Persico.
fit autem sic: ex novellis ramis et nitidis[h] ac feraci- 3
bus gemmam,[i] quae bene apparebit[k] sine dubio pro-
cessura, duobus digitis quadratis circumsignabis[l] ut
ipsa statuatur in medio, et ita subtiliter corticem
levabis acutissimo scalpro, ne gemma laedatur. item

IV. (a) *et rad. et lact.* om. Lugd. (b) *si rigemus* om. P.

V. (a) *potest* Cr. XII. (b) *vas sicut diximus claudi* Pol. Lugd. (c) *reddat* Cr. XII. (d) *amnia* Cr. ibid. (e) *sicut in Iulio fit insitio quae dicitur* Cr. XII. (f) *ramis* Vinc. *hic autem modus mense Iunio fieri posse asseritur, licet et ante et past modicum comprehendat, dummodo gemma conveniens habeatur* Cresc. II. 22. sed in libro XII. 6. *emplastratio in piris et malis et ficubus et aleis et caeterorum, quibus in cartice pinguis succus extiterit. implastratia* Br. (g) *convenire* P. (h) *ramis incisis* Cresc. II. 22. (i) *gemma* Cr. (2) *apparet processiva* Vincentius. (l) *circumsignetur* Cr.

IV. *Betas et radices*) Geoponica III. 6. cum apio nominant amarantum et althaeam.

V. *Diximus*) Maio 6.
Pira) Vide Iulio III. 4.
Narravimus) Martio X. 28.

ex ea arbore, cui gestimus[m] inserere, similiter cum gemma tolletur emplastrum, nitido tamen atque uberi
4 loco. Tunc ibi convenienter astringitur,[n] et pressum circa gemmam vinculis[o] cogitur sine germinis laesione cohaerere, ut ea quae appositae[p] redditur, locum gemmae prioris includat. tunc[q] luto superlinis,[r] et liberam gemmam relinques.[s] Ramos[t] superiores eius arboris secabis[v] ac stirpes:[x] et[y] ab uno et viginti diebus exactis resoluto[z] vimine vinculorum, reperies externi seminis gemmam mire in arboris alienae membra transisse.

VI. Hoc etiam mense vituli recte (ut dictum est ante) castrantur. Nunc etiam caseum iure[a] conficimus, et oves in frigida regione tondemus.

VII. Hoc mense alvearia castrabuntur, quae matura esse ad mellis redactum[a] signis (quam[b]) pluribus instruemur. Primum[c] si plena sunt, apum[d] subtile murmur audimus. nam vacuae sedes favorum

(m) *gestimus* P. Cresc. edill. lres. Vulgo *velimus*. (n) *convenienter impressum* Cresc. editl. lres. (o) *vinculo* Vinc. (p) *apposita* Lugd. *apposite* Cresc. *sic apposita* Vinc. bis. (q) *Tum* Lugd. *tamen* P. (r) *super linis divis*. P. *super perlinis* I. B. R. *debet liniri* Vinc. (s) *relinquis* Cr. (t) *deinde* add. Cr. (v) *resecabis* Cr. *seca* Erf. (x) *ac stirpes* om. Cr. (y) *sicque* XXI. Vinc. alibi *ac viginti uno diebus* habet. *Deinde vero viginti diebus extractis aut pluribus* Cr. *ac viginti uno* Br. Lugd. Erf. (z) *resolutis vinculis* Cresc. edd. tres. Idem postea *transfixam* habet. sed Lovan. ibi *transisse* habel I. B. R. Br. Erf. *transire* danl

VI. (a) *iure* om. E. el Cr. XII.

VII. (a) *redditum* Cr. anliqua mea cum Pol. *redactum* I. B. R. Br. Lugd. E. et Vinc. bis. (b) *quam* om. Br. Lugd. Erf. Crescenl. Vinc. sed alibi *signis praesentibus edocentur* Vinc. (c) *quidem* add. Vinc. (d) *apum* om. Cr. habet Lovan. idem *sint. persubtile* P. (e) *accipiunt* Cr. *acceperunt* Cr.

VI. *Vt dictum*) Maio VIII.

VII. *Reditum*) Mallem ex Edd. pr. *redactum* receptum auclore Gronovio. Ita enim Iulio II. 3. *ut semina maiora redigantur* esl pro colliganlur el redeant in fructu; et Sept. 8. 2. *redigere semen e farraginc*. Sic redactus lenues snnt I. 49. 2. pro reditus, collecta grana.

velut concava aedificia voces, quas acceperint,[e] in
maius[f] extollunt. quare cum murmuris sonus magnus
et raucus est, agnoscimus non esse idoneas ad metendum crates favorum. item cum fucos, qui[g] sunt apes
maiores, a sedibus suis grandi intentione deturbant,[h]
matura[i] mella testantur. Castrabuntur autem alvearia 2
matutinis horis, cum torpent apes, nec caloribus[a]
asperantur.[l] Fumus admovetur[m] ex galbano et arido
fimo bubulo, quem in pultario[n] factis[o] carbonibus
convenit excitare:[p] quod vas ita figuratum sit, ut
velut inversi infundibuli[q] angusto ore fumum possit
emittere. atque ita cedentibus apibus mella reciduntur.[r] Ad examinis pabulum hoc tempore pars favorum debet quinta dimitti:[s] sane putres ac[t] vitiosi
favi de alveariis[v] auferantur. Nunc[x] mella confici- 3
mus congestis in mundissimum sabanum favis ac diligenter expressis. sed[y] antequam premamus,[z] partes[a]
favorum corruptas, vel pullos habentes recidemus:
nam malo sapore mella[b] corrumpunt. Mel recens

Lov. (f) *in altum* Cresc. Basil. sed aotiqua mea *in manus*. recte Lovan. (g) Ila haec collocat Cr. Vulgo *fucos a sed. suis, qui s. ap. m.* (h) *perturbant* Cr. omissis verbis *a sed. suis*. (i) *iam matura* Cr. *iam* om. Lov. *mellantur* deinceps Lugd. (2) *laboribus* Lugd. (l) *excitantur* P. Cr. edd. tres. (m) *admoveatur* Cr. *ammovetur* Lov. (n) *pulmentario* P. Cr. edd. tres. (o) *fictis* Lugd. *siccis* Cr. uode Morgagui II. 15. efficiebat *sitis* cum antea mallet I. 89. *iactis*. Sed legendum est *fictili*. (p) *excitari* Cr. recte Lovan. (q) *infidibuli* P. *infudibuli* Par. Iuul. et Codd. Palat. *in fidubli* Lugd. *infundibili* Herv. Verba *velut inv. inf.* om. Cresc. *inversum infibuli* Viuc. (r) *recidantur* Cresc. *rescinduntur* Vinc. (s) *dimittitur* omisso *debet* P. Cr. editt. tres. (t) *aut* Cr. (v) *alvearibus* P. Lugd. Vinc. (x) Pru his Cresc. *mel ex favis sive apibus fithoo modo. ex favis antequam* etc. (y) *sed* om. E. Cr. (z) *premantur* Cr. (a) *tollantur si qua parte sunt cmrupti ac pullus habentes, quia m. s. mel corrumpuntur* Cr. ubi aoliqua mea: *si qui sunt*

Crates favorum) Ita dixit imitatus Virgilium Georg. IV. 214.

Mella testantur) Ex lectione Lugd. Gronov. Observv. II. 46. efficiebat *mature mellatur* vel *matura mellantur*; unde *mellatio* dicitur. Inepte.

Sabanum) Sequioris aevi vocem explicat Isidorus 19. c. 26.

paucis diebus apertis[c] vasculis habendum est, atque
in summitate purgandum, donec refrigerato calore[d]
musti (more) deferveat. Nobilius[e] mel erit, quod
ante expressionem secundam velut sponte profluxerit.[f]
4 Hoc etiam mense ceram conficimus, quae in vase aeneo
ferventi aqua pleno minute concisis favorum reliquiis
mollietur, et deinde[g] in aliis vasculis sine aqua reso-
luta digeretur[h] in formas. Nunc si[i] mense ultimo
nova egrediuntur examina, custos esse debebit[k] atten-
tus,[l] quia novellae apes[m] vagantibus animis iuventute[n]
nisi serventur, effugiunt. exeuntia[o] in aditu suo mo-
rantur uno aut duobus diebus, quae statim[p] novis
5 alveariis excipienda sunt. Observabit autem custos
assiduus usque in octavam vel nonam horam, quia
post haec tempora[q] non facile fugere aut emigrare
consueverunt, quamvis aliquae[r] statim et procedere
et abire non dubitent. Signa[s] futurae fugae haec
sunt. ante biduum vel triduum acrius tumultuantur
et murmurant. quod ubi apposita frequenter aure

ibi parte corruptae Pol. *vel pull. hab.* omittit. (b) *mala* Vinc. (c) *in vasculis debet poni ipsisque apertis paucis d. haberi* Cr. (d) *musti calore des.* Vinc. Lugd. E. Br. *musti ref. cal. des.* Cr. alibi Vinc. *refrigeratio ma. c. ferv.* (e) *Mel nob. illud erit* Cresc. (f) *effluxerit v. sp.* Cr. (g) *et inde* E. (h) *dirigetur* Lugd. (i) *sed* Lugd. Br. (2) *ideoque c. debet esse semper attentus* Cresc. XII. *attonitus* Lugd. Erf. Vinc. (l) *Item sollicitus et attentus habens semper alvearea nova parata quibus recipiatur examinum rudis iuventus. Nam novellae apes vag. animis nisi serventur fugiunt* Cr. IX. 102. (m) *nov. apes egrediuntur et vag.* Erf. (n) *iuventute* om. P. Vinc. (o) *exeunt — diebus* om. P. *exeuntes* Cr. *effugient. Exeuntia quidem in* Vinc. (p) *duobus diebus* ius. P. (q) *has horas* Cresc. (r) *aliae* Vinc. (s) Post verba: *nonam horam* pergit Cr. *et cum signa futurae fugae perpendet — quia post has horas* etc. Hoc vero loco omnia omisit usque ad *in ramo.*

Musti (*more*) Vocem *more* tolli iussit Gronov. Observv. II. 46. recte. Omittit enim Brusch. cum Crescent. et Vincentio. Ex Columella IX. 15. *dum musteus fructus defervescat.* Schoettgen malebat: *calore musteum defervescat.*

Sive aqua) Legendum esse *similiter*, docui ad Columellam IX. 16. Vide tamen ibidem quae ex Crescentio monui.

explorator agnoverit, solicitior adversum haec esse debebit. Solent haec signa[t] et cum pugnaturae sunt, 6
facere: quarum[v] pugnam compescit pulvis aut mulsae aquae imber aspersus. inest illi[x] ad originis suae reparandam concordiam dulcis auctoritas. Sed[y] cum se agmina sic pacata in ramo aut loco quocunque suspenderint, si unius uberis eductione[z] pendebunt, noris[a] aut unum regem esse universis,[b] aut reconciliatis omnibus manere concordiam. si vero duo vel plura ubera suspendens se populus imitatur, et discordes sunt,[c] et tot reges esse, quot velut[d] ubera videris, confitentur. Vbi globos apium[e] frequentio- 7
res videris, uncta manu succo[f] melissophylli[g] vel apii reges[h] requiras. sunt autem paulo maiores, et oblongi[i] magis quam caeterae apes, rectioribus cruribus, neque grandibus[k] pennis, pulchri[l] coloris et nitidi, leves[m] sino pilo, nisi forte[n] plenories[o] quasi capillum gerunt[p] in ventre, quo tamen non utuntur ad ulnus. sunt alii fusci atque hirsuti, quos oportet extingui, et

(t) *hoc signi* Erf. Leid. *hoc signum* Vinc. bis. (v) *quarum comp. tumultum pulvis* Lugd. *pugnas* Vinc. (x) *illis* Br. Vinc. bis. (y) Pro his Cr. *Item cum ad pugnam exierint et se in ramo vel alio loco susp. pulvere vel alia re aspergat* (antiqua mea *inspiciat*) *etsi unius* etc. (z) *educatione* Cr. (a) *noscat* Cr. (b) *omnibus* et postea *universis.* (c) *esse* Cr. (d) *velut et videris* om. Cr. (e) *apum* Cr. (f) *succi* P. (g) *mellis* P. *melisphylli* I. B. R. Br. *mellis sosilli* Lugd. *meliloti* Cr. Bas. sed antiqua mea: *mellissophili* *suco melisophili* Lov. (h) *reges* om. Lugd. *requirat* Cr. (i) *oblongae* Vinc. et om. Cr. (k) *grandioribus* Cr. (l) *pulchrioris et* P. *pulchriores et* Cresc. (m) *leves* Lugd. Vinc. (n) *fronte* P. Cr. editt. tres. (o) *pleniores* Cresc. unde Morgagni efficiebat *pleniorem.* (p) *gerant* Lugd. (q) *pulchriores* P.

Haec signa et cum) Ex libris scriptis *hoc signi* malebat Gronov. ad Livii 32. s. 37.

Vel apii) Columella IX. 9. 8. *vel apiastri* habet; unde Bodaeus ad Theophr. p. 576. malebat *apiastri* vel *apitri.*

Nisi forte pleniores) Columella IX. 10. 1. *sine pilo sine spiculo, nisi quis forte pleniorem quasi capillum quem in ventre gerunt, aculeum putet.* Vnde apparet, h. l. vitiosum esse, etsi sic etiam Cresc. exscripserit, monente iam olim Morgagni.

pulchriorem[q] relinqui. qui si[r] frequenter vagatur
cum examinibus,[t] exectis alis reservetur:[v] hoc enim
8 manente nulla discedet.[x] Sed[y] si nulla nascantur
examina, duorum vel trium[z] multitudinem vasculorum in unum conferre possumus: dulci tamen liquore conspersas[a] apes atque inclusas per[b] triduum tenebimus, apposito cibo mellis, et exigua tantum spiracula[c] relinquemus in cella. Quod si velis alvearium, cui per aliquam pestem[d] multitudo subducta est, populi adiectione reparare, considerabis in aliis abundantibus ceras[e] favorum et extremitates, quae pullos habent, et ubi signum nascituri regis inveneris,[f] cum sobole sua recides, et in id[g] alvearium,
9 pones. Est autem hoc futuri regis signum: inter caetera foramina, quae pullos continent,[h] unum maius ac longius velut uber apparet. Sed tunc transferendi[i] sunt, quando erosis[2] cooperculis ad nascendum maturi capita nituntur exerere:[l] nam[m] si immaturos transtuleris, interibunt. Si autem se

Cresc. editt. 4. paulo antea Lov. *sunt et alii.* (r) *quive* Cresc. ubi antiqua mea *qui se.* Lov. *qui freq.* (s) *vaguntur* P. *vagentur* Cr. *vagantur* Lovan. (t) *suis* add. Cr. deinde *alis serventur erectis* babet. *ereptis* P. Cr. Lovan. Vinc. E. *exemptis* I. B. Br. R. *exectis* I. I-G. *eruptis halis* Lugd. *exceptis* Vinc. (v) *reserventur* Pol. *serventur* Cresc. editt. tres. (x) *discedit* Cresc. (y) *Si non satis magna nascuntur* Cr. Bas. sed princ. antiqua mea et Lov. *si nulla nasc.* habet. *nasc.* om. Erf. (z) *plurium* Cr. omisso *multitudinem.* (a) *aspersas* Cr. (b) *per trid.* om. P. Cr. mox *apposito melle* Erf. (c) *spiramina* E. *tamen respiramina relinquamus aperta* Cr. Basil. ubi pr. et antiqua mea: *relinq. vitella.* recte Lovan. (d) *partem* Lugd. deinceps *populi subductione* Cr. Lov. (e) *cavandum* Cr. recte. Lov. (f) *erit* P. (g) *id* omitt. E. et Cr. qui etiam *ponas* habet. sed. Lov. *idem al. pones.* Postea idem *futurum.* (h) *habent* Cr. (i) *transferendae sunt* Cresc. recte Lovan. (2) *erosis* om. E. et Vinc. *erasis* Cr. recte Lov. (l) *exercere* Cr. recte Lov. *exeri* Vinc., (m) *si iam maturos* Leid. deinceps *sustuleris* Cr. sed antiqua mea ibi habet *maturos — introibunt.* Lov. *immaturas transtuleris.* (n) *so-*

Velut uber) Harduinus ad Plinium IX. 16. *tuber* corrigebat.

Erosis) Columella IX. 13. 10. *obductas ceras erodunt exerentes capita.*

subitum levabit examen, strepitu [n] aeris terreatur, aut testulae: tunc ad alvearium redibit,[o] aut in proxima fronde [p] pendebit, et inde in novum vas herbis consuetis et melle conspersum [q] manu attrahatur,[r] aut trulla, et cum in eo loco requieverit, vespere inter alia collocetur.

VIII. Hoc etiam mense pavimenta faciemus sub divo et lateres more quo dixi.

IX. Graeci asserunt Aegyptios hoc more [a] proventum futuri [b] cuiusque seminis experiri: aream brevem loco [c] subacto et humido nunc excolunt, et in ea divisis [d] spatiis omnia frumenti [e] vel leguminum semina [f] spargunt. Deinde in ortu caniculae, qui [g] apud Ro-

nitu Pol. *ac testulae terretur* Cresc. (o) *rediet* P. Lugd. E. Vinc. Cr. ubi Bas. *redibit*. postea *vel in* Cr. (p) *rupe* Pol. (q) *conspersa* Lugd. Vinc. bis. *consperso attr. et cum* P. *vel in trulla* Cr. Basil. ubi antiqua mea pr. et Lov. *vel trulla*. (r) *contrahatur alia et cum eo loco* Vinc.

IX. (a) *tali modo* Vinc. (b) *futuri* om. I. B. R. Br. Vinc. bis. *venturi* E. (c) *levi* Pol. *in loco sub.* E. (d) *diversis* Vinc. (e) *legumina vel frum.* P.

IX. *Aegyptios*) Geoponica II. 15. hos non nominant, ubi idem experimentum tradunt, et ortum caniculae ponunt decima noua die Iulii mensis. Sed I. 8. vigesimam ponunt. I. 9. vigesimam quartam. Scilicet diversi diversarum regionum auctores ortus tradunt. Columella XI. 2. 53. Septimo Cal. Augustas Canicula apparet. Idem s. eadem Procyonis ortum matutinum Idibus Iuliis assignavit. Dies a Palladio positus convenit coelo Aegypti accurate, ut monuit Pfaff. p. 67. Vim caniculae et effectum ad omnes fruges pertinentem, si purus et mitis aër genitalem illum lacteumque succum transmiserit in terras, observavit Plinius 18. s. 69. Hinc olim Cei armati observabant diligenter ortum Caniculae, docente Cicerone de Divin. I. 57. et Scholiaste Apollonii Rhodii ad Argon. II. 500 et 528. De eadem re tradit Manilius Astron. I. 394. De Aegyptiis affirmat Horapollo Hierogl. I. 3. Experimentum vero ipsum proprie pertinere videtur ad Aegyptios, quorum sementis nisi post Nili inundantis recessum fieri non potest. In libro de Plantis sub Aristotelis nomine edito cap. 7. legitur: ὀλίγιστα τῶν φυτῶν ἐν θέρει φυτεύεται μετὰ τὴν ἀνατολὴν τοῦ κυνάστρου. ἐν ὀλίγοις δὲ τόποις γίνεται ἡ τοιαύτη φυτεία, καὶ οὐδέποτε γίνεται εἰ μὴ ἀραιῶς ἐν τῇ Ῥώμῃ κατὰ τήνδε τὴν ὥραν, ἐν Αἰγύπτῳ δὲ οὐ γίνεται ἡ φυτεία εἰ μὴ ἅπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ. ubi Alberti versio pro Roma nominat *Coronyam*

manos quartodecimo Calendas Augusti die tenetur, explorant quae semina ortum sidus exurat, quae illaesa custodiat. his abstinent, illa procurant;[h] quia indicium noxae aut beneficii per annum futurum generi unicuique sidus aridum praesenti exitio vel salute praemisit.

X. Per olei libras singulas chamaemeli[a] herbae florentis auream[b] medietatem, proiectis albis foliis, quibus flos ambitur, unciarum singularum pondus infundis,[c] et quadraginta diebus in sole constitues.

XI. [*De oenanthe.*] Silvestres uvas, cum florent, sine rore colligimus, et expandimus[a] in sole, ne quid restet humoris, et flos ad excutiendum siccior apparetur.[b] tunc cribello[c] spisso cernimus, ut grana non transeant, sed flos solus decidat. hunc in melle

(f) *genera* Vinc. bis. (g) *quae* Logd. deinde vulgatum *Calendarum Augustarum* ex Br. correxi (h) *his abstineant, illa procurent* Erf.

X. Omittit Pol. (a) *camomillae* I. B. R. *camemillae* Br. *chamaemillae* A. Iunt. G. *chamimeli* Logd. soprascripto *cameli.* Erf. *camamilli.* (b) *aureae medietatis* I. I-G. (c) *infundes* Lugd.

XI. Omittit Pol. (a) *pendemus* Vinc. (b) *apparebit* Vinc. (c) *cribrello*

—

X. *Medietatem*) Discum hodie vocant botanici. Anthemin floribus melinis Plinii 22. s. 26. intelligi, patet. Oleum chamaemelinum laudant medici graeci in variis morbis. Vide Dioscoridem III. 154.

XI. Plinius 14. s. 18. oenanthinum fit e labrusca, hoc est vite silvestri. Flores eius libris duabus in musti cado macerati post 30. dies mutantur. Ita ille de vinis factitiis ex Dioscoride V. 33. Vnde apparet, titulum huius capitis esse male excogitatum a librariis. De rosato vino supra Maio 13. De florum oenanthes usu in vino concinnando vide infra ad Octobr. XIV. 5. Intelligitur utrobique vitis labrusca, etiam Linnaeo dicta, quam arbustivam altero in loco vocat Palladius. — Lemma fallit. Debebat esse *De oenanthino vino.* Dioscorides V. 33. *λαβὼν τῆς ἀγρίας ἀμπέλου τὸ ἄνθος βρυούσης ξηρὸν μνᾶς β εἰς μετρητὴν γλεύκους πρὸς ἡμέρας λ. εἶτα διυλίσας ἀπόθου.* Vides *βρύειν* de ipso flore dici, contra atque in olea. Cf. ad Colum. p. 214. Ceterum verba *ut grana non transeant, sed flos solus decidat.* explicantur ex loco Plinii 14. s. 18. de acinis labruscae uvae: *Pars eorum aestu moritur priusquam reliqui, qui solstitiales dicuntur. universi nunquam maturescunt.*

servamus infuso: et cum diebus triginta fuerit conditum, temperamus[d] eo genere et more, quo rosatum moris est temperare.

XII. [*Alfita.*[a]] Ordeum semimaturum,[b] cui adhuc superest aliquid de virore, per manipulos ligabis, et torrebis in furno,[c] ut facile[d] mola possit in-

sp. cribremus Vinc. (d) *temperemus* Vinc. deinceps *eo* om. Br.

XII. (a) Vulgo *De Alica.* Lugd. *Dialfita.* Br. et Vinc. XII. 93. *Alfica.* (b) *seminarium* Lugd. *seminaturus* Vinc. (c) *forno* Lugd. (d) *facili* Vinc.

Quo rosatum) Vide Maio 13.

XII. *Alfita*) Vulgatum titulum *De Alica* notitiis reliquorum scriptorum repugnare et potius polentae convenire, cum Bruyerino de re cibaria V. 12. monuit Gesner, quem miror in lectione Lugd. *Dialfita* veram non perspexisse latentem lectionem. Plinius 18. s. 14. de hordeo: Polentam quoque Graeci non aliunde praeferunt. Pluribus fit haec modis. Graeci perfusum aqua hordeum siccant nocte una ac postero die frigunt, deinde molis frangunt. Sunt qui vehementius tostum rursus exigua aqua respergant et siccent prius molant. Alii vero virentibus spicis decussum hordeum recens purgant madidumque in pila tundunt atque in cordibus eluunt ac siccatum sole rursus tundunt et purgatum molunt. Quocumque autem genere praeparato, vicenis hordei libris ternas seminis lini et coriandri selibram salisque acetabulo torrentes ante omnia miscent in mola. Qui diutius volunt servare cum polline ac furfuribus suis condunt novis fictilibus. Italia sino pertusione tostum in subtilem farinam molit iisdem additis, atque etiam milio. Grana tritici viridis tosta Graeci χίδρα vocabant, etsi grammatici hoc nomen etiam ad polentam ex hordeo semimaturo factam trahunt. Plinii locum transtulit Marcellus Empiricus p. 22. ed. Cornarii. Polenta in eibo Graecorum frequentissima fuit, hinc ἀλφιτοποιοὶ et genus aliquod polentae γεράνεια dictnm ab organo γεράνῳ ligneo, ἐν ᾧ κόπτουσιν οἱ ἀλφιτοποιοὶ τὰ ἄλφιτα teste Hesychio aliisque Grammatici. Organi formam ignoramus, quod polentae huic conficiendae serviebat. Furnum, ubi torrebant hordeum, κανθὸν vocatum, memoravit Hesychius.

Torrebis in furno) Hesychius εὗστρα — καὶ ὁ στάχυς, ὅταν μήπω πέπειρος ὢν ἀποφλογισθῇ. Clarius Scholia ad Aristophanis Equites vers. 1234. εὕστρα· ἡ ὀρεινὴ κριθή. εἴρηται δὲ καὶ ἀμφίκαυτις παρὰ κωμικοῖς καὶ τραγικοῖς, ἀπὸ τοῦ περικεκαῦσθαι. οἱ δὲ τὴν πρώτην ἔκφυσιν τῶν πυρῶν, ἣν λήϊον προσαγορευούσιν ὡραῖον διὰ τὸ τοὺς πρωΐμους καέντων τῶν ἀχύρων επιτηδείους εἶναι εἰς τροφήν. ubi pro ὀρεινὴ corrigendum esse ὡρίμη, monnerunt viri docti ex Eustathio ad Odyss. B. p. 97. cetera ita corrigo: διὰ τὸ τοὺς πρωΐμους τῶν ἀθέρων καέντας ἐπιτηδείους etc. Hesychius: ἀμφίκαυστις· ἡ πρώτη τῶν ἀσταχύων ἔκφυσις. λέγεται δὲ καὶ καῦστις. Idem καῦστις. ἡ ἔκφυσις τῶν σταχύων, πυροὶ ἀδρυνόμενοι καὶ χόα-

fringi, et in modio uno salis aliquantum, dum molitur, miscere curabis ac servabis.*

XIII. Iunius ac Iulius horarum sibi aequa spatia contulerunt.

Hora	I	et	XI	pedes	XXII
Hora	II	et	X	pedes	XII
Hora	III	et	IX	pedes	IIX
Hora	IV	et	IIX	pedes	V
Hora	V	et	VII	pedes	III
Hora	VI			pedes	II

(e) *servas* ante Vict. *sicque servabis* Vinc.

τος, τὸ δ' αὐτὸ καὶ ἀμφίκαυσις. ubi rectius Photius τὴν πρώτην τῶν σταχύων ἔκφυσιν interpretatur. Quando λήιον et χόρτον interpretantur grammatici, vocabulum κράσιν potius respexisse videntur. Quas quidam glossas spectare ad Graecorum χίδρα et ἄλφιτα, viri docti nondum animadverterunt. Hordeum tostum Graeci κάγχρυς et κάχρυς, panem inde paratum καχρυδίαν vocarunt. Porro δανδαλίδες Hesychio κάχρυες κριθαὶ ἢ σῖτος πεφρυγμένος. Polluci VI. sect. 77. μᾶζαι πεφρυγμένων κριθῶν. Paulo aliter Hesychius in θενδαλίδας. Furfures hordei decorticati Cyprii ἀούματα vocabant, teste Hesychio.

PALLADII RVTILII

DE RE RVSTICA

LIBER OCTAVVS.

Tit. I.

Iulio mense agri qui Aprili proscissi fuerant, circa Calendas iterantur.[a] Nunc locis temperatis tritici messis[b] expletur, more quo dictum est. silvestres agri utilissime[c] extirpabuntur[d] arboribus atque virgultis, cum luna decrescit, desectis[e] radicibus atque combustis. Hoc mense arbores,[f] quae in messe steterant, sectis messibus obruantur aggestione terrarum propter nimios solis ardores. Opera una xx maximas

Varietas Lectionis.

I. (a) *iterentur* Br. E. Vinc. (b) *messis est et leguminum nondum expleta completur* Cr. XII. 7. (c) *utillime* I. B. R. Lugd. Erf. Palat. Vinc. *utilime* Br. (d) *extirpentur* P. *extirpantur* Cr. (e) *defectis* Lugd. (f) *arbores*

I. *Iterantur*) Ex Columella XI. 2. 52. *proscissum vervactum optime nunc iteratur.*

Messis expletur) Columella XI. 2. 54. *locis temperatis et maritimis messis conficitur.*

Arboribus) Verba *arboribus atque virgultis, desectis rad. atque combustis* in Columellae loco hodie non exstant.

Sectis messibus) Columella XI. 2. 54. *strumentis remotis omnes arbores quae fuerant in segete, circumfodere et adobruere oportet, priusquam sol acrior exurat terram.*

XX Maximas) Columella XI. 2. 40. *una opera novellas circumfodiet arbores* 80, *mediocres* 65, *magnas* 50.

obruet. Nunc et novellae vites mane et vespere iam calore deposito effodi debent, et averso [g] gramine pulverari. Hoc mense utiliter vel ante caniculares dies filices extirpabis et caricem.[h]

II. Hoc etiam [a] mense cepullas [b] serimus, irriguis ac frigidis locis, et radices [c] et atriplicem, si rigare possumus, et ocimum, malvas, betas, lactucas, et porros rigandos.[d] Hoc mense loco irriguo [e] napos seremus et rapa,[f] solo putri [g] et soluto nec spisso. (Rapa) locis humidis laetantur et campis. sed napus in sicco et prope tenui [h] atque devexo et sabuloso
2 melior[i] nascitur. Loci proprietas utrumque semen in alterum mutat. nam rapa in alio solo per biennium

omitt. Erf. (g) *adverso* Crese. XII. sed idem IV. 16. *debet effodi et omni herba et gramine diligenter extirpato radicitus, quoniam radices plurimum obsunt.* sed antiqua mea sic: *effodi, gramine adverso pulverisari. Graminum radices* et reliqua quae vide supra IV. 7. in varietate. *averso* Crese. Lov. *pulverisari* habet etiam. Cresc. XII. et Vinc. (h) *Item gramen et filicem ante caniculares dies optime dissipamus* Crese. XII.

II. (a) *etiam* om. P. (b) *cepulas* Vinc. deinde *aut frig.* Br. (c) Ita Lugd. Erf. Vinc. Vulgo *radicem* Pol. *radices. malvas* omissis reliquis. et ante *rad.* om. Br. (d) *rigamus* Pol. (e) *riguo* Lugd. Erf. Vinc. (f) *rapas* Vinc. (g) *puro* I. B. R. Br. *putrido* E. (h) *in solo sicco et tenui et prope rivum et devexo et sabuloso melius nascitur loco. proprietas napi* (antiqua mea *napum*) *in rapam et e converso transmutatur* Crese. sed Lovan. *et denso et*

Novellae vites) Colum XI. 2. 55. *quascumque vites culturi sumus, ne per aestum, sed mane usque in tertiam et a decima usque in crepusculum fodiamus.* Geoponica III. 10. ἕως δευτέρας ὥρας καὶ δείλης ἕως ὀψίας.

Vel ante) Geopon. III. 10. circa Idus fieri volunt et Columella XI. 2. 62. *melius tamen circa Idus Iulias ante Caniculae exortum.* Vnde h. l. *vel* omissum malim.

Filices) Crese. II. 19. *filicem* ex h. l. habet; sed XII. ex h. l. habet *item gramen et silicem ante c. d. optime dissipamus.* Circa Idus Iulias filicem iuneum et ceteras herbas exstirpant Geopon III. 70.

II. (*Rapa*) *locis humidis*) Ex Columella II. 10. 23. *rapa* addidi, quod vocabulum h. l. exciderat. *Rapa* excidisse, comparato Columella, animadverterat etiam Koeler. Albertus: *Rapa seritur — putrida ex lactamine et soluta quae tamen non sit spissa, sed rara, ut grandescens terram non inveniat obstantem. Locus sit humidus et amplus.* Sic ille saepe *amplum* pro campo dicit.

Nam rapa) h. l. excerpsit Isidorus XVII. 10. addens: *ut Aemilianus ait.*

[i]sata[k] mutantur[l] in napos;[m] alio vero napus transit in rapum.[n] Subactum[o] solum stercoratum versatumque conquirunt, quod[p] et ipsis et segetibus proderit, quae ibi anno eodem seruntur. Iugero raporum quatuor sextarii, napi autem quinque sufficiunt. Si 3
spissa[q] sunt, intervelles aliqua, ut caetera roborentur. Vt vero semina[r] maiora redigantur, eruta rapa[s] foliis omnibus purgabis, et ad dimidii digiti crassitudinem in caule succides. Tunc in sulcis diligenter subactis octonis digitis separata obrues, et iniicies terram, et[t] calcabis. ita magna nascentur.

sabul. — loci propr. (i) *melius* Cresc. (2) *rapae — satae* Vinc. *suta* om. Erf. (l) *mutatur* Vinc. Isidor. Br. (m) *napum* Isidor. (o) *rapa* Lugd. Erf. *rapam* Isidor. Br. et Vinc. bis. (o) *Sed ut optime proficiat subactum stercoratumque et versatum quaerit* Cresc. *stercoratum versatumque* Lavao. (p) *et in illis locis optime provenit in quibus segetes eo anno fuerunt* Cr. et ante *segetibus* om. Br. (q) *Si spissi sunt nimis intervelles* (Bas. *intervalles*) *aliquos ut alii* Cr. *spissae — aliquas — caeterae* Vinc. (r) *in semina* Vinc. (s) *erutam rapam* Vinc. (t) *calcibus proculcas* Pol.

Seruntur) Crescentius, cum h. l. mutaret, sui et nostri aevi morem diversum respexit. Ceterum Brusch. *quattuor sestaria — reddigantur — purgas — iniicis terram.*

Roborentur) Varietatem ex Crescentii capite de napis infra posui; sed idem de napa sic: *Quod si tanta fuerit aëris siccitas ut tempore congruo seri non possint, potest in aliquo loco irrigabili et etiam umbroso spisse seri ut caulis, deinde cum convaluerint plantae eius et pluviis terra madefacta fuerit, transferri poterunt circa finem Augusti et usque ad medium mensem Septembrem in terra optime culta.* et paulo antea: *Si rare seratur, magis grandescit* (*alias grandefiant* addit antiqua mea) *et ideo ubi nimis spissae plantulae eius natae fuerint, cum aliquod robur acceperint, evellantur aliquae ut caeterae roborentur. et in locis vacuis transferantur, vel abiiciantur.* Albertus: *quando herba eius nata fuerit, abscindatur et deprimatur rapa sub terram ad spatium palmi et aperiatur, tunc magna erit.* Itaque *semina* h. l. de ipsis napis interpretatus est.

Semina maiora) Plinius 19 s. 36. *raphanus utique iucundior detractis foliis, antequam decaulescat. Hoc et in napis. Nam et eadem direptis foliis cooperta terra crescunt, durantque in aestate.* Cresc. VI. *colliguntur mense Octobri, et quae pulchriores erunt rapae sublatis frondibus plantentur, ut folia sequenti aestate producant.* Semeo rapicium dixit etiam Cato 134. pro rapo. Vide etiam Aug. V. 3. Sed dubito tamen, an Palladius potius semina voluerit redigere ea rapis. Vide Sept. 8.

III. Hoc etiam mense emplastratio[a] celebrari potest, sicut ante demonstravi, et pirus vel malus locis humidis nunc insita me explorante processit. Hoc etiam mense in pomis serotinis, quae ubertate nimia ramos oneraverunt (sicut praedixi) interlegenda[b] sunt, siqua vitiosa repereris, ut arboris succum vertamus
2 ad meliorum nutrimenta pomorum. Nunc citri[c] taleam loco irriguo frigidis regionibus me plantasse memini, et quotidianis animasse liquoribus, quae et nascendo et afferendo votum felicitatis aequavit.[d] Hoc tempore[e] locis humidis inoculari ficus et inseri citius[f] potest: mense iam medio palmae planta circumfodi.[g] Nunc locis temperatis amygdala matura sunt ad legendum.[h]

IV. Hoc tempore[a] maxime[b] tauris submittendae sunt vaccae, quia decem mensium partus sic[c] poterit maturo vere concludi; et certum est eas post vernam pinguedinem gestientes veneris amare lasciviam. Vni tauro quindecim vaccas Columella asserit posse sufficere, curandumque ne concipere nequeant nimietate pinguedinis. Si abundantia pabuli est in regione, qua pascimus, potest annis omnibus in foeturam[d] vacca submitti: si vero indigetur[e] hoc genere, alternis temporibus[f] onerandae sunt, maximeque,[g] si eaedem

III. (a) *impl.* Br. Lugd. Erf. (b) *legenda* P. (c) *etiam* I. B. Br. R. (d) *aequabit* Lugd. I. B. R. om. ab hoc verbo usque ad *Nunc* etc. Pol. *felicitatibus* E. (e) *Hoc mense* E. (f) *citreum* I. B. R. Br. Lugd. E. *citrum* Cresc. XII. (g) *colligenda* P. (h) *sunt colligenda* omisso *matura* Cresc. XII. atque huc pertinere videtur varietas *colligenda* a Gesnero annotata antea.

IV. (a) *mense* Vinc. (b) *maxime* om P. *et tauris* E. (c) *sic* om. P. (d) *futurum* Lugd. *foetura* Cresc. recte Lov. (e) *indigent* E. *sed si deest*, *alternis* Cresc. *si deest*, *sunt alt. annis on.* Lov. (f) *annis* Cr. (g) *maxi-*

III. *Ante dem.*) Iunio V. 2. *Praedixi*) Iunio V. 4.

IV. *Columella*) VI. 24. 3. unde haec ducta sunt.

vaccae alicui operi servire consueverunt. Hoc mense 2
arietes candidissimi[h] eligendi et admittendi sunt mol-
libus lanis, in quibus non solum corporis candor[i]
considerandus est, sed etiam lingua:[2] quae si maculis
fuscabitur,[l] varietatem reddit in sobole.[m] De albo[n]
plerumque nascitur[o] coloris alterius: de fuscis[p] nun-
quam[q] (sicut Columella dicit[r]) potest albus[s] creari.
Eligemus arietem altum, procerum, ventre promisso,[t]
et lanis candidis[v] tecto, cauda longissima, velleris
densi,[x] fronte lata, magnis testibus, aetatis trimae,[y]
qui[z] tamen usque in[a] octo annos potest utiliter inire.[b]
Foemina debet bima submitti, quae usque in quinquen- 3
nium foeturae necessaria est, anno septimo deficit.
eligenda est vasti corporis et prolixi velleris ac mol-
lissimi, lanosi et magni uteri. Sed[c] providendum est
in hoc genere, ut pabuli ubertate saturetur,[d] et longe
pascatur[e] a sentibus, qui et lanam minuunt,[f] et cor-
pus incidunt. Admittendi sunt mense Iulio, ut nati[g] 4

me si alicui op. ser. Cr. *consueverint* Lov. (h) *candidissime in regionibus illis, in quibus sunt oves albae, item mollibus* Cresc. (i) *splendor* P. et Cr. editt. tres. (2) *linguae* E. (l) *fuscatur* Cr. recte Lov. *fuscata sit* Vinc. (m) *et si nigra est, nigros creat* addit Cresc. ubi antiqua mea omittit *si*. (o) *quoque nascetur* Cr. *quandoque* Cr. Lov. ut ait Gesner. aliter mea Lov. ubi *nascitur* exstat. *quoque plerumque* E. (o) *foetus* addit Vinc. (p) *fustis* Cresc. antiquus, *nigris* Basil. *vero* addit Vinc. (q) *namque* P. (r) *asserit* Vinc. bis. *ut ait Col.* Cr. (s) *alius* Cr. editt. tres. (t) *promissis* suprascr. *prominente* Erf. (v) *candidissimis* Lugd. Vinc. bis. (x) *depressi* Cresc. editt. tres. et Vinc. (y) *primae* Br. Cr. Leid. Vinc. bis. (z) *quae* Cresc. recte Lov. (a) *ad* Cresc. (b) *possit sufficere* Cr. Bas. antiqua mea pr. et *inire* habet *coire* Vinc. (c) *Providendum est* (*enim* antiqua addit) *in hoc genere* Cresc. IX. 68. *Providendumque est in h. g.* Lov. (d) *saturentur* Cr. (e) *pascantur* Cr. deinceps *quae etiam* sed Lov. *quae et.* (f) *diminuunt* Cr. recte Lov. (g) *natae* Vinc. alibi *nati foetus*. Br. *Aristotiles*. (h) *creare*

Admittendi) Crescent. IX. 69. *fit etiam* (admissura) *mense Iunio, ut etiam si fiat in mense Iulio nati ante hiemem convalescunt. Secunda fit admissura post medium mensem Octobris ut pariant circa principium veris, nascentibus herbis. Aristoteles* etc.

ante hiemem convalescant. Aristoteles asserit, si masculos plures [h] creari velis, admissurae tempore siccos[i] dies, et halitum Septentrionis eligendum, et contra eum[k] ventum greges esse pascendos: si foeminas generari[l] velis, Austri captandos flatus, et in eum pascua dirigenda, ac sic ineundas[m] matres. [ut[n]] mortuarum vel vitiosarum[o] numerus novella[p] sobole reparetur. Autumno debiles quaeque[q] pretio mutentur, ne eas imbecillas[r] hibernum frigus[s] absumat. Aliqui duobus ante mensibus arietes a coitu revocant, ut facem[t] libidinis augeat dilatio voluptatis. Quidam coire sine discretione permittunt, ut hoc[v] eis genere per annum totum foetura non desit.

V. Hoc mense, cum sol Cancri tenebit hospitium, luna sexta[a] in Capricorni[b] signo posita, gramen ablatum Graeci asserunt nihil de radicibus redditurum.[c] Item si bidentes cyprei[d] fiant, et sanguine tingantur[e]

omisso *plures* Cr. (i) *sic custodies* P. et Cr. Lovan. *sic custodis et alitum* antiqua mea. princeps et Lovan. *tempore flatum* Basil. reliquis omissis. *sic custodies* etiam Erf. *admissura tempora sic custodies* Vinc. (2) *eundem* Vinc. (l) *creare* Erf. *generare* Cr. recte Lov. *gen. velis* om. Vincentius. (m) *incantas* Vinc. *ac si* Br. (n) *ut* omitt. Lugd. Erf. inclusit Gesner. (o) *initiatarum* P. (p) *novella* om. P. (q) *quoque* Vinc. et Cr. (r) *imbecilliores eas* Cr. (s) *tempus assumat* Cresc. sequens *ante* om. Cr. Lov. (t) *facile libidines* Vinc. *et facem — auget delectatio* Cr. recte Lov. (v) *ut ei per totum* Cr.

V. (a) *luna vero in* Vinc. (b) *capricornu* Lugd. *capricorno* E. Cr. Lov. (c) Ita I. B. R. Br. Lugd. Vinc. Cr. Lovan. Vulgo et Cr. II. 19. *rediturum*. (d) *cuprei* Vinc. (e) *extinguantur* Vinc.

V. *Luna sexta*) Cum omnia fere rustica opera, ubi aliquid caeditur, praecipue ubi silvestres agri exstirpantur, luna decrescente fierent, uti monet Varro I. 37. cf. Niclas ad Geoponica p. 236 et 248. deinde cum in simili praecepto gramen exaratum agro luna sexta et decima egerere iubeant Geopon. 3. 5. 8. ne gramen reviviscat, hinc suspicor h. l. esse scribendum: *luna sexta et decima*. Idibus enim seu quinta et decima plena fit luna; deinceps decrescere incipit. Cf. Columella 2, 10, 10.

Redditurum) Hanc lectionem praeferebat etiam Gesner vulgatae *rediturum*. In Geoponicis locum non reperi. Albertus: *quia tunc renascuntur ablatae herbae*.

Bidentes) Albertus: *bidentes et li*

hircino, et post fornacis ardores non aqua sed eodem sanguine temperentur, per eos erutum gramen extingui.

VI. Hoc mense vinum scillite sic facimus: scillam[a] de montanis aut maritimis locis sub ortu[b] Canicularum lectam[c] procul a sole siccamus.[d] Ex hac in vini amphoram unius librae mensuram mittimus, recisis[e] ante[f] tamen superfluis et abiectis foliis, quibus pars extrema velatur.[g] Quidam velamina ipsa[h] filo inserta [2] suspendunt, ut vino infusa[i] mergantur, et non admista fecibus post XL. dierum spatium serta[2] quae appensa sunt auferantur. Hoc vini genus tussi resistet, ventrem[l] purgabit, flegma[m] dissolvet, spleneticis[n] proderit, acumen praestabit[o] oculorum, concitabit digestionis auxilia.

VI. (a) *squillam* Lugd. E. (b) *ortum Canicularium* Lugd. (c) *lectam* om. Br. Cammel. Erf. Vinc. (d) *et ex hac — amphora* E. *ampharn* etiam Br. (e) Ita Vinc. Vulgo *incisis*. (f) *ante* om. P. (g) *vallatur* Br. E. Vinc. et Codex Granavii Observ. III. 18. (h) *ipsa* om. P. (i) *inserta* P. (2) *inserta* Vinc. (l) *per ventrem* Lugd. (m) *fl. diss.* om. P. (n) *spenetiori* P. *splenicis* Palat. (o) *praebebit* E.

gones cuprei fiunt — iguis ardorem — non reviviscit.

Hirciua) Plinius 28. s. 41. *hircorum sanguini tanta vis est ut ferramentorum subtilitas uon aliter acrius induretur et scabritia poliatur vehementius quam lima.*

VI. *Scillite*) Debebat esse *scilliten*, more graeco, ut in Columella XII. 33.

Canicularum) Proba lectionem *canicularium*. Sic noster Octobr. XII. 8. *aestu canicularium* est in libris pra *canicularum*; et h. l. Codices Sylburgii *canicularium* praeferebant.

Foliis) Ex loco Plinii ad Columellam posito intellige tunicas aridas, et deinceps *velamina* medias tunicas. Cresc. VI. *scilla dividatur per medium et tot tunicae ab inferiori parte abiiciantur, quot ab exteriori, et tot in medio reserventur; exteriores debent abiici, quia veninosae sunt et multum calidae, interiores similiter abiiciantur, quia mortiferae sunt ex nimia frigiditate.*

Velatur) Gronavius prababat *vallatur*; sed utraque lectia defendi potest. Deinceps *infuso mergantur* malebat Gesner. Malim equidem cum Polit. *inserta*.

Spleneticis) in Plinio de vino scillite similiter pro *splenicis* Vinc. habet *spleniticis*.

VII. [*De hydromelli*]. Inchoantibus[a] Canicularibus diebus aquam puram pridie sumis ex fonte. In tribus aquae sextariis unum sextarium non despumati[b] mellis admisces, ac diligenter per carenarias[c] divisum quinque horarum spatio continuo per investes pueros curabis agitare vasa ipsa concutiens. Tunc XL. diebus ac noctibus patieris esse sub caelo.

VIII. [*De aceto scillitico*]. Squillae albae crudae proiectis duris atque extrinsecus positis omnibus, teneram medietatem ad libram et sex uncias per minutas partes recides, et in aceti acerrimi duodecim sextariis merges.[a] Vas signatum quadraginta diebus patieris esse sub sole: post abiecta squilla acetum diligentius excolabis, et in bene picata[b] vasa transfun-
2 des. Aliud acetum digestioni et saluti accommodum: Squillae dragmas VIII, aceti[c] sextarios XXX mittis in vasculo, et piperis unciam unam, mentae et casiae aliquantum,[d] et post [aliquod[e]] tempus uteris.

VII. *De Idromeli* Br. (a) *incohantibus* Br. (b) Vulgo *dispumati.* (c) *caroen.* I. B. Br. R. *caraen.* Lugd. *cavernas* Palat. E. *per car.* om. Pol.

VIII. *De vino scyllitico* Br. sed recte in altero titulo toti libro praeposito. (a) *merges vas signatum: et XL. diebus* Br. (b) Ita pro *picato vase* Br. Lugd. Erf. (c) *aceti* om. Br. (d) *aliquantulum* Erf. (e) *aliquod* om. I B. Br. R. Lugd. Erf. et Vinc. qui sextarios XX habet.

VII. *De Hydromelli*) Debebat esse *hydromelle.* Sed puto fuisse titulum *Hydromeli*, omisso *De.*

Carenarias) Gesner cum Turnebo XIII. 23. a careno coquendo dictas fuisse censebat; sed Columella XII. 12 hydromeli hoc, etsi diversa proportione mistum, in lagenas diffundit, ut in tabulato servetur et fumum bibat. Videtur igitur h. l. *lagoenas* fuisse; saltem eae sunt intelligendae

Investes pueros) Ita etiam Octobr. XIV. 16.

VIII. *Squillae*) Si titulus recte habet *scillitico*, debet etiam esse *Scillae.* Cf. Colum. XII. 34. Geoponica VIII. 42.

Crudae) i. e. non coctae. Geopon σκίλλης λευκῆς τῶν ἐντὸς πλακῶν κεκομμένων εἰς λεπτὰ καὶ ἐψυγμένων ἐν ἡλίῳ ἐπὶ ἡμέρας τριάκοντα. Ponunt sextarios aceti 36, sed scillae mensuram omittunt.

Recides) Malim *incides.*

Et saluti) Geoponica VIII. 35. aceti sextarios α' ἢ β' — πεπέρεως καὶ ἡδυόσμου καὶ κασσίας μέρος καὶ ἀρκευθίδων. quae vides esse vitiosa.

IX. Sinapis semen ad modum sextarii unius et semis,[a] redigere curabis in pulverem, cui[b] mellis pondo v, olei Hispani[c] unam libram, aceti acris unum sextarium misces, et tritis omnibus diligenter uteris.

X. Iulii[a] et Iunii horas par[b] mensurarum libra composuit.

Hora	I	et	XI	pedes	XXII
Hora	II	et	X	pedes	XII
Hora	III	et	IX	pedes	IIX
Hora	IV	et	IIX	pedes	V
Hora	V	et	VII	pedes	III
Hora	VI			pedes	II

IX. (a) *semicirculi* Br. *semiculi* E. *reddigere* Br. *reddere* E. (b) *cui* om. Br. (c) *Panis* P. *Spani* Lugd.

X. (a) *Iulii mensis et Iun.* Erf. (b) *per mensuram libra conponsuit* Lugd.

IX. *Sinapi*) Ad embammata componit Columella XII. 55. Hanc vero Palladii compositionem nullibi reperi; musto immadentem radicem et semina habet Plinius 20. sect. 87.

Hispani) Quod cum germinibus oleae parari docent loca Galeni, posita a Niclasio ad Geopon. IX. 26. ubi Hispano simile oleum paratur. Cf. etiam Cornarius ad Galenum de Compos. Medic. sec. loca p. 279. Est naturae austerae; quod satis docet modus parandi, quem docet Africanus Cestor. p. 299. *σπουδαστέον δὲ καὶ τοὔλαιον τὸ μὲν Ἰβηρικὸν ὡδέ πως. ἀγριέλαιας φύλλων δράκα καὶ τήλεως ξηρᾶς ζλ, μίαν τε ἀψινθίου καὶ τρυγὸς ὀπτῆς, ἣν φέκλαν καλοῦσι Ρωμαῖοι ζ. β. πάντα κόψας καὶ μᾶζαν χειροπλήθη ποιήσας, εἶτ' ἐνδήσας εἰς ῥάκιον κάθες εἰς τὸ κεράμιον, καὶ μετὰ ἐννέα ἡμέρας εἰς χρῆσιν ἀπάντλει.* Idem p. 300. *ἐὰν δὲ ὃ πρῶτον εἶπον τὸ ἰβηρικὸν, ὃ δὴ σπάνον ὀνομάζομεν, ἐὰν δὴ θελήσῃς ποιῆσαι εἰς ἰδιτικὸν* (margo *σιδηρικὸν*, lego *Ἰβηρικὸν*) *ἔλαιον πάνυ διαυγὲς, ἀγριελαίας φύλλα συγκόψας βάλλε ὀθόνῃ συμμέτρῳ ἀποδήσας καὶ ἀποκρεμάσας* (adde *ἔασον*) *βρέχεσθαι ὅσας θέλεις ἡμέρας, καὶ οὕτω τὴν Ἰβηρικὴν ποιότητα προσκτήσεται.*

PALLADII RVTILII

DE RE RVSTICA

LIBER NONVS.

Tit. I.

Augusto[a] mense ultimo circa Calendas Septembres ager planus, humidus, exilis incipiat exarari. Nunc maritimis locis vindemiae[b] apparatus urgetur. Hoc etiam mense locis frigidissimis occatio vinearum fit.

*II. Hoc tempore, si terra exilis in vinea est, et vinea ipsa miserior, tres vel quatuor lupini modios in iugero spargis,[a] atque ita occabis. Quod ubi fruticaverit,[b] evertitur, et optimum stercus praebet in vi-

Varietas Lectionis.

I. (a) *Hoc* I. B. Br. R. Lugd. E. deinde vulg. *Septembris* ex Br. correxi. (b) *vineae* P. (c) *fit* om. Lugd. *est* Erf. Vinc. et Br.

II. (a) *sparges* Vinc. *seres* Pol. (b) *frutificaverit* Br. Erf. *fructificaverit*

I. *Exarari*) Ex Columella II. 4. 11. Celerum Vinc. Duae. VI. 55. ex h. l. habet: *Porro mense Augusti et circa Kalendas Aprilis.*

Maritimis) Colum. XI. 2. 6. *vindemia conficitur.*

Occatio) Colum. ibid. *frigidioribus reg. pulverationem faciunt, quam vocant rustici occationem* etc.

II. *Terra exilis*) Columella l. c. *si perexilis est terra vel rara ipsa vitis — atque ita inoccantur — fruticaverint — fossione conversi* etc.

Fruticaverit) Infra X. 9. est *ubi creverit.* In sabulosis secundum florem, in rubricosis tertium florem exspectare iubet Columella II. 16. 5. dum succidatur; mensuram tamen seminis non definit.

neis, quia laetamen propter vini vitium[c] non convenit inferre vinctis.

III. Nunc[a] locis frigidis pampinatur, locis vero ferventibus[b] ac siccis obumbratur potius[c] uva, ne vi solis arescat, si aut[d] vineae brevitas aut facultas operarum[e] permittit. Hoc etiam mense extirpare possumus carecta atque filecta.[f]

IV. Nunc urenda sunt[a] pascua, ut et altorum fruticum festinatio reprimatur ad stirpes,[c] et incensis aridis nova laetius herba[d] succedat.

V. Hoc etiam mense ultimo[a] siccis locis rapa et napus serenda sunt hac ratione qua ante[b] dictum est. Hoc mense ultimo locis siccioribus radices seruntur,

Vinc. (c) *vini* Pol. *pro vini vitio* Erf.

III. (a) *Tunc* E. (b) *ardentibus* P. Lugd. E. Cr. IV. 17. Vinc. *calidis* Cr. XII. (c) *potius* omitt. Cr. *obumbrantur uvae ne in sole arescant* Cresc XII. (d) *si modo* Cr. Bas. sed antiqua mea *si autem*. (e) *permittit operariorum* Cr. Basil. sed antiqua mea *operarium*. (f) *filiceta* A. Iunt. I. I-G *Item dissipare frequenti aratione gramen et filices* Cr. XII. *Hoc — filecta* om. Vinc.

IV. (a) *sunt arida* P. (b) *altiorum* Vinc. (c) *ad st.* om. P. *stipites* Vinc. alibi *stipes*. (d) Ita Lugd. E. Vinc. bis. et Br. Vulgo *laetius succedant*.

V. (a) *ultimo* om. Pol. (b) *ante* om. I. B. Br. R. E. cum Palatinis.

Vitium) Columella l. c. *quod saporem vini corrumperet.* Crescentius III. 14. *quia consuevit vini vitiare saporem.* Idem IV. 15. Mense Augusto, ubi vinea miserior est, lupinorum corbem unam in iugerum (antiqua mea bubulcam) serunt et cum ad debitum augmentum pervenerint, eos evertunt et optimum stercus praebere vineis dicitur — quia consuevit vini vitiare saporem et durabilitatem laedere. Albertus ubi de fossione: *fimus eius fit ex sarmentis eius et filice et foliis vitis, quia compertum est hunc fimum optimum esse ad vites.*

III. *Pampinatur*) Ex Colum. XI. 2. 61. ubi est *adumbrantur — ne ventis aut caloribus exarescant.* Albertus: *in ardentibus locis potius operiendae sunt uvae.*

IV. *Vrenda*) Ex Columella VI. 23. 2. ubi vide notam.

V. *Dictum est*) Iulio II. Compara Columellam II. 10. 23. Ceterum Cr. XII. 8. ex h. l. *item in suo principio possunt seri post primam pluviam rapae radices et napi.*

Locis siccioribus) Crescent. *locis temperatis et siccis* ex h. l. habet.

Radices) Syriacam radicem vocat

quae hieme sui[c] usum ministrent. amant terram pinguem, solutam, et[d] diu subactam, qualem rapa.[e] tofum[f] et glaream reformidant. gaudent[g] caeli statu nebuloso. serendae sunt spatiis grandibus et alte
2 fossis. meliores[h] proveniunt in arenis.[i] serantur post novam pluviam, nisi possint forte rigari.[2] quod satum est, statim debet operiri levi sarculo. Iugerum duo sextarii, vel, ut quidam, quatuor, cum seruntur, implent.[l] Laetamen non est ingerendum, sed potius paleae: quia inde fungosae sunt.[m] Suaviores fiunt, si

(c) *sui* om. Vinc. (d) *et* om. Lngd. Cr. (e) pro his verbis Cresc. habet: *et profunde fossam.* (f) *toffam* Cr. *tophum* Lovan. (g) *laetantur* Cresc. (h) *melius* Cr. (i) *proveniunt si serantur in arenis* Vinc. bis. (2) *irrigari* Cr. (l) *implebunt* Erf. Br. (m) *quia fumigosae fiunt* Cresc. recte Lovan.

Columella XI. 3. 16 et 59. ubi napis rapisque social. Sed II. 10. 23. napos et rapa sola nominat, eorumque cultum fere eundem tradit, qualem radicum h. l. Palladius. Radicem simpliciter nominat Columella XI. 3. 18. *radices et rapa* pingit noster I. 35. S. *radicem* vocat II. 14. 3. et VIII. 2. radices VI. 5. Sed in numero variant libri scripti. Radicem et raphanum, ut h. l. velut synonyma posuit etiam II. 14. 3. Raphani radicem dixit Colum. XI. 3. 47. De radicis Syriacae nomine vide ad Colum. XI. 3. 59. notam.

Tofum) De napis Columella II. 10. 23. *glareosis sabulosisque arvis melior exit napus.*

Nebuloso) Plinius 18. s. 34. rapa ait nebulis et pruinis et frigore ultro ali. Sed rapa et raphani plura communia habent in cultu.

Pluviam) Crescent. de rapis: *seritur—praecipue cum terra fuerit rorida per pluviam praecedentem. — Seritur in agris nudis et in stipulis etiam egregie seritur, si optime fuerint exaratae et solo erpice* (i. e. crate) *semen eius operiendum est, ne nimium mergatur in terra.* Albertus: *Si autem alibi seruntur dum rigari volunt: sata autem radix statim operienda est sine laetamine; sed si paleae misceantur terrae fungosae fiunt;* unde tamen non apparet, quam ille lectionem h. l. repererit.

Quidam quatuor) Aliter Columella XI. 3. 59. ubi vide notam. Columella II. 10. 24. quatuor sextarios rapis, quinque napis tribuit: quia napi in longitudienm, rapa (ut radices pleraeque) in rotunditatem et latitudinem crescant.

Paleae) Plinius: *Fimum odit, palea contentus.* Alberti locum supra posui; addit: *meliores proveniunt quando in aliquantulum seruntur arenosis.*

Inde fungosae) Columella XI. 3. 47, *raphani radix bis anno seritur. — Cura est eius ut terra stercorata et subacta obruatur. post ubi ceperit ali-*

eas[n] aqua salsa[o] frequenter aspergas.[p] Radices foemi- 3
nini generis[q] putantur, quae minus acres[r] sunt et[s] habent folia latiora [et[t]] levia, et cum iucunditate virentia. Ex his ergo semina colligemus. Maiores fieri creduntur, si sublatis omnibus foliis, et[v] solo tenui caule dimisso[x] saepe terris operiantur. Si ex nimis acra[y] dulcem fieri velis, semina die et[z] nocte melle macerabis aut passo.[a] Raphanum tamen sicut brassi-

(n) *eas* om. Cr. (o) *solo* P. *laxa* Cr. Lov. (p) *irrigentur* Cr. (q) *esse* addit Ce. (r) *accrescunt et* Pol. (s) *et* om. Cr. habet Lovan. (t) *et levia* om. Pol. et Ce. *leviora* I. B. R. *lartiora* Erf. *levia* Vinc. bis. *et* omitt. Lugd. Erf. Br. (v) *et* om. Vinc. bis. (x) *demisso* Commel. Vinc. bis. *calidissimo* Cresc. recte Lovan. (y) *aeri* B. R. sed *acra* Iens. et Lugd. quod retinuit Gesner. *acribus dulces* Cr. (z) *ac* Cr. (a) *aut passo* omitt. Ce. (b) *inimi-*

quod incrementum, subinde aggeretur. nam si super terram emerserit, dura et fungosa fiet. Ita etiam Plinius 19. s. 26. 4. Itaque h. l. lege: *quia nudae.* Sed vel sic quaedam deesse videntur.

Aqua salsa) Plinius l. c. *Praecipue salsis aluntur, itaque etiam talibus aquis irrigantur et in Aegypto nitro sparguntur, ubi sunt suavitate praecipui. In totum quoque salsugine amaritudo eorum eximitur, fiuntque coctis similes. Namque et cocti dulcescunt et in naporum vicem transeunt.*

Folia latiora) Plinius 19. s. 25. de rapis: *medici masculini sexus faciunt rotunda, latiora vero et concava feminini, praestantiora suavitate et ad condiendum faciliora: quae saepius sata transeunt in marem.* postea de raphanis: *in totum quidem quorum tenuia folia, ipsi quoque dulciores, quorum scabra et angulosa et horrida, amariores.* ubi Pintianus recte monuit, legendum esse *spissius sata*, deinde ex lectione Codicis *tenuia* (ubi vulgo erat *tenuiora*) efficit *laevia*, ex Theophrasti H P VII. 4 ὅσων δ' ἂν λεῖα τὰ φύλλα γλυκύτεραι καὶ ἡδίους, ὅσων δ' ἂν τραχέα, γλυκύτεραι ῥαφανίδες. deinde de rapis: πρὸς δὲ τὸ ἀποθηλύνεσθαι πηγνῦναι δεῖ μανάς. ἐὰν γὰρ πυκνὰς, ἀπαῤῥενοῦσθαι. Videntur igitur etiam in Palladio verba *latiora et* delenda esse.

Foliis) Hoc in ῥαφανίδι fieri monet etiam Theophr. C. Plant. V. 5. Plinius l. c. *Aristomachus detrahi folia per hiemem iubet, et ne lacunae stagnent, accumulari, ita in aestatem grandescere.* Idem 19. s. 26. *raphanus utique iucundior detractis foliis antequam decaulescat. hoc et in rapis. nam et eadem direptis foliis cooperta terra crescunt durantque in aestatem.* Idem 16. s. 36. *Incipiente incremente confert alterna folia circumobruere, ipsos vero accumulare.*

Tenui caule) Explico ex loco simili de rapis supra Iulio 2. *eruta rapa foliis omnibus purgabis et ad dimidii digiti crassitudinem in caule succides.*

Melle macerabis) Geoponica XII. 22. οἰνομέλιτι ἢ χυλῷ σταφίδων, unde Mizaldus II. 11. *mulso vel uvarum*

cam constat esse vitibus inimicam.[b] Nam si circa se[c] serantur, natura discordante refugiunt. Hoc etiam mense pastinacas[d] seremus.

VI. Etiam nunc emplastrantur[a] arbusta. Pirum nunc[b] plerique inserunt, et locis irriguis arborem citri.[c]

VII. Hoc mense crabrones molesti[a] sunt alveariis apum, quos persequi ac necare debemus. Nunc etiam quae Iulio non occurrimus facere,[b] exequamur.

VIII. Nunc[a] si deerit aqua, eam[b] quaerere ac vestigare[bb] debebis, quam taliter poteris invenire. Ante ortum solis iis locis[c] quibus aqua quaerenda est, aequaliter pronus mento ad solum depresso iacens in terra[d] spectabis orientem, et in quo loco crispum[e]

cum Erf. Cr. (c) *prope ser.* Cr. (d) *pastinacam* Erf.

VI. (a) *impl.* Br. (b) *nec* P. (c) *nutriri* P.

VII. (a) *infesti* P. (b) *occurrimus* I. B. R. *occurrimus facere, exequ.* P. *excurrimus, exequ.* reliqui a. G.

VIII. (a) *Tunc* Erf. (b) *sic eam* Vinc. qui omittit deinde verba *quam invenire.* Erf. omittit *eam.* (bb) *investigare debes* Erf. (c) *his solis* Lugd. *his locis* Cr. Br. (d) *iacens in terra* om. Cr. (e) *crispum* om. Vincentius

passarum succo aut saccharata aqua biduo praemacerare debes et siccata terrae committere. Albertus: *ex acribus dulces fiunt radices.*

Inimicam) Plinius l. c. *odium his cum vite maximum refugitque iuxta satos.* ubi Harduinus ex Palladio laudat *sive brassicam.* Male. De brassica idem Graeci asserunt, quam illi ῥάφανον vocant, contra radicem seu raphanum latinum ῥαφανίδα. Crescentius VI. 98. *et nota quod raphanum dicitur esse vitibus inimicum, et dicitur quodsi prope serantur* etc. Ceterum in fine disputationis huius de radicibus monendum est, hodieque Italos *radici* vocare radices, contra *ravano* vocant, quam Latini armoraciam. Vernaculum *Rettig* ex latino vocabulo derivatum esse, docet alterum *Radies*, quo minus raphani genus significamus. Atque omnino radix Syriaca novum genus radicis, a graeco et vulgari raphano diversum, certe cultura, significasse videtur, sed difficile est hodie in veterum scriptis rusticis genera distinguere.

VII. *Occurrimus*) Polit. *occurrimus facere.* recte Gesner cum graeco ἐφθάσαμεν ποιεῖν comparavit, *facere* tamen recipere non est ausus. Vinc. ex h. l. habet *quibus non occurrimus.*

VII. *In terra*) Ex loco alto fieri hoc volunt Geoponica II. 6. 41. Ceterum totum caput est sumtum ex

subtili nebula aërem surgere videbis,[f] et velut rorem[g] spargere, signo aliquo vicinae stirpis aut arboris praenotabis. nam constat siccis locis, ubi hoc fiet, aquam latere. Sed terrarum genus[h] considerabis, ut possis vel[i] de tenuitate[2] vel de abundantia iudicare. Creta[l] tenues nec optimi saporis venas creabit; sa- 2
bulo solutus[m] exiles, insuaves, limosas, et spatio altiore submersas; nigra terra humores et stillicidia non magna ex hibernis[n] imbribus et liquore collecta,

(f) *videris* Lugd. E. Cr. Vinc. (g) *rorem* om. Lugd. *spargere, constat ex naturali rore aquam latere* Vinc. Etiam Cr. omissis mediis habet: *scias in siccis locis ibi aq. lat.* (h) *terrae genus* Erf. (i) *vel* om. Cr. deinde *et abund.* (2) *aquae* addit Vinc. (l) *namque* addit Cresc. Erf. (m) *sabulum solutos* Cr. antiqua mea. (n) *hibernis* om. Cr. habet Lovan. (o) *glareae*

Vitruvio VIII. 1. Compendium Architecturae cap. 5. *Ante solis ortum in locis, quibus aqua quaeritur, aequaliter in terra procumbatur, et mento deposito per ea prospiciatur; mox videbis in quibuscumque locis aqua latebat humores in aëre supra terram crispantes et in modum tenuis nebulae rorem spargentes, quod in siccis et aridis locis fieri non potest.* — Verba *iacens in terra* mihi glossae suspicionem movent adscripto vocabulo *pronus*. Ceterum in loco Vitruvii 8. c. 1. unde haec sunt ducta, Editio princeps rectius scriptum habet: *in quibus locis videbuntur humores crispantes et in aëra surgentes, ivi fodiatur.* ubi reliquae *se concrispantes*. Insertum *se* deest in Codice Cocton. et Franequerano docente Bondam Var. Lect. II. 7. ut me admonuit Cel. *Koeler*.

Creta) Cum Vitruvio Plinius: *figularis creta semper adimit spes.* Geoponica ἡ κεραμῖτις γῆ, ἄνυδρος, καὶ ὅση ἀποκρούεται, καὶ ἀπωθεῖται ὄμβρους. Hinc lex apud Platonem dominum fundi ὀρύττειν ἐν τῷ χωρίῳ μέχρι τῆς κεραμίτιδος γῆς. monente Niclas. Contra Plinius: *aqua semper dulcis in argillosa terra.* Minus ergo pinguis, et siccior argilla est.

Sabulo solutus) masculum putat asperum, scabrum, minus flavum et subfuscum dici Philander ad Vitruvium. Auctor Compendii Archit. c. X. lateres ex *sabulone masculo* ducit, unde, nisi ab aliena manu sunt verba illa intrusa, discimus naturam eius argillosam. Sed locus Vitruvii ita habet: *item sabulone soluto tenuis; sed si inferioribus locis invenietur, ea erit limosa et insuavis.* Ex nostro compendium Architecturae: *in sabulone soluto tenuis limosa et insuavis, altioribus locis mersa.*

Stillicidia) Compendium: *in terra nigra stillarum humores exiles magis ex hibernis liquoribus collecti, saporis optimi, spissis et solidis locis subsidentes.* Ita enim rectius Vatic. 2. quam *subsistentes*.

sed saporis egregii; glarea[o] mediocres et incertas venas, sed suavitate praecipuas;[p] sabulo masculus et[q] arena et carbunculus certas et ubertate copiosas: in
3 saxo rubro[r] bonae et abundantes sunt. Sed providendum est, ne inventae[s] inter rimas[t] refugiant, et per intervenia dilabantur. Sub radicibus montium, et in saxis[v] silicibus uberes, frigidae,[x] salubres: Locis campestribus salsae, graves, tepidae, insuaves:[y] quarum sapor si optimus fuerit, noveris eas sub terris exordium de monte sumsisse. sed in mediis campis montanorum fontium suavitatem consequentur,[z] si
4 umbrantibus tegantur arbustis. Sunt et haec signa vestigandae aquae,[a] quibus tunc credimus, si neque lacuna est, neque aliquis ibi ex consuetudine humor insidet[b] aut praeterit.[c] Iuncus tenuis, salix[d] silvatica, alnus, vitex,[e] arundo, edera caeteraque, si qua[f] hu-

Lugd. Erf. Cr. (p) *praecipua* Erf. (q) *et* om. Cresc. et deinceps *arenae* Lov. (r) *rubeo* Cr. recte Lov. (s) *in ventre* P. (t) *ruinas* Cr. (v) *saxis* om. P. et Cr. *in* om. Br. (x) *et sal.* Cr. (y) *et insuaves plerumque* Cresc. edd. tres. (z) *sequentur* Lugd. *sequuntur* Br. Erf. *frequenter aequat* Cresc. Basil. sed antiqua mea omittit *aequat*. Lovan. *sequetur*. (a) *investigandae* Cr. *vestiganda* omisso *aqua* Erf. (b) *insideat* Erf. *insidet ac* Vinc. *insedit* Cr. *incidit* Cr. Lovan. (c) *aut praet.* om. Cresc. 4. editiones. (d) *salix si silvatica repereris. Fodiatur* omissis reliquis Lugd. *salvatica* Cresc. antiqua mea (e) *vitex* om. P. et Cr. edd. 4. (f) *caeteraque quae* Cr. (g) *multum aquosa* Cresc. addit: *certaque si aq. humore* Codd. Vaticani teste Ponte-

Glarea) Compendium Archit. cum libris Palladii tribus *glareae*.

Rubro) Vitruvius: *rubro saxo et copiosae et bonae.* Plinius: *rubra saxa optimas speique certissimae promittunt.* Geopon. II. 5. ἐὰν μάλιστα τὰς πέτρας μελαίνας ἔχῃ καὶ πυῤῥοειδεῖς, ἔνυδρος εἴη.

Intervenia) Vtitur eadem voce Vitruvius iterum II. 6 et 7. Compendium: *ne inter rimas saxorum, quando suspensae sunt, decurrant.*

Aut praeterit) Recte omisit Cresc. nec exstant haec in Vitruvio; ubi est: *in lacunis, quae sidentes praeter reliquum agrum excipiunt aquam ex imbribus.*

Salix silvatica) erraticam dixit cum Vitruvio Plinius 31. s. 3. et Compendium Architecturae: quod vocabulum hinc restitui voluit Pontedera Palladio.

Si qua humore) Lectionem Cresc. *caeteraque quae humore multo aquosa*

more[g] gignuntur. Locus[h] ergo, ubi supradicta[i] signa repereris,[2] fodiatur latitudine pedibus tribus, altitudine pedibus[l] quinque, et proxime[m] solis occasum, mundum[n] vas ibi aereum vel plumbeum interius unctum inversum[o] ponatur in solo ipsius fossionis. Tunc supra fossae[p] labra crate[q] facta de virgis[r] ac frondibus, additaque[s] terra, spatium omne cooperiatur.[t] Sequenti[v] die aperto loco, si in eodem vase sudores[x] [intrinsecus] invenientur aut stillae, aquas[y] ibi esse

dera. (h) *Locis* P. *locis ergo* Cr. *locus vero* Erf. (i) *praedicta* P. E. Cresc. edil. tres. (2) *reperis* I. B. Br. R. Cr. (l) *pedum* Cresc. (m) *prope* Vinc. (n) *purum* Cr. (o) *immersum* Cr. *vel inter. unct. inversum* Lov. (p) *super fossam* Cr. *fossam* etiam Pol. et Cr. Lov. *supra libram fossae crates facta* Vinc. Vulgo *fossa* erat: *fossae* Erf. Br. (q) *crates* I. B. Br. R. Lugd. Erf. Cresc. (r) *virgultis* Erf. *virgulis* Cresc. recte Lov. (s) *addita* Cr. *terrae* Br (t) *cooperiat* I. B. R. Br. Cresc. Lov. Erf. *operiatur* Cr. edd. tres. in Lovan. reperio *operiat*. (v) *Secundo* Lugd. *altero* Erf. (x) *sudores inveniontur* P. et Cr. editt. tres. *intrinsecus* om. etiam Vinc. (y) *aquam* Cr. (z) *fictum*

in Vaticanorum librorum lectione latere putans praeferebat Pontedera. Vitruvius: *aliaque quae huiusmodi sunt, quae non possunt nasci nec ali per se sine humore.*

Locus ergo) Vitruvii locum VIII. 1. *in quibus locis eae non significabuntur inventiones, sic erunt experiendae* ex h. l. correxit: *In quibus si hae signific.* Andr. Schottus Observ. V. 26. Contra possit quis suspicari in Palladio scribendum *signa non repereris* propter locum Geopon. II. 4. ἐν ᾧ ἂν βούληταί τις τόπῳ ὀρυξάτω βόθρον βάθει πηχῶν τριῶν. sed retinere corrigentem potest locus geminus ibid. c. 6. s. 42. καὶ ἐν τῷ τόπῳ ᾧ διαλάβοι τις ὕδωρ ὑπάρχειν, δεῖ στοχαζομένους τοῖς δεδηλωμένοις σημείοις ὀρύσσειν φρεατίαν ὅσον ἐπὶ πήχεις τρεῖς. Praeterea in Vitruvio verba: *latus pedes tres* Schottus corrigebat *altus pedes tres.* male. Plinius: *loco in altitudinem pedum quinque defosso* retulit ex Vitruvio. Nunc denique video, Codices duos Vatic. a Galiano comparatus in Vitruvio dare: *in quibus si hae significabuntur.*

Vnctum) contra rubiginem ex humore, quoque facilius in guttas coëant vapores, monente Gesnero.

Fossa labra) Geopon. II. 6. 43. καὶ περιθέντα καλάμων φύλλα χλωρῶν ἢ ἄλλην τινὰ βοτάνην πάλιν ἐπιχῶσαι τῆς γῆς ὅσον ἐπὶ πῆχυν. In Vitruvio est *summa fossura operiatur arundinibus aut fronde.* Vnde apparet, recte a nobis vulgatam *fossa* mutatam fuisse. In Compendio Architect. est: *in imam fossuram inversum conlocatur, supraque fossuram frondibus vel arundinibus missis terra inducatur.* ubi Vatic. liber 2. habet: *unam fossam — supra quam fossam.*

(*Intrinsecus*) *Inveniantur*) Inclusi

non dubites. Item si vas figuli siccum,[a] neque coctum,[a] eadem ratione ponatur, ac similiter operiatur; altero vero[b] die, si aquarum vena est[c] in praesenti, vas concepto humore solvetur. Item vellus lanae aeque positum et[d] coopertum, si tantum[e] colligit humoris, ut alia die fundat[f] expressum, copias inesse[g] testabitur. Item lucerna oleo plena et accensa,[h] si ibi similiter tecta ponatur, et secundo[i] die inveniatur[z] extincta superantibus alimentis,[l] aquas idem locus habebit. Item si in eo loco focum feceris, et terra vaporata humidum fumum nebulosumque ructaverit,[m] aquas inesse[n] cognosces. His itaque[o] repertis, certa signorum[p] firmante notitia, puteum fodies,[q] et aquae caput requires: vel si plura sunt, in unum colliges.[r] Tamen[s]

Vinc. (a) *nec coopertum alias* addit Cr. antiqua mea. (b) *vero* praeter Palatinos om. etiam Br. Cr. Vinc. (c) *proxima fuerit, vas humore solvetur* Cr. edd. tres. *vas est in praesenti, vas* Vinc. bis. (d) Ita Cr. editt. 4. Vulgo *vel. Item si vellus* Lov. (e) *tamen — humores* Cr. antiqua mea. (f) *sudet* Cr. recte Lov. (g) *ibi esse* Cr. *copias inesse* Lov. (h) *incensa* Cresc. Vinc. (i) *secundo* Lugd. Cresc. editt. 4. *si ibi sim. t. p. et secundo* Lov. *ibi s. t. p. et si sec.* reliquae Edd. Cr. (z) *reperiatur* Cr. (l) *superant. elementis* Br. Cresc. antiqua mea, sed Basil. omittit haec duo vocabula. *sup. alimentis* Lov. (m) *iactaverit* Cr. recte Lov. (n) *ibi fore cognoscas* Cresc. sed Lov. *agnoscas*. (o) *ergo* Cresc. (p) *signorum* om. Vinc. (q) *facies* Vinc. *fodias — requiras* Cresc. recte Lovan. (r) *colligas* Cresc.

vocabulum inutile cum libris, quod omisit etiam Compendium Architecturae, ubi *inveniatur* etiam legitur, ut in Polit. Crescentioque.

In praesenti) Crescentii lectionem *Si aquarum vena proxima fuerit* annotavit Pontedera, qui vulgatam lectionem vitiosam habuisse videtur. Vitruvius: *Si is locus aquam habuerit.* Sed Crescentius vulgatam recte interpretatus est. Scilicet ut *in rem praesentem venire* dicitur in iure romano de loco eo, de quo controversia est, ita h. l. *in praesenti* est *in loco quem inspiceris aquam habere.* Igitur vulgatam distinctionem correxi, commate post *vena est* sublato et post *praesenti* translato. Quod miror, non vidisse Pontederam aut Gesnerum; hic quidem malebat mutata distinctione legi: *vena est in proximo, vas* etc.

Vellus lanae) Geoponica II. 6. 40. spongiam siccam nominant.

Alimentis) non deficiente oleo nec ellychnio.

Focum) i. e. ignem, ut ait Vitruvius. Sic et Compendium Archit. ubi pro *ructaverit* est *suscitaverit.*

Vel si plura sunt) Vitiose igitur Vitruvius: *et si caput erit aquae*

maxime sub radicibus montium in Septentrionali parte quaerendae sunt aquae, quia in his locis magis abundant, utilioresque nascuntur.

IX. Sed in fodiendis[a] puteis cavendum est fossorum
periculum, quoniam plerumque terra sulfur, alumen,
bitumen educit,[b] quorum[c] spiritus misti anhelitum
pestis exhalant, et occupatis statim naribus extorquent[d] animas, nisi quis fugae sibi velocitate succurrat. Prius ergo quam descendatur ad intima,[e] in eis
locis lucernam ponis[f] accensam, quae si extincta non
fuerit, periculum non timebis, si vero extinguetur,[g]
cavendus est locus,[h] quem spiritus mortifer occupabit.[i]
Quod si alio loco aqua non potest inveniri,[2] dextera 2
laevaque[l] puteos fodiemus, usque ad aquae ipsius libramentum, et ab his foramina hinc inde patefacta velut nares intus[m] agemus,[n] qua[o] nocens spiritus eva-

(s) *maxime vero* Vinc. *maxime* om. Cr.

IX. (a) *defadiendis* Lugd. (b) *educat* Vinc. *adducit* Cr. (c) *quae spiritum pestis* Cr. edd. tres. *hanelitum* Br. *exalunt* Br. (d) *torqueut* Cresc. (e) *infima* Cr. uti volebat scribi Gesner. *ultima* Erf. *asceudatur* Cr. antiqua mea. (f) *ponas* Vinc. et Cr. *pones* Lov. (g) *extinguatur* Erf. Vinc. Br. (h) *locus mortifer. Quod* P. et Cr. (i) *occupaverit* Vinc. bis. (2) *tunc* add. Vinc. (l) *laevave — fodiamus* Vinc. (m) *intra* Lugd P. Erf. Vinc. (n) *agamus* Vinc. (o) *quibus* Vinc. bis. (p) *latera* om. E. (q) *suscipiet*

inventum, plures sunt circa fodiendi et per specus in unum locum omnes conducendi.

IX. *Sed*) Ex Vitruvio VIII. 7.

Extorquent animas) Compendium cap. IV. *prima occupatis naribus tetro odore reprimunt animas corporibus.* ubi Vascosana princeps Editio habet: *odore anhelitum reprimunt.* Vatic. V omittit verba *animas corporibus.*

Velut nares) Cum Vitruvio Plinius 31. s. 28. *aestuaria vocat, quae illum graviorem halitum recipiant.* Compendium: *et per fracturam foramina quasi nares intus in puteum dimittantur:* ψυχαγωγεία vocat Theophrastus de Igne. — In loco Vitruvii VIII. 7. unde haec sunt ducta, Editio princeps habet: *Sin eripietur lumen vi vaporis, tunc secundum puteum dextra ac sinistra defodiantur aestuaria: ita quemadmodum per nares spiritus exactu dissipabuntur.* ubi vulgatur *spiritus ex aestuariis dissip.* postea ubi est vulgo: *tunc siguinis operibus ex tectis aut a superioribus locis excipiendae sunt copiae.* Eadem princeps habet *testis* i. e. tegulis,

poret: quo facto latera[p] puteorum structura suscipiat.[q] Fodiendus est autem puteus,[r] latitudine octo[s] pedum quoquoversum,[t] ut binos pedes structura concludat: quae structura vectibus ligneis subinde densetur,[v] et structa sit[x] lapide tofacio,[y] vel silice. Si aqua limosa fuerit,[z] salis admistione corrigatur.[a] Sed

Erf. (r) *puteus* om. E. *ergo put.* Cr. recte Lov. (s) Vinc. I. B. R. Br. *vel septem* inserit Cr. edd. trium. (t) *quaquav.* Pol. Cr. Vinc. bis. (v) *densentur* P. Lugd. *densatur* Vinc. bis. (x) *structura fit* Vinc. (y) *toficio* Br. Lugd. Erf. *tofico* Vinc. bis. (z) *sit* P. et Cr. (a) *corrigitur* Cresc.

probante *Koelero*, cui aunotationem debeo.

Suscipiat) Seneca Epist. 90. *quid lapideas moles* — quibus porticus et capacia *populorum tecta suscipimus.* ubi Gronov. laudavit Plinii X. Epist. 48. Vitruvius: *puteus sepiatur structura.* Compendium: *Sed cum aqua inventa fuerit, signinis operibus parietes struantur, ita ne venarum capita excludantur.* De structura vide ad I. 40. s. 4.

Structura concludat) Compendium: *ut a binis pedibus structura in circuitu surgat, et quatuor cavo relinquat.*

Tofacio) cum in aquaeductibus adhibitum memorat Frontinus. Statius in via Domitiana per loca paludosa strata nominat Silvarum IV. 3. *illi saxa ligant opusque texunt cocto pulvere* (Puteolano credo) *sordidoque topho.* ubi Heinsius ad Ovidii Fast. II. 24. malebat *torridoque* vel *lurido*, de calce et caementis interpretatus. Plinius 35. s. 47. de pulvere Puteolano: *mersumque protinus fieri lapidem unum inexpugnabilem undis et fortiorem quotidie, utique si Cumano misceatur caemento.* Vbi quid sit caementum Cumanum ignoro. Locus ille ut alter Statii de ratione sternendarum viarum militari meretur accuratius expendi. De pulvere Cumano rubicundam testam habet Martialis XIV. 114. Ceterum in Compendio est: *vectibus ligneis densabis, sic ut nitorem frontis non laedas.* Idem post verba supra posita *capita excludantur* ita pergit: *In Signinis autem operibus haec servare debebis. Primo ut arena aspera paretur, et cementum de silice vel lapide tuficio calcisque proxime extinctae duae partes ad quinque arenae mortario misceantur.* Nitorem intelligit eum, de quo supra ad I. c. 17. s. 1. dictum. Sed idem Compendium deinceps adiungit loco plane alieno verba, quae prioribus statim subiungenda erant: *Sed licet auctores ad quinque partes arenae duas partes calcis mitti docuerint, iisdem mensuris et redivivas et pensas fieri monstraverint: melius tamen inventum est, ut ad duas partes arenae una calcis misceatur, quo pinguior impensa fortius caementa ligaret.* ubi legendum censeo *iisdemque mensuris et redivivas impensas.* Sunt impensae redivivae, quae ex redivivis veteris aedificii fiunt. Signinum opus pilis sive paviculis condensari, decet etiam Columella I. 6. sect. 12.

Salis admistione) Sic etiam Vitruvius. Amaras farina hordeacea corri-

dum foditur[b] puteus, si[c] terra non stabit vitio generis dissoluti,[d] aut humore laxabitur, tabulas obiicies[e] directas undique, et eas transversis vestibus sustinebis,[f] ne fodientes ruina concludat.

X. Aquam vero novam[a] sic probabis: in vase aeneo nitido spargis,[b] et si[c] maculam non fecerit, probabilis indicetur.[d] Item decocta aeneo vasculo, si arenam vel limum non relinquit[e] in fundo, utilis erit. Item si 2
legumina cito valebit excoquere, vel si[f] colore perlucido carens musco,[g] et omni labe pollutionis aliena.[h] Sed[i] qui in alto sunt putei, perforatis usque ad infimam[2] partem terris ad loca inferiora possunt vice[l] fontis exire, si vallis subiectae natura permittat.

XI. Cum vero ducenda est aqua, ducitur aut forma structili,[a] aut plumbeis fistulis, aut canalibus ligneis,[b]

Vinc. bis. (b) *fodietur* Esf. (c) *circumcirca* addit Vinc. (d) *dissoluta* Vinc. bis. et Cresc. Basil. sed antiqua mea *dissolutus*, recle Lov. (e) *obiicias* Vinc. (f) *sustin.* om. Lugd. *sustentabis* Vinc.

X. (a) *putei* add. Cr. (b) *aereo — sparges* Cresc. *sperges* Lovan. *sparges* etiam Vinc. (c) *si aqua* Vincentius. (d) *iudicabitur* Cr. (e) *reliquit* Erf. (f) *vel est* Vinc. (g) *a musco tamen et — est aliena* Vinc. *claret et misto* Cresc. Lov. ubi verum *claret et musco* latere puto. (h) *alienae* Cr. recle Lov. (i) *Si in alto qui* Vinc. (2) *ultimam* I. B. R. Br. (l) *inde fontes* Vinc. *possint vitia fontis* Cr.

XI. (a) *structibili* Vinc. *ductili* E. sed correctum *fictili* et add. vel *strugunt* Geopon. II. 5. 14. nitrosas polenta Plinius 24. c. 4. ὕδατα σαπρὰ corrigens Philo in Mathem. veter. p. 90. τρίθινον ἐμβάλλειν δεῖ θερμὸν εἰς τοὺς δύο χρέας ὄξους βελτίστου ὅσον κύαθον ζέσαντας ἐγχέαι, καὶ μετ' οὐ πολὺν χρόνον χρήσιμα γίγνεται. quae vitiosa sunt, sed facile corrigenda.

Sustinebis) Rectius Compendium: *si terra solida non fuerit aut arena lubrica aut sabulo fluidus aut exsudans humor fossionem resolvat, tabulas axium directas fodiendo submittes, et eas vectibus ligneis transversis distinebis, ne labens terra ruina ponderis periculum fodientibus faciat.*

X. *Aeneo*) Epitomae Vitruvii e 5 Codex habet *in vas aeneum nitidum*. ipse Vitruvius: *in vas Corinthium sive alterius generis quod erit ex aere bono.*

Indicetur) Vitruvius *optima erit.* igitur Crescentii *iudicabitur* probabat Pontedera.

XI. *Forma*) i. e. canali. Vide Polenum ad Frontinum de Aquaed. p. 113. laudatum a Gesnero

aut fictilibus tubis. Si per formam[c] ducetur, solidandus[d] est canalis, ne per rimas aqua possit elabi: cuius magnitudo pro aquae mensura facienda est. Si per planum veniet, inter[e] centenos et sexagenos pedes sensim reclinetur structura in[f] sesquipedem, ut vim
3 possit habere currendi. Si quis[g] mons interiectus occurrerit,[h] aut per latera eius aquam ducemus obliquam aut ad[i] aquae caput[z] speluncas librabimus, per quarum[l] structuram perveniat.[m] Sed si se[n] vallis interserat,[o] erectas pilas vel arcus usque ad aquae iusta fastidia construemus, aut plumbeis fistulis clausam deiici patiemur, et[p] explicata valle consurgere. Sed, quod est salubrius et utilius, fictilibus tubis cum[q]

ctili. (b) *ligneis* om. Cr. qui aotea *ducatur* habet. (c) *forma structibil* Vioc. *formam structualem* Cr. Basil. sed aotiqua mea *structulem. structilem* Lov. (d) *solidanda* Vioc. (e) *intra* Cr. (f) *in* om. I. B. R. Br. E. Vine. *sexquipede* Vine. Cr. *in VI. pedes* Crese. Lov. auctore Gesnero; ego vero in mea *declinetur str. sex pedibus* scriptum reperi. (g) *qui* Lugd. (h) *occurrit* Vineeotius *succurrerit* Lugd. (i) *ad* om. Lugd. (z) *in* addit Lugd. (l) *quas structura* I. B. R. Br. Lugd. E. Vine. Cr. (m) *perveniet* Vinc. *conveniat* I. B. R. Br. (n) *se* om. Lugd. Br. (o) *intersecat* Vinc. (p) *et* om. I. B. R. Br. *explicita* Cr. *explicata valde* Lov. (q) *conducitur*

Sesquipedem) Vitruvius VIII. 7. *libramenta habeat solum rivi fastigiata ne minus in centenos pedes semipede.* unde *semipede* h. l. malebat legi Pontedera. Sed ita plane Compendium Architect. c. 6. *Si planus locus fuerit, pede semis intra caput aquae structura conlocetur. si longior planitia fuerit, inter centenos vel LX. pedes structura submittatur, ut animata aqua non pigro impetu decurrat.* Ceterum de hoc libramento formarum, non ubique a veteribus architectis observato, laudat Gesner Poleoum ad Frontinum p. 63. et Fabrettum de Aquaeductibus insertum Tomo IV. Thesauri Antiqq. Graeviani.

Obliquam) Compendium: *ad libramentum caput aquae uti specus sub terra erit struendum, aut roboreis canalibus aquae ductus componetur.*

Iusta fastigia) Ita cum Gesnero vulgatum *vestigia* correxi, sententia postulante. Compendium Architect. *Quodsi concavae vallis demissiones impedient, structura solida vel arcuatili ad libramentum aquae occurratur, aut fistulis plumbeis aut canalibus aquae cursus dirigatur.*

Salubrius) Compendium: *Minori etiam sumtu et utilius tubis fictilibus inducitur.*

ducitur, duobus digitis crassi,[r] et ex una parte red-
dantur angusti,[s] ut palmi spatio unus[t] in alterum
possis intrare: quas iuncturas viva calce oleo sub-
acta debemus illinire. Sed antequam in iis[v] aquae 3
cursus admittatur, favilla per[x] eos mixta exiguo li-
quore decurrat, ut glutinare possit, siqua sunt vitia
tuborum.[y] Vltima ratio est, plumbeis fistulis ducere:
quae aquas noxias reddunt. Nam cerusa[z] plumbo
creatur attrito, quae[a] corporibus nocet[b] humanis.
Diligentis[c] erit aquarum receptacula fabricari, ut co-
piam vel[d] inops vena procuret.

XII. Mensura vero[a] fistularum plumbo servetur huiusmodi. Centenaria x pedum[b] mille ducentas libras

P. E. *conducitur ut* Cr. (r) *grossi ex parte una reddantur acuti* Cr. *crossae — angustae* Vinc. (s) *acuti* P. Cr. (t) *palmi unius* Cr. *minori spatio una — alteram* Vinc. (v) *is* Br. *his* Erf. Cresc. Vinc. bis. *antequam his* Leid. (x) *per eos* om. P. et Cr. (y) *tubulorum* Pol. E. *tabularum* Lugd. Cresc. Vinc. sed altero in loco Vinc. *tubarum*. paulo antea *glutinari* Leid. (z) *cerussa* Lugd. Cr. *caerusa* Br. (a) *plurimum* addit Cr. (b) *nocebit* Br. Vinc. bis. (c) *diligenter praeterea debemus aq.* Cr. *diligentis praeterea est* Lov. (d) *vel* om. Cresc. *inops aquarum* Vinc. qui et *fabricare* habet. Deinde *procurret* Br.

XII. (a) *vero* abest P. (b) *pedes* P. (c) *octingentis XL* I. B. Br. R. E.

Angusti) Vitruvius: *tubuli crasso corio ne minus digitorum duorum fiant ex testa, sed ita ut hi tubuli ex una parte sint lingulati, ut alius in alium inire convenireque possint.*

Viva calce) Vidi qui lateritio trito cum pice mixto calefactos tubos iungebat.

Glutinare—tuborum) Compendium: *ut si qua vitia tubuli habuerint, excludantur.* Polit. etiam liber h. l. *tubulorum* habet. Vitruvius: *uti coagmenta si qua non sint satis oblita, favilla oblinantur.*

Humanis) Compendium addit: *exemplum huius plumbariorum deformitas praebet, qui tractando plumbum exsucati sanguine foedo pallore nutantur.* ubi Vascosana cum Vatic. 2. *exsiccati* habent.

XII. *Centenaria X. pedum*) Hausit e Vitruvio 8, 7. quem secutus etiam est Plin. 31, 6. s. 31. Notandum autem, quod ait Vitruvius, *Ex latitudine lamnarum, quot digitos habuerint, ante quam in rotundationem flectantur, magnitudinem, ita nomina concipiunt fistulae. Namque quae lamna fuerit digitorum quinquaginta, cum fistula perficietur ex ea lamna, vocabitur quinquagenaria, similiterque reliquae.* Numeri, quos e Commeliniana edi-

habeat. Octogenaria noningentas[c] LX. Quinquagenaria similiter x pedum pondo sexcenta.[d] Quadragenaria[e] pondo quadringenta LXXX.[f] Tricenaria pondo trecentasexaginta.[g] Vicenaria pondo XL. Octonaria pondo nonaginta[h] sex.

XIII. [*De omphacomeli.*] In uvae semiacerbae

octingentas quadraginta Lugd. (d) *octoginta* add. Logd. Br. Ex Leid. *quadraginta* aoootavit Gronov. (e) *quadrag. pondo quadr.* om. I. B. R. (f) *quinquagenaria pondo DC* ios. P. *sexcenta* Leid. (g) *CCCCL* P. Lugd. *quadraginta quinquaginta* Leid. *quinquaginta* I. B. Br. R. (h) *centum* Lugd. I. B. Br. R. E.

tiooe damus, a qua noo abeunt reliquae saeculo XVto recentiores, videntur illi primum intuenti sibi invicem respondere; cooveniunt etiam cum his, qui nunc sunt apud Vitruvium 8, 7. et Plinium 31, 6. s. 31. oisi quod hic octonariae tribuit centum. Verum aut male subduxerunt rationes antiqui, aut corruperunt hunc locum, infeliciter certe emendarunt, (moostra enim sunt, quae habent primae editiones) Iuotae, et qui bos secuti sunt. Nam qui has rationes sequuntur, illi poount eaodem fistulis omnibus crassitiem, quae profecto in centenaria longe maior esse debet, quam in quinquageoaria, et ita pro portione in reliquis. Vnde fit, ut male ita constituantur pondera ex sola regula simplicis proportionis ut 100 ad 50 ita 1200 ad 600. Debebat enim aut addi aliquid ad 1200 v. g. quadrans, ut crassior fiat tubus, aut demi idem quadrans de 600, quia oon opus est *quinquagenariam* esse aeque crassam. Multo id magis valet, si *centenariam* cum *octonaria* aut *quinaria* adeo compares, eui apparet vel quartam aut minorem etiam crassitiei partem eius, quae est in ceotenaria, convenire, ut si ceotenariae des 1200 libras, octonariae non 96 sed 24 aut pauciorea etiam sufficiant: aut si iustum sit octonariae 96; centenaria non 1200, sed 4800 aut amplius poscat. Bonos restitnere numeros forte non nimis difficile foret; de veris h. e. quos scripsit Palladius, an divinando quis eos assequi possit, vehementer dubito. Caeterum Frontinus de aquaeduct. lib. I. art. 25. p. 81. Poleni *quinariam* et reliquas appellationes aliter accipit, ut modulus quidam aquarum indicetur ex diametro fistulae vel lumiois aestimatus, cuius locum erudite expendit C. A. Hausenius Vir doctissimus programmate Lipsieosi a d. IV. Febr. 1731 edito. Sed ad nos illa disputatio noo pertinet. (*Gesner.*)

Noningentas LX.) Ita etiam Compendium Architecturae; in quinquagenaria Edd. primae eum Lugd. et Compendio addunt libras LXXX. in quadragenaria Compendium ponit DC libras; in tricenoaria idem facit eum libro Polit. et Lugdun. denique in octonaria eum Edd. primis et Lugd. Erford.

XIII. *Omphacomeli*) Vulgo erat *omphacomelli*. Vinum, ex uvis acerbis expressum, οἶνος ὀμφακίτης; dicitur „

succi sextariis sex mellis triti fortiter duos sextarios debebis infundere, et sub solis radiis diebus XL decoquere.[a]

XIV. Augustum Maio par[a] solis cursus aequavit.[b]

Hora	I	et	XI	pedes	XXIII
Hora	II	et	X	pedes	XIII
Hora	III	et	IX	pedes	IX
Hora	IV	et	IIX	pedes	VI
Hora	V	et	VII	pedes	IV
Hora	VI			pedes	III

XIII. (a) *derelinquere* Pol. *quoquere* Lugd.
XIV. (a) *per* Lugd. A. Iunt. G. (b) *aequabit* Lugd.

quod in usus medicos parare iubent Geoponica VIII. 11. et Dioscorides V. 12. Omphacinum vinum, ex labrusca vite paratum, ad unguenta habet Plinius 14. s. 18. ex Dioscoride V. 33. Omphacinum vinum Itali agresto vocant, hinc agrestam vel agrestum dixit Crescentius IV. 29. ubi agrestam siccam et liquidam parare docet. Gallicus Interpres *Verjus* dixit. Ipsum nostrum omphacomeli habet Dioscorides V. 22.

PALLADII RVTILII

DE RE RVSTICA

LIBER DECIMVS.

Tit. I.

Septembri[a] mense ager pinguis, et qui diu tenere[b] consuevit humorem, tertia vice arabitur, quamvis humido anno possit et antea[c] tertiari. Nunc ager[d] humidus, planus, exilis, quem primum[e] Augusto arari diximus, iteratur[f] et seritur. Graciles clivi nunc primum[g] arandi et serendi sunt statim[h] circa

Varietas Lectionis.

I. (a) *Hoc mense* E. (b) *habere* Cresc. II. 19. et XII. recte Lovan. (c) *ante* Cr. *quamvis ex hum.* — *possit antea* Vinc. Duac. *quamvis et humido* Br. (d) *etiam* Vinc. (e) *primitus exarari* Vinc. sed alibi omisit cum Cr. (f) *seritur et aratur* Cr. (g) *primo* Vinc. (h) *statim* om. p. et Cr. bis.

I. *Septembri*) Cf. Columella II. 4.

Quem primo Augusto) Ex Nostri Augusto tit. 1. et Columella ibi laudato h. l. recte corrigit *Koeler*: *quem primum extremo Augusto*. Certe *primum* erit recipiendum, quod Vincentius legerat.

Graciles clivi) Geoponica II. 23. ἡ δὲ λεπτόγειος ὑπὸ τοῦ ἡλίου ἐκκαιομένη τεφροῦται, καὶ πᾶν τὸ ἐν αὐτῇ λιπαρὸν ἀπόλλυσιν ὑπὸ τῆς καύσεως διαπνεομένη. διὸ ταύτην περὶ τὴν μετοπωρινὴν ἰσημερίαν ἐξημεροῦν χρὴ οὐ δικέλλαις οὐδὲ ἄμαις ἀλλὰ ἀρότρῳ, καὶ εὐθέως ἐπικοπρίζειν. ταύτῃ γὰρ μάλιστα ἡ πολλὴ κόπρος συνεργεῖ.

aequinoctium. Agri nunc stercorandi sunt, sed [i] in 2
colle spissius, in campo rarius laetamina disponentur,[k]
cum luna [l] minuitur: quae res [m] si servetur, herbis
officiet. uni iugero asserit Columella xxiv stercoris
carpenta sufficere; in plano vero xviii.[n] sed [o] iidem
cumuli tot dissipandi sunt, quot eadem [p] die poterunt
inarari,[q] ne stercora exsuccata [r] nihil prosint. Eiiciun- 3
tur [s] quidem laetamina et [t] qualibet hiemis parte.[v] sed
si tempore suo eiici aliqua ratione non poterunt,[x]
ante quam seras,[y] more seminis per agros [z] pulverem
stercoris sparge, vel caprinum manu proiice, et ter-
ram sarculis [a] misce. Nec prodest [b] nimium stercorare
uno tempore, sed frequenter et [c] modice. Ager aquosus
plus stercoris, siccus vero minus requirit.[d] Sed [e] si 4
laetaminis copia non [f] abundat, hoc [g] pro stercore [h]
optime cedit, ut sabulosis locis cretam id est [i] argillam
spargas, cretosis ac nimium spissis sabulonem.[*] Hoc
etiam [l] segetibus proficit, et vineas pulcherrimas reddit.

(i) *sed* om. Crescentius XII. et deinceps *et in campo.* (2) *disponuntur* Erf. (l) *praecipue cum* Cr. XII. (m) *quae res herbis si — proficiet* Cr. recte Lov. *quae res videlicet si observetur* Viucentius VI. alibi *quae res herbis.* (n) *decem et octo* Lugd. antea *stercorum* Cr. Lov. (o) *Item cumuli* Cresc. *idem* Br. (p) *eadem* posui ex Erf. pro *ea die.* Deinceps *potuerint* Vinc. Duac. (q) *erarari* eel vitium Gesner. secundae pro *exarari.* (r) Sie Koeler ex Lugd. E. probante Schneidero. Vulgo *exiccata.* Vincent. *exucca.* (s) *eiiciant* Vinc. (l) *et* om. Cr. *etiam* Vinc. (v) *parte si eiici non potuerunt in suo tempore. Itaque antiqua* Vinc. Duac. (x) *eiici non possunt* Cr. *potuerunt* Vinc. (y) *seratur* Vinc. Duac. (z) *agrum proiici debet et spargi terraque sar. permisceri* Vinc. Duac. (a) *sarculis* om. E. *terram* om. Cresc. Lov. (h) *proderit* Cr. recte Lov. (c) *ac* Vinc. Duac. (d) *recipit* Erf. (e) *At* Vinc. Duac. (f) *copia desit* P. et Cr. edd. tres. (g) *hoc etiam* Vinc. Duac. *pro* om. Lugd. (h) *tempore* E. *caedat* Vinc. Duee. (i) Ita I. B. R. Br. Lugd. E. Vinc. bis. et Cresc. Lovan. Vulgo *vel* Cresc. *et.* sed Lov. *id*

Officiet) Contra in prata stercus recentissimum luna crescente ingeritur, quo magis herbae erescent, monente Columella II. 15. 9. Vide etiam ad Caton. c. 29. Ceterum etiam Brusch. *quae res herbis si* habet.

Columella) II. 16. 1.

Inarari) Vulgatum *exarari* correxi ex Colum. II. 5.

nam[m] laetamen in vineis saporem vini vitiare consuevit.

II. Hoc mense uliginosis locis aut [a] exilibus aut [b] frigidis aut[c] opacis circa aequinoctium triticum et[d] adoreum seretur, dum serenitas constat , ut radices frumenti ante hiemem convalescant.

III. Solet terra humorem salsum vomere, qui segetes necat. ubi hoc fit, columbinum stercus aut cupressi[a] folia oportet inspargere , et ita, ut [b] eadem misceantur, imarare. melius tamen omnibus remediis erit, si aquarius sulcus[c] noxium deducat humorem. In mediocris agri iugero v tritici modios et [d] adorei totidem conseremus. nam quatuor [ager[e]] pinguis accipiet. Si modium, quo[f] seretur, hyaenae pelle vestieris, et ibi aliquamdiu, quod serendum est, esse patiaris,[g] sata bene provenire firmantur.[h] Item quo-

est. (z) *sabulum* Cr. (l) *etiam* om. Lugd. et Vinc. *etiam et* Cr. (m) *nam et — ustilare* Vinc.

II. (a) *atque* Cr. XII. (b) *ac* Vinc. (c) *aut* om. I. B. R. Br. (d) *et adoreum* om. P. *et hordeum seremus* Erf. *et spelta seritur* Cr.

III. (a) *cipressi* Vinc. (b) *ne* I. B. R. (c) *succus* Vinc. (d) *et adorei* om. P. *et hordei* E. (e) inclusit cum Commel. Gesner. (f) *quo seretur* om. P. *quo seritur* E. *modum quando* Vinc. (g) Ita Vinc. et Erf. Vulgo *patieris.* (h) *feruntur* Vinc. sed alibi *confirmantur.* (i) *quem* P. Voluit

Saporem vitiare) Cresc. III. 14. ubi lupini usum ad stercorandos agros et vineas docet: *quod vineis laetamen non bene competere dicitur, quia consuevit vini viciare saporem.* Albertus: *Laetamen vineis in aridis et frigidis terris sicut in septimo climate oportet multum apponi quia aliter non fructificabunt; in aliis autem locis calidis non tantum, quia saporem vini mutat et substantiam inspissat et facit turbidum vinum, quod facile colorem amittat.*

III. *Vbi hoc fit)* Colum. II. 9. 7. ubi et reliqua copiosiora leguntur.

Cupressi folia) Horum vim ignoro equidem, columbini stercoris maiorem intelligo. Geoponica III. 1. 10. et II. 23. 9. *ἁλμυρίδα* vel *ἁλμυρὰν γῆν* curant inspertis paleis fabarum vel tritici aut hordei: *τῇ γὰρ τούτων συσσήψει ἡμερωθεῖσα ἡ ἁλμυρὰ γῆ καὶ γλυκανθεῖσα οὐκέτι διὰ τοῦ ἀέρος ὡς εἴωθεν, ἀνίησιν ἁλμυρὰν νοτίδα.* deinde toto anno relinquunt agrum, autumno demum stercore bubulo vel equino, utpote dulciori, pabulant.

niam[i] quaedam animalia subterranea[k] sectis radicibus necant plerumque frumenta, contra haec[l] proderit, si herbae, quae sedum dicitur, succus aquae mistus una nocte madefaciat quae spargenda sunt semina: vel agrestis cucumeris humor expressus et eius radix trita si aqua diluatur,[m] et eodem quae serenda sunt macerentur humore. Aliqui ubi haec[n] segetes suas perferre senserint,[o] inter initia vitiorum insulsa[p] amurca vel praedicta aqua sulcos et arata[q] perfundunt.

IV. Nunc gracili solo ordeum seritur cantherinum modiis v per[a] iugerum. Post hoc genus agros cessare patieris, nisi forte laetamen aspergas.[b]

V. Nunc vel maturius aliquanto[a] lupinus seritur in qualicunque terra vel crudo[b] solo: cui hoc proderit, ut seratur ante quam frigus incipiat. limoso agro non nascitur: cretam reformidat: amat exilem terram atque rubricam: x modiis iugeri mensura completur.

VI. Hoc mense postremo pisum seremus, terra

quom i. e. *quoniam*. (k) *subterraneis* Vincentius. (l) *hoc* Br. Lugd. Erf. (m) *deluatur* Vinc. (n) *hoc* Br. Lugd. Erf. Vinc. (o) *senserunt* Br. Lugd. Erf. (p) *amurca infusa aqua praedicta sulcos* Vinc. (q) Ita correxi vulgatum *aratra*.

IV. (a) *V iugerum impletur* Vinc. (b) *asperseris* Vinc.

V. omittit totum Pol. (a) *aliquando* Erf. (b) *vel culto* add. Vinc.

VI. (a) *sufficiat* Br. Celerum Cr. Basil. Libro III. Caput aliquod inscri-

Perferre senseris) Vix sana haec esse putem. Colum. II. 9. 10. *cum coepit infestari seges, perfundunt sulcos*. unde vulgatam deinceps *aratra* correxi, etsi vocabulum ipsum ex glossa ortum esse puto.

V. *Vel crudo solo*) Vincent. addit: *vel culto*. Crescent. XII. 14. *et exilem terram ac rubricam diligit — cretam formidat*. Ceterum haec sumsit a Columella II. 10. 1. et XI. 2. 72.

X. *Modiis*) Supra Aug. 2. *tres vel quatuor lupini modios in iugero spargis*, scilicet in vinea, stercoris causa. Crescentius l. c. pro stercore ponit duas corbes vel plures, pro semine corbem unam.

facili et soluta, loco tepido, caelo delectatur humecto. iugero quatuor modios vel tres sparsisse sufficiet.[a]

VII. Nunc sisamum seritur[a] putri[b] solo vel pinguibus arenis vel terra congesticia.[c] iugero quatuor vel sex sextarios sevisse conveniet. Hoc mense postremo prima vice agros proscindemus, qui habituri sunt medicam.

VIII. Nunc viciae prima satio est et foeni Graeci, cum pabuli causa seruntur.[a] Viciae VII modii iugerum aeque et foeni Graeci semen implebit. Farrago etiam loco restibili[b] stercorato seritur:[c] ordei cantherini in[d] iugero X modios spargimus circa aequinoctium, ut ante hiemem convalescat. Si depasci[e] saepius velis, usque in Maium mensem eius pastura sufficiet. quod si ex ea semen etiam redigere,[f] usque ad Martias Calendas, et dehinc pecora prohibebis.

bil *de Riso* et incipit: *Risum et ropellia sunt alba.* Sed ibi Lovan. *Pisum est robilia alba.* Deinceps pro Palladii verbis: *seremus*, *terra* habet *ser. in terra tum et aura humida.* postea *duae partes corbis vel parum minus in bubulca spergentur*, ubi Bas. *in iugero.*

VII. omittit Pol. (a) *seretur* Vincentius. (b) *putrido* Lugd. (c) *congestiva* E.

VIII. (a) *seritur* Vinc. (b) *restibuli* Vinc. *sterili* Gr. G. Comm. omittit P. (c) Post *seritur* reliqua om. P. usque ad finem. (d) *in* inserui ex Br. St. et Erf. (e) *Sed depascitur saepius: nam usque* Vinc. (f) *redire* Erf. *reddigere* Br.

VII. *Sisamum*) Ita etiam Codices Palatini teste Sylburgio in Indice, qui comparat Hesychii σισαμίς. In Columella II. 10. 18. unde hoc caput translatum est, optimi libri habent *Sesama* scriptum. Vulgatior scriptura est Sesamum, σήσαμον.

VIII. *Viciae*) Ex Colum. XI. 2. 71.

Restibile) Antiquam lectionem monente etiam Gronovio Observv. II. 16. restituit Gesner, confirmante Colum. II. 11. 8.

Ordei) Pontedera ex Columella inseri volebat: *ea fit optima*, *cum.* ne scilicet lector ignoraret mensuram modiorum decem in farraginem spargi depascendam, cum in frugem mensura dimidia seratur supra tit. IV. Possumus tamen aequo animo carere isto supplemento.

Convalescat) Colum. *confirmetur ante hiemis violentiam — si depascere saepius voles.*

Redigere) Colum. *percipere a Calendis Martiis pecora depellenda.*

IX. Hoc mense, ut loca foecundentur exilia, lupinus circa Idus seritur,[a] et ubi creverit, vertitur[b] vomere, ut putrefiat excisus.

X. Nunc prata, si libuerit, possumus[a] novella
formare. Si eligendi facultas est, locum pinguem,
roscidum,[b] planum, leniter[c] inclinatum, vel huius-
modi vallem deputabimus,[d] ubi humor nec[e] statim
praecipitari cogitur, nec diu debet inhaerere.[f] Potest 2
quidem et[g] soluto et gracili solo prati forma, si rige-
tur, imponi. extirpandus est itaque locus hoc[h] tem-
pore, et liberandus impedimentis omnibus, vel[i] herbis
latioribus[z] et solidis atque virgultis. Deinde[l] cum
frequenter exercitatus[m] fuerit, ac multa aratione
resolutus,[n] submotis lapidibus, et glebis ubique[o]
confractis, stercoretur luna crescente recenti laeta-
mine. Ab ungulis[p] iumentorum summa intentione[q] 3
servetur intactus, praecipue quoties[r] humescit, ne

IX. omittit totum Pol. (a) *seratur* Lugd. Erf. Vinc. Br. (b) *vertente vomere putref.* Br. Erf. Vinc. bis. sed altero in loco *ut* additum habet.

X. (a) *possumus* om. Lugd. et Vinc. (b) Ita Lugd. Erf. et Vinc. bis. Vulgo *rosidum*. (c) *leniter* Lugd. *oderint* Vinc. (d) *deportabimus* Erf. (e) *nec statim* om. Lugd. (f) *haerere* Vinc. Br. (g) *in* Vinc. Duac. VI. (h) *hic locus* Vinc. (i) *et herbis* Pol. *non solum spinetis et virgultis sed etiam herbis* Cr. *herbisque lat. et solutis virgultisque* Vinc. (z) *altioribus* I. B. R. Br. (l) *Denique* Vinc. (m) *exercitus* Pol. Vinc. *excultus* Cresc. (n) *solutus* Cr. (o) *ubique* om. P. et Cr. (p) *vero* inserit Vinc. (q) *attentione* Vinc. (r) *quotiens* Br. Lugd. E. *cum* Cr. (s) *mollibus* Erf. (t) *Si*

IX. *Vertitur*) Supra I. 6. 14. *si virides succidantur et statim supra sectas eorum radices aretur*. Supra Aug. 2. *quod ubi fructicaverit evertitur*. Hinc malim etiam h. l. *evertitur*, quod habet etiam ex h. l. Crescentius XII. 9. Aut probanda est librorum lectio: *vertente vomere putrefiat excisus*. Ceterum haec ex Columella II. 18. 5.

X. *Virgultis*) Crescentius VII. 2. *non solum spinetis et virgultis, sed etiam herbis latioribus et solidis.* atque iterum XII. 10. *exstirpatis prius radicitus spinis et frutectis atque arboribus, et herbis latis et solidis*. Egregie! Et sic Columella II. 18. 1. *primum ne stirpes aut spinas validiorisque incrementi herbas inesse patiamur.* — et postea: *omnesque validiores herbas et rubos et arbores — radicitus exstirpabimus.*

inaequale solum reddant multis locis[s] impressa vestigia. Sed[t] si prata vetera muscus obduxerit, abradendus est,[v] et scalptis[x] eisdem locis foeni spargenda sunt[y] semina, et quod[z] ad necandum muscum prod-
4 est, cinis saepius ingerendus.[a] Quod si sterilis[b] factus est locus carie,[c] incuria, vetustate, exaretur, ac de novo rursus aequetur.[d] nam prata sterilia[e] plerumque arare conveniet. Sed[f] in novo prato rapa conserere possumus, quorum messe finita, caetera quae dicta sunt, exequemur.[g] Viciam tamen[h] foeni seminibus mixtam post haec spargemus. Rigari vero antequam durum solum fecerit,[i] non debebit,[2] ne eius cratem minus solidam vis interflui[l] corrumpat[m] humoris.

XI. Hoc mense locis tepidis maritimisque celebranda vindemia est, frigidis apparanda. Sed maturitatem vindemiae cognoscimus hoc genere: si expressa uva[a] vinacia, quae in acinis celantur (hoc[b] est

vero Vinc. *sed cum vetusta fuerint musca cooperta, radantur* Cr. (v) *abradendus scalpris et eisdem* Cr. (x) *captis* Erf. (y) *sunt* am. Pol. (z) *quodque* Vinc. (a) *inserendus* Erf. *saepe* Cr. (b) *amnina* addit Cr. (c) *incurie* omissa *carie* Lugd. *carie incuriae* Erf. Br. *lacus aretur pluries et denuo* Cr. *denuo etiam* E. *vetustissima corrupta arari et denua prata nova farmari* Cr. XII. 9. (d) *denuo aequatus fromet pratum* Cresc. VII. 2. (e) *pratum sterile — convenit* Vinc. (f) *Sic — conseri passunt rapae* Vinc. (g) *quarum messe — exsequenda* Vinc. (h) *cum* Vinc. *spergemus* deinceps Cresc. Lav. *Si vero ex campestribus locis fiant, aequandus est omnis locus et glebis confractis tam huic quam superiari semen viciae cum foeni semine spargendus est* Cr. VII. 2. (i) *fuerit* Cr. Bas. (2) *debet* Vinc. (l) *superflui* Cr. recte Lav. (m) *interrumpat* Erf.

XI. (a) *uvae grana* Cr. edd. tres. (b) *hoc est grana* om. Cresc. edd. tres.

interflui) Ex lectione Erf. *interrumpat*, quam probo, apparet Crescentii etiam *superflui* esse probandum. Columella II. 18. unde haec sunt translata, habet *proluit terram.*

XI. *Apparanda*) Deinceps sequebantur verba *In doliis — subducas*, quae hinc in suum locum retracta collocavi; quod factum lectores intelligentes approbabunt, ut spero.

Vva vinacia) Ex Colum. XI. 2. 69. ubi vide notam.

Hoc est grana) Verba Pantederae merito suspecta inclusi; et omisit Cr.

grana), sint[c] fusca, et nonnulla[d] propemodum nigra: quam[e] rem naturalis maturitas facit. In[f] doliis picandis hic modus erit, ut dolium ducentorum congiorum XII libris picetur,[g] deinde pro minoris aestimatione subducas. Diligentiores[h] optimae cerae in decem[i] 2
picis libras unam libram miscent, quae et odori proficit et sapori, et picem lenitate[2] permulcens,[l] frigoribus eam non patitur dissilire. Picis tamen gustu exploranda dulcedo est, quia saepe vina eius amaritudine[m] vitiantur.

XII. Nunc quibusdam locis panicum metetur et milium. Tempore hoc faselus[a] ad escam seratur. Nunc in amitibus[b] apparetur aucupium noctuae, caeteraque instrumenta capturae, ut circa Calendas exerceatur Octobres.[c]

(c) *sint* om. I. B. R. Br. (d) *aliqua* Cresc. (e) *quam esse facit mat. nat.* Cresc. ubi Basil. babet: *quibus iudicatur maturitas naturalis.* recte Lovan. (f) *apparanda in doliis pic. Hic erit modus*, Vinc. (g) *proiicietur et deinde* Lugd. (h) *In doliis picandis dilig.* Vinc. (i) *viginti* Lugd. Erf. Vinc. bis. (2) *sanitate* P. (l) *permiscens* I. B. R. Br. P. (m) *amaritudo corrumpit* P.
XII. (a) *faseolus* Colum. XI. 2. 72. (b) *in am.* om. Pol. *adminiculis* Vinc. (c) Ita Lugd. et Vinc. pro *Octobris.*

Albertus: *uva arilli qui in ea sunt, fusci et quasi nigri apparent. nunc enim sufficienter iam in uva decocti sunt.*

XII. *Libris picetur*) Alibi formulam hanc nondum reperi positam.

Decem) Geoponica VI. 5. ἡ ξηρὰ πίσσα καὶ πικρά ἐστι, σὺν οἴνῳ οὖν ἑψηθεῖσα χρησιμωτέρα γίνεται — τινὲς κηρὸν καθ' ἑαυτὸν, καὶ μίσγουσι μέντοι τὸν ἐκ τῆς Σαρδοῦς. Χρησιμώτερον γὰρ εἶναι τοῦτον διαβεβαιοῦνται. καὶ οἱ μὲν τὸ τέταρτον, οἱ δὲ τὸ ἕκτον, οἱ δὲ τὸ δέκατον τήκουσιν, εἰ γὰρ αὐστηρότερον βουλώμεθα τὸν οἶνον ποιῆσαι, πλέον ἐμβλητέον τοῦ κηροῦ. τινὲς δὲ συμβουλεύουσι μήτε ὅλως ἐμβάλλειν τοῦ κηροῦ εἰς τὴν πίσσαν. στρυφνότερον δὲ τὸν οἶνον γίνεσθαι. ὡς ῥᾳδίως εἰς ὀξίνην μεταβάλλειν.

XII. *Nunc — seratur*) Ex Colum. XI. 2. 72.

Amitibus) Festus: *Amites perticae aucupales.* Horatius Epod. II. 33. *amite levi rara tendit retia.* ubi Schol. interpretatur furculas quibus in venatione vel aucupio retia suspenduntur; quas Latini *varos*, Graeci στάλικας vocare solent. Idem verbum restitui Columellae IX. 1. 3. ubi antea erant ramices. Amites bastarnarum dixit noster Iunio II. 3. Crescentius

XIII. Nunc papaver seritur locis siccis et calidis: potest et[a] cum aliis oleribus seminari. fertur utilius provenire, ubi virgae et sarmenta combusta sunt. Tempore hoc brassicam[b] seres utilius, ut plantas eius Novembri inchoante transponas: de quibus et hieme olus et vere possit cyma[c] produci. Hoc mense spatia hortorum, quae per vernum[d] seminibus impleturus es, alte tribus pedibus pastinare debebis, et luna
2 decrescente (his) stercus inferre. Hoc mense ultimo[e] thymum seremus; sed melius plantis nascitur, quamvis possit et semine. agrum diligit apricum, macrum, maritimum.[f] Nunc circa aequinoctium seres origanum: stercorari ac rigari, donec convalescat, appetit.[g] Amat loca aspera atque saxosa. Iisdem diebus seritur capparis:[h] late serpit: succo[i] suo terris nocet. serendum[2] est ergo, ne procedat ulterius, circumveniente fossato, vel luto structis[l] parietibus, solo sicco et gracili: herbas sponte persequitur: floret aestate.
3 Sed occasu Vergiliarum capparis arescit.[m] Gith[n] hoc

XIII. (a) *etiam aliis* P. E. *etiam cum aliis herbis seri* Cresc. (b) *brassicam — mense ultimo* om. P. *seris* Br. (c) *eima* Br. *quima* Lugd. Erf. (d) *vere — implenda sunt* Cresc. XII. (e) omitt. Vinc. (f) *Hoc mense hortorum, quae pervernum — decrescente stercus inferre* inserit h. l. Pol. (g) *amplectitur* Br. Lugd. Vinc. *sterc. — app.* om. Erf. (h) *caparis* Vine. (i) *sucu* Lugd. (2) *serendus* Vinc. (l) *strictis* Lugd. P. E. Vine. (m) *caparis marcescit* Vine. *mareescit* etiam Erf. (n) *Gid hoc etiam* Lugd. *Giddi*

amidam dixit, interpretatus ipse perticam Vide ad Februar. XXV. 17. et Cangium in voce *Amis*. De ipso aucupio ad Oppiani Ixeul. III. 17.

XIII. *Cum aliis*) Plinius 19. s. 53. *papaver cum brassica seritur ac portulaca*.

Vbi virgae) Ex Catone cap. 38. Deinceps *incohante* Brusch.

Appetit) Lectionem *amplectitur* exemplo Ammiani Marcellini defendebat Gronov. Observv. II. 16.

Succo suo) Ex Lugd. *succu* Gronovius Observv. III. 18. efficiebat *suctu*. Non meminerat, haec esse excerpta ex Columella XI. 3. 55. Paulo antea vulgo *Hisdem diebus* est etiam in Brusch.

Herbas — persequitur) runcari non vult. Morgagni ipse de emendatione sua *herba persequitur* i. e. ipsa sua sponte convalescit, dubitabat.

mense ultimo bene seritur. Hoc mense nasturcium [o] seremus et anethum [p] locis temperatis et calidis, et [q] radices locis siccis, et pastinacas et caerefolium circa Octobres Calendas, et lactucas et betas et coriandrum, et primis diebus rapa [r] et napos.

XIV. Mense Septembri circa Calendas Octobres vel Februario tuberes seremus sobole vel nucleis, [a] cuius tenera diligenter putriri debet infantia. Sumatur cum radicibus planta divulsa: [b] bubulo fimo linatur [c] ac luto: statuatur pingui terra et subacta, subditis conchis et marina alga: terris magna sui parte condatur. Alii pomis statim grana decussa et 2
sole siccata pingui et probe [d] cribrata terra autumno tria simul ponunt, quae feruntur in unum [e] coire

I. B. Br. R. P. Erf. (o) *bene* addit Pol. (p) *anetum* Vinc. (q) *et* om. Vinc. (r) *rapam* Vinc. *rapas* Br.

XIV. (a) *nucleo* Vinc. (b) *obvulsa* Erf. (c) *linietur* Erf. Br. *liniatur* Leid. (d) Vulgatum *prope* corrigi iussit Gesner. (e) *unicum* Lugd. Br.

XIV. *Nucleis*) Deinceps tamen *pomis excussa grana* memnrat. Plinius etiam inter poma refert, XV. sect. 44. baccis tamen quam malis similiora esse dicens. Sed meminisse oportet, etiam de pomis nucleum dici. Ita Plinius XVII. sect. 40. de vite, malis et pyris: *namque iis pro semine nucleus, non ut supra dictis fructus ipse*. Idem XV. sect. 34. callo pira et mala, nucleos grano placere ait. Ita in malis punicis seu granatis nucleum dixit XIII. sect. 34 et 23. sect. 57. qui grana includit mnlta, unde granatum malum dicitur. (Quae h. l. de nuclen granatorum dicnntur, corrigenda sunt ex superiore annntatinne ad sect. 40. libri IV. tit. X.) Graeci qui nucleum parvum et mollem habebant mala ἀπύρηνα, Latini apyrina appellabant. Nucleus igitur et Graece πυρὴν in pomis sunt loculamenta lignosa grana seu semina includentia. Aut igitur nucleus tuberum seritur cum inclusis granis, ant grana excussa nucleo singulatim seruntur. Ceterum rectius Vincentius XIV. 79. ex h. l. laudat *nucleo vel sobole*. Seqnens enim *cuius* ad sobolem refertur. — In hac annntatione video nunc inesse, quae lectoribus intelligentibus approbare non possim. In granato malo qui nucleus dicatur superius (Lib. IV, Tit. X, s. 40.) explicavi; in pomis ceteris nuclei vocabulo abusus est interdum Plinius, cuius auctoritas ad indicandos tuberum nucleos valere non potest (Schneider in Addendis).

virgultum: quod assidua rigatione iuvandum est atque fossura, quae solum leviter scalpens [f] teneritudini robur inducat. post annum deinde vel aliquanto tardius, quae fuerit de semine planta transfertur: et
3 hoc genere fructus efficit dulciores. Mense Ianuario ultimo vel Februario tuberum [g] surculus mirabiliter proficit cydonio insitus. inseritur autem malis omnibus (et [h] piris), et prunis et [i] Calabrici: melius trunco fisso quam cortice. desuper qualo vel fictili vase munitur, repletis usque prope summitatem surculi [k] terra subacta cum stercore. Prosunt tuberibus,[l] quae malis prodesse memoravi. Tuberes [m] servabuntur, si obruantur in [n] milio vel urceolis picatis et oblitis.

XV. Hoc etiam mense pavimenta in solariis et lateres faciemus eo [a] more quo Maio mense descripsi.

XVI. [*De diamoro*]. Succum mori agrestis pau-

(f) *carpens* E. deinde *transferatur* Br. (g) *tuburum* Br. Lugd. E. In Columella XI. 2. 96. *tubures* habent Edd. primae, el in Plinio Codices Harduini. (h) *et pyris* om. Lugd. P. E. (i) *et cal.* om. P. *Calabraci* Gr. (2) Vulgo *surculis*. (l) *tuburibus* Br. (m) *tubures* Br. (n) *nucleo* Vinc.
XV. (a) *eo* om. Erf.
XVI. (a) *ipsius* omitt. I. B. R. Br. P. Erf. Vinc. sed alibi Vinc. *eius succi*

Tuberum) Lugd. el Erford. liber *tuburum*. Ita etiam in Columella et Plinio libri scripli habent. Vide ad Colum. XI. 2. 44. ubi historiam luberum tradidi.

Et pyris) Quoniam libri scripti optimi haec verba omittunl, inclusa saltim volui.

Calabrici) Audi Plinium XVII. sect. 14. *inseruntur in pruno silvestri et malo cotoneo et in calabrice. ea est spina silvestris.* quem locum postea a Gesuero recte in Indice comparatum vidi. Alibi calabricem nominari non memini. Suspicor epimelidem intelligi, in Calabria frequentem, cuius fructum Romani unedonem appellabant, de qua vide ad Decembr. IV. 1.

Surculi) Recte vulgatum *surculis* emendandum ita censuit Gesnerus. Insertum ita fare usque ad apicem surculum terrae defendit Palladius a calore solis, atque incrementum accelerat.

Obruantur in milio) Male Vincent. *servabuntur, si nucleo vel urceolis picatis et oblitis obruantur*.

XVI. *Succum mori*) Plinius 23. s. 71. panchreston stomaticen et arteriacen fieri ait, si succi sextarii duo, mellis attici sextarius decoquantur leni vapore ad mellis crassitudinem.

lulum facies defervere. Tunc succi [ipsius[a]] duas partes et unam[b] mellis admisces et mista curabis ad pinguedinem[c] mellis excoquere.[d]

XVII. Vvas quas servare volumus, legamus illaesas, neque acerbitate rigidas, neque maturitate defluentes,[a] sed quibus est et granum luce penetrabile et[b] splendidum, et tactus cum molli iucunditate[c] callosus. Siqua sunt (corrupta [d] vel) vitiosa, resecemus: nec patiamur interesse, quibus inexpugnabilis acerbitas contra blandimenta aestivi caloris induruit. Tunc incisos botryonum tenaces calida pice oportet ambiri,[a] atque ita in loco sicco, frigido, et obscuro sine luminis irruptione suspendi.

XVIII. Vitis cuius[a] fructus humore putrescit, per latera pampinanda[b] est ante[c] trigesimum vindemiae

— *admiscebis.* (b) *in unam* Vinc. (c) *spissitudinem* E. (d) *excoquere* Lugd. hic et saepius *decoquere* Vinc.

XVII. (a) *refluentes* P. Lugd. E. *ligamus* — *fluentes* Cresc. Lov. (b) ita P. et Cresc. Vulgo *penetrabili spl.* (c) *iocund.* Lugd. Cresc. *mellis iocund.* Erf. (d) Inclusa om. P. et Cr. *vel rimosa* Vinc. *recensemus* Leid. (a) Ita Cresc. et Erf. sed hic ex correctione. Vulgo *amburi.*

XVIII. (a) *cui uvae putrescunt* Cr. IV. 17. (b) *pampinentur* Cr. (c) *triginta diebus ante vindemias* Cresc. (d) *defendat* E. probante Ernesti. *in vertice* Cresc.

Cf. Dioscorides I. 182. Marcellus empiricus c. 14. Etiam Galenus diamoron vulgare mediamentum stomaticum fieri ex succo mororum seu sycaminorum refert II. de Alim. facult. et VII. de Simpl. Medic. Facult. Contre Palladius morum agrestem seu rubum nominat. Verum Galenus II. de Alim. facult. effirmat, quaecunque ex succo mororum fient medicamenta, eadem ex rubi fructuum (quae graece βάτινα, latine mora dicuntur) succo composite esse viribus efficaciora. Mori fructus siccatos in hiemem condi atque inde medicamentum utile ad dysenteriam elvique profluvium parari refert idem Galenus.

XVII. *Botryonum*) Cresc. *botrionum* habet. Ceterum alios modos docet Apicius I. 17. Albertus: *uvas si servare v. oportet quod illae colligantur quae nec acerb. sunt nimis durae — iam fluentes, sed mediae quae perlucidae sunt, durant melius: tunc quidam dicunt, quod racemi earum calida pice tingantur et tunc suspensae, et durabunt diutius.*

diem, et sola frons illa servanda est, quae in summitate posita solem nimium defendit[b] a vertice.

XIX. Septembris et Aprilis dies horis similibus conferuntur.[a]

Hora	I	et	XI	pedes	XXIV
Hora	II	et	X	pedes	XIV
Hora	III	et	IX	pedes	X
Hora	IV	et	IIX	pedes	VII
Hora	V	et	VII	pedes	V
Hora	VI			pedes	IV

XIX. (a) *conferunt* E.

XVIII. *A vertice*) Ex Geoponicis V. 29. ubi Palladii versionem omisit nuperus interpres: ἐπισκεπάζωνται τὸν κατὰ κορυφῆς ἥλιον.

PALLADII RVTILII

DE RE RVSTICA

LIBER VNDECIMVS.

Tit. I.

Octobri[a] mense adoreum seremus ac triticum. Iusta
satio[b] est a decimo Calendas[c] Novembres usque ad
sextum[d] Idus Decembres regionibus temperatis. Nunc 2
etiam laetamen effertur ac spargitur. Hoc etiam mense
seremus ordeum, quod dicitur cantherinum. Seritur
macra et sicca terra, vel multum[e] pingui. nam[f] quia

Varietas Lectionis.

I. (a) *Hoc tempore hordeum* I. B. Br. R. *Hoc mense* Erf. (b) *satis* Erf. (c) Ita pro *Calendarum Novemb.* Br. (d) *Sexto Idus Nov.* I. B. R. *sexto Idus Decembres* Br. Vulgo *Decembris*. Pol. *X Kis.* (e) *satis* Br. Erf. Leid. (f) Pro verbis *nam — agro* Br. *Ac vincitur alteri non habet amplius quod nocere: quas semen aliud ferre non posset.* Lugd. *hac vincitur alteri — possit, quae semsa al. f. n. possit.* Pol. om. *nam — serendum. pingui. hae*

I. *Adoreum*) Frigidis locis frumenta matura, praecipue adoreum far, opacis etiam triticum seri, tradit Colum. XI. 2. 74.

Sextum Idus) Columella XI. 2. 90. *si non plurimum serimus, optimum est intra Calendas Decembris sementem confecisse.* Vide infra Novembri I.

Effertur) Leidensis liber *offertur.*

Nam quia) Iucundus hunc locum corrupit, quem ex Edd. primis et Codd. praecipue Vinc. ita restituo: *pingui; hoc quippe vincitur, alteri non habet amplius, quod noceat, quia semen aliud ferre non potest.* Sed vel sic aliam Columellae lectionem Palladius secutus esse videtur.

hoc semine macescunt arva, pingui vincitur agro: al-
teri non habet quod[g] amplius nocere possit, cum
propter macritatem semen aliud ferre non valeat.
laeto agro nunc[h] est serendum. Etiam nunc ervum,[i]
lupinum[k] et pisum et sisamum[l] seremus (ut dixi):
3 sisamum usque ad Idus Octobres, et faselum, tamen[m]
terra pingui aut[n] restibili agro: quatuor modiis iu-
gerum complebimus.

II. Hoc mense lini semen seremus, si placet, quod tamen[a] pro malitia sui serendum non est; nam terrae uber[b] exhaurit. Sed si velis loco pinguissimo et modice humido, seretur in iugero VIII[c] modiis. Aliqui macro solo[d] spissum serunt: ita[e] assequuntur ut linum subtile nascatur.

III. Nunc opportuna vindemia est, cuius tempore notanda est foecunditas vitium et notis quibuscunque signanda, ut ex[a] his ad ponendum sarmenta

quippe vincitur, *aliud non habet amplius*, *quod noceat*, *quo semen aliud ferre non potest* Vinc. *amplius quod nocere* omisso *possit* Leid. (g) *non habet amplius quod n. p.* Erf. (h) Ita pro *non* Lugd. (i) *herbum* Br. (2) *lupinus* A. Iunt. Commel. (l) *sisannum* P. (m) *tamen* om. Pol. *terra tamen* Erf. (n) Ita pro *ac* Br. Erf.

II. (a) *tamen* addit Vincentius bis. Vulgo deerat. (b) *ubertatem* Br. E. (c) *IX* P. (d) *in agro solo* E. (e) *asserunt quod* Vinc.

III. (a) *exilis* Lugd. pro *ex illis*. Verba *et notis* — *signanda* omitt. Vinc.

Laeto agro nunc) Ita ex Lugd. correxi vulgatum *non*. Inepte Gesner laetum agrum interpretatur medium inter pinguem et macrum. Quin contulisset Columellam II. 9. 15. ex quo ducta sunt haec, ubi est: *alter a sulco seminari debet post aequinoctium media fere sementi*, *si laeto solo; si gracili*, *maturius*. Ceterum reliquam huius loci distinctionem recte emendavit Gesner ex edd. primis, cum reliquae haberent sic: *non est serendum etiam nunc ervum*, *lupinus et pisum et sisamum. Seremus, ut dixi* etc.

II. *Vber*) Ecce Albertus: *lini semen aut bissi in agro pingui vult seminari et luna iam exsiccata. Exhaurit autem linum terrae ubertatem; lunae vero siccitas confert lino exilitatem. Propter quod etiam aliqui agro sicco et macro linum spisse seminant*, *ut stupa gracilior fiat.* Quae omnia an ex h. l. ducta sunt, dubito.

III. *Notis*) Supra III. 9. 7. *sed hoc signis positis per vindemias est notandum.*

possimus eligere. Asserit autem Columella explorari foecunditatem[b] uno anno non posse sed quatuor : quo numero[c] cognoscitur vera generositas surculorum.

IV. Hoc mense postremo,[a] ubi calidi ac sicci aëris qualitas est, ubi exilis et aridus [est[b]] campus, ubi collis praeruptus aut macer, vites utilissime[c] ponuntur, de quibus satis mense Februario disputavi. Nunc locis siccis, calidis, exilibus, macris, arenosis,[2] aridis,[d] quaecunque de pastinis, de vitibus ponendis, putandis, propagandis, reparandis, vel arbusto faciendo ante dicta sunt, rectius fiunt,[e] ut contra exilitatem glebae[f] hibernis imbribus adiuventur. Sic et humorem sitientibus conferunt, et recisa vel mersa glacie non adurunt,[g] quia talibus locis pruinarum vis et natura nescitur.

V. Post Idus Octobris[a] ablaqueanda est omnis novella vinea seu in pastino, seu in scrobibus aut sulcis, ut amputentur radices supervacuae, quas produxit

bis. (b) *fertilitatem* P. *uno anno explorari fertilit. non* Lugd. *fertilitatem* bis habet Vinc. et Cr. IV. 8. (c) *nomine* Vinc.

IV. (a) *estremo* P. *extremo* Cr. XII. 10. idem *calidi et sicci.* (b) E. om. *est.* (c) *utillime* Lugd. *ut* Iul. 1. 1. E. et Vinc. bis. *commode* Cr. *utilime* Br. (d) *apricis* Lugd. I. B. Br. R. E. *apertis* Cresc. Idem *pastinatis — nunc rectius fiunt.* (e) *fuerit* Pol. (f) c. *exilem glebam* E. (g) *Sic — adurunt* om. E.

V. (a) *Octobres* L. *Novembris et* P. Deinde *vinea* omittit Br. L. E. V.

Columella) III. 6. Arbor. cap. 2.

IV. *Calidi ac sicci*) Columella III. 14. *calida et sicca* habet.

Aridus est) Cresc. XII. 10. omittit *est* cum Vincentio, qui post *macer* inserit duobus in locis. Monet etiam Pontedera, in Florent. Codd. deesse, et Commelinum circumpositis lineis suspectum habuisse.

Arenosis aridis) Vincent. bis *arenosis apricis* habet, quod ex Codd. Florent. Vaticanis et Edd. Reg. ac Iens. praeferebat pontedera. recte!

Glebae) Crescentius XII. 10. addit. *et aëris siccitatem* monente etiam Pontedera.

Mersa — adurunt) Vinc. *inversa — aduritur* habet bis.

V. *Vinea*) Cresc. XII. 10. *vitis.*

aestate:[b] quae si convaluerint,[c] inferiores radices faciunt[d] interire, et ita remanebit vitis in summitate suspensa: quae res eam frigori obnoxiam faciet[e] et calori. Sed hae radiculae non ad siccum[f] debent recidi, ne aut plures inde nascantur, aut nova plaga
2 corpori vitis impressa vi secuti[g] algoris uratur. recidemus[h] autem relicto digiti spatio: et si placida ibi[i] hiems est, apertas relinquemus vites: si violenta, ante Decembres Idus operiemus:[z] si praefrigida, aliquantum[l] columbini stercoris sub[m] ipsa hieme circa viticularum[n] vestigia largiemur, quod contra frigus nimium[o] Columella dicit toto faciendum esse quinquennio.

VI. Hoc tempore idcirco locis quibus dixi pro-

ut post sulcis om. Vinc. bis. (b) *aetate* Cresc. (c) *convaluerunt* Cr. recte Lov. (d) *facient* Vinc. bis. *pereunt in terra et remanet vitis* Cr. sed antiqua mea *faciunt* habet cum pr. sola Lov. addit *nutrire* pro *interire*. (e) *faciet et frigori obnoxiam et* E. *frigori facit obnoxiam et calari* Cresc. *faciet* Lovan. (f) Vinc. *situm* alibi *surcum*. Cr. *stipitem*. (g) *secuti* Br. Lugd. Vulgo *secuturi*. *impresso, insecuturo algore aut calore uratur* Cr. *cor vitis insecura vi algoris uratur* Vine. sed alibi *vi secuta*. Antiqua mea Cresc. *in secuturi*. recte Lov. *algoris uratur*. (h) *recidantur* Cresc. *digito pro spatio* Vinc. (i) omittit *ibi* Cresc. sed habet XII. 10. deinde *relinquamus apertas, cum ante hiemem hoc est factum*. Lov. *aptas*. Br. *relinquimus*. (z) *mensem Decembris operimus* Cresc. *operimus* etiam Vinc. bis. *perfrigida* Cresc. Lov. (l) *aliquantulum* Vinc. bis. et Cr. XII. 10. altero loco *modicum* Cresc. (m) *sub ipsa hieme* om. P. Cr. (u) *circa viticulas largiamur* Cresc. *largiemur* Lov. *vinculorum* Erf. (o) *nimium* omitt. Pol.

Ad siccum) Dare volueram *ad stipitem* ut ex Comment. p. 174. apparet; cuius erroris me nunc non poenitet, quamquam video etiam *Koelerum* ex Columella IV. 8. et de Arbor. 5. maluisse *ad ipsum codicem*. Nam quod Columella III. 6. et ex eo Palladius 3, 9, 6. *e duro citare virgam*, idem Theophrastus ex trunco, στελεχῶν, dixit. Cf. Comment. ad Colum. p. 148. Iterum Columella III. 10, 3. sed plene idem 3, 10, S. *ex duro trunco enatum*. quem ipse sect. 2. *crus vicinum radicibus* interpretatur. Hanc eandem partem *siccum* vocat Palladius. (SCHNEIDER in Addendis)

Operiemus) Cresc. XII. 10. *operimus antequam veniat gelu*.

Vestigia) Cresc. *circa vitiendas*. Idem XII. 10. *circa viticulas apponatur*. Columella *radices* nominat.

pagatio melior est, quia firmandis radicibus vitis incumbit, cum proferendi palmitis[a] eam cura non permovet.[b]

VII. Hoc mense aliqui vites et arbores locis calidissimis inserere consueverunt.

VIII. Nunc etiam locis calidis et apricis[a] oliveta instituemus more vel ordine, quem Februarius mensis ostendit. Seminaria quoque olearum locis talibus faciemus hoc tempore, et omnia quae ad oleam[b] pertinebunt. Olivas quoque albas condiemus, sicut postea referetur.[c] Hoc tempore ablaqueandae sunt arbores oleae provinciis siccioribus ac[d] tepidis, ita ut eis a superiori parte humor possit induci. Omnem 2
sobolem convelli Columella praecepit.[e] mihi autem videtur paucas dimitti semper ac[f] solidas, ex quibus vel[g] in vetustate matris loco delecta[h] succedat, vel melius nutrita, et aggestae[i] terrae beneficio etiam suas habens radices ad olivetum faciendum sine cura seminarii transferatur arbuscula. Nunc si suppetit, intermisso triennio stercoranda sunt oliveta locis maxime frigidis.[2] Caprini stercoris sex librae uni arbori

VI. (a) *palmitis* Lugd. *palmitis ea* Br. *cum proferendis palmitibus* E. Vulgo *palmites* etiam Cr. IV. 10. (b) *promovet* E. Vioc. bis. et Cresc. Lovan. sed Basil. *permovet.* antiqua mea *uram. non prom.*

VIII. (a) *aptis* Cr. XII. 10. deinde *Februario mense* P. (b) *alias* Cr. (c) *seretur* P. *refertur* Erf. deinceps *ablaqueandae* Cr. Lov. (d) *in locis aridis aut* Cr. deinceps *posset* Lov. (e) *praecipit* Erf. et Cr. *evelli* Cresc. Lov. *mihi vero* Erf. *autem* om. Br. (f) *aut solidas* Cresc. recte Lovan. (g) *vel* om. Cr. habet Lov. (h) *dilecta* Br. Lugd. *derelicta* Cresc. Lovan. *nova* Cr. Basil. (i) *agresti* E. (2) *et exilibus* add. Cr. omittens *intermisso*

VI. *Palmitis*) Ex Colum. IV. 15. 4. Vide nostrum III. 18. et Novembr. 2.

VIII. *Mensis ostendit*) Ex Mediceo *Februario mense ostendi* malebat Gesner. Deinceps *Semina* Brusch.

Oleae provinciis) Vioc. *olivae.*

Columella) V. 9. 13.

Arbuscula) Vioc. et Cresc. *arbustula.*

Maxime frigidis) Quod addit Cresc. et *sterilibus.* quae tamen non sunt in Columella V. 9. 14.

vel cineris modii singuli sufficient. Muscus tamen semper radatur arboribus: et putentur (sicut Columella dicit) octo annorum aetate transacta. Videtur[l] mihi unoquoque anno sicca et[m] infructuosa cum ali-
3 qua debilitate nascentia debere recidi.[n] Quod si fructus arbor laeta[o] non afferet, terebretur[p] Gallica terebra usque ad medullam foramine impresso, cui oleastri informis talea (vehementer) arctetur,[q] et ablaqueatae arbori amurca insulsa,[r] vel vetus urina infundatur.[s] Hoc enim velut coitu steriles arbores uberantur, quas tamen durante malitia[t] oportebis inserere. Hoc mense fossas rivosque purgabimus.

IX. Graeci iubent[a] si uvam nimius[b] imber infuderit, posteaquam mustum eius primo ardore fervebit,[c] ut ad alia vascula transferatur. Ita propter naturae gravitatem remanens aqua subsidet, et translatum

triennio. deinceps *radatur ab ais* Cr. Lov. (l) *autem* ins. Cresc. (m) *et* om. Lugd. Cr. (n) *resecari* Br. Lugd. E. Cr. Lov. *resecare* Cr. (o) *laetos* I. I-G. mox *affert* Erf. *fert* Cr. sed pr. Lov. et antiqua mea *affert.* (p) *terebratur* Cr. recte Lov. (q) *immittitur* Cresc. Bas. sed antiqua mea *talea arcetur* omisso *vehementer.* quod vocabulum apurium censeo. *arctetur et allaq.* Lov. *artetatur* Brusch. (r) *infunditur* Cr. Bas. aed antiqua: *allaqueatis arbori am. infusa vel.* Etiam Lov. *infusa.* (s) Ita P. el Cr. Vulgo *fundatar.* Erf. *funditur.* deinceps Cresc. *Hoc modo steriles* sed recte Lov. (t) *si durant in malitia* Erf.

IX. (a) *dicunt* Vinc. (b) *irriguus alias nimius* Vinc. (c) *fervebat* Vinc.

Informis) Colum. *viridis.*

Fossas) Colum XI. 2. 82.

IX. *Primo ardore*) Geoponica VII. 4. unde haec translata aunt: τὴν πρώτην ζέσιν ζέσῃ — μένει γὰρ ἐν τῷ πυθμένι πᾶν τὸ ὑλῶδες διὰ τὸ βάρος. ubi Crescentiua IV. 26. qui caput integrum vertit, legit ἰλυῶδες; vertit enim: *omne lutosum.* Quod non vidit Niclas Albertua: *si imber infuderit vinum, saepe per vasculum transponendum est postquam bullierunt, quia sic aqua pondere suo residebit et vinum depurabit.* Addit deinceps: *Fertur etiam quod si vincae* (an vineae?) *medulla imponitur, quod aquositatem ad se trahit et vinum fortificabit.* Simili artificio utuntur Geoponica, ubi experimentum capiunt vinum an aquam habeat.

Remanens aqua) In loco Geoponicorum posito in Comment. p. 474.

vinum pure servabitur, relicto quicquid se illi ex imbre miscuerit.[d]

X. Nunc oleum viride[a] faciemus hoc genere. Olivam quam recentissimam, cum varia est, colligis, et si diebus aliquot collegeris, expandis, ne calefiat. si qua ibi putris aut sicca est, removes. Vbi vero compleveris modum factorii, sales tritos vel non tritos, quod est melius, in olivam eandem[b] mittis per decem modios tres salis, et molis[c] primo, et sic salitam in novis canistris esse patieris, ut pernoctet cum salibus, et ducat in se eosdem sapores: ac[d] mane premi incipiat olei meliorem fluxum redditura, salis sapore concepto. canales sane et omnia receptacula olei calida 2
aqua prius lavabis, ut nihil de anni praeteriti rancore custodiant. Focos etiam non propius admovebis, ne olei saporem fumus inficiat. Nunc mense postremo locis siccis et calidis ad oleum faciendum lauri baccas legemus.[e]

(d) *miscuerat* ante Vict. Erf. et Vinc. bis.

X. (a) *viride* om. E. (b) *eandem* om. Vinc. qui alibi etiam habet: *olivam mittere et per.* (c) *mollis* Vinc. *Molis. Pro decem modiis tres salis et molles salis* E. (d) *cum*, alibi *at* Vinc. (e) *legimus* Vinc.

Palladius vitiosam scripturam ὑδατῶδες secutus est. Vulgo ibi ὑλῶδες aeque inepte pro ἰλυῶδες legitur. (*in Addendis*)

X. *Recentissimam*) Cur recentissimam? satis erat tempus ita definire *cum varia est*. Quid quod deinceps additur *et si diebus aliquod collegeris, expandis?* Ita vero non recentissima olea premitur. Sed in pluribus Pallad. hic diversus abit a Colum. XII. 50. 9. et Geoponicis IX. 49. Quare Pontedera suspicatus est, quaedam excidisse, alia alieno loco posita et vitiosa esse. Equidem ex loco Colum. XI. 2. 83. ubi est: *ex varia oliva, cum incipit nigrescere* auxilium petendum esse censeo, si locus est vitiosus.

Non tritos) Columella *salem integrum* dixit, et in modios singulos salis sextarios binos adiicit. Igitur mensura Palladii nimia est, quam ex Columella corrigebat cum toto loco ita Pontedera: *ubi vero compleveris modum factorii, prelo olivas subiicias; et molis primo leviter suspensis premito, ut amurca aliquatenus exprimatur, deinde sales — per decem modios sextarios salis XX. et sic salitam* et reliqua.

XI. Mense Octobri serenda sunt intyba, quae hiemi[a] serviant. Amant humores et terram solutam. Arenosis et salsis locis atque maritimis summa proveniunt. Area his planior apparetur, ne radices eorum terra fugiente nudentur. Quatuor foliorum transferantur ad locum stercoratum. Nunc plantae cardui ponuntur:[b] quas cum ponemus, radices earum[c] summas ferro resecamus, ac fimo tingimus:[d] ternum[e] pedum spatio separamus incrementi causa,[f] pedali scrobe depositas binas aut ternas.[g] cinerem saepe sub hieme
2 diebus siccis fimumque miscebimus.[h] Hoc mense sinapim[i] seremus. terram diligit aratam,[2] et si fieri potest, congesticiam, quamvis ubicunque nascatur. sarculari debet assidue ut respergatur pulvere, quo

XI. (a) *hiemi* I. B. R. Lugd. *hieme* E. et alii. mox *terram solutam arenis. Et s.* E. (b) *ponantur* Cr. (c) *earum* om. Cr. (d) *cingimus* Cr. et Vioc. sed alibi *ferro condimus* Vioc. *ac si fimo tingimus* Cr. Lov. (e) *trium* Vioc. *ternorum* Cr. P. *pedum* om. Leid. *trinorum — separemus* Cr. Lov. (f) *cum incrementi canna* Cresc. recte Lov. (g) *binas aut trinas* Cresc. *aut trimas* Vinc. (h) *miscemus* Lugd. (i) *sinapin* Vioc. (2) *arentem* Erf.

XI. *Intyba*) De his breviter Colum. XI. 3. 27. primam iotyborum sationem noster babet April. III. 5.

Summa proveniunt) Vitium hic latere puto. De silvestri intybo seu cichorio forte loqui voluit. De plantatiooe intybi nullibi accurate traditum quicquam reperi.

Cardui ponuntur) Cresc. addit: *inter frumentum iam natum vel alias segetes cum palo, quod est utilius quam eas in crudo solo ponere.* Quod tamen coosilium improbavit Herrera.

Cinerem) Columella XI. 3. 28. *plantam circa Calendas Novembres deprimemus et multo cinere stercorabimus. id enim genus stercoris huic oleri videtur aptissimum.* ubi vide Plioii locum appositum.

Sinapin) Multo haec brevius tractat Columella XI. 3. 29.

Aratam) Columella: *neque est eorum cultus alius, quam ut stercorata runcentur.* Crescentius etiam: *terram pinguem desiderat.* Male igitur Erford. liber *arentem* habet. *Congesticiam humum* Columella II. 10. 18. cum pingui comparat; et stercoris loco adhibet II. 16. 5. et ex Columella noster Sept. 7. Albertus: *in terra bene arata et congesta.* uode malim *bene* addere.

Vbicumque) Vinc. Doaceosis X. 150. *ubique*, deiode *patiaris — facere.* Brusch. *respargatur.*

fovetur. non minus[l] gaudet humore. De quo semen legere disponis, suo loco esse patieris; quod ad escam parabis, robustius facies transferendo. In sinapi vetus semen inutile[m] est vel sationi vel usui: quod dentibus fractum si intus viride videbitur, novum est: si album fuerit,[n] vetustatem fatetur.[o] Hoc mense malva serenda est, quae occursu hiemis ab incrementi longitudine reprimetur. loco pingui delectatur et humido: gaudet laetamine. Transferuntur plantae eius, cum coeperint folia quatuor habere vel quinque. melius comprehendit eius planta quae tenera est: maior enim translata languebit. sapor illis[p] est melior, si non transferantur. sed ne cito erigantur in caulem, in medio earum glebulas constitues aut lapillos. Rara

(l) *non nimis* Erf. Vincentius Leid. (m) *utile est* Vinc. bis. (n) *est* Pol. (o) *fatebitur* Erf. (p) *enim* P. Lugd. *sapor eius melior esse probatur* Vinc.

Non minus) Dubitari potest de lectione *noc nimis*, quam libri quidam offerunt. Nee constat, unde Palladius haec transtulerit. Crescentius omisit. Albertus: *saepe quaerit ut pulvere respergatur et rigetur*. Confirmat igitur vulgatam.

Transferendo) Ita et Columella l. c. et Plinius 29. s. 54. *melius tamen planta tralata*, scilicet in usum cymae, monente Columella. Ceterum Commelini editio sensum huius loci falsa interpunctione corrupit. Albertus: *herba robustior erit transplantata, sed minus ponit in semine.*

Inutile est) Libri quidam *utile est*, quam leetionem falsam puto, etsi in condiendo sinapis semine Columella XII. 55. et Palladius Iul. IX. de aetate nihil definiunt. Sed puto vetustate oleosum nimis fieri semen. Albertus: *in semine autem suo album vetustius est et melius.* Is igitur cum Vincentio facit.

Malva) lactucam malebat intelligi Pontedera, quia veteres de sessili malva tacent. Supra Februario XXIV. 9. malvam serere docuit Palladius; malvam inter eibos Graecorum memoravit Hesiodus, Romanorum Horatius, Martialis atque alii. Radicem eultae malvae edebant, ut puto; hinc Geoponica XII. 1. σευτλομόλοχον vocant. Discorides de malva II. 144. μαλάχη ἐδωδιμωτέρα μᾶλλον ἡ κηπευτὴ τῆς χερσαίας· κακοστόμαχος δὲ καὶ εὐκοίλιος καὶ μᾶλλον οἱ καυλοί. unde constat caules in cibo fuisse. Hos *malvaceos* vocabant teste Prisciano, nt *betaceos*. Igitur probo emendationem Pontederae.

Glebulas) Ita noster supra II. 14. de lactuca docuit; et Columella XI. 3, 27. el Geoponica XII. 13. lactucas

ponenda est, sarculo delectatur assiduo. si liberandae sunt herbis, ne motum sentiant in radice. Si transferendis plantis nodum facias in radice sessiles
4 fient. Nunc etiam locis temperatis et calidis anethum[q] seremus. Cepullae[r] seruntur etiam hoc mense, vel menta et pastinaca, thymum et origanum, et capparis[s] mensis initio. Item betam locis siccioribus, necnon armoraceam[t] seremus, vel transferemus ad culta,[v] ut melior[x] fiat: nam[y] haec agrestis est raphanus. Nunc

delode *transferatur.* (q) *anetum* Vioc. Br. (r) *Item cepullae* I. B. R. *Item cepulae* Br. et *hoc* Br. *cepae* Cresc. XII. 10. *cepulae* Vinc. (s) *Capparis* Palat. *caparus* Cresc. *capar* Erf. Vinc. Volgo *cappar.* (t) *arboracea* Vioc. (v) *loca* addit Vinc. (x) *mollior* P. (y) *haec est enim r. a.* Vinc. (z) *de-*

parant φιαλωτὰς καὶ πολυφύλλους καὶ χαμαιζήλους ita: ἐπίσχισον τὸν βλαςὸν ὀξυτάτῳ σιδήρῳ καὶ ἐπίθες ὄςρακον ἀπίσσωτον etc.

Sessiles) Lactucas sessiles seu Laconicas habet Plinius 19. 8. et Martialis III. Epig. 47.

Pastinaca, thymum) Cresc. XII. 10. *cyminum* nominat pro thymo.

Agrestis est raphanus) *Armoraciam* per *i*, non per e vocat Columella VI. 17. 8. et IX. 4. 5. *armoraciorum* est etiam in Columella XII. 9. 3. In loco eius IX. 4. 5. Lipsiensis Codex habet *aremorana*. Dioscorides II. 138. ῥαφανὶς ἀγρία ἣν Ρωμαῖοι ἀρμορακίαν καλοῦσι. Plinius 19. s. 27. no. 3. *Etiamnum unum genus silvestre Graeci agrion vocant, Pontici armon, alii leucen, nostri armoraciam, fronde copiosius quam corpore.* Theophrastus H. P. VII. 4. obiter memorat silvestre genus ῥαφανῖδος, et folia ait habere erucae (εὐζώμῳ) similia. Quem locum integriorem legit Athenaeus II. p. 59. qui nomen inde, Ἀμωρίαν refert. In Plinio Vincentius X. 125. *Meriam Pontici armon — nostri amorachiam* habet. Plinius 20. s. 12. *raphanum et silvestrem esse diximus: laudatissimus in Arcadia — Cetero aestivo usus in Italia, et armoraciam vocant.* Its scripsit Harduinus; cum antea esset: *Est et sativo usus in Italia, et amoraciam vocant.* In MStis reperit Arduinus *Cetero aestivosus.* unde Pintianus multo rectius corrigebat, auctore Dioscoride: *Caetero aestivosus ipse, Italia armoraciam vocat.* Vincentius X. c. 128. legit: *Est aestuosus in Italia et armoraceam vocant sativam. Sativi* etc. unde egregie firmatur Pintiani emendatio, nisi quod *aestuosus* legendum est ex Vincentio. Armoracia igitur nomen peregrinum fuit plantae. Itali armoraceam *ravano* vocant eorumque exemplo Galli *raifort*; atque ita Crescentius VI. *Raphanum non seritur quia semen non habet, sed plantatur, sed plantatur corona tota recens vel media, vel fiunt de radicibus eius parva frusta et plantantur.* Ita et nostri plantant Cochleariam Armoraciam Linnaei.

porrum verno satum transferre debemus,[a] ut crescat in caput.[a] sane sarculis circumfodiatur assidue, et comprehensa porri planta velut tenacibus allevetur,[b] ut inanitas spatii, quae radicibus suberit, incremento capitis suppleatur. Ocimum quoque etiam nunc seremus, quod citius nasci fertur hoc tempore, si aceti imbre leviter spargatur infusum.

XII. Cui placet curas agere saeculorum, de palmis cogitet conserendis. Hoc igitur mense dactylorum non veterum sed novorum ac pinguium recentia ossa debebit obruere, terrae cinerem miscere. si plantam velit, ponenda[a] est Aprili mense vel Maio. Locis delectatur apricis et calidis. Fovenda est, ut crescat, humore. Terram solutam vel sabulonem[b] requirit, ita tamen, ut quando planta deponitur,[c] circa eam vel sub ea pinguis terra fundatur. annicula transferatur aut bima Iunio mense vel Iulio incipiente.[d] cir- 2
cumfodiatur assidue, et[e] rigatione[f] continuos[g] aestatis

bebis Vinc. (a) *in capite* E. et Vinc. bis. *vere — in capite* Cresc. *in capite* etiam Br. (b) *allevetur — radicibus* om. P. *allevietur* Vinc.

XII. (a) *palmam ponendam curabimus Apr.* P. (b) *et sabulosam* Cresc. (c) *disponitur* Lugd. E. Vinc. *ponitur* Cr. (d) *et Iulio inchoante* Cr. idem *annua* habet. *Iunio incip. vel Iulio* Br. (e) *et*}P. Lugd. Cr. antiqua mea. (f) *rigationem* P. Ienss. et *rigatione* Vinc. *ut irrigatio* Cr. Basil. *et irrigatione* antiqua mea. Vulgo erat *ut rigatione continua*. (g) *continuoe* I. B. R. Br. Lugd. Cr. antiqua mea et Vinc. hic. Vinc. omittit etiam *aestatis*.

Inanitas) Noster Febr. XXIV. 12. *cum radices egit modice comprehendendus et allevandus est surculo ut suspensus a terra, quod spatii vacuum subter invenerit capitis vastitate cogatur implere.*

Si aceti). Plinius 19. c. 44. *quidam et autumno serunt, iubentque cum hieme seratur, aceto semen perfundi.* ubi rectius legi puto *cum hiemi* seratur.

XII. *Novorum*) Crescentius *recentium*. Geoponica X. 4. plantationem paulum diversam tradunt. Videtur chamaerops humilis Linnaei intelligi. Diversam sationem totamque arboris curam cum sexu egregie docuit Albertus Vegetab. p. 450. quem exscripsit Crescentius. Cf. supra April. VI.

Et rigatione continuos) Vulgatum *ut rigatione continua* ita corrigi voluit etiam Pontedera, nisi quod ex Cresc. Basil. malebat etiam *et rigatio*.

vincat ardores. Aquis palmae aliquatenus salsis iuvantur, quae infici debent salibus, etiam[h] si tales eas natura non[i] praebuit. Si aegra est arbor, feces vini veteris ablaqueatae oportet infundi,[k] vel radicum supervacua capillamenta decidi,[l] vel cuneum salicis interfossis radicibus imprimi.[m] Constat[n] autem locum prope nullis utilem[o] fructibus, in quo palmae sponte
3 nascuntur. Pistacia[p] seruntur autumno[q] mense Octobri, (et[r]) sobole et nucibus suis: sed melius ipsa pistacia[p] iuncta ponuntur mas ac foemina. marem dicunt,

Cr. *odores* in antiqna mea. (h) *etsi* I. B. Br. R. *si* om. P. (i) *non* om. Erf. Verba *quae — praebuit* om. Cr. (2) *affundi* Cresc. Basil. sed antiqua mea *infundi*. antea *oblaqueatas* Cr. Lovan. (l) *supervacuam capillationem decidere* Cresc. Bas. sed antiqna *supervacua capillatione decidi*. recte Lovan. (m) Ita dedi ex antiqua mea Cr. ubi Basil. *imprimere* habet. Vulgo h. l. erat *premi* ut in Cr. Lov. (o) *nam constat* Cr. qoi rectius boc colon sect. 1. post verbum *requirit* inserit. *prope in illis* Vinc. *proprie nullis* Cresc. Lov. (o) *esse* addit Cr. Basil. seqnens *sponte* om. Cresc. Lovan. (p) *pistacea* Br.

Feces vini) Geoponica X. 4. γίνονται δὲ εὐθαλέστεροι τρυγίᾳ οἴνου παλαιοῦ ποτιζόμενοι.

Pistacia) Nihil de horum in Italia cultu Plinius nec reliqui rei rusticae scriptores. Palladius Geoponica expressit ubi Diopbanes X. 11. fructum pistaciorum ait esse serendum non decorticatum. (ἀλέπιστον) deinde cap. 12. Damogeron docet, Calendis Aprilibus seri, ἄῤῥεν καὶ θῆλυ συνηρμοσμένα τὰς φύσεις, τοῦ ἄῤῥενος τὰ νῶτα πρὸς ζέφυρον ἔχοντος. οὕτω γὰρ τὸν καρπὸν εὐφορήσουσι πλήρη. ἐπικεντρίζεται δὲ κατὰ τὸν αὐτὸν καιρὸν καὶ εἰς τέρμινθον, οἶμαι δ' ὅτι καὶ εἰς ἀμυγδαλᾶς. Tum e Pasamo iubent scrobes antea fieri in locis apricis, probeque subigi; tum arborum stolones novellos et vegetos colligatos simul in scrobem deponere luna secunda, et a terra usque ad ramulos constringere; praeterea scrobem stercorare, adobruere, ablaqueare, octavo quoque die rigare, et totidem rursus constringere. Tertio demum anno, cum truncus bene convaluit, scrobi apertae stercus ingerere, truncumque plantae altius demergere, et adaggerare. Quorum prior pars de nucibus maribus et foeminis est intelligenda, ut recte monuit Niclas. Notas maris servavit Palladius ex graecis nunc deperditis Geoponicis. De nomine pistaciorum peregrino bene docuit ad Geoponica Niclas. Terebinthum indicam vocavit Theophrastus H. P. IV. 5. quem locum vertit Plinius XII. c. 6. E Syria in Italiam pertulisse pistacia Vitellium, atque eodem tempore in Hispaniam Flaccum Pompeium, novissimis Tiberii Caesaris temporibus, testatur Plinius 15. c. 22. Aromaticum pistaciorum nucum operimentum (λεπῶν) memorat Paulus Aegineta VI. Posidonius arborem

cui sub corio velut ossei longi videntur latere testiculi. Qui diligentius facere[s] voluerit, pertusos calicu-los,[t] et stercorata terra repletos parabit, et in his pistacia[u] terna constituet, ut ex omnibus germen quodcunque procedat:[v] quod ubi convaluerit[x] planta, hinc facilius transferatur mense Februario. Amat locum calidum, sed humectum,[y] et rigatione gaudet et sole. Inseritur terebintho mense Februario vel Martio: at[z] alii amigdalo inseri posse firmarunt.[a] Cerasus 4

(p) *et* addit Br. (r) *et* om. I. B. Br. R. (s) *serere* Vinc. (t) *qualiculus* Vinc. *facere calculos* edit. Duac. (v) *prodeat* Vinc. (a) *convaluit, planta transferatur* Viuc. (y) *humidum* Erf. (z) *vel ut* P. *ut* Lugd. *ut alli et*

fructuum racemos gerere ait, cortice albo, oblongos nucibus similes, intus flavescentes, pineis nucleis minus grato sapore sed magis odoratos. Sed locum Posidonii variis mendis laborantem, emendare conatus est Bodaeus ad Theophr. p. 361. Ex antiquo pistaciorum nomine ψιττάκια, medio aevo latino barbari scriptores effecerunt *fisticum*. unde Siculorum *Fastuca* teste Sestini Epist. Sicul. T. I. p. 130. ubi monet, hodieque in Sicilia terebintho inseri pistaciam. Quod de nuce mare et foemina tradit Palladius, nititur observatione de sexu pistaciorum arborum separato et in diversas arbores distributo, adeo ut quae mas creditur esse, nuces inanes, sine nucleo ferat, femina contra plenas. Hinc, nisi iuxta plantentur mares arbores, opus est opera humana ad foecundandas feminas semine florum masculorum; quod diligenter faciunt Siculi agricolae. Marem pistaciam, Linnaei pistaciam trifoliam, foeminam, eiusdem pistaciam veram esse cum Boccone tradit Sestini l. c. sed Linnaeus utrique speciei sexum diversum et singulis arboribus distinctum tribnit. Sed haec disputatio non pertinet ad h. l. ubi Palladius vulgarem fidem sequitur, et marem perbibet arborem, quae nucem vacuam, feminam, cui intus in nuce sub corio nuclei veluti testiculi longi latent. Pistaciam feminam apposito terebintho mare foecundatam memorat Du Hamel in Physiologia Arbor. T. I. p. 260. vers. germ.

⁴ *Cerasus*) Ante omnia animadvertent lectores, cerasum, quem Theophrastus H. P. III. 13. accurate descripsit, erectum cortice libro et ligno volutatim intortis, fructu diospyri figura, nucleo molli, ex cuius libro funes torqueri solebant, fructus autem contemnebatur, plane diversum esse a ceraso, cuius genera descripsit Plinius. Hic tamen multis in locis ex Theophrasto transtulit ad cerasum, Romanis bene notam atque operose cultam, quae ad diversum plane genus Theophrasti pertinent, de quo nihil extricavit ineptus homo Bodaeus a Stapel. Theophrasti cerasum respexit Hesychius in voce κέρα-

amat caeli statum frigidum, solum vero positionis humectae. in tepidis regionibus parva provenit. calidum[b] non potest sustinere. montana vel in collibus

amygdalo E. (a) *affirmant* Erf. (b) *calorem* Albertus. recte! (c) *cum*

σος. Quae igitur paulo post de cerasi natura et cultu collecta ponam Plinii loca, secundum hanc regulam interpretanda et distinguenda sunt, ne nominis communione deceptus lector erret. Carmen graecum de mensibus romanis in Analecti Brunckii T. II. p. 519. mense Iunio habet: καὶ ξανθῆς κεράσου βρίθομαι ἀκρέμοσι. Videtur auctor fulva cerasa Iunio mense matura dicere. Cerasinum colorem Petronius c. 28 et 67. galbino et prasino opponit. Glossae russeum interpretantur. Cerasum vere fructum afferre, monet Geopon. IV. 12. et c. 5. X. 41. X. 76. ubi Cerasum fulvum suspicor intelligi. Fulva cerasa vocamus *Spenling*, *Spilling*; sed genus maius etiam reperitur, ovi magnitudine et cognomine.

Vel in collibus) Crescentius paulo antea habet *proveniunt* cum Vincentio, hic vero idem habet insertum: *vel prope montes laetantur.* De ceraso, primum a Lucullo post bellum Mithridaticum invecta. In Italiam ex Ponti urbe Cerasunte, accurate tradit Plinius 15. sect. 30. et genera multa cerasorum breviter enarrat, quae nunc omittimus. Ad culturam vero haec pertinent inde excerpta: *Minus quinquennium est, quod prodiere quae vocantur laurea, non ingratae amaritudinis insita in lauro.—Inter prima hoc e pomis colono gratiam annuam refert. Septentrione frigidisque gaudet; siccatur etiam sole, conditurque, ut oliva, cadis.* Idem 16. sect. 59. *iuxta Romam ipsam castaneae cerasique aegre proveniunt.* Parvo post malum florere cerasum, refert 16. sect. 42. Ibid. sect. 30. *Aquosis montibus gaudent acer — cerasus.* et sect. 72. *alternant fructus quibus siccius lignum, ut olea, magis quam quibus carnosum, ut cerasis.* sect. 79. cerasum firmam respectu ligni dixit. Idem sect. 55. corticem ceraso ait esse similem libris. Vmbras enormes cerasis et lauris esse ait 17. sect. 17. Idem 16. sect. 54. *ramosarum cerasus etiam in 40. cubitorum trabes, aequali per totum duum cubitorum crassitudine reperitur.* ubi Theophrastus H. Pl. I. 13. cubitos 24. habet. Idem 16. s. 63. *cerasum circa brumam seri.* Cerasis pomum primum candidum, deinde rubere, denique nigrescere tradit 15. sect. 29. Libro 17. sect. 47. *Cerasos praecoces facit, cogitque maturescere calx admota radicibus. Et hoc autem et omnia poma intervelli melius est, ut quae relicta sint, grandescant.* De insitione pauca habet. Casu ab avibus satam fuisse in salice cerasum, in ceraso laurum, tradit 17. sect. 22. Idem 15. sect. 17. ex Virgilio Georg. II. 69. cerasis ulmum insitum memorat. Scilicet in Virgilio legerat: *cerasumque sues fregere sub ulmo.* ubi hodie *glandemque* est. Platanum Palladius nominat, fere congenerem. Lentitiam platano madidam, ceraso sicciorem et ponderosiorem tribuit 16. sect. 77. Idem 17. s. 37. no. 9. *Cerasus et tilia et vitis corticem mittunt, sed non vitalem nec proximum corpori, verum eum, qui subnascente alio expellitur.*

constituta regione laetatur. Cerasi plantam silvestrem transferre debemus mense Octobri vel Novembri, et eam primo Ianuario, cum[c] comprehendit, inserere. Plantaria vero creari possunt, si praedictis mensibus spargantur poma, quae summa facilitate nascentur. Ego sic huius arboris facilitatem probavi, ut virgulta ex[d] ceraso pro adminiculis per[e] vineam posita in arborem prosiluisse confirmem. Et Ianuario mense seri potest. Inseritur mense novembri melius,[f] vel[g] si necesse sit,[h] extremo Ianuario. Alii et Octobri inserenda[i] esse dixerunt. Martialis in trunco inseri iubet. mihi inter corticem et lignum feliciter semper evenit. qui in trunco inserunt,[2] sicut Martialis dicit, omnem lanuginem, quae[l] circa est, auferre debebunt;

prehendit Lugd. deinceps *serere* Erf. (d) *virg. etiam ipsius* Cr. sequens *adm.* ex Lugd. Gesn. pro *ammin.* dedit. (e) *per vineam* om. P. Cresc. (f) *melius* om. P. Cr. (g) *vel* om. Lugd. (h) *fuerit* Cresc. recte Lovsu. (i) *serenda esse* Vinc. (2) *conserunt* I. B. R. Br. Lugd. (l) *quae ciroa est*

Ita scilicet Theophr. H. P. IV. 18. *Cerasos praecoces facere ordeaceam stipulam radicibus admotam.* ex Plinii loco 17. sect. 47. tradit Vincentius XIII. 7. utra lectio verior sit, definiri vix potest. Calcis tamen usus ad praecocitatem multo celeriorem debet habere effectum quam stipulae ordeaceae. Geopon. X. 41. de ceraso: *χαίρει ψυχροῖς καὶ νοτεροῖς τόποις, χαίρει δὲ μάλιστα τῷ ἐγκεντρισμῷ.* Theophrastus H. P. III. 13. φύεται δ' ὅπου καὶ ἡ φίλυρα, τὸ δ' ὅλον ὅπου ποταμοὶ καὶ ἔνυδρα.

Pro adminiculis) Hinc Geoponica IV. 1. 14. *ἔγνωμεν δ' ἐν Βιθυνίᾳ τὴν δενδρῖτιν ἄμπελον τῇ κερασίᾳ χαίρειν καὶ μάλιστα τὴν ὀπωρικήν. ἀλλὰ μὴν καὶ τὴν ἀμίνεον, ὡς αἰτίαν καὶ πολυκαρπίας καὶ πολυοινίας.* Ceraso insitam vitem uvas praecoces ferre, tradunt IV. 12. nigram vitem desinit insitioni cap. 5. Terebintho inserunt cerasum et persico Geoponica X. 76. Plantari stolones cerasorum iubent X. 31. similiter pyris et malis cap. 41. Cresc. ex h. l. habet. *virgultis etiam ipsius parvulis parvunculis* antiqua mea) *positis affirmatur a Palladio facile in arborem prosilire.*

Alii et Octobri) Geoponica III. 4. Aprili ficum, castaneam et cerasum inoculari docent. Eadem cap. 13. mense Octobri cerasum inseri et plantari posse monent.

Lanuginem) Plinius 17. sect. 24. *Cerasi libro dempto finduntur. Hae solae et post brumam inseruntur. Dempto libro habent veluti lanuginem, quae si comprehendit insitum, putrefacit.* ubi graviter lapsus est Plinius, existimans, lanuginem partem intel-

6 quam [m] si remanserit, insitis nocere manifestat. In cerasis hoc servandum est, et in omnibus gummatis,[n] ut tunc inserantur, quando his [o] vel non est vel desinit gumma [p] effluere. Cerasus inseritur in se, in pruno, in platano; ut alii,[q] in populo. amat scrobes altas, spatia largiora,[r] assiduas fossiones. Putari in ea putria et sicca [s] debebunt, vel quae densius arctata protulerit, ut rarescat.[t] fimum non amat, atque inde dege-
7 nerat. Cerasa ut sine osse [v] nascantur,[x] ita fieri Mar-

om. P. et Cr. (m) *quae* A. I. I–G. Vinc. *quam — manif.* om. P. (n) *gumminatis* Lugd. E. Vincentius. (o) *bis* I. B. R. *his vel non est, vel* om. P. (p) *gummen* I. B. R. Br. Palat. Lugd. *germen* E. *gummi* Iuntt. (q) *et ut quidam dicunt in p.* Cr. (r) *longiora* I. B. R. Br. E. (s) *putrida vel sicca* E. Cr. *amputari in ea putrida et superflua ex fumo deg.* Albertus. (t) *arescat* Erf. Cr. Lov. In meo Cresc. est *pressius arctata — arescant.* Sed Lov. *densius — arescat.* (v) *ossa* Lugd. his. habet. (x) *sic fieri debere M. asserit* Cr. sed idem VIII. 7. *ossibus nascantur sic asserit M.* habet. *sic asserit Mart. fiendum* Lov. *fieri docet M. hic dicit* Vinc. *ita* ex P. et Erf. addidi. deinceps Cr. Lov. *tenuem ad duos p. recides et sic teneram existentem usque.*

ligi arboris sub libro. Palladius enim ex Martiali docet arboris in trunco inserendae per fissuram truncum ea quidem in parte, qua resectus recipere debet in fissuram succulum alienum, diligenter esse scalpto laevigandum, ne scobes a serra facta relinquatur et surculum vitiet. Ita in vite per terebrationem in trunco inserenda Columella IV. 29. 16. gallica terebra foramen fieri iubet, quae non scobem, sed ramenta faciat; iisque exemtis plagam laevem relinqui, quae surculum omni parte contingat, nulla interveniente lanugine, quam excitat vulgaris terebra. Igitur *lanugo* etiam h. l. est scobes, a serra quidem facta, dum truncus reciditur. Si partem aliquam arboris cum Plinio intelligi velis, tum vero cogitare oportet, quam inepte dicatur pars aliqua arboris vitae necessaria, et magis etiam, dum inseritur, eximenda. Librum cerasi rutilantem dixit Calpurnius Eclog. III. 44. Ceterum Albertus addit: *Si in persicum inseratur cerasus, recuperat gummam quam amiserat. Vitis per cerasum perforatum ducta et dimissa donec unum lignum fiat et postea post cerasum abscissa, uvas dicitur ferre maturas, quando cerasa sunt matura.*

Gumma) Cresc. *quando humor vel his nondum est vel fluere desinit.* Sed ibi antiqua mea habet *gumma.*

Densius) Cresc. *pressius*, sed antiqua mea ibi *depressius artata* habet.

Cerasa ut sine) Vincentius bis ex Palladio posuit *cerasia*. et in Columella XI. 2. 11. *cerasiorum* habent Edd. I. B. R. κεράσια habent de arbore Geopon. X. 41. de fructu Athenaeus II. p. 51. ex Diphilo Siphnio, et Servius. Cresc. VIII. 7. habet ex h.

tialis hoc dicit. arborem teneram ad duos pedes reci-
des, et eam usque ad radicem findes, medullam partis
utriusque ferro [y] curabis abradere, et statim utrasque
partes (in [z] se) vinculo stringis, et oblinis fimo (et)
summam partem et laterum divisuras. post annum
cicatrix ducta solidatur. hanc arborem surculis, qui
adhuc fructum non attulerunt, inseres, et,[a] ut asserit,
ex his sine [b] ossibus poma nascentur. Si cerasus con-
cepto humore putrescit,[c] in trunco foramen accipiat,
quo possit educi. Si formicas patitur, succum por- 8
tulacae debebis infundere cum aceti media parte per-
mistum, vel vini fecibus truncum arboris florentis
adlinire.[d] Si aestu Canicularium [e] fatigatur, trium
fontium singulos sextarios sumtos [f] post solis occasum
radicibus [g] arboris iubeamus [h] influere sic, ne reme-

(y) *ferro* om. E. (z) *in se* om. P. Cresc. editt. 4. *stringas et oblita simo summam* Cr. Lov. (a) *et ut asserit* om. P. *ut asserit* om. etiam Cr. bis. (b) *absque* Cr. Vinc. (c) *excepto — putrescat* Cr. *putrescat ex humido* Albertus. (d) *adline* I. B. R. Br. Vinc. altero loco cum Cr. *illinire*, altero *illinere*. (e) *Canicularium* P. Lugd. vulgo *canicularum*. (f) *sumtos* om. Vinc. *sumptos* Br. (g) *radicibus infundes*, *sed ne* P. (h) *iubemus* Vinc.

1. *nascantur sic asserit M. arborem — abradere.* Idem artificium in vite, malo granato et ceraso accurate tradunt Geoponica IV. 7. noster III. 29. 3. De vite idem iam olim tradidit Theophrastus C. P. III. 19. V. 5 et 7. Columella Arbor. IX. 3. Plinius 17. sect. 35. no. 5.

Stringis—oblinis) Vincentius *stringes — oblines.* Crescentius altero in loco *stringes et oblines fimo summam vel creta et laterum — solidatur cortex vel cicatrix.* In altero loco similiter *et* ante *summam* omittit et praeterea habet: *et post annum cicatrix dicta — in hanc plantam — surculos — attulerint.* Sed priore in loco postrema legit: *in hanc arborem — surculos attulerint.* atque ita etiam Vinc. bis scriptum habet. Sed antiqua mea Cresc. editio VIII. 7. habet: *cicatrix. hanc arborem surculus.* Ceterum ibidem Crescentius post verba *poma nascentur*: addit: *Si ramus parvus cerasi scindatur et loco medullae ponatur scamonea, fructus illius rami eo anno laxandi virtutem acquirit.* In priore loco Cresc. antiqua mea habet: *solidatur dicta cortex vel cicatrix.*

Attulerint, inseres) Brusch. Ald. *inseris.*

Florentis adlinire) *arboris illiniri* omisso *florentis.* Cresc. V. 1. de ipso remedio vide ad Novembr. 7, 15.

dium luna deprehendat[i] vel herbam symphoniacam[k] circa arboris truncum torquebimus in coronam, vel[l] ex ea iuxta imum codicem cubile faciemus. Cerasa non aliter quam in sole usque[m] ad rugas siccata ser-
9 vantur. Mense Octobri aliqui mali arborem calidis et siccis regionibus ponunt, et cydonia[n] circa Novembres Calendas, et sorbum vel amygdala[o] in seminariis obruunt, et pini semen aspergunt. Hoc mense poma condienda sunt, atque servanda eo more, quo in[p] singulorum titulis continetur, vel ut quaeque matura processerint.[q]

XIII. Hoc etiam mense alvearia castrabuntur, more[a] quo dictum est. quae tamen oportet inspicere, et si abundantia est, demere: si mediocritas, partem mediam relinquere pro hiemis inopia: si vero sterilitas[b] apparet in cellis,[c] nil prorsus auferre. Mellis[d] vero et cerae superius est demonstrata confectio.

XIV. Ne[a] lecta praeteream, quae Graeci sua fide

(i) *apprehendat. Herb.* P. (k) *simphicam* Vinc. *simponiacam* Br. (l) *vel ex — faciemus* om. P. (m) *usque ad rugas* om. P. Cr. (n) *cydonea* Br. (o) *amygdalas* I. B. R. E. *amygdolas* Br. (p) *in* om. Lugd. (q) *processerunt* Vinc.

XIII. (a) *modo praedicto* Cr. IX. 103. (b) *medietas* Cr. (c) *mellis* Cr. (d) *Melius — confectio* Br.

XIV. (a) *nunc* Lugd. *nunc lecta praeterea* Leid. *neglecta praeterea* Erf.

Siccata) Ante solis exortum decerpta cerasa in vas coniicit, substrata atque interstrata satureia auctor in Geoponicis X. 42. Idem eadem in calamis etiam condi docet.

Symphoniacam) Ex Apuleio de Plantis c. 4. Hyoscyamum interpretatur Bodaeus, et Almeloven ad h. l. Eandem nominat Vegetius III. 68. 3. Mihi h. l. hyoscyamus ineptus esse videtur. Eum enim in coronam torquere circa truncum non licet; deinde quis bonus arborator venenatum fru-licem in pomario ferat? Consilium eo spectat, ut radices a calore solis defendantur atque inumbrentur.

XIII. *More quo*) Iunio VII. 2.

XIV. *Graeci*) Quaedam horum exstant in Geoponicis, alia non. Collectionem enim habemus mancam et in brevitatem nimis angustam contractam per Cassianum.

Fide media) Pessime *subsidia* interpretatur Schoettgen; quae notio sequiore demum aetate valuit. Gesner *mendacia* malebat. Sed in Indice re-

media de condiendi vini genere disputarunt, demonstrare curavi: qui vini naturam tali ratione discernunt, et hanc in eo volunt esse distantiam, ut quod dulce est, gravius dicant; quod album, et aliquatenus salsum, convenire vesicae; quod croceo colore blanditur, digestioni accommodum;[b] quod album et stypticum, prodesse stomacho laxiori; transmarinum, pallorem facere, et tantum[c] sanguinem non creare: uvis[d] nigris fieri forte,[e] rubeis suave, albis vero plerumque mediocre. In condiendo ergo[f] vino aliqui Graecorum 2
mustum decoctum ad medietatem vel tertiam partem vino adiiciunt. Alii Graeci ita[g] iubent, aquam marinam mundam[h] de puro et quieto mari, quam anno ante compleverint, reservari: cuius talem esse naturam, ut et salsedine vel amaritudine per[i] hoc tempus careat et odore; et dulcis fiat[2] aetate. ergo eius octo- 3
gesimam partem musto admiscent, et gypsi quinqua-

sua media am. Erf. (b) *convenire* P. deinceps *largiari* Vinc. bis. (c) *tamen* P. (d) *Vis* P. (e) *frante* P. (f) *igitur vinum* Lugd. *musto* Cresc. bis. *De candiendo* Cr. Lav. deinde *addicunt* pro *adiiciunt*. (g) *ita* am. P. *Aliqui Graeci ita* E. (h) *a. m. sumendam* E. *puro aut* Vinc. (i) *pro hoc tempore* I. B. Br. R. (2) *fiat. Aeta erga hac eius* Lugd. *aestate* Erf. *ex aetate* Vinc. Deinde *quadragesimam* pro *quinq.* et *tertium — oportet autem et omni die vinum maveri, et si tardius vindemia* Vinc. sed alibi vulgatam

perio ex h. l. relatum *media fide* i. e. interposita. Deinde tamen quasi ex diverso loco additur: *media, remedia, medicamenta.* Ernesti verba in Erf. libra amissa *sua media* ut glossam barbari hominis damnat.

Croceo) Varro apud Gellium XIII. 29. vini tria genera distinguit, nigrum, album, et κιῤῥὸν seu gilvum, et efficere ait nigrum vires, album urinam, gilvum πέψιν.

Et tantum sanguinem non creare) *Et tantum sanguinem creare* corrigebat Cel. *Koeler.* Equidem auctaritatem et causas decreti desidero; quanquam scio esse vina, quae εὐχροίας καὶ σαρκῶν γεννητικά dixit Dioscor. V. 10. possunt igitur quaedam pallorem gignere et corpus augere cum sanguine.

Vvis nigris) Geoponica VII. 3. αἱ μέλαιναι δυνατώτερον τὸν οἶνον ἔχουσιν, αἱ λευκαὶ μέσον, αἱ δὲ πυῤῥαὶ τῶν μελαινῶν ὀλίγον ἥδιω.

Compleverint) Debebat esse *hauserint*.

gesimam. post tertiam deinde diem fortiter commo-
vent, ac pollicentur non aetatem solum vino, sed splen-
dorem quoque coloris afferre. Oportet autem nona
quaque die vinum moveri atque curari: vel[l] si tar-
dius, undecima. frequens enim respectus faciet iudi-
care, utrum vendenda sit species[m] an tenenda. Qui-
dam resinae siccae[n] tritae uncias tres dolio immergunt
et permovent, et vina diuretica sic fieri posse persua-
4 dent. Mustum vero, quod per pluvias frequentes
leve est, sic curari[o] [debere] iusserunt, quod pro-
bari gustu ipsius poterit. Omne mustum decoqui
iubent, donec pars eius vigesima possit absumi: melius
quoque fieri, si centesimam partem[p] gypsi adiicias.
Lacedaemonios vero eousque decoquere, donec vini
quinta pars pereat, et quarto anno usibus ministrare.
5 Suave vinum de duro fieri[q] docent, si ordeacei polli-

habet, *sed unaquaque die.* (l) *sed* P. et Erf. (m) *species* om. E. et habet *utrum vendenda sint an tenenda.* (n) *siccae* om. Erf. (o) *cicitari* Erf. *debere* om. Viuc. bis. igitur ioclusi. (p) *partem* om. E. *Lacedaemonios* E. et Leid. *Lacedaemonios vero ferunt* Viuc. bis. Vulgo *Lacedaemonii.* (q) *fu-*

Resinae) Plinius 23. s. 24. resina condita frigidis stomachis utilia existimantur—novitium resinatum nulli conducit.—innocentius pice sola conditum.

Lacedaemonii) Sectio haec tota legitur graece Geoponic. VII. 4. et apud Crescent. IV. 26. qui ex graeco transtulit. unde in Geopon. legendum est: *Λακεδαιμόνιοι δὲ ἕως τοσούτου εἰς τὸ πῦρ ἑψῶσι τὸν οἶνον ἕως ἂν τὸ πέμπτον μέρος ἀφεψηθῇ, καὶ μετὰ τέσσαρα ἔτη χρῶνται.* ubi vulgo est *ἑῶσι.* Sed postrema aliter legit Crescent. babet enim: *et eo post eam consumto utuntur.* quasi legisset *καὶ μετὰ ταῦτα χρῶνται.*

* *Duro*) amaro, acerbo interpretatur Schoettgen ex Georg. IV. 101. *mella — durum bacchi domitura saporem.* *σκληρὸν* et *μαλακὸν οἶνον* similiter dicit Theophr. de Odor. p. 451. ed. Heins. ubi plane gemina Thasii vini conditura exstat. Vide ad Caton. c. 109.

Ordeacii) Vinum mali odoris emendant Geopon. VII. 26. pane ordeaceo calido in sporta demisso in vas; Plinius 22. s. 68. eundem in saccos colatorios addit. Experimentum vini acescentis habent Geopon. VII. 15. 19. ut polentam admisceant, eamque ubi desederit, degustent; alii furfures hordeaceos vino effervescenti admiscebant, et refrigeratos degustabant. Cato cap. 108. polentam gran-

nis cyathos[r] duos simul cum vino subactos mittas in vini vasculo, et[s] hora una ibi[t] esse patiaris. Aliqui feces[v] vini dulcis admiscent. Aliqui[x] addunt glycyrhizae[y] siccae aliquantulum, et utuntur, cum diu vasorum commotione miscuerint. Vinum quoque intra[z] paucos dies optimi odoris effici,[a] si baccas myrti agrestis

eere Vinc. *dicunt* Cr. deinceps *ordeacii* Cr. Lov. (r) *quatos* Lugd. hic et sect. 7. *Cados* Erf. *ciatos* Cr. antiqua mes. *ciachos d. simul tantum vino* Lov. (s) *et* om. Cr. habet Lov. (t) *ibidem* Erf. (v) *fecem* Cr. recte Lov. (x) *aliqui — miscuerint* om. P. et Cr. *Alii* E. (y) *glyciridiae* I. B. R. Lugd. sed mox Lugd. *glyeuridiae.* (z) Ita Lugd. Vinc. Cr. reliqui *inter* cum Cr.

dem cum vino fervefacit, quod percolatum deinde et refrigeratum, abiecta polenta, degustat. Contra in Geopon. VII. 15. est de polenta: ἔνιοι ἄλφιτα μιγνύουσι καὶ καταστήσαντα γεύονται. quae et barbara et male versa sunt. Nam latins interpretatio habet *farinam*; graecum κατασστήσαντα verbo γεύονται iunctum barbarum est. Medicinam alii quaerent ex Catone. Romsni far adhibebant in ipso convivio, teste Martiali XIII. 8. Imbue plebeias Clusinix pultibus ollas, ut satur in vacuis dulcia musta bibas. Cf. ad Caton. cap. 109. quibus nunc addo locum Athenaei X. pag. 432. ubi Hegesander Delphus refert vulgo vinum adspersa polenta bibi solitum fuisse, deinde subditur: ὁ δ' αὐτός ἱστορεῖ κἂν Θηράσι ταῖς νήσοις ἐπιπάττοντας λέκιθον ἀντὶ ἀλφίτου πίνειν, καὶ λέγεσθαι ταύτην τὴν πόσιν καλλίονα τῆς ἐξ ἀλφίτων. quae Casaubonus male de vitello ovi interpretatur vino adsperso, quod ipsum verbum ἐπιπάττειν docet. Λέκιθος est farinae genus aliquod ex leguminibus factae, ut docet locus Phaniae ap. Athen. p. 406. Epinicus ap. Athenaeum loco priore aestivam hanc potionem conciunare docet. Vinum Thasium vetus (γέροντα Θάσιον) cum melle Attico miscet in scypho vitreo, cui addit farinam, eaque potione sitim aestate temperst. Farinsm δήμητρος ἀκτὴν homerico more nominat, cum qua subigit vinum πᾶν γεφυράσας ὑγρόν, ut recte vulgatum γεφυρώσας corrigit Casaubonus. Mel vocat poëta: τόν τε γῆς ἀπ' Ατθίδος ἰσμὸν μελίσσης τῆς ἀκρολόγου γλυκύν. Ita enim vulgatum ἀκρολόχου recte corrfexit H. Stephanus in Thes. Gr. L. quod Casaubonus non meminerat, qui ex Excerptis peius ἀκροχόλου annotavit. Nec is ἰσμὸν probabat, pro melle positum; quanquam Hesychius ἴσμιον pro dulci, νόστιμον, annotavit. ἰσμὸν γάλακτος dixit Eurip. Bach. 699. Vitreum scyphum Epinicus dicit ἐν σκύφῳ χυτῆς λίθου, ita enim Dalecampius locum interpretatur. Apud Herodotum II. 169. ἀρτήματα λίθινα χυτὰ καὶ χρύσεα eodem pertinere videntur; quem locum respicit glossa Hesychii χυτὸν — καὶ ὁ ξεστός λίθος. Πρόδοτος. quae est inepta Grammatici interpretatio, cui similem habet Suidss: λίθων χοαί. ἄργυρος καὶ χρυσός.

Admiscent) Albertus *immiscent.*

montanas[b] siccas et tunsas[c] mittas in cabum,[d] et decem diebus requiescere patiaris: tunc[e] coles et utaris. Vitis etiam flores arbustivae[f] collectos in umbra siccare curabis. Tunc diligenter tunsos[g] et cretos habebis in vasculo novo, et cum volueris, tribus cadis unam floris[h] mensuram, quam[i] Syri (cabum, Graeci) choenicam[a] vocant, adiieies,[l] et superlines dolium, et
6. sexta[m] vel septima die aperies et uteris. Vinum fieri ad potandum suave[n] ita dicunt: Foeniculi vel satureiae singulorum congruum modum vino immergi atque turbari, vel fructum quem duae nuces pineae

Lovan. (a) *fieri* Cresc. (b) *modo tavas* Cresc. Basil. (c) *tonsas* Cresc. (d) *cado* Br. Vinc. Vulgo *cadum.* Deinceps Cresc. *ubi aliquot diebus saltem decem.* (e) *et tunc* Cr. (f) *arbustini* Cresc. *arbusculae collectos* Lovan. (g) *tonsos et tectos herbis in* Cr. *tunsos et tritos* Lovan. (h) *florum* Cresc. recte Lov. (i) *quam — vocant* om. P. (2) *Chinicam* I. B. R. Br. *chenicam* I. I-G. *Kynicam* Lugd. *Sirichinica* E. *quam Asiriacam voc.* Cr. sed Lovan. *quam Syriacam voc.* (l) *adiice et superlinias* Cr. *adicis* Lov. (m) *sexto — mo — utaris* Cresc. *sexta v. septima* Lov. (n) *v. f. optimum et suave ad p.*

Montanas) Geopon. VII. 20. μυρτίδας ὀλίγας ὡρίμους — καὶ ἔμβαλε ἐν τῷ κάβῳ τῷ λεγομένῳ χοίνικι. Colationem omittunt. *Montanas* ex glossa esse puto, vel potius *agrestis*. Ceterum Cato c. 125. cum Columella XII. 38. docent vinum myrteum ex musto facere ad usum medicum simili fere ratione.

In cabum) Ita pro vulgato *cadum* scripsi ex fonte graeco. Festus: *Choenica mensurae genus*, quatuor scilicet sextariorum. De cabo, eiusdem mensurae, praecipue tamen in aridis, ut frumento, usitato, vide Niclas ad Geopon. p. 506.

Arbustivae) Geoponica l. c. καὶ ἡ οἰνάνθη μάλιστα ἡ ἀπὸ ἀναδενδράδων παρὰ τὸν καιρὸν τοῦ ἄνθους ληφθεῖσα καὶ ἐμβληθεῖσα εὐώδη τὸν οἶνον ποιεῖ. Sed eadem V. 51. integrius sic habent: οἰνάνθην ἀπὸ τῆς ἡδὺν οἶνον φερούσης ἀμπέλου καὶ ἀπὸ τῆς ἀγρίας, μάλιστα δὲ ἀπὸ τῆς ἀναδενδρίτιδος. ληπτέον δὲ παρὰ τὸν καιρὸν τοῦ ἄνθους τῶν βοτρύων δηλαδὴ ἀφαιρουμένων ἐν σκιᾷ. καὶ τῷ ἄνθει καθαρῷ κεραμίῳ ἐμβληθέντι ἐπιχυτέον οἴνου εὐώδους παλαιοῦ καὶ ἑψητοῦ τὸ ἴσον τριπτέον ταῖς χερσὶν ἐπιμελῶς καὶ μάζας ποιητέον καὶ ἀποθετέον. Ex utroque capite sententiam unam concinnabis, ubi tamen mensura deest. De ipsa re vide etiam supra ad VII. tit. 11. notam.

Ad potandum suave) Albertus *ad p. optimum fiet, si feniculi vel saculegae competentem quantitatem immiscueris et vinum turbaveris.*

proluxerint, torrefactum et linteo ligatum mitti in vasculo, ac superliniri,[o] et usui esse quinque diebus exactis. Vinum autem[p] velut vetus effici de novello, 7
si amygdala amara,[q] absinthium, pini frugiferi[r] comam,[s] foenum Graecum simul frigas[t] quantum sufficere aestimaris,[v] et pariter tundas, et[x] ex his unum cyathum per[y] amphoram mittas, et[z] magna vina conficics. Si vero senseris peccatura, huic confectioni aloën, myrrham, crocomagma,[a] singula modis aequalibus[b] tunsa et in pulverem redacta cum melle miscebis, et uno cyatho unam amphoram condire[c] curabis. Anniculum quoque vinum ut[d] longam simulare videa- 8
tur aetatem, meliloti unciam unam, glycyrhizae[e] uncias[f] tres, nardi celtici tantundem, aloës epatices[g]

ita docent Erf. (o) *superlini* E. Vinc. Br. (p) *autem* om. P. Deinceps *novo* Cr. (q) *et abs. et pini* Cr. (r) *ferae* Vinc. sed alibi *feri*. Omittunt *frugiferi* I. B. R. Br. et Cr. edd. tres. (s) *gummi* I. B. R. Br. Vinc. bis. Cr. Bas. sed Lov. *gummam*, antiqua mea *gumma*. Lugd. *semen* habet. Vulgo *gumen*. (t) *fricas* Lugd. Vinc. bis. Cresc. edd. tres. *frigas* Erf. Vulgo *frangas*. (v) *aestimas* E. *aestimabis* Cr. (x) *fundas*, *etiam* Cresc. recte Lov. (y) *in* Cresc. (z) *et magna — curabis* om. Pol. *antiqua* Vincentius. (a) *crocum manna* Vinc. (b) *singula singulis aequaliter* E. (c) *condire* om. Vinc. (d) *non* P. *vel* Lugd. (e) *glyciridiae* Br. Leid. *glycyridae* Vinc. (f) *uncias* om. P. (g) *ep. unc. duas* om. P. *epatites* I. B. R. Br. Lugd.

In vasculo) Recte Leidensis liber *in vasculum*, et deinceps *superlini* cum Brusch. et Erford.

Frugiferi comam) Ita ex Geoponicorum VII. 24. formula *πίτυος καρπίμου κόμην* scribendum esse recte monuit ad eum locum Niclas. Ex Leidensi *frugeri semen* annotavit Gronovius.

Frigas) Ita recte Erford. pro vulgato *frangas*, eoque ducit Vinc. et Cresc. *frigas*. Geopon. *μετὰ τὸ φρυγῆναι συγκοπέντων*. Deinceps Leid. *pariter ponderas*.

Magna vina) Vinc. *antiqua*, recte, puto. Geopon. *παλαιοφανεῖς καί μονιμους οἴνους ποιήσεις*.

Crocomagma) Diosc. I. 26. *γίνεται ἐκ τοῦ κροκίνου μύρου τῶν ἀρωμάτων ἐκπιεσθέντων καὶ ἀναπλασθέντων*. Plinius 21. s. 82. interpretatur faecem expressi unguento crocino croci; Celsus 5. c. 18. quasi recrementum eius explicat. In Vegetio vitiose dicitur *croci manna*.

Singula modis) Leidensis liber *modia* habet scriptum.

Nardi celtici) Debebat esse *celticae*. Geopon. VII. 24. *νάρδου κελτικῆς τὸ ἴσον, ἀλόης ἠπατίτιδος γό. β.*

uncias duas tundis[h] et cernis, et in sextariis quinquaginta cochlearia sex reconde,[i] et vas ponis[2] in fumo.
9 In album[l] colorem vina fusca mutari asserunt,[m] si[n] ex faba lomentum factum vino quis adiiciat, vel ovorum trium lagoenae[o] infundat alborem, diuque commoveat, sequenti die candidum reperiri: quod[p] si ex Afra pisa lomentum adiiciatur, eadem die posse mu-

epatiti I. I-G. Vinc. (h) *tendis et in sext.* Pol. (i) *retunde* Vinc. *coclearia* Br. (2) *pones* Vinc. (l) *in album vinum fusca* P. (m) *asserunt* om. Pol. Palst. Lugd. E. (n) *si quis ovorum tr. albuginem inf. diuque* Pol. (o) *lagenae* Vinc. bis. Br. (p) *quod si — mutari* om. P. (q) *redigatur* Cresc.

κόψαντες καὶ ἐνδήσαντες ἐμβάλλουσιν εἰς τὸν οἶνον καὶ οὕτως χρῶνται. ubi Palladius videtur legisse καὶ σήσαντες. Sed Politiani liber verba *et cernis* omisit. Mensuram vini Geoponica omittunt, et fumi mentionem.

In album) Vina vetustate in alienum colorem transire, notum fuit veteribus, ut plura scriptorum loca testantur. Artificia nunc docet Palladius. Vinum vetus soli expositum, quamvis bene clausum, sed aëre multo simul concluso colorem omnem in membranam latam deponere, multo vero citius, vase aperto et soli exposito, vidit *Chaptal* Mémoires de l'Academ. de Paris 1768. p. 722.

Lomentum) Est ex graeco λέωμα, faba comminuta, ut recte iam olim Herm. Barbarus, non a *lavamento*, ut Vossius aliique. Lomentu Romani sordes eluebant; fabaeque alicuius farina pro sapona utuntur hodieque Iapones, teste Thunbergio.

Alborem) i. e. albumen. Ita etiam Caelius Aurelianus Acutor morbor. II. 37. Idem experimentum babet Apicius I. 6. *vinum ex atro candidum sic facies. Lomentum ex faba factum, vel ovorum trium alborem in lagenam mittis, et diutissime agitas. alia die erit candidum. Et cineres vitis albae idem faciunt.* Ceterum Barth. Advers. 23. 13. monet, fuscum vinum h. l. magis interpretandum esse corruptum, eius indicium esse colorem fuscum. Partem veri vidit vir doctus. Scilicet vina turbida et vitiata aliquo modo ovi albumine et fabae farina seu lomento pura et nitida seu candida fieri sciunt etiam mangones nostri, qui tamen damno sanitatis lithargyro etiam aliisque remediis utuntur, quibus simul acor vini emendatur. Sordes vini albumine ovi admisto obligari et collectas deiici ita, ut vinum purum reddatur, tradit etiam Catius apud Horatium Sermon. II. 4. 55. *Surrentina vafer qui miscet faece Falerna vina, columbino limum bene colligit ovo; quatenus ima petit volvens aliena vitellus.* Itaque multo rectius Fronto Geopon. VII. 22. trium ovorum albumen cum sale albo vino indit, ut vinum limpidum faciat, οἶνον διαυγῆ ποιῆσαι. Ipsam aquam turbidam ita limpidam efficit Diocles apud Oribasium Collect. V. cap. 4.

tari. Vitibus quoque hanc esse naturam, ut alba vel 10
nigra si redigantur[q] in cinerem, vinoque adiiciantur,[r]
ei unamquamque formam sui coloris imponere, ut[s]
ex nigra fuscum, candidum vero reddatur ex alba;[t]
ea ratione scilicet, ut combusti sarmenti cineris[v] modii
unius mensura mittatur in dolio, quod habebit am-
phoras x, et triduo sic relictum[x] post operiatur ac
lutetur: album vel (si[y] ita visum fuerit) nigrum re-
periri[z] quadraginta diebus exactis. Vinum quoque 11
asserunt ex molli forte sic fieri: Altheae, hoc est
ibisci,[a] folia vel radices, aut eius caulem tenerum[b]

(r) *imponantur* P. Cr. (s) *ut — fuscum* om. P. Cr. (t) *reddetur ex rubeo ea rat.* Cresc. *reddatur ex rubeo et albo; eadem* Cr. Lov. (v) *cinis — dolium* Cr. (x) *relictum cooperiatur ut lucetur eritque alb.* Cresc. sed Basil. *relictis coop. eritque* omissis reliquis. *relictum operiatur et lutetur* Lovan. (y) *si — fuerit* om. Cr. (z) *reperiri* om. Cr. (a) *evisci* Vinc. his. *arbusti*

In cinerem) Varronis in Geoponicis VII. 21. experimentis si credimus, non solum cineribus sarmentorum combustorum hoc efficitur, sed adiecto etiam sale sordido, aut sero lactis vinum fit candidum ex nigro. Lister ad Apicium l. c. p. 17. annotat, fallaciam horum experimentorum esse aliquam. Omnes enim herbarum combustarum sales vini colorem aliquatenus mutare. Verum inter recentiores primus Comes *Mouroux* cineres plantarum colores omnes suarum vitro reddere docuit in Mélanges de Philosophie et de Mathematique de la Societé roiale de Turin 1773. p. 11. et seqq. Deinde varia fuerunt experimenta instituta a variis viris doctis, quorum alii negarunt, alii affirmarunt, colores plantarum omnium ex cineribus combustarum restitui posse.

Imponere) Vitium Gesnerus excusare conabatur imitatione Graeci ὥςε ἐπιτιθέναι; sed legendum puto *imponant*; atque huc ducit lectio Pol. et Cr. qui pro *adiiciantur* habent *imponantur*. Albertus: *vitibus ista proprietas inesse dicitur, quod si alba vel nigra vel rubea* in cinerem per ignem redigantur, *et cineres illi vino immisceantur, unaquaeque vitis suo colore vinum inficeret, ita videlicet ut ex nigra fiat vinum fuscum et candidum ex alba — ut videlicet subdecuplum cineris in decuplum vini misceatur.* Deinde *operietur aut lutetur.* Brusch.

Altheae) Geopon. VII. 23. altheae radices arefactas in vinum deradunt, ut vinum forte seu πολύφορον faciant. Albertus: *Si de debili vinum forte facere volueris, alteae folia vel radices teneras decoctas immitte.*

Cineris) nigri ἐρεβίνθου fricti et moliti farinam firmam et diureticum vinum facere Geopon. XII. 12. 22. tradunt.

decoctum mitti, aut gypsum, aut ciceris[c] cotulas duas, aut cupressi pilulas[d] tres, aut buxi folia, quantum manus ceperit,[e] aut apii semen, aut[f] cinerem sarmentorum, cui vis flammae[g] corpus reliquit exile

12 omni[h] soliditate detracta. Vinum vero eadem[i] die ex austero lympidum atque optimum fieri, si grana piperis[k] decem, pistacia[l] viginti adiecto modico[m] vino simul conteras, et in[n] sex vini sextarios mittas, diu omnibus ante commotis, tunc[o] requiescere patiaris,[p] et coles usui[q] mox futurum. Item feculentum statim[r] lympidum reddi, si VII pini nucleos in (unum[s]) vini sextarium mittas, diuque commoveas, et paululum cessare patiaris: mox sumere puritatem, colarique de-

13 bere, et in usum referri. Item (quod Cretensibus oraculum Pythii Apollinis monstrasse memoratur) fieri sic candidum, et sumere vetustatis saporem, si schoenuanthus[t] uncias quatuor, aloës epaticae[v] uncias quatuor, mastichae[x] optimae unciam unam, cassiae

Cresc. sed Bas. *hoc est ibisci* amisit. *ibisti* Lov. (b) *tencram decoctam mitte* Cresc. *immitte* Vinc. bis. recte Cr. Lav. (c) *cineres ad coculas duas* Vinc. sed alibi *cineris canculas* habet. *Cocleas duas* Cr. sed Basil. *cochlearia duo.* recte Lav. (d) *pillulas* Commel. I. I-G. (*e*) *capit* Cresc. (f) et Cr. Br. (g) *flaminis* Lugd. *cuius flamma* Erf. *cuius vis — relinquit* Cr. recte Lov. *cui permixtio corpus* Vinc. *cuius commixtio corpus* alibi Idem. (h) *cum solid.* Cresc. recte Lov. (*i*) *ea die ex austero et turbido limp.* Vinc. *ea die* omissis *ex austero* Cr. et *limpidum. ea die* etiam Br. (2) *pip. pistacei XX* Cr. Lov. *piperis* 10 *piscacii* 2*a* Cr. edill. duae meae. (l) *pist. vig.* om. P. (m) *vini* Vinc. Cr. *media vini* Cr. antiqua mea. (n) *in* om. Cr. (*a*) *tunc* am. P. (p) *patieris* Vinc. *quiescere* Cr. (q) *colare usui* Vinc. *et ante coles* om. Cr. Basil. (r) *in* inser. I. B. R. Br. *limpidum fieri* Cr. (s) *unum* am. E. (l) Vulgo *squinuanthos*. I. B. Br. R. *squinantos*. A. Iunt. G. *squinnatos*. Pol. *squinarias*. Lagd. E. vulgatam habent. (v) *epatites* I. B. Br. R. *epatici* A. Iunt. G. *epat. unc. am.* P. *epatitae* Leid. (x) Vulgo *mastici aptimi.* Mecum I. B. Br. R. Lagd. *masticis optimi* A. Iunt. G. (y) *unam pip. — ran-*

Aut cinerem) Albertus: *cum cineribus sarmentorum quas flamma subtiles efficit.*

Fieri si candidum) Brusch. *fieri enim sic candidum.*

fistulae unciam unam,[y] piperis unciam unam, spicae[z]
Indicae semunciam, myrrhae optimae unciam unam,
thuris masculi non rancidi[a] unciam unam : tundis uni-
versa, et in tenuissimum pulverem cribro excutiente
deducis. Cum vero mustum ferbuerit, despumabis, 14
et omnia uvarum grana, quae fervor[b] in summum
reiecit,[c] expelles. Tunc gypsi triti atque cribrati
tres Italicos sextarios mittis in vini amphoras decem
prius[d] tamen partem quartam vini condiendi in alia
vasa transfundes, et ita gypsum adiicies, et dolium
viridi ac radicata canna per biduum fortiter agitabis.
tertia vero die ex suprascriptis[e] pulveribus quaterna 15
cochlearia completa modestius[f] in denas vini ampho-
ras mittes, et vini, sicut supradictum est, quartam
partem, quam alibi diffuderas, superadiicies, et dolium
replebis, et item diu agitare curabis, ut specierum
vis omne musti[g] corpus inficiat. tunc operies atque 16
oblinies,[h] relicto brevi foramine, quo aestuantia vina
suspirent. Sed exemtis quadraginta diebus, et hoc
spiraculum claudis, et deinde[i] ut libuerit, gustas.
Illud[k] memento servare prae caeteris, ut quoties[l]

cidi unciam unnm om. I. B. Br. R. (z) *spinae* G. Gr. (a) *radiei* Lugd. (b) *fervens* Lugd. I. B. Br. R. (c) *eressit in summum* P. *regessit* Lugd (d) *post* I. B. Br. R. (e) *supradictis* P. E. (f) *modestius* et *denas* om. P. *mittis* Br. (g) *mixtum* P. (h) *illinies* P. *adlinis* I. B. Br. R. *adlines* A. Iunt. G. Leid. Deinde *exemptis* Br. (i) *deinde* om. Pol. *cum libuerit* Lugd. E.

Reiecit) Pol. *erexit*, sed primae literae impositum quiddam spiritui leni Graecorum simile annotavit Politianus; quod fuisse *r* ex vulgari *regessit*, suspicatur Gesner, qui *erexit* defendit ex locis Virgilii Aeneid. III. 423 et 576. ubi Charybdis fluctus sub auras erigere, Aetna vero scopulos erigit eructans.

Italicos) Supra Ianuar c. 18. urbicos habet. De modio et sextario Italico et graeco disputat Cornarius ad Galenum de Compos. Medicam p. 438.

Radicata canna) Eadem utitur Tit. 17. sect. 2. neque tamen intelligo, quis radicum sit usus ad rem.

Fortiter agitabis) Gypsum cum musto separatim miscent et agitant etiam Geoponica VI. 18.

vinum movetur, investis puer hoc, aut aliquis satis
purus efficiat. Linimentum quoque dolii non gypso
17 sed sarmentorum cinere debebis inducere. Item
vinum, quod salutare contra pestilentiam sit, et stomacho prosit, fieri hoc genere fertur: in optimi musti metreta una ante quam ferveat, tunsi[m] absinthii octo uncias linteo involutas demittes,[n] et[o] exactis XL diebus curabis auferre. id vinum refundis lagoenis[p] minori-
18 bus, et uteris.[q] Nunc condiunt, primo amne musti
spumantis egesto, quibus moris est gypso vina medicari. Sed si natura lenius[r] vinum est, et saporis humecti,[s] in congiis centum duos gypsi sextarios misisse sufficiet. Quod si vinum nascitur virtute solidius, medietas abunde[t] praedictis poterit satis esse mensuris.

XV. Nunc rosatum sine rosa facies sic. Folia citri viridia sporta palmea missa[a] in musti nondum ferventis vase depones, et claudes, et exemtis[b] quadra-

Br. (2) *Illud — inducere* om. P. (l) *quotiens* Lugd. Br. (m) *tusi* Vinc. (n) *dimittas* Vinc. *dimittis* Br. (o) *et — auferre* om. Vinc. (p) *lagenis* Br. *refundas lagenis* Vinc. *laguenis* hic et alibi Lugd. (q) *utaris* Vinc. (r) *lentum* P. et Cr. IV. 38. *levius* l. l-G. (s) *humectum* Cresc. qui deinceps addit: *aut pluvia agitatum centesima pars gypsi sufficiet. Quod si vinum nascitur* etc. sed haec omnia antiqua mea omisit. (t) *abunde sufficiet* Cr. breviter.

XV. (a) *immissa* Vinc. (b) *claudes exceptis* Vincentius *deponis* Br. *exemptis* Br.

Absinthii octo uncias) Geoponica minus integram habent hanc compositionem VIII. 24. ubi absinthii praecipue pontici drachmas octo in amphoram addunt musti. Plinius 14. s. 19. in XL. sextarios musti addit libram absinthii pontici. — In mensuris variat Dioscorides V. 49. idem absinthitem vinum describens, ubi est: μνᾶν ἀψινθίου εἰς τὸ κεράμιον καθιᾶσι κόψαντες καὶ ἐνδήσαντες εἰς ὀθόνιον ἀραιὸν ἐῶσιν ἐπὶ μῆνας δύο.

XV. *Rosatum*) Apicius I. 4. *Rosatum sine rosa sic facies. folia citri viridia in sportella palmea in dolium musti mittes, antequam ferveat, et post quadraginta dies exime. Cum necesse fuerit, mel addes et pro rosato utere.*

ginta diebus melle addito ad modum rosati, cum placebit, uteris.

XVI. Hoc mense, omnia quae locis suis leguntur,[a] ex pomis vina[b] conficies.

XVII. [*De oenomelle*]. Mustum de maioribus et
egregiis vitibus post xx dies, quam levatum fuerit ex
lacu, quantum volueris sumis,[a] et ei mellis non de-
spumati optimi[b] quintam partem (prius[c]) tritam for-
titer, donec albescat, admisces, et agitabis ex canna
radicata vehementer. Movebis autem sic per dies XL 2
continuos, vel[d] quod est melius, quinquaginta, ita
ut cum[e] moveris, mundo linteo tegas, per quod facile
confectio aestuabunda suspiret.[f] Post dies autem[g]
quinquaginta munda[h] manu purgas[i] quodcunque
supernatabit, et in vasculo gypso diligenter includis,
et[k] ad vetustatem reservas. Melius tamen si in mi-
nora et picata vascula proximo vere transfundas, et 3
gypsata diligenter operias, et in terrena et frigida
cella recondas, vel arenis fluvialibus vel eodem solo
vascula ex aliqua parte submergas. hoc nulla vitiatur
aetate, si tamen[l] diligenter effeceris.

XVIII. Nunc defrutum,[a] caroenum,[b] sapam con-

XVI. (a) *locis leg. suis* Erf. *in locis* Vinc. (b) *recte conf.* Vinc.

XVII. Vulgo *De oenomelli.* (a) *sumes* Lugd. P. (b) *optimi* om. P. (c) *prius* om. P. (d) *vel quod — quinquag.* omitt. Lugd. (e) *cum commoveris* P. (f) *aestu abundat, respiret* E. *aestuanda* Br. (g) *ergo* I. B. Br. R. E. Lugd. (h) *munda manu* om. P. mox *et* om. E. (i) *purgabis* P. (k) *et ad vet. reservas* om. Pol. (l) *tamen* P. Vulgo *tam* erat.

XVIII. (a) *defritum* Lugd. E. *defrictum* Cr. antiqua mea. (b) *Caloenum* I. B. Br. R. *Caroenum* Par. E. hic et mox. *Carenum* Vinc. *Coroenum* Cresc.

XVII. *Oenomelli*) Debebat esse *oenomelle*, vel *oenomelli*, graece οἰνόμελι. Ex musto parant etiam Geoponica VIII. 26. sed decimam partem mellis admiscent, sextam Dioscorides V. 16.

Frigida cella) Geoponica reponunt εἰς σκιάν. Aliud oenomeli fit ex vino de quo Geopon. VIII. 25.

XVIII. De caroeno ejusque origine rectiora dabit. Index sub. h. v. *defervendo*) Nonius p. 267. b. *Sapa quod nunc mellaceam dicimus, mustum ad*

ficies. Cum omnia uno genere conficiantur ex musto,
modus his et virtutem mutabit et nomina. Nam de-
frutum a defervendo[c] dictum,[d] ubi ad spissitudinem
fortiter despumaverit,[e] effectum est. Caroenum, cum
2 tertia[f] perdita duae partes remanserint. Sapa, ubi
ad tertias[g] redacta descenderit; quam tamen[h] melio-
rem facient cydonia simul cocta, et igni supposita
ligna ficulnea.[2]

XIX. Passum nunc[a] fiet ante vindemiam, quod Africa suevit[b] universa conficère pingue[c] atque iucun-

(c) *defrictum a deferviendo* Cresc. antiqua mea. (d) *est* add. Cr. (e) *dispumet* omissis *eff. est* Cresc. *dispumont* antiqua mea. *dispumaverit* Br. recte Lov. (f) *porte* add. Cr. (g) *tertiom descendit* Cr. *tertias* Lov. (h) *tomen* om. Cr. Basil. *quontum* antiqua mea. (i) *fociunt* Cr. *cidoneo* Lov. *si cidonia s. c. fuerint* Vinc. (2) *ficulna* I. B. R. *et — ficulneo* omitt. Cr.

XIX. (a) *nunc* om. E. *p. vero nunc faciunt* Vinc. (b) *consuevit* Vinc. bis. Cr. *solita est et consuevit* Lovan. (c) *lene otque iuc.* Vinc. bis. *p. oc iucundum* Cr. *atque ioc.* Br. (d) *et quo od cond.* om. P. *et quo — vindices* om. Cr.

mediam partem decoctum. Varro de populi Romani Vita Libro I. Sopam appellobant, quod de musto od mediam partem decoxerant. Defrutum, si ex duabus partibus od tertiam redegerant defervefaciendo. Passum — nominabant, si in vindemio uvam diutius coctam legerent, eam passi essent in sole aduri. Sapa est Graecorum ἕψημα Geopon. XII. 31. sed Asianorum, Attici enim σίραιον vocabant. Cf. Niclas ad Geopon. p. 303.

Caroenum) Isidorus XX. 3. *defrutum dictum est quod defrudetur et quasi froudem patiatur, Carenum eo quod fervendo parte careat. Tertia enim parte musti amissa, quod remanserit, carenum est. Cui contraria sapa est, quae fervendo ad tertiam reducta descendit.* Isidorus igitur in Palladio legisse videtur *defrudondo. Caroenum* ex Augustino de Morib. Manich. II. c. 13 et 16. laudavit Cangius, qui praeterea duos scriptorum medii aevi locos apposuit, ubi careno sapa vilior dicitur esse. Κάροινον etiam ex Nicolao Myrepso Sect. I. c. 5. attulit. In Apicio I. 3 et II. 1. *caraenum* posuit Hummelberg, ubi Codex Vaticanus *Caremum* nominat. A Caribus, quos Cassiodorus aliique Carenos vocant, derivat Turnebus Advers. XIII. 23. Gesnerus in Indice comparaverat Caricarum decoctum, quod aliqui σίραιον vocabant, teste Galeno et Paulo Aegineta. Vox iuventa videtur Palladii tempore. Addo caricarum defrutum Romanos colorem vocasse, teste Apicio II. 2. unde idem VII. 6. VIII. colorare defruto, et III. 20. passo dixit. Quae loca omisit Gesneri Thes. L. L.

dum, et[d] quo ad conditum[e] si utaris mellis vice, ab inflatione te vindices.[f] Leguntur[g] ergo uvae passae quamplurimae, et in fiscellis[h] clausae iunco factis aliquatenus rariore[i] contextu, virgis primo fortiter verberantur.[2] Deinde ubi uvarum corpus vis contu- 2
sionis[l] exsolverit, cochleae[m] supposita sporta comprimitur. Hinc passum est quicquid effluxerit, et conditum vasculo mellis more[o] servatur.

XX. [*De cydonite*]. Abiecto corio mala cydonia

(e) *condimentum* Vinc. bis. (f) *vendices* Vinc. bis. (g) *Legnntur* Vinc. (h) *fascellis ex iunco factis* Cresc. *fiscellis* Lov. (i) *rariore* omisso *contextis virgis positae fortiter v.* Cresc. recte Lov. (2) *verberentur* Vinc. bis. (l) *ius concussionis* Cr. recte Lov. *vis* habet *concussionis* etiam Vinc. *exoluerit* Br. (m) *cochl. supp. sp.* om. Cr. *cocleae* Br. (n) *exprimitur* Cr. recte Lov. *comprimuntur* Vinc. (o) *vicem* P.

XIX. *Quo ad conditum*) Male Edd. quaedam *quoad*, aliae post *conditum* interpungunt, monente Morgagni II. 19. qui bene de conditis vinis docuit. Latini simpliciter dixere *conditum*, ut Graeci recentiores κονδῖτον. Caelius Aurel. Chronic. V. 1. *probat conditum bibendum, quod plerique latini mulsam vocant.* Scilicet vinis vario genere conditis omnibus mel adiiciebatur; etiam in coena demum pro lubitu quisque conviva addebat. Hinc Palladius passum mellis more servari posse ait, in coena deinde addendum vinis conditis; quibus etiam saccharum addit Nicolaus Myrepsus sect. 27. c. 40 et 43. Vide etiam Niclas ad Geopon. p. 552.

Inflatione) Creticum tamen passum, cui Plinius 14. c. 9. et Martialis Xenior. 106. primatum dant, inflare tamen et stomacho adversari, monet ex Dioscoride V. 7. Morgagni l. c. — Passum *mellis in adulterium excogitatum* ait Plinius 14. Cap. 9. unde Cel. *Koeler* in extrema sectione cum libro Pol. malebat legi: *mellis, vice servatur.* Deinde idem vir doctus arguit Palladii errorem, qui minus passum quam mel inflare dicat, cum tamen Celsus 2. 25. passum non convenire stomacho affirmet; etiam Dioscorides V. 9. οἶνος γλυκὺς — στομάχου πνευματωτικὸς deinde de passo proprie dicto: εἰσὶ δὲ πνευματωτικοὶ καὶ κακοστόμαχοι. Potest tamen fieri, ut passum condito vice mellis additum minus quam ipsum mel inflet.

XX. *De cydonite*) Meloplacuntem ex melle et carne cydoniorum contrita confectum in Iberia et Romam perlatum habet Galenus Alim. facult. II. 23. Cydoniatum Aetius Tetrab. II. Serm. I. cap. ultimo conficit ex malis cydoniis corio sublato et intestinis (ἐντεριώνης), deinde in frusta consectis, et succo percolato. Succum crudorum, et mitem cum vino dulci tusorum habet in medicamentis Plinius 23. s. 54. ubi et oleum inde factum, melinum, memorat. Reliqua

matura in brevissimas ac [a] tenuissimas particulas recides, et proiicies durum, [b] quod habetur interius. dehinc in melle decoques, donec ad mensuram mediam revertatur, et coquendo piper subtile conspergges.[c]
2 Aliter: Succi [d] cydoniorum sextarios duos, aceti sextarium unum [e] semis, et mellis duos sextarios miscebis, et decoques donec tota permistio pinguedinem puri mellis imitetur. Tunc triti piperis atque zinziberis [f] binas uncias miscere curabis.

XXI. [*De fermento musteorum servando*]. Ex novo tritico [a] purgato farriculum [b] facies, et ex musto

XX. (a) *ac tenuissimas* om. P. Logd. *cydonea* Br. (b) *durum* deest I. B. Br. R. (c) *conspergis* Br. (d) *succum cydoneorum* Br. *sucum* Lugd. (e) *unum* om. P. (f) *gingiberis* P. Pal. E. *zingiberis* Lugd.

XXI. (a) *trunco* Vioc. XV. 126. sed alibi recte. (b) *farreolum* E.

vide ad Columellam XII. 45. et Palladium III. 25. 24. Hoc vero in loco cydonites non vinum est, sed potius mel, κυδωνόμελι Dioscoridi V. 29. 30. Syrupum seu ecligma cydoniorum intelligi volebat Niclas ad Geopon. p. 537.

Piper) Vinc. *pipere subtili — unum et semis — gingiberis* habet. Aut lectio Vinc. probanda, aut legendum est *adsperges*.

XXI. *Farriculum*) Plinius 18. s. 26. *fermentum simile fit ex tritici ipsius furfuribus minutis et optimis e musto albo triduo maturato* (Codd. et Vinc. *macerato*) *subactis ac sole siccatis. inde pastillos in pane faciendo dilutos cum similagine seminis fervefaciunt atque ita farinae miscent, sic optimum panem fieri arbitrantes.* Farriculum est far minutum, de quo vide ad Caton. c. 143. minutum far triticeum nominat Columella VIII. 5. 23. Hinc milii praecipuus ad fermenta usus e musto subacti in annuum tempus apud Plinium 18. c. 11. et Geoponicorum II. 33. etsi Geoponica milium in farinam redigunt. *Panes musteorum* h. l. vix fero; malim *musteos* vel *mustaceos*, a musto, quibus farina seu far miscetur. Diversi sunt mustacei Catonis c. 121. Titulum capitis non curo. De loco Plinii pauca addo. Pergit is: *Graeci in binos semodios farinae satis esse besses fermenti constituere; et haec quidem genera vindemiis tantum fiunt.* Harduinus temere lectionem libri Chiffl. Pintiani et Vincentii *macerato* contemsit; nam cum Pintiano inde legendum erat *maceratis*; Palladius triduo ex musto infundere dixit, quod Plinius macerare. Deinde Codex Pintiani: *cum similiginis eminis.* unde Pintianus cum Turnebo efficiebat *similaginis heminis*. Harduinus *seminis* de adoreo semine interpretatur. Ceterum miror in Plinio tritici furfures optimos et minutos interpretes non advertisse, cum sint ineptissimi

de[e] sub pedibus rapto curabis infundere, ita ut modio farris lagoenam[d] musti adiicias: deinde sole siccabis, et item[e] similiter infundis ac siccas. Hoc cum[f] tertio feceris, panes ex eo brevissimos admodum facies musteorum,[g] et in sole siccatos vasculis novis fictilibus recondis et gypsas. Pro[h] fermento, quo tempore anni musteos facere volueris, hoc uteris.

XXII. Vvam passam Graecam sic facies.[a] Melioris acini[b] et dulcis et lucidi botryones[c] in ipsa vite torquebis, et patieris[d] sponte inarescere,[e] deinde sublatos in umbra suspendis, et uvam constrictam[f] componis[g]

sariculum Vinc. (c) *de* om. I. B. Br. R. Lugd. E. Vinc. *ex* om. Br. E. Vinc. (d) *lagenam* Vinc. Br. (e) *iterum* Vinc. (f) *autem* E. (g) *mustorum* Vinc. sed alibi recte. (h) *sicque pro* Vinc.

XXII. (a) *facias* Cr. IV. 18. (b) *meliores* Cr. nbi Basil. omisit *acini* et *lucidi.* Vinc. etiam *melioris* om. sed altero loco XIV. 85. babet *meliores — facies sponte macrescere.* (c) *botriones* Cr. (d) *patiaris* Cr. recte Lovan. (e) *marcescere* Lugd. Erf. Vinc. *mediocriter siccari* Cresc. *suspendes* Vinc.

ad fermentum inde parandum, nec in pastillos coeant musto admixti. Equidem tritici far minutum atque optimum a Plinio nominatum fuisse censeo, idque a librariis postea vitium in notiores ipsis furfures.

Ex musto desub pedibus rapto) Ex loco Geoponic. II. 33. ubi musti pars dicitur τὸ ἀναζέον ἀφρῶδες, Cel. *Koeler* corrigebat: *de summo protinus rapto.* Eandem correctionem Columellae loco similiter vitioso XII. 34. inferre conatur vir doctus, verum ibi verba addita: *et limpidum sit* impediunt, quominus τὸ ἀναζέον ἀφρῶδες intelligamus.

De sub pedibus) *De* inclusit Commel. et Gesner. De locutione vide ad Colum. XII. 34.

XXII. *Graecam*) Ex psithia puto vite, nam latina fere ex apiana fiebat, testante Plinio. Passas uvas Gallo-Provinciae incolae *Pansos* vocant, atque ita parant teste Garidel in Histor. Plant. Provinc. p. 501. *On lie les raisins avec du filet, ou on les passe dans un filet noué par les deux bouts, et on les plonge dans de la lessive bouillante, où l'on mêle un peu d'huile jusqu'à ce que les raisins se rident; on les expose ensuite au soleil pendant six à sept jours, et on les range ensuite dans des caisses ou dans ce que nous appellons Escortins ou Coufins.*

Botryones) Brevius haec Geoponica V. 52. τοὺς πεπανθέντας βότρυας ἐκ τοῦ κλήματος ἐπιστρέψας. Ita etiam Theophr. C. P. II. 10.

Inarescere) Forte probanda librorum lectio marcescere, propter graecum ἔασον μαρανθῆναι.

Constrictam) i. e. exsiccatam, graece ἐξικμανθεῖσαν

in[h] vasculis, substernis pampinos sicco algore frigentes, et manu comprimis; et ubi[i] vas impleveris, item desuper[2] pampinos addis[l] (nihilo minus non calentes), et operculabis, ac statues in loco frigido sicco, quem nullus fumus[m] infestet.

XXIII. October Martium similibus umbris[a] sibi fecit aequari.

Hora	I	et	XI	pedes	XXV
Hora	II	et	X	pedes	XV
Hora	III	et	IX	pedes	XI
Hora	IV	et	IIX	pedes	IIX
Hora	V	et	VII	pedes	VI
Hora	VI			pedes	V

(f) *districtam* I. B. Br. R. Lugd. Cresc. edd. tres. *destrictam* Vinc. et Leid. (g) Ita I. B. R. P. E. Par. et Cr. Vulgo *cum ponis*. (h) *in vasculis — comprimis* et om. Cr. addit Lovan. (i) *cum* Cresc. *ita et uvae* Vinc. (2) *item* om. Cr. ex quo deinceps *desuper* addidi. (l) *addes* Cr. omissis *nih. minus non cal.* Vinc. etiam *addes* habet, et post *operculabis* addit *vas*. (m) *fimus* Cr. recte Lov.

XXIII. (a) *sim. horis* nescio unde laudat Gesner.

Componis) Hoc ex libris posui propter sensum. Graece σύνθες εἰς ἀγγεῖον.

Sicco algore frigentis) Mire vertit graeca φύλλων ἀμπελίνων ὑπὸ ἡλίου ἐψυγμένων. et vereor, ut lectio vulgaris sit sana.

Item desuper) Ex Cresc. addidi *desuper*; praeterea malim *iterum*. Graece πάλιν ἄνωθεν ἐπίθες.

Nihilo — calentes) Verba haec ut supervacanea suadente Crescentio inclusi.

PALLADII RVTILII

DE RE RVSTICA

LIBER DVODECIMVS.

Tit. I.

Novembri[a] mense triticum seremus et far satione legitima (ac semente solenni). Iugerum utriusque seminis modiis quinque tenebitur. Nunc et ordeum maturum adhuc seremus. In huius principio fabam spargimus, quae pinguissimum vel stercoratum desiderat[b] locum, vel vallem, quam succus veniens a summitate foecundet.[c] Primo seritur, deinde proscinditur,[d] et tunc sulcatur. occanda est large, ut tegi plurimum possit. Aliqui locis frigidis dicunt in 2
fabae satione glebas non esse frangendas, ut per eas

Varietas Lectionis.

I. (a) *Hoc* vid. Ian. princ. mox *iugerum* om. E. (b) *diligit* P. (c) *fecundat* E. (d) *proscindatur* Vinc. (e) *gelicidias rum* Lugd. *gelicidiarum*

I. *Ac semente solemni*) Omisit recte Vinc. igitur inclusi. Octobri I. *Iusta satio adorei et tritici est a decimo Cal. Nov. usque ad sextum Idus Decembr. regionibus temperatis.*

Pinguissimum) Albertus h. l. *pinguem* legit.

Vt tegi) Albertus ex h. l. retulit: *et late spargenda faba ut plus possit dilatari in stipitibus.* Male igitur h. l. scriptum legit, aut ipse male interpretatus est.

Satione eius generis) Cresc. III. 8. *hoc genere leguminis terra non laeditur, et maxime si radices dimittit in ea, sed tamen in eo non foecundatur,*

gelicidiorum * tempore possint germina obumbrata defendi. Satione[f] eius generis, sicut opinio habet, non foecundatur terra, sed minus laeditur. nam Columella dicit agrum frumentis utiliorem probari, qui anno superiore vacuus fuerit, quam qui calamos fabaceae messis eduxit. Pingue[g] iugerum sex modii
3 occupant; mediocre amplius. Spisso bene provenit: macrum solum[h] nebulosumque non patitur. Curandum est[i] praecipue, ut luna xv seratur, si adhuc ictum solis repercussa non sensit. Aliqui dicunt quartamdecimam potius eligendam. Sanguine caponis Graeci asserunt fabae semina macerata herbis adversantibus non noceri. aqua pridie infusa citius

Br. deinde *gramina* (f) *glebas — satione* om. E. mox est *opinio habetur*, sed corr. (g) *Pingue* om. P. (h) *locum* P. E. V. (i) *Curandumque pr.* Erf. *est* om. Br. Vinc.

nisi per accidens ager fuerit multum humidus. Nam Columella — et verum dicit duplici ratione, una quia messis de nutrimento frumenti aliquid assumsit, altera quia non potuit in aestate sio commode exarari ut nudus. Locus Columellae est II. 10. 7. Locus Cr. ex Alberto ductus corrigi debet. Albertus luna plena fabam seri vult.

Repercussa non sensit) Solis matutini, utroque sidere supra nostrum horizontem elato, interpretatur Gesner. Post pleniluoium enim exorientem solem lunam adhuc supra horizontem deprehendere. Sed vide notam ad Columellam II. 10. 10.

Si adhuc ictum solis reperoussa non sensit) Recte Gesoeri interpretationem improbat Koeler, qui ex Plinio 18. c. 25. fabam plena luna serendam esse annotat; igitur Palladium cum Columella lunam plenae proximam dicere voluisse, non in ipso plenilunio positam, id est, cum totus lunae discus a sole opposito accenditur atque illostratur. Recte igitur idem in Columella 2, 10, 10. antiquam lectionem ἀπόκαυσιν restituendam censuit, cui Gesnerus ἀπόκρουσιν substituit sententia contraria.

Pridie infusa) Cresc. III. 8. *cui multum proderit si tarde seritur, si madida seritur, sic enim germinare statim et nasci cogetur. quodsi in aqua lactaminis duobus vel tribus diebus mollificari sinatur quae nascitur et melioris erit cocturae et etiam talis mollificatio pinguis eidem contra terrae macredinem auxilium exhibebit. Quidam dicunt aqua fabam cum seritur respersam cocturam non habere difficilem.* ubi antiqua mea: *in aqua fabam infractam cum seritur respersa.* ubi vera lectio Palladii latet. Geoponica II. 35. ἵνα καλοὶ πρὸς τὴν ἕψησιν ὦσι, πρὸ μιᾶς ἡμέρας τοῦ σπείρειν βρέχε αὐ-

nasci, nitrata aqua respersa cocturam non habere difficilem. Nunc seritur prima lenticula, sicut Februario mense narratum est. Hoc etiam toto mense poterit lini semen aspergi.

II. In huius maxime [mensis[a]] principio, possumus instituere nova prata, more quo dictum est. Hoc etiam toto mense locis calidis et siccis vel [b] apricis erit vitium celebranda positio. Nunc et propago iure ducetur, et locis frigidis novellas vites et arborum plantas circumfodere atque operire conveniet; te ante Idus nunc [c] mergus, hoc [d] est propaginis curvatura post triennium,[e] quam pressa fuerat, recidetur a vite.

III. Nunc ac deinceps vinea vetus, quae in iugo

II. (a) *mensis* om. Lugd. I. B. Br. R. V. (b) *vel apricis* om. P. et Cr. XII. 1. qui deinde babet *est — celebranda, et propago reete ducetur — onveniet et macras stercorare.* (c) Vulgo *Idus. Nuno.* (d) *hoe* om. P. (e) *postriennium* Lugd. deinde *fuerit* Br.

τοὺς ὕδατι μετὰ νίτρου. Reliqua ibi non exstant hodie. Aqua laetaminis Crescentii ducta videtur ex Geoponicis II. 41. ubi semina leguminum serendorum nitro et stercore perfundi et macerari iubent. De nitro iam olim praecepit Theophrastus H. P. II. 5. In coctura fabis adiiciunt sinapi Geoponica II. 41. quo facilius madescant et percoquantur.

II. *More quo*) Septembri X.

Idus nunc mergus) Columella IV. 15. *tempus autem non aliud magis idoneum est hunc mergum amputandi, quam ab Idibus Octobribus in Idus Novembres.* Vnde vulgatam h. l. interpunctionem *conveniet et ante Idus. Nunc mergus:* correxi. Deinceps ex eodem Columella et nostri Febr. 16. legi debet *post biennium.* Vere recidere ibidem vetuit mergum Palladius sect. 2. ubi vide notam.

III. *Nunc*) Crescentius in Kalendario XII. 11. ita h. l. laudavit: *nunc ac deinceps usque donec terra congeletur, vinea vetus, quae est in solo robusto, quae integro trunco sit — intra tertium — parte mucrone feriatur — incitetur, ut ibi materiam fundat quae reparetur.* ubi antiqua mea habet: *nunc ad deinceps — usque quo.* Sed idem Cresc IV. 10. *Columella dicit quodsi vitis pergularii et arbusti quae est integro trunco in solo robusto stricte putetur et abl. fimetur in terra, tert. vel qu. pedem a terra mucrone feriatur acuto ac fosso f incitentur ex eo loco 9. plurimumque producit in vere ac materiam vitis fundit, qua reparetur vitis.*

est vel[a] pergula, si robusto et integro trunco sit, ablaqueata fimo satietur,[b] et angustius putata inter quartum et tertium pedem a[c] terra viridissima parte corticis acuto ferramenti mucrone feriatur, ac fossa frequentius incitetur.[d] Nam (sicut asserit Columella[e]) ex eo loco germen plerumque[f] producit, et veniente vere fundit[g] materiam, qua vitis reparetur antiqua.[h]

IV. Nunc putatio autumnalis celebratur in vitibus
et arboribus, maxime ubi invitamur tepore[a] provin-
ciae: et putantur oliveta: et oliva, cum varia coe-
perit esse, colligitur, ex qua primum fiet oleum.
nam cum tota nigrescet,[b] quod speciei[c] merito poste-
2 ravit, fundendi ubertate compensat. Est utilis olea-
rum putatio, caeterarumque arborum, si loci patitur
disciplina, ut decisis[d] cacuminibus, rami fluentes

III. (a) *vel pergulasi* om. P. *pericula* Vinc. (b) *sanetur* Erf. deinceps *intra quartum* Cr. Lov. (c) *a terra* om. L. et Erf. (d) *incidetur* Vinc. (e) *sicut Col. dicit* Erf. (f) *plurimum* I. B. R. Br. *producitur* Vincentius. (g) *fundit* om. Vinc. (b) *antiqua* om. P. at Vinc.

IV. (a) *tempore* E. (b) *nigrescit* E. Cr. V. *sed cum t. n. melior est et illud quod.* Leid. *cum vota.* (c) *spei merito derogavit foec. compensat.* Cr. cum vulgata Lovan. (d) *decissas* Erf. (e) *supergressam* Vinc. (f) *cur-*

Incitetur) *Fossura* malebat Gronovius II. 16. Observatt. qui recte reiecit emendationem viri docti, qui malebat *inciletur* legi. Locus est translatus ex Columella IV. 22. 3. ubi vide notas.

IV. *Invitamur tepore provinciae*) Crescent. XII. 11. *ubi tempore incitamur.*

Posteravit) Vereor, ut verbum, ex solo hoc loco notum, tueri possit locum suum. Crescentius enim habet *derogavit*. Forte graecum ὑστεροῦν voluit reddere.

Decisis cacuminibus) Nanas arbores, quas Francicas Germani appellant, comparavit Gesner, non satis apte. Geoponica IX. 9. proceras arbores ventorum vim maxime sentire docent cum damno fructus: διὸ πολλοὶ καὶ τοὺς τῶν νεοφύτων κλῶνας χαμαὶ ἕλκουσιν ταπεινότερον καὶ χαμαιζηλότερον τὸ δένδρον ἀναγκάζοντες γίγνεσθαι. Crescentius loci sensum ita reddidit: *Formatur ut paucos habeat stipites et parum elevatos a terra, ut per latera, quantum poterit diffundatur.* Pertinent verba Palladii ad plantam post biennium formandam putatione in altitudinem vel latitudinem ramorum. Posteriorem formam omnes fere scriptores antiqui et recentiores probant, priorem damnant ad fructuum ubertatem. Cf. ad

per latera prona fundantur. Quod si regio insolens et incustodita contigerit, agendum prius toto arboris corpore ab inferiore parte purgato, ut altitudine animalium supergressa[e] modus transcendatur iniuriae, et arbor iam spatio suo tuta curetur.[f]

V. Nunc etiam locis calidis ac siccis regionibus oliveta ponuntur, sicut Februario disputatum est. Amat haec arbor[a] arduo locorum situ mediocriter[b] ab humore suspendi, scalpi assidue, laetaminis ubertate pinguescere, feracibus ventis clementer[c] agitari. Hoc etiam mense oleis sterilibus[d] quae supradicta sunt remedia faciemus. Nunc et corbes et pali et[e] ridicae bene fieri possunt. Etiam nunc locis temperatis est laurini olei iusta confectio.

VI. Hoc mense allium bene seritur et[a] ulpicum in terra maxime alba fossa et subacta sine[b] stercore.

vetur Vinc. *curretur* Erf. *arbos in spatioso tuta curvetur* Leid.

V. (a) *arbos* Lugd. (b) *mediocri* E. *laborum* Vinc. *arduo l. situ* om Cresc. (c) *frequenter* E. *clementer feracibus* Cr. (d) *feracibus* P. (e) *et ridicae* om. P. *radicae* Vinc.

VI. (a) *in* addidi ex Cresc. *et ulpicum* om. Pol. (b) *sine* om. Lugd.

Colum. V. 9. 7. Sed ecce veram loci sententiam indicat Quinctilianus Instit. VIII. c. 3. s. 10. *surgentia in altum cacumina oleae ferro coërcebo; in orbem se formosius fundet et protinus fructum ramis pluribus feret.* Theophrastus II. P. I. 23. ἐπεὶ καὶ ἐλαία ποιεῖ πως τοῦτο. καί φασιν ὅταν ἄκρον ἐνέγκῃ, σημεῖον εὐφορίας εἶναι. Vnde apparet, saepius inferioribus ramis feracem esse oleam.

Supergressa) Ex communi auctore sed brevius Colum. V. 9. 11. *ac primo surculari debent, ita ut simplex stilus altitudinem maximi bovis excedat.*

Ab humore) Insolentem dictionem commode non licet interpretari, nisi quod video in arduo situ oleam postulare mediocrem humorem. Sic tamen sunt supra I. 21. 1. *suspensa ab omni humore stabula;* et I. 40. 1. *suspensus ab humore locus.*

Scalpi) terra moveatur fodiaturque circa codicem. Vide Febr. XVIII. 2.

Corbes) Columella XI. 2. 90.

VI. *In terra*) Praepositionem addidi ex Crescentio. Noster Ianuar. XIV. 5. *sed allio alba terra proficiet.* Ceterum eadem ex communi auctore tradit Columella XI. 3. 20. ubi vide notas. Geopon. XII. 30. τὰ σκόροδα γίνεται κάλλιστα ἐν τοῖς λευκογείοις et cap. 31 de cepis: κάλλιστα ἔσται ἐν γῇ ἐρυθρᾷ φυτευόμενα, ὥσπερ τὰ

Sulcos in areis facies, et semina in locis altioribus pones IV digitis separata, neque altius pressa. Sarculabis frequenter, inde plus crescent.[c] Si capitatum[d] facere volueris, ubi coeperit caulis[e] prodire,
2 proculca;[1] ita succus revertetur ad spicas.[g] Fertur, si luna sub terris posita seratur,[h] et item sub terris luna latente vellatur, odoris foeditate[i] cariturum. Vel paleis[2] condita allia, vel fumo[l] suspensa durabunt. Nunc et cepulla[m] seri potest,[n] et carduorum planta disponi, et armoracea[o] seritur et cunela.

VII. Hoc mense locis calidis, caeteris vero Ianuario Persici ossa in pastinatis[a] areis[b] sunt ponenda, binis[c]

licet in alia terra etiam stercorata proveniat. sed inseri potest mense Octobri, Februario et Martio. et in locis calidis mense Decembri, et si dimittantur in terra, quando matura sunt, reperiuntur eorum radices et folia et faciunt semen sequenti anno quod seminari potest et allia producit. Plantantur in areis uno pede seu palmo distantes. Item poni possunt in areis herbarum duae aut tres acies in qualibet Cresc. (c) *quia plurescunt* Vinc. alibi *inde plurescent.* Cresc. *sarculanda sunt fr. ut melius eorum capita crescant.* (d) *si bene capitata* Cr. (e) *coeperint eorum stipites* Cr. (f) *proculcas ita* Lugd. *prosulcas* Leid. *ita* etiam Erf. *procul calca ita quod* Cresc. ubi *quod* om. Lov. Vulgo *ita* deest. *Sicque succus* Vinc. sed alibi *ita succus.* (g) *ea* sc. *capita* Cr. (h) *terra — seruntur — et sub terris — vellantur* Cr. *seratur* Lov. (i) *feritate* Vinc. (2) *Item in paleis* Cr. (l) *fimo* Cresc. recte Lov. (m) *cepula* Vincentius. (n) a *potest* usque ad finem om. P. (o) *amaraca — et amelea* Vinc.

VII. (a) *pastinis* Lugd. (b) *quae eis* Vinc. *agris* Br. (c) *bimis* Vinc.

σκόροδα ἐν τοῖς λευκογείοις. Albertus ex h. l. *terram quaerit argillosam albam bene fossam — sulcandum* (pro *sarculandum*) *frequenter et altiori terra positum melius crescit. Si herba nata conculcatur, magna capita habebit, si luna latente sub terra seritur itemque eadem luna latente vellicatur effossum odoris f. c. acceptum autem de terra durabit diu si aut paleis coopertum aut fumo suspensum servetur.*

Si capitatum) Ex Cresc. *bene* addi volebat Pontedera. Deinceps *ita* addidi ex libris; etsi noster Febr. 24. 4. *si capita voluerimus esse maiora, folia omnia debemus auferre, et sic succus ad inferiora cogetur.*

Vellatur) Crescentius post *revertetur ad spicas* addit: *colliguntur cum eorum stipites se amplius* (ammodo antiqua mea) *sustinere non possunt in lunae defectu et claro aëre.*

Paleis condita) Plinius 19. s. 32. de cepis: *servantur optime in paleis.* Contra Cresc. V. 2. *semina porri* (*porrorum* antiqua mea) *et ceparum melius quam aliter in suis siliquis servabuntur.*

VII. *Persici ossa*) Geopon. X. 3.

a se pedibus separata, ut[d] cum ibi plantae excreverint, transferantur.[e] Sed ossa ponantur acumine deorsum verso[f] et non amplius quam duobus aut tribus palmis[g] obruantur. ossa vero quae ponenda sunt, aliqui siccata prius paucis diebus cineris mistione terra soluta in qualis reservant. Ego vero usque ad serendi tempus sine ulla cura saepe servavi. Locis[h] quidem 2
qualibuscunque proveniunt. sed et[i] pomis et frondibus et durabilitate praecipua sunt, si caelum calidum, solum[a] arenosum et humidum sortiantur: frigidis vero et maxime ventosis nisi obiectu aliquo defendantur, intereunt. Dum tenera sunt germina, saepe[l] herbis circumfossa[m] liberentur. Bimam plantam recte transferemus[n] scrobe brevi. Nec a se longe[o] statuendae sunt, ut invicem se a calore solis excusent.[p] Abla- 3
queandae sunt per autumnum, et suis stercorandae

vel uno addit Cr. (d) *et cum* Br. Vinc. Cr. (e) *transferuntur.* Vincentius. (f) Verba *Sed — verso* omitt. Cr. (g) Ita pro vulgato *digitis* I. B. R. Br. Lugd. Erf. Cresc. Vinc. (h) *In locis quibuscunque proveniunt* Cr. ubi *In* omitt. Lov. (i) *et* omitt. Cr. (a) *solum* om. Pal. (l) *herbis persaepe* Cr. (m) *circumfusa* E. (n) *transferimus* Cresc. (o) *longius* Lugd. E. (p) *ut inv. a se calorem solis excutiant* Cr. edd. 4. Deinceps *oblaqueandae per* Lovan. (q) *eo* Lugd. Br. et Vinc. *eodem* E. *item putandi sunt putrida*

duracina semine, praecocia et semine et surculis a matre avulsa seri monent. Ceterum Armeniaca, Gallorum *Abricots*, Crescentius vocat *muniaca* et arborem ipsam *muniacum*, Itali hodie *Meliaca*, *Meliaco*. Cultum eius docet Crescentius V. 15. Deinceps Brusch. *seperata.*

Tribus palmis) Pro *digitis* posui ex libris *palmis* monente etiam Pontadera, prunorum ossa a Palladio obrui duorum palmorum solo, multo quanquam minora. Albertus etiam *per duos palmos.*

Frondibus) Vix sanum vocabulum. Albertus: *tamen poma durabiliora et meliora faciunt.*

Humidum) Geoponica X. 13. duracina aiunt gaudere locis aquosis, aut irriguis; ita enim fructus fieri maiores; quod alios consequi intervulsis quibusdam pomis, quo reliqua nascantur maiora. Nucleos cum carnis parte aliqua serendos esse statim, quo melius plantae proveniant.

Intereunt) Sequentia copulavit Albertus: *intereunt in germine.*

Excusent) Vide infra ad sect. 14. et Gronovii Observv. II. 13. Albertus: *a solis caumate defendant.*

foliis. Putanda persicus in autumno [q] est, ut arida et putrida tantum virgulta tollantur: nam siquid [r] viride resecemus, arescit. Languenti arbori veteris vini feces aquae mistas oportet infundi.[s] Affirmantibus Graecis Persicus scripta nascetur, si ossa eius obruas, et post dies VII, ubi patefieri coeperint, apertis his nucleos tollas, et his cinnabari [t] quod libebit inscribas, mox ligatos simul cum suis ossibus obruas di-
4 ligentius adhaerentes. [Genera [v] eorum sunt haec, duracina, praecoqua Persica, Armenia]. Si [x] haec

et arida tantum Cresc. ubi ontiqua mea *tamen* habet. *patria* Lov. (r) *si aliquod viride auferatur* Cr. recte Lov. *arescunt* Cr. (s) *infundere* Cresc. (t) *cinnabari* om. Pal. *et hos cinnabari inscribas* Cr. *cynabori quodlibet* Lov. (v) *Genera — armenia* omitt. P. Logd. Cr. Verbum *praecoqua* om. I. B. R.

Arescit) Addit Cresc. Apud nos experientia contradicit; imo si rami virides loco incongruo nati tollantur pulchrior et melior efficitur arbor; sed forsan in sua regione loca erant arida nimis.

Persicus scripta) Malim *persica scripta nascentur*. Simile artificium Graecorum in amygdalo tradit Ianuar. 15. s. 13. Sed in Palladio aperte quaedam h. l. exciderunt, ut comparata Geoponica X. 14 et 15. docent. Vt persica rubra nascantur docent intra nucleos post septem dies apertos sua sponte, si obruas, cinnabarin infundendum, eosque iterum obruendos esse. Scripta vero nasci, si ossis madefacti per triduum nucleum leniter eximas, in cortice eius stilo aeneo scribas litteris, non profunde insculptis, deinde papyro involutum seras. Ceterum Cresc. VIII. 7. ubi h. l. excerpsit, habet: *et hos cinnabari inscribas, mox ligatis.* ubi antiqua mea omittit post *dies* particulam *ubi*, et deinde habet: *his ciunobori.* Ecce Albertus: *inscribantur quae volueris et reponantur in nucleis et colligentur testae et reponantur, persica inscripta nascentur.*

Genera eorum) Libri quidam haec omittunt, probante Gesnero, qui inclusit ea. Duracina Graecis sunt δουρακινὰ et δωρακινὰ, recentioribus etiam ῥοδάκινα. Plinius 15. s. 34. *duracinis persicis adhaeret corpus lignoque avelli nequit, cum in caeteris facile separetur.* Geopon. X. 73. 2. armeniaca interpretantur praecocia seu praecoqua (βερίκοκκα). Persicis nullum succum esse, cum praesertim duracina succo obundent, affirmat Plinius 15. s. 33. ibidem persicis odorem dilutum tribuit. Prima Armeniaca florere, dein tuberes et praecoces, illas (tuberes) peregrinas, has praecoces (persicos) coactas tradit idem 16. s. 42. Summa igitur genera facit tria cum Palladio, Armenica, duracina et praecoqua persica arte coacta.

Persica in *supernatia* mutat auctore Plinio 15. c. 12. Cel. *Koeler.*

arbor ardore solis inarescit,[y] frequenti aggestione
cumuletur, vespertino iuvetur humore, et obiectis[z]
defendatur umbraculis. Iuvat[a] in ea et spolium ser-
pentis appendi. Nunc iam contra pruinas stercus
ingeratur Persico, vel feces vini cum[b] aqua permistae,
vel quod magis prodest, aqua in qua faba decocta est.
Si vermes Persicus patitur, cinis eos amurcae mistus 5
extinguit,[c] vel bovis urina [d] cum aceti tertia parte
confusa. Si poma caduca sunt,[e] nudatae radici eius
vel trunco lentisci aut terebinthi cuneus affigitur,[f]
vel terebratae in medio palus salicis imprimetur. Si
poma rugosa creabit aut putrida,[g] circa imum[h] trun-
cum cortex recidatur, et cum inde modicus humor
effluxerit, argilla vel paleato luto plaga retegatur.[i]
Magna poma Persicus affert, si florenti[2] per triduum 6
ternos sextarios caprini lactis ingesseris. Contra vitia
Persici proficit[l] spartum ligatum vel spartea suspensa
de ramis. Mense Ianuario vel Februario locis frigi-
dis, Novembri calidis Persicus inseratur,[m] maxime

Br. (x) *Si* omitt. Cr. (y) *arescit* Cresc. *marcescit* Vinc. Deinde Cresc. *et ideo fr.* (z) *et obiectus* Cr. unde inserui *et.* recte Lov. (a) *Iuvat — appendi* omitt. P. Cr. *iuvat in ea* Erf. (b) *vini aquae mistae* Lugd. *mixta* Cr. recte Lovan. (c) *extinguet* E. Vinc. Cr. Lov. (d) *aruina* Vinc. (e) *fiant* Cresc. *fiunt. radicis eiüs nudatae vel* Lov. (f) *infigatur* Cresc. *affigatur* Lovan. deinde *imprimatur* Cr. (g) *putria* Lugd. Erf. Vinc. Cresc. Lov. (h) *unum* Cr. recte Lov. (i) *luto tegatur* omisso *plaga* Cr. (2) *autem florem* Vinc. (l) *spartum ligatum vel* omisit Pal. *fertur proficere spartea ad ramos suspensa* Cr. *sparcea* Lov. (m) *inseritur* Cr. (n) *seu stipitem* addit Cresc.

Vmbraculis) Crescent. addit: quod intelligo in locis nimium calidis et siccis, quia in nostris partibus temperalis non eget. Vnum solum stipitem habere debet a terra elevatum, Languenti arbori etc.

Spolium) i. e. pellis, sed hoc remedium Pal. liber et Cresc. omittunt.

Palus salicis) Geoponica X. 46. trunco medio perforato per medullam paxillum salicis aut corni infigi iubent, ut persica sine osse nascantur, nisi capitis inscriptio fallit. Nam Palladius illud consilium alia ratione docuit supra III. 17. 8.

circa terram surculis plenioribus et prope arborem[n] natis. nam cacumina vel non[o] tenebunt, vel diu durare non poterunt. Inseritur in se, in amygdalo, in[p] pruno: sed[q] Armenia vel praecoqua prunis, duracina amygdalis melius adhaerescunt, et tempus
7 aetatis acquirunt. Mense Aprili vel Maio locis calidis, in Italia vero utroque exeunte[r] vel Iunio Persicus inoculari potest, quod emplastrari[s] dicitur praeciso super[t] trunco, et emplastratis pluribus[v] gemmis,
8 more[x] quo dictum est. Persicus[y] rubescit, si platano

(o) *non* omisit. Pal. (p) *et* Cresc. (q) *sed Arm. — mense* om. Pal. et Cr. *vel persica* Cr. (r) *Maio existente et in Iunio* Cr. (s) *implastrari* hic et alibi Br. Lugd. (t) *desuper* Cr. (v) *plurimis* Cr. (x) *eo modo quo* Cr. recte Lov. (y) *Persica* Vinc. (z) *figitur* Lugd. *inserta* om. Erf. (a) *Po-*

Iuxta terram) in trunco scilicet. Hinc surculos pleniores id est crassiores requirit et prope arborem, seu ut Cresc. rectius habet *stipitem*, natos. Similiter supra IV. 10. 21. de mespili insitione: *surculus tamen eius ex media arbore debet assumi. nam de summitatibus vitiosus est.*

Inseritur in se) Supra Ianuar. XV. 20. *nunc locis temperatis persicorum ossa ponantur. Et inseritur eadem Persicus in se in amygdalo, in pruno; sed pruno Armenia inseremus et praecoqua.* Hinc apparet, male verba *sed Armenia — acquirunt* omissa esse a Palat. libro et Crescentio. Geoponica X. 13. Quum notum sit, inquiunt, duracinum cito senescere, inserere oportet damasceno vel amygdalo amarae vel brabilo. Ita vero dicitur proprie arbor ex persici osse nata. Male haec postrema tradidit auctor. Intelligi puto prunum silvestrem, quae Graecis βράβυλος dicitur. Eadem cap. 76. 6. praecoqua inseri monent pruno et nuci Thasiae, i. e. amygdalae. Persica nucipersica habet Martialis XIII. 46. *vilia maternis fueramus praecoqua ramis, nunc in adoptivis Persica cara* (vel *rara*) *sumus*. Scilicet ut pruna nuci insita dicuntur, *nuci pruna* apud Plinium, sic et nucipersica nascebantur insita nuci praecoqua persica. Cresc. VIII. 7. Si amygdalae et persicis coniunctis oculis inserantur in pruno, erunt eorum poma carnem persicorum habentia et *ipsorum ossa mutabuntur in amygdalorum naturam.*

Quo dictum est) Cresc. addit: Ego autem inveni eius insitionem in pruno factam mense Februarii optime convalere. Geoponica III. 1. 4. Ianuario inseri iubent, quae primae florent arbores, duracina, damascena, praecoqua.

Platano) Geoponica X. 15. sub arbore persico rosas plantari iubent, ut persica duracina rubra nascantur; sed cap. 17 platano inserta rubere persica docent. Albertus p. 498. *persica insita in fagum spinosam faciunt esculam* ex Empedocle refert, addens: *quercus abscissa ex putredine sua pro-*

inserta figatur.[a] Duracina[a] servantur, condita muria[b]
et oxymelle, vel detractis ossibus ficorum more in sole
siccantur[c] ac pendent. Item saepe vidi detractis
ossibus duracina[d] melle condiri, et saporis esse[e]
iucundi. Item bene servantur,[f] si umbilicum pomi
gutta picis calentis[g] oppleveris,[h] ut sic[i] sapae[2] inna-
tare cogantur vase[l] concluso. Pinus creditur pro- 9
desse omnibus quae sub ea seruntur.[m] Pinum sere-
mus nucleis suis[n] calidis et siccis regionibus mense

ma Pal. *Durativa* Vinc. (b) *in urna et melle* Vinc. *Persica servantur si detractis ossibus in sole siccantur. Item detractis ossibus melle condiuntur* Cr. (c) *sicc. et pendent* om. Pal. (d) *ea* Pal. *durativa — condita* Vinc. (e) *est* Vinc. *et sic saporis iucundi fiunt* Cr. *iocundi* Br. (f) *Item servari dicuntur si um. eius g.* Cr. (g) *cadentis* Vinc. (h) *oppuleris* Vinc. *compleveris* Lov. (i) *ut — cogantur* omitt. Pal. Cr. Lov. *et in vase clauso reponas* Cr. Basil. et antiqua mea. (2) *saepe* I. B. Br. R. Lugd. Vinc. (l) *et vase claudas* P. *vasa recluso* Erf. (m) *sunt* P. Cr. *ponuntur vel seruntur* Erf. (n) *cum nucl.*

fert vites. Idem p. 423. *illum autem modum iam experti sumus quod cum inseruntur flagra persici in pruni vel cini truncum sive stipitem quod mutantur ambarum arborum naturae et fiunt escilla maiora et meliora quam sint alia escilla — quae est esculus arbor, quia per figuram foliorum cognoscitur, quod illa aliquid vicinitatis habet ad cinum et prunum, et ossa quae sunt in esculis etiam hanc radicant vicinitatem.* Sed vide de hac persici insitione supra ad Martii X. De vite idem p. 423. *modus mirabilior qui nunquam in nostris habitationibus inventus est, nisi in terra, quae vocatur Alumnia in qua praeciditur sylva quercina et ramusculi querci infiguntur in terram et exinde fiunt vites ferentes bonum vinum*

Detractis) Albertus *eiectis* habet.

Vt sic sapae) Haec omisit cum Pal. libro Cresc. qui habet: *oppleveris et in vase clauso reponas.*

Creditur prodesse) Isidorus Orig. 17. 7. *Pinus creditur prodesse cunctis quae sub ea servantur, sicut nux nocere omnibus.* ubi Vincentius Spec. natur. 12. c. 83. legit: *seruntur sicut ficus.* Plinius 17. s. 17. *iuglandium gravis umbra et noxia — omnibusque iuxta satis. Necat gramina et pinus, sed ventis utraque resistit, qua iam et protecta vinearum ratione egent.* Theophrastus contra C. P. III. 5. εὐμενὴς δὲ καὶ πεύκη δοκεῖ πᾶσιν εἶναι, διά τε τὸ μονόῤῥιζον εἶναι καὶ βαθύριζον. ὑποφύεται γὰρ ὑπ' αὐτῇ καὶ μύῤῥινος καὶ δάφνη καὶ ἕτερα πλείω καὶ αὔξησιν λαμβάνει, καὶ φανερὸν ὅτι μᾶλλον παροχλοῦσιν αἱ ῥίζαι τῆς σκιᾶς. σκιὰν γὰρ πολλὴν ποιεῖ ἡ πεύκη. Vnde patet, locum Plinii esse vitiosum; et forte ex Isidoro h. l. addenda sunt verba: *sicut nux nocere omnibus.*

Nucleis) Geoponica XI. 11. similiter ut amygdalas seri pinos (πίτυν)

Octobri vel Novembri; frigidis et humectis[o] Februario vel Martio. amat locum gracilem, saepe maritimum: inter montes et saxa vastior et procerior invenitur: ventosis et humidis[p] arborum fiunt incrementa laetiora. Sed sive montes velis conserere, seu spatia quaecunque,[q] haec huic generi deputabis, quae alteri utilia esse non possunt. Exarabis ergo ea loca diligenter, atque purgabis, et frumenti more semen asperges,[r] ac levi sarculo curabis operire: nec enim[s] plusquam palmo debet abscondi.[t] defendenda est tenera arbor a pecore,[v] ne[x] calcetur invalida. proficiet,[y] si nucleos

s. E. *aqua per triduum maceratis* addit Cresc. (o) *humidis* Cr. (p) *locis* addit Cr. (q) *quaecunque haec* om. Cr. *Sed huic generi dep. ea spatia vel montes quae* Cresc. Postea *Exarabis autem* Lov. (r) *aspergas* — *leni* Cr. (s) *enim* om. Cr. (t) *et nata non transferantur, quia non facile comprehendunt, et vix crescunt; nec aliquo tempore incidantur, quia moriuntur et loco rami sive radicis incisae aliae non nascuntur. Seritur ergo nucleis suis aqua per triduum maceratis. calidis et siccis* etc. Cresc. addit et verba *defendenda* — *invalida* h. l. omittit. (v) *solum* inser. Lugd. Erf. Vinc. Cr. ubi Basil.

nucleis suis (ςροβίλοις) Octobre mense usque ad Ianuarium, legi vero nucleos Iulio ante Etesiarum flatum et prius quam ruptis calycibus (καλύπτρας) grana (κόκκοι) excidant. Eadem II. 8. 2. πίτυν aiunt locis gaudere arenosis. Octobri mense plantari iubent πίτυν καὶ ἐλάτην III. 13. Pinum in vertice ramosam dixit Plinius 16. sect. 17. De satione 17. s. 11. *pineae nuces* (seruntur) *nucleis septenis fere in ollas perforatas additis, aut ut laurus, quae baccis seritur.* Idem 15. s. 9. *grandissimus pineis nucibus, altissimeque suspensus, intus exiles nucleos lacunatis includit toris, vestitos alia ferruginis tunica — harum genus alterum terentinae digitis fragili putamine aviumque furto in arbore, tertium sappiniae e picea sativa nucleorum cute verius quam putamine, adeo molli, ut simul mandatur. Quartum pityida vocant e pinastris singularis remedii adversus tussim. In melle decoctos nucleos Taurini aquicelos vocant.* Pineas nuces seu nucleos Crinagoras dixit: ξανθοὺς μυελοὺς ἐκ ςροβίλων. strobilorum medullas rutilas. Galli vocant nucleos *Pignons.* Itali *Pinocchi.* Colitur ob fructum hodieque et est *pinus* Linnaei *pinea.* Albertus p. 431. *Pinus in uno suo pomo simul fert nuces duras valde, quae nuces pignoli proprie vocantur, et habent nucleum valde dulcem. Pinus disponit ramos suos ad modum pyramidis; propter quod etiam pyramis figura pinealis vocatur.* Κόκκωνες Solonem et recentiores adhuc Graecos dixisse nucleos pineos, annotat Phrynichus Atticista p. 176.

Semen asperges) Brusch. *aspergis*

aqua ante triduum macerabis. Aliqui[z] dicunt fructum pineum translatione mitescere:[a] sed plantas[b] hoc modo procurant, ut prius multa semina in caliculis terra et fimo[c] repletis obruant, quae ubi[d] processerint,[e] relicto eo quod solidius est, auferunt alia: ubi iustum ceperit[f] incrementum, trimam plantam cum ipsis caliculis[g] transferunt, quibus fractis in scrobe indulgent[h] radicibus largitatem. terrae tamen equae[i] stercus admiscent, facientes straturam[2] alterno ordine subinde crescentem. Servandum est tamen,[l] ut radix eius, quae una[m] et directa est, usque ad summitatem suam[n] possit integra et illaesa transferri.[o] Putatio novellas pini arbores tantum promovet (quod expertus sum) ut quae speraveras incrementa, duplicentur.[p] Nuces pineae et[q] usque in hoc tempus in arbore esse possunt, et maturiores legentur.[r] prius tamen

11 (beside the line "pineum translatione mitescere: sed plantas hoc")

12 (beside the line "subinde crescentem. Servandum est tamen, ut radix")

Editio habet *solumque.* (x) *ne calcetur inv.* om. P. V. (y) *proficies* Logd. (z) *Alii — translatione in multa semina duci in colliculis* Cr. (a) *nitescere* E. Vinc. deinceps *sed illi plantas* Cr. Lov. (b) *plantis* Lugd. (c) *et fumo* Cr. recte Lov. *a fumo* Vinc. (d) *ibi* Vinc. Cr. Lov. (e) *creverint* Cr. Bas. (f) *auferunt. Aliqui iustum ubi coeperit* E. *ceperit nutrimentum* Cr. recte Lov. Vulgo erat *coeperit.* (g) *colliculis transferunt in quibus fractis* Cr. ubi editio Basil. omisit *in quibus fractis.* recte Lov. (h) *inducent* Vinc. (i) *equi* Cr. Bas. (2) *stercoratam* E. *Jac. — cresc.* om. Cr. (l) *autem* Cr. (m) *ima* P. (n) *eius* Cr. (o) Hic Cresc. inserit: *defendenda — invalida.* (p) *ut sperata incrementa duplentur* Cr. sed Basil. habet: *ut paucis annis in iustam magnitudinem crescat.* (q) *et* omitt. Lugd. E. Vinc. Cr. *et usq. in hoc tempus* om. P. (r) *possunt. Maturiores pineae leg. prius tamen quam putrescant nuclei qui nisi* Cr. recte Lov. *putrescant nuclei qui nisi* etiam P. *putrescant* I. B. Br. R. Erf. (s) *missos* om. Cr. (t) *Seruntur*

Vna et directa) ut nucum generi, de quo ad Columellam V. 10. dixi. Inter μονόρριζα nominant Theophrastus H. P. I. 9. ἐλάτην πεύκην. Plinius 16. s. 56. abietem laricem. De lupino idem Columella II. 12.

Duplicentur) Deinceps addit Crescentius: *Item fertur, quod sub eius cortice nascuntur facile vermes, qui lignum corrodunt, et destruunt, et ideo longiori tempore durat, si saepe corticibus spolietur.* Theophrastus etiam H. P. V. 5. pinum ait magis quam abietem a teredine infestari, utpote dulciorem succo, magis etiam quo sit pinguior.

legendae sunt quam patescant. Nuclei nisi purgati durare non possunt. tamen aliqui in vasis fictilibus novis et terra repletis cum testis suis missos[u] asserunt
13 custodiri. Pruna si ossibus serantur[t] autumno, mense Novembri solo putri et subacto duobus palmis[v] obruantur ossa. Eadem ponantur et mense Februario. Sed tunc prius[x] lixivio[y] sunt maceranda per triduum, ut cito germinare[z] cogantur.[a] Ponuntur et plantae,[b] quas sumemus ex codice mense Ianuario exeunte, vel Februario circa Idus, radicibus fimo oblitis.[c] Gaudent loco laeto et humido: caelo tepido melius pro-

assibus suis autumno Cr. (v) *vel minus* addit Cr. deinde *ponuntur* Vinc. et Cr. Lugd. Erf. (x) *prius* om. Cr. (y) *lexiva* Br. P. *lexiba* Lagd. *ex libo* Erf. (z) *gemmare* Cr. Lov. (a) Cresc. addit: *Cui rei proderit, si in seminaria nutriantur, ut postmodum elapsa biennia transferantur. Ponantur etiam eisdem mensibus et plantis quas sumemus de radicibus et cortice* (*codice* Lov.) *matris, radicibus cum ponuntur fimo ablitis. Haec arbor non multum profundas quaerit scrobes, quia non multum in profundo radices figit, nec multa magna spatia, quia se invicem parum impediunt.* (b) *et plantae* Erf. Valgo *et plantis.* (c) *Aërem desiderant tepidum principaliter et frigidum satis commode sustinere possunt. Loco gaudent laeto et humido, et similiter lapidoso et glareaso iuvantur loco. laetamen recu-*

Obruantur ossa.) Ita cum Pontedera distinxi ex Crescentia. Vulgo erat: *obruantur. Ossa eadem.* Ita et Italica versia distinxit prunum appellans *Sosino*, male autem *putre solum* reddens: *terra letaminata.*

Prius lixivia) scilicet *cinere.* Sed Albertus *macerentur post lixivia per triduum ut cito pullulent.*

Ex codice) Ex lectiane Crescentii infra memorata Pantedera h. l. legi volebat: *Ponuntur et plantis, quas sumemus de radicibus et codice matris Ianuario exeunte.* Italica versia habet *Pongansi ancora le piante, che si divellano dalle lor madri, cioè dal lata alto stipite all' uscita di Gennajo.* Ex depravato *matris* ortum esse *mense,* suspicatur vir doctus, qui monet, stolanes in orno, malo, piro, alea, lauro et pruna enasci ex trunco seu codice, ex radicibus autem in populo, ulmo, ceraso et pruno. Vtrumque genus a Palladio memoratum fuisse, arguit sequens colan: *exstirpandae sunt soboles a radice, exceptis rectioribus, quae servabuntur ad plantas.* Equidem rationem Pantederae plane approbo; interim ex Codice dedi *plantae* pro *plantis.*

Caela tepida) Geoponica X. 39. damascena pruna docent gaudere sola sicco, aëre calido, et plantari eodem tempore cum brabilo, et inseri in arbores congeneres et malum. Damascenis primum locum assignat Gale-

feruntur,[d] tamen queunt et frigidum sustinere. Locis 14
lapidosis et glareosis si[e] iuvantur laetamine, excusant
ne[f] poma caduca et vermiculosa nascantur. Extirpandae sunt soboles a radice,[g] exceptis rectioribus,[h] quae servabuntur ad plantas.[i] Si languida pruni arbor est, amurca cum aqua aequaliter temperata radicibus debet infundi,[2] vel bubulum[l] lotium solum, vel humanum vetus cum[m] duabus aquae partibus mixtum, vel cineres ex furno,[n] maxime sarmentorum.
Si[o] poma decurrant,[p] oleastri epiurum[q] terebratae in- 15
fige radici. Vermes eius atque formicas rubrica cum pice liquida[r] si adlinatur extinguet: sed modestius

sant, quia ex hoc fruetus vermiculosos et caducos faciunt Cr. (d) *perfruuntur* P. Vinc. (e) *si* om. Lugd. Erf. Vinr. qui habet: *iuvantur lactamine excusante ne.* (f) *in* Lugd. forte voluit *ni* ut suspicatur Gesner. (g) *circa radices* Cresc. ubi antiqua mra habet *stirpandae*. recte Lovan. (h) *rectoribus* Cresc. recte Lov. deinceps *qui* Lov. (i) Cresc. addit: *Formatur autem ut unum solum stipitem habeant, non multum elevatum a terra.* (2) *nffundi* Cr. sed antiqua mra *effundi*. cum Lov. qui post *radicibus* addit *eius*. (l) *stercus bubulum* P. Verba *vel bub. — mixtum* omisit Cr. (m) *cum* om. Vinc. (n) *forno* Lugd. bis habet. *et maxime* Cresr. *aut maxime* Vinc. (o) *Si — radici* omis. Pal. (p) *decidant* I. I-G. Cresc. sed antiqua Cr. *decurrant*. (q) *cuneum* I. I-G. Cresc. Basil. sed antiqua mra pr. et Lov. *opirum*. Lugd. Iens. et Br. *epirum*. Bo. et Brg. *epityrum*.

nus Alim. Facult. II. propter vim adstringendi; secundum Ibericis et Hispanicis propter dulcedinem et vim alvi laxandae.

Excusant) Vulgatum *emendant et vitant* interpretatur Gron. Observv. II. 12. Cresr. *laetamen recusant quia ex hoc* etc. Vincent. *excusante*. Equidem ex Cresr. Lugd. et Erf. malim legere *glareosis iuvantur laetamine excusante, ne* etr. Excusare pro defendere dixit noster I. 28. 3. et supra Novembri VII. 2. Albertus: *Pruna volunt habere locum evocnbilem facilem et humidum — lapidoso et glareoso iuvantur; gramen recusant, quia ex hoc fructus cadentes et vermiculos faciunt.*

Furno) Balneorum vel fornacis calcariae; nam in coenarulis furnum ignorabant Romani.

Decurrant) Alii libri *decidant*. Italiaca versio: *se le susine scorrono.*

Epiurum). *Cuneum* Cresc. Edit. Basil. interpretatur. Utitur vocabulo Isidorus 19. 9. Geoponica 10. 23 et 67. Hesychius ἐπίκουροι· ἧλοι ξύλινοι, ubi vide Hemsterhusii notam.

Modestius) Cresc. *moderate, pro arboris robore*: idem voluisse videtur

propter[s] arboris noxam, ne idem faciat[t] remedium quod venenum. Iuvatur frequenti humore et assidua fossione. Mense[v] Martio extremo prunus inseritur melius trunco fisso quam cortice, vel mense Ianuario, antequam incipiat gumen[x] lacrymare. Inseritur in

(r) *liquida* am. Vinc. (s) *pra arb. naxa* Pal. *moderate pro arboris robore* Cr. V. 1. (t) *ne idem quod pra remedio exhibitum est fiat venenum* Cresc. (v) *mense* om. Pal. *Inseritur in se et in persico et amygdula, sed eam degenerem reddit et parvam, et in se recipit amygdalum et malum secundum quasdem et optime persicum* (aotiqua addit *et muniacum.*) *Extremo Martii fit eius insitio vel mense Ianuario antequam gummi eius inc. lac.* Cresc. (x) *gummine* Pal. Lugd. Vinc. *gummae lacrimae* Erf. (y) *in persica et*

Pal. ubi est *modestius pro arboris noxa*. Supra IV. 10. 20. de mespila: *si vermibus accupatur — amurca vel humana vetere urina vel viva calce perfundendi, sed parcius propter arboris noxam. vel aqua decocti lupini. Sed putatur hinc arbor sterilis fieri.* A sola rubrica cum pice liquida, qua et alibi cantra formicas utitur, noxa arbori vix tam magna est timenda; quare suspicor h. l. excidisse mentionem calcis vivae vel aquae decocti lupini. Crescentius haec impedire ait, quaminus farmicae repetant arborem. Ita vero ait: *ne rursum repetere possint tale abstaculum faciamus. Succum portulacaè cum aceti media parte permixtum praecepit Palladius debere infundi, vel vini faecibus truncum arboris illiniri, aut rubrica cum pice liquida sed maderate pro arboris robore, ne idem quod pro remedia exhibitum est, fiat venenum.* ubi antiquo mea habet: *modeste pra arboris noxa ne eidem — exhibuerunt, faciat venenum.* Pergit Cresc. *vel quod puto melius vellus lanae aut lini vel focui aut paleae quantitas circa stipitem in altiori dictarum parte ligetur, in inferiore sparsim et quasi pectinata pendente. Vel fiat vas figuli rotundum et latum, in cuius media sit amplum foramen, per quod planta figatur; sitque ut aquam undique possit sine effusiane tenere, ut ad plantam formicae accedere nan possint.* Succum portulacae habet Crescentius ex nastri Octobr. 12. 8.

Quam cortice) Rectius Albertus *quam sub cortice.*

Gumen lacrymare) Supra II. 15. 20. *nunc prunus inserenda est, antequam guminet.* ubi Edd. primae male *germinet* habent scriptum. Lectionem *gummine* ex Cod. Lugd. memoravit etiam I. Fr. Gronav. ad Livium p. 792. De scriptura vide ad Catan. c. 68.

Inseritur in se) Vulgatam emendandam esse censea ex Pal. libro et Cresc. ita: *in se, Persico, et amygdalo et malo.* Ecce enim Plinius 15. s. 12. *Nuper in Baetica malina appellari carperunt malis insita et alia amygdalina amygdalis. Hic intus in ligno nucleus amygdalae est; nec aliud pomum ingeniosius geminatum est.* Et paulo antea: *Pecularis est impudentia nucibus insitorum, quae faciem parentis succumque adoptionis exhibent, appellata ab utroque nuci pruna. Et haec autem et persica et cerina et*

se, et Persicum [y] recipit, vel amygdalum vel malum,
sed eam degenerem reddit et parvam. Pruna siccan-
tur [z] in sole per crates loco sicciore disposita.[a] Haec 16
sunt quae Damascena dicuntur. Alii in aqua marina
vel in muria [b] fervente recens [c] lecta pruna demer-
gunt, et inde sublata aut [d] in furno tepido faciunt aut
in sole siccari. Castanea seritur et plantis, quae 17
sponte nascuntur et semine.[e] sed quae plantis seritur,
ita aegra est, ut biennio de eius vita saepe dubitetur.
Serenda est ergo ipsis castaneis,[f] hoc est seminibus

amygdalo et malo Pol. fere ut Cresc. (z) *etiam* addit Cr. idem habet: *in sole scissa in tribus vel quatuor partibus circa ossa, alii in aqua marina.* (a) *dispositas* Lugd. *deposita* Br. (b) *vel in aqua* Pol. Cr. sed Bas. omisit *in.* (c) *recenter lecta* Cr. *recentia* Viue. et omisso *lecta* Erf. (d) *aut* et deinde. *tepido* om. Cr. *vel in* Idem Cresc. postea *aut sole* Lov. (e) *nascuntur* omitt. E. *Seruntur plantae et quae sponte nascuntur ex* (*et* Lov.) *sem. sed quae plantae seruntur ita aegrae sunt — earum — saepius* d. Cr. ubi antiqua pr. et Lovan. mea habet: *plantae quae sponte.* (f) *suis* addit P.

silvestria ut uvae cadis condita usque ad alia nascentia aetatem sibi prorogant. reliquorum velocitas cito mitescentium transvolat. ubi *persica pruna* sunt persico insita, ut *nuci pruna* nucibus insita. De pruno amygdalae insitae vulgo in Gallo-Provincia testatur Garidel p. 379. ubi prunus silvestris audit *Agrenas*. De insitione pruni noster obiter II. 15. a. 20. ubi persico inserit. Deinceps dubito quomodo sint verba recte ordinanda, quia Cresc. quaedam omisit. Facilius tamen credo intelligi posse, quomodo amygdalus insitam malum degenerem reddat et parvam, quod est in lectione Crescentii, quam quo malus insitam prunum. De persico addita a Crescentio et muniaco magis etiam potest dubitari. Damascena inseri pyro silvestri, malo et coloneo, docent Geoponica X. 76. Persico inserit etiam Albertus ex h. l.

Damascena) Plinius l. c. *in peregrinis arboribus dicta sunt Damascena a Syriae Damasco cognominata, iampridem in Italia nascentia, grandiore quamquam ligno, et exiliore carne, nec unquam in rugas siccata quoniam soles sui desunt.* Gallorum pruna quomodo siccentur, tradiderunt Mémoires d'Agriculture de la Société de Paris Année 1785. Trimestre d'Eté, Eliguntur quae dicunt Galli *Prunes de Brignoles*, et *perdrigon blanc.*

Alii) Alio modo pruna condit Columella XII. 10. Geoponica X. 40. damascena in vino demergunt et vase clauso servant, fere ut Palladius persica. Inepte Albertus: *in loco sicco et fumoso repositus super crates vel suspensus super fumum.* deceptus falsa lectione, quae *fumo* pro *furno* habebat.

Plantis seritur) nisi caedua. Vide ad Columell. V. 10. 13.

suis, mense[g] Novembri et Decembri, item Februario. Eligendae sunt castaneae ad ponendum[h] recentes, grandes, maturae: quas si Novembri mense seramus,[i]
18 facilem se praesentia[2] fructus ipsius praestat. Si vero Februario ponamus,[l] ut usque tunc[m] durent, ita faciendum est: in umbra casteneae siccentur expansae: tunc in angustum et siccum locum translatae cumulum[n] faciunt, et eas omnes fluvialis arena diligenter operiat. post dies xxx eas remota arena in aquam frigidam mittis. quae sanae sunt, merguntur: supernatat[o] quaecunque vexata est. item quas probasti, similiter obrues, et post xxx dies aeque[p] probas. hoc cum tertio feceris, usque[q] ad veris initium, serere debebis
19 quae manserint illibatae. Aliqui in vasculis servant, arena pariter immissa.[r] Amant solum molle et solu-

et Cr. Lov. sed hic omittit *hoc est sem. suis. Serendae sunt igitur castaneae mense N. et D. item Ianuario et F.* Cr. (g) *mense* om. P. (h) *serendum* P. Cresc. *recentes* om. E. (1) *ponemus* Lugd. *ponamus* Vincentius omisso antea *si.* (2) *praesentia* om. P. verba *quas si — Feb. ponamus* omisit Cr. (l) *ponemus* Erf. Vinc. et deinde *duret.* (m) *usque ad Februarium* Cresc. (n) *cumulataeque diligenter fluviali arena operiantur* P. Cresc. *cumulum faciant* E. et Vinc. (o) *quod supernatat, non valet. Item* Pal. *supernatant q. vexatae sunt* Lugd. *quae supernatant non valent* Cr. paulo antea *mittes* Cr. Lov. (p) *iterum probatis* P. Cr. (q) *usque* om. Cr. (r) Ita Vinc. et Cr. pro *missa.* (s) *et in* Cr. *et humecto* Cr. antiqua mea Editio. *sabulo*

Novembri) Calpurnius Ecloga II. 82. *castaneasque nuces totidem, cum sole Novembri maturis nucibus virides rumpentur echini.*

Vsque tunc durent) Cresc. Castaneae colliguntur cum propter maturitatem suam de ericiis suis deciderunt in terram, vel cum in eis apparere incipiunt excutiuntur perticis et collectis ericiis in acervum intra sepem (rotimeum addit antiqua mea) timore porcorum coacervantur, et cum sic in gazara aliquibus diebus steterint, aperiuntur, et hae meliores quam praedictae sunt ad servandum virides, quia per totum Martium possunt virides servari. Sed aliae quae maturae ab arbore cadunt, usque ad 15 dies solum servantur. Virides si ad fumum positae, ut siccentur, diu servari possunt et saporosiores caeteris esse dicuntur. Servantur virides in sabulone, ut dixi, vel in cratibus ad fumum duobus saepe mensibus positae, ut postmodum siccatae mundentur et diu serventur.

tum, non tamen arenosum. in [s] sabulone proveniunt; sed humecto: nigra terra illis apta est [t] et carbunculus et tofus diligenter infractus: in spisso agro et rubrica vix provenit: in argilla et glarea non potest nasci: diligit caeli statum frigidum, sed et tepidum non recusat, si humor assenserit: delectatur clivis et opacis regionibus ac maxime in [x] Septemtrionem versis. Pastinari ergo locus debebit, qui huic destina- 20
tur [y] arbusto, altitudine pedis unius semis [z] vel duorum vel [a] totus, vel sulcis in ordinem destinatis, aut certe [b] aratris resolvi hinc inde findentibus: qui fimo satiatus ac redactus in pulverem castanearum semen accipiat non amplius pedis dodrante demersum. Vni- 21
cuique semini propter notam surculus debet affigi.[c] ipsa semina singulis locis simul [d] terna vel quina ponantur, et inter se quatuor [e] pedum spatio separentur.

Lov. deinceps *nigerrima* Lovan. (t) *apta et diligenter comminuta in agro spisso — proveniunt — possunt* Cr. sed antiqua mea pr. el Lovan. *apta et carboniculus diligenter infractus. in agro* etc. (v) *diligunt* Pol. Deinde *sed* om. Cr. et Lugd. *recusant — delectantur* Cr. (x) *ad* Cr. recte Lov. (y) *deputatur* Cr. (z) *unius, et semis* E. *altitudinis — et semis* Crese. (a) *totius* Lugd. Vioc. *vel totus aut* om. P. et Cr. Basil. sed Lovan. el antiqua mea Editio habent. (b) *terra aratris resolvi debet glebis redactis* Cr. sed antiqua mea: *terre uratris resolvi quae fimo suciat et redactus.* Lovau. *tritae aratris.* (c) *infigi* Vioc. (d) *simul* om. P. *singulis locis* om. Cr. qoi postea *trina* cum Vinc. (e) *q. vel trium — separata* Cr. (f) *Quas cum — binas*

Carbunculus et tofus) Solum *tofum* nominat Columella IV. 33. qui cum Palladio ex eodem auctore multa duxil. Antiqua mea Crescentii editio h. l. solum carbunculum nominat. Auctor dissertationis de castanearum cultura, asservatione et ad cibum praeparatione insertae libro gallico Bibliothèque Physico-économique année 1783. p. 1 seqq. amare asserit solum siccum lapidosum: *excepté un sol argilleux ou trop gras - il se plait de préférence sur le penchant des côteaux.* quem iuvabit etiam ad sequentem Palladii doctrinam conferre.

Vel totus vel). Ita recte antiqua mea Editio Crescéntii. Vulgo *totus; aut sulcis.* Pastinatio fit aut omni solo fosso, aut sulcis ductis, aul arata terra. De pastinatione vide ad Columella III. 13. Gesner h. l. vitiosum esse suspicabatur immerito.

Quibus [f] transferre placuerit, bimas plantas transferre
debebunt. Locus tamen deductoria [g] liquoris accipiat,
ne humor insidens limo germen extinguat. Cui pla-
cet, potest castaneae in propaginem ducere ima vir-
gulta, quae in radice nascuntur. Novum castanetum [h]
circumfodi debet assidue. Mense [i] Martio et Septem-
bri incrementum maius [2] acquirit, si putationibus
22 adiuvetur. Castanea inseritur (sicut probavi ipse [l])
sub cortice mense Martio vel Aprili, tamen [m] genere
utroque respondet. Potest et inoculari. Inseritur
in se et in salice, sed ex [n] salice tardius maturat, [o] et

debebit Cr. *transferant. Locus* Pal. (g) *deductorium liquorum* Cresc. Basil. sed antiqua *deductoria liquore.* recte Lovan. deinceps *incidens — extinguit* Lov. (h) *castaneum* Cr. Vinc. (i) *mense* omitt. P. (2) *maius accipit* Cr. sed antiqua *magis.* (l) *in se* Logd. E. *Inseritur mense Aprili Martio et Maio in se et in salice, tardius provenit et maturatur, in cortice inseritur* (antiqua *seritur*) *et inoculatur* Cr. (m) *tamen — in se* om. P. (n) *in* P. et Cr. (o) *maturat — sapore* om. P. (p) *dispositae — obrutae* om. Pol.

Bimas plantas) Cresc. addit: ita tamen quod in nemoribus spissius in agris vero seminalibus rariores putentur, scilicet 40 pedes distantes, ut possint per latera convenienter diffundi.

Deductaria) Vegetius Veterin. I. 56. deductorium cuniculum fossae nominat.

Putationibus) Cresc. addit: in nemoribus latis depressius, in agris vero qui seminantur altius in eis rami formentur.

Castanea inseritur) Cresc. Inseritur mense Aprili, Martio et Maio in se et in salice, tardius provenit et maturatur, in cortice inseritur et inoculatur, et melius inseritur ad buccellum hoc modo. Praescindatur arbor nobilis generis (?: *consequenti pullulaverit admodum* habet antiqua mea) et ad modum populi colligantur surculi antequam germinent et in frigido et umbroso loco serventur obruti, ut postmodum mense Aprili et Maio habeantur, et tunc ex eis commode fiet insitio ad buccellum vel more emplastri. Et si multas insitiones fieri oportet ex surculis inserendis multi fient buccelli cum germine longi, secundum latitudinem unius digiti grossi et plurimi, deinde insitio surculo inserendo in loco congruo et cortice in tres vel quatuor partes scisso eligatur surculus aequalis stipiti, qui tantum deprimatur inferius, quod aequetur et cortex elevetur, minus buccella formetur et quod excorticatum est super buccellum totaliter incidatur.

Genere utroque) Et insitione et inoculatione. Sed locus est aperte vitiosus; quid si legamus: *nam potest et inoculari?*

fit asperior in sapore. Castaneae servantur vel in cratibus dispositae,[p] vel intra[q] sabulonem ne invicem tangantur immersae; vel[r] in vasculis fictilibus novis conditae, et loco sicciore defossae; vel inclusae virgeis ex fago receptaculis et lutatae,[s] ut spiracula non relinquas; vel ordei paleis minutissimis obrutae, vel palustri ulva figuratis densioribus sportis reclusae.
Hoc mense locis calidis ac siccis regionibus[t] agrestium 23
pirorum plantas ponimus, quas postea possimus inserere, et malorum,[v] vel mali Punici, et cydonii, et citri, et mespili, fici, sorbi, siliquae, et plantas agrestis cerasi,[x] post inserendas, et mori taleas, et amygdali

tractibus Vinc. (q) *in sabulone* I. B. R. *inter sabulonem* Lugd. *in sabulonem* E. (r) et omisso *novis* Vinc. (s) *lutatis* Vinc. Sp. nat. 14. 16. sed editio Duac. *lutatae*. (t) *regionibus* om. P. et Cr. XII. 11. Idem *plantas sylvestres inserendas pirorum et malorum et mali — citonei*. (v) *malorum vel* om. P. (x) *pl. agrestes* c. E. *plantas* del. videtur. Cresc. omittit *siliquae et plantas agrestis*.

Ex fago) Cresc. et *ex eis fiunt optimae vegetes tinae et vasa in quibus castaneae siccae servantur*. Ita noster iuglandis nuces servari iubet in cistis ex ligno iuglandis factis.

Palustri ulva) Poëtae *limosam*, *levem*, *sterilem*, *glaucam*, *viridem* dixerunt ulvam, quorum loca laudavit Gesneri Thes. L. L. In pabulo iuvencorum salicum frondes ulvamque palustrem nominat Virgilius III, 175. Servius ad Aeneid. II. 135. suo tempore *budam* dici monuit. Et sic in vetere epigrammate: *Niliacam texit cerea lamna budam*. ut adeo ulva inservierit cereorum ellychniis. Sidonius Epist. II. 2. *lubrici scirporum cirri plicantur simulque pingues ulvarum paginae natant*. Sed is diversam ulvam dixit. Ita etiam Plinius 21. s. 68. *quam inter ulvas sagittam appellamus*. Vlvas enim omnes aquaticas herbas, et quidem natantes, dixit. Sed idem 16. s. 1. *ulva et palustri iunco funes nectunt ad praetexenda piscibus retia*. Nominat ulvam circa salicta crescentem Cato cap. 37. sed eam evulsam pecori substerni iubet. Typham Linnaei cum Britanno Martyn vulgo interpretatur ulvam Virgilii. Vlva vites alligat Columella IV. 13. Erones ulva palustri factos habet Vitruvius V. 12. i. e. φορμοὺς, κοφίνους.

Agrestis cerasi) Supra Octobr. XII. 4. cerasi plantam silvestrem dixit. Falli enim puto Herreram cum Platina, qui cerasa amara dicta putat a latinis agrestia. Amara Herrera Italicus (Venetiae editus 1557. Hispanico enim careo) vocari ait Italice *Visciole*, genusque aliquod eorum

semina, et nuces iuglandes, si in seminariis (quo dictum est more) pangantur.

VIII. Huius mensis initio apes ex tamarisci[a] floribus reliquisque silvestribus mella conficiunt: quae auferenda non sunt, quia servantur hiberno. Eodem mense sordibus liberandi sunt alvei, quia tota hieme eos movere aut aperire non decet.[b] Sed haec[c] die aprico tepidoque facienda sunt, et[d] pennis[e] maxime[f] avium maiorum, quae habent rigorem, vel aliquo[g] simili omnia interiora mundentur, quo[h] manus non
2 valebit attingere. Tum[i] rimas omnes, quae sunt extrinsecus, luto et fimo bubulo mistis[2] linamus: et insuper genestis vel[l] aliis tegumentis similitudinem porticus imitemur,[m] ut possint[n] a frigore et tempestate defendi.

IX. Locis calidis et apricis vites, quae fructu carent, fronde luxuriant, et pauperiem foetuum compensant ubertate foliorum, nunc putare pressius con-

VIII. (a) *tamarici* Lugd. E. *thamarici* Vinc. (b) *possumus* Br. Lugd. Erf. Vinc. Cr. antea *removere* Lov. (c) *hoc* Cr. Vinc. *haec* Cresc. Lov. (d) *ut* P. Lugd. E. Vinc. Cr. (e) *pennis* om. E. *pinguis* P (f) *maximis — magnarum* Cresc. recte Lov. (g) *alio* Cr. recte Lov. (h) *quae* Cresc. (i) *tunc* Cr. *tamen* Vinc. (2) *mixtis liniantur* Cr. *linimus* Lov. (l) *et* Cr. *genestris* Cr. pr. ant. Lov. (m) *ad porticus similiter operiamus* Cr. recte Lov. *imitentur* Br. (n) *ut a fr. p. et tem. def.* Cr.

grande *Greche*; Crescentius vocat *marene* vel *maresche*. Culturam eorum a dulcibus diversam plane docuit *Herrera*, qui simul admonuit, hodie cerasa romana reliquis praeferri, cum Plinius 16. s. 59. aegre iuxta Romam provenire dixerit. Ceterum Vincentius ex h. l. laudat *possumus — panguntur*.

VIII. Cf. Colum. IX. 14. 13. Bruch. *sordidi liberandi*.

IX. *Luxuriant*) Graeci brevius τραγῶσας dicunt, quod vitium Plinius 17. 21. hirculationem vertit ex graeco.

Pressius) In Geoponicis V. 40. unde haec ducta sunt est μακροτομεῖν δεῖ. ἐκκληματούμεναι γὰρ λωφῶσιν., ubi Niclas locum Theophrasti C. P.[a] III. 19. apposuit, qui haec explicat. ὅσαι κλήματα μὲν πολλὰ φύουσι, καρπὸν δὲ ὀλίγον, τούτων τὰ μὲν ἐξ ἄκρου τὰ πρῶτα ὡς μακρότατα λείπειν, τὰ δὲ πρὸς αὐτὸ τὸ στέλεχος βραχέα, ὅπως ἀπὸ μὲν βραχείας το-

veniet: frigidis vero mense[a] Februario. Si permanebit hoc vitium, circumfossas arena fluviali vel cinere debebimus[b] aggerare. Quidam lapides inserunt interflexuosa[c] radicum.

X. Iisdem temporibus et locis vitem quae sterilis fuerit, Graeci ita praecipiunt esse curandam. Trunco eius fisso lapidem asserunt includendum, et ibi urinae veteris humanae quatuor cotulas circa truncum debere suffundi, ut ad radices instillatio ipsa descendat. Tunc adiiciendum[a] terra laetamen admista, et circa radices solum omne vertendum.

XI. Quamvis mense Februario sint[a] conserenda rosaria, tamen locis calidis, apricis atque maritimis hoc etiam mense poterimus instituere roseta.[b] quae si indigus[c] plantarum volueris ex paucis virgulis[d] habere copiosa, quaternorum digitorum surculos gemmantes[e] cum geniculis suis debebis excidere, [et] in

IX. (a) *mense* om. P. (b) *debemus aggregare* P. *areaam flavialem vel cinerem d. aggregare* E. *aggregare* etiam Vinc. (c) *fluxuosa* Lugd. Erf.

X. (a) *adiiciada est terra admista laetamine* A. Iunt. G. Cum Gesnero etiam Lugd. *terram laetamine admixto* Erf. *laetamine* etiam Vinc. Paulo antea *radicem instillatione* Leid.

XI. (a) *suat* I. I-G. (b) *rosaria* P. (c) *indiguus* Lugd. Vinc. (d) *virgultis* E. Vinc. (e) *germinantes* E. (f) *stercorare* P. *stercore* sine *et* Br.

μῆς ἡ ἄμπελος αὔξηται, ἀπὸ δὲ τῶν ἐξ ἄκρου κλημάτων ὁ καρπός.

Flexuosa) Addunt rationem Geopon. *ut vitis refrigeretur.*

X. Argumentum et verba repetita sunt ex Geopon. V. 35. Pro *suffundi* Brusch. *diffundi.*

XI. *Roseta*) Liber Pol. *rosaria.* Et sic supra Febr. 21. et Martio 8. 2. Sed Virgilius Ecl. V. 17. roseta etiam dixit.

Virgulis) Libri quidam *virgultis.* Sic supra Febr. 21. *virgulta rosarum* vocat, sed ibidem etiam *virgas.* Varro. I. 35. *virgulas palmares* rosarum dixit, quos noster surculos quaternorum digitorum. Crescent. *plantantur autem plantulis et virgultis in parvas particulas divisis et in seminario satis seminibus.*

Geniculis) Si vera est lectio pro radicibus. Geopon. XI. 18. in eadem re μετὰ τῶν ῥιζῶν; sed paulo post: ἐὰν ἐξ ὀλίγων τὰ φυτὰ πλείονα ποιῆσαι βούλῃ, λαβὼν τὰ κλήματα αὐτῶν δίελε καὶ ποιήσας ὡσεὶ τετραδακτυ-

modum propaginis sternere [et] stercore[f] ac rigationibus adiuvare: ubi anni aetatem[g] compleverint, pedis spatio inter se transferre disiunctos,[h] atque ita solum quod huic generi deputabis[i] implere.

XII. Graecis asserentibus, ut uvam serves in vite usque ad veris initia, circa ipsam vitem, quae fructu plena est, loco umbroso scrobem fodies, altitudine trium pedum, latitudine duorum, et mittis[a] sabulonem, et ibi calamos figis, in quibus retorquebis[b] assidue sarmenta fructibus plena, et illaesis botryonibus alligabis, ut solum non contingant, et cooperies,
2 ut imber[c] eo penetrare non possit. Item Graecis docentibus uvas[d] in vite, aut poma in arbore si diu servare volueris, vasculis clausa fictilibus ab ima[e] parte pertusis[f] diligenter a summo tecta suspende,

E. et Vinc. bis. (g) *annum etiam* Vinc. pro his tribus vocabulis, sed alibi vulgatam et *ibi* habet. (h) *disiunctos* om. Pol. *ferre* habet Erf. (i) *deputaveris* Vinc.

XII. (a) *mittes — figes* Lugd. *intus* Vinc. sed alibi *immittis sabulonem*, *ibi c. figens — retorques* habet. (b) *retorques* Br. A. Iunt. G. (c) *imbre penetrari* Gry. 1549. (d) *uvas vel poma in vite aut arbore* Br. Lugd. E. Vinc. bis. *si uva vel poma in vite vel arbore* Cr. (e) *una* E. Cr. Vinc. bis. (f) *percussus* Cresc. antiqu. meus. sed Basil. verba *ab ima p. pertusis*

λιαῖα ἢ μικρῷ μείζονα κατατίθεσο. ὅταν δὲ γένηται ἐνιαυσιαῖα μεταφύτευε ἀπέχοντα ἀπ' ἀλλήλων πόδα

Pedis spatio) Geoponica πῆχον nominant. sed paulo post πόδα, ubi addunt: καὶ οὕτως ἐργάζου σκάπτων ἐπιμελῶς καὶ τὴν ὕλην πᾶσαν ἐξαιρῶν. Plinius 21. 4. *translatione quoque, at vitis optime ocissimeque provenit, surculis quaternum digitorum longitudine aut ampliore post Virgiliarum occasum sata: deinde per Favonium translata, pedalibus intervallis crebroque circumfossa.* Nicander apud Athenaeum XV. p. 683. αὐτὰρ ἀγαθοβόλοιο ῥόδου κατατέμνεο βλάστας, τάφροις τ' ἐμπήξειας, ὅσον διπάλαιστα τελίσκων. Intelligit poëta sulcos pedales, quibus disponit rosarum frutices Columella Arbor. c. 30.

XII. *Ipsum vitem*) Brusch. omittit *vitem*.

Latitudine duorum) Minus integre Geoponica IV. 14. τάφρον ἐπὶ πήχεις βάθους δύο.

Calamos) Χάρακας κατάπηξον, καὶ τὰ κλήματα λυγίζων ἐπίστρεψον ἅπαξ ἢ τρίς. Ad calamos alligantur uvae cum sarmentis.

quamvis[g] poma et[h] gypso cooperta in longam serventur aetatem.

XIII. Hoc mense agnorum prima generatio est. sed agnus statim natus uberibus maternis admovendus est manu.[a] prius tamen exiguum lactis, in quo spissior est natura, mulgendum est, quod pastores colostram,[b] vocant: namque hoc[c] agnis, nisi auferatur, nocebit. Ac primo[d] per biduum natus cum matre claudatur. tunc septis obscuris[e] servetur et calidis: ita[f] secluso[g] parvulorum grege matrices[h] mittantur[i] in pascua.
Sufficiet autem, priusquam procedant matrices[2] mane, 2
et cum saturae revertuntur[l] ad vesperam, agnis ubera haurienda permittere. qui donec firmentur, intra[m] stabulum furfuribus vel medica herba, vel (sin[n] est copia) farina ordei pascantur ingesta,[o] donec con-

plane omittit. recte Lov. (g) *quamvis* om. Cresc. Bas. (h) *et* om. Cresc. *quamvis et poma* Vioc. (i) *servantur* Vinc. *servabis* Cresc. Basil.

XIII. (a) Ita distinguit Cod. Lugd. et Vinc. bis. Vulgo erat *est. manu prius.* quod vitium correxit Schoettgeo et Poutedera ex Columella VII. 3. (b) *colostrum* E. (c) *namque haec* I. B. R. Br. *hoc enim* Vinc. (d) *primo* om. Vinc. (e) *obscurioribus* Lugd. (f) *item* P. Vioc. (g) *sole clauso* Lugd. (h) *matres* Vinc. P. Lugd. E. (i) *mittantur* om. Erf. (2) *priusquam in mane proc.* Vinc. bis. (l) *revertantur* E. et Viuc. (m) *inter* Viuc. Br. (u) *si farinae hordei est copia* P. (o) *ingestum* Vinc. (p) Ita

XIII. *Colostram*) Erf. *colostrum.* De genere foeminco dubitantem Servium ad Eclog. II. 22. ex h. l. et Nonio refellebat Schoettgen.

Matrices mane) Ex Leidensi Codice haec duo vocabula adscribens pro varietate solum *mane* apposuit I. Fr. Gronovius, ut suspicari liceat *metrices* in libro scripto non esse, quaoquam omissa vocabula vir egregius solet alibi signare stellulis aut addito verbo *abest.* Nescio igitur unde duxerit Abr. Groouvius, qui varietatem Leid. libri ex schedis Grooovianis margini Commelianae adscripsit, vocabulum *matres*, quod substitui *matricibus* in Leidensi annotavit.

Ingesta) Vinc. 18. c. 3. Sp. Nat. *ingestum donec conseptis pabulum per aetatis robur matribus habere possint commune.* Alibi vero: *pascua matribus possit — communia.* Crescent. IX. 74. circa nativitatem Domini iunguntur agni cum matribus, ut hoc de agnis Palladius dicit. Ceterum Gesner *possit* praeferebat, Morgagni *concepto robore* malebat, aut *et* ante pascuum inserebat. Priorem rationem probo.

cepto paulisper robore [p] aetatis, pascuum matribus
3 possint [q] habere commune. Pascua ovillo [r] generi
utilia sunt, quae vel in novalibus vel in pratis siccio-
ribus excitantur: palustria vero noxia sunt, silvestria [s]
damnosa lanatis. [t] Salis tamen crebra conspersio [v] vel
pascuis mista vel canalibus frequenter oblata debet
pecoris levare fastidium. Nam per hiemem, si pe-
nuria est, foenum, [x] vel palea, vel vicia, vel facilior
victus ulmi [y] servatis frondibus praebeatur aut fraxini.
4 Aestivis mensibus [z] pascantur sub lucis initio, cum
graminis teneri [a] suavitatem roris mistura commendat.
quarta hora calescente potus puri fluminis aut putei
praebeatur aut fontis. medios solis calores [b] vallis aut
arbor umbrosa declinet. deinde ubi flexo iam die
ardor [c] infringitur, et solum primo imbre [d] vesper-
tini roris humescit, gregem revocemus ad pascua.
5 Sed Canicularibus et aestivis diebus ita pascendae
sunt oves, ut capita gregis semper [e] avertantur a solis

cur. Morgagni correxi vulgatum *eonceptum rabur.* (q) *possint* om. Pol. *possit* Lugd. Vinc. *pastum cum matribus possit habere communem* Erf. (r) *ovili* Cr. *ovilo* Br. (s) *et silvestria* Cr. excepta Lov. (t) *damnosa sal vero oblatus crebro in canalibus debet pecoris* Cresc. Bas. ubi antiqua mea: *damposa lanatis. salis vero crebra aspersio vel pascuis iuxta vel can. fr. ablata.* Lovan. *salis vero crebro eonspartio vel pascuis mixta vel canalibus fr. oblata.* (v) *respersio* l. B. R. Br. (x) *paleae* Lugd. E. *faenum vel paleae* Vinc. bis. *foeni vel paleae, vicia vel* Cresc. *foeni vel palae* Cr. Lov. *foenum* etiam Br. (y) *ulmi vel fraxineis servatis* Cr. Basil. sed antiqua mea: *ulinis vel fraxinis.* Lov. *ulmi vel fraxini.* (z) *autem* addit Cr. *paseuntur* Cresc. excepta Lov. (a) *terreni* Vinc. deinceps *calescenti* Cr. pr. antiq. (b) *ardores aut* P. et Cr. (c) *deinde cum ardor infr.* Cr. (d) *umbrae vespertini et hora roris hum.* Cresc. sed verba *et hora* om. Lov. (e) *semper* om. E.

Columella VII. 3. 19. *deinde ubi convaluerint circa meridiem pratis aut novalibus villae continuis matres admovendae sunt et a septo emittendi agni, ut condiscant foris pasci.*

Est, foenum) Ex Crescentio corrigenti h. l. Pontederae male obsecutus est Gesner. Vulgatam defendit Columella VII. 3. 21. *At contra penuriae hiemis succurritur obiectis — ulmeis vel ex fraxino frondibus, vel autumnali faeno.*

obiectu. Hieme autem vel vere nisi[f] resolutis gelicidiis ad pascua prodire non debent: nam pruinosa herba huic generi morbos creabit.[g] ac tunc semel adaquare[h] sufficict. Graecas oves sicut Asianas vel Tarentinas[i] moris est potius stabulo[z] nutrire quam campo, et pertusis[l] tabulis solum, in quo claudentur, insternere:[m] ut sic[n] tuta cubilia propter iniuriam pretiosi velleris humor reddat elabens.[o] Sed tribus per
annum (totum[p]) diebus aprico die[q] lotas oves ungere 6
oleo oportebit et vino. Propter serpentes, qui plerumque sub praesepibus latent, cedrum vel galbanum vel mulieris[r] capillos aut cervina[s] cornua frequenter uramus.[t] Nunc hirci[v] admittendi sunt, ut foetum
primi[x] veris fovere possit exortus.[y] Sed caper eli- 7
gendus est,[z] cui sub maxillis duae videntur pendere verruculae,[a] magni corporis, crassis cruribus, brevi[b] plenaque cervice, auribus flexis et gravibus,[c] parvo capite, nitido spisso et longo capillo. Ad iucundas foeminas et ante anniculum[d] congruus.[e] non autem

(f) *ubi* Vine. *non solutis* Cr. *nisi sol.* Lov. (g) *creat et tantum semel* Cr. (h) *aquare* Erf. et Cr. Basil. Lov. *equare* pr. et antiqua. *aqua* Leid. (i) *Terentinas* Lugd. *asinns* Br. (z) *stabulo nutrire* om. P. (l) *praeclusis* Vine. (m) *instruere* Erf. (n) *ut si* Vine. sed alibi *ut sint.* (o) *ne humor reddat eis labem* Vine. (p) *totum* om. Cr. igitur inclusi. (q) *aprico die* om Cr. (r) *mulierum* Cr. recte Lov. (s) *eervinum cornu* Cresc. Bas. ubi antiqua mea *cervina* omissu *cornu.* recte Lovau. (t) *uri oportet* Vinc. (v) *Hoc mense arietes ,admittuntur ad oves , ut foetum primi veris fovere possit exortum , et similiter hirci ad capras admitti debent* Cr. XII. 11. (x) *primum* Vinc. bis. (y) *exordus* Vine. *exortum* Cresc. XII. itaque fuisse videtur *exordium.* (z) *est* om. P. Lugd. Erf. (a) *verviculae* P. *verriculae* Erf. (b) *brevi collo plenaque cervice* Vinc. *planaque* Br. (c) *flexis et grandibus* Cr. IX. 75. ubi antiqua mea pr. et Lov. *gravibus.* Erf. addit: *et cornibus grandibus.* (d) *annum* P. et Cresc. omisso *et. Ad medundas* Cr. pr. et antiq. (e) *congruum* Erf. *congruus est hireus* Cresc. Basil. sed antiqua pr. et Lov. omittit verba *est hircus.* (f) *decennium* Cr. Basil.

Auribus flexis) *Flaccis* vel *flaccidis* malebat etiam Cannegieter ad Aviani Fabulas p. 93.

durat ultra sexennium.[f] Capella similis corporis, sed
8 magnis uberibus est eligenda.[g] Non tamen ita multae caprae ut oves una statione claudantur,[h] quam luto et stercore carere conveniet.[i] Haedis supra lactis abundantiam edera et arbuti et lentisci cacumina sunt saepe[2] praebenda. Trimae educare optime possunt; quod teneriores matres generant, transigendum est.[l] sed ultra octo annos servandae non sunt matrices,[m] quia genus hoc longiore[n] sterilescit aetate.

XIV. Hoc tempore glandis legendae ac servandae cura nos excitet; quod opus foemineis ac puerilibus operis[a] celebrabitur facile[b] more baccarum.

XV. Nunc materies ab fabricam caedenda est, cum luna decrescit. Sed arbores[a] quae caedentur usque ad medullam securibus recisas aliquandiu stare patieris, ut per eas partes humor, siquis in venis con-

antiqua mea: *ante sexennium alias ultra decennium*. Lovan. *ante sexennium*. (g) *legenda* Br. Lugd. Vinc. (h) *claudende* P. et Vinc. *claudatur* Ienss. (i) *convenit* Vinc. (2) *saepe* om. P. (l) *haud transeundum* Vinc. (m) *matres* Vinc. bis. omitt. Cresc. deinceps *nam genus h. longiori* Cresc. (n) *largiore* Vinc. alibi *languore et aetate ster.*

XIV. (a) *studiis* I. B. R. (b) *facile* om. P.

XV. (a) *sed arbores ipsas primitus usque ad* Vinc. Deinde *sic stare* Vinc.

Matrices). Columella: *nec ultra octo annos matres servandae sunt, quod assiduo partu fatigatae steriles existant*. Crescentius ex h. l. ita refert: *Singulis decem capris singuli sufficiunt hirci. ultra octo annos servandae non sunt; nam hae genus longiori sterilescit aetate*. De numero hircorum capris admittendorum nihil hodie exstat in Columella; sed eam rationem tradit Varro II. 3. 11.

XV. *Decrescit*) Columella XI. 2. 11. *luna decrescente a vigesima usque in trigesimam, quoniam omnis materia sic caesa iudicatur carie non infestari*. Plinius 16. s. 74. *Circumcisas quoque ad medullam aliqui nan inutiliter relinquunt, ut omnis humor stantibus defluat*. Eadem Vitruvius II. 9. a quo habet sua Palladius. Cf. Cato cap. 17. qui generatim materiam tempestivam esse ait, ubi semen arboris maturum fuerit; cuius praecepti ratianem egregie docuit Vitruvius l. c.

Per eas partes) Vitruvius: *liquor effluens per torulum*. idem paulo post *eiecto torulo* de abiete habet, unde apparet, torulum esse in abiete quod generico vocabulo latino *alburnum*, nobis *Splint*. Compendium Archite-

tinetur, excurrat. utiles autem sunt hae maxime:[b] abies quam Gallicam vocant, nisi perluatur,[c] levis, rigida, et in operibus siccis perenne[d] durabilis. Larix utilissima,[e] ex qua si tabulas suffigas tegulis[f] in

caeduntur Cr. excepta Lovan. (b) *maxime* om. P. *utiles maxime hae* E. (c) *perpluatur* Lugd. Vinc. bis. *ni super pluantur* E. (d) *per hiemem* E. *perfecte* Cresc. Pro *siccis* Vinc. *duris*. (e) *Salix vel latex* Cr. *lares* Lov. ubi antiqua mea pr. et Lov. *utilima* habet cum I. B. Br. R. Lugd. E. (f) *tegulis* om. P. et Cr. *sufficias* deinde Vinc. (g) *incendium* E. *confert*

cturae: *ut inutilis humor decurrat et venarum raritas exsiccata solidetur.* Ceterum Theophrasti γυρώματα, H. Plant. V. 6. cum torulo Vitruvii ineptissime comparavit Bodaeus a Stapel. Idem Theophr. V. 2. de arboribus: ὅταν δὲ τμηθῶσι, ῥεῖ καὶ ἐκ τῶν τῆς ἐλάτης καὶ ἐκ τῶν τῆς πεύκης ὄζων ἐπὶ πολὺν χρόνον ὑγρότης καὶ μᾶλλον ἐκ τῶν τῆς ἐλάτης. unde Plinius XVI. 39. larici et magis abieti succisis humor diu defluit. Idem cap. 4. de ulmo: μετὰ τὴν τομὴν, ὅταν ὀρθὰ σταθῇ, πολὺ ὕδωρ ἀφίησι. Praeceptum ipsum non magni facit Gallus Du Hamel, qui varia experimenta instituit, quaerens, num ita forte ligna densiora efficerentur. Vitruvium is suspicatur ligna in molli solo nata respexisse. At ipse in quercubus tantum experimenta cepit. Ceterum humor arborum nullus fluit post gemmas apertas et succum in folia redundantem, ut idem monet Gallus de ratione caedendarum silvarum T. I p. 299 seqq. versionis germanicae. Idem denique lunarem rationem materiae caedendae confutavit in eodem opere.

Gallicam) Ex Galliae Iura et Vogeso monte laudat Plinius 16. sect. 76. Hinc nostro Gallicum lignum dicitur. Obiter annotabo ἄντυγας δίφρων ex ligno caprifici igne calefacto et curvato confectas apud auctorem Idylii XXV. inter Theocritea versu 247. ὡς δ' ὅταν ἁρματοπηγὸς ἀνὴρ ὄρπηκας κάμπτῃσιν ἐρινεοῦ εὐκεάτοιο, θάλψας ἐν πυρὶ πρῶτον, ἐπαξονίῳ κύκλα δίφρῳ — τανύφλοιος ἐρινὸς καμπτόμενος. Cf. Iliad. φ 37.

Tegulis) Vitruvius: *certe tabulae in subgrundiis circum insulas si essent ex ea collocatae, ab traiectionibus incendiorum aedificia periculo liberarentur, quod eae nec flammam nec carbonem possunt recipere.* Etiam Crescentius cum Pol. libro omittit *tegulis;* igitur monente Pontedera ut supervacuum et falsum inclusi. Compendium Architecturae cap. XII. *ex ea adfixae tabulae subgrunda ignis violentiam prohibent.* ubi Vascosana Editio *affixa tabula a suggrundo* habet. Ceterum narratio veterum de vi laricis flammis resistente variis virorum doctorum disputationibus iactata rediit tandem ad fabulae similem exaggerationem veritatis, ut in salamandra factum novimus. Ligni carbonumque laricinorum pondus et reliquam differentiam egregie explicuit Du Roi, Harbkesche wilde Baumzucht T. II. p. 61 seqq. Laricem circa ripam Padi et litora maris Adriatici nasci frequentem tradidit Vitruvius II. 9. unde fabula de sororibus Phaëthontis

fronte atque extremitate tectorum, praesidium contra incendia[g] contulisti. neque enim flammam recipiunt,
2 aut carbones creare[h] possunt. Quercus durabilis[i] si terrenis operibus obruatur,[2] et aliquatenus palis. Aesculus aedificiis et ridicis[l] apta materies. Castanea mira soliditate perdurat in agris et tectis et operibus[m] caeteris intestinis, cuius solum pondus in vitio est. Fagus in sicco utilis, humore corrumpitur. Populus[n] utraque et salix et tilia in scalpturis[o] necessariae. Alnus fabricae inutilis, sed necessaria, si humidus locus ad[p] accipienda fundamenta palandus est.

Cresc. excepta Lovan. mox om. *flammam*. (h) *ereant. Quercus* P. Cresc. (i) *Quercus ad fabricae materiam apta et durabilis* Vinc. (2) Post *obruatur* pergit Cr. *Rover optima tam sub terris quam etiam supra terra. Castanea* etc. (l) *et ridicis materies* omitt. Pol. *radicis* Lugd. *radiis* Vinc. alibi *radicae*. (m) *op. internis. cuius* Pol. Cresc. Pro *vitio* Vinc. *iunco*. Idem pro *Fagus* habet *Frigus*. (n) *Populus utraque et* omittit E. *utraque silix* Brusch. *Populus in utraque* Vincent. bis. *albariis; utraque salix* ex Crescent. laudat Gesner. sed Basil. editio habet *alba et utraque salix*. antiqua mea: *populus albarus*. (o) *Sculpturis* Vitruv. Brusch. Vincent. bis. et Lugdun. *in culturis* Erf. (p) *ad accip.* om. Pol. Crescent. *fundamentis planandus* Cresc. recte Lov. *parandus* E. *humidus sit locus quia* Vinc. bis.

in larices mutatis nata est, quam signavit numus denarius P. Accoleii Lariscoli a larice cognominati. Vide Philippum a Turre ad Monumenta Antii veteris p. 21.

Aesculus) Compendium Architect. c. XII. post quercum, de qua est: *cum in terrenis operibus obruitur perpetuam exhibet utilitatem.* pergit: *Cuius* apta aedificiis materies *et in humore posita perpetuam exhibet utilitatem.* ubi Vatic. 2. *posita sic altius perpetuam*, ubi suspicor, pro *Cuius* legi debere *Esculus*.

Intestinis) Intestinum opus villae habet Varro III. 1. s. 10. Plinius 16. s. 76. no. 1. de larice et pino: *ad fabrorum intestina opera medulla sectilis.* ubi Harduinus ex Codice Theodosiano Leg. 2. De excusat. artif. *intestinarios* artifices attulit, in Gesneri Thess. L. L. omissos. Idem Plinius 16. s. 82. de abiete: *ad quaecunque libeat intestina opera aptissima sive graeco sive Campano sive Siculo fabricae artis genere spectabilis.* Vnde patet, opere intestino excelluisse fabros Campanos, Siculos et Graecos, reliquo opere fabrili Poenos, unde lecti et reliqua suppellex lignea Poenica appellata fuit.

Scalpturis) Compendium: *in fabrica inutiles, in sculpturis gratae inveniuntur.* ubi Vatic. 1. *utiles* habet. Vitruvius II. 9. *egregiam habere videntur in usu rigiditatem.*

Vlmus et fraxinus si siccentur, rigescunt, ante [q] curvabiles, catenis utiles habentur. Carpinus [r] utilissima. Cupressus [s] egregia. Pinus nisi in siccitate non 2
durans, cui contra celerem [t] putredinem comperi in Sardinia hoc genere provideri, ut excisae trabes eius aut in piscina qualibet anno toto mersae [v] laterent,

(q) *arte currabiles cardinibus* Vinc. *catinis* Leid. (r) *Carp. util.* om. P. Cr. *utillima* I. B. R. L. E. Vinc. his. *utilima* Br. *caprinus* Leid. (s) *vel pirus* inserit Cr. *et utilima* addit praeterea Erf. (t) *celerem* om. Pol. deinde etiam *aut*. (v) *mersae* om. P. *toto* om. Leid. *iacerent* deinde Vinc.

Curvabiles) nisi siccentur antea, pandantur ut ait Vitruvius.

Catenis) Vitruvius: *recipiunt catenationes.* Sed Vincent. habet *cardinibus*, quibus utilem ulmum sed inversam esse ait Plinius. Crescentius V. *Ex ligno ulmi fiunt trabes et materia domuum licet non diu durent in eis— et competenter omnia instrumenta quae tenacitatem requirunt, ut potius curventur quam rumpantur aut scindantur.* Compendium Architecturae: *in omni opere cito flectuntur, sed cum aruerint, rigidae sunt; lentoris causa catenis utiles.* ubi male Vatic. 1. *vitio* pro *cito* habet.

Piscina) Idem olim factum testatur Theophrastus H. P. V. 6. differre ait ligna quercina et pinea a se ipsis robore, si mari condiantur. ταριχεύουσι γὰρ οὐκ ἐν ἴσῳ βάθει πάντα δύοντες τῆς θαλάττης, ἀλλὰ τὰ μὲν πρὸς αὐτῇ γῇ, τὰ δὲ μικρὸν ἀνωτέρω. τὰ δ᾽ ἐν πλείονι βάθει. πάντων δὲ τὰ πρὸς τὴν ῥίζην θᾶττον δύεται καθ᾽ ὕδατος καὶ ἐπινεύει μᾶλλον. Eundem morem respexit Apollonius Rhodius I. 1003. ὡς δ᾽ ὅτε δούρατα μακρὰ νέον πελέκεσσι τυπέντα ὑλοτόμοι στελεχηδὸν ἀπὶ ῥηγμῖνι βάλωσιν, ὄφρα νοτισθέντα κρατεροὺς ἀνεχοίατο γόμφους, ubi Brunckius στοιχηδὸν edidit: Hodieque in provincia Galliarum Guyenne quercus iuniores succo turgescentes caedunt et in piscina per sex menses iacere sinunt, quo facto ad radios rotarum utiliores fieri tradit Goyon de la Plombaine, cuius Dissertatio germanice exstat in Promtuario Hamburgensi T. XX. p. 457. Fluviandi hanc rationem probat etiam Le Camus de Meziere Traité de la Force des bois. Paris 1782. Carpinum hodie Britanni succo liquidissimo turgentem mense Iunio caesam dissecant in asseres et pontilia, atque haec per quatuor et sex hebdomadas aqua macerata suffumigando exsiccant, atque ita a vermium et putredinis noxa optime defendi affirmant. Quam rationem approbavit etiam Du Roi Harbekesche Baumzucht T. I. p. 269. Ita scilicet humor omnis exsugitur, et ova insectorum destruuntur. De abiete (ἐλάτη) tradit Theophrastus H. P. V. 5. casu repertum in Arcadiae campis, a lacu Phenei subito inundatis, abietem cum germinat decorticatam in aqua manere incorruptam. Quae repetiit Plinius 16. sect 80. Ceterum observationem Theophrasti de maiore trunci inferioris quam ligni superioris gravitate confirmat locus Aristotelis in Mecha-

nicis c. 2. de fraude in librae aequamento facta: ἡ τοῦ ξύλου τὸ πρὸς τὴν ῥίζαν πρὸς ὃ βούλονται ῥέπειν ποιοῦντες ἢ ἐὰν ἔχῃ ὄζον. βαρύτερον γὰρ ἐν ᾧ μέρος ἡ ῥίζα τοῦ ξύλου ἐστίν. ὁ δὲ ὄζος ῥίζα τίς ἐστιν. Eodem Plinii locum 16. s. 73. refert Harduinus, ubi de fago dixerat: *Lignum in longitudinem fluctuatur, ut quae pars fuit ab radice validius sidit.* Sed pessime *fluctuatur* interpretatur ex Theophrasto ταριχεύεται, i. e. maceratur, comparata sect. 76. ubi est de abiete: *Abietis quae pars a terra fuit, enodis est: haec qua diximus ratione fluviata decorticatur, atque ita sapinus vocatur.* Sed de fluvianda abiete neutro in loco Plinius loquitur. In priore Bodaeus etiam malebat legi *fluitat*, Vincentius Spec. nat. XII. 63. *fluctuat ut — validius sidat* habet. Alter Plinii locus multo minus de maceranda abiete loquitur. Sed totum eum ponam, quo manifestius Harduini error coarguatur: *Communia,* inquit, *his* (lari abietique) *pinoque, ut quadripartitos venarum cursus bifidosque habeant vel omnino simplices. Ad fabrorum intestina opera medulla sectilis: optima quadripartis materies et mollior quam ceterae. Intellectus in cortice protinus peritis. Abietis quae pars a terra fuit, enodis est: haec qua diximus ratione, fluviata decorticatur atque ita sapinus vocatur. superior pars nodosa duriorque fusterna. Et in ipsis autem arboribus robustiores aquiloniae partes, et in totum deteriores ex humidis opacisque: spissiores ex apricis ac diuturnae. Ideo Romae infernas abies supernati praefertur.* Quae sunt contexta ex verbis Theophrasti et Vitruvii II. cap. 9 et 10. diligenter interpretatione separanda. Ex Vitruvio sumta sunt verba: *Abietis quae pars — fusterna.* deinde iterum illa: *Ideo Romae — praefertur.* Monuit quidem idem Harduinus, sed falso verba: *qua diximus ratione*: retulit ad sect. 73. haec. *lignum in longitudinem fluctuatur.* ubi ratio fluviandae vel macerandae aqua abietis, uti vult Harduinus, nec docetur, nec poterat eo loco doceri, ut antea monui, comparati Theophrasti exemplo, unde ista ducta sunt. Potius expressit Plinius haec Vitruvii II. 10. *ima autem pars cum excisa quadrifluviis disparatur eiecto torulo ex eadem arbore ad intestina opera comparatur et sapinea vocatur.* quem locum similiter apposuit Harduinus, quadrifluvia inepte interpretatus de abiete in fluvio mersa, cum recte interpretes Vitruviani doceant dissectionem abietis in partes quatuor intelligi. Plinius igitur errore memoriae lapsus est, eum dicta antea putaret a se, quae lecta in Vitruvio literis signare omisit. Nisi malis Plinium respexisse verba paulo antea de eadem re conversa ex Theophr. cuius esemplum nunc est ponendum ex Hist. Plant. V. 2. τὰ δὲ κοινὰ καὶ πεύκης καὶ ἐλάτης καὶ πίτυος καὶ τῶν ἄλλων. ἐστὶ γὰρ ἡ μὲν τετράξοος, ἡ δὲ δίξοος. καλοῦσι δὲ τετραξόους μὲν, ὅσαις ἐφ' ἑκάτερα τῆς ἐντεριώνης δύο κτηδόνες εἰσὶν ἐναντίαν ἔχουσαι τὴν φύσιν. ἔπειτα καθ' ἑκατέραν τὴν κτηδόνα ποιοῦνται τὴν πελέκησιν, ἐναντίας τὰς πληγὰς κατὰ κτηδόνα φέροντες, ὅταν ἐφ' ἑκάτερα τῆς ἐντεριώνης ἡ πελέκησις ἀναστρέφῃ. τοῦτο γὰρ ἐξ ἀνάγκης συμβαίνει διὰ τὴν φύσιν τῶν κτηδόνων. τὰς δὲ τοιαύτας ἐλάτας καὶ πεύκας τετραξόους καλοῦσιν. εἰσὶ δὲ καὶ πρὸς τὰς ἐργασίας αὗται κάλλισται. πυκνότατα γὰρ ἔχουσι τὰ ξύλα καὶ τὰς αἰγίδας αὗται φύουσι. αἱ δίξοοι δὲ κτηδόνα μὲν ἔχουσι μίαν ἐφ' ἑκάτερα τῆς ἐντεριώνης, ταύτας δὲ

ἐναντίας ἀλλήλαις, ὥστε καὶ τὴν πελέκησιν εἶναι διπλῆν, μίαν δὲ καθ' ἑκατέραν, κτηδόνα ταῖς πληγαῖς ἐναντίας. ἁπαλότητα μὲν οὖν ταῦτά φασιν ἔχειν τὰ ξύλα, χείριστα δὲ πρὸς τὰς ἐργασίας. διαστρέφεται γὰρ μάλιστα. μονοξόους δὲ καλοῦσι τὰς ἐχούσας μίαν μόνον κτηδόνα. τὴν δὲ πελέκησιν αὐτῶν γίνεσθαι τὴν αὐτὴν ἐφ' ἑκάτερα τῆς ἐντεριώνης. φασὶ δὲ μανότητα μὲν ἔχειν τῇ φύσει τὰ ξύλα ταῦτα, πρὸς δὲ τὰς διαστροφὰς ἀσφαλέστατα. διαφορὰς δὲ ἔχουσι τοῖς φλοιοῖς. καθ' ἃς γνωρίζουσιν ἰδόντας εὐθὺς τὸ δένδρον πεφυκὸς ποῖόν τι ἐστιν. τῶν μὲν γὰρ εὐκτηδόνων καὶ ἀστραβῶν καὶ ὁ φλοιὸς λεῖος καὶ ὀρθός. τῶν δ' ἐναντίων τραχύς τε καὶ διεστραμμένος. ὁμοίως καὶ ἐπὶ τῶν λοιπῶν. ἀλλ' ἔστι τετράξοα μὲν ὀλίγα, μονόξοα δὲ πλείω τῶν ἄλλων. ubi Plinium secutus Gaza τετραξόους quadripartitas, reliquas bipartitas et simplices dixit. Qui nomina materiae ab opificibus lignariis inventa non meminerant, varia commenti sunt, ut Theophrastum interpretarentur. Bodaeus cum aliis τετραζώνους — διζώνους — μονοζώνους tentabat corrigere, mox recordatus Vitruviani *quadrifluviis disparata* propendebat in lectionem τετραρόους, διρόους, μονορόους. Iam olim in lectione τετραζόους et Aldina τετραξόους haeserat H. Stephanus Thes. Gr. L. T. II. p. 1191. recte tamen tandem τετραξόους, διξόους, μονοξόους probavit. Non nimis apte Plinius arbores τετραξόους interpretatus est *quae quadripartitos venarum cursus habent;* longe rectius cum Vitruvio dixeris *quadrifluviis disparatas*. Διξόους licebit vertere *diffluviatas*, auctore quidem Columella de Arboribus cap. 7. s. 5. *Sin autem*, inquit, *vitis exiguam materiam habebit, et in diversos ordines diducenda erit, neque aliter potuerit palos, ad quos perducitur, pertingere, quam ut diffluat: curabis ut quam acutissima falce ab ea parte, qua bifurca est, et eodem ferro acuto plagam emendes.* ubi Edd. primae cum Lips. Codice *diffluetur*, verum *diffluvietur* liber Polit. habet, cui audacter nimis Iucundus in Aldina *diffluat* substituit, eumque secuti reliqui Editores. Quanquam *diffundere* verbum Palladius I. 18. s. 2. simili fere ratione usurpavit: *si diffuderit se cupa* i. e. se diffiderit, rupta fuerit. Sic est in Scriptt. R. R. *diffundere radices*, apud Ciceronem Or. I. 28. diffusa ramis patulis platanus; apud Plinium XII. 5. *vastis ramis diffunditur ficus.* Verbum *difluviare* pro diffindere nunc primum ex Columella proditum addi poterit Lexicis, quibus et Plinianum *fluviare* inseri potest, nisi id potius in *quadrifluviata* mutandum fuerit. Nomina Theophrastea τετράξοοι, δίξοοι, μονόξοοι fuisse ab artificibus lignariis imposita arboribus, nec ab ipso Theophrasto accommodata naturae venarum ligna percurrentium, arguit etiam vocabulum πελέκησις, quod *securis adactione* satis laxa reddere conatus est Gaza. Plinius 16 s. 83. *serrabilia ac sectilia* Theophrasti H. P. V. 8. εὔπριστα καὶ εὔσχιστα reddidit; et Theophr. ibidem cum ait: ἡ πελέκησις διά τῶν μαλακωτέρων ῥάων, docet, per ligni textum penetrare securim. Igitur ubi cap. 7. ligna ad usum opificiorum accommodata dividit in σχιστα, στρόγγυλα et πελεκητά, et postrema ita definit: πελεκητὰ δὲ ὅσων ἀποπελεκῶσι τὰ ἔξω. non sola ea intelligit, quae in aedificando τετράγωνα appellat et rotundis lignis opponit V. c. 1. quaeque Plinius 16. sect. 74. *tigna* vocat, *quibus aufert securis corticem*, cum

post operi futurae, aut arenis obruerentur in litore, ut aggestionem, qua tectae essent, alternis aestibus reciprocans fluctus[x] allueret. Cedrus durabilis, nisi[y]

(x) *aestus* Politian. *ablueret* Lugdun. Erf. (y) *si humore* Vincentius.

quadrantur. Ex Theophrasto H. P. III. 10. καὶ τὰ ξύλα πελεκηθέντα μὲν, ὅλως ἀχρεῖα — ἀπελέκητα δὲ βελτίω. Plinius 16. sect. 8. vertit: *dolata vitiis obnoxia est: quamobrem solida utuntur*. Sed inprimis comparari debet locus H. P. III. 10. ubi de πεύκῃ est: ἔστι δὲ τὰ ξύλα τῆς μὲν ἄῤῥενος περίμητρα καὶ σκληρὰ, καὶ ἐν ταῖς ἐργασίαις στρεφόμενα. (Vides ἐργασίας ab usu oeconomico differre, et opus intestinariorum significare.) τῆς δὲ θηλείας ἐνεργὰ καὶ ἀστραβῆ καὶ μαλακώτερα. σχεδὸν δὲ κοινή τις ἡ διαφορὰ πάντων τῶν ἀῤῥένων καὶ θηλειῶν ὡς οἱ ὑλοτόμοι φασίν. ἅπαν γὰρ τὸ ἄῤῥεν τῇ πελεκήσει καὶ βραχύτερον καὶ ἐπεστρεμμένον μᾶλλον καὶ δυσεργότερον, καὶ τῷ χρώματι μελάντερον. τὸ δὲ θῆλυ εὐμηκέστερον. ἐπεὶ καὶ τὴν αἰγίδα τὴν καλουμένην ἡ θήλεια τῆς πεύκης ἔχει. τοῦτο δέ ἐστι τὸ ἐγκάρδιον αὐτῆς. αἴτιον δὲ ὅτι ἀπευκοτέρα καὶ ἧττον ἔνδαδος καὶ λειοτέρα καὶ εὐκτεανωτέρα. γίνεται δὲ ἐν τοῖς μέγεθος ἔχουσι τῶν δένδρων, ὅταν ἐκπεσόντα περισαπῇ τὰ λευκὰ καὶ τὰ κύκλῳ. τούτων γὰρ περιαιρεθέντων καὶ καταλειφθείσης τῆς μήτρας, ἐκ ταύτης πελεκᾶται. Haec postrema verba transtulit Plinius ubi ait: *ad fabrorum intestina opera medulla sectilis.* Sunt ergo ἐργασίαι fabrorum intestina opera, et πελεκητὰ ligna sectilia recte vertuntur. Quod addit Plinius: *optima quadripartitis materies, et mollior quam ceterae*: contrarium videtur his Theophrasti: πυκνότατα γὰρ ἔχουσι τὰ ξύλα καὶ τὰς αἰγίδας αὗται φύουσι. sed Plinius simul alterum locum excerpsit, ubi feminam πεύκην, quae sola dicitur generare αἰγίδα, ligna habere ait ἐνεργὰ καὶ ἀστραβῆ καὶ μαλακώτερα. Possunt vero ligna recte dici mollia simul et densa seu πυκνὰ esse natura. Inepte vero in Plinio: *pectilis optima — materiis* corrigebat Bodaeus ad Theophrastum p. 515. Idem Theophr. C. P. V. 24. monet τὰ ξύλα καὶ τὰ ἔμμητρα διαστρέφεται κατειργασμένα ἤδη μέχρις οὗ ἂν τελέως ἀναξηρανθῇ. διὸ καὶ ἔνσχιστα καὶ οὐκ ἔμμητρα ποιοῦσι τὰ τῆς ἐλάτης καὶ τῆς πεύκης. Reliqua Theophrasti sic expressit Plinius sect. 19. *Lignum maribus durum et in fabrili opere contortum. feminae mollius, publico discrimine in securibus. Hae in quocunque genere deprehendunt marem: quippe respuuntur et fragosius sidunt, aegrius revelluntur.* ubi vides πελέκησιν Plinio esse *fabrile opus*. Vt tandem ad τετραξόους arbores redeam, videtur hanc rationem respicere Plinius 16. s. 73. *Cetera mensarum genera fissis arboribus circinantur in pulpam, alioqui fragilis esset vena in orbem arboris caesa.* Denique in Theophrasto vitium verborum: τῇ πελεκήσει καὶ βραχύτερον. bene sensit et correxit Scaliger, corrigens τραχύτερον. quam emendationem plane firmant verba Plinii: *quippe respuuntur et fragosius sidunt.* Verbum fluviare Constantinus ad Theophrastum comparavit cum Gallico verbo *feuilleter*, nescio, quam recte!

humore tangatur. Quaecunque autem ex parte meridiana caeduntur, utiliores sunt: quae vero ex Septentrionali,[z] proceriores, sed facile vitiantur.

XVI. Hoc mense locis siccis, calidis et apricis maiores arbores transferemus truncatis[a] ramis, illaesis radicibus, multo stercore et rigationibus adiuvandas.

XVII. Graeci in conficiendi olei praeceptis ista iusserunt.[a] tantum legendum esse olivae, quantum nocte veniente[b] possimus exprimere. molam primo oleo debere leviter[c] esse suspensam. ossa enim confracta sordescunt: quare de solis carnibus[cc] sit[d] prima confectio. [et[e] de] salignis[f] canistros fieri debere virgultis, quia genus hoc oleum dicitur adiuvare. Nobilius erit quod sponte defluxerit. Sales deinde[g] ac nitrum iubent novo oleo misceri, ut haec res spissitudinem eius absolvat: deinde[h] cum amurca subsederit, oleum purum xxx diebus exactis in vitrea vasa transferri. secundum simili[i] disciplina fieri, sed mola[z] fortiore quassari.

(z) *Septentrione* P. Cresc. *septemtrione* Lov.

XVI. (a) *truncatas* Lugd. Cresc. XII. 11. *apertis — ac irrigationibus.*

XVII. (a) *Graeci conf. — inserunt* Vinc. *ita* Lugd. (b) *sequenti* Vinc. *possumus* Br. (c) *leniter* Vinc. (cc) *carnilibus* Lugd. *carnalilibus* Leid. (d) *fit* Vinc. (e) *et de* om. I. B. R. Br. Lugd. P. Vinc. (f) *saligineis* P. *saliginis* Erf. *salinis* Vinc. (g) *Sal deinde et nitrum rubeum oleo novo* Vinc. (h) *dein* Lugd. (i) *eadem* Vinc. (z) *mole* Vinc.

Septentrionali) Eadem Plinius, cuius locum antea posui, et Theophrastus H. P. V. 2. Vitruvius II. 10. eandem tradit differentiam abietis infernatis et supernatis. Infernas abies ab apricis Italiae locis apportata melior et diuturnior censebatur. Clausulam capitis huius descripsit Compendium Architecturae, omissa tamen narratione de pino mergeuda.

XVII. *Sordescunt*) Geopon. IX. 19. unde caput hoc ductum est, *ὁ γὰρ ἰχὼρ ὁ ἐκ τῶν πυρήνων λυμαίνεται τὸ ἔλαιον.* et de canistris: *κύρτους ἐξ ἰτέας πεπλεγμένους, πολὺ γὰρ κάλλος ἡ ἰτέα τῷ ἐλαίῳ παρέχει.*

Absolvat) Rationem in Geopon. hodie desiderabis et numerum dierum. Colum. XII. 50. 12. *ea res resolvit oleum et separat ab omni vitio.*

XVIII. Oleum primum Liburnico simile fieri asserunt Graeci, si in optimo viridi [oleo[a]] inulam[b] siccam et lauri folia et cyperum,[c] omnia simul tusa,[d] et subtiliter[e] creta permisceas cum salibus torrefactis ac tritis, et diu oleo[f] iniecta perturbes, deinde tribus aut aliquanto amplius [decursis[g]] diebus, cum quieverit,[h] utaris.

XIX. Si sordet oleum, frictos et adhuc calentes sales inici iubent, et diligenter operiri. ita mundum reddi post[a] tempus exiguum.

XX. Si fuerit odoris horrendi, virides[a] olivas sine ossibus tundi,[b] et in olei metreta choenicas[c] duas

XVIII. (a) *et viridi* Erf. *oleo* om. I. B. R. Br. Pol. Lugd. (b) *inullam* Lugd. *mulam* Pol. *anulam* Erf. *pomo viridi violam siccam* Vinc. (c) *iuniperum* Erf. *cipreum* Vinc. (d) *tunsa* Erf. (e) *suptiliata perm.* P. *subt. trita* Vinc. (f) *in oleo* Vinc. postea *dehinc* Br. Ald. (g) *decursis* om. Br. Pol. Palat. Lugd. Erf. Viuc. (h) *quiescit* Erf. *quiescet* Br. Vinc.

XIX. (a) *exiguo tempore* P.

XX. (a) *virides* om. Pol. *olivae* Vinc. (b) *iubent tundi* Erf. (c) *conchas*

XVIII. *Inulam*) Apicius I. 5. *Oleum Liburnicum sic facies. In oleo Hispano mittes helenium et cyperum et folia lauri non vetusta, tunsa omnia et eribellata ad levissimum pulverem redacta, et sales frictos, et tritos, et per triduum vel plus permisce diligenter. Post haec aliquanto tempore patere requiescere, et liburnicum omnes putabunt.* Sotion Geopon. IX. 27. εἰς ἔλαιον ὀμφάκινον ἢ ἄλλως καλὸν ἔμβαλλε ἴνουλαν ξηρὰν καὶ δάφνης φύλλα καὶ κύπειρον ξηρὸν, δηλονότι πάντα κοπέντα καὶ λελειωμένα. καὶ διὰ κοσκίνου διηθειθέντα καὶ ἅλας πεφρυγμένους καὶ λελειωμένους. — τοῦτό ἐστι τὸ καλούμενον Λιβουρνικὸν καὶ αὐτὸ τὸ Ἰστριανόν. Scilicet auctore Plinio 15. s. 3. de bonitate oleae, reliquum certamen inter Istriae terram et Baeticae par est. Liburniae contermina est Istria. Istrici olei meminit etiam Martialis XII. 64. Cassiodorus Var. XII. 22. 23. Oleum ex helenii succo macerati expressique fieri, testatur Plinius 15. sect. 7. Ceterum oleum viride est ὀμφάκινον id est ex bacca immatura pressum. Hispanicum pro eo nominat Apicius, quod cum germinibus oleae apparari ex Galeno docuit Cornarius ad Galenum de Compos. Medic. secund. loca p. 279. Inulam Graeci quidam, ex quibus Apicius sua hausit, ἑλένιον appellarunt, diversam ab helenio Dioscoridis et Plinii. In Africani Cestis p. 299. καὶ Ἰστρικὸν δ' ἂν ἔχοις ἀμυγδαλῶν πικρῶν φύλλα χλωρὰ κόψας καὶ μᾶζαν ποιήσας καὶ εἰς τὸ σκεῦος ἐμβαλὼν ἀνακινήσας τε καὶ ἐάσας καταστῆναι.

XIX. *Sordet*) Ex Geopon. IX. 24.

XX. *Metreta*) Mensura omissa Geo-

mitti. si baccae defuerint, caules tenerrimos oleae similiter esse tundendos. Nonnulli utraque permiscent, adiecto [d] etiam [e] sale. sed omnia intra linteum clausa [f] suspendunt, atque ita in vas olei demittunt. [g] postea tribus diebus exemtis [h] auferunt, et oleum in alia vasa transfundunt. Quidam mittunt vetustum 2
laterem [i] torrefactum. plerique ordeaceos panes [2] breviter figuratos et raro linteo involutos mergunt, [l] et novos subinde permutant: ubi hoc bis aut tertio fecerint, sales mittunt, [m] et in ali vasa translatum per paucos [n] dies subsidere [o] patiuntur. Quod si aliquod [p] 3
animal forte deciderit, et oleum putredine ac [q] nidore vitiaverit, [r] iubent Graeci coriandri [s] manipulum in olei metreta suspendi, atque ita paucis diebus manere. si nihil de nidore [t] decesserit, mutandum est [v] corian-

Lugd. *cheracas* alibi *heminas* Vinc. (d) *addito* I. B. R. Br. (e) *etiam* om. Pol. (f) *clusa* I. B. R. *inter* Vinc. (g) *dimittunt* Erf. et Vinc. (h) *exactis* A. I. I. E–Gryph. 1549. *exemptus* Br. (i) *breviter* inserit Gy. Gr. utraque. (2) *breviter* om. Lugd. *panes et linteo* etc. Pol. (l) *immergunt* Vinc. (m) *iniiciunt* Lugd. et Vinc. bis. (n) *paucis diebus residere* Pol. (o) *sidere* Lugd. *residere* P. et Erf. (p) *aliquod* om. Br. P. Erf. post. *deciderit* collocat. (q) *ac nidore* om. P. (r) *vitiavit* I. B. R. *vitiarit* Lugd. (s) *coliandri* E. et postea. (t) *horrore* Br. Lugd. Erf. Vinc. deinceps *discusserit* Leid. Vulgo erat *decusserit*. (v) *est* om. Lugd. E. (x) *X*. Pol.

pon. IX. 23. tempus addunt θερμοῦ ὄντος τοῦ ἡλίου. Sed Africanus in Cestis p. 300. τὸ δὲ δυσῶδες οὕτως. ἐλαίας χλωρὰς συγκόψας δίχα τῶν πυρίνων ὅσον ἡμιχοίνικα (καὶ) ἔμβαλε ἐς τὸν μετρητὸν, ἀποθέμενος δὲ ἐν ἡλίῳ καὶ πυρώσας ἱκανῶς εἶτ' ἐξελὼν τὸ ἐμβληθὲν μετέρασον εἰς ἀγγεῖα πλείονα. unde mensura metretae confirmatur, sed duas hemichoenices edit Africanus.

breviter figuratos) Geopon. ἄρτους κριθίνους ξηροὺς συνθλάσαντες vel συνθραύσαντες. unde patet, h. l. legendum esse *leviter confractos*. — Cel. Koeler ex Geopon. IX. 23. corrigebat *panes fractos* vel *confractos*.

Sales mittunt) Geopon. ἐμβάλλουσι χόνδρους ἁλῶν.

Discusserit) Vulgatum *decusserit* mutari in *decesserit* volebat cum Buchnero Gesner. Geopon. IX. 25. κοριάνου δεσμὴν χειροπληθῆ — ἐπιμενούσης δὲ τῆς δυσωδίας, ἄλλασσε τὸ κορίανον.

drum, donec superetur hoc vitium. Sed maxime proderit, post senos[x] dies in vasa munda transferre; melius,[y] si acetum ante vexerunt.[z] Quidam foeni Graeci semen siccum tritumque permiscent, vel incensos oleaginos carbones[a] in ipso oleo frequenter extinguunt.[b] Si acerbus odor fuerit, uvae excrementa,[c] quae Graeci γίγαρτα[d] vocant, praecipiunt tusa[e] et in massam redacta mersari.[f]

XXI. Oleum rancidum Graeci asserunt sic posse curari. Albam ceram mundo et optimo oleo resolutam et adhuc[a] liquentem mitti in oleo[b] iubent. tunc sales frictos calentes addi, operiri, atque gypsari. sic fieri ut oleum purgetur sapore et odore mutato. oleum tamen omne in terrenis locis esse servandum, et eam eius esse naturam, ut sole[c] vel igne purgetur, vel aqua ferventi, si simul misceantur[d] in vasculo.

XXII. Hoc etiam mense olivas condiemus. Harum genera sunt diversa. Colymbades[a] olivae fiunt sic[b]:

(y) *melius autem* Erf. (z) *iniecerint* Erf. postea *foenum graecum siccum* P. Erf. (a) *incensas oleaginas arbores* Vinc. (b) *immergunt* Pol. (c) *uvae extrema* Erf. *uvam excremandam* Vinc. (d) *quam gigariam* Vincentius. (e) *tunsa* Erf. (f) *indempsari* Pol.

XXI. (a) *ad liquentem* Lugd. (b) *eo* Vinc. bis. et Leid. (c) *sale nitrove*, alibi *naturam vel igne* Vinc. (d) *misceatur* Erf.

XXII. (a) *columbares* Br. Lugd. E. postea *pulegium* Erf. (b) *staturn*

Sed maxime-vexerunt) Haec hodie in Geopon. non leguntur.

Excrementa) Geopon. ἄλλοι σταφίδας ἐξελόντες τὰ γίγαρτα καὶ ταύτας ἀποτρίψαντες — ἄλλοι σταφίδας ὁμοίως τῶν γιγάρτων ληφθέντων ἐν ὅλμῳ κόψαντες ἐμβάλλουσι. Vnde apparet, in priore ratione vinacea reiici, in altera una cum passis ipsis contundi. A sensu aberravit Palladius, recte monente doctissimo Niclas.

Liquentem) Geopon. IX. 22. ὡς ἔστιν ὑγρόν.

Tunc sales) In Graecis diversum hoc est remedium nec cum altero iunctum et continuatum; et supra c. 19. eadem Palladius tradidit.

Terrenis locis) Geopon. ἐν κατωγείῳ τόπῳ.

Sole vel igne) Geopon. καθαρίζει ἢ πῦρ ἢ ἥλιος ἢ ὕδωρ ζεστὸν, ἐντιθεμένου εἰς αὐτὸ τοῦ σκεύους. unde apparet, verba *si simul misceantur in vasculo* esse vitiosa.

alternis cratibus olivarum puleium spargis et mel et
acetum et sales modice, stratura intercedente,[b] suffundes. Item sternes oliva supra surculos foeniculi
vel anethi sive lentisci, et ramulis[c] olivae subditis aceti[d]
heminam et muriam superfundes, et has constructiones usque ad vasculi plenitudinem patieris insurgere.[e]
Aliter. Electas olivas muria maturabis,[f] post XL dies 2
muriam fundis universam: tunc duas defruti[g] partes, aceti unam, mentam minute incisam vasculo adiicies, et olivis[h] replebis, ut iusta infusione liquor[i] supernatet. Aliter. Olivas manu lectas una nocte integra in balnei vapore esse patieris tabulae vel crati superpositas: mane balneis exemtas salibus tritis consperges et uteris: quae non amplius[k] quam VIII dies poterunt custodiri. Aliter. Olivas illaesas[l] primo mittis 3
in muria:[m] post dies XL levabis, atque intercides acuto calamo: et, si dulciores habere volueris, duas sapae partes ct aceti unam; si acriores, aceti duas et sapae unam debebis infundere. Aliter. Passsi scxta-

interc. Erf. mox om. *olivas.* (c) *ramis* I. B. R. (d) *acetum et* P. Lugd. deinde *suffundis* Br. (e) *exurgere* P. (f) *macerabis* Paris. (g) *defrutil* Lugd. *defricti* E. om. *duas.* (h) *olivas* Br. Lugd. E. (i) *liquor* om. Br. Lugd. E. deinde *exemptas — consparges* Br. (k) *plus VII. diebus* P. *VII.* etiam I. B. Br. R. *octo diebus* Lugd. E. (l) *electas* E. (m) *muriam* Lugd. (n) *intercidis* Br. (o) *criti* P. (p) Vulgo *suniculum. semiciculum* P. I. B.

XXII. *superfundes*) Ita scripsi pro vulgato *superfundis*, grammatica lege suadente.

Maturabis) Gesner comparabat muriam maturam Colum. XII. 6. 1. Sed ecce tibi locum ex XII. 47. 7. *cum muria dura pausea alba ubi commaturuerit, omne ius defundatur, et immissis duabus partibus defruti cum aceti una, repleatur amphora.*

Balnei vapore) Vide ad Caton. c. 117. Balnei vapor aquae calidae usum repraesentat, qua olivas aliqui macerabant, ut ad Columellam vidimus. Hic igitur vapor impedit, quo minus diutius durent. Aqua calida maceratis et cum sale et musto conditis tertio die uti iubet Colum. XII. 47. 1.

Levabis) An *lavabis?* In multis certe id generibus facit Columella; qui calamo incidi mavult quam frangi mola olivas XII. 47. 3.

rium unum, cineris bene creti[o] quantum manus utraque gestabit, vini veteris unum semisicilicum,[p] et aliquantum cupressi foliorum: mistis omnibus olivas infundis, inculcas, et subinde crustam faciendo saturabis, donec ad vasculorum summa ora pervenias.
4 Aliter. Olivas quas iacentes repereris, rugis[q] contrahentibus crispas colligis, et salibus tritis respersas expandis, donec sole inarescant.[r] tunc substrato lauro alternas crates baccarum saepius ordinabis: tunc defrutum cum satureiae fasciculo duabus aut tribus undis fervere patieris: et postquam tepuerit, supra compositas baccas refundes admisto sale paululo, et origani fasce coniecto, supra ius omne perfundes.[s]
5 Aliter. Lectas baccas ex arbore statim condies, rutam

Br. R. E. *simiculum* Lugd. *cimiculum* Pal. *juniculum* A. Iunl. G. (q) *rugis* om. P. (r) *marcescant* Lugd. P. E. (s) *perfundis* Br. (t) *seminati* I. B. Br.

Cineris) Hic palatum Gesneri offendit, qui *ciceris* suspicabatur substituendum. Sed hic non cernitur, nisi ante commolitus. Cinerem nec Graeci in Geoponicis nec Columella adhibet in olivarum conditûris. Si vera est lectio, salium vices gerit cinis. Sed ipse etiam vocem vitiosam esse censeo, etsi lixivio cinere hodie in Gallia perfundi monet Harduin. ad Plinii 15. s. 1. Modum hunc vocant *Picholini*; sed olivae lixivio isto tam diu macerantur, dum nucleus a carne recedat, deinde separatim exemptae condiuntur in usum longinquum, docente Bernard, Mémoire sur l'Olivier p. 160.

Semisicilicum) Hoc vocabulum vulgato *sunculum* substitui voluerunt. H. Barbarus, Sylb. et Gesner; et annuunt libri scripti. Vt *sicilicus* est quarta pars unciae seu digiti, et pars 48. pedis in mensura longitudinis, ita in mensura liquidorum sicilicus ad amphoram relatus erit pars amphorae 48. seu sextarius.

Foliorum) deesse verbum *sumes* vel simile, recte monuit Gesner. Citri folium adhibent Geopon. IX. 28.

Crustam) i. e. cratem, stratum.

Vndis) Similiter Apicius VIII. 6. tres undas bullire dixit. Ceterum genus olivarum Graeci dixerunt ἰσχάδας. ut uvas passas Plinius 15. s. 4. *Sunt et praedulces per se tantum siccatae uvisque passis dulciores admodum rarae, in Africa et circa Emeritam Lusitaniae.*

Refundes) Vitium his inesse puto. Malim: *super compositas baccas conicies origani fascem admisto sale paululo, et supra ius omne perfundes.* Ita noster deinde sect. 5. *super olivas origani surculos sternis et supra ius omne diffundes.*

et petroselinum sternes intra spatia structionis, et subinde cyminati[t] salis aspersione cumulabis. postremum mel et acetum superfundes. novissime optimi olei quantumcunque miscebis. Aliter. Legis[v] olivas ex arbore nigras, et compositas muria diluis: tunc ollae adiicis mellis partes duas, vini unam, defruti dimidiam, et ubi simul deferbuerint,[x] deponis ac permoves, et acetum misces: cum refrixerint[y] super olivas origani surculos sternis, et supra ius omne diffundes. Aliter. Olivas manu lectas cum pediculis 6
aqua spargis tribus diebus: deinde mittis in muria,[z] et post VII[zz] dies exemtas in vase adiicis cum musti et acetis aequis ponderibus. et impletum vas ita operies, ut aliqua spiramenta dimittas.

XXIII. Novembrem et Februarium ratio temporis per horas dierum[a] fecit aequales.

Hora	I	et	XI	pedes	XXVII
Hora	II	et	X	pedes	XVII
Hora	III	et	IX	pedes	XIII
Hora	IV	et	IIX	pedes	X
Hora	V	et	VII	pedes	IIX
Hora	VI			pedes	VII

R. *ciminati* E. A. Iunt. G. deinde *superfundis* Br. (v) *colligis* Lugd. deinde *dilues* Br. (x) *ubi s. deferverint* omisso et Erford. (y) *cum refrigeraveris* E. Vulgo *refrixerit.* (z) *muriam* Lugd. *in* om. E. voluit dare *muriam.* (zz) *XII.* A. Iunt. Gryph. 1549. deinde *exemptas* Br.

XXIII. (a) *dierum* om. E. *hor. duxit aequ.* Lugd. et Br.

Cyminati salis) Qui cinerem supra in conditura fastidiebat, ad salem hunc non nauseavit Gesner. In Editt. primis est *seminati.* Lege *comminuti salis.* An fuit *cumini et salis?* ut in Geopon. IX. 22. *ἅλας τετριμμένους μετὰ κυμίνου καὶ κλωνίων βαράθρου:* At Graeci amarunt *ἅλας θυμίτας;* forte igitur simili ratione *κυμινίτης* fuerit tritus sal cum cymino.

Deferbuerint) Quod libri antiqui omnes habent *deferverint*, probo; eamque formam in Catone restituit Victorius.

Refrixerint) Ita vulgatum *refrixerit* erat corrigendum, aut cum Erf. legd. *refrigeraveris.*

PALLADII RVTILII

DE RE RVSTICA

LIBER DECIMVSTERTIVS.

Tit. I.

Decembri[a] mense seruntur frumenta, triticum, far, ordeum: quamvis ordei satio iam[b] sera sit. Et faba circa septimontium[c] seri potest. Nam post exactam brumam[d] male seminatur.[e] Hoc etiam mense adhuc[f] lini semen spargi[g] poterit, usque ad[h] VII Idus Decembres.[i]

II. Nunc ad instituendas vites, sed post Idus pastina[a] inchoëmus effodere, sicut ante tractatum est. Et materiem bene hoc mense caedemus: palos quoque et corbes faciemus et[b] ridicas. Et locis frigidis oleum

Varietas Lectionis.

I. (a) *Nunc ser.* I. B. Br. R. Lugd. E. (b) *iam* om. E. deinde *est* Br. (c) *septa montium* Pol. Lugd. et membranae Iureti ad Symmachum p. 56. laudatae, qui vulgatam hinc corrigi iussit. *septimum Idus* praeter Gesner. reliquae. *septimum Iduum fieri* Vinc. bis. (d) *pruinam* Lugd. (e) Ita pro *seminantur* Erf. (f) *adhuc* om. P. (g) *spergi* Br. (h) *ad* om. Br. et Vinc. bis. inclusit Commel. et Gesner. *usque septimo* Erf. (i) Ita pro *Decembris* Br.

II. (a) *pastinam fodimus* P. (b) *et ridicas* om. P. *redicas* Lugd. Erf.

I. *Septimontium*) Vide ad Columellam II. 10. 8. Deinde auctore Pontedera ex Cubae et Columellae loco laudato vulgatum *seminantur* correxi.

faciemus ex lauro, et myrti baccas atque lentisci in olei[c] sui confectione quassabimus, et vinum myrtitem,[d] sicut dictum est ante, tingemus.[e]

III. Hoc tempore[a] serenda est lactuca, ut planta eius Februario transferatur. Et iam nunc allium[b] et ulpicum et cepullae[c] et sinapi et cunela seri poterunt disciplina et more, quo ante narratum est.

IV. Hypomelides poma sunt (ut Martialis asserit)

radicas Vinc. bis. *pilos* paulo antea Leid. (c) *et mirti baccis atque lentisci. In olei* cet. Erf. (d) *et v. mirtetum* Erf. *mirticen* Vinc. bis. Vulgo *myrtite.* (e) *tinguemus* Lugd. *tingemus* Br. Erf. *conficiemus* Vincentius bis. Vulgo *retingemus.*

III. (a) *mense* P. (b) *allium et* om. P. *etiam nuna* E. Vinc. bis. (c) *cepulae* E. *cepulae — chimara* pro *cunela* Vinc. bis.

II. *Myrtitem*) Hoc pro vulgato *myrtite* effeci ex Vincentii *mirticen.* Deinde antiquum restitui *tingemus.* Respicit Palladius dicta Ianuario 18. Februario 27. *Tingemus*) Distinctione vulgatam adiuvare conatus Cel. *Koeler: myrtite, sicut dictum est, ante retingemus*: interpretabatur ex Ianuar 18. et Febr. 27. myrti grana vino infusa babere.

IV. *Hypomelides*) Bruschiana bis *Ypomelides* habet. Vincentius *Hipomelides*, habet. Gesnerus in Indice legendum esse monuit *Epimelides*, quas Dioscorides I. 140. mespili genus esse dicat; atque etiam Baubinum in Pinace p. 454. ad mespilum apii folio silvestrem non spinosam seu sorbum torminalem Plinii referre. Vitium scripturae antiquum esse, idem Gesner bene admonet comparato loco Isidori 17. 7. ubi est. *Pomelida sorbo similis, mediocris arbor et flore candidulo, dicta quod dulcedine sit eius fructus et acuto sapore commixtus. Haec arbor aetate durat exigua.* ubi libri alii *dulcis sit eius.* ubi video iam ab aliis emendatum fuisse vocabulum et lectum *Epimelis.* Cornarius ad Galenum de Compos. medic. epimelidem esse veluti malum sylvestrem, fructu acerbo, quae plurima olim in Calabria nasceretur, rusticis romanis fructum unedonem appellantibus. Contra Plinius male unedonem dici ait commarum seu arbutum, cuius fructum Graeci *μεμαίκυλον* appellabant. Iterum enim Galenus libro 2. de Alim. arbutum seu commarum a sentis genere epimelide dicto, cuius fructus unedo appelletur, distinxit. Ipse Cornarius, etsi Dioscorides ad mespili genus referat, epimelidis fructum esse ait, qui vulgo *Eltzbehr* appelletur. Hi vero fructus sunt *crataegi torminalis* Linnaei, etsi alii eodem nomine abutuntur in fructibus pruni padi Linnaei. Ab Hippocrate eandem arborem ἀμαμηλίδα dici monet ipse Galenus. Sed de epimelide Dioscoridis seu Ionum ἀμαμηλίδι, quae est eadem cum mespilo setania Theophrasti, satis dixi ad Palladium Martio 10.

sorbo similia. mediocri arbore nascuntur, et flore candidulo. dulcedo huic fructui cum acuto sapore commista est.[a] seritur mense Decembri nucleis in vasculis[b] positis. Mense autem Februario hypomelidis planta sed pollicis magnitudine robusta transfertur brevissimo[c] scrobe, soluta terra, plurimo stercore.
2 Sed munienda[d] est, quia cito arescit, si radices eius[e] ventus afflaverit. Terram qualemcunque non respuit. amat loca tepida, aprica, maritima, et saepe saxosa. statum rigidum[f] reformidat. inseri non potest, exigua[g] durat aetate. Poma eius aut in picatis et minutis[h]

IV. (a) *cum sapore acredo* V. *sunt* P. (b) *vase* P. *vasis* Vinc. (c) *brevissima* Lugd. Vinc. (d) *minuenda* Lugd. *terra. Plurimo stercore munienda est quod* V. (e) *illi* I. B. Br. R. *illius* P. Lugd. Vinc. E. (f) *frigidum* Vinc. (g) *exigua durat aestate* Vinc. (h) *munitis* Lugd. *impicatis*

19. Vincentius Sp. natur. 13. c. 60. in editione Duacensi ex h. l. habet *Hippomelides*, addens, eandem esse arborem, quae iuxta Isidorum superius *pomelides* dicta fuerit. Iterum c. 88. in editione Duac. habet *Hippomelides* et *vasculis* cum in altero loco *vasis* ait scriptum. Supra ad Sept. XIV. 3. suspicatus sum, Calabricem Plinii et Palladii eandem esse cum epimelide, cuius fructus in Calabria frequens a rusticis unedo vocaretur. Addo nunc aliam coniecturam. Quid si spina appendix eadem putetur? de qua Plinius 24. s. 70. *Spina est appendix appellata, quoniam baccae puniceo colore in ea appendices vocantur. Hae crudae per se — alvum citam et tormina compescunt.* ubi appendices esse mihi videntur, quae alio nomine uniones vocabantur, quoniam auribus appendebantur. Gallicus interpres Brotier cum Harduino interpretatur spinam Gallis *Aubépine* dictam, seu mespilum oxyacantham C. Bauhini. R. Constantinus ad Theophrasti H. P. p. 235. cum arbuto unedone bene Palladii notitiam convenire ait, verum obstare nucleos, et quod poma servari dicantur a Palladio. Bodaeus ibidem p. 247. malebat h. l. *Epimelides* legi, de arbuto unedone similiter interpretatus. Nucleos autem monet dici potuisse ut a Plinio acinorum uvae passae nucleos, hoc est, grana et semina. Verum omisit docere, quomodo arbuti unedones fragis similes, servari possint. Vnedonem Salmasius ab οἰνίζων derivat, ab οἶνος fit, unus. Theophrastum enim ait l. 15. Hist. P. arbutum seu comarum etiam οἴναρον a fructu vinoso vocasse. Sed isto in loco lectio κόμαρος praeferenda videtur.

Minutis) Malim cum Lugd. *munitis*, i. e. operculatis.

urceolis, aut scobe [i] populi, aut in ollis inter uvas vinaceis obruta servabuntur.

V. Nunc rapa in partes minutas recisa [a] et leviter cocta et tota die diligentius [b] exsiccata, nequid reservent humoris,[c] sinapi ex aceto (sicut moris est) temperato, mergere et condire curabimus, et repleta vasa claudemus, ac post aliquantos dies gustibus [d] explorata proferemus usuri. Quam rem Ianuario quoque et Novembri mense poterimus efficere.[e]

VI. Nunc etiam quibus litus in fructu est, ubi lunae iuvabit [a] augmentum, quae omnium clausorum maris animalium atque concharum iubet incremento suo [b] membra turgere,[c] echini carnes salibus condire

Br. antea. (i) *scrobe* A. G. C. E. sed Aldina prior correxit in Emend. *scrobe pomi aut molles inter uvas vinaceis* Vinc. *vinaciis* Br.

V. (a) *incisa* P. (b) *diligenter* Pol. *leniter* Vinc. *exiccata* Br. (c) Vulgo additum *et* om. P. E. Vinc. (d) *gustabimus* P. *in usum* Vinc. (e) *conficere* Pol. *quae res congrue potest effici Ianuario quoque ac Novembri* Vinc.

VI. (a) *luna iuvarit* Lugd. *iuvarit* etiam P. *iuverit* Vinc. bis. *inierit argumentum* E. (b) *suo* om. P. deinceps *et* addit Vinc. (c) *turgescere* P. et

Scobe) Vide ad Colum. XII. 45.

Vinaceis) Vide ad Colum. XII. 43. 49.

V. *Recisa*) Malim ex Pol. *incisa* aut *praecisa*. Nam cultro lunato insecantur in circulum, et incisuris inspergitur sal, docente Colum. XII. 54. ubi haec conditura exstat.

Leviter cocta) Malim *leviter salita*; nam nec Columella nec Apicius cocta mergit sinapi, sed salsa et deinde siccata, ideo etiam inciduntur, quo melius salem recipiant.

Sinapi) Vulgo ante positum *et* omisimus cum libris optimis.

VI. *Turgere*) Aristoteles de Part. Anim. IV. 5. de ovis echinorum: Habent ovum, inquit, iam inde ab ortu, et pleniluniis uberius, non quia per id tempus copiosius pascuntur, ut quidam putant, sed quod noctes tepidiores sunt propter lucem pleniorem. Calorem enim desiderant, quoniam frigori obnoxii sunt, utpote sanguine carentes. Quare aestate ubique praestant, praeterquam qui in euripo Lesbi Pyrrhaeo etiam hieme praestant. Quae eadem de echinis edulibus repetit de H. A. V. 12. ubi monet, propter ova echinos comedi. Hodieque piscatores Neapolitani echinos cum testaceis luna plena pinguiores esse affirmant, teste Swinburne Itiner. Neapolit. T. I. p. 299. vers. germ.

Carnes salibus) Horatius sermon. II. 8. 52. *inlutos Curtillus echinos, ut melius, muria, quam testa marina*

curabunt.[d] quod solito more conficitur. hanc quoque rem per omnes menses bene faciemus hibernos. Pernas etiam et lardum conficimus non solum mense hoc, sed[e] omnibus, quos hiemalis[f] algor astringit. Tempore hoc per humiles silvas et baccis foecunda virgulta ad turdos et[g] caeteras aves capiendas laqueos expedire conveniet. hoc usque in Martium mensem tendetur aucupium.

VII. Decembrem Ianuario in horis causa dispar adiunxit, cum linea simili ille augeatur, iste decrescat.

Hora	I	et	XI	pedes	XXIX
Hora	II	et	X	pedes	XIX
Hora	III	et	IX	pedes	XV[a]
Hora	IV	et	IIX	pedes	XII[b]
Hora	V	et	VII	pedes	X[c].
Hora	VI			pedes	IX[d]

Isidorus Orig. XII. 6. in voce Conchae, ubi h. l. excerpsit. (d) *curabimus* E. *quo solito more conficiuntur* Vinc. bis. (e) *et* add. Erf. (f) *hiemalis* om. Br. (g) *caeterasque* Br.

VII. (a) *XVII.* Pol. (b) *XV.* P. (c) *XIII.* P. (d) *Palladii Rutilii Tauri Emiliani viri illustris opus agriculturae explicit.* P. et Lugd. nisi quod hic *finit.* In Erf. est subscriptum: *Explicit liber Palladii, de cultura agri.* Leid. *Palladii Rutilii Tauri Aemiliani Viri illustris Op. Agriculturae. Finit Liber.*

remittit ae condire docuit muria ex orca transmarina seu dolio salsamentario reliqua. Pauca de echinis recentibus Diphilus ap. Athenaeum III. p. 91. apparare echinos recentes et salsos docet Apicius IX. 8.

Lardum) Omne genus carnis salsae ita dici docet locus Macrobii Saturn. VII. 12. et Vegetii de Re milit. IV. 7. Laridam carnem habet Codex Theodosianus.

PALLADII RVTILII

DE INSITIONE

LIBER DECIMVSQVARTVS.

AD PASIPHILVM VIR. DOCTISS.

Habes aliud indultae fidei testimonium. Pro usura temporis hoc opus de arte insitionis adieci. Sed quod volumina haec ruris colendi serius quam iusseras, scripta sunt, librarii manus segnior fecit, cuius ego tarditatem nunquam maligne aestimo.* scio enim,

VARIETAS LECTIONIS.

(Palladii *de Insitione* * *Liber Praef.*) * In Polit. et Lugdun. plane deest huius libri collatio. * *Rutiliique Gym.* (a) *extimo* Iens. Bruscb. Reg.

De Epistola ad Pasiphilum scripta sic commentatus est Ioan. Conr. Schwarzius:

Palladii libri tredecim carere putantur Epistola, quae lectoribus ostendat, ad quem illi primo sint missi. Praefatio in fronte ponitur, epistola nulla. Ad extremum libri XIII. epistola quaedam ad Pasiphilum adiicitur, quae quasi libri XIV. commendatrix quaedam sit. Et statim tamen principium, libri XIV. novam ostentat allocutionem ad Pasiphilum. Ita unus liber duplicem habet commendatricem, reliqui omnes ne unam quidem. Quae tamen ineptiae Palladio ipsi non sunt tribuendae. Primum enim Epistola illa, libro XIII. subiecta, tam late patet, ut reliquos etiam libros XIII. amplectatur: deinde librum XIV. vulgo dictum, tanquam superpondium, venditat, ac vix duobus versibus commemorat, cum reliqua Epistolae pars ad fata reliquorum XIII. librorum pertineat. Nam librarii opera quam multum temporis ab-

quo frequenter inclinet argutia famulorum. malo
2 operam eius expectare potius quam timere. Nescio utrum commune sit dominis: mihi difficile contigit, in servilibus ingeniis invenire temperiem. ita

sumserit, curiose demonstrat. Quid igitur? suntne ineptiae hae tales, quae concoqui possint a sapientiae studioso? Ego quidem neutiquam putem. Teneat primum locum, quod primo in loco ipsa ratio poni iubet. Neque enim periculum est, ne tantilla commutatio Criticis et doctis viris stomachum moveat. Mihi quidem si manuscripti Codicis Breslaviensis sequi statuam exemplum, audere aliquid licet. Is enim epistolam illam una cum libro de insitione praemisit, ob eam fortasse causam, ne solertissimo scriptori ineptiarum notam inureret.

Contra quae monuit Gesner ea, quae sequuntur. Periit, credo, ea, quam toti operi praefixerat Palladius: haec quidem nimis aperte ad librum de insitione pertinet, nec potest toti operi, qualis nunc est, sine absurditate praeponi. Ecquid enim quisquam mortalium intelligat, si ab initio operis posita esset, illud eius principium, *Habes aliud indultae fidei testimonium*. Superiore epistola, quam periisse suspicamur, forte dixerat, quo tardiores venerint libri, tanto esse emendatiores, quin auctiores altera praelectione. Duplicem certe fuisse editionem, alteram altera pleniorem, in mentem venire alicui debet, qui creberrimas illas omissiones Medicei Codicis, optime alioquin notae, diligenter consideraverit. Vnum v. g. *indultae fidei* (h.e. praestitae fidei a Palladio, et morae rebus excusatae) testimonium erat emendatio XIII. librorum et augmentum; altera est, quod pro quarto decimo (*bis septem* enim libros iam legerat et commendaverat, cum ista scriberentur, Pasiphilus, vid. v. 3.) qui prosa ut ceteri primum scriptus fuerat, iam carmen mittat: eadem fere ratione, ut de hortis materiem decimo libro Columella versu retractavit.

Breviter nunc addam, quid mihi videatur. Haud mihi quidem dubium est, Epistolam hanc ad Pasiphilum cum libris omnibus quatuordecim scriptam fuisse et missam; illud vero, quod Gesnerus sumsit, retractasse Palladium hos tredecim libros eosque correctos cum hac epistola ad Pasiphilum misisse, venit in dubitationem. Argumentum opinionis huius pendet ab interpretatione verborum *aliud indultae fidei testimonium*, quae Gesnerus interpretatur: praestitae fidei a Palladio (scilicet promittente hos libros Pasiphilo) et morae rebus excusatae. Gemina haec interpretatio vereor ut simul locum possit habere: sed novitas dictionis dubitationem fecit. De mora inter promissum Palladii et libros ipsos quatuordecim vel tredecim (vide ad versum 3.) ad Pasiphilum missos testantur sequentia; igitur de indulgentia Pasiphili Palladio praestita in exigenda promissi fide vix possis dubitare. Quam si sequaris interpretationem, concidit opinionis Gesnerianae argumentum et convalescit Schwarziana sententia, cui quanquam et ipse adstipulor, vulgo tamen assignatum Epistolae locum mutare nolui.

saepissime natura haec[b] vitiat commodum si quod[c] est, et miscet optanda contrariis. velocitas procurrit in facinus; segnities figuram benignitatis imitatur, et tantum recedit ab agilitate, quantum recessit a scelere. Diu tamen apud te pudorem meum distuli, sed hoc quasi bonus famulus feci. Verum nescio, si tuum ad has modo minutias inclinetur ingenium. Grande 3
erit, et par desiderio suo, quod studii tui quaeret affectio. Et licet de his nugis favorabiliter sentias, ego meas opes aestimare non differo. Non est magni loci assibus intuendis oculos duxisse per pulverem,

(b) *hoc* B. R. (c) *siquid* I. B. R.

Natura haec) servilis, ut Codrus interpretatur, quanquam Gesner ex Cicerone Invent. II. 1. ad universam hominum naturam referre malebat.

Pudorem meum) hos libros, cum pudore et verecundia tibi quos offero, ut recte Gesner.

Ad has modo) Schwarzius corrigebat: *ad huiusmodi*, aut sic. *Verum nescio. Si tuum ad has modo minutias inclinetur ingenium; grande* etc. In altera coniectura *verum* interpretatur quid cuique tempori, loco, personae aptum sit.

Quaeret affectio) Schwarzius corrigebat *quaerit*, nulla addita interpretatione. Gesneriana haec est: Quod tu, vir magnus, quaeres et studio tuo dignum iudicabis, illa ipsa re magnum erit, et dignitatem quandam assequetur:

Et licet) Gesnerus cum Schwarzio consentit in corrigendo. *Ilicet de his* etc. hoc sensu. Ilicet, cum primum honorifice de his nugis senties, et ipse incipiam pretium illis statuere. Schwarzius *aestimare* h. l. esse ait tralatitia aestimatione metiri, per compendiariam quandam contemplationem iudicare, nec minutias omnes curiose intueri et examinare. Quae quid ad sententiam loci aperiendam conferant, equidem non intelligo. Mihi Gesneri interpretatio placeret, si de sententia sequentium verborum constaret, ubi spinosum Palladii acumen in nugas inanes abit. *Aestimare* si est iustum statuere pretium, modeste de suis opibus sentire, tum vulgaris lectio *Et licet* stare potest. Contra si *aestimare* interpreteris magnum statuere pretium, tum amplectenda erit correctio Schwarziana.

Magni loci) hominis magni, in magno loco, in magna dignitate constituti.

Pulverem) in terra? an potius pulverem pauperis domus et in eo abiectos asses adspiciendos et dinumerandos dicit? Gesnerus ita ad h. l. Cum enim non sit viri magni asses quaerere, minuta compendia et lucra sectari, ipsa tua aestimatio indicabit, hunc libellum non ad asses, non ad

quia nescio quomodo notae sunt quaedam maximarum personarum minuta compendia.

minuta compendia referendum. Quod vir magnus tollit humo, id magnum esse debet, et opera dignum.

Notae sunt quaedam maximarum personarum) Equidem non intelligo quas notas intelligi voluerit. Compendia si dixit librorum, ea non sunt personarum sed rerum notae i. e. notationes maximarum. Contra *compendia* si lucra sunt, tum *notae* esse debent notae censoriae, ignominia, probrum.

DE INSITIONIBVS

LIBER XIV.

Pasiphile ornatus fidei, cui iure fatemur,
Siquid in arcano pectoris umbra tegit,
Bis septem parvos, opus agricolare, libellos,
Quos manus haec scripsit, parte silente pedum,
Nec strictos numeris, nec Apollinis amne fluentes,
Sed pura tantum rusticitate rudes,
Commendas, dignaris, amas, et rustica dicta
Affectu socii sollicitante colis.
Nunc ideo modicum crescens fiducia carmen
Obtulit, arbitrio laetificanda tuo.
Est nostrae studium non condemnabile musae,
Vrbanum fari rusticitatis opus:
Sub thalami specie felices iungere silvas,
Vt soboli mistus crescat utrinque decor:
Connexumque nemus vestire affinibus umbris,
Et gemina partum nobilitare coma:
Foederibus blandis dulces confundere succos,

Ornatus fidei) Ornamentum, decus fidei, seu fidelitatis recte cum Codro Gesner interpretatur, male Schoettgen pro *ornate fide* dictum censet.

Bis septem) Hinc recte arguit Gesner, librum decimum quartum, qui, forte de insitione hac ipsa, prosa oratione fuerat scriptus praeter tredecim illos, qui hodieque exstant, periisse. Scilicet Palladius Columellam imitari voluit etiam in hoc, quod ille cultum hortorum et carmina cecinit, et prosaica oratione fuit persecutus.

Parte silente pedum) Inepte ludit ambiguitate pedum carminis et humanorum.

Sollicitante) Voluit *solicito* dicere, puto; vel commovente, ut censet Wernsdorf; ut deinceps pro *exhilaranda* dixit *laetificanda* iudicio tuo.

Vrbanum opus) quo rustici urbanas seu mites ex silvestribus efficiunt, recte monente Wernsdorf. Cf. Plinii XVI. c. 19. sect. 32.

Et fetum duplici fruge saporis ali:
Quae quibus hospitium praestent virgulta docebo,
  Quae sit adoptivis arbor onusta comis.
Ipse poli rector, quo lucida sidera currunt,
  Quo fixa est tellus, quo fluit unda maris,
Cum posset mistos ramis inducere flores,
  Et varia gravidum pingere fronde nemus,
Dignatus nostros hoc insignire labores,
  Naturam fieri sanxit ab arte novam.
Non segne officium nostrae reor esse camoenae,
  Aut operis parvi gratia fiet inops.
Si velocis equae pigro miscetur asello
  Ardor, ut in sterilem res cadat acta gradum,
Foecundumque genus productus deleat haeres,
  Et sibi defectum copia prolis agat:
Cur non arbor inops pinguescat ab hospite gemma,
  Et decus externi floris adepta micet?
Incipiam, quidquid veteres scripsere coloni,
  Sacraque priscorum verba labore sequar.
Principio multas species industria solers
  Protulit, et doctam iussit inire manum.
Nam quaecunque virens alienis frondibus arbos

18. *fetum* pro *lactum* dedit cum Andr. Rivino in Collect. carminum de re herbaria Wernsdorf. Idem malebat Gesner. 20. *honusta* Br. aptius *operta* recte visum Wernsdorfio. 35. Hic incipit Codex Vindobonensis, qui *quicquid* habet. 37. *spetics* Vindobon. 39. *Hanc quaecunque* Vindobon.

Et lactum) Gesner malebat *et fetum*; interpretationem non addidit Rivini correctionem cum Wernsdorfio adscivi. Vulgatam si mecum legas *duplicis saporis* facile intelligas; etsi sententia non satis antecedentibus accommodata. Debebat sequi *alere*, ut *confundere*.

Quo) scilicet *auctore* vel *rectore*.

Gradum) Equa acris pigro asello iungitur, ut inde sterilis nascatur mulus. Gradum pro coitu, societate ipse iterum versu 98. dixit; atque ita Iuriscons. gradus cognationis dicunt, qui matrimonio et nascendi actu continentur, monente Gesnero. Rectius de nativitate, genitura, aut prole vel herede interpretatur Wernsdorf.

Labore) *studiose* interpretatur Buchner.

Comitur, his discit credita ferre modis.
Aut nova discreto figuntur germina libro,
Aut aliud summo robore fissa capit,
Aut virideis oculos externi gemma tumoris
Accipit, et lento stringitur uda sinu.
Primus echionii palmes se iungere Bacchi
Novit, et externo tenditur uva mero.
Nexilibus gemmis foccundos implicat artus
Vitis, et amplexum pascit adulta genus
Degenerisque comae vestigia mitis inumbrat
Pampinus., et pingui curvat onusta Deo.

Robora Palladii decorant silvestria rami,
Nobilitat partus bacca superba feros;

40. *credite* Vindobon. 41. *finguntur* Vindobon. 42. *sumunt robora fixa caput* Vindob. 43. *viridis* Br. *virides* Vindob. deinceps *extremi* Br. et aliae, verum ex I. B. R. restituit Pontedera, cum quibus facit Vindob. liber, qui *tumores* habet. 45. *bachi* Vindob. 47. *fecundos* Vindob. 48. *viris — genis* Vindob. 49. *Degeneribusque.* 50. *honusta* Br. 51. Vulgatum

Externi tumoris) i. e. oculos gemmae externae et tumentis.

Stringitur) Gesner ait debere esse *stringit gemma uda sinu lento oculos virides.* Sinum in inoculatione dixit etiam Virgilius de loco excavato, cui inseritur gemma exemta; haec deinde inserta sinu huic obstringitur vinculo. Hoc credo Palladium voluisse dicere. Idem monuit Wernsdorf et comparavit Virgilii Georg. II. 26. *qua se medio trudunt de cortice gemmae et tenues rumpant tunicas, angustus in ipso fit nodo sinus.* De quo loco dixi ad Columellam in Disputatione de inoculatione. Plerumque gemmam in locum alterius gemmae exemtae fuisse insertam demonstrat locus clarissimus Geoponicorum X. 77. sect. 4. 5. Eandemque rationem in vite sequitur docetque Crescentius II. c. 22.

Echionii) i. e. Thebani, ab Echione Spartanorum uno et superstite reliquis, quocum Cadmus Thebas condidit.

Tenditur) i. e. tumet, distenditur.

Amplexum) passivo sensu dici monuit Wernsdorf.

Vestigia) Gesner malebat *fastigia,* i. e. prosiliens ex gemma insita flagellum; ineptissima sententia. Vestigia id est caput vitis et radices degeneres mitis pampinus seu generis melioris inumbrat.

Pingui deo) i. e. vino, metonymia nimis inepta.

Robora) Non sunt quercus, quae ab olea dissidet, docente praeter Varronem Plinio, sed trunci silvestres oleastri. Vide nostrum April. II. 4. unde sententia huius loci pendet.

Foecundat sterilis pingues oleaster olivas,
Et quae non novit munera ferre docet.

Germine cana Pirus, niveos haud invida flores.
Commodat, et varium nectit amore nemus.
Nunc rapit hirsutis horrenda sororibus arma,
Et docet indomitas ponere tela piros.
Nunc teretem pingui producit acumine malum,
Fraxineasque novo flectit honore manus.
Phyllida quin etiam grandi mitescere fructu
Instituens, durae dat sua membra cuti.
Et steriles spinos, et inertem foetibus ornum
Dotat, et ignotum cogit amare decus.
Huius et immissi vertere cydonia rami,
Pomaque confusus blanda creavit odor.

decorat correxerat Buchner et Pontedera. 55. *piru* Br. 63. *pinos* Ascens. 65. *cydonea* Brusch. 66. *confusus* a. Vict. sed *confusis* Brusch. et aliae.

Niveos) Virgilii locum Georg. II. 71. *ornusque incanuit albo flore pyri* laudavit Codrus.

Amore) coniugio artis.

Hirsutis) Pirus enim silvestris, achras, spinis et aculeis horret, quae tela ponit domita vel insita, etiam translata.

Teretem malum) Gesner malum seu fructum dulci acumine id est turbinatum fastigiatum interpretatur. At enim tam barbare locutum Palladium fuisse vix credam. Teretem malum de surculo mali malim explicare; pingue tamen acumen vel rami vel pomi non intelligo. Wernsdorf comparabat ex Antholog. latina III. 61. 4. de olea: *Palladiumque nemus pingui se vertice frangit*, acumen pingue interpretatus de pomis densis et confertis gravato. Verum oleae solenne est epitheton *pinguis*, nec in eo loco significare aliud nisi olei naturam videtur. Teretem malum piro insitam dicere videtur ob naturam pyri, quae procerior esse videtur malo. Hinc infra versu 77. *insita proceris* (piri) *pergit concrescere ramis et sociam mutat malus amica pirum*.

Fraxineas — manus) i. e. ramos. Brachia vitis et silvarum comparavit Buchner. Fraxino insitam pyrum habet Virgilius Georg. II. 71. *ornusque incanuit albo flore pyri*. et noster III. 25. 6.

Phyllida) i. e. amygdalum, in quam Phyllis regina Thraciae mutata fertur. Amygdalo pirum inseri tradunt etiam Geoponica X. 24. noster III. 25. 5. Palladius pyrum amygdalo insitum ait fieri maius et duriore cute.

Spinos) Vide ad III. 25. 6.

Confusus) Pirum cydonio insitam

Castaneae septos aspro velamine foetus
  Exuit, et placido pondere mutat onus.
Mespilaque exarmat pugnacibus horrida membris,
  Et mala tranquillo cortice vota premit.
Creditur et Libycis sua germina nectere ramis,
  Laetaque puniceo posse decore frui.
Punica non alios unquam dignata sapores
  Mala, nec externis associata comis,
Ipsa suas augent mutato semine gemmas,
  Et sibi cognato picta rubore placent.

Insita proceris pergit concrescere ramis,
  Et sociam mutat Malus amica pirum.
Seque feros silvis hortatur linquere mores,
  Et partu gaudet nobiliore frui.
Spiniferas prunos, armataque robora sentes
  Levigat, et pulchris vestit adulta comis.
Exiguam sorbum dulci distendere succo
  Novit, et ad cupidas flectere poma manus.
Stipitibus gaudet nomen mutare salignis,
  Et gratum Nymphis spargere flore nemus.
Robora thyrsigero platani concordia Baccho

70. *fota* Buscb. Reg. 71. Vulgo *in Libycis*. Brusch. *Lybicis*. 72. *pumices* Asc. 78. *socia* Iens. Bononiens. Brusch. Reg. 85. *silignis* Brusch.

ait fructum ferre odore cydonei imbutum. Mala Appiana cydonio insita rubere et odore cydoniorum commendari ait Plinius.

Castaneae) Haec in loco saepius laudato omisit; nec Geoponica castaneae inserunt. Castanae nuces teguntur cortice spinis horrente; quem echinum dixere Graeci et Latini.

Mala vota) Mespilum in spinas nitentem, volentem spinis horrescere reprimit pirus insita. Ita interpretatur cum Buchnero Gesner. Antea idem Buchner corrigi voluerat: *cortice tota* i. e. omnia

Creditur et) Vulgatam *in* correxi. De piro insita punicae vide nostrum III. 25. 6. Palladius ita pira rubra nasci tradere videtur.

Proceris ramis) An voluit pirum malo proceriorem intelligi?

Concordia Baccho) Quia sub platani umbra potabant antiqui; hinc genialem platanus dixit Ovidius; mero adeo adfuso quidam nutriebant.

Foetibus instituit plena rubere novis.
Illius insolitas miratur Persicus umbras,
Populeaeque ferunt candida dona comae.
Mespilus huic paret, lapidosaque viscera mutans
Tenditur, et niveo plena liquore rubet.
Pro sudibus foetis, et pro praegnantibus armis
Castaneae fulvum dant nova mala decus.

Ipsa suos onerat meliori germine ramos
Persicus, et pruno scit sociare genus.
Imponitque leves in stipite Phyllidis umbras,
Et tali discit fortior esse gradu.

Cum praestet cunctis se fulva Cydonia pomis,
Alterius nullo creditur hospitio.
Roboris externi librum aspernata superbit,
Scit tantum nullo crescere posse decus.
Sed propriis pandens cognata cubilia ramis,
Stat, contenta suum nobilitare bonum.

Aemula dura piri despecti mala saporis
Mespilus admisso germine tuta subit.

88. *rubore* omn. a. Gesner. Correxit Gronovius. Observation. I. 5. pag. 52. 97. *imponique* Ascent. 99. *cydonea* Brusch. 109. *citrii* Asc.

Candida dona) Num mala candida populo insita voluit dicere? An omnium malorum succum niveum, ut versu 91 respexit?

Lapidosaque) Vide ad Colum. X. 45. mespilus igitur fert mala rubentia, si insitum mali surculum acceperit.

Sudibus) Ineptissime haec interpretatur Gesner, quem sequitur Wernsdorf. *sudes foetas* et *arma praegnantia* vocat nucem echinis et spinis horrentem tumidus et ineptus poëtaster. Nihil igitur opus *pungentibus armis* Iani Vlitii ap. Burm. ad Antholog. T. I. p. 701. quem locum indicavit Wernsdorf.

Fulvum decus) Fulva mala esse vult in castanea nata. *Castanea* insita pira et mala omisit noster III. 25. 17.

Phillidis) i. e. amygdali. Noster in Novembri VII. 6.

Alterius nullo) Non nisi in se inseritur. Noster Febr. 25. *nullo* est pro *nulli*. Sic iterum versu 102.

Aemula) Mespilum in se, in piro et malo inseri testatur noster Martio

Et geminis sese violentior inserit armis,
  Atque avidas terrent robora saeva manus.

Necnon et Citrei patiuntur mutua rami
  Pignora, quae gravido cortice morus alit.
Pomaque pasturi blando redolentia succo
  Armatis mutant spicula nota piris.

Pruna suis addunt felicia germina membris,
  Donaque cognato corpore laeta ferunt.
Exarmat foetus, sed brachia roboris armat
  Castaneae prunus iussa tenere larem.
Assuescunt Siliquae viridi mollescere succo,
  Et gremio pascunt caetera poma suo.

Persuadet moris tetrum mutare colorem
  Ficus, et invasis dat sua iuria comis.
Se quoque miratur pingui grandescere succo,
  Et solitum gaudet vincere poma modum.
Insignes foliis platanos, felicia mensis
  Brachia, gaudentes vitis honore comas,

120. *in vasis* div. I. B. Br. R. 127. *commertia* Br. 129. Ita pro *avidae*

X. 21. unde h. l. malim legere: *pirum et despecti*. etsi fateor vel sic dictionem Palladii duram et ineptam manere. Silvestris piri et mali naturam aemulata, spinis etiam robustioribus induitur insita alterutri.

et citrei) Citrus et citreum pomum priorem longam syllabam habent; quare h. l. legam *nec non citrei* nisi ipse Palladius peccavit. Pignora de liberis dici monet Gesner; amoris mutui pignora dicere voluit Pontedera, insitionem intelligens.

Morus) Citrum pyro et moro inseri ait noster Martio X. 46.

Suis) i. e. in se inseruntur et in cognatis arboribus.

Exarmat) Non facit fructus echinatos insita castaneae; sed ramos eius spinis armat. Prunum castaneae insitam nec Geoponica nec ipse Palladius alibi memoravit.

Siliquae) Vide ad Febr. XXV. 27.

Invasis) i. e. ramis, quos praeter naturam invasit ficus illis insita. Ita Gesner. Noster Mart. X. 32. de fico: *inseritur in caprifico, in moro, in platano et oclis et surculis*.

Felicia mensis) Ministrantem potantibus umbram ex Georgicis IV. 146. et genialem Platanum Ovidii Palladius cogitabat. Vide supra ad vers. 87.

Ingrediens pingui se cortice maxima ficus.
  Servat, et optatos implet adepta sinus.

Mutua quin etiam Moris commercia ficus
  Praestat, et oblatum robore germen alit.
Fraxinus huic avide confert sua membra sorori,
  Et metuit foetus sparsa cruore novos.
Proceras fagos, et poma hirsuta virentis
  Castaneae, duris aspera mala comis
Inficiens, monstrat piceo nigrescere partu,
  Et succo pascit turgida poma novo.
Obsequitur moris blando terebinthus odore,
  Et geminis veniunt munera mista bonis.

Sorba suos partus merito maioris honestant
  Seminis, et pulchro curva labore nitent.
Haec arbos spinae duros mucronibus artus
  Exuit, ac libris mitibus arma tegit.
Aureaque annexo miscere cydonia foetu
  Gaudet, et externi dona coloris amat.

Inseritur lauro Cerasus, partuque coacto
  Tinguit adoptivus virginis ora pudor.
Vmbrantes platanos, et iniquam robore prunum

Iunt. A. 141. *cydonea* Br. 144. *Tingit* B. R. A. Iunt. G. 144. *adoptivis* Br.

Moris) De moris insitis fico, fraxino, fago, castaneae et terebintho vide ad Febr. XXV. 30.

Suos partus) Januar. XV. 4. *sorba inseruntur in se, in cydoneo, in spina alba vel in trunco vel cortice.* quae repetuntur April. V. 2. Ergo *suos foetus* h. l. est suos sibi insitos foetus, recte monente Gesnero.

Mitibus) Laevibus, non spinosis corticibus.

Virginis) Daphnae in laurum mutatur. Noster Octobr. XI. 6. de ceraso: *inseritur in se, in pruno, in platano, ut alii in populo.* ubi vide Plinii locum de cerasis lauro insitis positum in annotatione.

Pudor) i. e. rubor cerasorum alienus.

Compellit gemmis pingere membra suis.
Populeasque novo distinguit munere frondes,
Sic blandus spargit brachia cana rubor.

Phyllis odoratos primaevis floribus artus
Discissi pruni cortice fixa tegit.
Pomaque permutat velamine persica misto,
Duritiemque docet tegminis esse loco.
In modicam tornat siliqua tendente figuram,
Et frondes pulchro ditat odore feras.
Castaneamque trucem depulsis cogit echinis
Mirari fructus levia poma sui.

Quin et amygdaleos subeunt Pistacia ramos
Et meritum maius de brevitate petunt.
Haec et cognato cingens terebinthus amictu
Nutrit adoptivis nobilitanda comis.

Flumineam salicem foecundant ardua membra

158. Vulgo *debitum*.

Gemmis suis) Fructibus colore gemmarum instar per ramos sparsis eosque pingentibus.

Brachia cana) i. e. ramos populi albae.

Phyllis) i. e. amygdalus inseritur pruno sub cortice. Noster Ian. XV. 6. *amygdali inseruntur in se et in persico*. ubi Crescent. addit prunum. Ineptissime h. l. interpretatur verbum *tegit* Wernsdorf, ut amygdalus pruno immissa sub cortice florea naturaliter odoratos tegere id est amittere dicatur. Longe diverso sensu dicitur versu 140. *tegit*, quod comparavit vir doctus.

Siliqua tendente) De insito tenditur vers. 46. Siliquam inseri amygdalo annotat Feb. XXV. 27. frondes ferae videntur esse h. l. siliquae, cui inseritur amygdalus, nisi amygdalus silvestris intelligatur. Verum distichon sequens satis docet, siliquae inseri velle amygdalum Palladium. Siliquae natura tendit in longum fructum, amygdali in rotundum.

Et meritum) Ita scribi voluerunt Buchner et Bochart; *pretium* coniecerat Morgagni, sed illud vocabulum Palladio est solenne. Ita versu 137. *merito maioris honestant seminis*. Noster Octobri XII. 3. *inseritur terebintho mense Februario vel Martio; at alii amygdalo inseri posse firmarunt.*

Haec) Pistacia, fructum etiam terebinthus nutrit insita.

Salicem) Salici insertam castaneam tardius maturare et fructum asperiorem efferre monet Novembri VII. 22.

Castaneae, et multo pasta liquore vigent.
Arbuteas frondes vastae nucis occupat umbra,
Pomaque sub duplici cortice tuta refert.

Caetera, quae solers processu temporis usus
Exprimet, exemplis instituere novis.
Haec sat erit tenui versu memorasse poëtam,
Quem iuvat effossi terga movere soli.
Carmina tu duros inter formata bidentes
Aspera, sed miti rusticitate, leges.

Arbuteas) Vide II. 16. sect. 19.
Rusticitate) Scribentis, ut recte monet Gesner. Vide vers. 6. Contra ad Pasiphili studium rei rusticae mite et cum amore atque humanitate coniunctum referebat Wernsdorf.

INDEX

LIBRORVM PALLADII

QVI IN HOC QVARTO RER. RVSTICARVM VOLVMINE

CONTINENTVR.

QVARTI VOLVMINIS FINIS.

Facultate obtenta